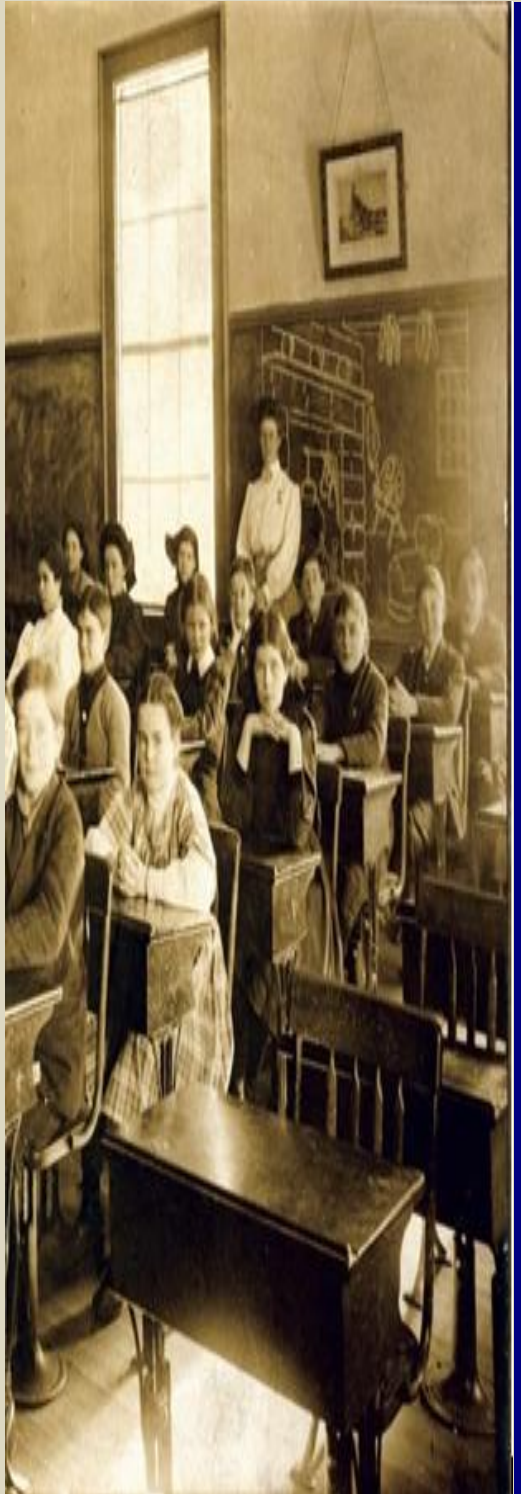

Mariola Szczepańska

Szkoła: uczniowie, rodzice i nauczyciele

Seria „ Krótka forma”

Wszystkie prawa zastrzeżone. Książka ani jej część nie może być przedrukowana ani w żaden sposób reprodukowana bez pisemnej zgody autorki

Recenzja naukowa dr Adrianna Barska

Wydanie I 2019

Copyright: by Mariola Szczepańska

Słupsk

ISBN: 978-83-934523-4-7

Źródło okładki:; Pixabay

Spis treści

Wstęp.....s.12

Rozdział I: Szkoła i jej miejsce w systemie oświaty.....s.15

1.1. Oświata: akredytacja, biblioteka pedagogiczna, centrum kształcenia zawodowego i ustawicznego, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE), ideologia oświatowa, klasyfikacja zawodów, kolegium pracowników służb społecznych, Krajowa Rada Oświatowa, kształcenie ustawiczne, kurator oświaty, kuratorium oświaty, Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Minister właściwy do spraw rolnictwa, Minister właściwy do spraw środowiska, Minister właściwy do spraw gospodarki morskiej, Minister właściwy do spraw żegluga śródlądowej, Minister właściwy do spraw rybołówstwa, Minister Sprawiedliwości, Minister właściwy do spraw wewnętrznych, Minister właściwy do spraw zdrowia, Ochotnicze Hufce Pracy, Organ prowadzący szkołę lub placówkę, organizacja publicznych przedszkoli, organizacja publicznych szkół, Placówka artystyczna, placówka oświatowa, podmiot leczniczy, poradnia psychologiczno-pedagogiczna, Preambuła do Ustawy o prawie oświatowym, programy edukacyjne Unii Europejskiej, Rada Edukacji Narodowej, rada oświatowa, rada wolontariatu, rzeczoznawca podręczników szkolnych do kształcenia ogólnego, system oświatowo – wychowawczy, system oświatowy, system oświatowy (szkolny) w Polsce, szkoła ćwiczeń, Ustawa o systemie oświaty, wychowanie przedszkolne, wykształcenie podstawowe, wykształcenie gimnazjalne, wykształcenie średnie, wykształcenie średnie branżowe, wykształcenie zasadnicze branżowe, wykształcenie zasadnicze zawodowe, zadania oświatowych jednostek samorządu terytorialnego, zarządzanie szkołami i placówkami publicznymi

1.2. Szkoła i jej organizacja

1.2.1. BHP: BHP: sale lekcyjne, BHP: stan zewnętrzny budynku, wejście do szkoły, korytarz i klatka schodowa, BHP: stołówka i kuchnia, BHP: warsztaty, stanowiska praktycznej nauki zawodu.

1.2.2. Dokumentacja: arkusz organizacji szkoły, arkusze ocen uczniów, dokumentacja procesu przebiegu nauczania, dziennik bibliotekarza, dziennik lekcyjny, dziennik nauczania indywidualnego, dziennik pedagoga, dziennik pracy wczesnego wspomagania rozwoju dziecka, dziennik psychologa, dziennik realizowanych zajęć i czynności w przypadku spełniania obowiązku nauki realizowane w trakcie przygotowania zawodowego u pracodawcy, dziennik zajęć rewalidacyjnych, dziennik zajęć grup wychowawczych (internatu, świetlicy), dziennik zajęć sportowych, dziennik zajęć z kreatywności, księga ewidencji dzieci, księga uczniów/wychowanków, plan lekcji/tygodniowy, rozkład zajęć dydaktyczno-wychowawczych uczniów, ramowy plan nauczania, statut placówki publicznej, statut szkoły, szkolny plan nauczania.

1.2.3. Egzaminy: egzamin klasyfikacyjny, egzamin poprawkowy, egzamin potwierdzający kwalifikacje w zawodzie, sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia.

1.2.4. Kierowanie szkołą: dyrektor szkoły lub placówki, procedura kontaktów dyrektor szkoły – nauczyciel, procedura kontaktów nauczyciel - wychowawca klasy - pedagog szkolny- rodzice uczniów (opiekunowie prawni), procedura kontaktów nauczyciel - wychowawcy klasy - pedagog szkolny, procedura kontaktów nauczyciela - wychowawcy klasy - pedagoga szkolnego – uczeń.

1.2.5. Kontrola i ewaluacja: ewaluacja, ewaluacja całościowa, ewaluacja problemowa, ewaluacja wewnętrzna, ewaluacja zewnętrzna, kontrola, monitorowanie, nadzór pedagogiczny, szkolny plan nadzoru pedagogicznego, wewnętrzne mierzenie, jakości szkoły/ przedszkola, wykaz stanowisk w urzędach obsługujących ministrów sprawujących nadzór pedagogiczny, zewnętrzne mierzenie, jakości.

? 2.6. Kwalifikacje: kwalifikacje w zawodzie, kwalifikacyjny kurs zawodowy, rozwój zawodowy nauczyciela.

1.2.7. Obowiązki szkoły: droga dziecka z domu do szkoły, kształcenie osób przybywających z zagranicy, organizacja edukacji dzieci obywateli polskich, wczesne wspomaganie rozwoju dzieci, wspomaganie, wyrównywanie szans edukacyjnych, zadania oświatowe jednostek samorządu terytorialnego.

1.2.8. Ocena i ocenianie: błędy w ocenianiu, cele sprawdzania będącego podstawą oceny, dekalog oceniania, egzamin klasyfikacyjny a ocena, egzamin poprawkowy a ocena, funkcje oceny, klasyfikacja śródroczna, komunikowanie oceny przez nauczyciela, nieklasyfikowanie ucznia z obowiązkowych lub dodatkowych zajęć edukacyjnych, ocena a pomiar wielostopniowy, ocena opisowa, ocena pracy ucznia na podstawie osiągniętych przez niego celów uczenia się, ocena w klasach I-III, ocena z religii/ etyki, ocena z wychowania fizycznego, techniki, plastyki i muzyki, ocena z zachowania, ocenianie

bieżące z zajęć edukacyjnych, ocenianie samego siebie przez ucznia, ocenianie szkolne, ocenianie wąsko dydaktyczne, ocenianie, klasyfikowanie i promowanie słuchaczy w szkołach publicznych dla dorosłych, ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów a wymagania edukacyjne, ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów w szkołach publicznych dla dzieci i młodzieży, oceny- stopnie, opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej a ocena, planowanie sprawdzania osiągnięć ucznia a ocena, procedura ustalania wymagań wielostopniowych według B. Niemirki a ocena; promocja z wyróżnieniem, pułapki oceniania szkolnego, skala wartości oceny szkolnej, sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia a ocena, śródroczna i roczna opisowa ocena klasyfikacyjna, Wewnątrzszkolny System Oceniania.

1.2.9.Organizacja procesu dydaktyczno-wychowawczego: formy działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły, formy pozaszkolne, formy szkolne, indywidualny obowiązek, klasa szkolna, klasy łączone, liczebność grup/podział na grupy, lokal szkolny, obwód szkolny, oddział dwujęzyczny, oddział integracyjny, oddział międzynarodowy w szkołach publicznych i niepublicznych, oddział międzynarodowy, oddział przygotowawczy, oddział sportowy lub oddział mistrzostwa sportowego, oddziały dwujęzyczne, organ prowadzący szkołę lub placówkę, organizacja roku szkolnego, pokój nauczycielski, praktyczna nauka zawodu, przedłużenie okresu nauki, rok szkolny, rozkład zajęć, skrócenie okresu nauki, standard kształcenia, struktura organizacyjna szkoły podstawowej, ścieżki edukacyjne, zajęcia edukacyjne, zajęcia pozaszkolne/pozalekcyjne, zajęcia rozwijające sprawność fizyczną, zindywidualizowana ścieżka kształcenia dla ucznia

1.2.10.Podręczniki: darmowe podręczniki i dotacje na nie, dopuszczanie do użytku szkolnego podręczników uwzględniających podstawę programową, książki metodyczne dla nauczyciela, książki szkolne podręczne, pakiet dydaktyczny, podręczne książki szkolne dla nauczycieli, podręcznik programowany, podręcznik do ćwiczeń i zajęć praktycznych, podręcznik do kształcenia specjalnego, podręcznik do kształcenia w zawodzie, podręcznik obudowany, podręcznik systematyczny, podręcznik szkolny, podręcznik uniwersalny, podręcznik w postaci elektronicznej, podręczniki do przedmiotów uzupełniających, wnioski o dopuszczenie do użytku szkolnego podręcznika.

1.2.11.Programy: indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny, indywidualny program lub tok nauki, program blokowy, program o narzuconych przedmiotach, program o narzuconej interpretacji, program wymuszający pewność, program konsultowany, program negocjowany, program demokratyczny, program, jako lista treści nauczania, program, jako rejestr doświadczeń, program, jako rekonstrukcja kultury, program, jako reprodukcja kultury, program, jako zestaw planowanych czynności pedagogicznych, program, jako zestaw pojęć i zadań do wykonania, program, jako zestaw zamierzonych efektów pedagogicznych, program maksimum, program minimum, program nauczania do zawodu, program nauczania, program projektów tematyczno-interdyscyplinarnych, program przedmiotowy, program racjonalny, program szkolny, program tradycyjny, program ukryty, program współczesny, program wychowawczo-profilaktyczny, program wychowawczy szkoły, program wychowania przedszkolnego lub program Nauczania do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego, wyzerowany program.

1.2.12.Szkoła i jej rodzaje: branżowa szkoła I stopnia, branżowa szkoła II stopnia, kształcenie specjalne, kultura organizacyjna szkoły, kultura szkoły, leczenie uzdrowiskowe dzieci, liceum ogólnokształcące, ład szkolny, proksemika klasy szkolnej, szkoła, szkoła alternatywna, szkoła dla dorosłych, szkoła dwujęzyczna, szkoła eksperymentalna, szkoła integracyjna, szkoła leśna, szkoła morska, szkoła niepubliczna, szkoła podstawowa, szkoła policealna, szkoła publiczna, szkoła rolnicza, szkoła rybołówstwa, szkoła specjalna lub oddział specjalny, szkoła specjalna przysposabiająca do pracy, szkoła w domu: edukacja domowa, szkoła żeglugi śródlądowej, technikum, zespół szkół, zielona szkoła.

1.2.13.Wspomaganie procesu dydaktyczno-wychowawczego: biblioteka szkolna, bursa, internat, internat w szkole, organizacje i stowarzyszenia w szkole lub placówce, pedagog szkolny, pielęgniarka/higienistka szkolna, rada pedagogiczna, rada szkoły lub placówki, stołówka szkolna, świetlica szkolna, zasady organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, zespoły orzekające, zespoły wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka

1.3. Modele współczesnej szkoły: Metoda Ośrodków Decroly J.O., Metoda Ośrodków Pracy, Metoda zachowa/harcerska, model antypedagogiczny szkoły, model antyszkoły, model edukacji bankowej, model edukacji domowej, model edukacji elastycznej, model edukacji funkcjonalnej, model edukacji humanistycznej, model edukacji opartej na ekonomii wolnego rynku, model edukacji oparty na dzikiej wiedzy, model edukacji oparty na Planie Daltońskim, model edukacji oparty na Planie Jenajskim, model edukacji ustawicznej, model merytokratycznej koncepcji edukacji, model oparty na pedagogice kultury, model oparty na progresywizmie, model oparty na psychologii humanistycznej, model szkoły Summerhill, model szkoły ustawicznie doskonalonej, model szkoły alternatywnej, model szkoły B. Suchodolskiego, model szkoły, jako organizacji uczącej się, Model szkoły opartej na antropozofii, model szkoły opartej na chrześcijańskiej pedagogice personalno – egzystencjalnej, model szkoły opartej na idei przystosowania szkoły do dziecka. Szkoła Winnetki, model szkoły opartej na naturalizmie, model szkoły opartej na pedagogii społeczno – personalistycznej, model szkoły opartej na romantycznej ideologii wychowania, model szkoły oparty na pedagogice emancypacyjnej, model szkoły oparty na pedagogice personalistycznej, model szkoły oparty na współczesnych badaniach nad mózgiem, model szkoły pozytywistycznej, model szkoły pracy, model szkoły przyszłości, model szkoły realnej, model szkoły spersonalizowanej/ edukacja zróżnicowana, model szkoły tradycyjnej, model szkoły twórczej, model szkoły ustawicznie doskonalonej, model szkoły XXI wieku, model szkoły zintegrowanej, model szkoły żywej, Nowe Wychowanie, Nowoczesna Szkoła Francuska Technik Celestyna Freineta, Wroclawska Szkoła Przyszłości

1.4. Pedagogika

1.4.1. Pedagogika – pojęcia podstawowe: andragogika, androcentryzm, antropocentryzm, antropologia pedagogiczna, antropozofia, antynomie współczesnej pedagogiki, doktryny pedagogiczne/edukacyjne, dyscypliny pedagogiczne, działy pedagogiki, dziedziny pedagogiki, etapy rozwoju pedagogiki, ewolucja teorii pedagogicznych, metapedagogika, pedagogia pedagogia innowacyjna, pedagogika chrześcijańska, pedagogika radykalnego humanizmu pedagogika teoretyczna, pedagogika antyautorytarna: pedagogika biblioteczna, pedagogika czasu wolnego, pedagogika dyrektywna, pedagogika egzystencjalna, pedagogika ekologiczna pedagogika eksperymentalna, pedagogika emancypacyjna, pedagogika empiryczna, pedagogika feministyczna, pedagogika fenomenologiczna, pedagogika filozoficzna, pedagogika funkcjonalna, pedagogika Gestalt, pedagogika hermeneutyczna/ hermeneutyka pedagogiczna, pedagogika historyczno – materialistyczna, pedagogika humanistyczna, pedagogika ideałów, pedagogika integralna, pedagogika, jako nauka, pedagogika krytyczna, pedagogika kultury, pedagogika lecznicza, pedagogika międzykulturowa, pedagogika negatywna, pedagogika New Age, pedagogika, nieautorytarna, pedagogika niedyrektywna – wychowanie niekierowane, pedagogika normatywna, pedagogika ogólna, pedagogika opisowa, pedagogika personalistyczna, pedagogika porównawcza, pedagogika postmodernistyczna, pedagogika pozytywistyczna, pedagogika prakseologiczna, pedagogika progresywistyczna, pedagogika psychoanalityczna, pedagogika refleksyjna, pedagogika religii, pedagogika resocjalizacyjna, pedagogika serca, pedagogika socjalistyczna, pedagogika społeczna, pedagogika systemowa, pedagogika teoretyczna i praktyczna, pedagogika transcendentna, pedagogika Waldorfska, pedagogika zabawy, pedagogika życia, pedologia, pluralizm pedagogiczny, system pojęć pedagogicznych, teoria pedagogiczna, tożsamość pedagogiki, zadania pedagogiki ogólnej.

1.4.2. Metody badań pedagogicznych: analiza archiwów, artefakt, badacz i jego cechy, badania ilościowe, badania jakościowe, badania pedagogiczne, badania pilotażowe, eksperyment pedagogiczny, etapy badań pedagogicznych, etapy pedagogicznej pracy naukowej, etnometodologia, formalne i pozaformalne warunki poprawności badań pedagogicznych, hipoteza badawcza, metoda analizy dokumentów, metoda biograficzna, metoda dialogowa, metoda etnograficzna, metoda ilościowa, metoda indywidualnych przypadków, metoda jakościowa, metoda monografii pedagogicznej, metoda obserwacji, metoda socjometryczna, metoda sondażu diagnostycznego, metoda szacowania (skale ocen), metoda testów osiągnięć szkolnych, metodologia badań pedagogicznych, narzędzia badań pedagogicznych, paradygmat, problem badawczy, przedmiot badań pedagogicznych, rodzaje doboru próby badawczej, shadowing (shadow – cień), techniki badawcze, typy badań pedagogicznych, wywiad etnograficzny, wywiad narracyjny, zasady Poznania naukowego, zmienne i wskaźniki w badaniach pedagogicznych.

Rozdział II: Dydaktyka szkoły.....s.239

2.1. Podstawy programowe: monitorowanie podstawy programowej, podstawa programowa, standardy edukacyjne, wymagania edukacyjne, wymagania programowe.

2.2. Dydaktyka

2.2.1. Dydaktyka pojęcia: dydaktyka, dyskurs edukacyjny, edukacja, efektywność edukacji/kształcenia, egzemplaryzm, encyklopedyzm, encyklopedyzm dydaktyczny, epistemologia, esencjalizm pedagogiczny, ewaluacja, formalizm dydaktyczny, indywidualizm, materializm dydaktyczny, materializm funkcjonalny, poznawcza koncepcja człowieka, prakseologia, racjonalizm, strukturalizm, subdyscypliny pedagogiki i ich związki z dydaktyką, system dydaktyczny, sytuacja dydaktyczna, teoria kształcenia wielostronnego W. Okonia, teoria problemowo – kompleksowa, teoria programowania dydaktycznego, uczniowie, utylitaryzm dydaktyczny.

2.2.2. Nauczanie-uczenie się: ciekawość, zaciekawienie, dobowy rytm intelektualny, etapy procesu uczenia się, integracja sensoryczna (SI), integracja sensoryczna (SI): stadia, inteligencje wielorakie, inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji logiczno-matematycznej, inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji językowej, inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji ruchowej, inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji muzycznej, inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji interpersonalnej, inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji wizualno-przestrzennej, inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji intrapersonalnej, jakość kształcenia, kształcenie równoległe, kształcenie ustawiczne, kształcenie wyzwajające, kształcenie: wybrane rodzaje, kształcenie, kształcenie: składniki procesu, kształcenie: składniki procesu kształcenia w ujęciu systemowym, lekcja powtórzeniowa, Mnemotechniki a zapominanie, mnemotechniki, nauczanie polisensoryczne, nauczanie: wybrane rodzaje, notatki tradycyjne a zapamiętywanie, notowanie na lekcji, osiągnięcia szkolne, pamięć, plan kształcenia, planowane przerwy w nauce: na lekcji i podczas samodzielnej nauki, planowane przerwy w nauce: na lekcji i podczas samodzielnej nauki, planowanie dydaktyczne: kierunkowe, planowanie dydaktyczne: metodyczne, planowanie dydaktyczne, planowanie dydaktyczne: wynikowe, powtarzanie materiału na lekcji, powtarzanie materiału samodzielne, w domu, półkule mózgowe: przedmiot kształcenia, samodzielne robienie notatek przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym, sensoryczne typy uczenia się: angażujące wszystkie zmysły, sensoryczne typy uczenia się: kinestetycy, sensoryczne typy uczenia się: kinestetyczno-słuchowy, sensoryczne typy uczenia się: słuchowcy, sensoryczne typy uczenia się: wzrokowcy, Sensoryczne typy uczenia się: wzrokowo-kinestetyczny, sensoryczne typy uczenia się: wzrokowo-słuchowy, sensoryczne uczenie się, skojarzenia, strategia kształcenia wyprzedzającego (SKW), strategie aktywnego uczenia się: KWL, strategie aktywnego uczenia się: 3B4Me, strategie aktywnego uczenia się: Akwarium, strategie aktywnego uczenia się: Aleja, strategie aktywnego uczenia się: BYOD (Bring Your Own Device) – Przynieś Swoje Własne Urządzenie, strategie aktywnego uczenia się: Chodzona debata, strategie aktywnego uczenia się: Edublogi, strategie aktywnego uczenia się: Edutainment, strategie aktywnego uczenia się: Flipped classroom, strategie aktywnego uczenia się: generowanie własnych pytań do testu, strategie aktywnego uczenia się: Learning Analytics, strategie aktywnego uczenia się: Mała Księga, strategie aktywnego uczenia się: Masowy Otwarty kurs online, strategie aktywnego uczenia się: Maty, strategie aktywnego uczenia się: Mikroblog, strategie aktywnego uczenia się: Open Badges, strategie aktywnego uczenia się: otwarte pytania, czas na odpowiedź, aktywność uczniów, strategie aktywnego uczenia się: papier trzypięciominutowy, strategie aktywnego uczenia się: pielęgnowanie zachowań uczestniczących, strategie aktywnego uczenia się: port folio, strategie aktywnego uczenia się: rozważ

wszystkie czynniki, strategie aktywnego uczenia się: Second Life, strategie aktywnego uczenia się: smartfonowa gra terenowa, strategie aktywnego uczenia się: Śnieżna kula, strategie aktywnego uczenia się: Think-Pair-Square-Share, strategie aktywnego uczenia się: Tutoriale internetowe, strategie aktywnego uczenia się: ustalanie celów, strategie aktywnego uczenia się: Webinarium, strategie aktywnego uczenia się: Wideoblogi, strategie aktywnego uczenia się: wzmocnienia, strategie aktywnego uczenia się: zadawanie pytań, strategie aktywnego uczenia się: zmienność bodźca, strategie aktywnego uczenia się: Gorące krzesło, strategie aktywnego uczenia się, strategie aktywnego uczenia się: Grupy trzyosobowe. Trzy akordy, strategie aktywnego uczenia się: Jak skończy się lekcja, strategie aktywnego uczenia się: logi edukacyjne / dzienniki refleksyjne, strategie aktywnego uczenia się: Niejasny punkt, strategie aktywnego uczenia się: Pytanie-czytanie, strategie aktywnego uczenia się: Ranking diamentów, strategie aktywnego uczenia się: Ranking kart, strategie aktywnego uczenia się: Role play, strategie aktywnego uczenia się: Rzucić Edwarda, strategie aktywnego uczenia się: Rzucić piłkę, strategie aktywnego uczenia się: Skanowanie, strategie aktywnego uczenia się: Ślizgać się po powierzchni, strategie aktywnego uczenia się: Wcześniejszy test, strategie aktywnego uczenia się: Wspólne uczenie się poprzez wzajemne wsparcie, strategie aktywnego uczenia się: przygotowanie uczniów do lekcji metodą ustawionej indukcji, technika Mnemoniczna Mind Map, technika mnemoniczna akronimy, technika mnemoniczna akrostych, technika mnemoniczna grupowanie (metoda lewopółkulowa), technika mnemoniczna haków (lokacji/ umieszczania), technika mnemoniczna klasyfikowanie (metoda lewopółkulowa), technika mnemoniczna liczbowo – obrazowa, technika mnemoniczna łańcuchowa, technika mnemoniczna łączenie parami, technika mnemoniczna porcjowanie (metoda lewopółkulowa), technika mnemoniczna rymonimy, technika mnemoniczna rymowany system cyfr, technika mnemoniczna słowa klucze, technika mnemoniczna słowa klucze SQ3R, technika mnemoniczna spółgłoskowy system cyfr, technika mnemoniczna synestezja, technika mnemoniczna system alfabetyczny, technika mnemoniczna: Zasada 80/20 (zasada Pareto), techniki pamięciowe, uczenie się: typy uczących się, uczenie się przez emocje, umiejętności podstawowe dla zawodu, wzory uczenia się, zasady koncentracji: według C. Hannaford.

2.2.3. Zasady kształcenia: zasada efektywności, zasada indywidualizacji i zespołowości, zasada łączenia teorii z praktyką, zasada operatywności wiedzy, zasada pogłębłości, zasada przystępności, zasada samodzielności, zasada systematyczności (systemowości), zasada świadomej aktywności, zasada trwałości wiedzy, umiejętności i nawyków, zasada wdrażania do kształcenia ustawicznego, zasady nauczania – uczenia się (kształcenia).

2.2.4. Ognia kształcenia: ognia w toku podającym według W. Okonia, ognia w modelu nauczania bezpośredniego, ognia w podającym toku według W.P. Zaczyńskiego, ognia w procesie nauczania i uczenia się, ognia w toku ekspozycyjnym według W.Okonia, ognia w toku operacyjnym według W.Okonia, ognia w toku poszukującym według Cz. Kupisiewicza, ognia w toku poszukującym według W.Okonia

2.2.5. Treści kształcenia: dobór treści kształcenia, treści kształcenia: kryteria doboru, treści kształcenia: wymiary, treści kształcenia: teorie doboru, materiał nauczania, materiał nauczania: kryteria opracowania.

2.2.6. Cele nauczania-uczenia się: cele edukacji szkolnej, cele kształcenia: kryterium potrzeby, cele kształcenia: kryterium zakres znaczeniowy, cele kształcenia: kryterium podejście tradycyjne, cele kształcenia: źródła, cele uczenia się (teoria działania), cele uczenia się: dyrektorzy, cele uczenia się: kuratorzy, ministerstwo, cele uczenia się: nauczyciele, cele uczenia się: uczniowie, cele uczenia się: praktyczne wskazówki do formułowania celów, cele uczenia się: Zasada 1, Cele uczenia się: Zasada 2, Cele uczenia się: Zasada 3, Cele uczenia się: Zasada 4, Cele uczenia się: Zasada 5, Cele uczenia się: Zasada 6, Cele uczenia się: Zasada 7, Cele uczenia się: Zasada 8, Cele uczenia się: Zasada 9, cele uczenia się: informacja dla rodziców o aktualnie realizowanych celach, cele Uczenia się: ocena sumująca, funkcje celów kształcenia, cele wychowania, model planowania lekcji wzmacniający zaangażowanie uczniów, zindywidualizowane nauczanie oraz ocenianie kształtujące, ocena pracy ucznia na podstawie osiągniętych przez niego celów uczenia się (teoria oparta na celach uczenia się, przykładowe cele uczenia się i kryteria sukcesu dla niektórych umiejętności z obszaru regulowania procesu uczenia się, taksonomia celów B. Blooma: dziedzina emocjonalna, taksonomia celów B. Blooma: dziedzina poznawcza, taksonomia celów B. Blooma: dziedzina psychomotoryczna, taksonomia celów motywacyjnych, taksonomia celów nauczania ABC (B. Niemierko). Taksonomia przedmiotowa, taksonomia celów praktycznych, taksonomia celów wychowania światopoglądowego.

2.2.7. Metody nauczania-uczenia: metody nauczania – uczenia się: uwarunkowania doboru metod, metody asymilacji wiedzy, metoda asymilacji wiedzy: dyskusja, metoda asymilacji wiedzy: opis, metoda asymilacji wiedzy: opowiadanie, metoda asymilacji wiedzy: pogadanka, metoda asymilacji wiedzy: praca z książką (źródłem), metoda asymilacji wiedzy: wykład, metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy, metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: „burza mózgów”, metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: rywalizacja, metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: klasyczna metoda problemowa, metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: metoda przypadków, metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: metoda sytuacyjna, metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: mikronauczanie, metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: projekt edukacyjny, metody ekspresyjne (łac. Ekspresja – wyrażanie własnych uczuć i emocji), metody impresyjne (łac. impressio – odczucie, przeżywanie), metody praktyczne, metody praktyczne: metoda laboratoryjna, metody praktyczne: metody ćwiczebne, metody praktyczne: metody realizacji zadań wytwórczych, metody waloryzacyjne (eksponujące wartości), metody: podstawowe błędy nauczyciela.

2.2.8. Formy kształcenia: forma kształcenia: rodzaje: kryterium czas prowadzenia zajęć, forma kształcenia: rodzaje: kryterium liczba uczniów uczestniczących w procesie kształcenia, forma kształcenia: rodzaje: kryterium miejsce kształcenia, forma kształcenia: praca binarna, formy pracy w parach (praca binarna): czytanie w parach i pisanie w parach oraz „ metoda wielu odpowiedzi”, forma kształcenia: praca grupowa, forma kształcenia: praca grupowa: przystanki, forma kształcenia: praca jednolita, forma kształcenia: praca jednolita grupowa, forma kształcenia: praca zróżnicowana, forma kształcenia: praca zbiorowa zróżnicowana, forma kształcenia: praca zróżnicowana grupowa, rodzaje grup w pracy dydaktyczno-wychowawczej, struktura praca nauczyciela i uczniów w grupach.

2.2.9. Środki dydaktyczne: rodzaje środków dydaktycznych, rodzaje środków dydaktycznych według R. Więckowskiego, rodzaje środków dydaktycznych według W. Okonia, rodzaje środków dydaktycznych według Cz. Kupisiewicza, rodzaje środków dydaktycznych według B. Niemierko funkcje środków dydaktycznych według E. Fleminga, funkcje środków dydaktycznych według Cz. Kupisiewicza, korelacja środków dydaktycznych z ogniwami kształcenia według F. Bereźnickiego, lektura szkolna, materiał edukacyjny, materiał ćwiczeniowy, podręcznik.

2.2.10. Scenariusz zajęć: lekcja powtórzeniowa, lekcja wprowadzająca, model planowania lekcji wzmacniająca zaangażowanie uczniów, zindywidualizowane nauczanie oraz ocenianie kształtujące, struktura scenariusza lekcji/ zajęć: A: metryczka, struktura scenariusza lekcji/ zajęć: B: scenariusz ramowy, struktura scenariusza lekcji/ zajęć: B: scenariusz elaborat, struktura scenariusza lekcji/ zajęć: B: scenariusz, jako lista czynności nauczyciela.

2.2.11. Praca domowa: czynności nauczyciela przy zadawaniu pracy domowej, funkcje pracy domowej, funkcje pracy domowej według F. Bereźnickiego, odrabianie prac domowych, praca domowa z możliwością wyboru według M. Harmina, rodzaje prac domowych według F. Bereźnickiego (2001) według kryterium relacji zachodzących między lekcjami szkolnym a pracami domowymi, rodzaje prac domowych według F. Bereźnickiego, sposoby różnicowania zadawania pracy domowej, zadawanie pracy domowej, jako części lekcji, zalety prawidłowego zadawania pracy domowej, źródła przeciążenia ucznia pracą domową.

2.2.12. Wywiadówka: e-wywiadówka, pierwsza wywiadówka oczekiwania nauczyciela/wychowawcy, pierwsza wywiadówka: powitanie i przedstawienie się, pierwsza wywiadówka: cele, pierwsza wywiadówka: oczekiwania rodziców, pierwsza wywiadówka: poznanie rodziców, współpraca rodziców z klasą, wywiadówka: struktura/scenariusz.

2.3. Innowacje i eksperymenty: edukacja alternatywna, innowacja, innowacja pedagogiczna/eksperyment pedagogiczny, program autorski.

Rozdział III: Opieka i wychowanie s.372

3.1. Opieka: asystent osoby niepełnosprawnej, cele instytucji społecznych, czynności opiekuńcze, dbałość opiekuńcza, dom dziecka, etyka pracy opiekuńczo-wychowawczej, formy opieki, formy rodzinnej pieczy zastępczej, formy sprawowania instytucjonalnej pieczy zastępczej, funkcje instytucji społecznych, instytucjonalna piecza zastępcza, jednostki metodyczne opieki, małoletni, metody opieki, nieletni, niepełnoletni, opieka społeczna, opieka nad dzieckiem (opieka częściowa, okresowa, całkowita), opieka nad dziećmi i młodzieżą sprawowana przez ludzi dorosłych, opieka paliatywna, opieka prawna (ubezwłasnowolnienie), opieka w ujęciu Aleksandra Kamińskiego, opieka w zależności od wieku podopiecznych, opieka według typu środowiska wychowawczego, opiekun usamodzielnienia, pełnoletni, pielęgnacja, placówka opiekuńczo-wychowawcza, placówka wsparcia dziennego, placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie opiekuńczej, placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie pracy podwórkowej, placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie specjalistycznej, podmioty służb społecznych, pogotowie opiekuńcze, poradnictwo specjalistyczne, praca socjalna, praca socjalna w szkole, rodzaje opieki ze względu na sytuację zagrożenia, usługi opiekuńcze, zakres opieki według ilości zaspokajanych potrzeb, zakres opieki według jej bieżącego i perspektywicznego wymiaru, zakres opieki według jej podmiotu i charakteru, zakres opieki według jej przebiegu w życiu jednostki, zakres opieki według jej przedmiotu, zakres opieki według jej zróżnicowania pionowego, zakres opieki według skali zaspokojenia potrzeb podopiecznych, zakres opieki według stopnia jej zaangażowania, intensyfikacji i perfekcyjności, zakres opieki wyznaczany funkcjami opiekuńczymi różnych instytucji społecznych, zakres opieki wyznaczany Stopniem zaspokojenia potrzeb, zakresy opieki międzyludzkiej.

3.2. Wychowanie: dziecko, jako uczeń i wychowanek (prawa i obowiązki), metody wychowania, młodzieżowy ośrodek socjoterapii, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, ocena wychowanka w pracy opiekuńczo-wychowawczej, oddziaływanie pedagogiczne w pracy opiekuńczo-wychowawczej, ośrodek wychowawczy, ośrodek kuratorski, podstawa programowa w pracy opiekuńczo-wychowawczej, pomoc w pracy opiekuńczo-wychowawczej, postawy opiekuńcze i wychowawcze, potrzeby w pracy opiekuńczo-wychowawczej, program wychowawczy szkoły, pseudowychowanie, rodzina: instytucje wsparcia, rodzina pomocowa, rodzina zastępcza, rodzina zastępcza spokrewniona, rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego, rodzina zastępcza zawodowa, rodzinny dom dziecka, rygorizm wychowawczy, sąd rodzinny i dla

nieletnich, schronisko dla nieletnich interwencyjne, schronisko dla nieletnich, sędzia sądu rodzinnego, socjalizacja, świetlica, świetlica socjoterapeutyczna, świetlica szkolna, świetlice „Kulturalne”, świetlice wiejskie, techniki wychowania, wioska dziecięca, wychowanie, jako przebieg rozwoju wychowanka, wychowanie antyautorytarne, wychowanie bez porażek, wychowanie, jako dominacja i uleganie oraz zbliżanie i oddalanie, wychowanie, jako adaptacja, wychowanie, jako czynnik modyfikujący sieć związków społecznych jednostki, wychowanie, jako działalność wychowawcy, wychowanie, jako interwencja, wychowanie, jako produkt, wychowanie, jako przyjmowanie roli, wychowanie, jako socjalizacja i emancypacja, wychowanie, jako system wychowawczy, wychowanie niekierowane, wychowanie permissywne, wychowanie traktowane, jako system instytucji, wychowawca niedyrektywny, zakład poprawczy resocjalizacyjno-rewalidacyjny, zakład poprawczy resocjalizacyjno-terapeutyczny, zakład poprawczy resocjalizacyjny o wzmożonym nadzorze wychowawczym, zakład poprawczy resocjalizacyjny otwarty, zakład poprawczy resocjalizacyjny półotwarty, zakład poprawczy resocjalizacyjny zamknięty, zakład poprawczy.

Rozdział IV: Nauczyciel w szkole.....s.406

4.1. Nauczyciel- rola zadania: doraźne zastępstwo, Dzień nauczyciela, Dzień Edukacji Narodowej, finansowanie kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli, godziny ponadwymiarowe nauczyciela, interakcja edukacyjna, Karta Nauczyciela, Kodeks Nauczyciela z 1872 roku, kompetencje asystenta nauczyciela, asystenta wychowawcy świetlicy, kompetencje nauczyciela w Unii Europejskiej, kompetencje asystenta nauczyciela, kompetencje dydaktyczne nauczyciela, kompetencje katechety szkolnego, kompetencje kierownika świetlicy, kompetencje nauczyciela, kompetencje nauczyciela bibliotekarza, kompetencje nauczyciela prowadzącego edukację kaszubską, romską oraz dzieci cudzoziemskich: (nauczyciel wspomagający, asystent), kompetencje nauczyciela szkół zawodowych, kompetencje nauczyciela według S. Dylaka, kompetencje nauczyciela według W. Strykowskiego, J. Strykowskiej, J. Pielachowskiego, kompetencje nauczyciela wspomagającego, kompetencje nauczyciela/instruktora praktycznej nauki zawodu, kompetencje nauczyciela: kompetencje informatyczno – medialne J. Szempruch, kompetencje nauczyciela: kompetencje interpretacyjno – komunikacyjne według J. Szempruch, kompetencje nauczyciela: kompetencje kreatywności według J. Szempruch, kompetencje nauczyciela: kompetencje pragmatyczne według J. Szempruch, kompetencje nauczyciela: kompetencje współdziałania według J. Szempruch, kompetencje pomocy nauczyciela, kompetencje socjoterapeuty, kompetencje wychowawcy świetlicy, kompetencje zawodowe pedagoga specjalnego, Medal Komisji Edukacji Narodowej, metody ułatwiania komunikacji między nauczycielem a rodzicem i uczniem, nagrody dla nauczyciela, nauczyciel niepełnosprawny, nauczyciel w procesie przywództwa edukacyjnego, nauczyciel, nauczycielski tuto ring, obowiązki nauczyciela w zakresie bhp, obowiązki nauczyciela dyżurnego podczas przerw międzylekcyjnych I przed rozpoczęciem zajęć, obowiązki nauczyciela podczas wypadku, obowiązki nauczyciela przed rozpoczęciem i w trakcie prowadzenia zajęć, obowiązki nauczyciela w czasie organizacji wycieczki szkolnej lub innej imprezy szkolnej, obowiązki nauczyciela w czasie przejazdów autokarowych, obowiązki nauczyciela, ocena pracy nauczyciela, odpowiedzialność dyscyplinarna nauczyciela, odpowiedzialność nauczyciela, role nauczyciela, style nauczania, syndromy zachowań nauczyciela, uprawnienia nauczyciela, uprawnienia socjalne i urlopy nauczyciela, urlop na kształcenie, urlop nauczyciela, urlop zdrowotny dla nauczyciela, warunki pracy nauczyciela, wymagania wobec nauczyciela sformułowane przez Komisję Europejską, wymagania wobec nauczyciela według Karty Nauczyciela, wymiar godzin i charakter pracy nauczyciela, wynagrodzenie nauczycieli, zadania dodatkowe nauczyciela, zakres obowiązków nauczyciela akademickiego.

4.2. Rozwój zawodowy nauczyciela: doskonalenie zawodowe, kształcenie pedagogiczne, model rozwoju profesjonalnego nauczyciela S. Dylak, model rozwoju profesjonalnego nauczyciela (J. Butler), model rozwoju profesjonalnego nauczyciela (R.Harre), model rozwoju profesjonalnego nauczyciela: „cykle wiekowe”, nauczyciel dojrzały profesjonalista: według C. Rogersa, nauczyciel kontraktowy ubiegający się o awans na stopień nauczyciela mianowanego, nauczyciel mianowany ubiegający się o awans na stopień nauczyciela dyplomowanego, nauczyciel stażysta ubiegający się o awans na stopień nauczyciela kontraktowego, nowe wyzwania w zakresie doskonalenia zawodowego nauczyciela, profesjonalne i tradycyjne standardy rozwoju nauczyciela, profesor oświaty, rozwój zawodowy nauczyciela: propozycja autorska M. Szczepańska, uwarunkowania rozwoju zawodowego nauczyciela, wypalenie zawodowe.

Rozdział V: Rodzice w szkole s.482

5.1.Obowiązki rodziców: bariery w kontaktach rodziców z nauczycielami, dodatkowe opłaty ponoszone przez rodziców, obowiązek szkolny, obowiązki rodziców/opiekunów prawnych, opieka nad dzieckiem, zgłoszenie dziecka do ubezpieczenia.

5.2.Prawa rodziców: Konwencja o Prawach Dziecka, prawa rodziców: Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, prawa rodziców: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, prawa rodziców: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Rada Rodziców, rodzice – zakres ról, **rodzice, jako najważniejsi nauczyciele/wychowawcy**, rodzice, ocena i ocenianie: informacja dla rodziców.

Rozdział VI: Uczeń w szkole s.493

6.1. Obowiązki uczniów: obowiązki uczniów w statucie placówki, obowiązki uczniów, obowiązki uczniów: na przykładzie Szkoły Podstawowej Fregata, strój szkolny, ubezwłasnowolniony uczeń, uczniowie – zakres ról.

6.2. Prawa uczniów: dowóz dziecka do szkoły, miejsce w świetlicy, pomoc dla uczniów: program „Wyprawka szkolna”, pomoc materialna dla uczniów, prawa ucznia w aktach prawnych, specjalny dziecięcy telefon zaufania (800 12 12 12), uczeń w sądzie, uczniowski kontrakt edukacyjny, wyżywienie w szkole.

Bibliografia i literatura uzupełniająca s.501

Netografia s.518

Alfabetyczny spis zagadnień s.519

Fragment recenzji książki.....s.542

Streszczenie książki w języku angielskim.....s.543

Wstęp

Przedstawiona książka, jest drugą w serii ” *krótka forma*”. Powstała ona, jako odpowiedź na zapotrzebowanie studentów i absolwentów różnych kierunków studiów, których drogi osobiste i zawodowe skrzyżowały się z problemami wychowania, opieki i kształcenia dzieci i młodzieży.

Prezentowana pozycja jest także formą sprzeciwu wobec zalewu informacji internetowych, które akceptujemy, jako rzetelne. Niestety tak nie jest. W Internecie każdy z nas może pozostawić swój ślad treściowy, który często odbiega od prawdy. Niejednokrotnie spotkamy się z mylącymi datami urodzin znanych osób lub postaci historycznych, skrótów myślowych oraz błędów merytorycznych. Bezkrytyczność korzystania z takich zasobów powoduje, że stają się one „uprawomocnioną prawdą”, którą niestety nie są. Młodzi czytelnicy, którym brak oparcia w rzetelnej literaturze przedmiotu „łykają kłamstwa, których nie mają czasu lub nie chcą zweryfikować”. W Polsce brak badań na ten temat. Jednak znany jest casus „**Jack** Robichaux”. W Wikipedii przez 10 lat funkcjonował opis tej fikcyjnej postaci. Efektem tego wpisu było uznanie przez społeczeństwo, że taka postać naprawdę istniała a jej zbrodnie zostały rzeczywiście dokonane. W tym nurcie rozważań interesująca jest także książka Andrew Keen (2007) *The Cult of the Amateur: How Today's Internet Is Killing Our Culture*. Autor uważa, że musimy liczyć się z poważnymi konsekwencjami dzisiejszej Web 2.0 która zagraża naszym wartościom, gospodarce, a ostatecznie samej innowacyjności i kreatywności. Rzetelne źródła informacji (uznani wydawcy, naukowcy, strony instytucji naukowych) zalewane są przez amatorów, którzy „ wrzucają do sieci” fałszywe informacje. A. Keen (2007) twierdzi, że „nasza kultura online staje się „wycięta i wklejana” bez poszanowania własności intelektualnej. (...)

Każdy, kto ma na to ochotę może prowadzić blog, zamieścić film na You Tube lub zmienić wpis na Wikipedii” (s. 145). Rozróżnienie, dla przeciętnego i słabo wyrobionego czytelnika, między odpowiedzialnością a jej brakiem za informacje staje się nie do rozróżnienia. Prawda staje się ekskluzywnym towarem, który łatwo podrobić. Podsumowując A. Keen (2007) pisze, że, naszym celem powinno być zachowanie kultury i wartości, a jednocześnie cieszenie się z korzyści dzisiejszych możliwości internetowych. Musimy jednak znaleźć sposób na zrównoważenie cyfrowej przyszłości bez niszczenia instytucji z przeszłości "(s. 185).

Książka wychodzi, zatem naprzeciw zapotrzebowaniu na rzetelną informację. Do każdej części podana jest literatura przedmiotu wraz z analizą podstaw prawnych. Krótka forma zagadnień kluczowych uporządkowana w sześć rozdziałów sprzyja szybkiemu odnajdowaniu potrzebnych informacji. Z moich doświadczeń pracy ze studentami wynika, że szukają oni zwięzłych informacji, które trzeba szybko zapamiętać, aby zrozumieć sens wykładu, włączyć się do dyskusji, skomentować pracę pisemną, pracować nad grupowym zadaniem lub przygotować się do kolokwium.

Uczmy się wszystkimi zmysłami. Mózg uczy się tylko wtedy, gdy wykorzystujemy jego silne strony. Jedną z nich jest rozumienie. Konstrukcja książki sprzyja temu. Każde z zagadnień można „rozłożyć na mniejsze części”, ale także szukać między nimi analogii i rozwiązywać problemy. Przykładem może być zadanie (praca nad problemem w grupie lub indywidualnie) przygotowania scenariusza lekcji lub wywiadówki z wykorzystaniem różnych metod, form, środków oraz strategii aktywnego uczenia się. Studenci na podstawie opisanych ustaw i rozporządzeń otrzymują także rzetelną informację na temat praw ucznia, praw rodziców czy też własnego rozwoju zawodowego.

Ogólnie znany wszystkim podział na słuchowców, wzrokowców i kinestetyków wymaga zmiany w podejściu do efektywnego uczenia się.

Wykorzystując części książki można tworzyć schematy (wzrokowcy), dyskutować nad koniecznością poszerzenia informacji (słuchowcy), gromadzenia danych i przetwarzania ich w postaci wywiadów środowiskowych (kinestetycy). Ten podział jest oczywiście sztuczny, bo uczy się wszystkimi zmysłami mając wysoką motywację. Traktując książkę i jej zawartość, jako wiedzę otwartą można ją na różne sposoby uzupełniać. Staje się ona wtedy indywidualnym repetytorium ze wszystkimi synonimami tego słowa: bryk, encyklopedia, kompendium, książka, opracowanie, podręcznik, samouczek, skrypt, słowniczek, słownik, powtórka, powtórzenie oraz repetycja.

Z moich osobistych doświadczeń w pracy akademickiej, przydatność tej książki widzę w pracy ze studentami studiów podyplomowych. Zawartość treściowa koreluje się z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela. Cytowany program określa efekty uczenia się dla kwalifikacji cząstkowych uwzględniające charakterystyki drugiego stopnia Polskiej Ramy Kwalifikacji na poziomie 6, 7 albo 8 Polskiej Ramy Kwalifikacji określone w przepisach wydanych na podstawie art. 7 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji oraz efekty uczenia się określone w standardzie. Kształcenie na studiach przygotowujące do wykonywania zawodu nauczyciela obejmuje przygotowanie merytoryczne i przygotowanie pedagogiczne. Przygotowanie pedagogiczne obejmuje przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne i przygotowanie dydaktyczne. Przygotowanie dydaktyczne obejmuje podstawy dydaktyki i emisję głosu oraz przygotowanie dydaktyczne do nauczania przedmiotu lub prowadzenia zajęć.

Prezentowana pozycja może także zainteresować studentów i absolwentów innych kierunków studiów, których drogi zawiodły do pracy z dziećmi lub są rodzicami.

Rozdział I: Szkoła i jej miejsce w systemie oświaty

1.1.Oświata: *powszechna działalność umożliwiająca zdobycie wykształcenia regulowana prawnie przez Państwo. Do podstawowych celów oświaty należy realizowanie zadań wychowawczych i poznawczych w celu zapewnienia jednostkom wszechstronnego rozwoju oraz kształtowanie tożsamości kulturowej i historycznej.*

- akredytacja: może obejmować całość lub część prowadzonego kształcenia. Akredytację przyznaje kurator oświaty właściwy dla siedziby placówki lub ośrodka, w drodze decyzji administracyjnej wydawanej po przeprowadzeniu przez zespół powołany przez kuratora oświaty oceny działalności danej placówki lub ośrodka w określonym zakresie. Akredytację może uzyskać placówka lub ośrodek, które: 1) zapewniają bazę wyposażoną w środki dydaktyczne; 2) zatrudniają wykwalifikowaną kadrę; 3) opracowują i udostępniają materiały metodyczno-dydaktyczne. W postępowaniu o uzyskanie akredytacji kurator oświaty uwzględnia również wyniki nadzoru pedagogicznego sprawowanego nad placówką lub ośrodkiem. Kurator oświaty, w drodze decyzji administracyjnej, może cofnąć akredytację, jeżeli stwierdzi niespełnianie przez placówkę lub ośrodek warunków wymaganych do uzyskania akredytacji. Podmiot ubiegający się o uzyskanie akredytacji wnosi opłatę. Z opłat są zwolnione podmioty, które prowadzą całość kształcenia nieodpłatnie. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki i tryb przyznawania i cofania akredytacji, skład i sposób działania zespołu oraz warunki wynagradzania jego członków, wzory dokumentów stosowanych w postępowaniu o uzyskanie akredytacji, a także wysokość i tryb wnoszenia opłat przez podmioty ubiegające się o akredytację. Rozporządzenie to powinno uwzględniać w szczególności wdrażanie i upowszechnianie przez podmioty ubiegające się o akredytację nowatorskich rozwiązań programowo-metodycznych i organizacyjnych, mających wpływ, na jakość prowadzonego kształcenia, udział w zespole przedstawicieli wojewódzkiego lub powiatowego urzędu pracy oraz organizacji pracodawców, a także ustalać wysokość opłat tak, aby nie przekraczała kwoty 1000 zł waloryzowanej corocznie

średniorocznym wskaźnikiem cen towarów i usług konsumpcyjnych ogółem, ustalonym w ustawie budżetowej.

- biblioteka pedagogiczna: rodzaje i szczegółowe zasady działania określa w drodze rozporządzenia Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania.. Rozporządzenie powinno uwzględniać realizację przez biblioteki pedagogiczne zadań w zakresie wspierania procesu kształcenia i doskonalenia nauczycieli oraz pomocy bibliotekom szkolnym.
- centrum kształcenia zawodowego, ustawicznego i praktycznego: to placówki kształcenia ustawicznego i placówki kształcenia praktycznego (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Zgodnie Ustawą organ prowadzący szkoły dla dorosłych, szkoły prowadzące kształcenie zawodowe lub placówki można połączyć w zespół. W skład centrum kształcenia zawodowego i ustawicznego wchodzi, co najmniej jedna szkoła prowadząca kształcenie zawodowe oraz co najmniej jedna placówka kształcenia praktycznego. Centrum kształcenia zawodowego i ustawicznego prowadzi kwalifikacyjne kursy zawodowe, a także podejmuje działania w zakresie poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej. Współpracuje z pracodawcami i organizacjami pracodawców.
- szkoła ćwiczeń: znana w Polsce już w XIX wieku i rozpowszechniona przez J. Jeziorowskiego. Zadaniem placówek było praktyczne kształcenie przyszłych nauczycieli. W XX wieku szkoły ćwiczeń spełniały podobną rolę, ale ich liczba nie była w stanie zaspokoić zapotrzebowania placówek kształcących nauczycieli. Istniały, więc typowe szkoły ćwiczeń przypisane konkretnej placówce i znajdujące się na jej terenie na przykład przy studium nauczycielskim oraz szkoły ćwiczeń, z którymi odrębną umowę zawierały uczelnie wyższe. Swoistą szkołą ćwiczeń jest opisana przez A. Nałaskowskiego (2017) Szkoła Laboratorium. Aktualnie szkoła ćwiczeń straciła swoje znaczenie w kształceniu praktycznym nauczycieli. Studenci mający do odbycia praktyki pedagogicznej sami szukają sobie szkół, które ich przyjmą. Uczelnie nie ponoszą kosztów tych praktyk. Interesującym pomysłem na „odnowienie tradycji szkoły ćwiczeń” jest projekt Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) realizowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE), w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER). W prezentowanej koncepcji proponuje się rozszerzony model szkoły ćwiczeń, łączący praktyczne aspekty kształcenia nauczycieli z doskonaleniem zawodowym nauczycieli. Podstawowe

funkcje szkoły ćwiczeń można umieścić w trzech perspektywach: 1. rozwoju samej szkoły, która stanie się szkołą ćwiczeń (rozwijanie kompetencji nauczycieli szkoły ćwiczeń – nie tylko tych, którzy realizują zadania szkoły ćwiczeń, lecz także pozostałych nauczycieli tej szkoły); 2. doskonalenia nauczycieli (rozwijanie kompetencji nauczycieli z innych szkół korzystających z oferty instytucji wspomagania); przygotowania do zawodu nauczycielskiego (rozwijanie kompetencji studentów – przyszłych nauczycieli). Każdy z tych obszarów w różnym zakresie wpisuje się w podstawowe funkcje szkoły ćwiczeń, do których należą: funkcja dydaktyczna – polegająca na prezentowaniu studentom (w ramach kształcenia) i nauczycielom (w ramach doskonalenia) skutecznych form i metod pracy z uczniami oraz przedstawianiu rozwoju organizacyjnego szkoły jako społeczności uczącej się, dążącej do kształtowania kompetencji nauczycieli i uczniów; funkcja promująca – polegająca na promowaniu innowacyjnych działań szkół i nauczycieli; funkcja integrująca – realizowana poprzez integrowanie zasobów (wiedzy, kompetencji i działań) instytucji powołanych do wspierania pracy szkoły oraz nauczycieli” (Model szkoły ćwiczeń, 2016, s. 5). Natomiast w systemie edukacji szkoła ćwiczeń ma: być elementem systemu doskonalenia nauczycieli; współpracować z bibliotekami pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli i poradniami psychologiczno-pedagogicznymi w zakresie diagnozy mocnych stron, planowania działań, realizacji zaplanowanych działań, ich ewaluacji oraz wyznaczania kolejnych etapów rozwoju szkoły; wskazywać sprawdzone rozwiązania organizacyjne, dydaktyczne, wychowawcze; być miejscem upowszechniania innowacyjnych działań wspierających rozwój kompetencji kluczowych uczniów, ze szczególnym uwzględnieniem nauczania języków obcych, matematyki, przedmiotów przyrodniczych, technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK), dzielenia się wiedzą i umiejętnościami, współpracuje z innymi szkołami, placówkami wspomagania: poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, bibliotekami pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli oraz z uczelniami; być miejscem promowania dyrektorów i nauczycieli (forma awansu), którzy stosują ciekawe rozwiązania dydaktyczne, organizacyjne, wychowawcze w zakresie działań wspierających rozwój kompetencji kluczowych uczniów; być placówką realizującą lokalną strategię oświatową; wykorzystywać podmiotowy model budowania relacji nauczyciel – uczeń – rodzic; być miejscem wdrażania różnych koncepcji i teorii pedagogicznych oraz

prowadzenia działania praktycznego (Zasady współpracy szkoły ćwiczeń, 2016).

- Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE): utworzona w 1993 roku przez Skarb Państwa. Celem jest wspieranie reform systemu polskiej edukacji. Obecnie fundacja pełni rolę agencji narodowej dwóch programów Unii Europejskiej: = ; = Młodzież w działaniu. Ponadto fundacja pełni rolę krajowych punktów kontaktowych dla następujących programów Unii Europejskiej: Erasmus-Mundus, Tempus III, Salto-youth, eTwinning, Euridyce, Eurodesk.
- ideologia oświatowa: zawsze związana z interesami wybranej grupy społecznej, ponieważ stanowi teoretyczne i praktyczne uzasadnienie wybranych poglądów, dążeń, programu i działań określonej zbiorowości. Podstawą budowania ideologii oświatowych są koncepcje filozoficzne, religijne, polityczne i ekonomiczne. Na ich podstawie określa się cele polityki oświatowej w skład, których wchodzi między innymi: wartości, postawy, standardy nauczania i wychowania. Do ważnych ideologii mających wpływ na oświatę można zaliczyć między innymi: liberalizm, konserwatyzm, socjalizm.
- klasyfikacja zawodów: określa ją w drodze rozporządzenia Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, na wniosek ministra właściwego w zakresie zawodu, którego dotyczy wniosek. W tym procesie uwzględniane są potrzeby rynku pracy. Klasyfikacja zawodów wskazuje także na: 1) typy szkół ponadpodstawowych, w których może odbywać się kształcenie w danym zawodzie; 2) kwalifikacje wyodrębnione w zawodzie oraz przypisanie poziomu Polskiej Ramy Kwalifikacji do tych kwalifikacji; 3) zawody, w których nie wyodrębnia się kwalifikacji; 4) określenie poziomu Polskiej Ramy Kwalifikacji dla kwalifikacji, o których mowa w art. 8 pkt. 3–6 ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji; 5) wnioskodawcę oraz obszary kształcenia, do których są przypisane zawody; 6) kwalifikacje w zawodzie, których kształcenie może być prowadzone na kwalifikacyjnych kursach zawodowych. Do wniosku dołącza się opinię organizacji pracodawców, reprezentatywnych w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz. U. poz. 1240), zwanej „ustawą o Radzie Dialogu Społecznego”. Wprowadzenie zawodu do klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego może nastąpić wyłącznie w przypadku, gdy żaden z zawodów ujętych w klasyfikacji nie obejmuje wszystkich kwalifikacji wyodrębnionych w tym zawodzie. Wniosek powinien zawierać: 1) opis zawodu oraz kwalifikacji

wyodrębnionych w ramach tego zawodu, wraz ze zbiorem umiejętności zawodowych dla każdej kwalifikacji, sporządzony z uwzględnieniem charakterystyk poziomów Polskiej Ramy Kwalifikacji pierwszego i drugiego stopnia, oraz propozycję dotyczącą przypisania poziomu Polskiej Ramy Kwalifikacji do kwalifikacji wyodrębnionych w ramach tego zawodu; 2) uzasadnienie potrzeby kształcenia w tym zawodzie; 3) nazwę i miejsce zawodu w określonej grupie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy; 4) informację o potrzebach rynku pracy w zakresie danego zawodu. Właściwi ministrowie mogą wspomagać materialnie i organizacyjnie szkoły i placówki kształcące w danym zawodzie w zakresie zajęć praktycznych i stosowania nowoczesnych technik i technologii w procesie kształcenia zawodowego w odniesieniu do potrzeb rynku pracy. Z propozycją ustanawiania nowych zawodów szkolnictwa zawodowego mogą występować także stowarzyszenia zawodowe, samorządy gospodarcze oraz inne organizacje gospodarcze. Dokonując przypisania poziomu Polskiej Ramy Kwalifikacji do kwalifikacji wyodrębnionych w zawodach w rozporządzeniu stosuje się art. 21 ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji.

- kolegium pracowników służb społecznych: słuchaczem może być tylko osoba posiadająca świadectwo dojrzałości. W zakresie uprawnień do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego, korzystania ze świadczeń zdrowotnych i odbywania przeszkolenia wojskowego do słuchaczy kolegiów pracowników służb społecznych stosuje się przepisy dotyczące studentów szkół wyższych. Kolegia pracowników służb społecznych mogą pobierać opłaty za egzaminy wstępne oraz za zajęcia dydaktyczne, z wyłączeniem zajęć dydaktycznych w systemie dziennym w publicznych kolegiach pracowników służb społecznych, chyba, że są powtarzane z powodu niezadowalających wyników w nauce. Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania określa, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady i warunki tworzenia, przekształcania i likwidowania oraz organizację i zasady działania, w tym zasady powierzania stanowisk kierowniczych, zasady sprawowania opieki naukowo-dydaktycznej i nadzoru nad kolegiami pracowników służb społecznych, a także warunki i tryb wydawania oraz wzory druków wydawanych słuchaczom i absolwentom kolegiów pracowników służb społecznych, w tym umieszczenie na dyplomach ukończenia kolegiów pracowników służb społecznych

znaków graficznych informujących o poziomie Polskiej Ramy Kwalifikacji, o których mowa w art. 10 ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2016 r. poz. 64 i 1010). Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego określa, w drodze rozporządzenia, standardy kształcenia w kolegiach pracowników służb społecznych, uwzględniając w szczególności wymagania dotyczące realizowania planów nauczania, przedmioty kształcenia, zakres i wymiar praktyk zawodowych, treści programowe i wymagane umiejętności. W zakresie nieuregulowanym do kolegiów pracowników służb społecznych stosuje się przepisy dotyczące szkół.

- Krajowa Rada Oświatowa: działa przy ministrze do spraw oświaty i wychowania i jest społecznym organem opiniodawczym i wnioskodawczym w sprawach oświaty. Tworzy ją minister właściwy do spraw oświaty i wychowania na wniosek wojewódzkich rad oświatowych reprezentujących, co najmniej 1/4 województw. Kadencja trwa 3 lata. Obsługę administracyjną Krajowej Rady zapewnia minister właściwy do spraw oświaty i wychowania. Krajowa Rada: 1) opracowuje i przedstawia ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania projekty założeń polityki oświatowej państwa; 2) opiniuje kryteria podziału środków będących w dyspozycji ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, przeznaczonych na oświatę; 3) opiniuje koncepcję kształcenia, w tym ramowe plany nauczania oraz zakres obowiązujących podstaw programowych; 4) opiniuje projekty aktów prawnych dotyczących oświaty; 5) opiniuje inne sprawy dotyczące oświaty, przedstawione przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania. 4. Krajowa Rada może występować z wnioskami dotyczącymi spraw oświaty bezpośrednio do naczelnych i centralnych organów administracji rządowej. W skład Krajowej Rady wchodzi przedstawiciele wojewódzkich rad oświatowych, po jednym z każdej rady wojewódzkiej, oraz po jednym przedstawicielu centralnych struktur związków zawodowych zrzeszających nauczycieli. Krajowa Rada uchwała regulamin swojej działalności oraz wybiera przewodniczącego i może powoływać stałe i doraźne komisje. Inni ministrowie prowadzący szkoły lub placówki mogą również powoływać rady do spraw podporządkowanego sobie szkolnictwa oraz określać zakres i zasady ich działania.
- kształcenie ustawiczne: odbywa się w szkołach dla dorosłych. Termin ten oznacza także uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych

przez osoby, które spełniły obowiązek szkolny (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Jest organizowane i prowadzone w: 1) publicznych i niepublicznych szkołach dla dorosłych, 2) publicznych i niepublicznych placówkach kształcenia ustawicznego, placówkach kształcenia praktycznego, ośrodkach dokształcania i doskonalenia zawodowego. Może być prowadzone, jako stacjonarne lub zaoczne, a także z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa, w drodze rozporządzenia: 1) rodzaje publicznych placówek i ośrodków oraz ich zadania, 2) warunki, organizację i tryb prowadzenia kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych oraz rodzaje tych form, 3) warunki organizowania i prowadzenia kwalifikacyjnych kursów zawodowych; 4) sposoby potwierdzania efektów kształcenia uzyskanych w wyniku ukończenia kształcenia realizowanego w poszczególnych formach pozaszkolnych, 5) wzory dokumentów wydawanych po ukończeniu kształcenia realizowanego w poszczególnych formach pozaszkolnych – uwzględniając możliwość zaliczania potwierdzonych efektów kształcenia przy podejmowaniu dalszego kształcenia w formach pozaszkolnych oraz konieczność dostosowania kształcenia ustawicznego do potrzeb i warunków rynku pracy, zapewnienia dostępności do form kształcenia ustawicznego umożliwiających przekwalifikowanie się oraz uzyskanie nowych kwalifikacji, a także włączenia pracodawców w proces kształcenia ustawicznego. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania może określić warunki i tryb wnoszenia odpłatności za kształcenie ustawiczne prowadzone w formach pozaszkolnych w publicznych placówkach i ośrodkach tak, aby odpłatność nie przekraczała ponoszonych kosztów kształcenia. Placówki i ośrodki prowadzące kształcenie ustawiczne w formach pozaszkolnych, mogą uzyskać akredytację, stanowiącą potwierdzenie spełniania określonych wymogów i zapewniania wysokiej, jakości prowadzonego kształcenia. Akredytacja może obejmować całość lub część prowadzonego kształcenia.

- kurator oświaty: to kierownik kuratorium oświaty, jako jednostki organizacyjnej wchodzącej w skład zespolonej administracji rządowej w województwie (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Na wniosek wojewody, powołuje i odwołuje kuratora minister właściwy do spraw oświaty i wychowania. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania może odwołać kuratora oświaty także z własnej inicjatywy. Kandydata na stanowisko kuratora oświaty wyłania się w drodze konkursu. Konkurs ogłasza i

przeprowadza wojewoda. Ogłoszenie konkursu następuje nie później niż w ciągu miesiąca od dnia, w którym nastąpiło odwołanie kuratora oświaty. Do konkursu może przystąpić osoba, która posiada: 1) wykształcenie wyższe i tytuł zawodowy magister, magister inżynier lub równorzędny; 2) stopień nauczyciela mianowanego lub nauczyciela dyplomowanego; 3) co najmniej siedmioletni staż pracy w charakterze nauczyciela. Konkurs przeprowadza komisja konkursowa powołana przez wojewodę. W skład komisji konkursowej wchodzi: trzech przedstawiciele ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania; dwaj przedstawiciele wojewody; po jednym przedstawicielu organizacji związkowych zrzeszających nauczycieli, reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, oraz po jednym przedstawicielu organizacji związkowych, reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, w skład, których wchodzi organizacje związkowe zrzeszające nauczycieli. Do czasu powołania na stanowisko kuratora oświaty osoby wyłonionej w drodze konkursu albo ustalonej zgodnie z ust. 8 minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, po zasięgnięciu opinii wojewody, wyznacza osobę pełniącą obowiązki kuratora oświaty. Jeżeli do konkursu nie przystąpił żaden kandydat albo w wyniku konkursu nie został wyłoniony żaden kandydat, minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, po zasięgnięciu opinii wojewody, może powołać na stanowisko kuratora oświaty ustaloną przez siebie osobę spełniającą warunki. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa, w drodze rozporządzenia, regulamin konkursu na stanowisko kuratora oświaty, wzór ogłoszenia o konkursie, tryb pracy komisji konkursowej oraz sposób głosowania, a także możliwość unieważnienia konkursu w przypadku naruszenia przepisów dotyczących jego przeprowadzania, kierując się sprawnością i efektywnością prac komisji. Na wniosek kuratora oświaty, po zasięgnięciu opinii wojewody, minister właściwy do spraw oświaty i wychowania powołuje i odwołuje wicekuratorów oświaty. Stanowisko wicekuratora oświaty może zajmować osoba, która posiada: 1) wykształcenie wyższe i tytuł zawodowy magister, magister inżynier lub równorzędny; 2) stopień nauczyciela mianowanego lub nauczyciela dyplomowanego; 3) co najmniej siedmioletni staż pracy w charakterze nauczyciela. Kurator oświaty, w imieniu wojewody, wykonuje zadania i kompetencje w zakresie oświaty określone w ustawie i przepisach odrębnych na obszarze województwa, a w szczególności: 1) sprawuje nadzór pedagogiczny nad publicznymi i

niepublicznymi przedszkolami, innymi formami wychowania przedszkolnego, szkołami, placówkami oraz kolegiami pracowników służb społecznych, które znajdują się na obszarze danego województwa; 2) wydaje decyzje administracyjne w sprawach określonych w ustawie; 3) współdziała z radami oświatowymi; 4) wykonuje zadania organu wyższego stopnia w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 23, 868, 996, 1579 i 2138) w stosunku do: a) organów jednostek samorządu terytorialnego – w sprawach szkół publicznych, zakładanych i prowadzonych przez osoby prawne i fizyczne, oraz szkół i placówek niepublicznych, b) dyrektorów szkół – w sprawach z zakresu obowiązku szkolnego i obowiązku nauki oraz w sprawach skreślenia uczniów z listy uczniów; 5) realizuje politykę oświatową państwa, a także współdziała z organami jednostek samorządu terytorialnego w tworzeniu i realizowaniu odpowiednio regionalnej i lokalnej polityki oświatowej, zgodnych z polityką oświatową państwa; 6) opracowuje programy wykorzystania środków na dofinansowanie doskonalenia nauczycieli, wyodrębnionych w budżecie wojewody, po zasięgnięciu opinii związków zawodowych, reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego (2018); 7) organizuje olimpiady, konkursy, turnieje, przeglądy oraz inne formy współzawodnictwa i prezentacji osiągnięć uczniów szkół na obszarze województwa; 8) współdziała z okręgowymi komisjami egzaminacyjnymi; 9) współdziała z placówkami doskonalenia nauczycieli, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi i bibliotekami pedagogicznymi w realizacji zadań dotyczących diagnozowania, na podstawie wyników nadzoru pedagogicznego, potrzeb w zakresie doskonalenia nauczycieli; 10) wspomaga działania w zakresie organizowania egzaminów w szkołach; 11) opiniuje plany pracy publicznych placówek doskonalenia nauczycieli, z wyjątkiem placówek prowadzonych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ministra właściwego do spraw rolnictwa i ministra właściwego do spraw zdrowia; 12) opiniuje arkusze organizacji publicznych szkół i placówek, z wyjątkiem szkół i placówek prowadzonych przez ministrów, w zakresie ich zgodności z przepisami, przedstawiane przez organy prowadzące szkoły i placówki przed zatwierdzeniem arkuszy; 13) współdziała z organami jednostek samorządu terytorialnego w zakresie kształtowania i rozwoju bazy materialnej szkół i placówek; 14) współdziała z

właściwymi organami, organizacjami i innymi podmiotami w sprawach dotyczących warunków rozwoju dzieci i młodzieży, w tym w przeciwdziałaniu zjawiskom patologii społecznej, a także może wspomagać działania tych podmiotów; 15) nadzoruje i wspomaga organizację wypoczynku na obszarze województwa; 16) wykonuje inne zadania określone w przepisach odrębnych, w szczególności w zakresie obronności, programy operacyjne a także programy rządowe. Stanowiska kuratora i wicekuratora oświaty nie można łączyć z mandatem radnego. Kurator oświaty wykonuje swoje zadania i kompetencje przy pomocy kuratorium oświaty.

- kuratorium oświaty: zakres działalności określany jest w drodze rozporządzenia przez Ministra do spraw oświaty i wychowania. Kuratoria są państwowymi jednostkami budżetowymi. Wojewoda, na wniosek kuratora oświaty, może tworzyć delegatury kuratorium oświaty. Kierownik delegatury może, z upoważnienia kuratora oświaty, prowadzić sprawy na obszarze działania delegatury, w tym sprawować nadzór pedagogiczny i wydawać decyzje administracyjne.
- Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania: zgodnie z Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, 1) zakłada i prowadzi: a) szkolne punkty konsultacyjne przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urządach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej, które umożliwiają uczniom uczęszczającym do szkół funkcjonujących w systemach oświaty innych państw uzupełnianie wykształcenia w zakresie szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego, zgodnie z ramami programowymi kształcenia uzupełniającego i planami nauczania dla szkolnych punktów konsultacyjnych, b) publiczne placówki doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym; 2) może zakładać i prowadzić: a) publiczne szkoły i placówki o charakterze eksperymentalnym, b) publiczne placówki kształcenia ustawicznego o zasięgu ogólnokrajowym, c) szkoły i zespoły szkół w Polsce oraz przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urządach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej, które:
  - prowadzą kształcenie dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego, określoną w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt. 1 lub – umożliwiają uczniom uczęszczającym do szkół funkcjonujących w systemach oświaty innych państw uzupełnianie wykształcenia w zakresie szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego, zgodnie z ramami

programowymi kształcenia uzupełniającego i planami nauczania dla szkolnych punktów konsultacyjnych.

- Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego: zgodnie z Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe zakłada i prowadzi publiczne szkoły artystyczne oraz placówki dla uczniów szkół artystycznych, a także może zakładać i prowadzić placówki doskonalenia nauczycieli szkół artystycznych. Prowadzenie szkół artystycznych oraz placówek, o których mowa w art. 2 pkt. 8, dla uczniów szkół artystycznych, a także placówek doskonalenia nauczycieli szkół artystycznych może być przekazywane w drodze porozumienia między ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego a jednostką samorządu terytorialnego.
- Minister właściwy do spraw rolnictwa: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe może zakładać i prowadzić 1) publiczne szkoły rolnicze oraz placówki rolnicze o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym; 2) publiczne placówki doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych, którzy nauczają w szkołach rolniczych. Prowadzenie publicznych szkół rolniczych i placówek rolniczych o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, publicznych szkół leśnych oraz publicznych szkół morskich, publicznych szkół żeglugi śródlądowej i publicznych szkół rybołówstwa może być przekazywane w drodze porozumienia zawieranego między właściwym ministrem a jednostką samorządu terytorialnego.
- Minister właściwy do spraw środowiska: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe może zakładać i prowadzić publiczne szkoły leśne.
- Minister właściwy do spraw gospodarki morskiej: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe może zakładać i prowadzić publiczne szkoły morskie.
- Minister właściwy do spraw żeglugi śródlądowej: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe może zakładać i prowadzić publiczne szkoły żeglugi śródlądowej.
- Minister właściwy do spraw rybołówstwa: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe może zakładać i prowadzić publiczne szkoły rybołówstwa.
- Minister Sprawiedliwości: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe może zakładać i prowadzić publiczne szkoły i placówki w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich oraz publiczne szkoły i placówki przy zakładach karnych i aresztach

śledczych. Szkoły i placówki przy zakładach karnych i aresztach śledczych działają w ramach ich struktury.

- Minister właściwy do spraw wewnętrznych: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe może prowadzić szkoły kształcące w zawodzie technik pożarnictwa
- Minister właściwy do spraw zdrowia: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe może założyć i prowadzić publiczną placówkę doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych o zasięgu ogólnokrajowym w zakresie nauczania w zawodach, dla których zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego.
- Ochotnicze Hufce Pracy: realizują zadania w zakresie kształcenia i wychowania młodzieży. Są państwową jednostką budżetową nadzorowaną przez Ministra właściwego do spraw pracy. Realizują zadania państwa w zakresie zatrudnienia oraz przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu młodzieży, a także zadania w zakresie jej kształcenia i wychowania. Mają swoje umocowania normatywno-prawne.
- Organ prowadzący szkołę lub placówkę: to minister, jednostka samorządu terytorialnego, i inne osoby prawne i fizyczne (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Organ prowadzący szkołę lub placówkę zgodnie z powyższą Ustawą odpowiada za jej działalność. Do zadań organu prowadzącego szkołę lub placówkę należy w szczególności: 1) zapewnienie warunków działania szkoły lub placówki, w tym bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki; 2) zapewnienie warunków umożliwiających stosowanie specjalnej organizacji nauki i metod pracy dla dzieci i młodzieży objętych kształceniem specjalnym; 3) wykonywanie remontów obiektów szkolnych oraz zadań inwestycyjnych w tym zakresie; 4) zapewnienie obsługi administracyjnej, w tym prawnej, obsługi finansowej i obsługi organizacyjnej szkoły lub placówki; 5) wyposażenie szkoły lub placówki w pomoce dydaktyczne i sprzęt niezbędny do pełnej realizacji programów nauczania, programów wychowawczo-profilaktycznych, przeprowadzania egzaminów oraz wykonywania innych zadań statutowych; 6) wykonywanie czynności w sprawach z zakresu prawa pracy w stosunku do dyrektora szkoły lub placówki. W celu wykonywania zadań wymienionych wyżej organy prowadzące szkoły i placówki, o których mowa mogą tworzyć jednostki obsługi ekonomiczno-administracyjnej szkół i placówek lub organizować wspólną obsługę administracyjną, finansową i organizacyjną prowadzonych szkół i placówek.

- organizacja publicznych przedszkoli: określa ją w drodze rozporządzenia Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania Szczegółową organizacja publicznych szkół uwzględnia między innymi prawidłową realizację celów i zadań przedszkoli, w tym: 1) elementy tworzące nazwę szkoły i przedszkola; 2) tryb nadawania imienia szkole i przedszkolu; 3) warunki i sposób używania nazwy przedszkola; 4) czas trwania zajęć edukacyjnych oraz zajęć rewalidacyjnych; 8) formy organizacji obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz organizację zajęć w oddziałach; 5) szczegółową organizację pracy przedszkola, w tym w szczególności organizację oddziału i liczbę uczniów w oddziale; 13) zakres informacji, jakie w szczególności powinny być zawarte w arkuszu przedszkola oraz terminy jego opracowywania, opiniowania i zatwierdzania, mając na uwadze liczbę pracowników przedszkola, liczbę oddziałów poszczególnych klas, liczbę uczniów w poszczególnych oddziałach, tygodniowy wymiar godzin zajęć obowiązkowych w poszczególnych oddziałach oraz tygodniowy wymiar godzin zajęć dodatkowych.
- organizacja publicznych szkół: określa ją w drodze rozporządzenia Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania Szczegółową organizacja publicznych szkół uwzględnia między innymi prawidłową realizację celów i zadań szkół, w tym: 1) elementy tworzące nazwę szkoły; 2) tryb nadawania imienia szkole; 3) warunki i sposób używania nazwy szkoły, w tym szkoły wchodzącej w skład zespołu szkół i szkoły wchodzącej w skład ośrodków na pieczęciach, tablicy urzędowej i sztandarze; 4) zasady tworzenia i używania nazwy szkoły podstawowej filialnej; 5) warunki i tryb tworzenia zespołów nauczycieli do realizacji zadań szkoły określonych w statucie; 6) liczbę uczniów w oddziale klas III szkoły podstawowej ogólnodostępnej, w oddziale szkoły specjalnej, oddziale szkoły integracyjnej, oddziale specjalnym i oddziale integracyjnym w szkole ogólnodostępnej oraz liczbę uczniów pod opieką nauczyciela wychowawcy w świetlicy; 7) czas trwania zajęć edukacyjnych oraz zajęć rewalidacyjnych; 8) formy organizacji obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz organizację zajęć w oddziałach; 9) szczegółowe warunki i tryb tworzenia klas łączonych oraz szczegółowe warunki organizacji nauczania w tych klasach, z uwzględnieniem danego etapu edukacyjnego, obowiązkowych zajęć edukacyjnych prowadzonych oddzielnie oraz organizacji nauczania części zajęć edukacyjnych w klasach łączonych; 10) warunki tworzenia w szkole podstawowej oddziału przysposabiającego do pracy; 11) zadania internatu, organizację pracy w internacie ze szczególnym

uwzględnieniem form organizacyjnych pracy z wychowankami, liczbę uczniów w grupie wychowawczej, tygodniowy wymiar zajęć opiekuńczych i wychowawczych w internacie z jedną grupą wychowawczą; 12) szczegółową organizację pracy oddziału i liczbę uczniów w oddziale; 13) zakres informacji, jakie w szczególności powinny być zawarte w arkuszu organizacji szkoły oraz terminy jego opracowywania, opiniowania i zatwierdzania, mając na uwadze liczbę pracowników szkoły i przedszkola, liczbę oddziałów poszczególnych klas, liczbę uczniów w poszczególnych oddziałach, tygodniowy wymiar godzin zajęć obowiązkowych w poszczególnych oddziałach oraz tygodniowy wymiar godzin zajęć dodatkowych; 14) sposób organizowania kształcenia w szkołach dla dorosłych.

- placówka artystyczna: umożliwia rozwijanie zainteresowań i uzdolnień artystycznych uczniów poprzez prowadzenie zajęć edukacyjnych artystycznych w zakresie edukacji muzycznej, plastycznej lub baletowej. Zajęcia edukacyjne artystyczne w placówce artystycznej są prowadzone zgodnie z przepisami w sprawie ramowych planów nauczania w publicznych szkołach i placówkach. Organizację działania placówki artystycznej w danym roku szkolnym określa arkusz organizacyjny placówki opracowany przez dyrektora placówki artystycznej i zatwierdzony przez organ prowadzący placówkę artystyczną. Szczegółowy zakres edukacji artystycznej, w tym specjalność, w ramach, której placówka prowadzi zajęcia edukacyjne artystyczne, określa statut placówki artystycznej. Ocenianie w placówce artystycznej polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w placówce artystycznej programów zajęć edukacyjnych artystycznych. Ocenianie odbywa się w formach określonych w statucie placówki artystycznej na zakończenie każdego semestru i ma za zadanie wskazanie postępów w rozwoju uzdolnień artystycznych ucznia.
- placówka oświatowa: to jednostki organizacyjne wymienione w art. 2 pkt. 3–8 i 10 (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Należą do nich przedszkola, w tym z oddziałami integracyjnymi lub specjalnymi, przedszkola integracyjne i specjalne oraz inne formy wychowania przedszkolnego; szkoły: podstawowe, w tym: specjalne, integracyjne, z oddziałami przedszkolnymi, integracyjnymi, specjalnymi, przysposabiającymi do pracy, dwujęzycznymi, sportowymi i mistrzostwa sportowego, sportowe i mistrzostwa sportowego, ponadpodstawowe, w tym: specjalne,

integracyjne, dwujęzyczne, z oddziałami integracyjnymi, specjalnymi, dwujęzycznymi, sportowymi i mistrzostwa sportowego, sportowe, mistrzostwa sportowego, rolnicze, leśne, morskie, żegluga śródlądowej oraz rybołówstwa, artystyczne; placówki oświatowo-wychowawcze, w tym szkolne schroniska młodzieżowe, umożliwiające rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz korzystanie z różnych form wypoczynku i organizacji czasu wolnego; placówki kształcenia ustawicznego, placówki kształcenia praktycznego oraz ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego, umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych; placówki artystyczne – ogniska artystyczne umożliwiające rozwijanie zainteresowań i uzdolnień artystycznych; poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnie specjalistyczne udzielające dzieciom, młodzieży, rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także pomocy uczniom w wyborze kierunku kształcenia i zawodu; młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz specjalne ośrodki wychowawcze dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, a także ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze umożliwiające dzieciom i młodzieży, o których mowa w art. 36 ust. 17, a także dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z których jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna, realizację odpowiednio obowiązku, o którym mowa w art. 31 ust. 4, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki; placówki zapewniające opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania; placówki doskonalenia nauczycieli; biblioteki pedagogiczne; kolegia pracowników służb społecznych.

- placówka rolnicza: to placówki i ośrodki wymienione w art. 2 pkt. 4, umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wiedzy, umiejętności oraz kwalifikacji zawodowych wyłącznie w zawodach, dla których, zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego, o której mowa w art. 46 ust. 1, ministrem właściwym jest minister właściwy do spraw rolnictwa, minister właściwy do spraw rozwoju wsi lub minister właściwy do spraw rynków rolnych (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- podmiot leczniczy: a także jednostka pomocy społecznej, w których zorganizowana jest szkoła specjalna, zapewniają korzystanie z pomieszczeń dla prowadzenia zajęć edukacyjnych i wychowawczych. Warunki korzystania z pomieszczeń oraz ponoszenia kosztów ich

utrzymania określa umowa zawarta pomiędzy podmiotem, w którym zorganizowana jest szkoła, a organem prowadzącym szkołę. W związku z organizowaniem kształcenia i specjalnych działań opiekuńczo-wychowawczych dla ucznia przyjętego do podmiotu leczniczego, podmiot leczniczy przekazuje szkole specjalnej lub oddziałowi specjalnemu zorganizowanym w podmiocie leczniczym dane uczniów niezbędne do prowadzenia dokumentacji przebiegu nauczania. Specjalne działania opiekuńczo-wychowawcze w szkołach uwzględniając szczególne potrzeby psychofizyczne dzieci i młodzieży ustala Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia oraz ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego.

- poradnia psychologiczno-pedagogiczna: rodzaje i szczegółowe zasady działania określa w drodze rozporządzenia Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania. Rozporządzenie powinno uwzględniać warunki zaspokajania potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży, pomoc dzieciom i młodzieży w wyborze kierunku dalszego kształcenia i zawodu, realizację zadań profilaktycznych i wspierających rolę wychowawczą i edukacyjną szkoły i rodziny oraz udzielanie pomocy dzieciom i młodzieży przez wolontariuszy.
- Preambuła do Ustawy o prawie oświatowym: oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniemi zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości Ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności.
- programy edukacyjne Unii Europejskiej: programy te wspierają chęć zdobywania wiedzy i podwyższania poziomu kształcenia. Mogą z nich skorzystać wszyscy – od dzieci przedszkolnych do słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku. Podstawowym założeniem

programów edukacyjnych jest tworzenie poprzez edukację *Europy bez granic i barier*. Od roku 2007 wszystkie dotychczas funkcjonujące programy edukacyjne UE zostały połączone i działają w ramach wspólnego programu „Uczenie się przez całe życie”. Działanie unijnych programów edukacyjnych w Polsce koordynuje Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.

- przedszkole publiczne: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe jest przedszkole, które: 1) realizuje programy wychowania przedszkolnego uwzględniające podstawę programową wychowania przedszkolnego; 2) zapewnia bezpłatne nauczanie, wychowanie i opiekę w czasie ustalonym przez organ prowadzący, nie krótszym niż 5 godzin dziennie; 3) przeprowadza rekrutację dzieci w oparciu o zasadę powszechnej dostępności; 4) zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje, ale też w uzasadnionych przypadkach w przedszkolu publicznym może być, za zgodą kuratora oświaty, zatrudniona osoba niebędąca nauczycielem do prowadzenia zajęć rozwijających zainteresowania, posiadająca przygotowanie uznane przez dyrektora przedszkola za odpowiednie do prowadzenia danych zajęć. W przypadku publicznych przedszkoli i publicznych innych form wychowania przedszkolnego, prowadzonych przez osoby prawne inne niż jednostka samorządu terytorialnego i osoby fizyczne, czas bezpłatnego nauczania, wychowania i opieki ustalony przez osobę prowadzącą nie może być krótszy niż czas bezpłatnego nauczania, wychowania i opieki ustalony, przez radę gminy dla publicznych przedszkoli i innych form wychowania przedszkolnego prowadzonych przez gminę. Do publicznej innej formy wychowania przedszkolnego stosuje się przepisy ust. 1 pkt. 1, 3 i 4. (zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe) Przepisy ust. 1 i 3 stosuje się również do oddziału przedszkolnego w publicznej szkole podstawowej.
- przedszkole niepubliczne: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe: 1) realizuje programy wychowania przedszkolnego uwzględniające podstawę programową wychowania przedszkolnego; 2) zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje określone dla nauczycieli przedszkoli publicznych.
- Rada Edukacji Narodowej: jest organem pomocniczym Ministra Edukacji Narodowej. Powołana 6 marca 2008 r. przez Minister Edukacji Narodowej, która kieruje radą. Do zadań rady należy: = przygotowywanie opinii dla Ministra Edukacji Narodowej na temat kierunków zmian w obszarze oświaty i wychowania; = przedstawianie propozycji kierunków zmian w obszarze oświaty i

wychowania, uwzględniających dorobek międzynarodowy; = opiniowanie projektów aktów prawnych i opracowań, zawierających propozycje systemowych zmian w obszarze oświaty i wychowania.

- rada oświatowa: powoływana przez Organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego. Do zadań należy: 1) badanie potrzeb oświatowych na obszarze działania jednostki samorządu terytorialnego oraz przygotowywanie projektów ich zaspokajania; 2) opiniowanie budżetu jednostki samorządu terytorialnego w części dotyczącej wydatków na oświatę; 3) opiniowanie projektów sieci publicznych szkół i placówek; 4) opiniowanie projektów aktów prawa miejscowego wydawanych w sprawach oświaty; 5) wyrażanie opinii i wniosków w innych sprawach dotyczących oświaty. Powołujący Radę Oświatową **organ** ustala: skład i zasady wyboru członków rady oświatowej oraz regulamin działania rady oświatowej.
- rada wolontariatu: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe samorząd w porozumieniu z dyrektorem szkoły lub placówki może podejmować działania z zakresu wolontariatu. Samorząd uczniowski może ze swojego składu wyłonić radę wolontariatu.
- rzecznawca podręczników szkolnych do kształcenia ogólnego: warunki określa ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm.) oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2017 r. poz. 481). Rzecznawcami mogą być osoby posiadające, co najmniej wykształcenie wyższe magisterskie, doświadczenie i osiągnięcia w pracy naukowej lub dydaktycznej, kompetencje w dziedzinie technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz rekomendację instytucji potwierdzającą posiadanie doświadczenia i osiągnięć w pracy naukowej, dydaktycznej przez osobę ubiegającą się o wpis na listę rzecznawców, zapewniających należyte wykonywanie obowiązków rzecznawcy do spraw podręczników. Na listę rzecznawców do spraw podręczników do kształcenia ogólnego mogą być wpisane osoby posiadające rekomendację instytucji: stowarzyszenia naukowego, instytutu badawczego, jednostki naukowej Polskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności, szkoły wyższej, komitetu głównego olimpiady przedmiotowej. W przypadku osób zainteresowanych wpisaniem na listę rzecznawców sporządzających opinie językowe należy przedstawić rekomendację wyżej wymienionej instytucji oraz dodatkowo rekomendację Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej

Akademii Nauk, albo szkoły wyższej prowadzącej studia trzeciego stopnia w dyscyplinie naukowej językoznawstwo i prowadzącej badania w zakresie języka polskiego albo Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk. Rekomendacja powinna być wystawiona przez: w szkołach wyższych – organ uczelni, który kieruje działalnością uczelni i reprezentuje ją na zewnątrz, w PAN – dyrektora instytutu, w PAU – przewodniczącego Komisji PAU do Opiniowania Podręczników Szkolnych, w stowarzyszeniach naukowych – przewodniczącego lub wiceprzewodniczącego, w komitetach głównych olimpiad przedmiotowych – przewodniczącego. Osoba zainteresowana wpisaniem na listę rzeczoznawców, zgodnie z § 12 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników, składa wniosek do Ministra Edukacji Narodowej, dołączając następujące dokumenty: kopie dokumentów poświadczających posiadane wykształcenie; informację o posiadanym doświadczeniu i osiągnięciach w pracy naukowej lub dydaktycznej; rekomendację; informację o posiadanych kompetencjach w dziedzinie technologii informacyjno-komunikacyjnych; oświadczenie osoby zainteresowanej wpisaniem na listę rzeczoznawców, że: nie toczy się przeciwko niej postępowanie karne o umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub postępowanie karne skarbowe o umyślne przestępstwo skarbowe, nie jest skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe, nie jest ukarana karą dyscyplinarną. Na liście rzeczoznawców zamieszcza się: imię i nazwisko rzeczoznawcy, stopień lub tytuł naukowy, wskazany przez rzeczoznawcę; adres do korespondencji, adres poczty elektronicznej, numer telefonu, nazwę instytucji, która udzieliła rekomendacji.

- system oświatowo - wychowawczy: jest to ogół odpowiednio powiązanych ze sobą placówek i instytucji wychowania bezpośredniego i pośredniego, umożliwiających jednostce zdobywanie ogólnego i zawodowego wykształcenia oraz wszechstronny rozwój jej osobowości. System oświaty tworzą: = system szkolny obejmujący szkoły ogólnokształcące, zawodowe i wyższe; = system wychowania w okresie przedszkolnym; = system kształcenia i wychowania równoległego lub pozaszkolnego; = system kształcenia i wychowania poszkolnego.
- system oświatowy: zgodnie z art. 1. Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe system oświaty zapewnia w szczególności: 1) realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do

kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju; 2) wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny; 3) wychowanie rozumiane, jako wspieranie dziecka w rozwoju ku pełnej dojrzałości w sferze fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej, wzmacniane i uzupełniane przez działania z zakresu profilaktyki problemów dzieci i młodzieży; 4) możliwość zakładania i prowadzenia szkół i placówek przez różne podmioty; 5) dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej; 6) możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną, niedostosowaną społecznie i zagrożoną niedostosowaniem społecznym, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami; 7) opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych; 8) opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi poprzez umożliwianie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia szkoły każdego typu w skróconym czasie; 9) upowszechnianie dostępu do szkół, których ukończenie umożliwia dalsze kształcenie w szkołach wyższych; 10) możliwość uzupełniania przez osoby dorosłe wykształcenia ogólnego, zdobywania lub zmiany kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych; 11) zmniejszanie różnic w warunkach kształcenia, wychowania i opieki między poszczególnymi regionami kraju, a zwłaszcza ośrodkami wielkomiejskimi i wiejskimi; 12) kształtowanie u uczniów postaw prospołecznych, w tym poprzez możliwość udziału w działaniach z zakresu wolontariatu, sprzyjających aktywnemu uczestnictwu uczniów w życiu społecznym; 13) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy i umiejętności niezbędnych do aktywnego uczestnictwa w kulturze i sztuce narodowej i światowej; 14) utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach i placówkach; 15) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz kształtowanie postaw sprzyjających jego wdrażaniu w skali lokalnej, krajowej i globalnej; 16) opiekę uczniom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i życiowej; 17) dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy; 18) kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości i

kreatywności sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym, w tym poprzez stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych; 19) przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia; 20) warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego; 21) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o bezpieczeństwie oraz kształtowanie właściwych postaw wobec zagrożeń, w tym związanych z korzystaniem z technologii informacyjno-komunikacyjnych, i sytuacji nadzwyczajnych; 22) kształtowanie u uczniów umiejętności sprawnego posługiwania się technologiami informacyjno-komunikacyjnymi; 23) wspomaganie nauczania języka polskiego i w języku polskim wśród Polonii i Polaków zamieszkałych za granicą oraz dzieci pracowników migrujących.

- system oświatowy (szkolny) w Polsce: podstawą prawną obowiązującego systemu oświaty jest Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe. Zgodnie z nią system oświaty w Polsce tworzą: = przedszkola, w tym z oddziałami integracyjnymi oraz przedszkola specjalne; = szkoły podstawowe i szkoły ponadpodstawowe ogólnokształcące i zawodowe, w tym z oddziałami integracyjnymi oraz szkoły specjalne, szkoły sportowe oraz mistrzostwa sportowe i szkoły artystyczne; = placówki oświatowo-wychowawcze, placówki pracy pozaszkolnej, w tym ogniska artystyczne oraz placówki kształcenia ustawicznego i praktycznego umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wiedzy ogólnej i kwalifikacji zawodowych, zdobywanie umiejętności, kształtowanie i rozwijanie zainteresowań i uzdolnień a także korzystanie z różnych form wypoczynku; = poradnie psychologiczno-pedagogiczne oraz inne poradnie specjalistyczne udzielające dzieciom, młodzieży, rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także pomocy uczniom w wyborze kierunku kształcenia i zawodu; = placówki opiekuńczo-wychowawcze i resocjalizacyjne, zapewniające opiekę i wychowanie dzieciom i młodzieży pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej oraz inne działające stosownie do potrzeb w zakresie pomocy i opieki nad dziećmi i młodzieżą; = ośrodki adopcyjno-opiekuńcze inicjujące i wspomagające zastępcze formy wychowania rodzinnego; = ochotnicze hufce pracy; = zakłady kształcenia i placówki doskonalenia nauczycieli; = biblioteki pedagogiczne oraz kolegia pracowników służb społecznych. Ustawa z

dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe w **art. 3. 1.** Podkreśla, że system oświaty wspierają organizacje pozarządowe, w tym organizacje harcerskie, a także osoby prawne prowadzące statutową działalność w zakresie oświaty i wychowania. Organy administracji publicznej prowadzące szkoły i placówki współdziałają z podmiotami, o których mowa w ust. 1, w wykonywaniu zadań wymienionych w art. 1. System oświaty mogą wspierać także jednostki organizacyjne Państwowej Straży Pożarnej oraz jednostki innych właściwych służb w działaniach służących podnoszeniu bezpieczeństwa dzieci i młodzieży, w tym w zakresie ochrony przeciwpożarowej.

- Ustawa o systemie oświaty: ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U 2016 r. poz. 1943, 1954, 1985 i 2169) (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- wychowanie przedszkolne: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe obejmuje dzieci od początku roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 3 lata, do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat. W szczególnie uzasadnionych przypadkach wychowaniem przedszkolnym może także zostać objęte dziecko, które ukończyło 2, 5 roku. Wychowanie przedszkolne jest realizowane w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego. W przypadku dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wychowaniem przedszkolnym może być objęte dziecko w wieku powyżej 7 lat, nie dłużej jednak niż do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 9 lat a obowiązek szkolny tych dzieci odracza. Dziecko w wieku 6 lat jest obowiązane odbyć roczne przygotowanie przedszkolne w przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej lub w innej formie wychowania przedszkolnego. Obowiązek rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 6 lat. Dzieci w wieku 3–5 lat mają prawo do korzystania z wychowania przedszkolnego w przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej lub innej formie wychowania przedszkolnego. Dziecko uzyskuje to prawo z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym kończy 3 lata. Zapewnienie warunków do spełniania obowiązku jest zadaniem własnym gminy. Polega ono na umożliwieniu dziecku korzystania z wychowania przedszkolnego w: 1) publicznym przedszkolu, oddziale przedszkolnym w publicznej szkole podstawowej lub publicznej innej formie wychowania przedszkolnego, prowadzonych przez gminę, lub

2) publicznym przedszkolu, oddziale przedszkolnym w publicznej szkole podstawowej lub publicznej innej formie wychowania przedszkolnego, prowadzonych przez inną osobę prawną lub osobę fizyczną, położonych na obszarze gminy, lub 3) niepublicznym przedszkolu, o którym mowa w art. 90 ust. 1b ustawy o systemie oświaty, oddziale przedszkolnym w niepublicznej szkole podstawowej lub niepublicznej innej formie wychowania przedszkolnego położonych na obszarze gminy. Jeżeli liczba dzieci, którym gmina ma obowiązek zapewnić możliwość korzystania z wychowania przedszkolnego, zamieszkałych na obszarze danej gminy, zgłoszonych podczas postępowania rekrutacyjnego do publicznego przedszkola, oddziału przedszkolnego w publicznej szkole podstawowej, publicznej innej formy wychowania przedszkolnego, niepublicznego przedszkola, oddziału przedszkolnego w niepublicznej szkole podstawowej, lub niepublicznej innej formy wychowania przedszkolnego przewyższy liczbę miejsc w tym przedszkolu, tym oddziale przedszkolnym lub tej innej formie wychowania przedszkolnego, dyrektor przedszkola lub dyrektor szkoły podstawowej informuje o nieprzyjęciu dziecka do przedszkola, oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej lub innej formy wychowania przedszkolnego wójta (burmistrza, prezydenta miasta). W tym przypadku wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany pisemnie wskazać rodzicom inne publiczne przedszkole, oddział przedszkolny w publicznej szkole podstawowej, albo publiczną inną formę wychowania przedszkolnego, albo niepubliczne przedszkole, oddział przedszkolny w niepublicznej szkole podstawowej, albo niepubliczną inną formę wychowania przedszkolnego, które mogą przyjąć dziecko. Czas pracy wskazanego przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) innego publicznego przedszkola, oddziału przedszkolnego w publicznej szkole podstawowej, publicznej innej formy wychowania przedszkolnego, niepublicznego przedszkola, oddziału przedszkolnego w niepublicznej szkole podstawowej albo niepublicznej innej formy wychowania przedszkolnego, powinien być zbliżony do czasu pracy odpowiednio przedszkola, oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej lub innej formy wychowania przedszkolnego, o przyjęcie, do których ubiegali się rodzice dziecka. Rada gminy ustala sieć prowadzonych przez gminę publicznych przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. W przypadkach uzasadnionych warunkami demograficznymi i geograficznymi rada gminy może uzupełnić sieć publicznych

przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych o publiczne inne formy wychowania przedszkolnego. Inne formy wychowania przedszkolnego organizuje się dla dzieci w miejscu zamieszkania lub w innym możliwie najbliższym miejscu. Sieć publicznych przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w publicznych szkołach podstawowych, wraz z publicznymi przedszkolami, oddziałami przedszkolnymi w publicznych szkołach podstawowych i publicznymi innymi formami wychowania przedszkolnego, prowadzonymi przez osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego lub osoby fizyczne, publicznymi innymi formami wychowania przedszkolnego, prowadzonymi przez gminę, niepublicznymi przedszkolami, oddziałami przedszkolnymi w niepublicznych szkołach podstawowych oraz niepublicznymi innymi formami wychowania przedszkolnego powinna zapewniać dzieciom zamieszkałym na obszarze gminy, możliwość korzystania z wychowania przedszkolnego. Droga dziecka spełniającego obowiązek i dziecka pięcioletniego z domu do przedszkola nie powinna przekraczać 3 km., Jeżeli jednak droga przekracza 3 km, obowiązkiem gminy jest zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dziecka albo zwrot kosztów przejazdu dziecka i opiekuna środkami komunikacji publicznej, jeżeli dowożenie zapewniają rodzice. Obowiązkiem gminy jest także zapewnienie niepełnosprawnym dzieciom pięcioletnim i sześciolletnim oraz dzieciom objętym wychowaniem przedszkolnym bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższego przedszkola, oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej, innej formy wychowania przedszkolnego lub ośrodka rewalidacyjno-wychowawczego albo zwrot kosztów przejazdu dziecka i opiekuna na zasadach określonych w umowie zawartej między wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta) a rodzicami, jeżeli dowożenie zapewniają rodzice. Gmina może zorganizować dzieciom bezpłatny transport i opiekę w czasie przewozu do przedszkola, oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej lub innej formy wychowania przedszkolnego również w przypadkach, w których nie ma takiego obowiązku. Nauczyciela oraz osobę prowadzących zajęcia w innej formie wychowania przedszkolnego prowadzonej przez gminę, zatrudnia dyrektor przedszkola lub szkoły podstawowej prowadzonych przez tę gminę. Zajęcia w innych formach wychowania przedszkolnego prowadzą nauczyciele posiadający kwalifikacje wymagane od nauczycieli przedszkoli. W przypadku publicznych innych form wychowania przedszkolnego, prowadzonych

przez osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego lub osoby fizyczne, oraz niepublicznych innych form wychowania przedszkolnego zadania i kompetencje określone w ustawie dla dyrektora przedszkola wykonuje osoba kierująca daną inną formą wychowania przedszkolnego wyznaczona przez osobę prowadzącą inną formę wychowania przedszkolnego.

- wykształcenie podstawowe: posiada osoba, która ukończyła szkołę podstawową i otrzymała świadectwo jej ukończenia. Ukończenie szkoły podstawowej umożliwia dalsze kształcenie w szkołach ponadpodstawowych.
- wykształcenie gimnazjalne: posiada osoba, która: 1) ukończyła gimnazjum albo 2) uzyskała w szkole artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie gimnazjum, w wyniku klasyfikacji rocznej w klasie, której zakres nauczania odpowiada ostatniej klasie gimnazjum, ze wszystkich obowiązkowych zajęć edukacyjnych ogólnokształcących pozytywne oceny klasyfikacyjne, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 44 ustawy o systemie oświaty, oraz przystąpiła do egzaminu gimnazjalnego przeprowadzanego zgodnie z przepisami rozdziału 3b ustawy o systemie oświaty w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r.
- wykształcenie średnie: posiada osoba, która: 1) ukończyła szkołę ponadpodstawową, o której mowa w art. 18 ust. 1 pkt. 2 lit. a i b, albo 2) uzyskała w szkole artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie liceum ogólnokształcącego, w wyniku klasyfikacji rocznej w klasie, której zakres nauczania odpowiada ostatniej klasie liceum ogólnokształcącego, ze wszystkich obowiązkowych zajęć edukacyjnych ogólnokształcących pozytywne oceny klasyfikacyjne, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 44zq ustawy o systemie oświaty, albo 3) ukończyła szkołę ponadgimnazjalną, z wyjątkiem szkół zawodowych, zasadniczych szkół zawodowych oraz szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, albo 4) ukończyła szkołę ponadpodstawową albo szkołę artystyczną realizującą kształcenie ogólne w zakresie szkoły ponadpodstawowej działające w systemie oświaty przed dniem 1 stycznia 1999 r., z wyjątkiem zasadniczych szkół zawodowych, szkół zasadniczych lub innych równorzędnych.
- wykształcenie średnie branżowe: posiada osoba, która: 1) ukończyła branżową szkołę II stopnia albo 2) spełniła warunki, o których mowa

odpowiednio w ust. 2 pkt. 1 lub 2, oraz zdała egzaminy eksternistyczne z zakresu wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły II stopnia, a także: a) ukończyła kwalifikacyjny kurs zawodowy w zakresie kwalifikacji wyodrębnionej w danym zawodzie nauczonym w branżowej szkole II stopnia, z tym, że kwalifikacja ta wraz z kwalifikacją, o której mowa w ust. 2 pkt. 2 lit. a lub b, zostały wyodrębnione w tym samym zawodzie, lub b) posiada świadectwo potwierdzające kwalifikację wyodrębnioną w danym zawodzie nauczonym w branżowej szkole II stopnia, z tym, że kwalifikacja ta wraz z kwalifikacją, o której mowa w ust. 2 pkt. 2 lit. a lub b, zostały wyodrębnione w tym samym zawodzie, lub c) uzyskała dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe w zawodzie nauczonym na poziomie technika.

- wykształcenie zasadnicze branżowe: posiada osoba, która: 1) ukończyła branżową szkołę I stopnia albo 2) zdała egzaminy eksternistyczne z zakresu wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia oraz: a) ukończyła kwalifikacyjny kurs zawodowy w zakresie kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie nauczonym w branżowej szkole I stopnia lub b) posiada świadectwo potwierdzające kwalifikację wyodrębnioną w zawodzie nauczonym w branżowej szkole I stopnia, lub c) uzyskała dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe.
- wykształcenie zasadnicze zawodowe: posiada osoba, która: 1) ukończyła zasadniczą szkołę zawodową, szkołę zasadniczą lub inną szkołę równorzędną, albo 2) zdała egzaminy eksternistyczne z zakresu wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zasadniczej szkoły zawodowej oraz: a) ukończyła kwalifikacyjne kursy zawodowe w zakresie wszystkich kwalifikacji wyodrębnionych w zawodzie nauczonym w zasadniczej szkole zawodowej lub b) posiada świadectwa potwierdzające wszystkie kwalifikacje wyodrębnione w zawodzie nauczonym w zasadniczej szkole zawodowej, lub c) uzyskała dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe.
- zadania oświatowych jednostek samorządu terytorialnego: należą do nich zadania w zakresie kształcenia, wychowania i opieki, w tym profilaktyki społecznej (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe)
- zarządzanie szkołami i placówkami publicznymi: podlega Ministrowi do spraw oświaty i wychowania, który koordynuje i realizuje politykę

oświatową państwa i współdziała w tym zakresie z wojewodami oraz z innymi organami i jednostkami organizacyjnymi właściwymi w sprawach funkcjonowania systemu oświaty. Szkoły i placówki podejmują niezbędne działania w celu tworzenia optymalnych warunków realizacji działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej, zapewnienia każdemu uczniowi warunków niezbędnych do jego rozwoju, podnoszenia jakości pracy szkoły lub placówki i jej rozwoju organizacyjnego. Działania te dotyczą: 1) efektów w zakresie kształcenia, wychowania i opieki oraz realizacji celów i zadań statutowych; 2) organizacji procesów kształcenia, wychowania i opieki; 3) tworzenia warunków do rozwoju i aktywności, w tym kreatywności, uczniów; 4) współpracy z rodzicami i środowiskiem lokalnym; 5) zarządzania szkołą lub placówką. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa, w drodze rozporządzenia, w odniesieniu do różnych typów szkół i rodzajów placówek, wymagania wobec szkół i placówek, dotyczące prawidłowości i skuteczności działań w następującym zakresie: 1) przebiegu procesów kształcenia, wychowania i opieki; 2) umożliwienia każdemu uczniowi rozwoju na miarę jego indywidualnych możliwości; 3) podejmowania przez szkołę lub placówkę działań podnoszących jakość jej pracy; 4) angażowania uczniów, rodziców i nauczycieli w działania szkoły lub placówki; 5) współpracy ze środowiskiem lokalnym; 6) uzyskiwanych efektów kształcenia i wychowania; 7) aktywności uczniów i ich rozwoju osiąganego adekwatnie do potrzeb i możliwości; 8) doskonalenia pracy szkoły lub placówki przy zaangażowaniu społeczności szkolnej i środowiska lokalnego (zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).

1.2. Organizacja pracy w szkole

1.2.1. BHP w szkole: *ogólne przepisy bezpieczeństwa i higieny obowiązują w placówkach publicznych i niepublicznych. Ustala je Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw pracy. Uwzględniają warunki pracy i nauki w czasie pobytu w szkole, w tym w warsztatach, laboratoriach i pracowniach szkolnych oraz w czasie zajęć z wychowania fizycznego, w czasie zawodów sportowych i wycieczek turystycznych, oraz postępowanie w sprawach wypadków uczniów.*

- BHP: sale lekcyjne: należy zapewnić właściwe oświetlenie, wentylację i ogrzewanie. Pomieszczenia lekcyjne należy wietrzyć w czasie każdej przerwy, a w razie potrzeby także w czasie zajęć. W pomieszczeniach, w których odbywają się zajęcia, temperatura powinna wynosić, co najmniej 18°C. Jeśli temperatura jest niższa, należy zawiesić zajęcia na czas potrzebny do uzyskania właściwej temperatury oraz powiadomić o tym organ prowadzący szkołę. Za zgodą organu prowadzącego można również zawiesić w szkole zajęcia, gdy temperatura zewnętrzna mierzona o godzinie 21.00, w dwóch kolejnych dniach, poprzedzających zawieszenie zajęć, wynosi -15°C lub jest niższa. Sala powinna być wyposażona wyłącznie w ławki z atestami (M. Cieluch, M. Mądra-Janeda, W. Krupa, 2013).
- BHP: stan zewnętrzny budynku, wejście do szkoły, korytarz i klatka schodowa: elewacja budynku nie powinna mieć ubytków i pęknięć, stolarka na zewnątrz i wewnątrz budynku nie może stwarzać zagrożenia. Wejście do budynku powinno być łatwe do zlokalizowania. Jeśli jest kilka wejść, główne powinno być oznakowane. Jeżeli w szkole jest osobne wejście dla uczniów, w tym miejscu powinna znajdować się portiernia, a nauczyciele powinni pełnić dyżury. Dyrektor musi sprawować kontrolę nad uczniami wchodzącymi i wychodzącymi ze szkoły. Drzwi wejściowe do szkoły muszą spełniać wymagania techniczne dla budynków, otwierać się na zewnątrz budynku. Obiekt szkolny powinien być dostosowany dla osób niepełnosprawnych (szerokość wejść, podjazdy na schodach, ergonomiczne stanowiska pracy). Jeśli w szkole występują miejsca niebezpieczne, powinny być oznakowane i zabezpieczone. Podłogi korytarzy muszą być równe, o szerokości zapewniającej bezpieczną komunikację. W miejscach ogólnie dostępnych i widocznych, np. na korytarzach szkolnych, na tablicach ogłoszeń powinien wisieć regulamin postępowania w razie wypadku (M. Celuch, M. Mądra-Janeda, W. Krupa, 2013).
- BHP: stołówka i kuchnia: powinny być utrzymane w czystości i w stanie pełnej sprawności technicznej zapewniającej bezpieczne używanie. Drzwi do pomieszczenia kuchennego nie powinny mieć progów. Gorące posiłki muszą być spożywane wyłącznie w jadalni/stołówce lub innych pomieszczeniach wydzielonych do tego celu. Dyrektor szkoły może opracować regulamin korzystania ze stołówki/jadalni szkolnej, z pomocą uczniów i ich wychowawców. Uczniowie będą odbywać zapoznawcze i przypominające lekcje bezpieczeństwa szkolnego w dniu rozpoczęcia zajęć i po każdych dłuższych feriach. Należy dopilnować, by zostało to odnotowane w

dokumentacji szkolnej – dziennikach lekcyjnych. Kuchnię szkolną należy wyposażać w apteczkę pierwszej pomocy i instrukcję udzielania tej pomocy (M. Celuch, M. Mądra-Janeda, W. Krupa, 2013).

- BHP: warsztaty, stanowiska praktycznej nauki zawodu: Dyrektor szkoły zobowiązuje nauczycieli, by zapoznali uczniów z zasadami i metodami pracy zapewniającymi bezpieczeństwo przy wykonywaniu czynności na stanowisku roboczym. Nauczyciele muszą to zrobić przed dopuszczeniem uczniów do zajęć przy maszynach i innych urządzeniach technicznych. Przed zajęciami należy sprawdzić stan urządzeń. Maszyny i inne urządzenia techniczne, w które wyposażone są warsztaty, należy utrzymywać w stanie zapewniającym pełną sprawność działania oraz bezpieczeństwo pracy i nauki (M. Celuch, M. Mądra-Janeda, W. Krupa, 2013).

1.2.2. Dokumentacja: *sposób prowadzenia przez szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzaje tej dokumentacji, uwzględniające w szczególności ewidencję dzieci i młodzieży podlegających obowiązkowi szkolnemu i obowiązkowi nauki, a także stanowiące podstawę wydawania uczniom świadectw i dyplomów są określone w drodze rozporządzenia przez Ministra do spraw oświaty i wychowania.*

- arkusz organizacji szkoły: reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli. W powyższym dokumencie arkusz organizacji szkoły określa szczegółową organizację nauczania, wychowania i opieki w danym roku szkolnym. Arkusz organizacji szkoły i przedszkola opracowuje dyrektor szkoły i przedszkola, po zasięgnięciu opinii zakładowych organizacji związkowych będących jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego albo jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych wchodzących w skład organizacji związkowych reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, zrzeszających nauczycieli. Arkusz organizacji szkoły i przedszkola zatwierdza organ prowadzący, po zasięgnięciu opinii organu sprawującego nadzór pedagogiczny. Na podstawie zatwierzonego arkusza organizacji szkoły dyrektor szkoły, z uwzględnieniem zasad ochrony zdrowia i higieny pracy, ustala tygodniowy rozkład zajęć określający organizację zajęć edukacyjnych.
- arkusze ocen uczniów: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) prowadzi się dla każdego ucznia przez okres jego nauki w danej szkole. Wpisów w arkuszu ocen ucznia dokonuje się na podstawie danych zawartych w: 1) księdze uczniów; 2) dzienniku lekcyjnym; 3) protokołach egzaminów klasyfikacyjnych i poprawkowych; 4) protokołach zebrań rady pedagogicznej; 5) informacji o wyniku sprawdzianu przeprowadzonego w ostatnim roku nauki w szkole podstawowej, bądź o zwolnieniu ze sprawdzianu przez dyrektora Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej. 6) Wychowawca wypełniający arkusz ocen ucznia potwierdza podpisem zgodność wpisów z dokumentami, na podstawie, których ich dokonano. Do arkuszy ocen wpisujemy: 1) imiona i nazwisko ucznia; 2) datę i miejsce urodzenia; 3) numer PESEL, w przypadku uczniów nieposiadających numeru PESEL – serię i numer paszportu lub innego dokumentu potwierdzającego tożsamość; 4) rok szkolny, w którym przyjęto ucznia do szkoły, klasę; 5) numer z księgi uczniów; 6) adres zamieszkania ucznia; 7) imiona i nazwiska rodziców/prawnych opiekunów i adresy ich zamieszkania. Oceny z

zajęć edukacyjnych, ocenę zachowania, klasę, miesiąc urodzenia ucznia, miesiąc w dacie uchwały rady pedagogicznej i miesiąc wypełnienia arkusza ocen wpisuje się wyrazami w pełnym brzmieniu. W rubryce, która nie jest wypełniana, wpisuje się poziomą kreskę a w przypadku, gdy kilka kolejnych rubryk nie jest wypełnianych, można je przekreślić ukośną kreską, przy czym w pierwszej i ostatniej wolnej rubryce wpisuje się poziome kreski. Na arkuszu powinny się znaleźć podłużna pieczęć szkoły oraz pieczętka i podpis dyrektora. W klasach 1 – 3 szkoły podstawowej, w klasach dla uczniów z upośledzeniem w stopniu umiarkowanym lub znacznym szkoły podstawowej opisowe oceny roczne i oceny zachowania sporządzone komputerowo i podpisane przez wychowawcę klasy stanowią załącznik do arkusza ocen ucznia, co jest równoznaczne z wpisem w arkuszu ocen. Puste miejsca należy wykreślić. Na początku każdego roku szkolnego wychowawcy uzupełniają arkusze o aktualną listę uczniów i wpisują rok szkolny, klasę i numer kolejny w dzienniku lekcyjnym (do 30 września). Począwszy od klasy IV szkoły podstawowej roczne oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych i roczne oceny klasyfikacyjne zachowania uczniów są wpisywane do arkuszy ocen zgodnie ze skalą ocen określoną w rozporządzeniu MEN w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych. W przypadku całkowitego zwolnienia ucznia przez Dyrektora Ośrodka z zajęć edukacyjnych (wychowanie fizyczne- w wyjątkowych sytuacjach zdrowotnych, informatyka lub zajęcia komputerowe) wpisuje się „zwolnion-y, -a”. W przypadku nieklasyfikowania ucznia z zajęć edukacyjnych, w arkuszu ocen zamiast oceny wpisuje się „nieklasyfikowan-y, -a”. Wychowawcy ostatnich klas na poszczególnych etapach kształcenia w ostatniej kolumnie wpisują wszystkie oceny uzyskane przez ucznia oraz wyniki sprawdzianu przeprowadzonego w ostatnim roku nauki w szkole. Na pierwszej stronie wpisują datę i podpisują się w miejscu: wydano świadectwo ukończenia szkoły. Jeżeli uczeń opuszcza szkołę w trakcie roku szkolnego obowiązkiem wychowawcy jest wykreślenie pustych miejsc i dostarczenie arkusza ocen do sekretariatu. Jeżeli uczeń został przyjęty do szkoły w trakcie roku szkolnego obowiązkiem wychowawcy jest założenie dla niego nowego arkusza ocen i załączenie odpisu arkusza z poprzedniej szkoły. Na odpisie arkusza ocen ucznia nic nie piszemy. Protokoły z egzaminów klasyfikacyjnych, egzaminów poprawkowych stanowią załącznik do

arkusza ocen ucznia. Prace będące załącznikiem do protokołu są przechowywane przez dyrektora (segregator – protokoły z egzaminów klasyfikacyjnych, poprawkowych) przez 1 rok. Następnie są niszczone. W przypadku, gdy uczeń zmienił imię lub nazwisko przed ukończeniem szkoły, w arkuszu ocen ucznia należy przekreślić dotychczasowe imię lub nazwisko i nad nim wpisać nowe kolorem czerwonym. Zmian dokonuje wychowawca umieszczając na dole stronicy adnotacje „Dokonano zmiany imienia/nazwiska”, datę i podpis osoby upoważnionej. Nowe imię lub nazwisko może być wpisane na podstawie odpisu aktu małżeństwa, decyzji administracyjnej o zmianie imienia lub nazwiska lub orzeczenia sądowego. Arkusz ocen ucznia, który ukończył lub opuścił szkołę, przechowuje się w archiwum Ośrodka. Z arkuszy ocen uczniów urodzonych w jednym roku, którzy ukończyli lub opuścili szkołę, zakłada się księgi arkuszy ocen. Arkusze ocen układane są w księdze w porządku alfabetycznym. Na pierwszej i ostatniej stronie księgi arkuszy ocen umieszcza się odpowiednie adnotacje.

- dokumentacja medyczna ucznia: należy do niej karta zdrowia. Prowadzi ją pielęgniarka/ higienistka szkolna na zasadach określonych w przepisach o dokumentacji medycznej. W karcie zdrowia ucznia wpisywane są informacje na temat pomiaru wysokości i masy ciała ucznia, pomiaru ciśnienia tętniczego krwi, badania ostrości wzroku i słuchu oraz wykonywanych testów przesiewowych do wykrywania zęza i zaburzeń układu ruchu (skoliozy, kifozy piersiowej, koślawości kolan, stóp płasko-koślawych). W karcie zdrowia ucznia wpisywane są również informacje na temat przebytych chorób, problemów zdrowotnych, szkolnych, społecznych i kwalifikacji do wychowania fizycznego, a także obserwacje pielęgniarki i wywiady środowiskowe. Rodzic ma prawo do skopiowania karty zdrowia ucznia. Jeśli uczeń zmienia szkołę, dokumentację medyczną ucznia odbierają opiekunowie prawni lub faktyczni ucznia i przekazują szkole przyjmującej ucznia. Po zakończeniu kształcenia przez ucznia pielęgniarka lub higienistka szkolna przekazują indywidualną dokumentację medyczną ucznia lekarzowi podstawowej opieki zdrowotnej, który, na co dzień się nim opiekuje w poradni POZ(<http://www.nfz.gov.pl/aktualnosci/aktualnosci-centrali/nfz-przypomina-opieka-zdrowotna-w-szkole,6737.html>).
- dokumentacja procesu przebiegu nauczania: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia

przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) realizowana jest poprzez prowadzenie: 1) dzienników lekcyjnych, 2) dzienników nauczania indywidualnego, 3) dzienników rewalidacyjnych, 4) dzienników zajęć grup wychowawczych (internatu, świetlicy), 5) dziennika pedagoga, dziennika psychologa, bibliotekarza, 6) dziennika pracy wczesnego wspomagania rozwoju dziecka 7) dzienników zajęć sportowych, dzienników zajęć z kreatywności, 8) dzienników realizowanych zajęć i czynności w przypadku spełniania obowiązku nauki realizowane w trakcie przygotowania zawodowego u pracodawcy. 9) arkuszy ocen uczniów, 10) księgę ewidencji dzieci, 11) księgę uczniów/wychowanków. Dokumentację przebiegu nauczania prowadzi się w sposób systematyczny i czytelny. Sprostowanie błędu i oczywistej omyłki w dokumentacji dokonuje się przez skreślenie kolorem czerwonym nieprawidłowego zapisu i czytelne wpisanie kolorem czerwonym nad skreślonymi wyrazami właściwych danych oraz złożenie obok daty i czytelnego podpisu przez osobę dokonującą sprostowania. Sprostowania błędu i oczywistej omyłki w księgach ewidencji dzieci, księdze uczniów, arkuszach ocen dokonuje dyrektor szkoły lub osoba przez niego upoważniona na piśmie do dokonywania sprostowań. W pozostałej dokumentacji przebiegu nauczania, działalności opiekuńczej i wychowawczej dokonuje osoba, która taki błąd lub omyłkę popełniła, dyrektor albo osoba przez niego upoważniona na piśmie do dokonywania sprostowań. Obowiązkiem każdego nauczyciela korzystającego z dokumentacji przebiegu nauczania jest zabezpieczenie jej przed zagubieniem i zniszczeniem. Po każdym zajęciach dokumentacja składana jest osobiście przez nauczyciela w pokoju nauczycielskim. W każdy piątek lub w ostatnim dniu przed przerwą w nauce nauczyciel- wychowawca klasy zobowiązany jest do odniesienia dziennika lekcyjnego do zastępcy dyrektora szkoły. Pozostałe dzienniki dotyczące przebiegu nauczania oraz działalności wychowawczej i opiekuńczej również należy odnieść przed dłuższymi przerwami w nauce. Zabrania się udostępniania dokumentacji uczniom lub innym nieupoważnionym osobom.

- dziennik bibliotekarza: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U.

2015 poz. 1250) prowadzi nauczyciel bibliotekarz, który wpisuje roczny plan pracy biblioteki, godziny jej otwarcia biblioteki i czas pracy a także czynności przeprowadzone w poszczególnych dniach.

- dziennik elektroniczny, e-dziennik – zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 lutego 2002 r. służy do rejestracji przebiegu nauczania. W szkołach wykorzystywany jest, jako dodatkowy element kontaktu z rodzicami. Zakres informacji przechowywanych w dziennikach elektronicznych jest dużo większy niż w tradycyjnych papierowych dziennikach szkolnych. Do podstawowych funkcji dziennika elektronicznego należy: prowadzenie kompletnej dokumentacji przebiegu nauczania; zastąpienia wersji papierowej dziennika z jednoczesną możliwością drukowania go w wersji papierowej (w tym świadectw, arkuszy ocen); monitorowanie podstawy programowej; planowanie i wprowadzanie zmian w rozkładzie lekcji i obsady nauczycieli z jednoczesnym powiadomieniem o tym fakcie rodziców i uczniów; komunikowanie się z rodzicami i opiekunami prawnymi; zapis i aktualizacja informacji o ocenach i frekwencji, zapowiedziach sprawdzianów, zadaniach domowych dla uczniów i ich rodziców. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 lutego 2002 r. dziennik elektroniczny musi być zabezpieczony podpisem elektronicznym, musi umożliwiać jednoznaczne zidentyfikowanie osoby wprowadzającej bądź modyfikującej dane; musi zachowywać historię wszystkich zmian wprowadzanych w dzienniku wraz z informacją o osobie zmieniającej dane; musi umożliwiać sporządzenie dziennika w formie papierowej i jego wydrukowanie; szkoła musi uzyskać zgodę organu prowadzącego na użytkowanie dziennika elektronicznego, jeżeli będzie to wyłączna forma prowadzenia dziennika.
- dziennik lekcyjny: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250)_prowadzi się go dla każdej klasy i dokumentuje się w nim przebieg nauczania w danym roku szkolnym. Zakładany jest przez wychowawcę klasy w terminie wyznaczonym przez dyrektora. Do dziennika wychowawca wpisuje: 1) nazwiska i imiona uczniów w kolejności alfabetycznej; 2) daty i miejsca urodzenia, numer PESEL oraz adresy zamieszkania uczniów; 3) imiona i nazwiska rodziców/prawnych opiekunów oraz adresy ich zamieszkania; 4)

imiona i nazwiska nauczycieli prowadzących poszczególne zajęcia edukacyjne; 5) w zakładce z listą uczniów zaznacza ewentualny podział na grupy poprzez odpowiednie zakreślenie lub zakolorowanie numeru odpowiadającemu danemu uczniowi; 6) pełną nazwę i adres szkoły, województwo, miasto; 7) stan klasy na dzień 20 września; 8) wszystkie przedmioty realizowane w danej klasie, w kolejności zgodnej z arkuszem ocen; 9) aktualny plan zajęć oraz kolejne zmiany planu wraz z datami ich wprowadzenia; 10) wycieczki – wyjścia i wyjazdy, dla których wypisujemy kartę wycieczki (np. wycieczki turystyczne, edukacyjne, wyjścia do kina, muzeum itp.); 11) wszystkie ważne wydarzenia z życia klasy (np. imprezy klasowe i szkolne, wyjścia do biblioteki, muzeum itp.); 12) dane osobowe uczniów; 13) w rubryce inne informacje o uczniu wpisujemy informacje dotyczące wskazań do pracy z uczniem na podstawie posiadanego przez niego orzeczenia lub opinii PPP oraz który rok w danej klasie uczeń się znajduje. Dotyczy to również wydłużonego etapu nauki; 14) obwód szkoły; 15) kontakty z rodzicami – data, nazwisko rodzica, podpis rodzica i osoby prowadzącej rozmowę, krótka informacja (konsultacje); 16) obecności uczniów na zajęciach edukacyjnych odnotowują: wychowawca (klasy I-III) i nauczyciele uczący poszczególnych przedmiotów na bieżąco; podliczenia frekwencji miesięcznej klasy dokonuje wychowawca w terminie do 3 dni roboczych po zakończeniu miesiąca; 17) jeżeli uczeń nie uczęszcza na jakieś zajęcia lub jest z nich zwolniony nie są one uwzględnione we frekwencji. Wychowawca w części obecności uczniów na zajęciach edukacyjnych zaznacza zwolnienia uczniów z zajęć edukacyjnych (zwolnion-a, -y); 18) w przypadku wyjazdu części klasy na wycieczkę wychowawca dzieli pionową kreską rubryki „Temat zajęć edukacyjnych”, „obecnych”, „nieobecnych” i „podpis nauczyciela”. W pierwszej części wychowawca wpisuje informacje o wycieczce. W drugiej części wpisów dokonują nauczyciele uczący uczniów nieuczestniczących w wycieczce; 19) zajęcia edukacyjne wpisujemy według kolejności zgodnie z arkuszem ocen, numery wpisujemy ze szkolnego zestawu programów; 20) klasyfikacja śródroczna i roczna – uwzględniamy w tabeli wszystkich uczniów razem z nauczaniem indywidualnym (wpis- nauczanie indywidualne od dnia...); 21) zestawienie frekwencji śródrocznej i rocznej, do trzech dni roboczych po zakończeniu miesiąca, z wyjątkiem zakończenia I semestru i roku szkolnego; 22) w tabelach klasyfikacji śródrocznej i rocznej uwzględnić należy uczniów objętych nauczaniem indywidualnym; 23) problematykę zebrań z rodzicami.

Do 20 września wychowawca ma obowiązek uzupełnić w dzienniku dane na temat: 1) języka obcego, którego naukę kontynuują uczniowie danego oddziału (w przypadku uczniów z upośledzeniem w stopniu umiarkowanym lub znacznym w rubryki wpisuje się pionowe kreski); 2) liczebności uczniów danej klasy urodzonych w poszczególnych latach kalendarzowych; 3) liczebności uczniów dojeżdżających do szkoły, mieszkających w „internacie”. Każdy nauczyciel prowadzący zajęcia w danej klasie ma obowiązek systematycznego odnotowywania w dzienniku lekcyjnym: 1) tematów przeprowadzonych zajęć. Tematy zajęć dotyczące bezpieczeństwa zapisujemy kolorem czerwonym; 2) obecności uczniów na zajęciach; 3) numeru kolejnych zajęć; 4) postępów uczniów w nauce zgodnie z zapisami w WSO. Dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną po I semestrze i na zakończenie roku wpisujemy lub wklejamy/wpinamy ocenę opisową na stronach do tego przeznaczonych. Przeprowadzenie zajęć edukacyjnych nauczyciel potwierdza podpisem. Nauczyciel prowadzący zajęcia w ramach zastępstwa, dokonuje w dzienniku wszystkich wymaganych wpisów, o których była mowa w pkt. 5, przy podpisie umieszcza wpis „zast.”. Po uzgodnieniu z dyrektorem nauczyciel realizuje materiał zgodnie z rozkładem materiału z danego przedmiotu.

- dziennik nauczania indywidualnego: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) w przypadku dzieci zakwalifikowanych do nauczania indywidualnego zakłada się i prowadzi dla każdego ucznia dziennik dokumentujący przebieg zajęć oraz osiągnięcia ucznia w nauce. Zakładany jest przez wychowawcę klasy lub nauczyciela wyznaczonego przez dyrektora w ściśle określonym terminie. Do dziennika nauczyciel wpisuje: 1) nazwisko i imię ucznia, datę i miejsce jego urodzenia, oraz adres zamieszkania; 2) imiona i nazwiska rodziców (prawnych opiekunów) oraz adres ich zamieszkania, rodzaj kontaktu z rodzicami; 3) wskazania poradni psychologiczno-pedagogicznej do nauczania indywidualnego, numer orzeczenia; 4) szkolny zestaw programów nauczania; 5) tygodniowy plan zajęć edukacyjnych; 6) imiona i nazwiska nauczycieli prowadzących poszczególne zajęcia; 7) dla uczniów I etapu nauczania oraz uczniów z niepełnosprawnością intelektualną na koniec semestru i roku szkolnego sporządza się ocenę opisową

zachowania, 8) na koniec I semestru sporządzana jest ocena śródroczna lub za I semestr, na koniec roku szkolnego zaś ocena roczna/ końcowo roczna; 9) uczniów objętych opieką MZOZ oznacza się kropką w kolorze zielonym na liście przy nazwisku i imieniu.

- dziennik pedagoga: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) pedagog szkolny prowadzi dziennik, do którego wpisuje tygodniowy plan swoich zajęć, zajęcia i czynności przeprowadzone w poszczególnych dniach, wykaz uczniów zakwalifikowanych do różnych form pomocy, w szczególności pomocy psychologiczno – pedagogicznej, informacje o kontaktach z osobami i instytucjami, z którymi pedagog współdziała przy wykonywaniu swoich zadań.
- dziennik pracy wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji, (Dz.U. 2015 poz. 1250) prowadzi nauczyciel prowadzący zajęcia. Zobowiązany jest wypełnić dziennik danymi dzieci uczęszczających na zajęcia grupowe lub indywidualne. Wpisuje także tygodniowy plan zajęć, tematykę zajęć realizowaną zgodnie z założonym planem, informacje o konsultacjach z rodzicami/prawnymi opiekunami.
- dziennik psychologa: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) psycholog szkolny prowadzi dziennik, do którego wpisuje tygodniowy plan swoich zajęć, zajęcia i czynności przeprowadzone w poszczególnych dniach, wykaz uczniów zakwalifikowanych do różnych form pomocy, w szczególności pomocy psychologiczno – pedagogicznej, informacje o kontaktach z osobami i instytucjami, z którymi pedagog współdziała przy wykonywaniu swoich zadań.
- dziennik realizowanych zajęć i czynności w przypadku spełniania obowiązku nauki realizowane w trakcie przygotowania zawodowego

u pracodawcy: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) prowadzi każdy pracownik pedagogiczny (nauczyciele szkół). W dzienniku powinny się znaleźć następujące dane: 1) adres Ośrodka (pieczętka); 2) rodzaj zajęć; 3) tygodniowa liczba godzin; 4) imię i nazwisko prowadzącego; 5) harmonogram zajęć; 6) rozliczenie zajęć; 7) ewaluacja zajęć. Do dziennika zajęć wpisuje się następujące dane: 1) w porządku alfabetycznym nazwiska i imiona uczniów oraz klasę (oraz obecność na zajęciach); 2) program zajęć zatwierdzony przez dyrektora; 3) tematykę zajęć.

- dziennik zajęć rewalidacyjnych: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) zakłada się go dla całej klasy. Robi to wychowawca w terminie wyznaczonym przez dyrektora szkoły. Wpisów do dziennika dokonują wszyscy nauczyciele prowadzący rewalidacje w danej klasie. Do dziennika wychowawca wpisuje: 1) pełną nazwę szkoły, klasę, rok szkolny, imię i nazwisko nauczycieli prowadzących zajęcia; 2) tygodniowy plan zajęć, datę rozpoczęcia zajęć, pieczętka i podpis dyrektora; zmiana godziny lub dnia zajęć obliguje nauczyciela prowadzącego zajęcia do wpisania godziny i daty w kolejnej tabeli; 3) dane osobowe ucznia zgodne z zapisem w dzienniku lekcyjnym. Nauczyciele uczący rewalidacji wpisują także 4) program zajęć opracowany na dany rok szkolny. Cele i program zajęć muszą być zgodne z zaleceniami Poradni Psychologiczno Pedagogicznej zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. Opracowany program zajęć nauczyciel podpisują imieniem i nazwiskiem. 5) obecność uczniów (wychowanków na zajęciach); 6) opis przebiegu zajęć - należy wpisać datę zajęć, liczbę realizowanych godzin, temat lekcji zaznaczyć czy uczeń jest obecny, podpisać się; 7) podsumowanie pracy rewalidacyjnej dokonuje się na koniec roku szkolnego indywidualnie dla każdego ucznia, podsumowanie winno zawierać efekty i zalecenia do dalszej pracy na kolejny rok szkolny; 8) kontakty z osobami współdziałającymi (rodzicami, opiekunami, psychologiem, lekarzem, wychowawcą, nauczycielem) należy

odnotowywać podając: imiona i nazwiska osób biorących udział w rozmowie, cel rozmowy (imię i nazwisko ucznia) oraz ustalenia z niej wynikające, pod ustaleniami należy złożyć podpis. Rubrykę obserwacje i kontrole wypełnia osoba obserwująca zajęcia.

- dziennik zajęć grup wychowawczych (internatu, świetlicy): zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) prowadzi każdy nauczyciel/wychowawca. Na pierwszej stronie dziennika powinny się znaleźć następujące dane: 1) adres Ośrodka zapisany w pełnym brzmieniu; 2) dane grupy; 3) imię i nazwisko wychowawców. W dzienniku powinien znaleźć się także rozkład zajęć, który nauczyciel uzupełnia na każdy dzień tygodnia, wpisując godziny pracy oraz rodzaj prowadzonych w tym czasie zajęć. W dzienniku znajduje się także miejsce na obserwacje, tę część wypełnia osoba obserwująca zajęcia. Częścią dziennika jest plan pracy - nauczyciel wpisuje plan pracy grupy obowiązujący w danym roku szkolnym. Ważnym wpisem są także kontakty z rodziną - nauczyciel, po rozmowie z opiekunem/ rodzicem ucznia zaznacza ustalenia z niej wynikające wpisując na końcowych stronach dziennika. Podobnie jak w innych dziennikach musi się tu też znaleźć wykaz imienny wychowanków - nauczyciel/wychowawca uzupełnia tabelę danymi uczniów tworzących daną grupę. Tabelę zawartą w dzienniku nauczyciel wypełnia na podstawie danych zawartych w dokumentacji szkolnej, wpisując: 1) imię i nazwisko wychowanka; 2) datę i miejsce urodzenia, PESEL; 3) klasę; 4) imiona, nazwiska i adres rodziców/prawnych opiekunów; 5) dodatkowe informacje np. tel. kontaktowy. Tygodniowe założenia wychowawcze i realizacja planu pracy - nauczyciel uzupełnia tabelę zamieszczoną w dzienniku wpisując: 1) datę każdego dnia tygodnia; 2) temat obowiązujący na dany tydzień zgodnie z planem pracy grupy na dany rok szkolny; 3) w poszczególnych dniach tygodnia godziny zajęć oraz ich tematykę; 4) podpis wychowawcy grupy/świetlicy. Wychowawca odnotowuje obecność uczniów w poszczególnych dniach. Na zakończenie semestru/roku szkolnego wychowawca zobowiązany jest do uzupełnienia stron dotyczących ocen uczniów.
- dziennik zajęć sportowych: prowadzi się go w celu dokumentacji pozalekcyjnych zajęć sportowych na wszystkich poziomach nauczania, zarówno w szkołach podstawowych jak i

ponadpodstawowych. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) zakłada się go i prowadzi dla każdego ucznia dokumentując przebieg zajęć oraz osiągnięcia ucznia. Zakładany jest przez nauczyciela wyznaczonego przez dyrektora w ściśle określonym terminie. Do dziennika nauczyciel wpisuje: 1) nazwisko i imię ucznia, datę i miejsce jego urodzenia, oraz adres zamieszkania; 2) imiona i nazwiska rodziców (prawnych opiekunów) oraz adres ich zamieszkania, rodzaj kontaktu z rodzicami; 3) wskazania poradni psychologiczno-pedagogicznej do nauczania indywidualnego, numer orzeczenia; 4) szkolny zestaw programów nauczania; 5) tygodniowy plan zajęć edukacyjnych; 6) imiona i nazwiska nauczycieli prowadzących poszczególne zajęcia.

- dziennik zajęć z kreatywności: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) zakłada się go i prowadzi dla każdego ucznia dokumentując przebieg zajęć oraz osiągnięcia ucznia. Zakładany jest przez nauczyciela wyznaczonego przez dyrektora w ściśle określonym terminie. Do dziennika nauczyciel wpisuje: 1) nazwisko i imię ucznia, datę i miejsce jego urodzenia, oraz adres zamieszkania; 2) imiona i nazwiska rodziców (prawnych opiekunów) oraz adres ich zamieszkania, rodzaj kontaktu z rodzicami; 3) wskazania poradni psychologiczno-pedagogicznej do nauczania indywidualnego, numer orzeczenia; 4) szkolny zestaw programów nauczania; 5) tygodniowy plan zajęć edukacyjnych; 6) imiona i nazwiska nauczycieli prowadzących poszczególne zajęcia.
- księga ewidencji dzieci: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) księgę prowadzi Ośrodek ewidencji dzieci. Wpisów do księgi ewidencji dokonuje dyrektor szkoły lub osoba przez niego upoważniona. Do księgi ewidencji dzieci dokonuje się wpisów według roku urodzenia. Wpisów w

dokonywane na podstawie dowodów osobistych lub innych dowodów tożsamości rodziców/prawnych opiekunów, innych dokumentów zawierających dane podlegające wpisowi. Do księgi ewidencji dzieci wpisuje się następujące dane: 1) imię (imiona) i nazwisko dziecka; 2) datę i miejsce urodzenia; 3) numer PESEL; 4) adres zamieszkania dziecka; 5) imiona i nazwiska rodziców/prawnych opiekunów; 6) adres zamieszkania rodziców.

- księga uczniów/wychowanków: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) prowadzenie księgi jest obowiązkowe. Wpisów do księgi uczniów dokonuje dyrektor szkoły lub osoba przez niego upoważniona. Księgę prowadzi się chronologicznie – według dat przyjęcia uczniów do szkoły. Wpisów dokonuje się na podstawie dowodów osobistych lub innych dowodów tożsamości rodziców/prawnych opiekunów, innych dokumentów zawierających dane podlegające wpisowi. Do księgi uczniów wpisuje się następujące dane: 1) imię (imiona) i nazwisko ucznia; 2) datę i miejsce urodzenia; 3) numer PESEL; 4) adres zamieszkania ucznia; 5) imiona i nazwiska rodziców/prawnych opiekunów; 6) adres zamieszkania rodziców/prawnych opiekunów; 7) datę przyjęcia ucznia do szkoły oraz klasę; 8) datę ukończenia szkoły; 9) datę i przyczynę opuszczenia szkoły przez ucznia.
- plan lekcji/tygodniowy rozkład zajęć dydaktyczno-wychowawczych uczniów: powinien być ustalany z uwzględnieniem: równomiernego rozłożenia zajęć w poszczególnych dniach tygodnia, różnorodności zajęć w każdym dniu, niełączania w kilkugodzinne jednostki lekcyjne zajęć z tego samego przedmiotu, z wyjątkiem przedmiotów, których program tego wymaga. Plan lekcji musi być zgodny z podstawą programową.
- ramowy plan nauczania: podstawowy dokument (w formie rozporządzenia) zatwierdzany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, na podstawie, którego jest organizowany proces kształcenia w szkole. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół zawiera 1) tygodniowy, a w szkołach dla dorosłych prowadzących zajęcia w formie zaocznej – semestralny wymiar godzin dla uczniów poszczególnych klas lub semestrów w danym typie szkoły przeznaczonych na realizację: a)

obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego, w toku, których odbywa się edukacja wczesnoszkolna, nauczanie przedmiotów lub bloków przedmiotowych; b) obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia w zawodzie, c) zajęć z wychowawcą; 2) minimalny tygodniowy wymiar godzin zajęć rewalidacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych; 3) minimalny wymiar godzin zajęć z zakresu doradztwa zawodowego; 4) tygodniowy, a w przypadku szkół dla dorosłych prowadzących zajęcia w formie zaocznej – semestralny wymiar godzin do dyspozycji dyrektora szkoły przeznaczonych na: a) zajęcia rozwijające zainteresowania i uzdolnienia uczniów, w szczególności zajęcia związane z kształtowaniem aktywności i kreatywności uczniów, b) w przypadku szkół prowadzących kształcenie zawodowe – również na zajęcia związane z kształtowaniem kompetencji zawodowych, c) w przypadku liceum ogólnokształcącego dla dorosłych – również na realizację przedmiotów w zakresie rozszerzonym. 2. Zajęć rewalidacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych nie prowadzi się w szkołach specjalnych zorganizowanych w podmiotach leczniczych. Ramowy plan nauczania obejmuje również: zajęcia wychowania do życia w rodzinie, zajęcia języka mniejszości narodowej, języka mniejszości etnicznej, języka regionalnego oraz naukę własnej historii i kultury, zajęcia sportowe w oddziałach i szkołach sportowych oraz oddziałach i szkołach mistrzostwa sportowego, dodatkowe zajęcia edukacyjne, zajęcia z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Organ prowadzący szkołę, na wniosek dyrektora szkoły, może dodatkowo przyznać nie więcej niż 3 godziny tygodniowo dla każdego oddziału (grupy międzyoddziałowej lub grupy międzyklasowej) w danym roku szkolnym, a w przypadku szkół w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich – od 6 do 12 godzin, na: 1) okresowe lub roczne zwiększenie liczby godzin wybranych obowiązkowych zajęć edukacyjnych; 2) realizację dodatkowych zajęć edukacyjnych; 3) realizację zajęć języka migowego; 4) naukę geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa, W przypadku wprowadzenia do rozkładu tych zajęć udział uczniów w tych zajęciach jest obowiązkowy.

- statut placówki publicznej: powinien określać w szczególności: 1) nazwę i typ placówki oraz jej cele i zadania; 2) organ prowadzący placówkę; 3) organy placówki oraz ich kompetencje; 4) organizację placówki; 5) zakres zadań nauczycieli oraz innych pracowników placówki. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa,

w drodze rozporządzenia, ramowe statuty placówek publicznych uwzględniając w szczególności ogólne zasady organizacji placówki, a także zakresy spraw, które powinny być ustalone w statucie placówki. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, szczegółową organizację publicznych szkół i placówek artystycznych, uwzględniając prawidłową realizację celów i zadań szkół i placówek artystycznych, w tym: 1) elementy tworzące nazwę szkoły i placówki artystycznej; 2) tryb nadawania imienia szkole i placówce artystycznej; 3) warunki i sposób używania nazwy szkoły i placówki artystycznej, w tym szkoły wchodzącej w skład zespołu szkół, na pieczęciach, tablicy urzędowej i sztandarze; 4) warunki tworzenia stanowiska wicedyrektora i innych stanowisk kierowniczych w szkole i placówce artystycznej; 5) liczbę uczniów w oddziale szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie klas III szkoły podstawowej oraz liczbę uczniów pod opieką nauczyciela wychowawcy w świetlicy; 6) formy organizacji obowiązkowych zajęć edukacyjnych; 7) zadania internatu, organizację pracy w internacie ze szczególnym uwzględnieniem form organizacyjnych pracy z wychowankami, liczbę uczniów w grupie wychowawczej, warunki korzystania z internatu, tygodniowy wymiar zajęć opiekuńczych i wychowawczych w internacie z jedną grupą wychowawczą; 8) zakres informacji, jakie w szczególności powinny być zawarte w arkuszu organizacji szkoły i placówki artystycznej oraz terminy jego opracowywania i zatwierdzania. Kurator oświaty, a w przypadku szkół i placówek artystycznych – dyrektor specjalistycznej jednostki nadzoru może uchylić statut publicznego przedszkola, publicznej szkoły lub placówki albo niektóre jego postanowienia, jeżeli są sprzeczne z prawem. Organowi, który nadał lub uchwalił statut, od decyzji kuratora oświaty, a w przypadku szkół i placówek artystycznych – dyrektora specjalistycznej jednostki nadzoru przysługuje odwołanie odpowiednio do ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania albo ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

- statut szkoły: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe zawiera: 1) nazwę i typ szkoły oraz jej siedzibę, a w przypadku, gdy szkoła wchodzi w skład zespołu szkół – także nazwę tego zespołu; 2) imię szkoły, o ile zostało nadane; 3) nazwę i siedzibę organu prowadzącego szkołę; 4) cele i zadania szkoły wynikające z przepisów prawa oraz sposób ich wykonywania, w tym w zakresie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej,

organizowania opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi, umożliwiania uczniom podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, z uwzględnieniem zasad bezpieczeństwa oraz zasad promocji i ochrony zdrowia; 5) organy szkoły oraz ich szczegółowe kompetencje, a także szczegółowe warunki współdziałania organów szkoły oraz sposób rozwiązywania sporów między nimi; 6) organizację pracy szkoły, w tym organizację oddziałów sportowych, mistrzostwa sportowego, dwujęzycznych, integracyjnych, specjalnych i klas wstępnych z uwzględnieniem organizacji nauczania i oceniania w tych klasach, oraz organizację nauczania języka mniejszości narodowych, mniejszości etnicznych lub języka regionalnego, jeżeli szkoła takie oddziały lub nauczanie prowadzi, organizację wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci, jeżeli szkoła takie wspomaganie prowadzi, a także zajęć rewalidacyjno-wychowawczych, jeśli szkoła takie zajęcia prowadzi; 7) zakres zadań nauczycieli, w tym nauczyciela wychowawcy i nauczyciela bibliotekarza, oraz innych pracowników szkoły, w tym także zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę, a także sposób i formy wykonywania tych zadań dostosowane do wieku i potrzeb uczniów oraz warunków środowiskowych szkoły; 8) szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego uczniów; 9) nazwę zawodu lub zawodów, w których kształci szkoła – w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe; 10) szczegółową organizację praktycznej nauki zawodu – w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe; 11) organizację zajęć edukacyjnych w ramach kształcenia zawodowego – w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe; 12) organizację pracowni szkolnych, w szczególności pracowni ćwiczeń praktycznych, pracowni symulacyjnych oraz warsztatów szkolnych dla realizacji zajęć praktycznych, jeżeli szkoła takie pracownie i warsztaty posiada; 13) organizację dodatkowych zajęć dla uczniów, zwiększających szanse ich zatrudnienia, jeżeli szkoła takie zajęcia prowadzi; 14) organizację kształcenia ogólnego i zawodowego w przypadku pracowników młodocianych – w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe; 15) określenie formy kształcenia – stacjonarnej lub zaocznej – w przypadku szkoły dla dorosłych; 16) organizację wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zawodowego; 17) prawa i obowiązki uczniów, w tym przypadki, w których uczeń może zostać skreślony z listy uczniów szkoły, a także tryb składania skarg w przypadku naruszenia praw ucznia; 18) rodzaje nagród i

warunki ich przyznawania uczniom oraz tryb wnoszenia zastrzeżeń do przyznanej nagrody; 19) rodzaje kar stosowanych wobec uczniów oraz tryb odwoływania się od kary; 20) przypadki, w których dyrektor szkoły podstawowej może wystąpić do kuratora oświaty z wnioskiem o przeniesienie ucznia do innej szkoły; 21) sposób organizacji i realizacji działań w zakresie wolontariatu; 22) formy opieki i pomocy uczniom, którym z przyczyn rozwojowych, rodzinnych lub losowych jest potrzebna pomoc i wsparcie; 23) organizację biblioteki szkolnej oraz warunki i zakres współpracy biblioteki szkolnej z uczniami, nauczycielami i rodzicami oraz innymi bibliotekami; 24) organizację internatu, o ile został w szkole zorganizowany; 25) organizację świetlicy z uwzględnieniem warunków wszechstronnego rozwoju ucznia – w przypadku szkoły podstawowej i szkoły prowadzącej kształcenie specjalne; 26) warunki stosowania sztandaru szkoły, godła szkoły oraz ceremoniału szkolnego, o ile zostały ustanowione. W przypadku szkoły dla dzieci i młodzieży statut określa także: 1) organizację współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży; 2) organizację i formy współdziałania szkoły z rodzicami w zakresie nauczania, wychowania, opieki i profilaktyki; 3) organizację współdziałania ze stowarzyszeniami lub innymi organizacjami w zakresie działalności innowacyjnej. W przypadku szkoły dla dorosłych statut określa także zasady uczęszczania na wybrane zajęcia edukacyjne przez osoby przygotowujące się do egzaminów eksternistycznych. W przypadku szkoły dla dzieci i młodzieży cele i zadania szkoły określone w statucie uwzględniają program wychowawczo- profilaktyczny szkoły.

- szkolny plan nauczania: ustalany przez dyrektora szkoły na podstawie ramowego planu nauczania dla danego etapu edukacyjnego z wyodrębnieniem każdego roku szkolnego. W szkolnym planie nauczania dopuszcza się wprowadzenie innego niż w ramowym planie nauczania zestawiania zajęć edukacyjnych w blok przedmiotowy, pod warunkiem zapewnienia realizacji zadań, wynikających z podstawy programowej oraz z niezmnieszonego obowiązującego wymiaru godzin poszczególnych zajęć edukacyjnych, w stosunku do wymiaru wskazanego w ramowym planie nauczania.

1.2.3. Egzamininy: *sposób przeprowadzania egzaminów w placówkach oświatowych reguluje Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych*

- egzamin klasyfikacyjny: przeprowadza się w formie pisemnej i ustnej. Egzamin z plastyki, muzyki, zajęć artystycznych, zajęć technicznych, informatyki, zajęć komputerowych i wychowania fizycznego ma przede wszystkim formę zadań praktycznych. W szkole prowadzącej kształcenie zawodowe egzamin klasyfikacyjny z

zajęć praktycznych, zajęć laboratoryjnych i innych obowiązkowych zajęć edukacyjnych, których programy nauczania przewidują prowadzenie ćwiczeń lub doświadczeń, ma formę zadań praktycznych. Dla ucznia zwolnionego na podstawie orzeczenia nie przeprowadza się egzaminów klasyfikacyjnych z: obowiązkowych zajęć edukacyjnych: plastyki, muzyki, zajęć artystycznych, zajęć technicznych i wychowania fizycznego oraz dodatkowych zajęć edukacyjnych. Egzamin klasyfikacyjny przeprowadza komisja, w której skład wchodzi: 1) dyrektor szkoły lub nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne, – jako przewodniczący komisji; 2) nauczyciel prowadzący takie same lub pokrewne zajęcia edukacyjne. Przewodniczący komisji uzgadnia z uczniem oraz jego rodzicami liczbę zajęć edukacyjnych, z których uczeń może przystąpić do egzaminów klasyfikacyjnych w ciągu jednego dnia. Podczas egzaminu klasyfikacyjnego mogą być obecni – w charakterze obserwatorów – rodzice ucznia (jednak nie w szkołach policealnych). Z egzaminu klasyfikacyjnego sporządza się protokół, zawierający w szczególności: 1) nazwę zajęć edukacyjnych, z których był przeprowadzony egzamin; 2) imiona i nazwiska osób wchodzących w skład komisji; 3) termin egzaminu klasyfikacyjnego; 4) imię i nazwisko ucznia; 5) zadania egzaminacyjne; 6) ustaloną ocenę klasyfikacyjną. Do protokołu dołącza się odpowiednio pisemne prace ucznia, zwięzłą informację o ustnych odpowiedziach ucznia i zwięzłą informację o wykonaniu przez ucznia zadania praktycznego. Protokół stanowi załącznik do arkusza ocen ucznia (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. W sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych).

- egzamin poprawkowy przeprowadza się w formie pisemnej i ustnej. Egzamin z plastyki, muzyki, zajęć artystycznych, zajęć technicznych, informatyki, zajęć komputerowych i wychowania fizycznego ma przede wszystkim formę zadań praktycznych. W szkole prowadzącej kształcenie zawodowe egzamin poprawkowy z zajęć praktycznych, zajęć laboratoryjnych i innych obowiązkowych zajęć edukacyjnych, których programy nauczania przewidują prowadzenie ćwiczeń lub doświadczeń, ma formę zadań praktycznych. Egzamin poprawkowy przeprowadza się w ostatnim tygodniu ferii letnich, a w szkole, w której zajęcia dydaktyczno- wychowawcze kończą się w styczniu – po zakończeniu tych zajęć, nie później jednak niż do końca lutego. Termin egzaminu poprawkowego wyznacza dyrektor szkoły do dnia zakończenia rocznych zajęć dydaktyczno-wychowawczych. Egzamin

poprawkowy przeprowadza komisja, w której skład wchodzi: 1) dyrektor szkoły albo nauczyciel wyznaczony przez dyrektora szkoły, – jako przewodniczący komisji; 2) nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne; 3) nauczyciel prowadzący takie same lub pokrewne zajęcia edukacyjne. Z egzaminu poprawkowego sporządza się protokół, zawierający w szczególności: 1) nazwę zajęć edukacyjnych, z których był przeprowadzony egzamin; 2) imiona i nazwiska osób wchodzących w skład komisji; 3) termin egzaminu poprawkowego; 4) imię i nazwisko ucznia; 5) zadania egzaminacyjne; 6) ustaloną ocenę klasyfikacyjną. Do protokołu dołącza się odpowiednio pisemne prace ucznia, zwięzłą informację o ustnych odpowiedziach ucznia i zwięzłą informację o wykonaniu przez ucznia zadania praktycznego. Protokół stanowi załącznik do arkusza ocen ucznia (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych).

- egzamin potwierdzający kwalifikacje w zawodzie: uzyskanie świadectwa potwierdzającego kwalifikację w zawodzie w zakresie jednej kwalifikacji, a w przypadku uzyskania świadectw potwierdzających wszystkie kwalifikacje wyodrębnione w danym zawodzie oraz posiadania wykształcenia zasadniczego zawodowego, lub wykształcenia średniego, ale również dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe.
- sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia: przeprowadza się w formie pisemnej i ustnej. Sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia z plastyki, muzyki, zajęć artystycznych, zajęć technicznych, informatyki, zajęć komputerowych i wychowania fizycznego ma przede wszystkim formę zadań praktycznych. W szkole prowadzącej kształcenie zawodowe sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia z zajęć praktycznych, zajęć laboratoryjnych i innych obowiązkowych zajęć edukacyjnych, których programy nauczania przewidują prowadzenie ćwiczeń lub doświadczeń, ma formę zadań praktycznych. Sprawdzian przeprowadza się nie później niż w terminie 5 dni od dnia zgłoszenia zastrzeżeń. Termin sprawdzianu uzgadnia się z uczniem i jego rodzicami, a w szkole policealnej – z uczniem. W skład komisji wchodzi: 1) dyrektor szkoły albo nauczyciel wyznaczony przez dyrektora szkoły, – jako przewodniczący komisji; 2) nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne (wychowawca oddziału); 3) nauczyciel prowadzący takie same lub pokrewne zajęcia edukacyjne; 4) pedagog, jeżeli jest

zatrudniony w szkole; 5) psycholog, jeżeli jest zatrudniony w szkole; 6) przedstawiciel samorządu uczniowskiego; 7) przedstawiciel rady rodziców. Ze sprawdzianu wiadomości i umiejętności ucznia sporządza się protokół, zawierający w szczególności: 1) nazwę zajęć edukacyjnych, z których był przeprowadzony sprawdzian; 2) imiona i nazwiska osób wchodzących w skład komisji; 3) termin sprawdzianu wiadomości i umiejętności; 4) imię i nazwisko ucznia; 5) zadania sprawdzające; 6) ustaloną ocenę klasyfikacyjną. Do protokołu dołącza się odpowiednio pisemne prace ucznia, zwięzłą informację o ustnych odpowiedziach ucznia i zwięzłą informację o wykonaniu przez ucznia zadania praktycznego. Z posiedzenia komisji sporządza się protokół, zawierający w szczególności: 1) imiona i nazwiska osób wchodzących w skład komisji; 2) termin posiedzenia komisji; 3) imię i nazwisko ucznia; 4) wynik głosowania; 5) ustaloną ocenę klasyfikacyjną zachowania wraz z uzasadnieniem. Protokoły stanowią załączniki do arkusza ocen ucznia (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. W sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych).

1.2.4. Kierowanie szkołą: *powierzone i oceniane na podstawie Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*

- dyrektor szkoły lub placówki: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe to nauczyciel mianowany lub dyplomowany. Szkołą lub placówką może również kierować osoba niebędąca nauczycielem powołana na stanowisko dyrektora przez organ prowadzący, po zasięgnięciu opinii organu sprawującego

nadzór pedagogiczny. Stanowisko dyrektora szkoły lub placówki powierza organ prowadzący szkołę lub placówkę. Na stanowisko dyrektora publicznej placówki doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym, publicznej placówki doskonalenia nauczycieli szkół artystycznych oraz publicznej placówki doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych, którzy nauczają w szkołach rolniczych oraz publicznej placówki doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych o zasięgu ogólnokrajowym powołuje i odwołuje z tego stanowiska właściwy minister prowadzący placówkę. Powołanie i odwołanie następuje na podstawie przepisów ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy dotyczących nawiązania stosunku pracy na podstawie powołania. Kandydata na stanowisko dyrektora placówki wyłania się w drodze konkursu. Jeżeli do konkursu nie zgłosi się żaden kandydat albo w wyniku konkursu nie wyłoniono kandydata, właściwy minister prowadzący placówkę powołuje na stanowisko dyrektora placówki ustalonego przez siebie kandydata. Stanowisko dyrektora placówki może zajmować osoba:, która posiada wykształcenie wyższe i tytuł zawodowy magister, magister inżynier lub równorzędny; posiada staż pracy określony w przepisach wydanych na podstawie ust. 7; posiada doświadczenie związane z prowadzeniem działań na rzecz rozwoju szkół i placówek lub doświadczenie na stanowisku kierowniczym; spełnia warunki zdrowotne niezbędne do wykonywania pracy na stanowisku kierowniczym; ma pełną zdolność do czynności prawnych i korzysta z pełni praw publicznych; nie była karana karą dyscyplinarną oraz nie toczy się przeciwko niej postępowanie dyscyplinarne; nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe; przeciwko której nie toczy się postępowanie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego; nie była karana zakazem pełnienia funkcji związanych z dysponowaniem środkami publicznymi; nie była karana karą porządkową, o której mowa w art. 108 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy. Wymogu przeprowadzania konkursu na stanowisko dyrektora nie stosuje się do szkół i placówek publicznych prowadzonych przez osoby fizyczne lub osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego. Jeżeli do konkursu nie zgłosi się żaden kandydat albo w wyniku konkursu nie wyłoniono kandydata, organ prowadzący powierza to stanowisko ustalonemu, w porozumieniu z organem sprawującym nadzór pedagogiczny, kandydatowi, po zasięgnięciu opinii rady szkoły lub placówki i rady pedagogicznej. W celu przeprowadzenia konkursu organ prowadzący szkołę lub placówkę

powołuje komisję konkursową w składzie: 1) po trzech przedstawicieli: a) organu prowadzącego szkołę lub placówkę, b) organu sprawującego nadzór pedagogiczny, 2) po dwóch przedstawicieli: a) rady pedagogicznej, b) rady rodziców, 3) po jednym przedstawicielu zakładowych organizacji związkowych będących jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego albo jednostkami organizacyjnymi organizacji związkowych wchodzących w skład organizacji związkowych reprezentatywnych w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, zrzeszających nauczycieli, przy czym przedstawiciel ten nie może być zatrudniony w szkole lub placówce, której konkurs dotyczy. Stanowisko dyrektora szkoły lub placówki powierza się na 5 lat szkolnych. W uzasadnionych przypadkach można powierzyć to stanowisko na krótszy okres, jednak nie krótszy niż 1 rok szkolny. Dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii organu prowadzącego, rady szkoły oraz rady pedagogicznej, powierza i odwołuje wicedyrektora i innych kierowników. Umowa o pracę na stanowisku nauczyciela, zawarta na czas określony krótszy niż okres powierzenia stanowiska kierowniczego, ulega przedłużeniu na okres powierzenia. Organ, który powierzył nauczycielowi stanowisko kierownicze w szkole lub placówce odwołuje nauczyciela ze stanowiska kierowniczego w razie: a) złożenia przez nauczyciela rezygnacji, za trzymiesięcznym wypowiedzeniem, b) ustalenia negatywnej oceny pracy lub negatywnej oceny wykonywania zadań w trybie określonym przepisami w sprawie oceny pracy nauczycieli – bez wypowiedzenia, c) złożenia przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny wniosku. Dyrektor szkoły lub placówki: 1) kieruje działalnością szkoły lub placówki oraz reprezentuje ją na zewnątrz; 2) sprawuje nadzór pedagogiczny; 3) sprawuje opiekę nad uczniami oraz stwarza warunki harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne; 4) realizuje uchwały rady szkoły lub placówki oraz rady pedagogicznej, podjęte w ramach ich kompetencji stanowiących; 5) dysponuje środkami określonymi w planie finansowym szkoły lub placówki zaopiniowanym przez radę szkoły lub placówki i ponosi odpowiedzialność za ich prawidłowe wykorzystanie, a także może organizować administracyjną, finansową i gospodarczą obsługę szkoły lub placówki; 6) wykonuje zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę lub placówkę; 7) wykonuje inne zadania wynikające z przepisów

szczególne; 8) współdziała ze szkołami wyższymi w organizacji praktyk pedagogicznych; 9) stwarza warunki do działania w szkole lub placówce: wolontariuszy, stowarzyszeń i innych organizacji, w szczególności organizacji harcerskich, których celem statutowym jest działalność wychowawcza lub rozszerzanie i wzbogacanie form działalności dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej i innowacyjnej szkoły lub placówki; 10) odpowiada za realizację zaleceń wynikających z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego ucznia; 11) współpracuje z pielęgniarką albo higienistką szkolną, lekarzem i lekarzem dentystą, sprawującymi profilaktyczną opiekę zdrowotną nad dziećmi i młodzieżą, w tym udostępnia imię, nazwisko i numer PESEL ucznia celem właściwej realizacji tej opieki. Dyrektor szkoły lub placówki może, w drodze decyzji, skreślić ucznia z listy uczniów w przypadkach określonych w statucie szkoły lub placówki. Skreślenie następuje na podstawie uchwały rady pedagogicznej, po zasięgnięciu opinii samorządu uczniowskiego. W uzasadnionych przypadkach uczeń ten, zamiast być skreślony na wniosek dyrektora szkoły, może zostać przeniesiony przez kuratora oświaty do innej szkoły. Dyrektor jest kierownikiem zakładu pracy dla zatrudnionych w szkole lub placówce nauczycieli i pracowników niebędących nauczycielami. Dyrektor decyduje w sprawach: 1) zatrudniania i zwalniania nauczycieli oraz innych pracowników szkoły lub placówki; 2) przyznawania nagród oraz wymierzania kar porządkowych nauczycielom i innym pracownikom szkoły lub placówki; 3) występowania z wnioskami, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady szkoły lub placówki, w sprawach odznaczeń, nagród i innych wyróżnień dla nauczycieli oraz pozostałych pracowników szkoły lub placówki. W wykonywaniu swoich zadań współpracuje z radą szkoły lub placówki, radą pedagogiczną, rodzicami i samorządem uczniowskim. W przypadku nieobecności dyrektora szkoły lub placówki zastępuje go wicedyrektor, a w szkołach i placówkach, w których nie utworzono stanowiska wicedyrektora – inny nauczyciel tej szkoły lub placówki, wyznaczony przez organ prowadzący. Dyrektor szkoły, za zgodą organu prowadzącego szkołę, może tworzyć dodatkowe stanowiska wicedyrektorów lub inne stanowiska kierownicze.

- dyrektor: przywództwo edukacyjne: „konceptje przywództwa edukacyjnego traktują dyrektora szkoły, jako sprawnego menedżera oraz lidera reprezentującego kompetencje i zdolności związane z wywieraniem wpływu na członków organizacji” (R. Dorczak, 2013, s 77) . Przywództwo edukacyjne to proces, w którym biorą udział

wszystkie podmioty edukacji. Stąd ważne wydaje się podkreślenie G. Mazurkiewicza (2015), iż „przywództwo edukacyjne to długotrwały proces dotyczący procesów nauczania, uczenia się i rozwoju, którego specyficzne cele zależą od kontekstu, w którym przebiega kształcenie, a celem głównym pozostaje uczenie się i rozwój osób, grup i społeczeństw; dzięki przywództwu edukacyjnemu doskonalą się umiejętności uzewnętrzniania potencjału innych – świadomi przywódcy powinni wspólnie z grupą tworzyć sytuacje umożliwiające wszystkim uczenie się i rozwiązywanie problemów; wykonywanie zadań determinowane jest przez przyjęty system wartości, które są ważniejsze niż narzucane z zewnątrz wskaźniki; potencjał przywództwa edukacyjnego wiąże się nie z charyzmą, autorytetem czy wizjonerstwem jednostek, lecz ze zdolnością organizacji do zwiększania partycypacji jej członków w procesie decyzyjnym i uczeniu się; dzięki przywództwu edukacyjnemu formuje się wspólnota uczących się przez zaangażowanie umysłu i emocji, poprzednich doświadczeń, wrażliwości na warunki działania i na inne osoby, z jednoczesnym odwołaniem się do wartości akceptowanych przez daną społeczność” (s.27). „Przywództwo edukacyjne może być skuteczne wtedy, gdy: liderzy oświatowi mogą się skupić przede wszystkim na podnoszeniu jakości nauczania i uczenia się w swojej instytucji, zapewniając jednocześnie równość; przywództwo opiera się na ściśle określonych rolach; zakłada współpracę; pozwala rozpoznać atuty i kompetencje pracowników i powierzać im rolę liderów; wyraża taki stopień autonomii, który wystarcza, by móc rozdzielać zasoby i poszukiwać innowacyjnych sposobów nauczania; oznacza pełną odpowiedzialność przed organami lokalnymi i regionalnymi oraz szeroko pojętą społecznością, a także wsparcie z ich strony, zwłaszcza podczas prób wprowadzenia zmian” (G. Mazurkiewicz, 2015, s. 21).

- procedura kontaktów dyrektor szkoły – nauczyciel: 1. Zarządzenia dyrektora szkoły wpisywane są do księgi zarządzeń; 2. Księga zarządzeń jest przechowywana w sekretariacie szkoły; 3. Księga z aktualnym zarządzeniem wykładana jest w pokoju nauczycielskim; 4. Każdy nauczyciel zobowiązany jest do zapoznania się z treścią zarządzenia dyrektora szkoły i do potwierdzenia tego swoim podpisem; 5. Informacje bieżące dotyczące organizacji imprez szkolnych, wycieczek, zawodów, konkursów itp. umieszczane są na tablicy ogłoszeń w pokoju nauczycielskim. Każdy nauczyciel

zobowiązany jest do uwzględniania w/w informacji w bieżącej pracy dydaktyczno – wychowawczej; 6. Informacje o kursach, szkoleniach, konferencjach, studiach podyplomowych oraz innych formach doskonalenia zawodowego nauczycieli gromadzone są w bibliotece szkolnej. Za systematyczne uzupełnianie danych odpowiedzialny jest wicedyrektor szkoły; 7. Informacje mogą być też przekazywane za pomocą służbowej poczty elektronicznej lub poprzez dziennik elektroniczny; 8. Harmonogram planowanych szkoleń i spotkań w ramach WDN znajduje się w planie nadzoru pedagogicznego. O terminach szkoleń nauczyciele powiadamiani są wyprzedzeniem; 9. Kalendarz imprez szkolnych, będący częścią planu pracy szkoły znajduje się w dokumentacji dyrektora oraz umieszczony jest na tablicy informacyjnej w pokoju nauczycielskim. 10. Plan jest opiniowany na organizacyjnym posiedzeniu plenarnym przed rozpoczęciem roku szkolnego; 11. Informacje o planowanych zastępstwach umieszczane są w pokoju nauczycielskim w księdze zastępstw. Każdy nauczyciel zobowiązany jest do zapoznania się z harmonogramem zastępstw. Odpowiedzialny za organizację zastępstw jest wicedyrektor szkoły; 12. Informacje dotyczące: podsumowania pracy szkoły, prowadzenia nadzoru pedagogicznego oraz stanu BHP przekazywane są przez dyrektora szkoły na zebraniach rady pedagogicznej i odnotowywane w księdze protokołów; 13. Nauczyciele zobowiązani są do informowania pozostałych członków rady pedagogicznej o organizowanej imprezie szkolnej, zawodach sportowych, wycieczkach dydaktycznych itp. realizowanych w czasie i poza godzinami lekcyjnymi; 14. Nauczyciel obowiązany jest do poinformowania dyrektora szkoły o swojej nieobecności danego dnia, w dniu, od którego rozpoczęła się absencja; 15. W przypadku planowanej nieobecności, nauczyciel zobowiązany jest do powiadomienia o niej dyrektora szkoły, co najmniej dzień wcześniej (procedura przepływu informacji, Szkoła Podstawowa nr 190 im. J. Iwaszkiewicza w Łodzi).

- procedura kontaktów nauczyciel - wychowawca klasy - pedagog szkolny- rodzice uczniów (opiekunowie prawni): przez informowanie rodziców (opiekunów prawnych) rozumie się przekazywanie rodzicom (opiekunom prawnym) wszystkich informacji o sytuacji szkolnej (dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej) – informacji zarówno pozytywnych jak i negatywnych – w celu dbania o prawidłowy przebieg procesu kształcenia i wychowywania dzieci przez rodziców (opiekunów prawnych), dbania o dobro dziecka – ucznia szkoły. 1. Miejscem kontaktów rodziców z nauczycielami,

wychowawcą klasy, pedagogiem szkolnym jest szkoła; 2. Kontakty rodziców z nauczycielami, wychowawcą klasy, pedagogiem szkolnym odbywają się według harmonogramu przedstawionego na pierwszym wrześnieowym spotkaniu z rodzicami (opiekunami prawnymi) lub w miarę potrzeb; 3. Spotkania rodziców (opiekunów prawnych) z nauczycielami, wychowawcą klasy lub pedagogiem szkolnym odbywają się w formie: zebrań z rodzicami, konsultacji, rozmów indywidualnych; 4. W trakcie prowadzonych zajęć dydaktyczno – wychowawczych, dydaktyczno – opiekuńczych oraz dyżurów w trakcie przerw na korytarzach nauczyciel, wychowawca klasy lub pedagog szkolny nie powinien rozmawiać z rodzicami (opiekunami prawnymi); 5. Miejscem kontaktów nauczycieli, wychowawcy klasy lub pedagoga szkolnego z rodzicami (opiekunami prawnymi) na terenie szkoły są sale lekcyjne, pokój nauczycielski oraz gabinety (dyrektora szkoły, wicedyrektora szkoły, pedagoga szkolnego, psychologa, logopedy); 6. Informacje o zebraniach z rodzicami i konsultacjach umieszczane są na tablicach informacyjnych oraz wpisywane są w dzienniczkach uczniów. Półroczny harmonogram zebrań i konsultacji umieszczony jest również na stronie internetowej szkoły; 7. Obecność rodziców (opiekunów prawnych) na zebraniach jest obowiązkowa; 8. W przypadku nieobecności rodziców (opiekunów prawnych) ucznia na zebraniu wychowawca klasy może wezwać rodziców (opiekunów prawnych) do szkoły telefonicznie (w tym SMS-ese), za pomocą poczty elektronicznej, poprzez dziennik elektroniczny lub w formie pisemnej w terminie dogodnym dla wychowawcy; 9. Nauczyciele, wychowawca klasy lub pedagog szkolny w sytuacjach nagłych oraz w sytuacjach uzasadnionych dydaktycznie lub wychowawczo może skontaktować się z rodzicami (opiekunami prawnymi) telefonicznie (w tym SMS-ese), za pomocą poczty elektronicznej, poprzez dziennik elektroniczny lub poprzez wpisanie informacji do dzienniczka ucznia bądź listowne wezwanie poprzez sekretariat szkoły; 10. Wszelkie uwagi i wnioski dotyczące pracy szkoły, ocen, zachowania i innych spraw rodzice kierują w następującej kolejności do: nauczyciela prowadzącego dane zajęcia edukacyjne, wychowawcy klasy, pedagoga szkolnego, wicedyrektora szkoły zaś w wyjątkowych przypadkach do dyrektora szkoły; 11. Nauczyciel, wychowawca klasy, pedagog szkolny dokumentuje kontakty z rodzicami (opiekunami prawnymi) poprzez: zapis w dzienniku lekcyjnym, zapis w dzienniku pedagoga szkolnego, sporządzenie notatki z przebiegu rozmowy wraz z ustaleniami, zobowiązaniami, itp., odnotowanie

obecności rodzica na zebraniu, potwierdzenie nadania listu poleconego; 12. Na pierwszym w roku szkolnym zebraniu informacyjnym dla rodziców wychowawca klasy informują rodziców (opiekunów prawnych) o: aktach prawnych obowiązujących w szkole, funkcjonowaniu dziennika elektronicznego, tematyce godzin wychowawczych, prowadzeniu kontroli obecności rodziców na zebraniach, harmonogramie spotkań w bieżącym roku szkolnym, informuje o wewnątrzszkolnych zasadach oceniania, regulaminie usprawiedliwiania nieobecności, planowanych wycieczkach i imprezach szkolnych, organizacji zajęć pozalekcyjnych; 13. Szkoła informuje rodziców (opiekunów prawnych) o: ocenach cząstkowych, śródrocznych i rocznych uczniów (oceny z zajęć edukacyjnych i z zachowania), sukcesach uczniów (informacje przekazywane są publicznie w celach pochwały na forum klasy, szkoły lub indywidualnie), porażkach uczniów (informacje przekazywane są indywidualnie zainteresowanym rodzicom (opiekunom prawnym), problemach wychowawczych uczniów (informacje są przekazywane indywidualnie, jeśli problem dotyczy konkretnego ucznia, grupowo, jeśli problem dotyczy konkretnej grupy - np. klasy, publicznie, jeśli problem dotyczy wszystkich uczniów szkoły), nieusprawiedliwionej absencji uczniów (wagarach) - (informacje przekazywane są indywidualnie zainteresowanym rodzicom (opiekunom prawnym), planowanych wycieczkach i imprezach szkolnych, wydarzeniach z życia szkoły, sprawach tematycznie związanych z pedagogizacją rodziców (opiekunów prawnych) w zakresie profilaktyki uzależnień, asertywności, problemów wieku dojrzewania, wspierania rozwoju dziecka, itp., programach szkolnych (programy nauczania, program wychowawczy, program profilaktyczny), zasadach i kryteriach oceniania, w tym również oceniania z zachowania, inicjatywach dydaktycznych i wychowawczych szkoły, funkcjonowaniu dziennika elektronicznego, planach lekcji, przepisach i procedurach wewnątrzszkolnych, formach i terminach zajęć pozalekcyjnych, możliwości uzyskania pomocy materialnej, społecznej i pedagogiczno - psychologicznej, stanie zdrowia uczniów (indywidualnie w zakresie opieki pielęgniarki szkolnej) i innych istotnych sprawach związanych z sytuacją szkolną; 14. Sposoby informowania rodziców: o ocenach cząstkowych, śródrocznych i rocznych uczniów rodzice (opiekunowie prawni) informowani są na bieżąco w dzienniczkach uczniów, dzienniku elektronicznym oraz na zebraniach klasowych, podczas konsultacji lub w rozmowach indywidualnych, a jeżeli istnieje taka konieczność - poprzez

korrespondencję pocztową (list polecony); o sukcesach uczniów rodzice (opiekunowie prawni) informowani są poprzez indywidualną pochwałę nauczyciela, wychowawcy klasy lub dyrektora szkoły, list informacyjny lub list gratulacyjny, publiczne pochwalenie ucznia/ów na apelu szkolnym lub zebraniach rodziców oraz na stronie internetowej szkoły; o porażkach uczniów rodzice (opiekunowie prawni) informowanie są indywidualnie w rozmowie z nauczycielem, wychowawcą klasy, pedagogiem szkolnym, dyrektorem szkoły lub listownie – jeśli bezpośredni kontakt jest niemożliwy; o problemach wychowawczych uczniów rodzice (opiekunowie prawni) informowani są w bezpośrednich indywidualnych rozmowach z nauczycielem, wychowawcą klasy, pedagogiem szkolnym, dyrektorem szkoły lub listownie, – jeśli bezpośredni kontakt jest niemożliwy. O problemach dotyczących grupy uczniów informowana jest wezwana grupa rodziców (opiekunów prawnych); w rozmowie bezpośredniej z rodzicem (opiekunem prawnym; o nieusprawiedliwionych absencjach informuje wychowawca klasy poprzez informację w dzienniczku, pocztą elektroniczną, dzienniku elektronicznym w rozmowie bezpośredniej z rodzicem (opiekunem prawnym) lub telefonicznie (w tym SMS-esem). Jeśli działania wychowawcy klasy nie przynoszą oczekiwanego efektu wdraża się postępowanie ujęte w „Regulaminie realizacji obowiązku szkolnego”; o planowanych wycieczkach i imprezach szkolnych informuje się na początku roku szkolnego lub na bieżąco na zebraniach rodziców oraz poprzez informacje pisemna; ponadto, w razie nagłej konieczności pielęgniarka szkolna, ratownik pływalni lub każdy pracownik szkoły przekazuje odpowiednią informację bezpośrednio lub telefonicznie rodzicom (opiekunom prawnym) (procedura przepływu informacji, Szkoła Podstawowa nr 190 im. J. Iwaszkiewicza w Łodzi).

- procedura kontaktów nauczyciel - wychowawcy klasy - pedagog szkolny: 1. Nauczyciel może konsultować się z innymi nauczycielami, wychowawcami klas, pedagogiem szkolnym i dyrektorem szkoły w każdej sytuacji, w której chce uzyskać poradę lub pomoc; 2. Konsultacje pracowników pedagogicznych nie mogą odbywać się podczas prowadzenia zajęć edukacyjnych i dyżurów podczas przerw międzylekcyjnych; 3. Termin i miejsce spotkania ustalają między sobą zainteresowane osoby; 4. Nauczyciel informuje wychowawcę klasy lub/i pedagoga o zaistniałych problemach wychowawczych, które wystąpiły na terenie klasy lub szkoły oraz informuje o sposobie rozwiązania sytuacji problemowej. Odnotowuje zdarzenie w klasowym zeszycie pochwał i uwag oraz

wpisuje do dzienniczka ucznia informację dla rodziców (opiekunów prawnych); 5. Wychowawca klasy podejmuje działania wychowawcze adekwatne do zaistniałej sytuacji i jeśli zachodzi potrzeba, dokumentuje je na piśmie; 6. Wychowawca klasy powiadamia rodziców (opiekunów prawnych) o niepokojących zachowaniach ucznia; 7. Zainteresowani nauczyciele wymieniają się informacjami o przejawach niewłaściwego zachowania ucznia/ów oraz ustalają wspólne działania dotyczące rozwiązania problemu podczas spotkania, którego termin ustalają wspólnie lub jest on ustalony przez dyrektora szkoły; 8. Wychowawca klasy informuje pedagoga szkolnego, w razie konieczności dyrekcję szkoły o zaobserwowanych niepokojących zachowaniach ucznia; 9. Wychowawca klasy wraz z pedagogiem rozpoznają sytuację rodzinną ucznia; 10. Dyrektor szkoły w porozumieniu z wychowawcą klasy, pedagogiem szkolnym i rodzicami (opiekunami prawnymi) podejmuje decyzję o zastosowaniu wobec ucznia środków zaradczych (procedura przepływu informacji, Szkoła Podstawowa nr 190 im. J. Iwaszkiewicza w Łodzi).

- procedura kontaktów nauczyciela - wychowawcy klasy - pedagoga szkolnego - uczeń: 1. Uczeń z każdym problemem zgłasza się najpierw do wychowawcy, a w wypadku nie rozwiązania go do pedagoga lub dyrektora szkoły; 2. Miejscem rozmowy nauczyciela, wychowawcy klasy, pedagoga szkolnego, dyrektora szkoły z uczniem na terenie szkoły są sale lekcyjne, gabinety (dyrektora szkoły, wicedyrektora szkoły, pedagoga szkolnego, psychologa, logopedy); 3. W szczególnych przypadkach miejscem rozmowy może być dom ucznia (podczas wywiadu środowiskowego); 4. Uczeń informowany jest: o ocenach częściowych, śródrocznych i rocznych przez nauczyciela zajęć edukacyjnych podczas zajęć lub wychowawcę klasy w rozmowie indywidualnej; o uwagach i pochwałach zamieszczonych w zeszycie pochwał i uwag przez wychowawcę klasy podczas lekcji wychowawczej lub w rozmowie indywidualnej; o formach pomocy pedagogiczno – psychologicznej lub/i materialnej przez wychowawcę klasy, pedagoga szkolnego podczas rozmowy indywidualnej; o zasadach i kryteriach oceniania, w tym również oceniania z zachowania przez nauczyciela zajęć edukacyjnych podczas zajęć i wychowawcę klasy; o planowanych wycieczkach i imprezach szkolnych przez wychowawcę klasy; o funkcjonowaniu dziennika elektronicznego; o osiągniętych sukcesach przez dyrektora szkoły, nauczyciela, wychowawcę klasy pedagoga szkolnego w formie ustnej, listu lub publicznej pochwały; 5.

Nauczyciel, wychowawca klasy, pedagog szkolny lub dyrektor szkoły ustnie lub pisemnie upomina ucznia, który łamie normy społeczne, nie przestrzega Statutu Szkoły oraz regulaminów wewnętrznych; 6. Wychowawca klasy na początku roku szkolnego zapoznaje uczniów z regulaminami i dokumentami obowiązującymi szkole (procedura przepływu informacji, Szkoła Podstawowa nr 190 im. J. Iwaszkiewicza w Łodzi).

1.2.5. Kontrola i ewaluacja: *kontrola to działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny prowadzone w szkole lub placówce w celu oceny stanu przestrzegania przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki. Ewaluacja to proces gromadzenia, analizowania i komunikowania informacji na temat wartości działań podejmowanych przez szkołę lub placówkę*

- ewaluacja: proces gromadzenia, analizowania i komunikowania informacji na temat wartości działań podejmowanych przez szkołę lub placówkę; wyniki ewaluacji są wykorzystywane w procesie podejmowania decyzji skierowanych na zapewnienie wysokiej,

jakości organizacji procesów kształcenia, wychowania i opieki oraz ich efektów w szkole lub placówce (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).

- ewaluacja całościowa: ewaluacja zewnętrzna przeprowadzana w zakresie wszystkich wymagań, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 21a ust. 3 ustawy. W przypadku przerwania ewaluacji całościowej organ sprawujący nadzór pedagogiczny przeprowadza w szkole lub placówce ewaluację całościową w innym terminie (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).
- ewaluacja problemowa: ewaluacja zewnętrzna przeprowadzana w zakresie wybranych wymagań, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 21a ust. 3 ustawy. W przypadku przerwania ewaluacji problemowej organ sprawujący nadzór pedagogiczny przeprowadza w szkole lub placówce ewaluację całościową (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).
- ewaluacja wewnętrzna: przeprowadzana przez dyrektora szkoły lub placówki. Ewaluację wewnętrzną przeprowadza się w odniesieniu do zagadnień uznanych w szkole lub placówce za istotne w jej działalności. W celu realizacji tych zadań dyrektor szkoły lub placówki w szczególności obserwuje prowadzone przez nauczycieli zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze oraz inne zajęcia i czynności wynikające z działalności statutowej szkoły lub placówki (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).
- ewaluacja zewnętrzna: ewaluacja przeprowadzana przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny. Ewaluacja zewnętrzna jest przeprowadzana w zakresie wymagań określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 6 sierpnia 2015 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek (Dz. U. poz. 1214). Obejmuje: 1) zbieranie i analizowanie informacji o działaniach szkoły lub placówki w zakresie badanych wymagań; 2) opisanie działań szkoły lub placówki w zakresie badanych wymagań; 3) ustalenie, czy szkoła lub placówka spełnia badane wymagania; 4) przygotowanie raportu z ewaluacji. Szkoła lub placówka spełnia badane wymagania, jeżeli realizuje każde z tych wymagań, co najmniej na poziomie podstawowym. Ewaluacja zewnętrzna jest przeprowadzana przez zespół wyznaczony przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny.

Organ sprawujący nadzór pedagogiczny nad szkołą lub placówką oraz kurator oświaty mogą wyznaczyć wspólny zespół w celu przeprowadzenia ewaluacji zewnętrznej w szkole lub placówce. W przypadku organu sprawującego nadzór pedagogiczny innego niż kurator oświaty, ewaluacja zewnętrzna może być również przeprowadzona przez wyznaczoną przez ten organ osobę. Organ sprawujący nadzór pedagogiczny zawiadamia, w terminie, co najmniej 30 dni przed planowanym rozpoczęciem ewaluacji, dyrektora szkoły lub placówki oraz organ prowadzący szkołę lub placówkę o zamiarze przeprowadzenia ewaluacji zewnętrznej, jej terminie i zakresie. Ewaluację zewnętrzną przeprowadza się na podstawie imiennego upoważnienia. Zespół lub osoba wyznaczeni do przeprowadzenia ewaluacji zewnętrznej przedstawiają na zebraniu rady pedagogicznej, a w przypadku szkoły lub placówki, w której nie tworzy się rady pedagogicznej – na zebraniu z udziałem dyrektora, nauczycieli i osób niebędących nauczycielami, które realizują zadania statutowe szkoły lub placówki – zakres i harmonogram ewaluacji. Przeprowadzenie w szkole lub placówce czynności ewaluacji zewnętrznej nie może zakłócać pracy szkoły lub placówki. Czynności ewaluacji zewnętrznej przeprowadzane w szkole lub placówce nie powinny trwać dłużej niż 5 dni w ciągu kolejnych dwóch tygodni. Zespół lub osoba wyznaczeni do przeprowadzenia ewaluacji zewnętrznej: 1) uzgadniają z dyrektorem szkoły lub placówki przebieg ewaluacji i podejmowane w jej ramach czynności; 2) uzyskują od dyrektora szkoły lub placówki informacje o pracy szkoły lub placówki; 3) dokumentują czynności ewaluacji. Osoby uczestniczące w ewaluacji zewnętrznej, w tym nauczyciele, uczniowie, wychowankowie i ich rodzice oraz przedstawiciele organizacji i instytucji współpracujących ze szkołą lub placówką, są wybierane przez zespół lub osobę wyznaczonych do przeprowadzenia ewaluacji. Organ sprawujący nadzór pedagogiczny może przerwać ewaluację zewnętrzną w przypadku powzięcia informacji o działaniach szkoły lub placówki mających wpływ na wiarygodność wyników ewaluacji. W przypadku przerwania ewaluacji zewnętrznej organ sprawujący nadzór pedagogiczny niezwłocznie przekazuje dyrektorowi szkoły lub placówki oraz organowi prowadzącemu szkołę lub placówkę pisemne powiadomienie o przerwaniu ewaluacji zewnętrznej i jego przyczynach. Zespół lub osoba, którzy przeprowadzają ewaluację zewnętrzną, przed sporządzeniem raportu przedstawiają wyniki i wstępne wnioski z ewaluacji na zebraniu rady pedagogicznej, a w przypadku szkoły lub

placówki, w której nie tworzy się rady pedagogicznej – na zebraniu z udziałem dyrektora, nauczycieli i osób niebędących nauczycielami, które realizują zadania statutowe szkoły lub placówki. Raport z ewaluacji zawiera: 1) wyniki ewaluacji obejmujące: a) opis działań szkoły lub placówki w zakresie badanych wymagań, b) ustalenie, czy szkoła lub placówka spełnia badane wymagania; 2) wnioski z ewaluacji. Raport z ewaluacji sporządza się w terminie 25 dni roboczych, licząc od dnia rozpoczęcia w szkole lub placówce czynności ewaluacji zewnętrznej. Dyrektor szkoły lub placówki, w terminie 7 dni roboczych od dnia otrzymania raportu z ewaluacji, może zgłosić do organu sprawującego nadzór pedagogiczny pisemne, umotywowane zastrzeżenia dotyczące raportu. W przypadku stwierdzenia zasadności zgłoszonych zastrzeżeń, organ sprawujący nadzór pedagogiczny, dokonuje zmian w raporcie z ewaluacji i przekazuje go dyrektorowi szkoły lub placówki oraz organowi prowadzącemu szkołę lub placówkę. W przypadku ustalenia w wyniku ewaluacji zewnętrznej, że szkoła lub placówka nie spełnia wymagań organ sprawujący nadzór pedagogiczny poleca dyrektorowi szkoły lub placówki opracowanie programu i harmonogramu poprawy efektywności kształcenia lub wychowania i wyznacza termin realizacji tego polecenia (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).

- kontrola: działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny prowadzone w szkole lub placówce w celu oceny stanu przestrzegania przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki. Kontrola podejmowana przez kuratora oświaty, przewidziana w planie nadzoru jest przeprowadzana z wykorzystaniem arkuszy kontroli zatwierdzonych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania. Kontrola jest przeprowadzana przez osobę lub zespół wyznaczonych przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny. Organ sprawujący nadzór pedagogiczny zawiadamia, w terminie, co najmniej 7 dni przed planowanym rozpoczęciem kontroli, dyrektora szkoły lub placówki oraz organ prowadzący szkołę lub placówkę o zamiarze przeprowadzenia kontroli przewidzianej w planie nadzoru jej terminie i tematyce. Kontrolę przeprowadza się na podstawie imiennego upoważnienia. Przeprowadzenie w szkole lub placówce czynności kontroli nie może zakłócać pracy szkoły lub placówki. Kontrola przewidziana w planie nadzoru nie powinna trwać dłużej niż

2 dni. Osoba upoważniona do przeprowadzenia kontroli: 1) rzetelnie i obiektywnie ustala stan faktyczny; 2) zbiera niezbędne dowody stanowiące podstawę ustaleń kontroli; 3) zapewnia dyrektorowi szkoły lub placówki czynny udział w kontroli; 4) dokumentuje czynności kontroli. Zebrane w toku kontroli dokumenty potwierdzające przebieg i wyniki czynności kontroli stanowią akta kontroli. Kontrolujący sporządza protokół kontroli, który zawiera między innymi: tematykę kontroli; opis ustalonego stanu faktycznego, w tym ujawnionych nieprawidłowości, oraz zalecenia wynikające z przeprowadzonych czynności kontroli wraz z terminem ich realizacji; pouczenie o prawie zgłoszenia przez dyrektora szkoły lub placówki zastrzeżeń do ustaleń zawartych w protokole kontroli. Protokół kontroli sporządza się w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach. Jeden egzemplarz kontrolujący przekazuje dyrektorowi szkoły lub placówki, w terminie 7 dni roboczych od dnia zakończenia czynności kontroli w szkole lub placówce. Drugi egzemplarz protokołu kontroli kontrolujący włącza do akt kontroli. Dyrektor szkoły lub placówki może odmówić podpisania protokołu kontroli, składając w terminie 7 dni od dnia jego otrzymania wyjaśnienia dotyczące przyczyn odmowy i w terminie 7 dni roboczych od dnia otrzymania protokołu kontroli, może zgłosić do organu sprawującego nadzór pedagogiczny pisemne, umotywowane zastrzeżenia do ustaleń zawartych w protokole kontroli. W przypadku zgłoszenia zastrzeżeń organ sprawujący nadzór pedagogiczny może zarządzić przeprowadzenie dodatkowych czynności kontrolnych. W przypadku stwierdzenia zasadności zgłoszonych zastrzeżeń, organ sprawujący nadzór pedagogiczny dokonuje zmian w protokole kontroli i przekazuje go dyrektorowi szkoły lub placówki. W przypadku nieuwzględnienia całości lub części zgłoszonych zastrzeżeń, organ sprawujący nadzór pedagogiczny sporządza pisemne stanowisko wobec zastrzeżeń i przekazuje je dyrektorowi szkoły lub placówki, w terminie 14 dni roboczych od dnia otrzymania zastrzeżeń (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).

- Monitorowanie: działania prowadzone w szkole lub placówce obejmujące zbieranie i analizę informacji o działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).

- Nadzór pedagogiczny: nad publicznymi i niepublicznymi szkołami i placówkami artystycznymi, placówkami dla uczniów szkół artystycznych oraz placówkami doskonalenia nauczycieli szkół artystycznych sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który w tym celu, a także w celu realizacji zadań organu prowadzącego, w odniesieniu do szkół i placówek przez siebie prowadzonych może, w drodze rozporządzenia, utworzyć specjalistyczną jednostkę nadzoru oraz określić jej organizację i zakres powierzonych zadań związanych ze sprawowaniem nadzoru pedagogicznego oraz zadań organu prowadzącego. Podobnie Minister właściwy do spraw rolnictwa sprawuje nadzór pedagogiczny nad publicznymi szkołami rolniczymi, placówkami rolniczymi oraz placówkami doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych, którzy nauczają w szkołach rolniczych, przez siebie prowadzonymi, minister właściwy do spraw środowiska – nad publicznymi szkołami leśnymi przez siebie prowadzonymi, a minister właściwy do spraw zdrowia – nad publiczną placówką doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych o zasięgu ogólnokrajowym. W tym celu, a także w celu realizacji zadań w odniesieniu do szkół i placówek przez siebie prowadzonych odpowiednio minister właściwy do spraw rolnictwa, minister właściwy do spraw środowiska lub minister właściwy do spraw zdrowia mogą, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania, w drodze rozporządzenia, utworzyć specjalistyczną jednostkę nadzoru oraz określić jej organizację i zakres powierzonych zadań związanych ze sprawowaniem nadzoru pedagogicznego.. Zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe nadzór pedagogiczny polega na: 1) obserwowaniu, analizowaniu i ocenianiu przebiegu procesów kształcenia i wychowania oraz efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkół i placówek; 2) ocenianiu stanu i warunków działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkół i placówek; 3) udzielaniu pomocy szkołom i placówkom, a także nauczycielom w wykonywaniu ich zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych; 4) inspirowaniu nauczycieli do poprawy istniejących lub wdrożenia nowych rozwiązań w procesie kształcenia, przy zastosowaniu innowacyjnych działań programowych, organizacyjnych lub metodycznych, których celem jest rozwijanie kompetencji uczniów. Nadzorowi podlega w szczególności: 1) posiadanie przez nauczycieli wymaganych

kwalifikacji do prowadzenia przydzielonych im zajęć; 2) realizacja podstaw programowych i ramowych planów nauczania; 3) przestrzeganie zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów, a także przestrzeganie przepisów dotyczących obowiązku szkolnego oraz obowiązku nauki; 4) przestrzeganie statutu szkoły lub placówki; 5) przestrzeganie praw dziecka i praw ucznia oraz upowszechnianie wiedzy o tych prawach; 6) zapewnienie uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki. Nauczyciele wykonujący czynności z zakresu nadzoru pedagogicznego mają prawo: 1) wstępu do szkół i placówek; 2) wglądu do prowadzonej przez szkołę lub placówkę dokumentacji dotyczącej przebiegu nauczania, wychowania i opieki oraz organizacji pracy; 3) wglądu do znajdujących się w szkole lub placówce dokumentów nauczycieli potwierdzających kwalifikacje do prowadzenia przydzielonych im zajęć oraz dokumentów osób potwierdzających przygotowanie do prowadzenia danych zajęć; 4) udziału w posiedzeniu rady pedagogicznej, po uprzednim powiadomieniu dyrektora szkoły; 5) wstępu w charakterze obserwatora na zajęcia dydaktyczne, wychowawcze, opiekuńcze i inne zajęcia organizowane przez szkołę lub placówkę; 6) przeprowadzania badań służących ocenie efektywności działalności dydaktycznej, wychowawczej oraz opiekuńczej szkół i placówek. Nauczyciele mogą także wydawać dyrektorom szkół i placówek zalecenia wynikające z przeprowadzonych czynności wraz z terminem ich realizacji. Dyrektor szkoły lub placówki, w terminie 7 dni od dnia otrzymania zaleceń może zgłosić wobec nich zastrzeżenia do organu sprawującego nadzór pedagogiczny. Dyrektor w terminie 30 dni od dnia otrzymania zaleceń a w przypadku wniesienia zastrzeżeń w terminie 30 dni od dnia otrzymania pisemnego zawiadomienia o nieuwzględnieniu zastrzeżeń, jest obowiązany powiadomić: 1) organ sprawujący nadzór pedagogiczny o sposobie realizacji zaleceń; 2) organ prowadzący szkołę lub placówkę o otrzymanych zaleceniach oraz o sposobie ich realizacji. W razie stwierdzenia istotnych uchybień w działalności szkoły lub placówki, organ sprawujący nadzór pedagogiczny niezależnie od środków zawiadamia o stwierdzonych uchybieniach organ prowadzący szkołę lub placówkę. Organ sprawujący nadzór pedagogiczny może wydawać organowi prowadzącemu szkołę lub placówkę zalecenia wynikające z czynności nadzoru. Organ sprawujący nadzór pedagogiczny może przetwarzać dane osobowe pracowników i uczniów szkół i placówek

w zakresie niezbędnym do wykonywania nadzoru pedagogicznego. Jeżeli szkoła lub placówka albo organ prowadzący prowadzi działalność z naruszeniem przepisów niniejszej ustawy lub ustawy o systemie oświaty albo rozporządzeń wydanych na ich podstawie, organ sprawujący nadzór pedagogiczny może polecić, w drodze decyzji, usunięcie uchybień w wyznaczonym terminie. Zaś w przypadku stwierdzenia niedostatecznych efektów kształcenia lub wychowania w szkole lub placówce organ sprawujący nadzór pedagogiczny poleca dyrektorowi szkoły lub placówki opracowanie, w uzgodnieniu z organem prowadzącym, programu i harmonogramu poprawy efektywności kształcenia lub wychowania. Wdrożenie programu następuje w terminach określonych w harmonogramie, zaakceptowanych przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny. Program musi uwzględnić uwagi i wnioski zgłoszone przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny. Jeżeli dyrektor szkoły lub placówki nie usunie w wyznaczonym terminie uchybień nie opracuje lub nie wdroży w określonych w harmonogramie terminach programu poprawy efektywności kształcenia lub wychowania albo nie uwzględni w tym programie zgłoszonych uwag i wniosków, organ sprawujący nadzór pedagogiczny występuje do organu prowadzącego szkołę lub placówkę z wnioskiem o odwołanie dyrektora szkoły lub placówki z końcem albo w czasie roku szkolnego bez wypowiedzenia. Wniosek złożony w tej sprawie przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny jest wiążący dla organu prowadzącego szkołę lub placówkę. W przypadku szkoły i placówki prowadzonych przez ministra właściwy minister odwołuje dyrektora szkoły lub placówki z końcem albo w czasie roku szkolnego bez wypowiedzenia. Zaś w przypadku szkoły prowadzonej przez osobę prawną lub fizyczną, z wyjątkiem szkoły prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego, niewykonanie polecenia może stanowić podstawę cofnięcia, w drodze decyzji, zezwolenia na założenie tej szkoły. Cofnięcie zezwolenia na założenie szkoły jest równoznaczne z postawieniem jej w stan likwidacji. Jeżeli szkoła lub placówka prowadzone przez jednostkę samorządu terytorialnego, a także sama jednostka samorządu terytorialnego, nie usunie uchybień organ sprawujący nadzór pedagogiczny zawiadamia o tym fakcie wojewodę sprawującego nadzór nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania: 1) sprawuje nadzór pedagogiczny nad szkołami i placówkami; 2) nadzoruje i koordynuje wykonywanie nadzoru pedagogicznego na terenie kraju, w szczególności nadzoruje

działalność kuratorów oświaty w tym zakresie; 3) podejmuje działania służące zapewnieniu sprawności i efektywności nadzoru pedagogicznego, w szczególności: a) opracowuje i modyfikuje narzędzia nadzoru pedagogicznego, b) opracowuje programy szkoleń osób realizujących zadania w zakresie nadzoru pedagogicznego oraz organizuje takie szkolenia, c) analizuje i opracowuje dane dotyczące nadzoru pedagogicznego, d) opracowuje corocznie i ogłasza na stronie internetowej obsługującego go urzędu informacje o wynikach nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez kuratorów oświaty. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania prowadzi elektroniczną platformę nadzoru pedagogicznego i administruje nią. Do dostępu do elektronicznej platformy nadzoru pedagogicznego są upoważnione osoby realizujące zadania w zakresie nadzoru pedagogicznego, nauczyciele, uczniowie, rodzice i przedstawiciele organów prowadzących szkoły lub placówki. W celu realizacji tych zadań minister do spraw oświaty i wychowania w szczególności: 1) ustala podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa, w tym zadania z zakresu nadzoru pedagogicznego; 2) kontroluje sprawność i efektywność nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez kuratorów oświaty oraz przestrzeganie przepisów obowiązujących w tym zakresie, a także może wydawać na piśmie kuratorom oświaty wiążące ich wytyczne i polecenia, z wyjątkiem indywidualnych spraw rozstrzyganych w drodze decyzji administracyjnej; 3) może żądać od kuratorów oświaty informacji, dokumentów i sprawozdań okresowych lub dotyczących określonej sprawy albo rodzaju spraw; 4) może organizować szkolenia, narady i konferencje kuratorów oświaty; 5) może ogłaszać w wydawanym przez siebie dzienniku urzędowym zalecane standardy wyposażenia szkół niezbędne do nauczania przedmiotów ogólnokształcących. Minister Sprawiedliwości i podporządkowane organy sprawują nadzór pedagogiczny nad zakładami poprawczymi, schroniskami dla nieletnich oraz nad szkołami w tych zakładach i schroniskach, a także nad szkołami i placówkami przy zakładach karnych i aresztach śledczych, z wyjątkiem nadzoru nad nauczaniem przedmiotów ogólnokształcących, który sprawuje kurator oświaty. Minister do spraw oświaty i wychowania może powierzyć wykonywanie zadań prowadzonej przez siebie placówce doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym. Dyrektor szkoły lub placówki oraz inni nauczyciele zajmujący stanowiska kierownicze sprawują nadzór pedagogiczny w stosunku do nauczycieli zatrudnionych w tych

szkołach i placówkach, a w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie zawodowe oraz u pracodawców, u których jest organizowana praktyczna nauka zawodu, także w stosunku do instruktorów praktycznej nauki zawodu. Kurator oświaty oraz organy sprawują nadzór pedagogiczny przy pomocy nauczycieli zatrudnionych na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych w kuratoriach oświaty oraz w urzędach tych organów lub podporządkowanych im jednostkach organizacyjnych. Dyrektor szkoły lub placówki we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze, w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego: 1) przeprowadza ewaluację wewnętrzną i wykorzystuje jej wyniki do doskonalenia, jakości pracy szkoły lub placówki; 2) kontroluje przestrzeganie przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki; 3) wspomaga nauczycieli w realizacji ich zadań, w szczególności przez: a) diagnozę pracy szkoły lub placówki, b) planowanie działań rozwojowych, w tym motywowanie nauczycieli do doskonalenia zawodowego, c) prowadzenie działań rozwojowych, w tym organizowanie szkoleń i porad (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).

- szkolny plan nadzoru pedagogicznego: opracowany na każdy rok przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny z uwzględnieniem wniosków z nadzoru pedagogicznego sprawowanego w poprzednim roku szkolnym. Plan nadzoru zawiera: 1) liczbę ewaluacji całościowych oraz liczbę i zakres ewaluacji problemowych, planowanych w poszczególnych typach szkół i rodzajach placówek; 2) liczbę i tematykę kontroli planowanych w poszczególnych typach szkół i rodzajach placówek. Organ sprawujący nadzór pedagogiczny podaje do publicznej wiadomości plan nadzoru w terminie do dnia 31 sierpnia roku szkolnego poprzedzającego rok szkolny, którego dotyczy ten plan. W przypadku wprowadzenia przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania zmian w podstawowych kierunkach realizacji polityki oświatowej państwa oraz wytycznych i poleceniach w trakcie roku szkolnego, kurator oświaty niezwłocznie dostosowuje plan nadzoru do tych zmian i podaje go do publicznej wiadomości. Dyrektor szkoły lub placówki opracowuje na każdy rok szkolny plan nadzoru pedagogicznego, który przedstawia na zebraniu rady pedagogicznej, a w przypadku szkoły lub placówki, w której nie tworzy się rady pedagogicznej – na zebraniu z udziałem

nauczycieli i osób niebędących nauczycielami, które realizują zadania statutowe szkoły lub placówki, w terminie do dnia 15 września roku szkolnego, którego dotyczy plan. Plan nadzoru zawiera w szczególności: 1) przedmiot ewaluacji wewnętrznej oraz termin jej przeprowadzenia; 2) tematykę i terminy przeprowadzania kontroli przestrzegania przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki; 3) zakres wspomaganie nauczycieli w realizacji ich zadań. W przypadku dokonania zmian w planie nadzoru dyrektor szkoły lub placówki niezwłocznie informuje radę pedagogiczną, a w przypadku szkoły lub placówki, w której nie tworzy się rady pedagogicznej – nauczycieli i osoby niebędące nauczycielami, które realizują zadania statutowe szkoły lub placówki, o wprowadzonych zmianach. Dyrektor szkoły lub placówki, w terminie do dnia 31 sierpnia, przedstawia na zebraniu rady pedagogicznej, wyniki i wnioski ze sprawowanego nadzoru pedagogicznego (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).

- wewnętrzne mierzenie, jakości szkoły/ przedszkola: system, który pozwala na mierzenie jakościowego wymiaru pracy szkoły/ przedszkola. Ważną rolę pełni nadzór pedagogiczny, który zapewnia ciągły rozwój i doskonalenie, jakości jej pracy oraz zmierza do zaspokojenia potrzeb uczniów, rodziców i nauczycieli. Sprawny i skuteczny nadzór pedagogiczny dyrektora szkoły lub placówki sprzyja podwyższaniu, jakości jej pracy. Wewnętrzne mierzenie, jakości pracy szkoły organizuje dyrektor. Zgodnie z rozporządzeniem MEN do przykładowych wskaźników wewnętrznego mierzenia, jakości pracy placówki można zaliczyć: = w szkole lub placówce opracowano organizacja wewnętrznego mierzenia, jakości jej pracy (tj. plan, procedury, sposób dokumentowania oraz wykorzystania i przekazywania wyników mierzenia, jakości pracy szkoły lub placówki); = nauczyciele znają zasady sprawowania nadzoru pedagogicznego przez dyrektor; = organizacja mierzenia, jakości jest zrozumiała dla wszystkich; = dyrektor szkoły lub placówki tworzy zespoły do prowadzenia mierzenia, jakości, w których skład wchodzi nauczyciele zainteresowani danym zagadnieniem i mający refleksje na jego temat; = dyrektor monitoruje prace zespołów prowadzących mierzenie, jakości, wspomaga członków zespołu w pokonywaniu trudności; = wyniki mierzenia, jakości są analizowane w radzie pedagogicznej, w wyniku

tej analizy ustalane są kierunki koniecznych zmian uwzględnianych w programie rozwoju (kolejne misje szkoły); wnioski są przedstawiane uczniom i ich rodzicom; = wyniki wewnętrznego mierzenia, jakości są zbieżne z wynikami uzyskanymi w zewnętrznym mierzeniu, jakości; = w procesie mierzenia, jakości stale diagnozowane są osiągnięcia edukacyjne uczniów; = raport szkoły o wynikach wewnętrznego mierzenia, jakości stanowi rzetelne źródło informacji dla władz oświatowych i samorządowych; = nauczyciele angażują się w proces wewnętrznego mierzenia, jakości pracy szkoły lub placówki; = w toku mierzenia, jakości bada się skuteczność metod kształcenia i -wychowania stosowanych w szkole lub placówce; = w szkole lub placówce gromadzi się, udostępnia i na bieżąco wykorzystuje wyniki wewnętrznego mierzenia, jakości, w tym zwłaszcza informacje dotyczące stanu, warunków i efektów pracy dydaktycznej, opiekuńczej i wychowawczej szkoły lub placówki; w szkole lub placówce analizuje się potrzeby i oczekiwania uczniów, rodziców i nauczycieli oraz poziom zaspokojenia tych oczekiwań.

- wykaz stanowisk w urzędach obsługujących ministrów sprawujących nadzór pedagogiczny: do zajmowania tych stanowisk wymagane jest posiadanie kwalifikacji pedagogicznych. Stanowiska te to: 1) w urzędach obsługujących ministrów: wizytatorzy, starsi wizytatorzy i główni wizytatorzy; 2) w kuratoriach oświaty: a) kuratorzy oświaty oraz wicekuratorzy oświaty koordynujący pracę komórek organizacyjnych, których statutowym zadaniem jest sprawowanie nadzoru pedagogicznego, b) kierownicy komórek organizacyjnych, których statutowym zadaniem jest sprawowanie nadzoru pedagogicznego, c) wizytatorzy i starsi wizytatorzy; 3) w specjalistycznych jednostkach nadzoru: a) dyrektorzy jednostek i inni pracownicy zajmujący stanowiska kierownicze i wykonujący statutowe i regulaminowe zadania w zakresie nadzoru pedagogicznego, b) wizytatorzy, starsi wizytatorzy i główni wizytatorzy; 4) w jednostce organizacyjnej podległej ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania: a) pracownicy zajmujący stanowiska kierownicze i wykonujący statutowe i regulaminowe zadania w zakresie nadzoru pedagogicznego, b) wizytatorzy i starsi wizytatorzy; 5) w okręgowych zespołach nadzoru pedagogicznego przy sądach okręgowych, utworzonych przez Ministra Sprawiedliwości: a) kierownik zespołu – starszy wizytator, wykonujący zadania w zakresie nadzoru pedagogicznego, b) wizytatorzy i starsi wizytatorzy; 6) w Centralnym Zarządzie Służby

Więziennej sprawującym nadzór pedagogiczny nad szkołami przy zakładach karnych i aresztach śledczych: wizytatorzy, starsi wizytatorzy i główni wizytatorzy. Na stanowiskach wymienionych w ust. 1, z wyjątkiem stanowiska kuratora oświaty, mogą być zatrudnieni: 1) nauczyciele, którzy ukończyli studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, posiadający, co najmniej pięcioletni staż pracy pedagogicznej i: a) ukończone formy doskonalenia w zakresie administracji lub zarządzania lub b), co najmniej dwuletni staż pracy na stanowisku kierowniczym w szkole, placówce lub zakładzie kształcenia nauczycieli, lub c), co najmniej dwuletni staż pracy w urzędzie organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołami i placówkami lub w urzędzie organu prowadzącego szkoły lub placówki na stanowisku związanym z organizacją pracy szkół i placówek; 2) nauczyciele akademicy posiadający, co najmniej pięcioletni staż pracy w szkole wyższej i ukończone formy doskonalenia w zakresie administracji lub zarządzania. Osoby zatrudnione na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych do zakresu zadań, których należy przeprowadzanie ewaluacji w szkołach i placówkach, są obowiązane do odbycia, przynajmniej raz na 2 lata, doskonalenia w zakresie ewaluacji, organizowanego na zlecenie ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).

- zewnętrzne mierzenie, jakości: mierzenie, jakości pracy szkół i placówek prowadzone przez kuratora oświaty oraz inne organy sprawujące nadzór pedagogiczny, z wyjątkiem dyrektora szkoły lub placówki.

1.2.6. Kwalifikacje: *regulowane przez Ustawę z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*

- kwalifikacje w zawodzie: wyodrębniony w danym zawodzie zestaw oczekiwanych efektów kształcenia, których osiągnięcie potwierdza świadectwo wydane przez okręgową komisję egzaminacyjną, po zdaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie w

zakresie jednej kwalifikacji (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).

- kwalifikacyjny kurs zawodowy: kurs, którego program nauczania uwzględnia podstawę programową kształcenia w zawodach, w zakresie jednej kwalifikacji, którego ukończenie umożliwia przystąpienie do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie w zakresie tej kwalifikacji (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Kwalifikacyjne kursy zawodowe mogą być prowadzone przez: 1) publiczne szkoły prowadzące kształcenie zawodowe – w zakresie zawodów, w których kształcą, oraz w zakresie obszarów kształcenia, do których są przypisane te zawody; 2) niepubliczne szkoły o uprawnieniach szkół publicznych prowadzące kształcenie zawodowe – w zakresie zawodów, w których kształcą, oraz w zakresie obszarów kształcenia, do których są przypisane te zawody; 3) publiczne i niepubliczne placówki i ośrodki; 4) instytucje rynku pracy prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową; 5) podmioty prowadzące działalność oświatową.
- rozwój zawodowy nauczyciela: reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1 marca 2013 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli. Określa sposób odbywania stażu, rodzaj dokumentacji załączanej do wniosku nauczyciela o podjęcie postępowania kwalifikacyjnego lub egzaminacyjnego, zakres wymagań do uzyskania poszczególnych stopni awansu zawodowego, tryb działania komisji kwalifikacyjnych i egzaminacyjnych, wzory zaświadczeń o uzyskaniu akceptacji lub zdaniu egzaminu oraz wzory aktów nadania stopni awansu zawodowego

1.2.7. Obowiązki szkoły: *regulowane przez Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli*

- droga dziecka z domu do szkoły: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe nie może przekraczać: 3 km – w przypadku uczniów klas I–IV szkół podstawowych; 4 km – w

przypadku uczniów klas V–VIII szkół podstawowych. Jeżeli droga dziecka z domu do szkoły, w której obwodzie dziecko mieszka: 1) przekracza odległości wymienione w ust. 2, obowiązkiem gminy jest zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dziecka albo zwrot kosztów przejazdu dziecka środkami komunikacji publicznej, jeżeli dowożenie zapewniają rodzice, a do ukończenia przez dziecko 7 lat – także zwrot kosztów przejazdu opiekuna dziecka środkami komunikacji publicznej; 2) nie przekracza odległości wymienionych wyżej gmina może zorganizować bezpłatny transport, zapewniając opiekę w czasie przewozu. Obowiązkiem gminy jest: 1) zapewnienie uczniom niepełnosprawnym bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższej szkoły podstawowej, a uczniom z niepełnosprawnością ruchową, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym – także do najbliższej szkoły ponadpodstawowej, do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym uczeń kończy 21. rok życia; 2) zapewnienie dzieciom i młodzieży, z niepełno sprawnościami sprzężonymi, z których jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna, bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do ośrodka rewalidacyjno-wychowawczego, do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym kończą: a) 24. rok życia – w przypadku uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z których jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna, b) 25. rok życia – w przypadku uczestników zajęć rewalidacyjno-wychowawczych; 3) zwrot kosztów przejazdu ucznia oraz jego opiekuna do szkoły lub ośrodka, wymienionych na zasadach określonych w umowie zawartej między wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta) a rodzicami, jeżeli dowożenie i opiekę zapewniają rodzice.

- kształcenie osób przybywających z zagranicy: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe osoby niebędące obywatelami polskimi korzystają z nauki i opieki w publicznych przedszkolach lub publicznych innych formach wychowania przedszkolnego, a także w niepublicznych przedszkolach oddziałach przedszkolnych w niepublicznych szkołach podstawowych i niepublicznych innych formach wychowania przedszkolnego a podlegające obowiązkowi szkolnemu korzystają z nauki i opieki w publicznych szkołach podstawowych, publicznych szkołach artystycznych oraz w publicznych placówkach, w tym placówkach artystycznych, na warunkach dotyczących obywateli polskich. Osoby te korzystają z

nauki i opieki w publicznych szkołach ponadpodstawowych na warunkach dotyczących obywateli polskich do ukończenia 18 lat lub ukończenia szkoły ponadpodstawowej. Na warunkach dotyczących obywateli polskich z nauki w publicznych szkołach dla dorosłych, publicznych szkołach policealnych, publicznych szkołach artystycznych, publicznych placówkach i publicznych kolegiach pracowników służb społecznych oraz z kształcenia ustawicznego w formie kwalifikacyjnych kursów zawodowych korzystają: 1) obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej, państwa członkowskiego Europejskiego Stowarzyszenia o Wolnym Handlu (EFTA) – strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej, a także członkowie ich rodzin posiadający prawo pobytu lub prawo stałego pobytu; 2) osoby pochodzenia polskiego w rozumieniu przepisów o repatriacji; 3) osoby, którym udzielono zezwolenia na pobyt stały na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; 4) osoby posiadające ważną Kartę Polaka; 5) osoby, dla których uprawnienie takie wynika z umów międzynarodowych; 6) osoby, którym nadano status uchodźcy, oraz członkowie ich rodzin; 7) osoby posiadające zgodę na pobyt tolerowany; 8) osoby, którym udzielono zgody na pobyt ze względów humanitarnych, oraz członkowie ich rodzin; 9) osoby, którym udzielono ochrony uzupełniającej, oraz członkowie ich rodzin; 10) osoby korzystające z ochrony czasowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; 11) osoby, którym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej udzielono zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej; 12) osoby, którym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej udzielono zezwolenia na pobyt czasowy; 13) osoby, które ubiegają się o udzielenie ochrony międzynarodowej, oraz członkowie ich rodzin; 14) osoby, które posiadają kartę pobytu z adnotacją „dostęp do rynku pracy”, wizę Schengen lub wizę krajową wydaną w celu wykonywania pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Osoby niebędące obywatelami polskimi mogą korzystać z nauki w publicznych szkołach dla dorosłych, publicznych szkołach policealnych, publicznych szkołach artystycznych, publicznych placówkach i publicznych kolegiach pracowników służb społecznych oraz z kształcenia ustawicznego w formie kwalifikacyjnych kursów zawodowych: 1) jako stypendyści otrzymujący stypendium przyznane przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania; 2) jako stypendyści otrzymujący stypendium przyznane przez organ prowadzący szkołę lub placówkę, przez dyrektora szkoły lub placówki; 3) na warunkach odpłatności.

Osoby niebędące obywatelami polskimi, podlegające obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, które nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, mają prawo do dodatkowej, bezpłatnej nauki języka polskiego. Dodatkową naukę języka polskiego dla tych osób organizuje organ prowadzący szkołę.

- organizacja edukacji dzieci obywateli polskich: jest określana w drodze rozporządzenia przez Ministra do spraw oświaty i wychowania i obejmuje: 1) organizację kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą; 2) warunki i sposób wspomagania wśród Polonii i Polaków zamieszkałych za granicą oraz dzieci pracowników migrujących nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw lub nauczanych w innych formach przez organizacje społeczne zarejestrowane za granicą, uwzględniając w szczególności: a) kierowanie nauczycieli do pracy za granicą, b) przekazywanie niezbędnych podręczników i pomocy dydaktycznych służących temu nauczaniu, c) organizowanie w kraju i za granicą doskonalenia zawodowego nauczycieli prowadzących nauczanie języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim za granicą, d) organizowanie kolonii i innych form letniego wypoczynku dzieci i młodzieży polonijnej, e) współpracę tych szkół oraz organizacji społecznych ze szkołami w Polsce; 3) zakres i warunki przyznawania świadczeń przysługujących nauczycielom polskim skierowanym lub delegowanym do pracy za granicą w celach prowadzenia edukacji uwzględniając w szczególności częściowy zwrot kosztów utrzymania i zakwaterowania oraz kosztów podróży, a także wyposażenie nauczycieli w niezbędne podręczniki, środki dydaktyczne i inne pomoce niezbędne w procesie nauczania w miejscu zatrudnienia. Minister może w drodze rozporządzenia określić przypadki, w których uczniowi można przedłużyć oraz skrócić okres nauki w szkole, biorąc pod uwagę konieczność realizacji w tym okresie podstawy programowej kształcenia ogólnego lub kształcenia w zawodach. Może także wyłączyć stosowanie niektórych przepisów niniejszej ustawy (Prawo oświatowe) i ustawy o systemie oświaty w odniesieniu do szkół, zespołów szkół i szkolnych punktów konsultacyjnych w zakresie wynikającym ze szczególnych warunków funkcjonowania tych szkół, zespołów szkół i szkolnych punktów

konsultacyjnych, a także wprowadzić w tym zakresie odrębne unormowania.

- wczesne wspomaganie rozwoju dzieci: w porozumieniu z ministrami właściwymi do spraw zdrowia oraz zabezpieczenia społecznego Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa warunki organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci w tym kwalifikacje wymagane od osób prowadzących wczesne wspomaganie, uwzględniając w szczególności przygotowanie do pracy z małymi dziećmi o zaburzonemu rozwojowi psychoruchowym, a także formy współpracy z rodziną dziecka. Określa także warunki organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży w innych formach wychowania przedszkolnego, przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych oraz w ośrodkach uwzględniając szczególne potrzeby psychofizyczne i edukacyjne tych dzieci, rodzaje niepełnosprawności wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy, szczegółowy zakres indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego oraz tryb jego opracowywania, a także zatrudnienie specjalistów do realizacji potrzeb dzieci i młodzieży. Zajęcia wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka organizowane są w publicznych i niepublicznych jednostkach systemu oświaty: przedszkolach, szkołach podstawowych, innych formach wychowania przedszkolnego, specjalnych ośrodkach wychowawczych, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych oraz ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych. W przypadku braku możliwości zapewnienia przez jeden zespół realizacji wszystkich wskazań zawartych w opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka jest możliwość realizacji części zaleceń zawartych w opinii przez inną jednostkę systemu oświaty. Udzielanie wsparcia przez jednostki systemu oświaty prowadzone przez różne organy prowadzące odbywa się na podstawie porozumienia zawierane go przez organy prowadzące te jednostki. Porozumienie ma określać w szczególności liczbę godzin zajęć w ramach wczesnego wspomaganie rozwoju.
- wspomaganie: działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny mające na celu inspirowanie i intensyfikowanie w szkole lub placówce procesów służących poprawie i doskonaleniu ich pracy, ukierunkowanych na rozwój uczniów i wychowanków. Organ sprawujący nadzór pedagogiczny wspomaga szkoły i placówki w szczególności przez: 1) przygotowywanie i podawanie do publicznej

wiadomości na stronie internetowej organu analiz wyników sprawowanego nadzoru pedagogicznego, w tym wniosków z ewaluacji zewnętrznych i kontroli; 2) promowanie wykorzystania ewaluacji w procesie doskonalenia, jakości działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego).

- wyrównywanie szans edukacyjnych: to proces upowszechniania kształcenia i realizacja zasady równych szans edukacyjnych bez podziału na płeć, miejsce urodzenia, pochodzenie społeczne, zasoby materialne i pozycję rodziców oraz przynależność wyznaniową. Proces ten dotyczy przede wszystkim uczniów z środowisk wiejskich i małych miast oraz również dzieci i młodzieży z rodzin dotkniętych ubóstwem i rodzin dysfunkcyjnych. Równy startu edukacyjny utożsamiany jest z powszechną dostępnością do przedszkoli dla dzieci ze środowisk wiejskich, szkół ponadgimnazjalnych oraz wyższych dla młodzieży wiejskiej i z innych środowisk defaworyzowanych, pomocy materialnej dla uczniów ubogich (dofinansowanie obiadów i podręczników) oraz organizowanie zajęć wyrównawczych dla uczniów mających trudności w nauce. Aktualnie w ramach Programu Kapitał Ludzki (Priorytet: 9 Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach Działanie: 9.1 Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej, jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty Poddziałanie: 9.1.2 Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic, w jakości usług edukacyjnych) realizowany jest z inicjatywy MEN-u. Grupą docelową są: = placówki oświaty i uczniów do nich uczęszczających; = poradnie psychologiczno-pedagogiczne; = osoby, które przedwcześnie opuściły system oświaty. Cel tego programu to: = prowadzić dodatkowe zajęcia wyrównawcze i specjalistyczne dla uczniów z problemami w nauce; = dofinansować wynagrodzenia dla psychologów i pedagogów, którzy będą pomagać uczniom mającym problemy w nauce, lub którzy z innych przyczyn mogą przedwcześnie zakończyć swoją edukację; = realizować programy skierowane do dzieci i młodzieży, którzy przedwcześnie opuścili szkoły (programy te mają umożliwić im powrót do szkoły i kontynuację nauki); = prowadzić dodatkowe zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne, w tym: naukę języków obcych, zajęcia informatyczne i dotyczące przedsiębiorczości oraz nauki przyrodniczo-

matematyczne; = tworzyć szkolne ośrodki kariery doradzające uczniom, jaką ścieżkę kariery mogą wybrać; = wdrażać nowoczesne formy nauczania i systemu oceniania, które będą wyróżniać się większą efektywnością niż tradycyjne metody; = poprawiać, jakość nauczania dzięki wdrażaniu programów i narzędzi usprawniające zarządzanie placówką oświatową; = poprawienie, jakości opieki nad małymi dziećmi w szkole, stworzenie im lepszych warunków poprzez przeniesienie przedszkolnego standardu opieki do szkół, bowiem obniżono próg szkolny do sześciu lat.

- zadania oświatowe jednostek samorządu terytorialnego: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe to: zapewnienie kształcenia, wychowania i opieki, w tym kształcenia specjalnego i profilaktyki społecznej, której realizatorem jest gmina – w przedszkolach oraz w innych formach wychowania przedszkolnego; powiat – w szkołach i placówkach; samorząd województwa – w szkołach, placówkach i placówkach doskonalenia nauczycieli oraz kolegiach pracowników służb społecznych.

1.2.8. Ocena ocenianie: regulowane przez Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych

- błędy w ocenianiu: M.Taraszkiewicz (2000) wymienia następujące: błędy atrybucji (polegają na przypisywaniu uczniowi niższych kompetencji ze względu na jego wygląd lub opinię innych); efekt samospełniającej się przepowiedni(postrzeganie ucznia, jako lepszego lub gorszego i w tej konwencji dokonywanie oceny); subiektywizm w ocenianiu poziomu i jakości pracy(efekt braku standardów oceny lub zamierzone niestosowanie ich w ocenie); reglamentowanie czasu odpowiedzi i liczby pytań naprowadzających na właściwy tok rozumowania (poprzez dawanie” lepszym uczniom,, więcej czasu i szans na udzielenie prawidłowej odpowiedzi); preferencja zadań rozwiązywanych na czas; błędy perspektywy i generalizacje(ocena uzależniona od lubienia lub braku sympatii do ucznia); błąd wzmacniania negatywnych stanów rzeczy; narzucanie własnych kryteriów i preferencji (ocenianie lepiej uczniów, którzy preferują rozwiązania oraz sposoby pracy nauczyciela, wykonywanie prac” pod niego”).
- cele sprawdzania będącego podstawą oceny: zazwyczaj zalicza się do nich: „cel rozpoznawczy i przygotowawczy, który pozwala określić potrzeby w procesie kształcenia dla odpowiednich poziomów i przedmiotów edukacji oraz ze względu na poziom uczestników kształcenia; cel organizujący i doskonalący: spełnia zadania nadzorujące i pozwala porównywać praktyczny przebieg kształcenia z wcześniej przyjętymi założeniami; cel określających stan bieżących osiągnięć uczniów (studentów): pozwala określić aktualny poziom i stan przyswojenia treści programowych oraz wskazać bieżące luki i potrzeby uzupełnień; cel oceniający: pozwala określić całokształt rezultatów pracy dydaktyczno-wychowawczej po zakończeniu procesu kształcenia, ułatwia określenie różnic między uczestnikami procesu kształcenia i umożliwia ich ocenę; cel doraźny: służy zdobyciu wrywkowej informacji o procesie kształcenia w określonej chwili”(K.Żegnałek, 2005, s.246).
- dekalog oceniania: „ocenianie powinno brać pod uwagę specyfikę uczenia się i wspierać je; w ocenianiu należy uwzględnić różnice pomiędzy poszczególnymi uczniami. Ocenianie i stosowane narzędzia oceny powinny zachęcać ich do zaprezentowania swej kreatywności i oryginalności; cel oceniania trzeba jasno określić. Nauczyciel i uczeń muszą wiedzieć, z jakiego powodu dokonuje się oceny, i znać uzasadnienie wyboru danej formy sprawdzania; ocenianie powinno być trafne. To znaczy, że wybrana metoda powinna sprawdzać dokładnie to, co podlega ocenie; ocenianie powinno być rzetelne. O ile to tylko możliwe, należy wyeliminować

subiektywizm, a ocenę uczynić niezależną od osoby egzaminatora; wszystkie formy oceniania muszą zapewniać uczniowi otrzymanie informacji zwrotnej na temat wyników jego uczenia się oraz stymulować rozwój ucznia, wskazując mu kierunek poprawy. Również w przypadku sprawdzania sumującego uczeń powinien otrzymać informację zwrotną na temat swojej pracy, dowiedzieć się, co jest jego mocną stroną, a co wymaga powtórzenia; ocenianie powinno skłaniać zarówno ucznia, jak i nauczyciela do refleksji na temat ich dotychczasowej pracy. Wobec tego niezbędna jest nieustanna ewaluacja i doskonalenie oceniania; ocenianie jest integralną częścią planu nauczania. Nauczanie i uczenie się trzeba zaplanować razem z formami sprawdzania i oceniania, tak, aby uczniowie mogli jak najlepiej zaprezentować wyniki swojego uczenia się; ocenianie wymaga rozsądnego wyważenia. Zbyt dużo sprawdzianów w krótkim czasie obciąża zarówno efektywne uczenie się, jak i nauczanie; kryteria oceniania powinny być zrozumiałe, jasne i znane. Uczniowie muszą wiedzieć, czego się od nich oczekuje” (J.Brzdąk, J. Miazgowicz, 1998, 177).

- egzamin klasyfikacyjny a ocena: przeprowadza się w formie pisemnej i ustnej. Egzamin klasyfikacyjny z plastyki, muzyki, techniki, informatyki i wychowania fizycznego ma przede wszystkim formę zadań praktycznych. W szkole prowadzącej kształcenie zawodowe egzamin klasyfikacyjny z zajęć praktycznych, zajęć laboratoryjnych i innych obowiązkowych zajęć edukacyjnych, których programy nauczania przewidują prowadzenie ćwiczeń lub doświadczeń, ma formę zadań praktycznych. Egzamin klasyfikacyjny przeprowadza komisja, w której skład wchodzi: nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne, – jako przewodniczący komisji; nauczyciel prowadzący takie same lub pokrewne zajęcia edukacyjne oraz dyrektor szkoły albo nauczyciel wyznaczony przez dyrektora szkoły, – jako przewodniczący komisji. Przewodniczący komisji uzgadnia z uczniem oraz jego rodzicami liczbę zajęć edukacyjnych, z których uczeń może przystąpić do egzaminów klasyfikacyjnych w ciągu jednego dnia. Podczas egzaminu klasyfikacyjnego mogą być obecni – w charakterze obserwatorów – rodzice ucznia. Przepisu nie stosuje się do uczniów szkół policealnych. Z egzaminu klasyfikacyjnego sporządza się protokół. Do protokołu dołącza się odpowiednio pisemne prace ucznia, zwięzłą informację o ustnych odpowiedziach ucznia i zwięzłą informację o wykonaniu przez ucznia zadania praktycznego. Protokół stanowi załącznik do arkusza ocen ucznia (Rozporządzenie Ministra Edukacji

Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych).

- egzamin poprawkowy a ocena: przeprowadza się w formie pisemnej i ustnej. Egzamin poprawkowy z plastyki, muzyki, techniki, informatyki i wychowania fizycznego ma przede wszystkim formę zadań praktycznych. W szkole prowadzącej kształcenie zawodowe egzamin poprawkowy z zajęć praktycznych, zajęć laboratoryjnych i innych obowiązkowych zajęć edukacyjnych, których programy nauczania przewidują prowadzenie ćwiczeń lub doświadczeń, ma formę zadań praktycznych. Egzamin poprawkowy przeprowadza się w ostatnim tygodniu ferii letnich, a w szkole, w której zajęcia dydaktyczno-wychowawcze kończą się w styczniu – po zakończeniu tych zajęć, nie później jednak niż do końca lutego. Termin egzaminu poprawkowego wyznacza dyrektor szkoły do dnia zakończenia rocznych zajęć dydaktyczno-wychowawczych. Egzamin poprawkowy przeprowadza komisja, w której skład wchodzi: dyrektor szkoły albo nauczyciel wyznaczony przez dyrektora szkoły, – jako przewodniczący komisji; nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne; nauczyciel prowadzący takie same lub pokrewne zajęcia edukacyjne. Z egzaminu poprawkowego sporządza się protokół. Do protokołu dołącza się odpowiednio pisemne prace ucznia, zwięzłą informację o ustnych odpowiedziach ucznia i zwięzłą informację o wykonaniu przez ucznia zadania praktycznego. Protokół stanowi załącznik do arkusza ocen ucznia (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych).
- funkcje oceny: na podstawie literatury przedmiotu zazwyczaj wyróżnia się: funkcję informacyjną (poznawczą), która ma informować uczestników procesu edukacyjnego o osiągniętych rezultatach; funkcja selekcyjna: wykorzystywana w trakcie egzaminów służących procesowi selekcji; funkcja motywacyjna: motywowanie ucznia do pracy i nauki; funkcja prognostyczna: pomaga przewidywać dalsze rezultaty w procesie edukacji i pracy zawodowej absolwentów; funkcja ewaluacyjna: jako próba ewaluacji programu i określenia stopnia osiągnięcia standardów; funkcja upowszechniająca: w dobrym tego słowa znaczeniu polega na upowszechnianiu osiągnięć uczniów wśród innych.
- klasyfikacja śródroczna: jest wskaźnikiem osiągnięcia przez ucznia wymagań edukacyjnych. W sytuacji, gdy stwierdzono, że poziom

osiągnięć edukacyjnych ucznia uniemożliwi lub utrudni mu kontynuowanie nauki w klasie programowo wyższej, szkoła zobowiązana jest zapewnić uczniowi uzupełnienie braków.

- komunikowanie oceny przez nauczyciela:, B.Niemierko (2007) powołując się na T.Stróżyńskiego (2001) wskazuje na trzy strategie: komunikacja obronna (wzajemne utrudnianie działania, nauczyciel nie mówi wszystkiego, uczeń nie słucha całego komunikatu, lecz szuka w nim tylko tych elementów, które wskazują na winę nauczyciela a nie jego); komunikacja kompromisowa (szukanie porozumienia przy zachowaniu różnicy stanowisk, komunikacja jest rzeczowa i chłodna, dystans i oszczędne zaangażowanie, wzajemne wysłuchanie); komunikacja synergiczna (wzajemne inspirowanie się do współpracy, pełne zaufanie, występuje uskrzydlenie, czyli integracja pozytywnych emocji z działaniem).
- nieklasyfikowanie ucznia z obowiązkowych lub dodatkowych zajęć edukacyjnych: w dokumentacji przebiegu nauczania wymaga, aby zamiast oceny klasyfikacyjnej wpisać określenie „nieklasyfikowany” albo „nieklasyfikowana”.
- ocena a pomiar wielostopniowy: oparty na wymaganiach wielostopniowych. B. Niemierko (1999) proponuje następujący model: treść konieczna, odpowiadająca ocenie dopuszczającej (niezbędne w uczeniu się danego przedmiotu, potrzebna w życiu, umożliwiająca poznanie i opanowanie treści podstawowych); treść podstawowa, wymagana na ocenę dostateczną (to czynności, przystępne dla ucznia nawet mało zdolnego, o niewielkim stopniu złożoności, często powtarzające się w programie nauczania, których umiejętność wykonania jest potrzebna do innych czynności podstawowych z tego samego działu, innego działu lub wyższej klasy, treści nie powinny wykraczać poza treści zawarte w podstawie programowej); treść rozszerzająca wymagana na ocenę dobrą (to czynności bardziej złożone i mniej przystępne niż podstawowe, ale istotne w strukturze przedmiotu, o zakresie mogącym przekraczać treści zawarte w podstawie programowej, wymagające umiejętności stosowania wiadomości w sytuacjach typowych, wspierające tematy będące istotą programu danej klasy); treść dopełniająca wymagana na ocenę bardzo dobrą (pełne opanowanie treści programu nauczania, czynności trudne, twórcze, złożone, wymagają korzystania z różnych źródeł i transferu wiedzy, umożliwiają rozwiązywanie problemów); treść wykraczająca wymagana na ocenę celującą (znacznie wykraczają poza program nauczania, stanowią

efekt samodzielnej pracy ucznia, wynikają z jego indywidualnych zainteresowań i zapewniają pełne wykorzystanie wiadomości dodatkowych).

- ocena opisowa: opisowa ocena klasyfikacyjna z zajęć edukacyjnych, która uwzględnia poziom i postępy w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do odpowiednio wymagań i efektów kształcenia dla danego etapu edukacyjnego oraz wskazuje potrzeby rozwojowe i edukacyjne ucznia związane z przewyższaniem trudności w nauce lub rozwijaniem uzdolnień. Aktualnie do ustawy wprowadzona została możliwość ustalania opisowych ocen bieżących oraz klasyfikacyjnych (śródrocznych i rocznych) nie tylko w klasach I-III szkoły podstawowej, ale również na wyższych etapach edukacji – począwszy od klasy IV szkoły podstawowej, jeżeli zostanie to przewidziane w statucie szkoły. Dokumentacja oceny opisowej zawiera: karty wstępnej obserwacji dziecka; karty szkolnych osiągnięć dziecka; arkusze ocen; roczne świadectwa opisowe. Podstawowe funkcje oceny opisowej to funkcja: 1) informacyjna - co dziecko wie i potrafi; 2) korekcyjna-, co dziecko powinno poprawić; 3) motywacyjna- zachęcanie do dalszej pracy. Celem oceniania jest: poinformowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i postępach w tym zakresie, pomoc uczniowi w samodzielnym planowaniu jego rozwoju; dostarczenie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach; trudnościach i specjalnych uzdolnieniach ucznia, motywowanie ucznia do dalszej pracy.
- ocena pracy ucznia na podstawie osiągniętych przez niego celów uczenia się (teoria oparta na celach uczenia się): według C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014, s.140) uczeń otrzymuje kartę informującą o sposobie wystawiania ocen sumujących.

Ja (nauczyciel) poprosiłem cię o nauczenie się pewnych elementów

- Przedstawiłem Ci cele uczenia się w sposób, który jest logiczny
- Stworzyłem Ci możliwości uczenia się i przygotowałem dla ciebie dobre podsumowanie materiału
- Dałem Ci informację zwrotną na podstawie wykonanej pracy i celów uczenia się
- Stworzyłem Ci możliwość samooceny na podstawie celów uczenia się

Moim kolejnym krokiem będzie wystawienie oceny, która podsumuje, jak dobrze opanowałeś/opanowałaś materiał

- Przygotuję oceny sumujące, które będą odzwierciedlać poziom realizacji celów uczenia się. Oceny te będą obejmowały pojedyncze cele uczenia się lub ich grupy
- Następnie, na podstawie wszystkich ocen sumujących i za pomocą skali ocen używanej w naszej szkole, wystawię stopień, który będzie najlepiej odzwierciedlał Twój poziom wyników

- Dodatkowe informacje, (ponieważ sam stopień nie może przekazać wszystkiego) przedstawię w komentarzach i podczas spotkań z Tobą i twoimi Rodzicami.
- ocena w klasach I-III: obowiązuje ocena opisowa, która uwzględnia poziom i postępy w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do odpowiednio wymagań i efektów kształcenia dla danego etapu edukacyjnego oraz wskazuje potrzeby rozwojowe i edukacyjne ucznia związane z przewyższaniem trudności w nauce lub rozwijaniem uzdolnień. Nauczyciel może w celu gromadzenia danych do oceny opisowej tzw. oceny cząstkowej w postaci liczb (1-6), symboli – ikonek; literowych. Ocena opisowa pozwala na: koncentrowaniu się na dziecku, jego indywidualnym tempie rozwoju i możliwościach uczenia się; kształtowanie u dziecka pozytywnego stosunku do nauki oraz rozwijanie ciekawości w poznawaniu otaczającego świata i w dążeniu do prawdy; poszanowanie godności dziecka; zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie oraz sprzyjanie rozwojowi kompetencji społecznych.
- ocena z religii/ etyki: na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 czerwca 2017 r w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach ocena z religii (etyki) nie ma wpływu na promowanie ucznia do następnej klasy. Ocena jest wystawiana według skali ocen przyjętej w danej klasie. Uczniowie korzystający z nauki religii prowadzonej przez kościoły lub związki wyznaniowe w grupach międzyszkolnych i w punktach katechetycznych lub uczęszczający na zajęcia z etyki organizowane na podobnych zasadach otrzymują ocenę z religii (etyki) na świadectwie wydawanym przez szkołę, do której uczęszczają, na podstawie świadectwa przekazanego przez katechetę lub nauczyciela etyki. W celu wyeliminowania ewentualnych przejawów nietolerancji nie należy zamieszczać danych, z których wynikałoby, na zajęcia, z jakiej religii (bądź etyki) uczeń uczęszczał.
- ocena z wychowania fizycznego, techniki, plastyki i muzyki: wymaga, aby przede wszystkim brać pod uwagę wysiłek wkładany przez ucznia w wywiązywanie się z obowiązków wynikających ze specyfiki tych zajęć, a w przypadku wychowania fizycznego – także systematyczność udziału ucznia w zajęciach oraz aktywność ucznia. w działaniach podejmowanych przez szkołę na rzecz kultury

fizycznej(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych).

- ocena z zachowania: reguluje ją Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych. Śródroczna i roczna ocena klasyfikacyjna zachowania uwzględnia następujące podstawowe obszary: wywiązywanie się z obowiązków ucznia; postępowanie zgodne z dobrem społeczności szkolnej; dbałość o honor i tradycje szkoły; dbałość o piękno mowy ojczystej; dbałość o bezpieczeństwo i zdrowie własne oraz innych osób; godne, kulturalne zachowanie się w szkole i poza nią; okazywanie szacunku innym osobom. Od klasy IV szkoły podstawowej, roczną i końcową ocenę klasyfikacyjną zachowania ustala się według następującej skali: wzorowe; bardzo dobre; dobre; poprawne; nieodpowiednie; naganne. Przy ustalaniu oceny klasyfikacyjnej zachowania ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia lub inne dysfunkcje rozwojowe, należy uwzględnić wpływ tych zaburzeń lub dysfunkcji na jego zachowanie, na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego lub orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania lub opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych). W przypadku uczniów realizujących obowiązek szkolny lub obowiązek nauki poza szkołą nie ustala się oceny zachowania. Jeśli uczeń lub jego rodzice zgłaszają zastrzeżenia dotyczące oceny z zachowania zostaje przez dyrektora szkoły powołana Komisja, która ustala roczną ocenę klasyfikacyjną zachowania w terminie 5 dni od dnia zgłoszenia tych zastrzeżeń. Ocena jest ustalana w drodze głosowania zwykłą większością głosów. W przypadku równej liczby głosów decyduje głos przewodniczącego komisji.
- ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych: ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć.
- ocenianie samego siebie przez ucznia: wartościowanie własnego działania i jego efektów według własnych kryteriów. B.Niemierko (2007) nazywa to ocenianiem ipsatywnym. Tworzenie własnych

kryteriów oceny przez ucznia jest oparte na własnych standardach w zakresie analizy swoich sił i norm obowiązujących w grupie odniesienia oraz wyników, które uczeń uzyskał wcześniej.

- ocenianie szkolne: jest najważniejszym zadaniem instytucji edukacyjnych (szkół różnego typu) wobec uczestników kształcenia. Obejmuje ono zazwyczaj wiedzę i umiejętności. Możemy wskazać kilka modeli oceniania szkolnego: model tradycyjno – legalistyczny; model literowo – ocenowy; model punktowy; model zero – jedynkowy; model alternatywny; model bez stopni i promocji.
- ocenianie wąskodydaktyczne: B.Niemierko(2007) uznaje je, jako niepełne i niesprawiedliwe. Tego typu ocenianie polega na ocenie tylko dziedziny poznawczej z pominięciem osiągnięć emocjonalno-motywacyjnych (przy mikrodefektach) i warunków pracy ucznia (w szkole i w domu).
- ocenianie, klasyfikowanie i promowanie słuchaczy w szkołach publicznych dla dorosłych: na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych oceny roczne, semestralne, oraz końcowe z zajęć edukacyjnych ustala się w stopniach według następującej skali: 1) stopień celujący – 6; 2) stopień bardzo dobry – 5; 3) stopień dobry – 4; 4) stopień dostateczny – 3; 5) stopień dopuszczający – 2; 6) stopień niedostateczny – 1. Przy ustalaniu oceny z wychowania fizycznego, zajęć technicznych, plastyki, muzyki i zajęć artystycznych należy przede wszystkim brać pod uwagę wysiłek wkładany przez ucznia w wywiązywanie się z obowiązków wynikających ze specyfiki tych zajęć, a w przypadku wychowania fizycznego – także systematyczność udziału ucznia w zajęciach oraz aktywność ucznia w działaniach podejmowanych przez szkołę na rzecz kultury fizycznej. W przypadku nieklasyfikowania ucznia z obowiązkowych lub dodatkowych zajęć edukacyjnych w dokumentacji przebiegu nauczania zamiast oceny klasyfikacyjnej wpisuje się „nieklasyfikowany” albo „nieklasyfikowana”. Ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć. W przypadku wprowadzenia w szkolnym planie nauczania zestawienia zajęć edukacyjnych w blok przedmiotów odrębnie ustala się oceny z poszczególnych zajęć edukacyjnych wchodzących w

skład tego bloku. Jeżeli w wyniku klasyfikacji śródrocznej, a w szkole policealnej – semestralnej, stwierdzono, że poziom osiągnięć edukacyjnych ucznia uniemożliwi lub utrudni mu kontynuowanie nauki w klasie programowo wyższej, a w szkole policealnej – semestrze programowo wyższym, szkoła umożliwi uczniowi uzupełnienie braków. Począwszy od klasy IV szkoły podstawowej, uczeń, który w wyniku klasyfikacji rocznej uzyskał z obowiązkowych zajęć edukacyjnych średnią rocznych ocen klasyfikacyjnych, co najmniej 4, 75 oraz co najmniej bardzo dobrą roczną ocenę klasyfikacyjną zachowania, otrzymuje promocję do klasy programowo wyższej z wyróżnieniem. Uczniowi, który uczęszczał na dodatkowe zajęcia edukacyjne, religię lub etykę, do średniej ocen wlicza się także roczne oceny klasyfikacyjne uzyskane z tych zajęć. W przypadku, gdy uczeń uczęszczał na zajęcia religii i zajęcia etyki, do średniej ocen wlicza się ocenę ustaloną, jako średnia z rocznych ocen klasyfikacyjnych uzyskanych z tych zajęć. Jeżeli ustalona w ten sposób ocena nie jest liczbą całkowitą, ocenę tę należy zaokrąglić się do liczby całkowitej w górę. W szkole dla dorosłych funkcjonującej w zakładzie karnym lub areszcie śledczym dostosowanie wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych słuchacza następuje na podstawie opinii psychologa zatrudnionego w zakładzie karnym lub areszcie śledczym. Dyrektor szkoły policealnej dla dorosłych: 1) zwalnia słuchacza z obowiązku odbycia praktycznej nauki zawodu w całości, jeżeli przedłoży on: a) uzyskane przed rozpoczęciem nauki w szkole: świadectwo lub dyplom uzyskania tytułu zawodowego wydane po zdaniu egzaminu kwalifikacyjnego lub świadectwo równorzędne, świadectwo czeladnicze lub dyplom mistrzowski – w zawodzie, w którym się kształci, lub dokument równorzędny wydany w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, państwie członkowskim Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stronie umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej lub b) zaświadczenie wydane przez pracodawcę, potwierdzające przepracowanie w zawodzie, w którym się kształci, okresu, co najmniej równego okresowi kształcenia przewidzianemu dla danego zawodu; 2) może zwolnić słuchacza z obowiązku odbycia praktycznej nauki zawodu w części, jeżeli przedłoży on: a) uzyskane przed rozpoczęciem nauki w szkole: świadectwo lub dyplom uzyskania tytułu zawodowego wydane po zdaniu egzaminu kwalifikacyjnego lub świadectwo równorzędne, świadectwo czeladnicze, dyplom mistrzowski, świadectwo

potwierdzające kwalifikację w zawodzie lub dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe – w zawodzie wchodzącym w zakres zawodu, w którym się kształci, lub dokument równorzędny wydany w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, państwie członkowskim Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stronie umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej lub b) zaświadczenie wydane przez pracodawcę, potwierdzające przepracowanie w zawodzie, w którym się kształci, okresu, co najmniej równego okresowi kształcenia przewidzianemu dla zawodu wchodzącego w zakres zawodu, w którym się kształci, lub c) zaświadczenie wydane przez pracodawcę, potwierdzające zatrudnienie w zawodzie, w którym się kształci, lub w zawodzie wchodzącym w zakres zawodu, w którym się kształci; 3) zwalnia słuchacza z obowiązku realizacji zajęć edukacyjnych „podstawy przedsiębiorczości”, jeżeli przedłoży on świadectwo ukończenia szkoły dającej wykształcenie średnie, potwierdzające zrealizowanie tych zajęć. Zaświadczenie przedkłada się dyrektorowi szkoły policealnej w każdym semestrze, w którym słuchacza obowiązuje odbycie praktycznej nauki zawodu. Zwolnienie może nastąpić po ustaleniu przez dyrektora szkoły policealnej wspólnego zakresu umiejętności zawodowych dla zawodu, w którym słuchacz się kształci, i dla zawodu wchodzącego w zakres tego zawodu. Słuchacz, który został zwolniony w części z obowiązku odbycia praktycznej nauki zawodu, uzupełnia pozostałą część praktycznej nauki zawodu w sposób i w trybie określonych w statucie szkoły. W przypadku zwolnienia słuchacza w całości lub w części z obowiązku odbycia praktycznej nauki zawodu w dokumentacji przebiegu nauczania wpisuje się odpowiednio: 1) „zwolniony w całości z praktycznej nauki zawodu” albo „zwolniona w całości z praktycznej nauki zawodu”, 2) „zwolniony w części z praktycznej nauki zawodu” albo „zwolniona w części z praktycznej nauki zawodu” – oraz podstawę prawną zwolnienia. W szkole podstawowej, gimnazjum i liceum ogólnokształcącym dla dorosłych egzamin semestralny z języka polskiego, języka obcego nowożytnego i matematyki przeprowadza się w formie pisemnej i ustnej. W szkole policealnej dla dorosłych słuchacz przystępuje w każdym semestrze do egzaminów semestralnych, w formie pisemnej, z dwóch obowiązkowych zajęć edukacyjnych kształcenia zawodowego podstawowych dla zawodu, w którym się kształci. Egzamin semestralny z obowiązkowych zajęć edukacyjnych kształcenia zawodowego praktycznego ma formę zadania praktycznego. W przypadku innych zajęć edukacyjnych

innych egzaminy semestralne przeprowadza się w formie pisemnej albo ustnej, zgodnie z ustaleniami wewnątrzszkolnego oceniania. Wyboru obowiązkowych zajęć edukacyjnych kształcenia zawodowego podstawowych dla zawodu dokonuje rada pedagogiczna. Informację o wybranych zajęciach podaje się do wiadomości słuchaczy na pierwszych zajęciach w każdym semestrze. Egzamin semestralny w formie pisemnej przeprowadza się na podstawie zadań przygotowanych przez nauczyciela prowadzącego dane zajęcia edukacyjne. Egzamin w formie ustnej przeprowadza się na podstawie zestawów zadań przygotowanych przez nauczyciela prowadzącego dane zajęcia edukacyjne. Liczba zestawów zadań musi być większa od liczby słuchaczy przystępujących do egzaminu. Słuchacz losuje jeden zestaw zadań. Egzamin semestralny w formie zadania praktycznego przeprowadza się na podstawie zadań przygotowanych przez nauczyciela prowadzącego dane zajęcia edukacyjne. Słuchacz losuje jedno zadanie. Semestralną ocenę klasyfikacyjną z obowiązkowych zajęć edukacyjnych ustala się na podstawie wyników egzaminu semestralnego w formie pisemnej i ustnej, zgodnie z ustaleniami wewnątrzszkolnego oceniania. Słuchacz może być zwolniony z egzaminu semestralnego z danych zajęć edukacyjnych w formie ustnej, jeżeli z egzaminu semestralnego z tych zajęć w formie pisemnej otrzymał, co najmniej ocenę bardzo dobrą. Egzamin semestralny w terminie dodatkowym, oraz egzamin poprawkowy przeprowadza się: 1) po zakończeniu zajęć dydaktycznych w semestrze jesiennym – nie później niż do końca lutego; 2) po zakończeniu zajęć dydaktycznych w semestrze wiosennym – nie później niż do dnia 31 sierpnia. Z egzaminu semestralnego, egzaminu semestralnego w terminie dodatkowym oraz egzaminu poprawkowego sporządza się protokół, zawierający w szczególności: 1) nazwę zajęć edukacyjnych, z których był przeprowadzony egzamin; 2) imię i nazwisko nauczyciela przeprowadzającego egzamin; 3) termin egzaminu; 4) imiona i nazwiska słuchaczy, którzy przystąpili do egzaminu; 5) oceny klasyfikacyjne uzyskane przez poszczególnych słuchaczy. Do protokołu dołącza się: 1) prace egzaminacyjne słuchaczy – w przypadku egzaminu w formie pisemnej; 2) wylosowane przez poszczególnych słuchaczy zestawy zadań wraz ze zwięzłą informacją o odpowiedziach słuchaczy – w przypadku egzaminu w formie ustnej; 3) wylosowane przez poszczególnych słuchaczy zadania wraz ze zwięzłą informacją o wykonaniu zadań praktycznych – w przypadku egzaminu w formie zadania praktycznego. Dyrektor

szkoły dla dorosłych może zwolnić słuchacza powtarzającego semestr na podstawie pozytywnych ocen, które wcześniej uzyskał. Sprawdzone i ocenione pisemne prace ucznia są udostępniane uczniowi (statut szkoły powinien określać sposób udostępniania dokumentacji dotyczącej oceniania).

- ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów a wymagania edukacyjne: reguluje je Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych. Ocena wynikająca ze stopnia spełnienia wymagań edukacyjnych wymaga uwzględnienia indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia: posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – na podstawie tego orzeczenia oraz ustaleń zawartych w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym; posiadającego orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania – na podstawie tego orzeczenia; posiadającego opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, o specyficznych trudnościach w uczeniu się lub inną opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, wskazującą na potrzebę takiego dostosowania – na podstawie tej opinii; nieposiadającego orzeczenia lub opinii, ale który jest objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole – na podstawie rozpoznania indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia dokonanego przez nauczycieli i specjalistów; posiadającego opinię lekarza o ograniczonych możliwościach wykonywania przez ucznia określonych ćwiczeń fizycznych na zajęciach wychowania fizycznego – na podstawie tej opinii.
- ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów w szkołach publicznych dla dzieci i młodzieży: na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych począwszy od klasy IV szkoły podstawowej, roczne, a w szkole policealnej – semestralne, oraz końcowe oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych ustala się w stopniach według następującej skali: 1) stopień celujący – 6; 2) stopień bardzo dobry – 5; 3) stopień dobry – 4; 4) stopień dostateczny – 3; 5) stopień dopuszczający – 2; 6) stopień niedostateczny – 1. Począwszy od klasy IV szkoły podstawowej, oceny bieżące oraz śródroczne i roczne oceny

klasyfikacyjne ze wszystkich albo wybranych obowiązkowych lub dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz zajęć, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 13 ust. 3, a także śródroczna i roczna ocena klasyfikacyjna zachowania mogą być ocenami opisowymi, jeżeli statut szkoły tak przewiduje. Przy ustalaniu oceny z wychowania fizycznego, zajęć technicznych, plastyki, muzyki i zajęć artystycznych należy przede wszystkim brać pod uwagę wysiłek wkładany przez ucznia w wywiązywanie się z obowiązków wynikających ze specyfiki tych zajęć, a w przypadku wychowania fizycznego – także systematyczność udziału ucznia w zajęciach oraz aktywność ucznia w działaniach podejmowanych przez szkołę na rzecz kultury fizycznej. W przypadku nieklasyfikowania ucznia z obowiązkowych lub dodatkowych zajęć edukacyjnych w dokumentacji przebiegu nauczania zamiast oceny klasyfikacyjnej wpisuje się „nieklasyfikowany” albo „nieklasyfikowana”. Ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć. W przypadku wprowadzenia w szkolnym planie nauczania zestawienia zajęć edukacyjnych w blok przedmiotów odrębnie ustala się oceny z poszczególnych zajęć edukacyjnych wchodzących w skład tego bloku. Jeżeli w wyniku klasyfikacji śródrocznej, a w szkole policealnej – semestralnej, stwierdzono, że poziom osiągnięć edukacyjnych ucznia uniemożliwi lub utrudni mu kontynuowanie nauki w klasie programowo wyższej, a w szkole policealnej – semestrze programowo wyższym, szkoła umożliwi uczniowi uzupełnienie braków. Począwszy od klasy IV szkoły podstawowej, uczeń, który w wyniku klasyfikacji rocznej uzyskał z obowiązkowych zajęć edukacyjnych średnią rocznych ocen klasyfikacyjnych, co najmniej 4, 75 oraz co najmniej bardzo dobrą roczną ocenę klasyfikacyjną zachowania, otrzymuje promocję do klasy programowo wyższej z wyróżnieniem. Uczniowi, który uczęszczał na dodatkowe zajęcia edukacyjne, religię lub etykę, do średniej ocen wlicza się także roczne oceny klasyfikacyjne uzyskane z tych zajęć. W przypadku, gdy uczeń uczęszczał na zajęcia religii i zajęcia etyki, do średniej ocen wlicza się ocenę ustaloną, jako średnia z rocznych ocen klasyfikacyjnych uzyskanych z tych zajęć. Jeżeli ustalona w ten sposób ocena nie jest liczbą całkowitą, ocenę tę należy zaokrąglić się do liczby całkowitej w górę. Sprawdzone i ocenione pisemnie

prace ucznia są udostępniane uczniowi i jego rodzicom (statut szkoły powinien określać sposób udostępniania dokumentacji dotyczącej oceniania).

- oceny- stopnie: według Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych począwszy od klasy IV szkoły podstawowej, roczne, a w szkole policealnej – semestralne, oraz końcowe oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych ustala się w stopniach według następującej skali: stopień celujący – 6; stopień bardzo dobry – 5; stopień dobry – 4; stopień dostateczny – 3; stopień dopuszczający – 2; stopień niedostateczny – 1.
- opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej a ocena: opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej w tym poradni specjalistycznej, o specyficznych trudnościach w uczeniu się może być wydana uczniowi nie wcześniej niż po ukończeniu klasy III szkoły podstawowej i nie później niż do ukończenia szkoły podstawowej. Opinia powinna być wystawiona na wniosek nauczyciela lub specjalisty wykonującego w szkole zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej prowadzących zajęcia z uczniem w szkole i po uzyskaniu zgody rodziców albo pełnoletniego ucznia lub na wniosek rodziców albo pełnoletniego ucznia, który może otrzymać ją osobiście. Wniosek wraz z uzasadnieniem składa się do dyrektora szkoły, który po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, przekazuje wniosek wraz z uzasadnieniem oraz opinią rady pedagogicznej do poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, i informuje o tym rodziców albo pełnoletniego ucznia. Na podstawie opinii Dyrektor szkoły zwalnia między innymi ucznia z wadą słuchu, z głęboką dysleksją rozwojową, z afazją, z niepełno sprawnościami sprzężonymi lub z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, z nauki drugiego języka obcego nowożytnego do końca danego etapu edukacyjnego na wniosek rodziców albo pełnoletniego ucznia oraz na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, z której wynika potrzeba zwolnienia z nauki tego języka obcego nowożytnego (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych). Opinie o przyczynach trudności w nauce mogą być wydawane także młodszym dzieciom (klasy I-III szkoły podstawowej) na wniosek nauczyciela lub rodzica. Zadaniem

nauczyciela tego szczebla jest honorowanie tej opinii oraz zaleceń w postaci dostosowania wymagań edukacyjnych i sporządzenia z tego procesu dokumentacji.

- planowanie sprawdzania osiągnięć ucznia a ocena: wymaga od nauczyciela określenia trafności sprawdzania (wyniki sprawdzania muszą być zgodne z celami i programem kształcenia); znalezienia sposobu na sprawdzenie indywidualnych uzdolnień i zainteresowaniach, które wzbogacają wiedzę i umiejętności nabywane w trakcie realizacji podstaw programowych; umiejscowienie sprawdzianu osiągnięć uczniów w perspektywie czasowej z uwzględnieniem kryterium realizacji w całości podstaw programowych z przedmiotu, semestru, działu tak, aby były one częścią sprawdzania sumującego.
- procedura ustalania wymagań wielostopniowych według B. Niemierki (1999) a ocena: procedura wymaga kolejno: sformułowania wymagań programowych w układzie wielostopniowym, jako norm jakościowych i zakomunikowanie tych wymagań uczniom i ich rodzicom; zaplanowania i zbudowania testu sprawdzającego według wymagań programowych; dokonania analizy kontekstu osiągnięć uczniów na podstawie własnej znajomości warunków ich uczenia się oraz celowo zebranych danych obiektywnych; ustalenia wstępnej wersji norm ilościowych, zakomunikowanie tych norm uczniom oraz wysłuchanie ich opinii o wymaganiach; przeprowadzenia testowania z zachowaniem niezależności sytuacji pomiarowej; dokonania analizy zadań i analizy testu dla ustalenia, w jakim stopniu wyniki testowania są obiektywną miarą osiągnięć uczniów w wybranym zakresie treści kształcenia; zamiany punktów wyników testowania na stopnie szkolne przez zastosowanie wstępnej wersji ilościowych norm wymagań; dokonania ograniczonej zmiany norm jakościowych i wstępnej wersji norm ilościowych na podstawie wyników testowania (zmiana norm nie może prowadzić do podniesienia wymagań, gdyż obowiązuje wcześniejsza umowa z uczniami); przygotowania komentarza na temat zbiorowych i indywidualnych osiągnięć uczniów (zaobserwowane warunki uczenia się uczniów, metody sprawdzania i sposobu wykorzystania wyniku sprawdzania osiągnięć); przekazanie ocen szkolnych uczniom wraz z komentarzem (ustnie lub na piśmie na przykład w postaci oceny opisowej); dokonania pełnej rewizji jakościowych i ilościowych norm wymagań, jako elementu procesu standaryzacji testu sprawdzającego; dokonania analizy systemu edukacyjnego, w którym ocenione osiągnięcia uczniów były uzyskane; zaplanowania

zmian systemowych, mających na celu podniesienie skuteczności kształcenia w wybranym zakresie programowym (B.Niemierko 1999, ss. 276- 290).

- promocja z wyróżnieniem: począwszy od klasy IV szkoły podstawowej, uczeń, który w wyniku klasyfikacji rocznej uzyskał z obowiązkowych zajęć edukacyjnych średnią rocznych ocen klasyfikacyjnych, co najmniej 4, 75 oraz co najmniej bardzo dobrą roczną ocenę klasyfikacyjną zachowania, otrzymuje promocję do klasy programowo wyższej z wyróżnieniem.
- pułapki oceniania szkolnego; w tym obszarze warto zwrócić uwagę na dorobek naukowy B.Niemierko. Do pułapek zalicza: efekt serii (efekt pierwszeństwa, efekt świeżości, efekt kontrastu, efekt kontekstu, efekt aureoli, efekt diabelski); efekty kulturowe (efekt płci, efekt etniczny, efekt optymizmu, efekt negatywizmu, efekt nastroju); efekt niedostatku informacji (efekt potwierdzenia, efekt ostrożności, efekt pośpiechu).
- skala wartości oceny szkolnej: zaproponowana przez B. Niemierkę (1999) gdzie podstawowym kryterium autor uczynił wartość treściową oceny. Hierarchia ocen jest następująca: bardzo wysokie znaczenie treściowe (A: wszystkie wymagane wiadomości i umiejętności ucznia z danej dziedziny; B: wszystkie najważniejsze wiadomości i umiejętności ucznia z danej dziedziny); wysokie znaczenie treściowe (C: wykonanie pojedynczego zadania reprezentującego określony poziom wymagań; D: wykonanie pojedynczego zadania wybranego dla danego ucznia przez nauczyciela); umiarkowane znaczenie treściowe (E: sprawdzenie osiągnięć danego ucznia w danej dziedzinie uzupełnione obserwacją postępu, jakiego dokonał; F: sprawdzenie osiągnięć danego ucznia w danej dziedzinie uzupełnione obserwacją motywacji uczenia się; G: sprawdzenie osiągnięć danego ucznia w danej dziedzinie uzupełnione obserwacją jego zachowania w szkole); niskie znaczenie treściowe (H: intuicyjna ocena „całego ucznia” uzupełniona wynikiem sprawdzania osiągnięć; I: intuicyjna ocena „całego ucznia” uzupełniona wynikiem obserwacji jego zachowania w szkole); bardzo niskie znaczenie treściowe (K: trwałe zadowolenie lub niezadowolenie oceniającego z zachowania ucznia w szkole; L: chwilowe zadowolenie lub niezadowolenie oceniającego z zachowania ucznia w szkole) (ss.85-87).
- sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia a ocena: przeprowadza się w formie pisemnej i ustnej. Sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia z plastyki, muzyki, techniki, informatyki i

wychowania fizycznego ma przede wszystkim formę zadań praktycznych. W szkole prowadzącej kształcenie zawodowe sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia z zajęć praktycznych, zajęć laboratoryjnych i innych obowiązkowych zajęć edukacyjnych, których programy nauczania przewidują prowadzenie ćwiczeń lub doświadczeń, ma formę zadań praktycznych. Sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia przeprowadza się nie później niż w terminie 5 dni od dnia zgłoszenia zastrzeżeń. Termin sprawdzianu uzgadnia się z uczniem i jego rodzicami, a w szkole policealnej – z uczniem. W skład komisji wchodzi: dyrektor szkoły albo nauczyciel wyznaczony przez dyrektora szkoły, – jako przewodniczący komisji; nauczyciel prowadzący dane zajęcia edukacyjne; nauczyciel prowadzący takie same lub pokrewne zajęcia edukacyjne; wychowawca oddziału; nauczyciel prowadzący zajęcia edukacyjne w danym oddziale; pedagog, jeżeli jest zatrudniony w szkole; psycholog, jeżeli jest zatrudniony w szkole; przedstawiciel samorządu uczniowskiego; przedstawiciel rady rodziców. Ze sprawdzianu wiadomości i umiejętności ucznia sporządza się protokół.¹⁰ Do protokołu dołącza się odpowiednio pisemne prace ucznia, zwięzłą informację o ustnych odpowiedziach ucznia i zwięzłą informację o wykonaniu przez ucznia zadania praktycznego (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych).

- śródroczna i roczna opisowa ocena klasyfikacyjna: z zajęć edukacyjnych uwzględnia poziom i postępy w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do odpowiednio wymagań i efektów kształcenia dla danego etapu edukacyjnego oraz wskazuje potrzeby rozwojowe i edukacyjne ucznia związane z przewyciężaniem trudności w nauce lub rozwijaniem uzdolnień (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych).
- Wewnątrzszkolny System Oceniania: to opracowany w każdej szkole zbiór własnych zasad oceniania. Działanie tego systemu reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z dnia 11 maja 2007 r.). Zgodnie z tym rozporządzeniem wewnątrzszkolny system oceniania obejmuje: formułowanie przez nauczycieli

wymagań edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych; ustalanie kryteriów oceniania zachowania; ocenianie bieżące i ustalanie śródrocznych ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz śródrocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania, według skali i w formach przyjętych w danej szkole; przeprowadzanie egzaminów klasyfikacyjnych; ustalanie rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania; ustalanie warunków i trybu uzyskania wyższych niż przewidywane rocznych (semestralnych) ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania; ustalanie warunków i sposobu przekazywania rodzicom (prawnym opiekunom) informacji o postępach i trudnościach ucznia w nauce. Szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego powinny być określone i zawarte w statucie szkoły.

1.2.9. Organizacja procesu dydaktyczno-wychowawczego: *regulowana przez Ustawę z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*

- formy działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły: 1) obowiązkowe zajęcia edukacyjne, do których zalicza się zajęcia edukacyjne z zakresu kształcenia ogólnego i z zakresu kształcenia w zawodzie w tym praktyczną naukę zawodu, a w przypadku szkół artystycznych – zajęcia edukacyjne artystyczne; 2) dodatkowe zajęcia edukacyjne, do których zalicza się: a) zajęcia z języka obcego nowożytnego innego niż język obcy nowożytny nauczany w ramach obowiązkowych zajęć edukacyjnych, b) zajęcia, dla których nie została ustalona podstawa programowa, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania; 3) zajęcia rewalidacyjne dla uczniów niepełnosprawnych; 4) zajęcia prowadzone w ramach kwalifikacyjnych kursów zawodowych; 5) zajęcia prowadzone w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej; 6) zajęcia rozwijające zainteresowania i uzdolnienia uczniów, w szczególności w celu

kształtowania ich aktywności i kreatywności; 7) zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego. Szkoła może prowadzić także inne zajęcia edukacyjne (zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe), organizuje je dyrektor szkoły, za zgodą organu prowadzącego szkołę i po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady rodziców. Zajęcia wymienione mogą być prowadzone także z udziałem wolontariuszy.

- formy pozaszkolne: formy uzyskiwania i uzupełniania wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w placówkach i ośrodkach, o których mowa w art. 2 pkt. 4, a także kwalifikacyjne kursy zawodowe (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- formy szkolne: kształcenie dzieci, młodzieży i dorosłych odbywa się w szkołach podstawowych, ponadpodstawowych i szkołach wyższych. W szkole wyższej (uczelni) mogą być prowadzone studia, studia doktoranckie, studia podyplomowe oraz kursy dokształcające. Formy szkolne obejmują: formę dzienną, formę wieczorową, formę zaoczną, samokształcenie kierowane, formę eksternistyczną oraz forma mieszana.
- indywidualny obowiązek: rocznym przygotowaniem przedszkolnym lub indywidualnym nauczaniem obejmuje się dzieci i młodzież, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub szkoły.
- klasa szkolna: grupa uczniów utworzona w sposób formalny przez osoby do tego uprawnione. Kryteria doboru uczniów do klasy to przede wszystkim: = wiek; = możliwości intelektualne; = zasób wiedzy i umiejętności; płeć. Jest grupą zadaniową, której celem jest realizacja założonych celów dydaktycznych i wychowawczych. W klasie szkolnej można wyróżnić także grupy nieformalne tworzone według spontanicznych kryteriów (sympatia, antypatia, status materialny, płeć). Klasa szkolna jest miejscem socjalizacji. Klasa szkolna to także miejsce, w którym odbywa się nauka szkolna.
- klasy łączone: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe w szkołach działających w szczególnie trudnych warunkach demograficznych lub geograficznych, w zakresie danego etapu edukacyjnego dopuszcza się organizację nauczania w klasach łączonych. W szkole podstawowej, w której zorganizowano oddział przedszkolny, dopuszcza się łączenie zajęć prowadzonych w oddziale przedszkolnym dla dzieci 6-letnich z zajęciami edukacyjnymi prowadzonymi w klasie I, z tym, że co najmniej połowa zajęć prowadzonych w oddziale przedszkolnym oraz co najmniej połowa obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu odpowiednio edukacji

polonistycznej, przyrodniczej, matematycznej oraz języka obcego nowożytnego w klasie I powinna być prowadzona oddzielnie w oddziale przedszkolnym i w klasie I. Dyrektor szkoły może utworzyć w szkole podstawowej klasy łączone, jednak pod pewnymi warunkami: w klasie I – obowiązkowe zajęcia edukacyjne, z wyjątkiem edukacji muzycznej, edukacji plastycznej i wychowania fizycznego mają być prowadzone bez łączenia tych klas z innymi; w klasach II i III, – co najmniej połowa wymiaru godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych, z wyjątkiem edukacji muzycznej, plastycznej i wychowania fizycznego, ma być prowadzona bez łączenia tych klas z innymi; w klasach IV-VII istnieje również obowiązek prowadzenia, co najmniej połowy wymiaru godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych bez łączenia z innymi klasami, z tym, że zajęcia: z muzyki, plastyki i wychowania fizycznego można prowadzić łącznie; w klasie VIII będzie można łączyć z innymi klasami tylko zajęcia z wychowania fizycznego.

- liczebność grup/podział na grupy: w klasach IV–VIII szkoły podstawowej, branżowej szkole I stopnia, liceum ogólnokształcącym, technikum, branżowej szkole II stopnia i szkole policealnej podział na grupy jest obowiązkowy: 1) na obowiązkowych zajęciach z informatyki w oddziałach liczących więcej niż 24 uczniów; zajęcia mogą być prowadzone w grupie oddziałowej lub międzyoddziałowej liczącej nie więcej niż 24 uczniów; liczba uczniów w grupie nie może przekraczać liczby stanowisk komputerowych w pracowni komputerowej; 2) na obowiązkowych zajęciach z języków obcych nowożytnych w oddziałach liczących więcej niż 24 uczniów; zajęcia mogą być prowadzone w grupie oddziałowej lub międzyoddziałowej liczącej nie więcej niż 24 uczniów; przy podziale na grupy należy uwzględnić stopień zaawansowania znajomości języka obcego nowożytnego; 3) na nie więcej niż połowie godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego, dla których z treści programu nauczania wynika konieczność prowadzenia ćwiczeń, w tym laboratoryjnych – w oddziałach liczących więcej niż 30 uczniów; 4) na obowiązkowych zajęciach edukacyjnych z zakresu kształcenia w zawodzie, dla których z treści programu nauczania do zawodu wynika konieczność prowadzenia ćwiczeń, w tym laboratoryjnych – w oddziałach liczących więcej niż 30 uczniów; 5) w przypadku prowadzenia kształcenia w zawodzie na podstawie modułowego programu nauczania do zawodu, zgodnie z wymogami określonymi w tym programie; 6) na zajęciach praktycznej nauki zawodu; 7) na

obowiązkowych zajęciach wychowania fizycznego; zajęcia mogą być prowadzone w grupie oddziałowej, międzyoddziałowej lub międzyklasowej, a w przypadku zespołu szkół – także w grupie międzyszkolnej, liczącej nie więcej niż 26 uczniów, z tym, że jeżeli w skład grupy oddziałowej, międzyoddziałowej, międzyklasowej lub międzyszkolnej wchodzi uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność uczęszczający do oddziałów integracyjnych lub uczniowie oddziałów specjalnych, liczba uczniów w grupie nie może być większa niż liczba uczniów odpowiednio w oddziale integracyjnym lub oddziale specjalnym. W oddziałach integracyjnych i oddziałach specjalnych liczących, co najmniej 3 uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność podział na grupy jest obowiązkowy, z tym, że grupa oddziałowa, międzyoddziałowa lub międzyklasowa nie może liczyć mniej niż 5 uczniów. W przypadku oddziałów liczących odpowiednio nie więcej niż 24, 26 lub 30 uczniów na zajęciach podziału na grupy można dokonywać za zgodą organu prowadzącego szkołę. W klasach IV–VIII szkoły podstawowej i w szkole ponadpodstawowej zajęcia wychowania fizycznego, w zależności od realizowanej formy tych zajęć, mogą być prowadzone łącznie albo oddzielnie dla dziewcząt i chłopców (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół).

- lokal szkolny:, w którym jest prowadzone jest przedszkole, oddział przedszkolny w publicznej albo niepublicznej szkole podstawowej, szkoła podstawowa, szkoła ponadpodstawowa, szkoła branżowa, szkoła policealna, powinien spełniać wymagania ochrony przeciwpożarowej zapewniające bezpieczne warunki realizacji przez ten oddział przedszkolny zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz pobytu dzieci i innych osób przebywających na terenie oddziału przedszkolnego. Określa je w drodze rozporządzenia Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania. Organ prowadzący szkołę podstawową, w której zorganizowano oddział przedszkolny, znajdujący się w lokalu jest obowiązany uzyskać pozytywną opinię właściwego komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej potwierdzającą spełnianie wymagań. Odmowa wydania pozytywnej opinii następuje w drodze postanowienia, na które służy zażalenie.
- obwód szkolny: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe ustala się go już w akcie założycielskim, który określa jej

typ, nazwę i siedzibę. jej zasięg terytorialny (obwód), w szczególności nazwy miejscowości (w miastach nazwy ulic lub ich części) należących do jej obwodu, a w przypadku szkoły podstawowej także podporządkowane jej organizacyjnie szkoły filialne. Szkole publicznej prowadzonej przez osobę fizyczną lub osobę prawną inną niż jednostka samorządu terytorialnego nie ustala się obwodu, chyba, że osoba prowadząca wystąpi z takim wnioskiem. Nie ustala się obwodów szkołom specjalnym, szkołom integracyjnym, szkołom dwujęzycznym, szkołom dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językiem regionalnym, szkołom sportowym, szkołom mistrzostwa sportowego, szkołom artystycznym, szkołom w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich oraz szkołom przy zakładach karnych i aresztach śledczych.

- oddział dwujęzyczny: to oddział szkolny, w którym nauczanie jest prowadzone w dwóch językach: polskim oraz obcym nowożytnym będącym drugim językiem nauczania, przy czym prowadzone w dwóch językach są, co najmniej dwa zajęcia edukacyjne, z wyjątkiem zajęć obejmujących język polski, część historii dotyczącą historii Polski i część geografii dotyczącą geografii Polski, w tym, co najmniej jedno zajęcia edukacyjne wybrane spośród zajęć obejmujących: biologię, chemię, fizykę, część geografii odnoszącą się do geografii ogólnej, część historii odnoszącą się do historii powszechnej lub matematykę (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- oddział integracyjny: to oddział szkolny, w którym uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego uczą się i wychowują razem z pozostałymi uczniami, zorganizowany zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 127 ust. 19 pkt. 2 (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież niepełnosprawne, niedostosowane społecznie i zagrożone niedostosowaniem społecznym, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy. Kształcenie to może być prowadzone w formie nauki odpowiednio w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego i ośrodkach, o których mowa w art. 2 pkt. 7. Indywidualnym obowiązkowym rocznym przygotowaniem przedszkolnym lub indywidualnym nauczaniem obejmuje się dzieci i młodzież, których

stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub szkoły. Uczniowi objętemu kształceniem specjalnym dostosowuje się odpowiednio program wychowania przedszkolnego i program nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia. Dostosowanie następuje na podstawie opracowanego dla ucznia indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego uwzględniającego zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, o którym mowa w ust. 10. W zależności od rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia niepełnosprawności intelektualnej, dzieciom i młodzieży, o których mowa w ust. 1, organizuje się kształcenie i wychowanie, które stosownie do potrzeb umożliwia naukę w dostępnym dla nich zakresie, usprawnianie zaburzonych funkcji, rewalidację i resocjalizację oraz zapewnia specjalistyczną pomoc i opiekę. W publicznych i niepublicznych: przedszkolach i szkołach podstawowych, w tym specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodkach wychowawczych, ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych oraz poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym poradniach specjalistycznych, które spełniają warunki określone w przepisach wydanych na podstawie ust. 19 pkt. 1, mogą być tworzone zespoły wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka w celu pobudzania psychoruchowego i społecznego rozwoju dziecka, od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole, prowadzonego bezpośrednio z dzieckiem i jego rodziną. Dyrektorzy podmiotów, o których mowa w ust. 5, mogą organizować wczesne wspomaganie rozwoju dziecka w porozumieniu z organami prowadzącymi. Gmina może zorganizować bezpłatne dowożenie dziecka objętego wczesnym wspomaganie rozwoju i jego opiekuna z miejsca zamieszkania dziecka do szkoły lub placówki, w której to wspomaganie jest prowadzone, a w razie potrzeby także bezpłatną opiekę nad dzieckiem w czasie dowożenia. Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka organizuje się w jednym podmiocie, o którym mowa w ust. 5, który ma możliwość realizacji wskazań zawartych w opinii, o której mowa w ust. 10 (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).

- oddział międzynarodowy w szkołach publicznych i niepublicznych, może być tworzony z wyjątkiem szkół artystycznych. Utworzenie oddziału międzynarodowego wymaga zezwolenia ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania. Zezwolenie na

utworzenie oddziału międzynarodowego w szkole podstawowej może zostać udzielone, jeżeli program nauczania ustalony przez zagraniczną instytucję edukacyjną, który ma być realizowany w tym oddziale, umożliwia uzyskanie przez uczniów wiadomości i umiejętności umożliwiających im przystąpienie do egzaminu ósmoklasisty. Wniosek o zezwolenie na utworzenie oddziału międzynarodowego składa organ prowadzący szkołę, w której ma zostać utworzony oddział międzynarodowy. Wniosek określa: 1) cel, założenia kształcenia i program nauczania, który będzie realizowany w oddziale międzynarodowym; 2) organizację kształcenia w oddziale międzynarodowym i stosowany system oceniania, klasyfikowania i egzaminowania; 3) datę rozpoczęcia funkcjonowania oddziału. Do wniosku dołącza się: 1) zgodę rady pedagogicznej na utworzenie oddziału międzynarodowego; 2) dokument zawierający zgodę zagranicznej instytucji edukacyjnej na przystąpienie szkoły do nauczania zgodnego z programem nauczania ustalonym przez tę instytucję; 3) opinię kuratora oświaty zawierającą ocenę możliwości organizacyjnych i kadrowych pozwalających na realizowanie w szkole programu nauczania ustalonego przez zagraniczną instytucję edukacyjną; 4) w przypadku szkoły publicznej – zobowiązanie organu prowadzącego szkołę do ponoszenia, z dochodów własnych, kosztów kształcenia w oddziale międzynarodowym przekraczających wydatki bieżące ponoszone na jednego ucznia w pozostałych oddziałach szkoły. Nauczanie w oddziale międzynarodowym może być prowadzone w języku obcym, z wyjątkiem zajęć dla uczniów będących obywatelami polskimi obejmujących: język polski, część historii dotyczącą historii Polski i część geografii dotyczącą geografii Polski. Szkoła zapewnia uczniom oddziału międzynarodowego będącym obywatelami polskimi nauczanie języka polskiego oraz części historii dotyczącej historii Polski i części geografii dotyczącej geografii Polski zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego. Szkoła zapewnia uczniom oddziału międzynarodowego niebędącym obywatelami polskimi nauczanie języka polskiego, jako języka obcego. Uczniowie oddziału międzynarodowego w szkole podstawowej przystępują do egzaminu ósmoklasisty. Absolwenci szkół ponadpodstawowych mogą przystąpić do egzaminu maturalnego. Szkoła, w której został utworzony oddział międzynarodowy, zapewnia uczniom tego oddziału możliwość przejścia, na każdym etapie kształcenia, do kształcenia realizowanego zgodnie z programami nauczania zgodnymi z podstawą programową dla danego przedmiotu i szczebla edukacji.

Do oddziału międzynarodowego nie stosuje się przepisów w zakresie dotyczącym zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów, o których mowa w rozdziale 3a ustawy o systemie oświaty. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania może cofnąć zezwolenie na utworzenie oddziału międzynarodowego w przypadku: 1) stwierdzenia przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny, że działalność oddziału międzynarodowego jest sprzeczna z przepisami niniejszej ustawy, ustawy o systemie oświaty, rozporządzeń wydanych na ich podstawie lub statutem szkoły, w której taki oddział został utworzony; 2) cofnięcia przez zagraniczną instytucję edukacyjną zgody; 3) cofnięcia przez radę pedagogiczną zgody; niewykonywania przez organ prowadzący szkołę powziętych zobowiązań. Cofnięcie zezwolenia jest równoznaczne z likwidacją oddziału międzynarodowego. Likwidacja następuje w terminie określonym w decyzji o cofnięciu zezwolenia. Oddział międzynarodowy może zostać zlikwidowany z końcem roku szkolnego przez organ prowadzący po zapewnieniu uczniom możliwości kontynuowania nauki. Organ prowadzący jest obowiązany, co najmniej na 6 miesięcy przed terminem likwidacji oddziału międzynarodowego, zawiadomić o zamiarze likwidacji rodziców uczniów i ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.

- oddział międzynarodowy: to oddział szkolny, w którym nauczanie jest prowadzone zgodnie z programem nauczania ustalonym przez zagraniczną instytucję edukacyjną (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- oddział przygotowawczy: to oddział szkolny dla osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, podlegających obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw, które nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, jak również wykazują zaburzenia w komunikacji oraz trudności adaptacyjne związane z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, co wymaga dostosowania procesu i organizacji kształcenia do ich potrzeb i możliwości edukacyjnych, zorganizowany zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 165 ust. 16 pkt. 2 (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- oddział sportowy lub oddział mistrzostwa sportowego: to oddział szkolny, w którym są prowadzone zajęcia sportowe obejmujące

szkolenie sportowe, zorganizowany zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 18 ust. 5 (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw kultury fizycznej określa, w drodze rozporządzenia: warunki tworzenia, organizacji oraz działania oddziałów i szkół sportowych oraz oddziałów i szkół mistrzostwa sportowego, uwzględniając umożliwienie uczniom godzenia zajęć sportowych z nauką, w szczególności poprzez odpowiednią organizację zajęć dydaktycznych a także warunki realizacji w oddziałach i szkołach sportowych oraz oddziałach i szkołach mistrzostwa sportowego zajęć sportowych obejmujących szkolenie sportowe w oparciu o programy szkolenia opracowane przez polskie związki sportowe.

- oddziały dwujęzyczne: mogą być tworzone w szkołach publicznych i niepublicznych, z wyjątkiem szkół artystycznych. W przypadku szkoły podstawowej oddziały dwujęzyczne tworzy się począwszy od klasy VII. W liceach ogólnokształcących dwujęzycznych, liceach ogólnokształcących z oddziałami dwujęzycznymi, technikach dwujęzycznych i technikach z oddziałami dwujęzycznymi, dla dzieci i młodzieży, mogą być tworzone klasy wstępne przygotowujące uczniów do kontynuowania nauki w oddziałach dwujęzycznych w tych liceach i technikach. Uczniowie mogą uczęszczać do klasy wstępnej, ale tylko wtedy, gdy uzyskają świadectwo ukończenia szkoły podstawowej oraz uzyskają pozytywny wynik sprawdzianu predyspozycji językowych przeprowadzanego na warunkach ustalonych przez radę pedagogiczną. W klasach wstępnych uczniowie przygotowują się do kontynuowania nauki w oddziałach dwujęzycznych w liceach i technikach. Po ukończeniu klasy wstępnej, uczeń w kolejnym roku szkolnym będzie kontynuował naukę w klasie I oddziału dwujęzycznego w szkole, w której uczęszczał do klasy wstępnej.
- organ prowadzący szkołę lub placówkę: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe sprawuje nadzór nad jej działalnością w zakresie spraw finansowych i administracyjnych i obejmuje: 1) prawidłowość dysponowania przyznanymi szkole lub placówce środkami budżetowymi oraz pozyskanymi przez szkołę lub placówkę środkami pochodzącymi z innych źródeł, a także gospodarowania mieniem; 2) przestrzeganie obowiązujących przepisów dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy pracowników i uczniów; 3) przestrzeganie przepisów dotyczących organizacji pracy szkoły i placówki. Organ prowadzący szkołę lub placówkę,

nieposiadający uprawnień do sprawowania nadzoru pedagogicznego, może występować w sprawach dydaktyczno-wychowawczych i opiekuńczych z wnioskami do dyrektora szkoły lub placówki i organu sprawującego nadzór pedagogiczny. Dyrektor lub organ, który otrzymał wniosek, jest obowiązany do udzielenia odpowiedzi w terminie 14 dni. Organ sprawujący nadzór pedagogiczny, może ingerować w działalność szkoły lub placówki wyłącznie w zakresie i na zasadach określonych w ustawie. Co ciekawe w przypadku szkół przy zakładach karnych ingerencja ta jest dopuszczalna również w zakresie realizacji celów wykonania kary pozbawienia wolności określonych w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. poz. 557, z późn. zm.1)), a w przypadku szkół przy zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich – w zakresie realizacji celów określonych w przepisach o postępowaniu w sprawach nieletnich.

- organizacja roku szkolnego: jest określana w drodze rozporządzenia przez Ministra do spraw oświaty i wychowania i obejmuje terminy rozpoczynania i kończenia zajęć dydaktyczno-wychowawczych, przerw świątecznych i ferii szkolnych. Podobnie jest w szkołach w zakładach poprawczych i w schroniskach dla nieletnich, z uwzględnieniem w szczególności specyfiki organizacji pracy wychowawczej i resocjalizacyjnej w tych zakładach i schroniskach oraz zapewnienia wykonywania orzeczeń sądowych.
- pokój nauczycielski: na podstawie art. 36 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (t.j) Dz.U.z 2002 r. Nr 101, poz. 926 ze zm) oraz § 3 i 4 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentacji przetwarzania danych osobowych oraz warunków technicznych i organizacyjnych, jakim powinny odpowiadać urządzenia i systemy informatyczne służące do przetwarzania danych osobowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 100, poz. 1024). powinien znajdować się w każdej placówce. Przeznaczony jest do odpoczynku nauczycieli podczas przerw w pracy. W pokoju przetwarzane są także dane osobowe uczniów i ich rodziców. Dokumentację papierową przechowuje się podczas zajęć dydaktycznych w szafach z przegródkami natomiast po zakończeniu zajęć w szafce zamykanej na klucz. W pokoju nauczycielskim przechowuje się: dzienniki lekcyjne, dzienniki zajęć specjalistycznych, zeszyty/dzienniki wychowawcy, dzienniki zajęć pozalekcyjnych, dziennik świetlicy, dziennik pedagoga i logopedy oraz prace uczniów.

- praktyczna nauka zawodu: może odbywać się w placówkach kształcenia ustawicznego, placówkach kształcenia praktycznego, warsztatach szkolnych, pracowniach szkolnych, u pracodawców, a także w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Praktyczna nauka zawodu odbywa się na podstawie umowy zawartej pomiędzy szkołą a podmiotem. Umowa powinna określać w szczególności sposób ponoszenia kosztów realizowania praktycznej nauki zawodu. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw pracy określa, w drodze rozporządzenia, warunki i tryb organizowania praktycznej nauki zawodu w warsztatach szkolnych, pracowniach szkolnych, prawa i obowiązki podmiotów, kwalifikacje wymagane od osób prowadzących praktyczną naukę zawodu i przysługujące im uprawnienia. Minister może zawierać porozumienia z organizacjami pracodawców, samorządami gospodarczymi oraz innymi organizacjami pozarządowymi w celu poprawy stanu kształcenia zawodowego, w szczególności realizacji praktycznej nauki zawodu. Szkoły prowadzące kształcenie zawodowe przekazują pracodawcom, u których jest realizowana praktyczna nauka zawodu w formie praktyk zawodowych, środki na pokrycie dodatków i premii wypłacanych pracownikom za wykonywanie obowiązków opiekunów praktyk zawodowych oraz opłacanych od nich składek na ubezpieczenia społeczne. Pracodawcom, którzy zawarli z młodocianymi pracownikami umowę o pracę w celu przygotowania zawodowego, przysługuje dofinansowanie kosztów kształcenia, jeżeli: 1) pracodawca lub osoba prowadząca zakład w imieniu pracodawcy albo osoba zatrudniona u pracodawcy posiada kwalifikacje wymagane do prowadzenia przygotowania zawodowego młodocianych określone w przepisach w sprawie przygotowania zawodowego młodocianych i ich wynagradzania; 2) młodociany pracownik ukończył naukę zawodu lub przyuczenie do wykonywania określonej pracy i zdał egzamin, zgodnie z przepisami. Wysokość kwoty dofinansowania kosztów kształcenia jednego młodocianego pracownika wynosi: w przypadku nauki zawodu – do 8081 zł przy okresie kształcenia wynoszącym 36 miesięcy; jeżeli okres kształcenia jest krótszy niż 36 miesięcy, kwotę dofinansowania wypłaca się w wysokości proporcjonalnej do okresu kształcenia; w przypadku przyuczenia do wykonywania określonej pracy – do 254 zł za każdy pełny miesiąc kształcenia. Kwoty dofinansowania podlegają waloryzacji wskaźnikiem cen towarów i usług konsumpcyjnych ogółem, jeżeli ten wskaźnik w roku kalendarzowym

poprzedzającym rok, w którym następuje wypłata dofinansowania, wynosi, co najmniej 105%. Jeżeli umowa o pracę w celu przygotowania zawodowego została rozwiązana z przyczyn niezależnych od pracodawcy, a młodociany pracownik podjął naukę zawodu na podstawie umowy o pracę w celu przygotowania zawodowego u innego pracodawcy – przysługującą kwotę dofinansowania dzieli się między wszystkich pracodawców, proporcjonalnie do liczby miesięcy prowadzonej przez nich nauki zawodu. Dofinansowanie nie przysługuje temu pracodawcy, z którym umowa o pracę w celu przygotowania zawodowego została rozwiązana z winy pracodawcy. Dofinansowanie przyznaje wójt (burmistrz, prezydent miasta) właściwy ze względu na miejsce zamieszkania młodocianego pracownika, w drodze decyzji. Dofinansowanie jest przyznawane na wniosek pracodawcy złożony w terminie 3 miesięcy od dnia zdania przez młodocianego pracownika egzaminu. Dofinansowanie kosztów kształcenia młodocianych pracowników jest finansowane ze środków Funduszu Pracy.

- przedłużenie okresu nauki: przeznaczony jest dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność oraz uczniów szkół w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, którym można przedłużyć okres nauki: 1) w szkole podstawowej: a) o jeden rok – na I etapie edukacyjnym, b) o dwa lata – na II etapie edukacyjnym; 2) w szkole ponadpodstawowej o jeden rok. Decyzję o przedłużeniu okresu nauki uczniowi posiadającemu orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność podejmuje rada pedagogiczna po uzyskaniu: 1) opinii zespołu, z której wynika potrzeba przedłużenia uczniowi okresu nauki, w szczególności z powodu znacznych trudności w opanowaniu wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub efektów kształcenia określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach, oraz 2) zgody rodziców ucznia albo pełnoletniego ucznia. Decyzję o przedłużeniu okresu nauki uczniowi szkoły w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich podejmuje dyrektor szkoły, po uzyskaniu opinii rady pedagogicznej, z której wynika potrzeba przedłużenia uczniowi okresu nauki, w szczególności z powodu znacznych trudności w opanowaniu wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub efektów kształcenia określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach. Decyzje o przedłużeniu okresu nauki podejmuje się: 1) w przypadku szkoły

podstawowej: a) na I etapie edukacyjnym – nie później niż do końca roku szkolnego w klasie III, b) na II etapie edukacyjnym – nie później niż do końca roku szkolnego w klasie VIII; 2) w przypadku szkoły ponadpodstawowej – nie później niż do końca roku szkolnego w ostatnim roku nauki (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół).

- rok szkolny: zgodnie z Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe we wszystkich szkołach i placówkach rozpoczyna się z dniem 1 września każdego roku, a kończy – z dniem 31 sierpnia następnego roku.
- rozkład zajęć: dyrektor uwzględniając ramowy plan nauczania ustala dla poszczególnych klas i oddziałów tygodniowy rozkład zajęć, a w szkołach dla dorosłych prowadzących zajęcia w formie zaocznej – semestralny rozkład zajęć: 1) obowiązkowych zajęć edukacyjnych; 2) zajęć z wychowawcą; 3) zajęć rewalidacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych; 4) zajęć z zakresu doradztwa zawodowego. Obowiązkowe zajęcia edukacyjne z zakresu kształcenia ogólnego mogą być zestawiane w blok przedmiotowy, w ramach, którego jest prowadzone zintegrowane nauczanie treści i umiejętności z różnych dziedzin wiedzy, realizowane w toku jednolitych zajęć edukacyjnych, pod warunkiem zapewnienia realizacji celów kształcenia i treści nauczania wynikających z podstawy programowej kształcenia ogólnego oraz zachowania wymiaru godzin poszczególnych obowiązkowych zajęć edukacyjnych na danym etapie edukacyjnym. W liceum ogólnokształcącym i technikum przedmioty ujęte w podstawie programowej kształcenia ogólnego w zakresie rozszerzonym mogą być realizowane w oddziale, grupie oddziałowej i grupie międzyoddziałowej, a za zgodą organu prowadzącego – także w grupie międzyszkolnej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół).
- skrócenie okresu nauki: dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niedostosowanie społeczne lub zagrożenie niedostosowaniem społecznym, uczęszczających do branżowych szkół I stopnia w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych lub młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, oraz uczniów uczęszczających do branżowych szkół I stopnia w zakładach poprawczych lub schroniskach dla nieletnich można skrócić okres nauki do dwóch lat, pod warunkiem zachowania wymiaru godzin poszczególnych

obowiązkowych zajęć edukacyjnych przewidzianego dla trzyletniego okresu nauczania. Decyzję o skróceniu okresu nauki uczniowi posiadającemu orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niedostosowanie społeczne lub zagrożenie niedostosowaniem społecznym, uczęszczającym do branżowej szkoły I stopnia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub młodzieżowym ośrodku socjoterapii, podejmuje rada pedagogiczna: 1) po uzyskaniu opinii zespołu, z której wynika potrzeba skrócenia uczniowi okresu nauki, a poziom osiągnięć ucznia rokuje opanowanie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia i efektów kształcenia określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach, w ciągu dwóch lat, oraz 2) po zasięgnięciu opinii rodziców ucznia. Decyzję o skróceniu okresu nauki uczniowi uczęszczającym do branżowej szkoły I stopnia w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich podejmuje dyrektor szkoły, po uzyskaniu opinii rady pedagogicznej, z której wynika potrzeba skrócenia uczniowi okresu nauki, a poziom osiągnięć ucznia rokuje opanowanie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia i efektów kształcenia określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach, w ciągu dwóch lat (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół).

- standard kształcenia: norma, wzorzec, opis tego, czego uczeń / student/pracownik powinien nauczyć się w placówce oświatowej. Spełnienie określonego standardu oznacza posiadanie konkretnej wiedzy i umiejętności oraz pożądanych zachowań społecznych, które ma osiągnąć absolwent danego etapu kształcenia. Wyróżnia się standardy podstawowe, które musi osiągnąć każdy uczeń kończący dany szczebel nauczania oraz standardy osiągnięć, czyli osiąganie celów przedmiotów nauczania. Standardy wymagań służą do dokonywania oceny stopnia osiągnięć przez ucznia standardów podstawowych.
- struktura organizacyjna szkoły podstawowej: obejmuje klasy I–VIII, a w przypadku szkoły podstawowej dla dorosłych – klasy VII i VIII. W przypadkach uzasadnionych miejscowymi warunkami, mogą być tworzone szkoły podstawowe obejmujące strukturą organizacyjną klasy I–III albo klasy I–IV a także szkoły podstawowe filialne obejmujące strukturą organizacyjną klasy I–III albo klasy I–IV (szkoła filialna, o której mowa w ust. 3, jest podporządkowana

organizacyjnie szkole podstawowej obejmującej strukturą organizacyjną klasy I–VIII). W przypadku szkół podstawowych specjalnych funkcjonujących w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii oraz szkół w zakładach poprawczych mogą być tworzone szkoły obejmujące część klas szkoły podstawowej. Podstawową jednostką organizacyjną szkoły, z wyjątkiem szkoły artystycznej realizującej wyłącznie kształcenie artystyczne, jest oddział. Oddziałem opiekuje się nauczyciel wychowawca. W celu zapewnienia ciągłości i skuteczności pracy wychowawczej nauczyciel wychowawca opiekuje się danym oddziałem w ciągu całego etapu edukacyjnego. W szkołach działających w szczególnie trudnych warunkach demograficznych lub geograficznych, w zakresie danego etapu edukacyjnego dopuszcza się organizację nauczania w klasach łączonych. W szkole podstawowej, w której zorganizowano oddział przedszkolny, dopuszcza się łączenie zajęć prowadzonych w oddziale przedszkolnym dla dzieci 6-letnich z zajęciami edukacyjnymi prowadzonymi w klasie I, z tym, że co najmniej połowa zajęć prowadzonych w oddziale przedszkolnym oraz co najmniej połowa obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu odpowiednio edukacji polonistycznej, przyrodniczej, matematycznej oraz języka obcego nowożytnego w klasie I powinna być prowadzona oddzielnie w oddziale przedszkolnym i w klasie I.

- ścieżki edukacyjne: po raz pierwszy wprowadzone na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych – Dz.U 2002 nr, 15 poz. 142 jako zestaw treści i umiejętności o istotnym znaczeniu wychowawczym, których realizacja może się odbywać w ramach nauczania różnych przedmiotów (bloków przedmiotowych) lub w postaci odrębnych zajęć. Tematyka ścieżek edukacyjnych oraz ich cele zostały określone w podstawach programowych kształcenia ogólnego dla poszczególnych szkół (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 2 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół – Dz.U 2002 nr, 51 poz. 458). Aktualnie treści ścieżek edukacyjnych zostały uwzględnione w podstawach programowych poszczególnych zajęć edukacyjnych. I tak wychowanie do życia w społeczeństwie (moduł edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie oraz moduł wychowanie

patriotyczne i obywatelskie) realizowana jest w ramach przedmiotów historia i społeczeństwo, język polski, plastyka i muzyka.

- zajęcia edukacyjne: są to zajęcia o charakterze dydaktyczno-wychowawczym, w trakcie, których odbywa się nauczanie przedmiotów, bloków przedmiotowych i kształcenie zintegrowane.
- zajęcia pozaszkolne/pozalekcyjne: zgodnie z Ustawą o systemie oświaty zajęcia te muszą uwzględniać warunki rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów oraz kształtować ich aktywność społeczną i umiejętności spędzania czasu wolnego.
- zajęcia rozwijające sprawność fizyczną: zgodnie z Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe przedszkola, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych oraz inne formy wychowania przedszkolnego są obowiązane do prowadzenia tych zajęć poprzez zapewnienie udziału w zajęciach ruchowych, grach i zabawach. Natomiast szkoły z wyłączeniem szkół dla dorosłych, są obowiązane do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego. Obowiązkowy wymiar zajęć wychowania fizycznego dla uczniów klas IV–VIII szkół podstawowych wynosi 4 godziny lekcyjne, a dla uczniów szkół ponadpodstawowych – 3 godziny lekcyjne, w ciągu tygodnia. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw kultury fizycznej określi, w drodze rozporządzenia, dopuszczalne formy realizacji obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego, mając w szczególności na względzie potrzeby zdrowotne uczniów, specyfikę ich zainteresowań sportowych, warunki realizacji zajęć wychowania fizycznego oraz tradycje sportowe danego środowiska lub szkoły.
- Zindywidualizowana ścieżka kształcenia dla ucznia: zgodnie z... oraz to forma pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Organizowana jest dla uczniów, którzy mogą uczęszczać do przedszkola lub szkoły, ale ze względu na trudności w funkcjonowaniu, które wynikają w szczególności ze stanu zdrowia, nie mogą realizować wszystkich zajęć wychowania przedszkolnego lub zajęć edukacyjnych wspólnie z oddziałem przedszkolnym lub szkolnym. Objęcie ucznia zindywidualizowaną ścieżką kształcenia wymaga opinii publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej. W opinii zawarta musi zostać informacja o potrzebie objęcia ucznia pomocą w tej formie. Do wniosku o wydanie opinii przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną, dołącza się dokumentację, która określa: trudności w funkcjonowaniu ucznia w przedszkolu lub szkole, wpływ przebiegu choroby na funkcjonowanie ucznia w przedszkolu lub szkole oraz ograniczenia w zakresie możliwości udziału ucznia w zajęciach

wychowania przedszkolnego lub w zajęciach edukacyjnych wspólnie z oddziałem przedszkolnym lub szkolnym – w przypadku ucznia, który się objęty tą formą pomocy ze względu na stan zdrowia; opinię nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem. Opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej wskazuje: zakres, w jakim uczeń nie może brać udziału w zajęciach wspólnie z oddziałem przedszkolnym lub szkolnym; okres objęcia ucznia zindywidualizowaną ścieżką, nie dłużej niż rok szkolny; działania, jakie powinny być podjęte w celu usunięcia barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie ucznia i jego uczestnictwo w życiu przedszkola lub szkoły. W celu ustalenia zindywidualizowanej ścieżki przed wydaniem opinii publiczna poradnia psychologiczno-pedagogiczna we współpracy z przedszkolem, szkołą, rodzicami lub pełnoletnim uczniem przeprowadza analizę funkcjonowania ucznia, która uwzględnia efekty udzielanej dotychczas pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Do zadań dyrektora należy ustalenie tygodniowego wymiaru godzin realizowanych indywidualnie z uczniem, na wniosek rodziców ucznia lub pełnoletniego ucznia z uwzględnieniem opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej. Zindywidualizowanej ścieżki kształcenia nie organizuje się dla: uczniów objętych kształceniem specjalnym oraz uczniów objętych indywidualnym obowiązkowym rocznym przygotowaniem przedszkolnym lub indywidualnym nauczaniem.

1.2.10.Podręczniki: *inaczej nazywany podręcznikiem właściwym. Związany z programem nauczania stanowiącym wykładnię podstawy programowej danej dziedziny edukacji oraz przeznaczone dla ucznia (i/lub nauczyciela).*

- darmowe podręczniki i dotacje na nie: uczniowie wszystkich klas objętych dotacją otrzymają komplet książek do nauki w poszczególnych klasach, w tym podręcznik i ćwiczenia oraz podręcznik do nauki języka obcego. Część uczniów otrzyma tzw. podręczniki wieloletnie (z poprzedniego rocznika). Rodzice uczniów tych klas będą musieli pokryć ewentualne koszty podręczników do nauki przedmiotów nieobowiązkowych. Dotacje na podręczniki, w zależności od szczebla szkoły lub klasy wynoszą od 50 zł do 250 zł na ucznia.
- dopuszczanie do użytku szkolnego podręczników uwzględniających podstawę programową: na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników podręcznik musi spełniać następujące wymogi: 1) jest poprawny pod względem merytorycznym, dydaktycznym, wychowawczym i językowym, w szczególności: a) uwzględnia aktualny stan wiedzy naukowej, w tym metodycznej, b) jest przystosowany do danego poziomu kształcenia, zwłaszcza pod względem stopnia trudności, formy przekazu, właściwego doboru pojęć, nazw, terminów i sposobu ich wyjaśniania, c) zawiera materiał rzeczowy i materiał ilustracyjny odpowiedni do przedstawianych treści nauczania, d) ma logiczną konstrukcję; 2) zawiera zakres materiału rzeczowego i materiału ilustracyjnego odpowiedni do liczby godzin przewidzianych w

ramowym planie nauczania na dane zajęcia edukacyjne z zakresu kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół; 3) zawiera propozycje działań edukacyjnych aktywizujących i motywujących uczniów; 4) umożliwia uczniom ze zróżnicowanymi możliwościami nabycie umiejętności ustalonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego; 5) określa zakres kształcenia: podstawowy lub rozszerzony – w przypadku szkoły ponadpodstawowej; 6) zawiera treści zgodne z przepisami prawa, w tym ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi; 7) ma przejrzystą szatę graficzną; 8) nie zawiera opisu egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego oraz zadań egzaminacyjnych wykorzystanych w arkuszach egzaminacyjnych; 9) w przypadku pytań, poleceń, zadań i ćwiczeń zawartych w podręczniku w postaci papierowej, wymagających udzielenia przez ucznia pisemnej odpowiedzi – podręcznik zawiera informację, że odpowiedzi tej nie należy umieszczać w podręczniku; miejsca w zadaniach i ćwiczeniach, które powinny być wypełnione przez ucznia, są zaciemnione i przedstawione w sposób uniemożliwiający uczniowi wpisanie odpowiedzi w tym miejscu. Warunkiem dopuszczenia do użytku szkolnego podręcznika w postaci papierowej jest uzyskanie trzech pozytywnych opinii sporządzonych przez rzeczoznawców wpisanych na listę w tym: 1) dwóch opinii merytoryczno-dydaktycznych zawierających szczegółową ocenę poprawności pod względem merytorycznym i szczegółową ocenę przydatności dydaktycznej, w tym ocenę materiału ilustracyjnego, z tym, że w przypadku podręcznika do kształcenia specjalnego jedną opinię sporządza rzeczoznawca do spraw podręczników do kształcenia specjalnego; 2) jednej opinii językowej zawierającej szczegółową ocenę poprawności pod względem językowym, w tym ocenę tekstów zamieszczonych w materiale ilustracyjnym, oraz ocenę komunikatywności tekstu podręcznika. W przypadku podręcznika wydawanego w częściach opinia merytoryczno-dydaktyczna zawiera ponadto ocenę koncepcji opracowania podręcznika w szczególności rozkładu i uwzględnienia treści nauczania w pozostałych częściach podręcznika.

- książki metodyczne dla nauczyciela: zdaniem W. Walat (2016) to celowo przygotowana publikacja ułatwiająca planowanie, realizację i ewaluację celów dydaktyczno-wychowawczych określonych w podstawie programowej w sposób całościowy i szczegółowy na ściśle określonym poziomie nauczania, poprzez przedstawienie wzorcowych rozwiązań metodycznych. Do tego typu książek można zaliczyć monografię metodyczną (dydaktyczną), która zawiera

zebranie i omówienie wszystkich dostępnych informacji dotyczących bezpośrednio wybranego zagadnienia dotyczącego realizacji działań dydaktyczno-wychowawczych w określony sposób i z wykorzystaniem właściwego aparatu i metod naukowych, prawidłowego udokumentowania i wyczerpania. Kryteria te spełnia także przewodnik metodyczny, który zawiera analizy teleologiczne (analizy celów), metodyczne przykłady rozwiązań lekcji i innych form kształcenia związane z pełną realizacją programu nauczania dla całego etapu edukacyjnego lub przynajmniej jednej klasy. Do książek metodycznych zaliczyć możemy także poradnik metodyczny, który zawiera analizy teleologiczne (analizy celów), metodyczne przykłady rozwiązań lekcji i innych form kształcenia związane z częściową realizacją wybranych zagadnień z programu nauczania dla całego etapu edukacyjnego lub przynajmniej jednej klasy (W. Walat, 2016, s.169-170).

- książki szkolne podręczne: „są to materiały pomocnicze i uzupełniające, które odpowiednio dopasowane do podręcznika wyzwalają i racjonalizują aktywny kontakt uczącego się z materiałem kształcenia. Najczęściej są to różnego rodzaju kompendia i repetytoria, zbiory testów powtórzeniowych (np. *Przygotowanie do egzaminu w gimnazjum*), zbiory wiedzy (słowniki, encyklopedie...), roczniki statystyczne, tablice itp.” (W. Walat, 2016, s.169).
- pakiet dydaktyczny: jest przeznaczony dla określonego szczebla edukacyjnego, klasy i dostosowany do możliwości ucznia. Jest zgodny z podstawą programową. Może obejmować podręcznik podstawowy, podręcznik uzupełniający, zeszyty ćwiczeń, nagrania (filmy, muzyka), gry dydaktyczne, materiały do wykorzystania przy realizacji projektów edukacyjnych, prace domowe, foliogramy.
- podręczne książki szkolne dla nauczycieli: to zdaniem W. Walat (2016) „różne opracowania zawierające przykładowe rozwiązania wybranych problemów działalności dydaktyczno- wychowawczej, wśród których najważniejszy jest program nauczania. Zawiera on cele szczegółowe, materiał nauczania, procedury osiągania celów i opis osiągnięć uczniów, propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć uczniów dla danej klasy (zgodnie z założeniami dydaktyki szczegółowej oraz z wymogami formalno-prawnymi określonymi w rozporządzeniu ministra edukacji oraz organu zatwierdzającego go do użytku szkolnego). Ponadto książki podręczne dla nauczycieli to różnego rodzaju zbiory opracowań metodycznych zawierające: plany pracy dydaktyczno-wychowawczej

(semestralne i roczne), koncepcje metodyczne lekcji, analizy metodyczne, plany działań, plany lekcji, scenariusze (i ich fragmenty) i konspekty lekcji, elaboraty, wydzieranki- klasówki oraz opracowania materiałów dydaktycznych dla realizacji określonych celów lekcji, jak np. zestawy zadań testowych, rysunki dydaktyczne, analizy czynności uczniów, wzory środków dydaktycznych(W. Walat, 2016, s.170).

- podręcznik programowany: „zewnątrznie pozostaje utworem zbliżonym o modelu tradycyjnej książki/podręcznika. Jednak praca z nim nie polega na „wertowaniu” kolejnych stron podręcznika, ale na z góry zaprogramowanym „krążeniu” po tych stronach. U podstaw tej koncepcji legły osiągnięcia dydaktyki związane z rozwojem metod nauczania programowanego (od liniowego po blokowe). Często mówi się, że o powstaniu podręczników programowanych zdecydowały pierwsze doświadczenia w dziedzinie automatyzacji procesów nauczania. Dzisiaj wiemy, że są to znaczne ograniczenia w modelowaniu procesów dydaktycznych (i wychowawczych), nadające się jedynie do kształtowania umiejętności algorytmicznych. Współcześnie możemy przyjąć, że podręcznik programowany to publikacja spełniająca warunki główne i szczegółowe podręcznika, która ma strukturę obejmującą część lub całość rocznego programu nauczania danego przedmiotu, zaprogramowaną ściśle określonym sposobem programowania dydaktycznego. Układ treści podręcznika sprzyja aktywnemu stosunkowi ucznia do treści kształcenia; umożliwia mu samokontrolę, a w przypadku nieprawidłowości samokorektę, a także samoocenę stopnia opanowania wiedzy i umiejętności w zakresie podjętego samokształcenia” (W. Walat, 2016, s.170- 171).
- podręcznik do ćwiczeń i zajęć praktycznych:, „który może mieć charakter podręcznika zwartego (np. zeszytu ćwiczeń) lub dzielonego (zeszytu kartkowego z instrukcjami do ćwiczeń lub ćwiczeniowego – symulacyjnego) komputerowego programu dydaktycznego (w podręczniku do ćwiczeń dominuje funkcja ćwiczeniowa) „ (W. Walat, 2016, s.169).
- podręcznik do kształcenia specjalnego: poza warunkami podstawowymi uwzględniającymi kryteria dopuszczenia podręcznika do użytku szkolnego: 1) zawiera usystematyzowaną prezentację treści nauczania ustalonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach w zakresie: a) zawodu, w formie efektów kształcenia właściwych dla tego zawodu: efektów kształcenia wspólnych dla wszystkich zawodów, efektów kształcenia wspólnych dla zawodów w

ramach obszaru kształcenia, stanowiących podbudowę do kształcenia w tym zawodzie, oraz efektów kształcenia właściwych dla kwalifikacji wyodrębnionych w tym zawodzie, lub b) kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie, w formie efektów kształcenia właściwych dla tej kwalifikacji, efektów kształcenia wspólnych dla zawodów w ramach obszaru kształcenia, stanowiących podbudowę do kształcenia w zawodzie, w którym wyodrębniono tę kwalifikację, oraz efektów kształcenia wspólnych dla wszystkich zawodów, lub c) jednej z części kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie, w formie efektów kształcenia właściwych dla tej części kwalifikacji; 2) zawiera zakres materiału rzeczowego i materiału ilustracyjnego odpowiedni do: a) minimalnej liczby godzin kształcenia zawodowego wskazanej w podstawie programowej kształcenia w zawodach – w przypadku podręcznika do kształcenia w zawodzie w zakresie zawodu lub kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie, b) minimalnej liczby godzin stanowiącej iloraz liczby godzin kształcenia zawodowego przewidzianej dla danej kwalifikacji w podstawie programowej kształcenia w zawodach i liczby części efektów kształcenia wyodrębnionych w ramach tej kwalifikacji – w przypadku podręcznika do kształcenia w zawodzie w zakresie jednej z części kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie; 3) umożliwia uczniom osiągnięcie efektów kształcenia opisanych w podstawie programowej kształcenia w zawodach; 4) nie zawiera opisu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie oraz zadań egzaminacyjnych wykorzystanych w arkuszach egzaminacyjnych (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników).

- podręcznik do kształcenia w zawodzie: poza warunkami podstawowymi uwzględniającymi kryteria dopuszczenia podręcznika do użytku szkolnego: 1) zawiera usystematyzowaną prezentację treści nauczania ustalonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach w zakresie: a) zawodu, w formie efektów kształcenia właściwych dla tego zawodu: efektów kształcenia wspólnych dla wszystkich zawodów, efektów kształcenia wspólnych dla zawodów w ramach obszaru kształcenia, stanowiących podbudowę do kształcenia w tym zawodzie, oraz efektów kształcenia właściwych dla kwalifikacji wyodrębnionych w tym zawodzie, lub b) kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie, w formie efektów kształcenia właściwych dla tej kwalifikacji, efektów kształcenia wspólnych dla zawodów w ramach obszaru kształcenia, stanowiących podbudowę do kształcenia w zawodzie, w którym wyodrębniono tę kwalifikację,

oraz efektów kształcenia wspólnych dla wszystkich zawodów, lub c) jednej z części kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie, w formie efektów kształcenia właściwych dla tej części kwalifikacji; 2) zawiera zakres materiału rzeczowego i materiału ilustracyjnego odpowiedni do: a) minimalnej liczby godzin kształcenia zawodowego wskazanej w podstawie programowej kształcenia w zawodach – w przypadku podręcznika do kształcenia w zawodzie w zakresie zawodu lub kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie, b) minimalnej liczby godzin stanowiącej iloraz liczby godzin kształcenia zawodowego przewidzianej dla danej kwalifikacji w podstawie programowej kształcenia w zawodach i liczby części efektów kształcenia wyodrębnionych w ramach tej kwalifikacji – w przypadku podręcznika do kształcenia w zawodzie w zakresie jednej z części kwalifikacji wyodrębnionej w zawodzie; 3) umożliwia uczniom osiągnięcie efektów kształcenia opisanych w podstawie programowej kształcenia w zawodach; 4) nie zawiera opisu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie oraz zadań egzaminacyjnych wykorzystanych w arkuszach egzaminacyjnych (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników).

- podręcznik obudowany: „konceptje podręczników obudowanych wzięły swój początek z prób dołączenia do podręczników książkowych (papierowych) tzw. obudowy dydaktycznej, poprzez którą rozumie się zestaw materiałów dydaktycznych powiązanych z podręcznikiem celami, treściami i metodami oraz przedmiotem, względnie obiektem nauczania, odpowiednio wyważonych wzajemnie pod względem dydaktyczno-metodycznym i spełniającym określone funkcje dydaktyczne” (W. Walat, 2016, s.171).
- podręcznik systematyczny : systematyzujący (samouczek, podręcznik do samokształcenia), który zawiera systematycznie podaną treść prezentującą daną dziedzinę rzeczywistości (przedmiot). Podręczniki tego typu spotykane są nawet w szkole podstawowej, chociaż właściwym terenem dla ich funkcjonowania jest, co najmniej szkoła ponadpodstawowa czy szkoła wyższa. Na terenie uczelni spotyka się z kolei dwa rodzaje podręczników systematycznych. Pierwszy z nich, o charakterze kompendium, obejmuje całokształt encyklopedycznie ujętej wiedzy z zakresu danej dyscypliny. Drugi zawiera to, co jest najważniejsze dla danej gałęzi nauki, wraz z uwagami, jakie prace musi student dodatkowo przestudiować, aby pogłębić i poszerzyć swoją wiedzę (w

podręczniku systematycznym dominuje funkcja samokształceniowa”(W. Walat, 2016, s. 168-169).

- podręcznik szkolny: inaczej nazywany podręcznikiem właściwym. Związany z programem nauczania stanowiącym wykładnię podstawy programowej danej dziedziny edukacji oraz przeznaczone dla ucznia (i/lub nauczyciela). „Podręcznik klasyfikowany według kryterium etapu (szczebla) kształcenia – książki szkolne przeznaczone dla szkół podstawowych i szkół ponadpodstawowych oraz akademickie (książki adresowane do studentów szkół wyższych). Najbardziej istotne różnice formalne pomiędzy książką szkolną a akademicką polegają na odmienności relacji: książka – program – autor (w przypadku książki szkolnej występuje ścisły związek treści książki z programem nauczania) oraz braku obligatoryjności w przypadku książki akademickiej. Podręcznik według kryterium adresata – książki szkolne adresowane do uczniów (lub studentów) oraz adresowane do nauczycieli. Książka szkolna dla nauczyciela to taka, której zadaniem jest wspomaganie go w sensownym wykorzystywaniu danych książek szkolnych dla ucznia. Książki szkolne przeznaczone dla ucznia wspomagają procesy uczenia się, natomiast książki dla nauczyciela wspomagają planowanie, realizację i kontrolę procesów nauczania. Wzajemnie sprzężone te dwa rodzaje publikacji tworzą system dynamizujący procesy uczenia się i nauczania” (W. Walat, 2016, s.169).
- podręcznik uniwersalny: W. Walat (2016) uważa, że „obejmuje on uporządkowaną wiedzę odpowiadającą rocznemu programowi nauczania danego przedmiotu, a obok tego zawiera zadania/problemy do rozwiązania, pomysły badawcze, ćwiczenia i zadania praktyczne (jest to podręcznik, w którym nie dominuje żadna funkcja, wszystkie funkcje są wzajemnie zrównoważone)”(s.168).
- podręcznik w postaci elektronicznej: może być zamieszczony na informatycznym nośniku danych lub w Internecie. Podręcznik w postaci elektronicznej zawiera: 1) opis sposobu uruchomienia albo opis sposobu instalacji i uruchomienia; 2) system pomocy zawierający opis użytkowania podręcznika; 3) mechanizmy nawigacji i wyszukiwania, w szczególności spis treści i skorowidz w postaci hiperłączy; 4) opcję drukowania treści podręcznika, z wyłączeniem dynamicznych elementów multimedialnych, których wydrukowanie nie jest możliwe. Podręcznik w postaci elektronicznej jest opracowywany z uwzględnieniem wymagań Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.0)2) na poziomie

AA(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników).

- podręczniki do przedmiotów uzupełniających: nie podlegają dopuszczeniu do użytku. Wykorzystywane w realizacji podstawy programowej, w której uwzględniono przedmioty uzupełniające. Nauczyciel realizujący przedmiot uzupełniający realizuje wątki tematyczne zawarte w podstawie programowej. Może jednak z uczniami wybierać spośród zaproponowanych w podstawie programowej, lub opracować własny, a jego tematykę ustalić wspólnie z uczniami.
- wniosek o dopuszczenie do użytku szkolnego podręcznika określa:
  - 1) etap edukacyjny, rodzaj zajęć edukacyjnych (w tym zakres kształcenia podstawowy lub rozszerzony), typ szkoły, nazwę zawodu lub zawodów, dla których podręcznik jest przeznaczony, nazwę lub nazwy kwalifikacji;
  - 2) autora (autorów) podręcznika, tytuł podręcznika, rok jego wydania;
  - 3) w przypadku podręcznika do zajęć z zakresu danego języka obcego nowożytnego w klasach I–III szkoły podstawowej, podręcznika do danego języka obcego nowożytnego w klasach IV–VIII szkoły podstawowej i w szkole ponadpodstawowej – poziom zaawansowania znajomości języka obcego nowożytnego, określony w podstawie programowej kształcenia ogólnego, oraz informację o poziomie zaawansowania w sześciostopniowej skali poziomów biegłości w zakresie poszczególnych umiejętności językowych Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego, zdefiniowanego przez Radę Europy;
  - 4) w przypadku części podręcznika do kształcenia w zawodzie w zakresie języka obcego nowożytnego ukierunkowanego zawodowo – informację o poziomie zaawansowania w sześciostopniowej skali poziomów biegłości w zakresie poszczególnych umiejętności językowych;
  - 5) w przypadku podręcznika w postaci elektronicznej – opis środowiska sprzętowego i programowego niezbędnego do użytkowania podręcznika;
  - 6) w przypadku podręcznika do kształcenia specjalnego – rodzaj niepełnosprawności uczniów, dla których podręcznik jest przeznaczony. W przypadku podręcznika wydawanego w częściach wniosek dotyczy danej części podręcznika. Do wniosku dołącza się: 1) przygotowany do publikacji egzemplarz poprawnego pod względem edytorskim opracowania podręcznika w postaci papierowej zawierający materiał ilustracyjny wraz z projektem okładki; 2) przygotowany do publikacji egzemplarz poprawnego pod względem edytorskim opracowania podręcznika w postaci elektronicznej zawierający materiał ilustracyjny

zamieszczony na informatycznym nośniku danych lub informację o miejscu zamieszczenia podręcznika w Internecie i sposobie dostępu do tego podręcznika; 3) w przypadku podręcznika elektronicznego dołączone do podręcznika nagranie dźwiękowe zamieszczone na informatycznym nośniku danych lub informację o miejscu zamieszczenia nagrania dźwiękowego w Internecie i sposobie dostępu do tego nagrania; 4) oświadczenie podmiotu ubiegającego się o dopuszczenie do użytku szkolnego podręcznika (prawa autorskie) 4. W przypadku, gdy wniosek dotyczy podręcznika wydawanego w częściach, do wniosku dołącza się również koncepcję opracowania podręcznika zawierającą informację o planowanej liczbie części podręcznika wraz z rozkładem treści nauczania w pozostałych częściach podręcznika oraz planowany termin złożenia wniosku lub wniosków o dopuszczenie do użytku szkolnego pozostałych części. 5. Wniosek o dopuszczenie do użytku szkolnego zmienionej wersji podręcznika wpisanego do wykazu podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego zawiera ponadto szczegółową informację o zakresie wprowadzonych zmian. Opinie dotyczące podręczników sporządzają rzeczoznawcy wpisani na prowadzoną przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania listę rzeczoznawców do spraw podręczników do kształcenia ogólnego lub podręczników do kształcenia w zawodach, w tym podręczników do kształcenia specjalnego, oraz listę rzeczoznawców sporządzających opinie językowe. Wydawca podręcznika dopuszczonego do użytku szkolnego zamieszcza w podręczniku adnotację o dopuszczeniu podręcznika do użytku szkolnego. Adnotacja zawiera informację o roku dopuszczenia podręcznika do użytku szkolnego, imiona i nazwiska rzeczoznawców, którzy wydali pozytywne opinie o podręczniku, etap edukacyjny, typ szkoły oraz rodzaj zajęć edukacyjnych (w tym zakres kształcenia podstawowy lub rozszerzony), nazwę zawodu lub zawodów, dla których podręcznik jest przeznaczony, nazwę lub nazwy kwalifikacji (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników).

1.2.11. Programy: *regulowany przede wszystkim przez Ustawę z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe oraz inne rozporządzenia MEN*

- indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny: zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250) szkoła obowiązkowo przygotowuje dla ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego. Program powinien powstać do 30 września danego roku szkolnego lub w terminie 30 dni od przekazania przez rodziców orzeczenia. Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny jest tworzony przez Zespół, powołany przez dyrektora. W pracach zespołu uczestniczą wszyscy nauczyciele i specjaliści, którzy będą pracowali z dzieckiem oraz rodzice. Zespół dokonuje diagnozy dziecka, jego mocnych stron i deficytów, analizuje zapisy orzeczenia i proponuje formy wsparcia. W pracach zespołu mogą także uczestniczyć rodzice, specjaliści pracujący z dzieckiem poza szkołą lub pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznej. Program zawiera: 1) stronę tytułową; 2) dane ucznia; 3) wielospecjalistyczną ocenę poziomu funkcjonowania ucznia; 4) część edukacyjną - dostosowania ze względu na indywidualne możliwości ucznia; 5) część terapeutyczną; 6) plan realizacji PPP w danym roku szkolnym; 7) uwagi dodatkowe do programu ; 8) zatwierdzenie programu 9) ewaluację Rodzice lub pełnoletni uczeń mają prawo do otrzymania kopii IPET-u.

- indywidualny program lub tok nauki: na wniosek lub za zgodą rodziców albo pełnoletniego ucznia dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, może zezwolić uczniowi na indywidualny program lub tok nauki oraz wyznaczyć nauczyciela – opiekuna. Odmowa udzielenia zezwolenia następuje w drodze decyzji administracyjnej. Podobnie jest w szkole artystycznej realizującej wyłącznie kształcenie artystyczne. Uczeń realizujący indywidualny tok nauki jest klasyfikowany na podstawie egzaminów klasyfikacyjnych. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa, w drodze rozporządzenia, warunki i tryb udzielania zezwoleń oraz organizację indywidualnego programu lub toku nauki, uwzględniając umożliwienie uczniom szczególnie uzdolnionym rozwoju ich uzdolnień oraz ukończenie szkoły w skróconym czasie. Podobnie jest w szkole artystycznej. Orzeczenie o potrzebie kształcenia indywidualnego wydawane jest przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym w poradniach specjalistycznych i określa zalecane formy kształcenia specjalnego, z uwzględnieniem rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia niepełnosprawności intelektualnej.
- program o narzuconych przedmiotach: w konwencji elastyczności procesu edukacji R.Meighan (brw) nazywa tego rodzaju program, jako przymusowy. Narzuca go system edukacji wskazując, co jest a co nie jest pożądane w kontekście nabywanych przez uczniów kompetencji.
- program o narzuconej interpretacji: program ma określony i narzucony rdzeń zazwyczaj przez dorosłych, którzy najlepiej wiedzą, czego dzieci mają się uczyć (R.Meighan, brw). Dopuszcza się dyskusję uczniów wokół rdzenia programu, ale interpretacja musi być zgodna z interpretacją nauczyciela.
- program wymuszający pewność: (R.Meighan, brw) program jest narzucony przez wszystkich dorosłych jednak otwiera się na myślenie kategoriami przyszłości. Centralne miejsce zajmuje permanentne uczenie się. Nacisk kładzie się na samodzielność ucznia i eksponuje się nowe metody uczenia się. Prowadzi to do poczucia pewności opanowywania coraz to nowszych umiejętności i ciągłego odbudowywania i renowacji wiedzy.
- program konsultowany: (R.Meighan, brw) posiada wszystkie cechy programu narzuconego jednak dopuszcza się możliwość jego konsultowania z uczniem. Burzy to w pewien sposób ład edukacyjny,

bowiem uczniowie mają możliwość nabycia kompetencji poza narzuconym programem.

- program negocjowany: uczniowie mają duże możliwości decydowania o kształcie programu. Z uczniem zawierane jest porozumienie, co do jego edukacji (R.Meighan, brw). Zobowiązanie to musi być przestrzegane zarówno przez nauczyciela jak i ucznia. Taki program czasowo, znów może podlegać negocjacji. Program musi równoważyć cele z jednostkową świadomością ucznia i światem usystematyzowanej wiedzy nabywanej w procesie dydaktycznym.
- program demokratyczny: tu program jest czystą kartką. Uczniowie w dużym stopniu decydują o jego kształcie. Porozumienie między uczniem i nauczycielem jest zatwierdzane dokumentem. „Uczniowie przejmują rolę poszukiwaczy i odkrywców, nauczycielom pozostawiając rolę doradców i pomocników” (R.Meighan, brw, s. 49).
- program blokowy: treści należy traktować, jako elementy pewnej całości, które pozwolą na wszechstronną realizację zamierzonych celów. Podstawowym pytaniem staje się, wokół jakich zagadnień integrować proces nauczania, co uczynić punktem centralnym. Ten rodzaj programu ma charakter otwarty. Jego zaletą jest elastyczność w dostosowywaniu się do poziomu i zainteresowań uczniów, a także sytuacji pozaszkolnych. Programy blokowe nazywane są także programami zintegrowanymi. Dąży się w nich do połączenia niezależnych dyscyplin w bardziej zunifikowaną całość. Taki program stawia przed nauczycielem trudne zadania, gdyż uczeń ma dostęp do wielu obszarów wiedzy. Treści współlistnieją, bowiem bez podziału na ważne i mniej ważne, gdyż są one podporządkowane pewnej idei, która redukuje ich wzajemną izolację. Uczeń ma możliwość uczenia się we własnym tempie z przekonaniem, że uczy się bawiąc zarazem. W tak zorganizowanym procesie nauczania-uczenia się nauczyciel jest współorganizatorem i współuczestnikiem różnorodnych aktywności edukacyjnych.
- program, jako lista treści nauczania: w tym ujęciu program nauczania to zestaw podstawowych treści nauczania (lista, spis tematów). „Poza obrębem programu i zainteresowań jego konstruktora znajdują się takie planowane czynniki pedagogiczne jak: strategie, metody i techniki nauczania; procedury hierarchizujące wagę tych treści; sposoby szeregowania (gradacji) tych treści; sposoby budowania motywacji do ich opanowywania; techniki kontroli i oceny; wejściowa wiedza uczących się uzyskana przed przystąpieniem do realizacji programu; postawy i motywacje

uczących się; postawy i motywacje kadry pedagogicznej; sposoby kontaktowania się kadry z uczącymi się” (H. Komorowska, 1995, s. 9).

- program, jako rejestr doświadczeń: w odróżnieniu od wymienionych wyżej ujęć programu, w centrum tego podejścia przy szeregowaniu treści nauczania jest osoba ucząca się. Jest ona odbierana, jako osoba niepowtarzalna, co powoduje, że „ta sama treść i ta sama metoda mogą doprowadzić do różnych efektów. (...) Takie podejście do programu jest wyrazem zainteresowania rozwojem jednostki bardziej niż określonym celem, do którego warto dążyć” (H. Komorowska, 1995, s. 13).
- program, jako rekonstrukcja kultury: celem tego programu jest „dokonanie istotnego wyłomu, a nawet całkowitej zmiany wzorców kulturowych” (H. Komorowska, 1995, s. 14-15).
- program, jako reprodukcja kultury: „to zestaw działań pedagogicznych zmierzających do zachowania tych wartości, które już funkcjonują w danej społeczności, a społeczność ta jest zainteresowana utrzymaniem ich w niezmienionej postaci i przekazaniem ich młodemu pokoleniu. (...) Działania edukacyjne nie są wówczas nastawione na rozwój, poszukiwanie i innowacyjność postaw młodego pokolenia, a na ustabilizowanie i reprodukcję wartości starszego pokolenia w młodszym” (H. Komorowska, 1995, s. 13-14).
- program, jako zestaw planowanych czynności pedagogicznych: to komplet zaplanowanych aktywności edukacyjnych obejmujących: „zakres nauczania i jego układ; proporcje poszczególnych działów treści; metody i techniki nauczania; sposoby motywowania uczących się do pracy” (H. Komorowska, 1995, s. 10).
- program, jako zestaw pojęć i zadań do wykonania: wykorzystywany w projektowaniu treningu określonych umiejętności. Program jest listą „jednostkowych zadań czy też aktywności przeznaczonych do wykonywania przez uczącego się w celu wyrobienia nawyków czynnościowych niezbędnych na niektórych stanowiskach pracy w przemyśle. Tak konstruowany program ma charakter behawioralny (jest ukierunkowany na określenie zachowania ucznia), a jego realizacja z natury rzeczy nosi charakter mechaniczny i odtwórczy, stąd jego ograniczone zastosowanie” (H. Komorowska, 1995, s. 12).
- program, jako zestaw zamierzonych efektów pedagogicznych: jest to lista rezultatów, jakie chcemy osiągnąć. Najważniejsze stają się cele, mniej ważne metody, środki.

- program maksimum: cechą tego programu jest elitarność. Treści przeznaczone do realizacji oraz wymagania wobec uczących się są bardzo wysokie.
- program minimum: cechą tego programu jest masowość, która pociąga za sobą obniżenie poziomu trudności treści w nim zawartych.
- program nauczania do zawodu – należy przez to rozumieć program, o którym mowa w art. 3 pkt. 13c ustawy o systemie oświaty, czyli obowiązkowe zestawy celów kształcenia i treści nauczania opisanych w formie oczekiwanych efektów kształcenia: wiedzy, umiejętności zawodowych oraz kompetencji personalnych i społecznych, niezbędnych dla zawodów lub kwalifikacji wyodrębnionych w zawodach, uwzględniane w programach nauczania i umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych oraz warunki realizacji kształcenia w zawodach, w tym zalecane wyposażenie w pomoce dydaktyczne i sprzęt oraz minimalna liczba godzin kształcenia zawodowego.
- program nauczania: „ogół doświadczeń edukacyjnych zaplanowanych dla ucznia i nauczyciela, które mają doprowadzić ucznia do osiągnięcia określonych stanów bądź umożliwić mu doświadczenie określonych przeżyć poznawczych i emocjonalnych. To także zapis zamierzonych zdarzeń edukacyjnych obejmujących zakładane wyniki uczenia się, czynności uczniów odnoszące się do określonego materiału nauczania oraz niezbędne warunki skutecznego i sprawnego uczenia się”(S. Dylak, 2000, s.23).
- program projektów tematyczno-interdyscyplinarnych: „treści, którymi zainteresowany jest konstruktor programu będą funkcjonowały w powiązaniu z innymi treściami, jednak nie w obrębie szerszego bloku przedmiotowego, a w obrębie pewnych prac projektowych, podejmowanych przez zespoły uczących się” (H. Komorowska, 1995, s. 23).
- program przedmiotowy: zakres treści tworzy niezależny przedmiot. Jest on „zminiaturyzowanym obrazem dorobku danej dziedziny nauki” (K. Baranowicz, 1995, s. 17). W tak ujmowanym programie treść nauczania ma swoistą strukturę, w której wyróżniamy: „informacje wzbogacające wiedzę, ćwiczenia pozwalające na kształtowanie umiejętności, ćwiczenia prowadzące do kształtowania postaw. Liczba godzin przeznaczonych na nauczanie danego przedmiotu powinna zależeć nie od treści nauki, lecz od struktury treści kształcenia” (K. Baranowicz, 1995, s., 17). B. Bernstein (1990) ten rodzaj programu nazywa „programem typu kolekcja” i

uważa, że nauczyciele uczący w oparciu o ten program „są monopolistami wiedzy i wydzielają ją uczniom stopniowo, traktując ich jak ignorantów” (s. 49).

- program racjonalny: treści oparte na świadomie dobranych kryteriach (życiowości, kulturalnych, psychologicznych, poznawczych).
- program szkolny: obejmuje wszelkie dokumenty i polecenia składające się na instrukcję normującą pracę szkół i nauczycieli ukierunkowaną na osiągnięcie przez uczniów założonych celów programowych. Podstawowym źródłem i kontekstem tworzenia programu jest przyjęta filozofia człowieka i jego edukacji.
- program tradycyjny: treści nauczania wyznaczone przez tradycję.
- program ukryty : „ hidden curriculum” : to wszystko, co zostaje przyswojone w szkole obok oficjalnego programu, (czyli nie jest zawarte w żadnym zestawie celów i nie uzasadnia działań oświatowych) . Są to zazwyczaj systematyczne pozadydaktyczne (poza intencjonalnym oddziaływaniem nauczyciela), lecz wychowawczo ważne konsekwencje uczęszczania ucznia do szkoły. Efektem działania ukrytego programu może być : = wyprodukowanie tzw. „ ludzi instytucji”; = wypracowanie strategii nastawionych na przetrwanie w warunkach szkoły ; = przyjęcie za naturalne określonych podziałów (płęć , wybitnie zdolni, kujoni, niezdolni) ; = obniżenie poczucia wartości (etykietowanie) ; zahamowanie twórczych zachowań.
- program współczesny: zasada życiowości organizuje dobór treści (przygotowanie dzieci i młodzieży do życia we współczesnej epoce).
- program wychowawczo-profilaktyczny: składa się z (zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe) 1) treści i działania o charakterze wychowawczym skierowane do uczniów, oraz 2) treści i działania o charakterze profilaktycznym dostosowane do potrzeb rozwojowych uczniów, przygotowane w oparciu o przeprowadzoną diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej, skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców. Przepisu ust. 1 nie stosuje się do przedszkoli i szkół dla dorosłych.
- program wychowawczy szkoły: to obowiązkowy dokument, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym i jest realizowany przez wszystkich nauczycieli. Powinien on zawierać całościowy opis zadań wychowawczych, które podejmuje dana szkoła. Zadania te częściowo są określone w ustawach oświatowych i rozporządzeniach,

inne powinny być określone przez dyrektora i nauczycieli w konsultacji z rodzicami. Program wychowawczy szkoły obejmuje w szczególności: = powinności wychowawcze, będące wymiarem pracy edukacyjnej każdego nauczyciela, określone w ramach zadań ogólnych szkoły; = powinności i treści wychowawcze właściwe dla poszczególnych zajęć edukacyjnych; = powinności wychowawców klasowych; = treści wychowawcze, zawarte w statucie oraz regulaminie szkoły; = harmonogram działań doraźnych i okolicznościowych; = istniejące lub tworzone zwyczaje i obyczaje szkolne; = zasady współpracy wychowawczej z rodzicami; = zasady współpracy wychowawczej z samorządem terytorialnym; = tematyczne, okresowe programy wychowawcze (krajowe, regionalne, lokalne i szkolne); = zasady funkcjonowania i zadania samorządu uczniowskiego. Konkretny kształt programu wychowawczego powinien być dziełem dyrektora i nauczycieli, a prawo stwarza tylko jego ramy. Tworzenie szkolnych programów wychowawczych to nowe zadanie dla nauczycieli.

- program wychowania przedszkolnego lub program nauczania do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego: należy przez to rozumieć program, o którym mowa w art. 3 pkt. 13b ustawy o systemie oświaty (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe), czyli obowiązkowe zestawy celów i treści nauczania, w tym umiejętności, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu określonego etapu edukacyjnego, oraz zadania wychowawcze szkoły, uwzględniane odpowiednio w programach wychowania przedszkolnego i programach nauczania oraz umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych.
- wyzerowany program: pojęcie wprowadzone przez E. Eisner (1990) który opisał go, jako to wszystko, czego szkoła nie uczy, co jest przez szkołę, program i nauczycieli pominięte, a nauczyciele zazwyczaj nie są świadomi tych pominięć.

1.2.12. Szkoła i jej rodzaje: *instytucje oświatowo-wychowawcze zajmujące się kształceniem i wychowaniem w państwie*

- branżowa szkoła I stopnia: od 1 września 2017 r. dotychczasowej trzyletniej zasadniczej szkoły zawodowej w trzyletnią branżową szkołę I stopnia. Od roku szkolnego 2017/2018 będzie prowadzona rekrutacja kandydatów do klasy pierwszej branżowej szkoły I stopnia. W roku szkolnym 2017/2018 kształcenie w branżowej szkole I stopnia odbędzie się w zawodach ustalonych dla przekształcanej zasadniczej szkoły zawodowej. Uczniowie dotychczasowej zasadniczej szkoły zawodowej, którzy nie uzyskają promocji do klasy programowo wyższej będą kontynuowali naukę w odpowiedniej klasie branżowej szkoły I stopnia. W branżowej szkole I stopnia realizowane było kształcenie w zakresie jednej kwalifikacji. Po ukończeniu branżowej szkoły I stopnia i zdaniu egzaminu z jednej kwalifikacji absolwent uzyska dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe, a także i otrzyma wykształcenie zasadnicze branżowe. Absolwenci branżowej szkoły I stopnia kształcący się w zawodach, którzy nie decydują się na naukę w branżowej szkole II stopnia, będą mogli podjąć pracę lub wybrać liceum ogólnokształcące dla dorosłych począwszy od II klasy oraz zdecydować się na kwalifikacyjne kursy zawodowe. Po ukończeniu szkoły II stopnia i po zdaniu egzaminu z zakresu

drugiej kwalifikacji, absolwent uzyska wykształcenie średnie branżowe oraz dyplom technika.

- branżowa szkoła II stopnia: pierwsi absolwenci ukończą branżową szkołę I stopnia w 2020 r., w związku z tym, utworzenie branżowej szkoły II stopnia nastąpi 1 września 2020 r., a pierwsza rekrutacja kandydatów zostanie przeprowadzona na rok szkolny 2020/2021. Wprowadzenie 2-letniej branżowej szkoły II stopnia zapewnia drożność kształcenia zawodowego w systemie szkolnym. Szkoła ta umożliwi absolwentom branżowej szkoły I stopnia kontynuację kształcenia w systemie szkolnym. Oznacza to, że absolwent uzyskuje dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe w zawodzie nauczonym na poziomie technika oraz otrzyma świadectwo dojrzałości. Absolwenci branżowej szkoły II stopnia po uzyskaniu świadectwa dojrzałości będą mogli kontynuować naukę na studiach wyższych. Aby uzyskać świadectwo dojrzałości, absolwenci branżowej szkoły II stopnia będą zobowiązani do zdania egzaminu maturalnego. Podobnie, jak w przypadku absolwentów liceów ogólnokształcących i techników – z trzech przedmiotów obowiązkowych (języka polskiego, matematyki i języka obcego). Uczeń po branżowej szkole II stopnia dodatkowo w miejsce obowiązkowego przedmiotu dodatkowego (z zakresu kształcenia ogólnego) przystępuje także do egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie. Uzyskuje on tym samym, oprócz świadectwa dojrzałości, także dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe. Warunkiem zdania egzaminów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie będzie otrzymanie z każdej części pisemnej egzaminu, co najmniej 50 proc. możliwych do uzyskania punktów, zaś z każdej części praktycznej –, co najmniej 75 proc. punktów. Osoby dorosłe mogą kontynuować naukę w szkołach dla dorosłych, na kwalifikacyjnych kursach zawodowych lub potwierdzić poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych w drodze egzaminów eksternistycznych.
- kształcenie specjalne: obejmuje się dzieci i młodzież niepełnosprawne, niedostosowane społecznie i zagrożone niedostosowaniem społecznym, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy. Kształcenie to może być prowadzone w formie nauki odpowiednio w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego i ośrodkach. Uczniowi objętemu

kształceniem specjalnym dostosowuje się odpowiednio program wychowania przedszkolnego i program nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia. Dostosowanie następuje na podstawie opracowanego dla ucznia indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego uwzględniającego zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. W zależności od rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia niepełnosprawności intelektualnej, dzieciom i młodzieży organizuje się kształcenie i wychowanie, które stosownie do potrzeb umożliwi naukę w dostępnym dla nich zakresie, usprawnianie zaburzonych funkcji, rewalidację i resocjalizację oraz zapewnia specjalistyczną pomoc i opiekę. Opinie w sprawie dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb ucznia, u którego stwierdzono specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom, wydają również niepubliczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym niepubliczne specjalistyczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne zatrudniające pracowników posiadających kwalifikacje określone dla pracowników publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych. Starosta właściwy ze względu na miejsce zamieszkania dziecka posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, na wniosek rodziców, zapewnia mu odpowiednią formę kształcenia, uwzględniając rodzaj niepełnosprawności. Jeżeli orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zaleca kształcenie dziecka odpowiednio w przedszkolu specjalnym albo w przedszkolu lub szkole podstawowej, ogólnodostępnych lub integracyjnych, odpowiednią formę kształcenia, na wniosek rodziców, zapewnia jednostka samorządu terytorialnego właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka, do której zadań własnych należy prowadzenie przedszkoli lub szkół. Jeżeli powiat właściwy ze względu na miejsce zamieszkania dziecka nie prowadzi szkoły specjalnej lub ośrodka odpowiednich ze względu na rodzaj niepełnosprawności, starosta tego powiatu kieruje dziecko do najbliższego powiatu prowadzącego taką szkołę lub ośrodek, który dysponuje wolnymi miejscami. Starosta najbliższego powiatu prowadzącego taką szkołę lub ośrodek, który dysponuje wolnymi miejscami, nie może odmówić przyjęcia dziecka do szkoły lub ośrodka.

- kultura organizacyjna szkoły: zbiór obowiązujących norm i zasad funkcjonowania wpływających z misji i planu rozwoju szkoły, przejawiających się w realizowanych wartościach, postawach i

sposobach działania, symbolicznej sferze funkcjonowania oraz strukturze organizacyjnej i uwarunkowaniach prawnych.

- kultura szkoły: *preferowane* zachowania, które są wspólne dla członków danej szkoły i przekazywane w jego obrębie.
- leczenie uzdrowiskowe dzieci: trwa przez cały rok, a uczniowie szkół podstawowych i ponadpodstawowych mogą korzystać z nauki w sanatoriach. NFZ ma obowiązek zapewnić w pierwszej kolejności wyjazdy w ferie i wakacje uczniom szkół ponadpodstawowych. To jedyna grupa uczniów poniżej 18 roku życia, która nie może kontynuować nauki podczas pobytu na kuracji.
- liceum ogólnokształcące: istniejące aktualnie 3-letnie liceum ogólnokształcące z dniem 1 września 2019 r. stanie się 4-letnim liceum ogólnokształcącym. 1 września 2020 r. rozpocznie się tym samym stopniowe wygaszanie trzyletniego liceum ogólnokształcącego. Na rok szkolny 2020/2021 nie będzie prowadzone już postępowanie rekrutacyjne do klasy I dotychczasowego trzyletniego liceum ogólnokształcącego. W latach szkolnych 2019/2020–2021/2022w czteroletnim liceum ogólnokształcącym będą prowadzone klasy dotychczasowego trzyletniego liceum ogólnokształcącego.
- ład szkolny: zazwyczaj określa go w postaci dokumentu regulamin szkolny, który wskazuje na prawa i obowiązki ucznia, ale także w zależności od specyfiki szkoły prawa i obowiązki rodziców i nauczycieli.
- proksemika klasy szkolnej: czynniki wyznaczające specyfikę miejsca pracy nauczyciela i uczniów. Do podstawowych warunków przestrzennych zaliczamy: = wyposażenie; = kolory ścian; = oświetlenie; = temperaturę = natężenie hałasu; = rozstawienie stolików, ławek, krzeseł; = liczebność klasy; orientację przestrzenną nauczyciela itp.
- szkoła: instytucja oświatowo-wychowawcza zajmująca się kształceniem i wychowaniem w państwie. W Grecji szkoła to miejsce obywatela dyskusji między filozofami. Poza tym rozumieniem szkoła to: = budynek, w którym zachodzi nauczanie; = kierunek w nauce, filozofii i literaturze, którego przedstawiciele łączy wspólny pogląd lub metoda. Szkołę lub placówkę publiczną zakłada się na podstawie aktu założycielskiego, który określa jej typ, nazwę i siedzibę. Akt założycielski szkoły publicznej, w której jest realizowany obowiązek szkolny określa także jej zasięg terytorialny (obwód), w szczególności nazwy miejscowości (w miastach nazwy ulic lub ich części) należących do jej obwodu, a w przypadku szkoły

podstawowej także podporządkowane jej organizacyjnie szkoły filialne. Szkole publicznej prowadzonej przez osobę fizyczną lub osobę prawną inną niż jednostka samorządu terytorialnego nie ustala się obwodu, chyba, że osoba prowadząca wystąpi z takim wnioskiem. Założenie szkoły lub placówki publicznej przez osobę prawną inną niż jednostka samorządu terytorialnego lub osobę fizyczną wymaga: 1) zezwolenia właściwego organu jednostki samorządu terytorialnego, której zadaniem jest prowadzenie szkół lub placówek publicznych danego typu, wydanego po uzyskaniu pozytywnej opinii kuratora oświaty; 2) w przypadku szkół artystycznych: a) realizujących wyłącznie kształcenie artystyczne – zezwolenia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, b) realizujących także kształcenie ogólne – zezwolenia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego wydanego po uzyskaniu pozytywnej opinii kuratora oświaty. Wniosek o udzielenie zezwolenia składa się wraz z projektem aktu założycielskiego i statutu; wniosek zawiera także dane niezbędne do wpisania szkoły lub placówki do krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej. Wniosek składa się nie później niż do dnia 30 września roku poprzedzającego rok, w którym ma nastąpić uruchomienie szkoły lub placówki. Termin ten może zostać przedłużony za zgodą odpowiednio organu jednostki samorządu terytorialnego albo ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Organ lub osoba zakładająca szkołę lub placówkę podpisuje akt założycielski oraz nadaje pierwszy statut. Akt założycielski i statut szkoły lub placówki publicznej przesyła się właściwemu kuratorowi oświaty oraz innym organom właściwym do sprawowania nadzoru pedagogicznego nad szkołą lub placówką. Szkoła publiczna może być zlikwidowana z końcem roku szkolnego przez organ prowadzący szkołę, po zapewnieniu przez ten organ uczniom możliwości kontynuowania nauki w innej szkole publicznej tego samego typu, a także kształcącej w tym samym lub zbliżonym zawodzie. Organ prowadzący jest obowiązany, co najmniej na 6 miesięcy przed terminem likwidacji, zawiadomić o zamiarze likwidacji szkoły: rodziców uczniów (w przypadku szkoły dla dorosłych – uczniów), właściwego kuratora oświaty oraz organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego właściwej do prowadzenia szkół danego typu. Szkoła lub placówka publiczna prowadzona przez jednostkę samorządu terytorialnego może zostać zlikwidowana po uzyskaniu pozytywnej opinii kuratora oświaty, a w przypadku publicznej szkoły

artystycznej prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego – po uzyskaniu pozytywnej opinii ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Szkoła lub placówka publiczna prowadzona przez osobę prawną inną niż jednostka samorządu terytorialnego lub osobę fizyczną może zostać zlikwidowana za zgodą organu, który udzielił zezwolenia na jej założenie. Musi ją poprzedzać opinia, która jest wydawana w drodze postanowienia, na które przysługuje zażalenie do ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania – w przypadku postanowienia wydanego przez kuratora oświaty. Dokumentację zlikwidowanej szkoły publicznej przekazuje się organowi prowadzącemu szkołę, z wyjątkiem dokumentacji przebiegu nauczania, którą przekazuje się organowi sprawującemu nadzór pedagogiczny, w terminie jednego miesiąca od dnia zakończenia likwidacji. Dokumentację zlikwidowanej szkoły lub placówki publicznej prowadzonej przez osobę prawną lub fizyczną przekazuje się właściwemu organowi jednostki samorządu terytorialnego. Podobnie postępuje się w przypadku przekształcenia szkoły lub placówki. Organ prowadzący szkołę lub placówkę może przenieść kształcenie w określonym zawodzie z tej szkoły lub placówki do innej szkoły tego samego typu lub innej placówki tego samego rodzaju prowadzonej przez ten organ, po zawiadomieniu, co najmniej na 6 miesięcy przed terminem przeniesienia, kuratora oświaty i rodziców uczniów, a w przypadku szkoły dla dorosłych – uczniów. Szkoła w zakresie realizacji zadań statutowych zapewnia uczniom możliwość korzystania z: 1) pomieszczeń do nauki z niezbędnym wyposażeniem; 2) biblioteki; 3) świetlicy – w przypadku szkoły podstawowej i szkoły prowadzącej kształcenie specjalne; 4) gabinetu profilaktyki zdrowotnej; 5) zespołu urządzeń sportowych i rekreacyjnych; 6) pomieszczeń sanitarno-higienicznych i szatni. Osoby prawne i osoby fizyczne mogą zakładać szkoły i placówki niepubliczne po uzyskaniu wpisu do ewidencji prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego obowiązującą do prowadzenia odpowiedniego typu publicznych szkół i placówek. Zgłoszenie do ewidencji powinno zawierać: 1) oznaczenie osoby zamierzającej prowadzić szkołę lub placówkę, jej miejsca zamieszkania lub siedziby; 2) określenie odpowiednio typu i rodzaju szkoły lub placówki oraz daty rozpoczęcia jej funkcjonowania, a w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe – nazw zawodów, w jakich szkoła będzie kształcić, zgodnych z nazwami zawodów występujących w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego lub

klasyfikacji zawodów i specjalności ustalanej na potrzeby rynku pracy przez ministra właściwego do spraw pracy; 3) wskazanie miejsca prowadzenia szkoły lub placówki oraz informację o warunkach lokalowych zapewniających: a) możliwość prowadzenia zajęć dydaktyczno-wychowawczych, b) realizację innych zadań statutowych, c) w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe – możliwość realizacji praktycznej nauki zawodu, d) bezpieczne i higieniczne warunki nauki i pracy, spełniające wymagania określone w przepisach w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, przepisach o ochronie środowiska, przepisach o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, przepisach techniczno-budowlanych i przepisach o ochronie przeciwpożarowej; spełnienie tych wymagań potwierdza się przez dołączenie do zgłoszenia odpowiednio pozytywnej opinii właściwego państwowego powiatowego inspektora sanitarnego oraz pozytywnej opinii komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej; 4) statut szkoły lub placówki; 5) dane dotyczące kwalifikacji pracowników pedagogicznych i dyrektora, przewidzianych do zatrudnienia w szkole lub placówce mają być nadane uprawnienia szkoły publicznej; 6) dane niezbędne do wpisania szkoły lub placówki do krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej. Niepubliczna placówka może zostać wpisana do ewidencji, jeżeli osoba zgłaszająca tę placówkę do ewidencji przedstawi pozytywną opinię kuratora oświaty o spełnieniu wymagań. Niepubliczny młodzieżowy ośrodek wychowawczy może zostać wpisany do ewidencji, jeżeli osoba zgłaszająca ten ośrodek do ewidencji przedstawi ponadto opinię instytucji odpowiedzialnej za wskazywanie staroście ośrodka, do którego ma być skierowany nieletni, określonej w przepisach wydanych na podstawie art. 81 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2016 r. poz. 1654), z której wynika, że istnieje zapotrzebowanie na miejsca w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Organ, o którym mowa w ust. 1, dokonuje wpisu do ewidencji w ciągu 30 dni od daty zgłoszenia oraz z urzędu doręcza zgłaszającemu zaświadczenie o wpisie do ewidencji, a kopię zaświadczenia przekazuje właściwemu kuratorowi oświaty oraz organowi podatkowemu. Organ, o którym mowa w ust. 2, dokonuje wpisu do ewidencji w ciągu 30 dni od daty zgłoszenia oraz z urzędu doręcza zgłaszającemu zaświadczenie o wpisie do ewidencji, a kopię zaświadczenia przekazuje organowi podatkowemu, a w przypadku szkoły artystycznej realizującej

kształcenie ogólne również właściwemu kuratorowi oświaty. Organ wydaje decyzję o odmowie wpisu do ewidencji, jeżeli: 1) zgłoszenie nie zawiera niezbędnych danych albo podane w nim dane są błędne i mimo wezwania nie zostało uzupełnione albo poprawione w wyznaczonym terminie; 2) statut szkoły lub placówki jest sprzeczny z obowiązującym prawem i mimo wezwania nie został zmieniony. Wpis do ewidencji podlega wykreśleniu w przypadkach: 1) niepodjęcia działalności przez szkołę lub placówkę w terminie wskazanym w zgłoszeniu do ewidencji; 2) prawomocnego orzeczenia sądu zakazującego osobie fizycznej, prowadzącej szkołę lub placówkę, prowadzenia działalności oświatowej; 3) stwierdzenia, w trybie nadzoru pedagogicznego, że działalność szkoły lub placówki lub organu prowadzącego tę szkołę lub placówkę jest niezgodna z przepisami niniejszej ustawy, ustawy o systemie oświaty, wydanych na ich podstawie rozporządzeń lub statutem, a w szkole podstawowej oraz szkole artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej; 4) dokonania wpisu z naruszeniem prawa; 5) zaprzestania działalności przez szkołę lub placówkę przez okres dłuższy niż 3 miesiące. Wykreślenie z ewidencji następuje w drodze decyzji, w terminie określonym w decyzji i jest równoznaczne z likwidacją szkoły lub placówki. Prowadzenie szkoły lub placówki, zespołu oraz innej formy wychowania przedszkolnego nie jest działalnością gospodarczą. Osoba prowadząca szkołę lub placówkę może ją zlikwidować z końcem roku szkolnego. W tym przypadku osoba prowadząca szkołę lub placówkę jest obowiązana, co najmniej na 6 miesięcy przed terminem likwidacji zawiadomić o zamiarze i przyczynach likwidacji: rodziców uczniów, organ oraz gminę, na której terenie jest położona szkoła lub placówka. Dokumentację przebiegu nauczania zlikwidowanej szkoły przekazuje się organowi sprawującemu nadzór pedagogiczny, w terminie jednego miesiąca od dnia zakończenia likwidacji. Po zakończeniu likwidacji wpis do ewidencji ulega wykreśleniu.

- szkoła alternatywna: to rodzaj placówki oświatowej, zorganizowanej według odmiennych projektów edukacyjnych, które stanowią alternatywę wobec koncepcji realizowanych w szkołach prowadzonych przez organy administracji państwowej bądź gminnej. Jako przykłady takich szkół można wskazać szkoły odwołujące się do systemu pedagogicznego M. Montessori czy C. Freineta. W Polsce zaś Wrocławską Szkołę Przyszłości R. Łukaszewicza.
- szkoła dla dorosłych: stosuje się w nich odrębną organizację kształcenia i do których są przyjmowane osoby mające 18 lat, a

także kończące 18 lat w roku kalendarzowym, w którym są przyjmowane do szkoły (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).

- szkoła dwujęzyczna: to szkoła, w której wszystkie oddziały są oddziałami dwujęzycznymi (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- szkoła eksperymentalna: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe osoba prowadząca szkołę składa wniosek o nadanie szkole uprawnień szkoły publicznej do ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania za pośrednictwem kuratora oświaty, który dołącza swoją opinię. Wniosek o uznanie szkoły za eksperymentalną powinien zawierać: 1) określenie celu, założeń i sposobu realizacji eksperymentu; 2) opinię jednostki naukowej dotyczącą założeń eksperymentu wraz ze zgodą tej instytucji na sprawowanie opieki nad przebiegiem eksperymentu i dokonanie jego oceny; 3) zgodę rady pedagogicznej; 4) w przypadku eksperymentu dotyczącego kształcenia w zawodzie nieumieszczonym w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego także uzasadnienie potrzeby kształcenia w tym zawodzie wraz z opiniami: a) wojewódzkiej lub powiatowej rady rynku pracy wydanymi po uzyskaniu stanowiska wojewódzkiego lub powiatowego urzędu pracy, b) organu samorządu gospodarczego lub innej organizacji gospodarczej właściwej dla danego zawodu albo organizacji pracodawców, c) jednostki naukowej lub stowarzyszenia zawodowego właściwego dla danego zawodu w zakresie oceny merytorycznej zawartości programu nauczania przewidzianego dla danego zawodu, d) ministra właściwego dla danego zawodu w zakresie ewentualnego wprowadzenia tego zawodu do klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, nadając uprawnienia określa niezbędne warunki funkcjonowania szkoły, uwzględniając w szczególności założenia i sposób realizacji eksperymentu, wskazane we wniosku. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania może, w drodze decyzji, nadać jej uprawnienia szkoły publicznej nawet wtedy, gdy w szkole zatrudniają się nauczycieli niespełniających kwalifikacji.
- szkoła integracyjna: należy przez to rozumieć szkołę, w której wszystkie oddziały są oddziałami integracyjnymi (Ustawa z dnia 14 grudnia, 2016 r. Prawo oświatowe).
- szkoła leśna: to szkoła ponadpodstawowa kształcąca wyłącznie w zawodach dla leśnictwa, dla których, zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego, o której mowa w art. 46 ust. 1, ministrem

właściwym jest minister właściwy do spraw środowiska (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).

- szkoła morską: to szkoła ponadpodstawowa kształcąca wyłącznie w zawodach podstawowych dla żeglugi morskiej, dla których, zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego, o której mowa w art. 46 ust. 1, ministrem właściwym jest minister właściwy do spraw gospodarki morskiej (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- szkoła niepubliczna: niebędąca szkołą artystyczną może uzyskać uprawnienia szkoły publicznej, jeżeli: 1) realizuje programy nauczania uwzględniające podstawy programowe; 2) realizuje zajęcia edukacyjne w cyklu nie krótszym oraz w wymiarze nie niższym niż łączny wymiar obowiązkowych zajęć edukacyjnych określony w ramowym planie nauczania szkoły publicznej danego typu; 3) stosuje zasady klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów; 4) prowadzi dokumentację przebiegu nauczania ustaloną dla szkół publicznych; 5) w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe – kształci w zawodach określonych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego; 6) zatrudnia nauczycieli obowiązkowych zajęć edukacyjnych, posiadających kwalifikacje określone dla nauczycieli szkół publicznych. Niepubliczna szkoła artystyczna może uzyskać uprawnienia szkoły publicznej, jeżeli: 1) realizuje programy nauczania uwzględniające podstawy programowe; 2) realizuje zajęcia edukacyjne zgodnie z ramowym planem nauczania publicznej szkoły artystycznej danego typu; 3) przyjmuje kandydatów, którzy uzyskali pozytywny wynik sprawdzianu uzdolnień, predyspozycji lub praktycznych umiejętności niezbędnych do podjęcia kształcenia w danej szkole artystycznej, danym zawodzie, specjalności lub specjalizacji, uwzględniając limity wiekowe kandydatów określone dla kandydatów do publicznej szkoły artystycznej danego typu; stosuje zasady klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów; 5) prowadzi dokumentację przebiegu nauczania ustaloną dla publicznych szkół artystycznych; 6) kształci w zawodach szkolnictwa artystycznego określonych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, dla których minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określił podstawę programową kształcenia w zawodzie; 7) zatrudnia nauczycieli zajęć edukacyjnych. Szkoły niepubliczne dzielą się na następujące typy: 1) ośmioletnią szkołę podstawową; 2) szkoły ponadpodstawowe: a) czteroletnie liceum

ogólnokształcące, b) pięcioletnie technikum, c) trzyletnią branżową szkołę I stopnia, d) trzyletnią szkołę specjalną przysposabiającą do pracy, e) dwuletnią branżową szkołę II stopnia, f) szkołę policealną dla osób posiadających wykształcenie średnie lub wykształcenie średnie branżowe, o okresie nauczania nie dłuższym niż 2, 5 roku. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania może określać, w drodze rozporządzenia, typy szkół inne niż wymienione w ust. 1 oraz ustalać sposób organizacji kształcenia w tych typach szkół, biorąc pod uwagę konieczność realizowania cyklu kształcenia uwzględniającego podstawy programowe kształcenia ogólnego dla obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz podstawę programową kształcenia w zawodach. Ukończenie: 1) szkoły podstawowej umożliwia dalsze kształcenie w szkołach ponadpodstawowych; 2) liceum ogólnokształcącego umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego; 3) technikum umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego oraz uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie; 4) branżowej szkoły I stopnia umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w danym zawodzie, a także dalsze kształcenie w branżowej szkole II stopnia kształcącej w zawodzie, w którym wyodrębniono kwalifikację wspólną dla zawodu nauczanego w branżowej szkole I i II stopnia, lub w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych począwszy od klasy II; branżowej szkoły II stopnia umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w zawodzie nauczonym na poziomie technika, w którym wyodrębniono kwalifikację wspólną dla zawodu nauczanego w branżowej szkole I i II stopnia, po zdaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w danym zawodzie, a także uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego; 6) szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy umożliwia uzyskanie świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy; 7) szkoły policealnej umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie.

- szkoła podstawowa: może być szkołą publiczną lub niepubliczną o uprawnieniach szkoły publicznej. Wykształcenie podstawowe posiada osoba, która: 1) ukończyła szkołę podstawową albo 2) uzyskała w szkole artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej, w wyniku klasyfikacji rocznej w klasie, której zakres

nauczania odpowiada ostatniej klasie szkoły podstawowej, ze wszystkich obowiązkowych zajęć edukacyjnych ogólnokształcących pozytywne oceny klasyfikacyjne, albo 3) ukończyła podstawowe studium zawodowe. kształcenie w szkole podstawowej jest podzielone na dwa etapy edukacyjne: I etap edukacyjny - edukacja wczesnoszkolna w formie kształcenia zintegrowanego, obejmie klasy I-III szkoły podstawowej; II etap - nauczanie przedmiotowe, obejmie klasy IV-VIII szkoły podstawowej. W II etapie będą realizowane następujące przedmioty: język polski, język obcy nowożytny, drugi język nowożytny, muzyka, plastyka, historia, wiedza o społeczeństwie, przyroda, geografia, biologia, chemia, fizyka, matematyka, informatyka, technika, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej, język regionalny – język kaszubski. Zajęcia z religii będą realizowane w ramach przedmiotów dodatkowych, tak jak obecnie. Od klasy V wprowadzone zostaną: geografia, biologia, chemia oraz fizyka. Od klasy VII uczniowie będą uczęszczać na zajęcia z doradztwa zawodowego. Od roku szkolnego 2018/2019 w ostatniej klasie 8-letniej szkoły podstawowej będzie przeprowadzany egzamin ósmoklasisty. W latach szkolnych 2018/2019, 2019/2020, 2020/2021 egzamin ósmoklasisty przeprowadzany będzie z języka polskiego, języka obcego nowożytnego i matematyki. Od roku szkolnego 2021/2022 z przedmiotów: język polski, matematyka, język obcy nowożytny oraz jeden z przedmiotów do wyboru spośród: biologii, chemii, fizyki, geografii, historii. Egzamin będzie przeprowadzany na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla ośmioletniej szkoły podstawowej. Wyniki egzaminu będą przedstawiane w procentach i na skali centylowej. Przystąpienie do egzaminu będzie obowiązkowe, uzyskane wyniki nie będą miały wpływu na ukończenie szkoły, natomiast będą stanowić jedno z kryteriów rekrutacji do szkoły ponadpodstawowej. Zasady organizacji i przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty, dotyczące m.in. warunków zwalniania uczniów z obowiązku przystąpienia do egzaminu, dostosowania warunków i formy przeprowadzania egzaminu, możliwości wglądu do sprawdzonej i ocenionej pracy egzaminacyjnej, będą analogiczne do rozwiązań funkcjonujących na obecnie przeprowadzanym egzaminie gimnazjalnym. Ukończenie szkoły podstawowej umożliwia dalsze kształcenie w szkołach ponadpodstawowych.

- szkoła policealna: przeznaczona dla absolwentów szkół średnich, którzy posiadają lub nie maturę. Okres nauki, w zależności od zawodu, trwa rok lub dwa lata. W szkołach publicznych oraz placówkach z uprawnieniami szkół publicznych kończy się ona egzaminem państwowym potwierdzającym zdobyte kwalifikacje. W szkołach policealnych można się nauczyć 123 zawodów. Egzaminy końcowe składają się z części pisemnej i praktycznej. Niezależnie od zawodu, w części pisemnej, oprócz wiedzy specjalistycznej sprawdzane są wiadomości z podstaw prawa pracy i ekonomii. Zadania na egzaminach praktycznych przypominają sytuacje, w których, na co dzień znajdują się przedstawiciele poszczególnych zawodów.
- szkoła publiczna: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia, 2016 r. Prawo oświatowe: 1) zapewnia bezpłatne nauczanie w zakresie ramowych planów nauczania; 2) przeprowadza rekrutację uczniów w oparciu o zasadę powszechnej dostępności; 3) zatrudnia nauczycieli posiadających kwalifikacje określone w odrębnych przepisach; 4) realizuje: a) programy nauczania uwzględniające podstawę programową kształcenia ogólnego, a w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe – również podstawę programową kształcenia w zawodach, b) ramowy plan nauczania; 5) realizuje zasady oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów. Szkoły publiczne umożliwiają uzyskanie świadectw lub dyplomów państwowych. Szkoły publiczne dzielą się na następujące typy: 1) ośmioletnią szkołę podstawową; 2) szkoły ponadpodstawowe: a) czteroletnie liceum ogólnokształcące, b) pięcioletnie technikum, c) trzyletnią branżową szkołę I stopnia, d) trzyletnią szkołę specjalną przysposabiającą do pracy, e) dwuletnią branżową szkołę II stopnia, f) szkołę policealną dla osób posiadających wykształcenie średnie lub wykształcenie średnie branżowe, o okresie nauczania nie dłuższym niż 2, 5 roku. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania może określać, w drodze rozporządzenia, typy szkół inne niż wymienione w ust. 1 oraz ustalać sposób organizacji kształcenia w tych typach szkół, biorąc pod uwagę konieczność realizowania cyklu kształcenia uwzględniającego podstawy programowe kształcenia ogólnego dla obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz podstawę programową kształcenia w zawodach. Ukończenie: 1) szkoły podstawowej umożliwia dalsze kształcenie w szkołach ponadpodstawowych; 2) liceum ogólnokształcącego umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego; 3) technikum

umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego oraz uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie; 4) branżowej szkoły I stopnia umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w danym zawodzie, a także dalsze kształcenie w branżowej szkole II stopnia kształcącej w zawodzie, w którym wyodrębniono kwalifikację wspólną dla zawodu nauczanego w branżowej szkole I i II stopnia, lub w liceum ogólnokształcącym dla dorosłych począwszy od klasy II; branżowej szkoły II stopnia umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w zawodzie nauczonym na poziomie technika, w którym wyodrębniono kwalifikację wspólną dla zawodu nauczanego w branżowej szkole I i II stopnia, po zdaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w danym zawodzie, a także uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego; 6) szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy umożliwia uzyskanie świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy; 7) szkoły policealnej umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie.

- szkoła rolnicza: to szkoła ponadpodstawowa kształcąca wyłącznie w zawodach dla rolnictwa, dla których, zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego, o której mowa w art. 46 ust. 1, ministrem właściwym jest minister właściwy do spraw rolnictwa, minister właściwy do spraw rozwoju wsi lub minister właściwy do spraw rynków rolnych (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- szkoła rybołówstwa: to szkoła ponadpodstawowa kształcąca wyłącznie w zawodach podstawowych dla rybołówstwa, dla których, zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego, o której mowa w art. 46 ust. 1, ministrem właściwym jest minister właściwy do spraw rybołówstwa (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- szkoła specjalna lub oddział specjalny: szkoła lub oddział dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, zorganizowane zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 127 ust. 19 pkt. 2; szkoła lub oddział zorganizowany w podmiocie leczniczym, o którym mowa w przepisach o działalności leczniczej, oraz w jednostce pomocy społecznej, w celu kształcenia dzieci i młodzieży przebywających w tym podmiocie lub jednostce, w

których stosuje się odpowiednią organizację kształcenia oraz specjalne działania opiekuńczo-wychowawcze, zorganizowane zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 128 ust. 3.(Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).

- szkoła specjalna przysposabiająca do pracy: nauka trwa 3 lata. Jest szkołą ponadgimnazjalną/ ponadpodstawową dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi w wieku do 24 lat. Głównym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do roli osoby dorosłej, do samodzielności i aktywności w życiu dorosłym na miarę indywidualnych możliwości. W szkole odbywają się zajęcia edukacyjne i rewalidacyjne obejmujące funkcjonowanie osobiste i społeczne, przysposobienie do pracy, terapia pedagogiczna, kształtujące kreatywność (muzyka, taniec). Głównym przedmiotem jest przysposobienie do pracy. Zajęcia praktyczne, dających uczniom możliwość nabywania praktycznych umiejętności oraz kształtowania właściwych postaw wobec pracy(gospodarstwo domowe, rękodzielnictwo, ogrodnictwo).
- szkoła w domu: edukacja domowa: to nauczanie dzieci przez ich rodziców lub opiekunów prawnych oraz wyznaczone przez nie osoby, odbywająca się poza systemem edukacji szkolnej. Pozwala na to Ustawa o systemie oświaty określając edukację domową, jako spełnianie obowiązku szkolnego poza szkołą. „Na wniosek rodziców dyrektor odpowiednio publicznego lub niepublicznego przedszkola, szkoły podstawowej, i szkoły ponadpodstawowej, do której dziecko zostało przyjęte, może zezwolić, w drodze decyzji, na spełnianie przez dziecko odpowiednio obowiązku szkolnego poza przedszkolem, oddziałem przedszkolnym lub inną formą wychowania przedszkolnego i obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki poza szkołą”(Ustawa systemie oświaty). Rodzice winni złożyć wniosek do dnia 31 maja i dołączyć do niego opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, oświadczenie rodziców o zapewnieniu dziecku warunków umożliwiających realizację podstawy programowej obowiązującej na danym etapie kształcenia, zobowiązanie rodziców do przystępowania w każdym roku szkolnym przez dziecko spełniające obowiązek szkolny lub obowiązek nauki do rocznych egzaminów klasyfikacyjnych. Dziecko spełniające obowiązek szkolny lub obowiązek nauki poza szkołą otrzymuje świadectwo ukończenia poszczególnych klas danej szkoły po zdaniu egzaminów klasyfikacyjnych z zakresu podstawy programowej obowiązującej na danym etapie kształcenia, uzgodnionej na dany rok szkolny z

dyrektorem szkoły. Dziecku takiemu nie ustala się oceny zachowania. Dziecko ma prawo uczestniczyć w szkole w nadobowiązkowych zajęciach pozalekcyjnych. Rodzic nauczający swoje dziecko w domu nie musi być nauczycielem. Cofnięcie zezwolenia, następuje także na wniosek rodziców. B.D.Ray (2011) uważa, że „edukacja oparta na domu i rodzinie obejmuje: zobowiązanie ze strony rodziców do wychowania i wykształcenia swoich dzieci, naukę, dla której dom rodzinny stanowi główną bazę i zaplecze i która odbywa się pod nadzorem rodziców, plan nauczania, który łatwo daje się dostosować do sytuacji i potrzeb, nauczanie w domowym środowisku zamiast w instytucjonalnej klasie, udział rodziny w życiu lokalnej wspólnoty oraz korzystanie z ogólnodostępnych pomocy dydaktycznych (s.19)”

- szkoła żeglugi śródlądowej: to szkoła ponadpodstawowa kształcąca wyłącznie w zawodach podstawowych dla żeglugi śródlądowej, dla których, zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego, o której mowa w art. 46 ust. 1, ministrem właściwym jest minister właściwy do spraw żeglugi śródlądowej (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- technikum: od 1 września 2019 r. **4-letnie** technikum zostanie przekształcone w pięcioletnie technikum. Do roku 2019/2020 prowadzona będzie rekrutacja do dotychczasowego czteroletniego technikum (dla absolwentów gimnazjum), natomiast na rok szkolny 2019/2020 i późniejsze lata rekrutacja będzie prowadzona do pięcioletniego technikum (dla absolwentów ośmioletniej szkoły podstawowej). Na rok szkolny 2020/2021 nie będzie prowadzona rekrutacja do klas pierwszych czteroletniego technikum, co oznacza, że z dniem 1 września 2020 r. nastąpi likwidacja klasy pierwszej czteroletniego technikum, a w następnych latach kolejnych klas.
- zespół szkół: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe Organ prowadzący szkoły różnych typów lub placówki może je połączyć w zespół. Połączenie nie narusza odrębności rad pedagogicznych, rad rodziców, rad szkół lub placówek i samorządów uczniowskich poszczególnych szkół lub placówek, o ile statut zespołu nie stanowi inaczej. Organ prowadzący może połączyć w zespół prowadzoną przez siebie szkołę podstawową z prowadzonymi przez siebie przedszkolami mającymi siedzibę na obszarze objętym obwodem tej szkoły. Organ prowadzący może połączyć w zespół prowadzone przez siebie przedszkola mające siedzibę na obszarze objętym obwodem jednej szkoły podstawowej. Dyrektor zespołu jest dyrektorem szkoły lub placówki w rozumieniu ustawy. Utworzenie

zespołu następuje w chwili pozytywnego zaopiniowania go przez rady pedagogiczne. W przypadku utworzenia zespołu szkół lub placówek prowadzonych przez osobę prawną inną niż jednostka samorządu terytorialnego lub osobę fizyczną albo włączenia takiej szkoły lub placówki do zespołu, wydanie zezwolenia nie wymaga uzyskania pozytywnej opinii kuratora oświaty. W zakresie uregulowanym odmiennie w statucie zespołu tracą moc postanowienia zawarte w statutach połączonych szkół lub placówek. Organ prowadzący zespół szkół lub placówek albo szkół i placówek może wyłączyć z zespołu niektóre szkoły lub placówki, włączyć do zespołu inne szkoły lub placówki, a także może rozwiązać zespół. Utworzenie zespołu, w którego skład wchodzi szkoły lub placówki albo szkoły i placówki prowadzone przez różne organy, może nastąpić po zawarciu porozumienia między tymi organami. Co ważne porozumienie winno określać, który z organów będzie wykonywać zadania organu prowadzącego, sposób finansowania oraz tryb rozwiązania zespołu. Połączenie w zespół oraz włączenie do zespołu szkoły lub placówki jest dokonywane zazwyczaj z dniem 1 września danego roku. Natomiast wyłączenie z zespołu oraz rozwiązanie zespołu jest dokonywane z dniem 31 sierpnia danego roku. Organ prowadzący szkołę podstawową, w której zorganizowano oddział przedszkolny lub oddziały przedszkolne, może przekształcić ten oddział przedszkolny lub te oddziały przedszkolne w przedszkole. Przedszkole tworzy wtedy zespół ze szkołą podstawową, w której dotychczas działały oddział przedszkolny lub oddziały przedszkolne. W przypadku przekształcenia dyrektor szkoły podstawowej, w której dotychczas działały oddział przedszkolny lub oddziały przedszkolne, staje się dyrektorem zespołu do końca okresu, na jaki powierzono mu stanowisko dyrektora szkoły podstawowej.

- zielona szkoła: jest wyjazdem związanym z realizacją programu nauczania (podstaw programowych). Osoba odpowiedzialna za wyjazd proponuje czas jego trwania a zatwierdza dyrektor szkoły. Zielona szkoła wiąże się z krajoznawstwem i turystyką szkolną, która może być organizowana w ramach zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych oraz pozaszkolnych (§ 3 rozporządzenia MENiS z 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki). Organizowanie krajoznawstwa i turystyki odbywa się w następujących formach: wycieczki przedmiotowe - inicjowane i realizowane przez nauczycieli w celu uzupełnienia obowiązującego programu nauczania, w ramach danego przedmiotu lub przedmiotów

pokrewnych; wycieczki krajoznawczo-turystyczne, w których udział nie wymaga od uczestników przygotowania kondycyjnego i umiejętności specjalistycznych; imprezy krajoznawczo-turystyczne, takie jak: biwaki, konkursy, turnieje; imprezy turystyki kwalifikowanej i obozy wędrownie, w których udział wymaga od uczestników przygotowania kondycyjnego i umiejętności specjalistycznych, w tym posługiwania się specjalistycznym sprzętem; imprezy wyjazdowe - związane z realizacją programu nauczania, takie jak: zielone szkoły, szkoły zimowe, szkoły ekologiczne (podstawa prawna to Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz.U. Nr 135, poz. 1516 ze zm.); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz.U. 2003 r., Nr 6, poz. 69 ze zm.)

1.2.13. Wspomaganie pracy dydaktyczno-wychowawczej

szkoły: realizowane na podstawie Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe oraz rozporządzeń MEN

- biblioteka szkolna: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe realizuje zadania w zakresie: 1) gromadzenia i udostępniania podręczników, materiałów edukacyjnych i materiałów ćwiczeniowych oraz innych materiałów bibliotecznych; 2) tworzenia warunków do efektywnego posługiwania się technologiami informacyjno-komunikacyjnymi; 3) rozbudzania i rozwijania indywidualnych zainteresowań uczniów oraz wyrabiania i pogłębiania u uczniów nawyku czytania i uczenia się; 4) organizowania różnorodnych działań rozwijających wrażliwość kulturową i społeczną uczniów, w tym w zakresie podtrzymywania tożsamości narodowej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych, mniejszości etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym; 5) przeprowadzania inwentaryzacji księgozbioru biblioteki szkolnej.
- bursa: pierwszeństwo uzyskania miejsca w bursie mają uczniowie, którzy mają kłopoty z opłaceniem czynszu i chcą kontynuować naukę poza miejscem zamieszkania. Podstawą funkcjonowania burs są: Ustawa z dnia 07.09.1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. nr 256 z 2004 r. , poz. 2572 z późn. zmianami). Rozporządzenie MENiS z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie ramowych statutów placówek publicznych (Dz.U nr 52 z 2005 r., poz. 466 ze zmianami); Rozporządzenie MENiS z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach (Dz.U. nr 52 z

2005 r., poz. 467). Praca opiekuńczo- wychowawcza w bursie prowadzona jest w oparciu o obowiązującą podstawę programową kształcenia ogólnego. Zapewnia wychowankom całodobową opiekę wychowawczą, warunki do nauki, pomocy w nauce, warunki do rozwijania zainteresowań i uczestnictwa w kulturze. Tworzy odpowiednie warunki do nauki oraz organizuje pomoc w nauce. PMA także za zadanie stałe rozpoznawanie i diagnozowanie osobowości wychowanków, ich predyspozycji, stanu zdrowia, środowiska, warunków domowych oraz sytuacji szkolnej. Zadania bursy ujęte są w programie wychowawczym. Praca wychowawcza wspierana jest działaniami profilaktycznymi określonymi w Programie profilaktyki, mającym na celu ochronę wychowanków przed uzależnieniami i zagrożeniami. Placówka zapewnienia wychowankom całodzienne wyżywienie. Bursa realizuje swoje zadania we współpracy z rodzicami (opiekunami prawnymi) wychowanków, szkołą, do której uczęszczają oraz z poradniami specjalistycznymi.

- internat: przeznaczony jest dla uczniów uczących się poza miejscem stałego zamieszkania szkoła, w celu zapewnienia prawidłowej realizacji zadań opiekuńczych oraz wspierania prawidłowego rozwoju. Do internatu w pierwszej kolejności są przyjmowani uczniowie danej szkoły i gminy. W przypadku wolnych miejsc w internacie mogą być przyjmowani uczniowie innych szkół. W przypadku większej liczby uczniów ubiegających się o przyjęcie do internatu niż liczba miejsc w internacie, stosuje się między innymi kryterium dochodowe, wielkość rodziny i miejsce zamieszkania. W internacie tworzy się grupy wychowawcze. Liczbę uczniów w grupie wychowawczej określa dyrektor szkoły, w której jest zorganizowany internat w uzgodnieniu z organem prowadzącym. Opieka w porze nocnej jest sprawowana w sposób zapewniający nadzór nad wychowankami oraz ich bezpieczeństwo. Warunki korzystania z internatu, w tym wysokość opłat za zakwaterowanie i wyżywienie, a także termin i sposób ich wnoszenia ustala dyrektor szkoły w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę. Organ prowadzący szkołę może zwolnić rodziców albo pełnoletniego ucznia z całości lub części opłat za zakwaterowanie w internacie w przypadku szczególnie trudnej sytuacji materialnej rodziny lub w szczególnie uzasadnionych przypadkach losowych. Nie organizuje się internatu w szkole dla dorosłych (zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe)
- internet w szkole: szkoły i placówki zapewniające uczniom dostęp do Internetu są obowiązane podejmować działania zabezpieczające

uczniów przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju, w szczególności zainstalować i aktualizować oprogramowanie zabezpieczające.

- organizacje i stowarzyszenia w szkole lub placówce: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe mogą działać, z wyjątkiem partii i organizacji politycznych, stowarzyszenia i inne organizacje, a w szczególności organizacje harcerskie, których celem statutowym jest działalność wychowawcza albo rozszerzanie i wzbogacanie form działalności dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej i innowacyjnej szkoły lub placówki. Podjęcie działalności w szkole lub placówce przez stowarzyszenie lub inną organizację wymaga uzyskania zgody dyrektora szkoły lub placówki, wyrażonej po uprzednim uzgodnieniu warunków tej działalności oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii rady szkoły lub placówki i rady rodziców. W szkołach i placówkach, w których nie utworzono rady szkoły lub placówki, nie stosuje się wymogu uzyskania pozytywnej opinii rady szkoły lub placówki i rady rodziców.
- pedagog szkolny: zadania pedagoga szkolnego obejmują: organizowanie opieki i pomocy materialnej uczniom opuszczonym i osieroconym, uczniom z rodzin alkoholicznych, zdemoralizowanych, uczniom z rodzin wielodzietnych mającym szczególne trudności materialne, organizowanie pomocy uczniom kalekim, przewlekle chorym itp.; dbanie o zapewnienie miejsca w świetlicy lub internacie (półinternacie) uczniom wymagającym szczególnej opieki wychowawczej; dbanie o zapewnienie dożywiania uczniom z rodzin posiadających szczególnie trudne warunki materialne; wnioskowanie o kierowanie spraw uczniów z rodzin zaniedbanych środowiskowo do odpowiednich sądów dla nieletnich; wnioskowanie o skierowanie uczniów osieroconych i opuszczonych do placówek opieki całkowitej. Zgodnie z zapisem w rozdziale 8a Ustawy o systemie oświaty uczniowi przysługuje prawo do pomocy materialnej ze środków przeznaczonych na ten cel w: budżecie państwa, budżecie właściwej jednostki samorządu terytorialnego oraz środków Funduszu im. Komisji Edukacji Narodowej. Możemy mówić o pomocy materialnej w postaci stypendium szkolnego i zasiłku szkolnego (pomoc ma charakter socjalny). Pomoc może być także w formie stypendium za wyniki w nauce lub za osiągnięcia sportowe, stypendium Prezesa Rady Ministrów, stypendium ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, stypendium ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (pomoc ma charakter motywacyjny). Ustawa podkreśla, że uczniowi może być przyznana

jednocześnie pomoc materialna o charakterze socjalnym i motywacyjnym. Stypendia przyznawane są na wniosek: rodziców (prawnych opiekunów) albo pełnoletniego ucznia, po zasięgnięciu opinii dyrektora szkoły, ale także przez dyrektora szkoły (w praktyce pedagoga szkolnego lub wychowawcy). Stypendia i zasiłki szkolne mogą być również przyznawane z urzędu. Uczeń ma prawo do stypendium szkolnego. Stypendium szkolne może otrzymać uczeń znajdujący się w trudnej sytuacji materialnej, wynikającej z niskich dochodów na osobę w rodzinie oraz innych okoliczności uzasadniających przyznanie pomocy materialnej takich jak bezrobocie, niepełnosprawność, ciężka lub długotrwała choroba, wielodzietność itp. Miesięczna wysokość dochodu na osobę w rodzinie ucznia uprawniająca do ubiegania się o stypendium szkolne nie może być większa niż kwota, o której mowa w art. 8 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tj. Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362 z późn. zm.). Stypendium wypłacane jest dwukrotnie, za okres IX-XII i I- VI. Uzyskane stypendium może być wydane tylko na działania i materiały związane z nauką (opłacenie czesnego, kwatery, dojazdów do szkoły itp.). Uczniowi należy się także zasiłek szkolny. Zasiłek szkolny może być przyznany uczniowi znajdującemu się przejściowo w trudnej sytuacji materialnej z powodu zdarzenia losowego. Może być on przyznany w formie pomocy rzeczowej o charakterze edukacyjnym lub świadczenia pieniężnego na pokrycie wydatków związanych z procesem edukacyjnym, raz lub kilka razy w roku, niezależnie od otrzymywanego stypendium szkolnego. Wysokość zasiłku nie może przekroczyć jednorazowo pięciokrotności kwoty określonej w art. 6 ust. 2 pkt. 2 ustawy o świadczeniach rodzinnych. O zasiłek ten można ubiegać się w terminie nie dłuższym niż dwa miesiące od wystąpienia zdarzenia uzasadniającego jego przyznanie. Stypendium za wyniki w nauce może być przyznane uczniowi, który uzyskał wysoką średnią ocen w okresie (semestrze) poprzedzającym okres (semestr), w którym przyznaje się to stypendium. Stypendium to stanowi nagrodę dla ucznia zaangażowanego w naukę i osiągającego wysokie oceny. Wymaganą średnią ocen ustala komisja stypendialna powołana w szkole przez dyrektora szkoły. Przed ostatecznym ustaleniem wymaganej średniej ocen, komisja stypendialna obowiązana jest zasięgnąć opinii dwóch organów szkoły: Rady pedagogicznej i Samorządu uczniowskiego. O przyznanie tego stypendium można ubiegać się nie wcześniej niż po ukończeniu pierwszego semestru nauki w danym typie szkoły. Wysokość

stypendium nie może być wyższa niż dwukrotność kwoty zasiłku rodzinnego, o której mowa w ustawie o świadczeniach rodzinnych, ale także musi być związana z możliwościami szkoły organu prowadzącego, jakim jest gmina. Następnym stypendium, nad którym pieczę ma pedagog szkolny jest stypendium sportowe. Warunkiem otrzymania stypendium za osiągnięcia sportowe jest uzyskanie wysokich wyników we współzawodnictwie sportowym na szczeblu, co najmniej międzyszkolnym. Stypendium to, podobnie jak stypendium za wyniki w nauce, jest udzielane przez szkołę i ma charakter fakultatywny. O jego przyznanie uczeń może ubiegać się nie wcześniej niż po ukończeniu pierwszego semestru nauki w danym typie szkoły. Stypendium tego nie przyznaje się, analogicznie jak w przypadku stypendium za wyniki w nauce, uczniom klas I-III szkoły podstawowej oraz uczniom klasy IV do ukończenia pierwszego semestru nauki. Stypendium Prezesa Rady Ministrów Stypendium jest adresowane do wybitnie uzdolnionych uczniów szkół, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości. Stypendium to przyznaje się jednemu uczniowi danej szkoły, który spełnia warunki do otrzymania tej formy świadczenia. W gestii pedagoga szkolnego leży zgodnie z zapisami zawartymi w rządowym programie pomocy uczniom „Wyprawka szkolna”, pomoc w formie dofinansowania do zakupu podręczników uczeń może otrzymać ze względu na jedno z trzech wymienionych kryteriów : Pochodzi z rodziny, w której dochód na jednego jej członka – w miesiącu poprzedzającym złożenie wniosku o dofinansowanie - nie przekracza kwoty, o której mowa w art. 8 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Pochodzi z rodziny, w której dochód na osobę przekracza to kryterium dochodowe, ale istnieją powody pozwalające dyrektorowi szkoły podjąć decyzję, o udzieleniu uczniowi takiej pomocy. Powody te, określa art. 7 ustawy z dnia 14 marca 2004r. o pomocy społecznej i są to: ubóstwo; sieroctwo; bezdomność; bezrobocie; niepełnosprawność; długotrwała lub ciężka choroba; przemoc w rodzinie; potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności; bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych i wielodzietnych; brak umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo – wychowawcze; trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy; trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego; alkoholizm lub narkomania; zdarzenia losowego i sytuacje kryzysowej; klęski żywiołowej lub

ekologicznej. Uczeń posiada orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego dla dzieci: słabo widzących; niesłyszących; z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym; z niepełnosprawnościami sprzężonymi. W tym wypadku nie jest brane pod uwagę kryterium dochodowe, tzn. wszyscy uczniowie tej grupy uzyskują dofinansowanie do zakupu podręczników. Uczniom przysługuje także pomoc w postaci gorącego posiłku (przeważnie chodzi o sfinansowanie dziecka obiadów w stołówce szkolnej) może być przyznana uczniowi przez MOPS, jeżeli dochód na osobę w jego rodzinie nie przekracza 150 % kryterium dochodowego. Decyzję administracyjną o przyznaniu lub odmowie przyznania świadczenia, jest wydawana po przeprowadzeniu przez pracownika socjalnego rodzinnego wywiadu środowiskowego. Podstawą prawną jest: Art. 8 ust. 1 pkt. 2, art. 17 ust. 1 pkt. 3, art. 48 ust. 1 i 4, art. 102, art. 106. ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 64, poz. 593, z późn. zm.); Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2006 r. w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej (Dz. U. Nr 135, poz. 950); Art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 29 grudnia 2005 r. o ustanowieniu programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” (Dz. U. z 2005 r. Nr 267, poz. 2259); Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 2006 r. w sprawie realizacji programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” (Dz. U. 2006 Nr 25, poz. 186); Uchwała Nr CVI/1073/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 12 kwietnia 2006 r. w sprawie zasad ponoszenia odpłatności za świadczenia w postaci posiłków; Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy o ustanowieniu programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” (Dz. U. Nr 225 poz. 1487).

- pielęgniarka/higienistka szkolna : sprawuje profilaktyczną opiekę zdrowotną nad dziećmi i młodzieżą w szkole w gabinecie profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej. Gabinet znajduje się na terenie szkoły. Świadczenia pielęgniarki/higienistki szkolnej obejmują: świadczenia profilaktyczne, w tym wykonywanie i interpretowanie testów przesiewowych u dzieci w wieku szkolnym, w terminach badań bilansowych; świadczenia grupowej profilaktyki fluorkowej u dzieci klas I-VI szkoły podstawowej; kierowanie postępowaniem przesiewowym oraz sprawowanie opieki nad uczniami z dodatnimi wynikami testów; czynne poradnictwo dla uczniów z problemami zdrowotnymi oraz sprawowanie opieki nad uczniami z chorobami przewlekłymi i niepełnosprawnością;

udzielanie pomocy przedlekarskiej w przypadku nagłych zachorowań, urazów, zatruc; doradztwo dla dyrektora szkoły zgodnie z posiadanymi kompetencjami; udział w planowaniu, realizacji i ocenie edukacji zdrowotnej. Pielęgniarka szkolna opiekuje się dziećmi i młodzieżą szkolną do ukończenia ostatniej klasy szkoły ponadpodstawowej. Dzieci realizujące obowiązek rocznego obowiązkowego przygotowania przedszkolnego na terenie szkolnym są objęte opieką zdrowotną przez pielęgniarkę lub higienistkę szkolną. Pielęgniarka albo higienistka szkolna m.in. wykonuje i interpretuje testy przesiewowe, które pozwalają w porę wykryć nieprawidłowości w zakresie: rozwoju fizycznego (pomiar: wysokości i masy ciała) z określeniem współczynnika masy ciała (Body Mass Index – BMI); układu ruchu, w tym boczego skrzywienia kręgosłupa i nadmiernej kifozy piersiowej, zniekształceń statycznych kończyn dolnych; zęza (Cover test, test Hirschberga); ostrości wzroku; widzenia barw; słuchu (badanie orientacyjne szeptem); ciśnienia tętniczego krwi. Ponadto, wykonując testy przesiewowe pielęgniarka szkolna dokonuje orientacyjnej oceny ucznia w zakresie zaburzeń statyki ciała oraz wad wymowy. Dziecko chorujące przewlekłe lub niepełnosprawne – wymagające na co dzień określonych zabiegów wykonywanych w szkole – znajduje się również pod opieką pielęgniarki szkolnej. Na podstawie zlecenia lekarskiego i w kontakcie z lekarzem POZ ucznia – pielęgniarka szkolna, zgodnie z posiadanymi kompetencjami, realizuje zabiegi i procedury medyczne konieczne do wykonania u ucznia podczas pobytu w szkole. W sytuacjach nagłych, jeśli stan zdrowia dziecka wymaga natychmiastowej interwencji lekarskiej nauczyciel, dyrektor szkoły lub pielęgniarka zobowiązani są do podjęcia działań pomocy przedmedycznej w zakresie posiadanych umiejętności oraz wezwania karetki pogotowia ratunkowego. Jednocześnie, obowiązkiem tych osób jest zawiadomienie rodziców lub opiekunów prawnych(<http://www.Nfz.Gov.Pl/aktualnosci/aktualnosci-centrali/nfz-przypomina-opieka-zdrowotna-w-szkole,6737.html>).

- Rada pedagogiczna: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe jest kolegiałnym organem szkoły lub placówki w zakresie realizacji jej statutowych zadań dotyczących kształcenia, wychowania i opieki. Powoływana jest w szkole lub placówce zatrudniającej, co najmniej 3. Nauczyciele szkół zatrudniających mniej niż 3 nauczycieli są członkami rady pedagogicznej szkoły, której jest podporządkowana szkoła filialna. W skład rady pedagogicznej wchodzi: dyrektor szkoły lub placówki i wszyscy

nauczyciele zatrudnieni w szkole lub placówce oraz pracownicy innych zakładów pracy pełniący funkcję instruktorów praktycznej nauki zawodu lub prowadzący pracę wychowawczą z młodocianymi pracownikami w placówkach zbiorowego zakwaterowania, dla których praca dydaktyczna i wychowawcza stanowi podstawowe zajęcie. W zebraniach rady pedagogicznej mogą również brać udział, z głosem doradczym, osoby zapraszane przez jej przewodniczącego za zgodą lub na wniosek rady pedagogicznej, w tym przedstawiciele stowarzyszeń i innych organizacji, w szczególności organizacji harcerskich, których celem statutowym jest działalność wychowawcza lub rozszerzanie i wzbogacanie form działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły lub placówki. Przewodniczącym rady pedagogicznej jest dyrektor szkoły lub placówki. Zebrania rady pedagogicznej są organizowane przed rozpoczęciem roku szkolnego, w każdym okresie (semestrze) w związku z klasyfikowaniem i promowaniem uczniów, po zakończeniu rocznych zajęć dydaktyczno-wychowawczych oraz w miarę bieżących potrzeb. Zebrania mogą być organizowane na wniosek organu sprawującego nadzór pedagogiczny, z inicjatywy dyrektora szkoły lub placówki, rady szkoły lub placówki, organu prowadzącego szkołę lub placówkę albo, co najmniej 1/3 członków rady pedagogicznej. Przewodniczący prowadzi i przygotowuje zebrania rady pedagogicznej oraz jest odpowiedzialny za zawiadomienie wszystkich jej członków o terminie i porządku zebrania zgodnie z regulaminem rady. Dyrektor szkoły lub placówki przedstawia radzie pedagogicznej, nie rzadziej niż dwa razy w roku szkolnym, ogólne wnioski wynikające ze sprawowanego nadzoru pedagogicznego oraz informacje o działalności szkoły. Do kompetencji rady pedagogicznej należy: 1) zatwierdzanie planów pracy szkoły lub placówki po zaopiniowaniu przez radę szkoły lub placówki; 2) podejmowanie uchwał w sprawie wyników klasyfikacji i promocji uczniów; 3) podejmowanie uchwał w sprawie eksperymentów pedagogicznych w szkole lub placówce, po zaopiniowaniu ich projektów przez radę szkoły lub placówki oraz radę rodziców; 4) ustalanie organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli szkoły lub placówki; 5) podejmowanie uchwał w sprawach skreślenia z listy uczniów; 6) ustalanie sposobu wykorzystania wyników nadzoru pedagogicznego, w tym sprawowanego nad szkołą lub placówką przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny, w celu doskonalenia pracy szkoły lub placówki. Rada pedagogiczna opiniuje: 1) organizację pracy szkoły lub placówki, w tym tygodniowy rozkład zajęć edukacyjnych,

oraz organizację kwalifikacyjnych kursów zawodowych, jeżeli szkoła lub placówka takie kursy prowadzi; 2) projekt planu finansowego szkoły lub placówki; 3) wnioski dyrektora o przyznanie nauczycielom odznaczeń, nagród i innych wyróżnień; 4) propozycje dyrektora szkoły lub placówki w sprawach przydziału nauczycielom stałych prac i zajęć w ramach wynagrodzenia zasadniczego oraz dodatkowo płatnych zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Dyrektor szkoły lub placówki wstrzymuje wykonanie uchwał niezgodnych z przepisami prawa. O wstrzymaniu wykonania uchwały dyrektor niezwłocznie zawiadamia organ prowadzący szkołę lub placówkę oraz organ sprawujący nadzór pedagogiczny. Organ sprawujący nadzór pedagogiczny uchyla uchwałę w razie stwierdzenia jej niezgodności z przepisami prawa po zasięgnięciu opinii organu prowadzącego szkołę lub placówkę. Rozstrzygnięcie organu sprawującego nadzór pedagogiczny jest ostateczne. Rada pedagogiczna przygotowuje projekt statutu szkoły lub placówki albo jego zmian i przedstawia do uchwalenia radzie szkoły lub placówki. Rada pedagogiczna może wystąpić z wnioskiem o odwołanie nauczyciela ze stanowiska dyrektora lub z innego stanowiska kierowniczego w szkole lub placówce, przy czym organ uprawniony do odwołania jest obowiązany przeprowadzić postępowanie wyjaśniające i powiadomić o jego wyniku radę pedagogiczną w ciągu 14 dni od dnia otrzymania wniosku. Uchwały rady pedagogicznej są podejmowane zwykłą większością głosów w obecności, co najmniej połowy jej członków. Rada pedagogiczna ustala regulamin swojej działalności. Zebrania rady pedagogicznej są protokołowane. Osoby biorące udział w zebraniu rady pedagogicznej są obowiązane, do nieujawniania spraw poruszanych na zebraniu rady pedagogicznej, które mogą naruszać dobra osobiste uczniów lub ich rodziców, a także nauczycieli i innych pracowników szkoły lub placówki. Minister do spraw oświaty i wychowania w drodze rozporządzenia określa typy szkół i placówek, w których nie tworzy się rady pedagogicznej ze względu na specyficzną organizację pracy szkoły lub placówki.

- Rada szkoły lub placówki: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe powstanie rady szkoły lub placówki organizuje dyrektor szkoły lub placówki z własnej inicjatywy albo na wniosek rady rodziców, a w przypadku szkół ponadpodstawowych także na wniosek samorządu uczniowskiego. Rada uczestniczy w rozwiązywaniu spraw wewnętrznych szkoły lub placówki, a także: 1) uchwała statut szkoły lub placówki; 2) opiniuje projekt planu finansowego szkoły lub placówki; 3) może występować do organu

sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołą lub placówką z wnioskami o zbadanie i dokonanie oceny działalności szkoły lub placówki, jej dyrektora lub innego nauczyciela zatrudnionego w szkole/ placówce; wnioski te mają dla organu charakter wiążący; 4) opiniuje plan pracy szkoły lub placówki, projekty eksperymentów pedagogicznych oraz inne sprawy istotne dla szkoły lub placówki; 5) z własnej inicjatywy ocenia sytuację oraz stan szkoły lub placówki i występuje z wnioskami do dyrektora, rady pedagogicznej, organu prowadzącego szkołę lub Placówkę oraz do wojewódzkiej rady oświatowej, w szczególności w sprawach organizacji zajęć. Rada szkoły lub placówki może gromadzić fundusze z dobrowolnych składek oraz innych źródeł. Zasady wydatkowania funduszy rady szkoły lub placówki określa regulamin. W skład rady szkoły lub placówki wchodzi w równej liczbie: 1) nauczyciele wybrani przez ogół nauczycieli; 2) rodzice wybrani przez ogół rodziców; 3) uczniowie wybrani przez ogół uczniów. W skład rady nie wchodzi uczniowie przedszkoli, uczniowie klas I–IV szkół podstawowych, z wyłączeniem szkół dla dorosłych, a także uczniowie szkół specjalnych i placówek dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym, znacznym lub głębokim. W szkole podstawowej dla dzieci i młodzieży udział uczniów klasy V i VI w radzie szkoły nie jest obowiązkowy. Rada powinna liczyć, co najmniej 6 osób. Tryb wyboru członków rady szkoły lub placówki określa statut szkoły lub placówki. Statut szkoły lub placówki może przewidywać rozszerzenie składu rady o inne osoby. Kadencja rady szkoły lub placówki trwa 3 lata. Statut szkoły lub placówki może dopuszczać dokonywanie corocznej zmiany 1/3 składu rady. Rada szkoły lub placówki uchwała regulamin swojej działalności oraz wybiera przewodniczącego. Zebrania rady są protokołowane. W regulaminie mogą być określone rodzaje spraw, w których rozpatrywaniu nie biorą udziału przedstawiciele uczniów. W posiedzeniach rady szkoły lub placówki może brać udział, z głosem doradczym, dyrektor szkoły lub placówki. Do udziału w posiedzeniach rady szkoły lub placówki mogą być zapraszane przez przewodniczącego, za zgodą lub na wniosek rady, inne osoby z głosem doradczym. Rady szkół lub placówek mogą porozumiewać się ze sobą, ustalając zasady i zakres współpracy. Rady nie powołuje się w szkołach i placówkach, w których ze względu na specyfikę organizacji pracy i zadania nie ma możliwości wyłonienia stałej reprezentacji rodziców lub uczniów. W szkołach lub placówkach, w

których rada nie została powołana, zadania rady wykonuje rada pedagogiczna.

- Stołówka szkolna: organizowana w szkole w celu zapewnienia prawidłowej realizacji zadań opiekuńczych, w szczególności wspierania prawidłowego rozwoju uczniów. Korzystanie z posiłków w stołówce szkolnej jest odpłatne. Warunki korzystania ze stołówki szkolnej, w tym wysokość opłat za posiłki, ustala dyrektor szkoły w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę. Do opłat wnoszonych za korzystanie przez uczniów z posiłku w stołówce szkolnej nie wlicza się wynagrodzeń pracowników i składek naliczanych od tych wynagrodzeń oraz kosztów utrzymania stołówki. Organ prowadzący szkołę może zwolnić rodziców albo pełnoletniego ucznia z całości lub części opłat 1) w przypadku szczególnie trudnej sytuacji materialnej rodziny; 2) w szczególnie uzasadnionych przypadkach losowych. Organ prowadzący szkołę może upoważnić do udzielania zwolnień dyrektora szkoły, w której zorganizowano stołówkę.
- Świetlica szkolna: zgodnie Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe szkoła podstawowa oraz szkoła prowadząca kształcenie specjalne jest obowiązana zapewnić zajęcia świetlicowe dla uczniów, którzy pozostają w szkole dłużej ze względu na: 1) czas pracy rodziców – na wniosek rodziców; 2) organizację dojazdu do szkoły lub inne okoliczności wymagające zapewnienia opieki w szkole. Świetlica zapewnia zajęcia świetlicowe uwzględniające potrzeby edukacyjne oraz rozwojowe dzieci i młodzieży, a także ich możliwości psychofizyczne, w szczególności zajęcia rozwijające zainteresowania uczniów, zajęcia zapewniające prawidłowy rozwój fizyczny oraz odrabianie lekcji.
- zasady organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej: są określane w drodze rozporządzenia przez Ministra do spraw oświaty i wychowania i obejmują tworzenie warunków dla zaspokajania potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów, w szczególności wspomagać rozwój uczniów i efektywność uczenia się.
- zespoły orzekające: funkcjonują w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym w poradniach specjalistycznych. Zalecają formy kształcenia specjalnego, z uwzględnieniem rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia niepełnosprawności intelektualnej. Skład zespołów orzekających, tryb ich powołania, szczegółowe zasady działania tych zespołów, tryb postępowania odwoławczego oraz wzory orzeczeń i opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka w drodze rozporządzenia wydaje Minister właściwy do spraw oświaty i

wychowania. Rozporządzenie powinno uwzględniać jak najpełniejszą realizację potrzeb dziecka lub ucznia, a także zapewnić możliwość dostosowania form wychowania przedszkolnego, form kształcenia oraz działań w ramach wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, do aktualnych możliwości psychofizycznych dziecka lub ucznia.

- zespoły wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka: mogą być tworzone w publicznych i niepublicznych: przedszkolach i szkołach podstawowych, w tym specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodkach wychowawczych, ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych oraz poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym poradniach specjalistycznych. Celem jest pobudzenie psychoruchowego i społecznego rozwoju dziecka, od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole, prowadzonego bezpośrednio z dzieckiem i jego rodziną. Dyrektorzy podmiotów mogą organizować wczesne wspomaganie rozwoju dziecka w porozumieniu z organami prowadzącymi. Gmina może zorganizować bezpłatne dowożenie dziecka objętego wczesnym wspomaganie rozwoju i jego opiekuna z miejsca zamieszkania dziecka do szkoły lub placówki, w której to wspomaganie jest prowadzone, a w razie potrzeby także bezpłatną opiekę nad dzieckiem w czasie dowożenia. Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka organizuje się w jednym podmiocie, który ma możliwość realizacji wskazań zawartych w opinii.. Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydawane jest przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym w poradniach specjalistycznych i określa zalecane formy kształcenia specjalnego, z uwzględnieniem rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia niepełnosprawności intelektualnej.

1.3. Modele współczesnej szkoły: *aktualnie uznaje się, iż, żaden z wymienionych modeli nie występuje w „ czystej postaci”. Do podstawowych modeli można zaliczyć: szkołę tradycyjną (konserwatywna, autokratyczna, transmisja kultury, socjalizacja); = szkoła romantyczna (podmiotowość, samorealizacja, wolność); szkoła nowoczesna (demokratyczny styl, małe grupy, uczeń odpowiedzialny za własny rozwój, programy autorskie) – możemy podzielić szkołę nowoczesną na trzy modele: 1. Model terapeutyczny (pełna akceptacja siebie i innych, rozwój emocjonalny ważniejszy niż rozwój poznawczy, facylitacja, nauczyciel - terapeuta: A. Maslow, C. Rogers); 2. Model refleksyjny (uczeń w centrum procesu edukacji, uruchamianie wszystkich kanałów informacyjnych, kompetencja komunikacyjno – twórcza, wewnętrzna motywacja do uczenia się, ocenianie formujące: L. Wygotski, J. Piaget, J. Bruner); 3. Model emancypacyjny (szkoła zaangażowana w zmianę społeczną, wychowanie do zmian, samowiedza, samoświadomość, wyzwolenie).*

- Metoda Ośrodków Decroly J.O: twórca Metody Ośrodków Zainteresowań, która uwydatniała korelację między zjawiskami biologicznymi a umysłowymi. Uważał, że, ważne w procesie kształcenia jest uwzględnienie: zainteresowań: znak wewnętrzny i wspólny wszystkim potrzebom i uczuciom odczuwanym przez podmiot; = ekspresji: eksterioryzacja osoby i wewnętrzna konkretyzacja dzięki temu osoba przyswaja sobie różne elementy zewnętrznego świata; = integracja teorii i praktyki; =hasła „ dla życia przez życie”; = zabawa prowadzi do pracy (wprowadził pojęcie zabawy edukacyjnej i zabawki edukacyjnej).
- Metoda Ośrodków Pracy: stworzona przez M.Grzegorzewską(1969). Zbudowała podstawy teoretyczne i metodologiczne pedagogiki specjalnej, która dzięki niej stała się przedmiotem studiów akademickich. W roku 1913 w Brukseli poznała O. Declory’ego (ośrodki zainteresowań) oraz E. Clapareda(2005, 2009) (metoda globalna, postrzeganie synkretyczne). Znajomość ta stała się inspiracją do stworzenia przez nią koncepcji ośrodków pracy. Materiał nauczania jest podzielony i realizowany według „ ośrodków pracy”. Tematyka

ośrodków czerpana jest z najbliższego otoczenia dziecka (otoczenie przyrodnicze i społeczne). Zajęcia składają się z: zajęć wstępnych, czyli bezpośredniego spostrzegania - obserwacja, opracowania umysłowego zgromadzonego materiału, zastosowania wiedzy w praktyce oraz podsumowania całodziennej pracy. Występuje szerokie stosowanie środków dydaktycznych, wycieczek i współpraca z najbliższym środowiskiem. Zaletą tej metody jest: powiązanie działań ucznia z jego zainteresowaniami, wszechstronna aktywność, swoboda działania, ekspresja, zmienność form działania, dyskretne kierownictwo nauczyciela oraz bodźce wspierające.

- Metoda zuchowa/harcerska: stworzona przez A. Kamińskiego(1974) wybitnego animatora ruchu skautowego w świecie, twórcy metody zuchowej, żołnierza ruchu oporu i przywódcy „małego sabotażu” w okresie II wojny światowej, pisarza, pedagoga, naukowca. A. Kamiński

jest autorem następujących książek: *Samorząd młodzieży, jako metoda wychowawcza, Spółdzielnia uczniowska, jako placówka wychowawcza, Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza, Funkcje pedagogiki społecznej czy Studia i szkice pedagogiczne*, ale także utworów literackich dla dzieci i młodzieży oraz literatury teoretyczno-metodycznej dla drużyn: *Antek Cwaniak; Książka wodza zuchów; Krąg Rady*. Metoda polega na stosowaniu gier i zabaw, jako ćwiczeń do przyszłych działań oraz jako pozalekcyjna forma wspierania rozwoju zainteresowań dzieci i ich sztuki spędzania czasu wolnego. W metodzie występuje system szóstkowy (gromadkowy), czyli uczenie się w małych grupach z wykorzystaniem idei przywództwa i dobrowolnego podporządkowania się grupie, a więc wyrabiania cech prospołecznych. Jako czynnik stymulujący aktywność stosuje się system sprawności indywidualnych i zespołowych (najbardziej oryginalny wkład A? Kamińskiego do metodyki nauczania porównywalny do planu Daltońskiego H. Parkhurst i systemu Winietki C. Washburna). Całość metody służy stworzeniu swoistej atmosfery wychowawczej w szkole, która bazuje na: zaufaniu do możliwości rozwojowych uczniów, pogodny nastrój i optymizm nauczyciela, przymus połączony ze swobodą, indywidualizacją, wspieranie aktywności samowychowawczej dzieci, uspołecznienie procesu uczenia się i samorządność (lista spraw, jako medium opinii publicznej, partycypowanie uczniów we współstanowieniu o edukacji w szkole), świetlica szkolna, jako miejsce kompensacji opiekuńczej i zajęć pozalekcyjnych, wychowanie społeczno-moralne i religijne.

- model antypedagogiczny szkoły: Antypedagogika: główni przedstawiciele to: E. von Braunmuhl(1989), A. Miller(1999), H. von Schoenebeck(1984) oraz H. Kupffer(, 1990) którzy jako pierwsi przez analogię do nowego, humanistycznego nurtu w psychiatrii, jakim była antypsychiatria, wprowadzili w 1974r do pedagogiki termin antypedagogika. W Polsce antypedagogiką zajmuje się B. Śliwerski(1992). Do podstawowych założeń antypedagogiki należy negowanie: = konkretnej tradycji praktyki wychowawczej (np. opresja, etykietowanie, mistyfikacja przeżyć, depersonalizacja, dominacja rywalizacji antagonistycznej, manipulacja itp.); = zinstytucjonalizowanego systemu kształcenia, jako źródła dehumanizacji stosunków międzyludzkich; = idei i funkcji wychowania, jako takiego; = pedagogicznych teorii, ich podstaw i rozwoju. Antypedagodzy nazywają pedagogikę „ czarną pedagogiką „.
- Model antyszkoły: za twórcę uważa się I. Ilicha(2010), który uważał, że kryzysu szkoły lat 60 XX wieku nie da się usunąć poprzez reformę i samą szkołę trzeba zlikwidować, a społeczeństwo zdescholaryzować. Krytyce poddaje powszechnie uznane autorytety i stanowiska dotyczące takich problemów jak: edukacja, leczenie, zatrudnienia, energetyka, rozwój ekonomiczny i płeć. Nie neguje istnienia samej szkoły, ale proponuje niezmonopolizowaną i elastyczną sieć nauczania, która umożliwi nauczanie i uczenie się wszystkim tym, którzy będą odczuwali taką potrzebę. Usunąć szkołę z oświatowego krajobrazu, a tym samym uwolnić od niej społeczeństwo. Tak rozumiany system zapewnia każdemu: = pełną swobodę wyboru treści, metod, miejsca, czasu, partnerów kształcenia i samokształcenia; = przewyższa niedostatki dotychczasowej szkoły; = umożliwia wszechstronny, nieskrępowany rozwój osobowości; sprawia, że każda jednostka nie tylko będzie mieć wykształcenie, lecz również będzie wykształcona. W koncepcji bardzo ważne stają się takie elementy jak sieć edukacyjna i bony edukacyjne. Sieć edukacyjna (w rozumieniu antyszkoły):. I. Illich(2010) proponuje cztery instytucje oświatowe mogące pomóc w budowaniu "społeczeństwa bez szkoły": = ułatwiające dostęp do "przedmiotów oświatowych; = wymiany umiejętności; = doboru partnerów; = informujące o profesjonalnych nauczycielach. Wszystkie lokalne instytucje i placówki oświatowo-wychowawcze, poczynając od kin, muzeów, zakładów pracy, szpitali, bibliotek publicznych itd., a kończąc na terminatorstwie i korepetycjach. Zadaniem jej jest uwolnienie procesu uczenia się od krępujących je więzów i ograniczeń czasowych, programowych, materialnych, personalnych, przestrzennych i organizacyjnych, a oprócz tego przystosowanie tego procesu do

rzeczywistych aspiracji i potrzeb poznawczych dzieci, młodzieży i dorosłych.

- model edukacji bankowej: (pojęcie wprowadzone przez I. Ilicha i zwolenników antyszkoły), które są: = przyznawane każdemu w dniu urodzin na cele edukacji obejmującej całe jego życie; = wykorzystanie ich pozostawia się całkowicie w gestii ich posiadacza; = posiadacz może wydać je na edukację w latach młodzieńczych albo później, w wieku bardziej dojrzałym; = można pomnażać ich wartość w drodze świadczenia przez siebie określonych usług edukacyjnych innym osobom; = można przeznaczać je na zdobywanie kompetencji zawodowych lub zaspokajanie pozazawodowych zainteresowań i potrzeb poznawczych oraz kulturalnych czy sportowo-rekreacyjnych; = rodzice nie muszą łożyć na kształcenie swoich dzieci, co stanowi zapórę w powstawaniu nowej klasy ludzi uprzywilejowanych.
- model edukacji domowej: to nauczanie dzieci przez ich rodziców lub opiekunów prawnych oraz wyznaczone przez nie osoby, odbywająca się poza systemem edukacji szkolnej. Pozwala na to Ustawa o systemie oświaty określając edukację domową, jako spełnianie obowiązku szkolnego poza szkołą. „Na wniosek rodziców dyrektor odpowiednio publicznego lub niepublicznego przedszkola, szkoły podstawowej, i szkoły ponadpodstawowej, do której dziecko zostało przyjęte, może zezwolić, w drodze decyzji, na spełnianie przez dziecko odpowiednio obowiązku szkolnego poza przedszkolem, oddziałem przedszkolnym lub inną formą wychowania przedszkolnego i obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki poza szkołą”(Ustawa systemie oświaty).Rodzice winni złożyć wniosek do dnia 31 maja i dołączyć do niego opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, oświadczenie rodziców o zapewnieniu dziecku warunków umożliwiających realizację podstawy programowej obowiązującej na danym etapie kształcenia, zobowiązanie rodziców do przystępowania w każdym roku szkolnym przez dziecko spełniające obowiązek szkolny lub obowiązek nauki do rocznych egzaminów klasyfikacyjnych. Dziecko spełniające obowiązek szkolny lub obowiązek nauki poza szkołą otrzymuje świadectwo ukończenia poszczególnych klas danej szkoły po zdaniu egzaminów klasyfikacyjnych z zakresu podstawy programowej obowiązującej na danym etapie kształcenia, uzgodnionej na dany rok szkolny z dyrektorem szkoły. Dziecku takiemu nie ustala się oceny zachowania. Dziecko ma prawo uczestniczyć w szkole w nadobowiązkowych zajęciach pozalekcyjnych. Rodzic nauczający swoje dziecko w domu nie musi być nauczycielem. Cofnięcie zezwolenia, następuje także na wniosek rodziców. B.D.Ray (2011) uważa, że „edukacja oparta na domu i rodzinie obejmuje: zobowiązanie

ze strony rodziców do wychowania i wykształcenia swoich dzieci, naukę, dla której dom rodzinny stanowi główną bazę i zaplecze i która odbywa się pod nadzorem rodziców, plan nauczania, który łatwo daje się dostosować do sytuacji i potrzeb, nauczanie w domowym środowisku zamiast w instytucjonalnej klasie, udział rodziny w życiu lokalnej wspólnoty oraz korzystanie z ogólnodostępnych pomocy dydaktycznych (s.19)”

- model edukacji elastycznej: Flexischooling: edukacja elastyczna (Uelastycznienie roli rodziców w edukacji): koncepcja, której liderem był J. Holt. Podstawowym założeniem jest dzielenie odpowiedzialności za edukację dziecka zarówno przez szkołę jak i rodziców. Realizacja tego założenia wymaga uznania następujących faktów: = nie ma jednego miejsca dla edukacji, może być ich kilka: szkoła, dom, miejsce pracy, muzeum; = rodzice nie stanowią kłopotu edukacyjnego wręcz odwrotnie są mile widziani, jako aktywni partnerzy i współpracownicy szkoły; = nie jest potrzebna obecność nauczyciela w procesie dydaktycznym; = nauczanie nie jest synonimem instruowania, można je prowadzić poprzez stymulację sytuacyjną lub też przez pomaganie uczniowi w odnajdywaniu jego własnych możliwości; = możliwości domu mogą być wkomponowane w program szkolny, a sam program przygotowywany w konsultacji z rodzicami.
- model edukacji funkcjonalnej: źródłem jest pedagogika funkcjonalna związana z funkcjonalnym pojmowaniem życia psychicznego (psychologia funkcjonalna). Zaznaczała się w różnych kierunkach pedagogiki i psychologii(XIX – XX wiek), ale nie odegrała ważnej roli. Obecność pedagogiki funkcjonalnej możemy zauważyć u J. Jamesa (pragmatyzm) i J. Dewey’a (1996) (pragmatyzm). Najważniejszym jednak przedstawicielem jest Edouard Claparède (1873-1940). Zbudował naukę o wychowaniu, która uznawała znaczenie antropologii biologicznej i funkcjonalizmu „człowiek jest istotą żywą, która funkcjonuje a zadaniem wychowania jest współdziałanie z tym funkcjonowaniem „. (E. Claparede,2005).Zgodnie z tym autor postuluje: nie zabijać u dziecka chęci do pracy poprzez przeładowanie jego umysłu; dziecko powinno być ośrodkiem programów i metod szkolnych, a impulsem jego działania powinno być pragnienie; czynnikiem wychowania powinno być zainteresowanie, a nie kara czy nagroda; dyscyplina wewnętrzna powinna zastąpić dyscyplinę zewnętrzną; wychowanie powinno dążyć do kształtowania funkcji intelektualnych i moralnych niż wypełniać głowę nadmiarem wiadomości; szkoła powinna być bardziej laboratorium niż audytorium; szkoła powinna budować miłość do autentycznej pracy; zaletą

nauczyciela ma być entuzjazm nie erudycja; zadaniem szkoły jest zbliżanie się do założeń szkoły na miarę ucznia; dzieci bardziej zdolne powinny być wybierane, aby Dać im lepsze możliwości do nauki, po to, aby potem stały się elitami. E.Claparede (2009) kładzie nacisk na wychowanie do demokracji, którą nazywa formą życia pozwalającą na zharmonizowanie indywidualności człowieka z jego społecznieniem. Wykształcenie cech charakteru, które mają przygotować do życia w demokracji to dobra wola jednostki, ofiarność na rzecz dobra ogółu społecznego, wzajemne zrozumienie i tolerancja.

- model edukacji humanistycznej: podstawą jest pedagogika humanistyczna, która powstała w latach 20. XX wieku z filozofii Wilhelma Diltheya, który twierdził, że humanistyka powinna unikać schematów i trzymać się życia a jej celem powinno być uchwycenie go w jego dynamicznej całości. W nurcie rozważań o podstawach humanistycznych oddziaływań edukacyjnych należy wspomnieć o przedstawicielu radykalnego humanizmu, czyli E. Fromm (1989). Do podstawowych założeń można zaliczyć: promowanie postawy typu „być”, praktykującej miłości; najważniejszym czynnikiem rozwoju miłości życia u dziecka jest współżycie z ludźmi, którzy to życie kochają; miłość jest najwznioślejszym i najtrudniejszym do osiągnięcia stanem rodzaju ludzkiego. Szkoła powinna być: być czynnikiem wzrostu, rozwoju jednostek, a nie destruktoem procesów osobotwórczych; edukacyjna funkcja nowego społeczeństwa i humanistycznie zreformowanych szkół powinna wyzwalać u dzieci i młodzieży procesy asymilacji, rozumianej, jako trening w posługiwaniu się rzeczami oraz procesy socjalizacji, polegające na stwarzaniu przez wychowawców stosownych warunków do kształtowania się antyautorytarnych stosunków i więzi; zadaniem szkoły jest prowadzenie edukacji społecznej sprzyjającej samorealizacji jednostek, których efektem będzie: 1. Gotowość do porzucenia wszelkich form życia zorientowanych na posiadanie, gromadzenie rzeczy, władzy na rzecz sposobu życia personalnego, wywodzącego się z miłości, z chęci dzielenia się z innymi i z twórczości, a więc orientacji typu „być”; 2. Pewność i wiara w samego siebie, poczucie własnej tożsamości, na bazie tego, czym się jest, dzięki potrzebom więzi społecznych i odwoływaniu się do własnych zainteresowań, miłości i solidarności z otoczeniem; 3. Poczucie radykalnej niezależności i nicości rozumianej, jako wyłącznie autonomiczne nadawanie własnemu życiu sensu ku pełnemu zaangażowaniu i ofiarnemu dawaniu, a przy tym czerpanie radości z dzielenia się z innymi; 4. Zdolność do „bycia całkiem obecnym” w każdym miejscu i sytuacji; 5. Doznawanie miłości,

szczęścia i szacunku we wszystkich przejawach życia oraz świadomość tego, iż święte jest tylko życie i to, co prowadzi do jego wzrostu; 6. Dążenie do możliwie maksymalnego redukowania chciwości, nienawiści i iluzji, przewyciężanie własnego narcyzmu i zaakceptowanie tragicznego ograniczenia czasowego ludzkiej egzystencji, świadomość destrukcyjnych dla rozwoju osobowego następstw zła; 7. Rozwijanie własnej sztuki kochania oraz krytycznego i niesentymentalnego myślenia; 8. Poznanie siebie i świadomość wartości rozwoju własnej osobowości oraz rozwijania osobowości bliźnich; 9. Pojmowanie wolności, jako szansy bycia samym sobą; 10. Rozwijanie własnych możliwości twórczych (B.Śliwerski,1992). Zadaniem wychowawcy jest: Poszerzanie marginesu wolności oraz wspieranie warunków sprzyjających biofilii, a więc orientacji skierowanej na życie; Pedagog nie może kierować się w procesie wychowania intencją zawładnięcia procesem rozwoju swoich wychowanków, wywierania na nich określonego wpływu, dokonując za nich wyboru; Wychowawca powinien być zwolennikiem demokratycznych rozwiązań ustrojowych i systemów wychowawczych; Prawdziwy wychowawca powinien umieć rozpoznać potrzeby ucznia, służyć jego rozwojowi i radości życia; Wychowanie jest tożsame z pomocą dziecku, aby mogło one urzeczywistniać swoje możliwości (pedagogika wzrostu).

- model edukacji opartej na ekonomii wolnego rynku: zaproponowany przez M.N.Rothbarda (2014) amerykańskiego ekonomistę. Zdaniem M.N.Rothbarda (2014) podstawowym celem edukacji jest pomoc państwu w stworzeniu społeczeństwa posłusznych obywateli lojalnych politycznie, ekonomicznie i moralnie. Tymczasem zdaniem autora dziecko przychodzi na świat z określonym potencjałem i konkretnym środowisku społecznym, które determinuje jego rozwój."To w interakcji z tym środowiskiem młody człowiek ćwiczy swoje rozwijające się umiejętności. Jego rozum formułuje sądy na temat innych ludzi, relacji z nimi i ze światem w ogóle – rozumowanie odsłania przed dzieckiem jego pragnienia i fizyczne zdolności. W ten sposób dorastające dziecko, pracując ze swoim otoczeniem, rozwija własne cele i odkrywa środki do ich osiągnięcia. Cele te bazują na jego osobowości, na zasadach moralnych, które uważa za najlepsze, oraz na jego upodobaniach; jego wiedza na temat środków wynika z poznania najbardziej skutecznych sposobów postępowania"(M.N.Rothbard, 2014, s.20). Dziecko uczy się cały czas i kiedy wkracza w dorosłość, posiada rozwinięte umiejętności oraz system wartości, zasad i wiedzy naukowej. Cały ten proces dorastania, rozwijania wszystkich aspektów ludzkiej osobowości, jest jego osobistą edukacją. Zatem ograniczanie pojęcia „edukacji” tylko do

zinstytucjonalizowanego procesu nauczania jednostki w szkole jest oczywistym absurdem. Człowiek uczy się cały czas. Poznaje i formułuje własne poglądy na temat innych ludzi, ich pragnień oraz czynności podejmowanych w celu ich realizacji. Uczy się o świecie i naturalnych prawach nim rządzących, a także odkrywa własne cele i to, jak je osiągać. Wyrabia sobie własne poglądy na temat ludzkiej natury i tego, jak w jej świetle powinny kształtować się jego cele oraz cele innych ludzi. Jest to proces ciągły, i nie ulega wątpliwości, że formalna edukacja jest jedynie jego częścią. Tak naprawdę w zasadzie każdy jest „samoukiem”. Środowisko, w jakim przebywa jednostka – zarówno materialne, jak i społeczne – nie „determinuje” poglądów i wiedzy, z jaką wejdzie ona w dorosłe życie. Elementarną cechą ludzkiej natury jest fakt, iż poglądy danej jednostki są formułowane przez nią samą – inni mogą na nie wpłynąć, ale nikt nie może w pełni zdeterminować poglądów i wartości, które jednostka przyjmie za swoje i utrzyma przez całe życie” (s.20). Stąd w edukacji niezastąpiona jest pomoc rodziców. Autor uważa, że to rodzice powinni być nauczycielami dzieci. Taka edukacja powinna być uzupełniana przez edukację formalną jednak nie równą, czyli taką samą dla wszystkich, co jest naturalnym aspektem skali ludzkiego różnicowania. W tym rozumieniu „ powszechny entuzjazm dla równości jest w swoim podstawowym sensie antyludzki”(s. 24). Antyludzki sens autor upatruje w standardach kształcenia które powodują, że dzieciom trudno jest osiągnąć potencjalny rozwój (zróżnicowane zdolności). Rozwiązanie tego dylematu autor pośrednio upatruje w rozwoju szkół prywatnych z dominacją wolnorynkowej tendencji do powstawania różnych rodzajów placówek – w zależności od zapotrzebowania na konkretny typ edukacji. „Powstaną szkoły dla dzieci inteligentnych, przeciętnych i słabszych, dla tych z szerokim wachlarzem umiejętności oraz tych, dla których najlepsza będzie specjalizacja (...), zatem wpychanie tych dzieci w system szkolnictwa na siłę (...) jest zbrodnią na ich naturze. Poszkodowane będą także dzieci utalentowane i przeciętne, ponieważ będą musiały czekać, aż dogonią ich słabsi”(s 25-27). W tej koncepcji najważniejszy problem to: : czy dziecko powinno być nadzorowane przez rodzica, czy przez państwo? Autor odpowiada tak:, „ jeśli ktoś wierzy w wolne społeczeństwo, w którym każdy jest właścicielem własnej osoby oraz owoców swojej pracy, to będzie dla niego oczywiste, że jego dziecko, – jako jeden z najcenniejszych owoców jego życia – także powinno znaleźć się pod jego opieką”(s. 28).

- model edukacji oparty na dzikiej wiedzy: powstał przykładzie niemieckiej szkoły, „Wildnisschule Wildniswissen” (niem. „dzika

wiedza”), założonej przez Wolfgang’a Peham’a w 1995 roku. Jego inspiracją stały się wówczas nauki Toma Jr. Browna, znanego amerykańskiego outdoor’owca, tropiciela, nauczyciela i pisarza. Kiedy Tom miał zaledwie siedem lat, spotkał na swojej drodze wyjątkowego nauczyciela. Był nim nazywany przez niego dziadkiem, indiański starzec z plemienia Apaczów, Stalking Wolf. To od niego Brown nauczył się rozumieć język przyrody, sporządzać proste narzędzia, radzić sobie w dziczy. Kiedy Tom Brown powrócił do „cywilizacji”, zaczął dzielić się swoją pasją, organizując dzikie wyprawy i szkolenia. Jego specjalistyczne poradniki i publikacje cenione są dziś na całym świecie. Inną ważną dla tego nurtu postacią, jest uczeń i dawny przyjaciel Toma – Jon Young, miłośnik ptasiej mowy, haryzmatyczny mówca i trener(...) Pedagogika Dzikiej Przyrody szybko znalazła wielu kontynuatorów na terenie Europy Zachodniej oraz Skandynawii. Dzikie szkoły oferują również liczne warsztaty w odległych zakątkach Afryki, Ameryki Północnej i Rosji” (<http://dzikiestudia.pl/>). I tak zaczęły powstawać „dzikie szkoły” i „dzikie przedszkola”. Ideą tych placówek jest przywrócenie dzieciom ich naturalnego ducha i energii, poprzez poznawanie dzikiej przyrody, która jest naszym domem i dziedzictwem, który traktujemy jak skansen leżący poza miastem, w którym żyjemy, na co dzień. „Dzisiaj, aby przeżyć, nie musimy już umieć rozpoznawać zwierzęcych tropów, odgadywać, co przyniesie wiatr i rozumieć ostrzeżeń ptaków. Tylko nieliczni znają lecznicze właściwości dziko rosnących ziół. Cywilizacja zdaje się zagłuszać naturalną ciekawość człowieka wobec przyrody i jej uniwersalnych mądrości. Jednak nadal jesteśmy genetycznie wyposażeni we wszystko, czego potrzebujemy, by czuć się w przyrodzie „u siebie”. Otwierając się na tajemnice dzikiej przyrody, mamy szansę ponownie spotkać się z tą najbardziej pierwotną częścią nas samych, a tym samym świadomie przyczynić się do ochrony przyrodniczych zasobów naszej Planety” (<http://dzikiestudia.pl/>). W Polsce znajdziemy kontynuatorów tej idei, którzy uprawianą przez siebie pedagogikę nazwali Pedagogiką Dzikiej Przyrody, który oznacza pewien sposób przekazywania i zdobywania wiedzy oraz samego doświadczenia dzikiej przyrody. Bazując przede wszystkim na rozwijaniu zmysłów i uważności, pogłębiając świadomość wzajemnych powiązań w naturze, dotykając subtelny język przyrody, uczenia się technik przetrwania w dzikiej przyrodzie, dzielenia się opowieściami w kręgu. Dzika wiedza to także metoda uczenia się zainspirowana ciekawością, przesiąknięta działaniem potrzebnym w życiu ludzi żyjących na łonie przyrody. Nauka odbywa się poprzez doświadczenie, obserwację i naśladowanie funkcjonowania ludzkiego i

zwierzęcego. Następuje integracja świata przyrody z życiem codziennym poprzez swobodną eksplorację, odczuwania, słuchania, wążania i myślenia, i traktowania przyrody, jako organizmu. Niestety zachodnia cywilizacja ruguje z krajobrazu edukacyjnego tego typu idee. Protestują przede wszystkim rodzice bojąc się, iż ich dzieci nie opanują podstaw programowych a poprzez to „ wypadną” z systemu edukacyjnego. Próbuje się temu zaradzić poprzez organizowanie "szkół przyrodniczych w mieście" (Niemcy) realizujących założenia dzięki pedagogiki i podstaw programowych. B. Barucker (2015) opisuje jedną ze szkół w Berlinie założoną w 2007 roku. Szkoła zapewnia dzieciom zajęcia w lesie i własnym ogrodzie przez trzy dni w tygodniu. Dzieci działają w wybranym przez siebie kontekście i dowolnym czasie, budują grupy, w których eksperymentują i tworzą projekty. Codziennie też odbywają się ciche godziny pracy. Alternatywnie dzieci odbywają wycieczki do gospodarstw rolnych. Pedagogika szkoły jest inspirowana między innymi przez C.Freineta(1976) oraz R.Steiner (1931). Z badań, które przytacza B. Barucker (2015) u dzieci w porównaniu z klasyczną szkołą stwierdzono wyższy poziom odpowiedzialności i samodzielności, a także umiejętność włączania osobistej wiedzy i doświadczeń w kontekst przyswajanego materiału.

- model edukacji oparty na Planie Daltońskim: opisany w książce Helen Pankhurst już w 1928 roku (wydanie polskie). W koncepcji ważny jest szacunek do dziecka, podążanie za jego możliwościami i stawianie mu wyzwań, aby mogło zrobić więcej. Realizacja potrzeb edukacyjnych oparta na procesie samokształcenia jest możliwa tylko wtedy, kiedy dziecko ma zapewnione poczucie bezpieczeństwa i szacunku, sprawstwa i własnej niezależności, a także ma realną świadomość własnych możliwości, godności, suwerenności, wrażliwości oraz zdolności do samorealizacji. Sprzyja temu tok działania nauczyciela i ucznia: instrukcja> opóźniona uwaga nauczyciela > samodzielna praca ucznia >ewaluacja. Nauczyciel podaje instrukcję uczniowi, który ma czas na podjęcie samodzielnego działania. Uczeń zgodnie z własnym stylem i tempem pracy oraz preferencjami w wyborze sposobów uczenia się podejmuje rozwiązanie problemu. Potem następuje ewaluacja własnych działań - samoocena, autokorekta (np. własnego portfolio). Uczniowie mogą także między sobą współpracować. Ciekawym elementem jest mentor - „uczeń kompetentny”(traktowanie rówieśników, jako równoprawnego źródła wiedzy) w określonej dziedzinie oraz nauczyciel - ostateczny arbiter, wyjaśniający problem, (jeśli zachodzi taka potrzeba). System Daltoński doczekał się solidnego” oprzyrządowania” w postaci pomocy dydaktycznych. Do ciekawych

rozwiązań można zaliczyć plansze czynności nauczyciela i ucznia. Pozwalają one na wizualizowanie zadań (w trybie tygodniowym), które planuje nauczyciel oraz zadań, które są dla ucznia. Uczeń może wtedy rozłożyć racjonalnie czas na realizację poszczególnych zadań. Podsumowując, szkoła oparta na Planie Jenajskim realizuje hasło: **jeśli** masz się czegoś nauczyć, musisz to zrobić sam.

- model edukacji oparty na Planie Jenajskim: stworzony przez Petera Petersena (1884-1952) pedagoga niemieckiego, profesora Uniwersytetu w Jenie. W Polsce i na świecie interesowano się koncepcją w okresie międzywojennym, po wojnie zainteresowanie minęło. Przyczyną była nie koncepcja, ale to, iż P. Petersen po objęciu w Niemczech władzy przez Hitlera poddał się zarządzeniom władz politycznych i próbował pogodzić ideologię humanitaryzmu z ideologią nazistowską. Aktualnie obserwuje się renesans tej koncepcji w szkołach niemieckich, holenderskich i fińskich. Koncepcja zamyka się w przesłaniu, że „ myślenie i działanie ma charakter dialektyczny (...) nie ukrywamy inności, nie szukamy za wszelką cenę kompromisu czy konsensusu, nie zmuszamy innego do podporządkowania się naszej kulturze i tradycji, nawołując do przystosowania się czy też tak zwanej integracji, lecz uznajemy i respektujemy jego własną tożsamość, tak by móc i chcieć działać wspólnie w duchu prawdziwej wzajemnej tolerancji bez wymuszonego rezygnowania z własnej tożsamości”(Petersen P., Petersen E., 1954, s. 520-523). Działanie wzajemne może odbywać się w „grupie rodowej” która zastąpiła klasę. Członkami takich grup są także rodzice i nauczyciele. Zniesienie klasy szkolnej także w sensie przestrzennym i zastąpienie jej „ szkolną izbą mieszkalną”. W szkole niema rozkładu zajęć, systemu nauczania frontального oraz tradycyjnych ocen i świadectw szkolnych.
- model edukacji ustawicznej: grupa procesów oświatowych, formalnych, nieformalnych i incydentalnych, które niezależnie od treści, poziomu i metod umożliwiają uzupełnianie poziomu wykształcenia w formach szkolnych i pozaszkolnych, dzięki czemu osoby dorosłe rozwijają swoje zdolności, wzbogacają wiedzę i umiejętności, podnoszą zawodowe kwalifikacje lub zdobywają nowy zawód, zmieniają swoje postawy, a także mają możliwość rozwoju swojej osobowości. Priorytetem w dzisiejszej edukacji jest właśnie edukacja całościowa. Do podstawowych form kształcenia ustawicznego można między innymi zaliczyć: kursy, szkolenia, szkoły dla pracujących itd.
- model merytokratycznej koncepcji edukacji: z założenia pozycja jednostki uzależniona jest od kompetencji, definiowanych, jako połączenie inteligencji i edukacji, weryfikowanych za pomocą

obiektywnych systemów na przykład dyplomów i certyfikatów. Merytokracja to przeciwieństwo kredencjalizmu. Nierówności płacowe i dostęp do przywilejów powoduje lepsze wykorzystanie potencjału pracownika. Koncepcja społeczeństwa merytokratycznego zakłada „równość możliwości na wstępie” (na przykład równy dostęp do edukacji) oraz „nierówności rezultatów na końcu „(dyplomy, certyfikaty). Na konkurencyjność jednostki w zdobywaniu nagród i zasług nie ma wpływu urodzenie, tak jak to było w kredencjalizmie.

- model oparty na pedagogice kultury: źródeł pedagogiki kultury trzeba szukać w filozofii niemieckiej (W. Dilthey (1833—1911); W. Windelband (1848—1915); H. Rickert (1863—1936); E. Spranger (1882—1963); T. Litl [1880—1962); G. Kerschensteiner, (1854—1932) ale także polskiej (S. Hessen (1887—1950); B. Nawroczyński (1882—1974); B. Suchodolski (1903—1992)). Do podstawowych założeń tego podejścia jest kształtowanie osobowości na dobrach kultury. Oparty jest na spotkaniu jednostki ludzkiej z dobrami kultury, co prowadzi ją do interioryzacji prezentowanych w nich wartości. Kształcenie to przygotowanie ludzi (poszczególnych jednostek) do aktywnego, twórczego udziału w życiu kulturalnym, to wprowadzanie w świat ponadindywidualnych wartości przyswajanie ich, kształtowanie ideału kultury, wzbogacanie rozwijanie sił duchowych. Prowadzi to do hierarchizacji wartości, powinności i norm postępowania. W praktyce pedagogika kultury istotnie wpływa na pracę z dzieckiem (pedagogika prenatalna pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna), młodzieżą (szkoły ogólnokształcące, zawodowe, wyższe) i dorosłymi (andragogika, gerontologia) oraz edukacji instytucjonalnej, równoległej i ustawicznej.
- model oparty na progresywizmie: progresywizm powstał na **przełomie** XIX i XX wieku (USA) w Europie nazywany Nowym Wychowaniem. Impulsem była rewolucja przemysłowa, rozwój nauki (matematyka i biologia -teoria Darwina), demokratyzacja życia społecznego, rozwój kultury i co najważniejsze chęć przebudowy szkoły herbartowskiej. Do głównych założeń należy zaliczyć: uczeń i jego otoczenie stanowią niepodzielną i opartą na interakcji jedność, dzięki której modyfikuje on to otoczenie, a ono również działa modyfikująco na niego; uczenie się jest trwałym wysiłkiem każdego żywego organizmu, dzięki któremu zmierza on do usuwania napotkanych przeszkód i trudności oraz włącza reakcje na doznawane bodźce do arsenału bodźców już posiadanych, tworzących łącznie jego doświadczenie; w procesie uczenia „musi uczestniczyć cały uczeń”, a nie tylko jego umysł (pamięć); otoczenie ucznia, jego środowisko, w którym wzrasta i żyje, jest dla niego równie ważne jak własne ciało, które także stanowi integralny składnik

środowiska; uczenie jest procesem o zróżnicowanych „ poziomach złożoności” (najwyższy to inteligencja); uczeń jest osobą, która stosownie do posiadanych uzdolnień, umiejętności i nawyków, a także własnych zainteresowań i potrzeb poznawczych „ zaprasza określone bodźce, „ które stają się interaktywne (bodźce i reakcje warunkują się wzajemnie). Podstawowe pojęcia szkole progresywicznej to: zainteresowania, wysiłek, cel, inteligencja, nawyk, rozwój, organizm, kultura, działanie, akt myślenia. Szkoła powinna budować program na doświadczeniu a priorytetem powinno być rozwiązywanie problemów przez uczniów. Szkoła powinna być: **wolna** od autorytaryzmu i rygoryzmu; wrażliwa na wdrażanie uczniów do wykonywania różnorodnych czynności; organizująca nauczanie zgodnie z etapami wyznaczanymi przez składniki pełnego aktu myślenia (ścisły związek z życiem pozaszkolnym i zainteresowaniami dziecka); ucieleśnieniem partnerskich stosunków między nauczycielem i uczniem; terenem realizacji programów interdyscyplinarnych (problemy teoretyczne i praktyczne); przeciwnikiem zakazów, nakazów, testów oraz władzy podręczników.

- model oparty na psychologii humanistycznej: przedstawiciel to C. R. Rogers (1902- 1987). C. R. Rogers (1983, 1983a) amerykański pedagog i psychoterapeuta. Był zwolennikiem porzucenia pedagogiki dyrektywnej (pedagogiki przymusu) na rzecz wychowania oraz uczenia się dzieci i dorosłych, który opierałby się na wzajemnej niezależności oraz braku kierowania.
- model szkoły Summerhill: założona i prowadzona przez A.S.Neilla(1994,2011). Nauczanie i wychowanie zorientowane na działania antyautorytarne. Mocno zaznaczone prawa dziecka między innymi do: = dobrowolnego udziału w zajęciach szkolnych; = wolności, bycia sobą, samostanowienia i samoregulacji, nieskrępowanego rozwoju; = odpowiedzialności za samego siebie, za swoje czyny, za swoje uczucia i emocje, za swoją wiedzę i wolę; = życia bez przemocy fizycznej i psychicznej ze strony innych; = autoekspresji np. poprzez taniec, teatr, muzykę, malarstwo, ruch i komunikację; = miłości, akceptacji i uznania ich takimi, jakimi są; = prywatności osobistej i rzeczowej; = humoru i radości; = oświecenia seksualnego i do własnego seksualizmu; = wsparcia i pomocy ze strony innych osób. Opis szkoły i jej działalności A.S. Neill zawarł w książkach: Szkoła w Summerhill oraz Nowa Summerhill.
- model szkoły ustawicznie doskonalonej: potrzeba ustawicznego doskonalenia czy ulepszania szkoły, wynikająca z konieczności przystosowywania jej do zmieniających się szybko warunków życia

społecznego gospodarczego i kulturalnego, a także postępu nauki, techniki i technologii oraz kultury. W związku z tym: = wychowanie, nie może być wyłącznie zadaniem rodziny i szkoły; = wiedza powinna być operatywna przez całe życie, zatem należy racjonalnie dokonywać wyboru treści kształcenia; = kształcenie wymaga demokratyzacji; = kształcenie wymaga kadra o najwyższych kompetencjach zawodowych.

- model szkoły alternatywnej: to rodzaj placówki oświatowej, zorganizowanej według odmiennych projektów edukacyjnych, które stanowią alternatywę wobec koncepcji realizowanych w szkołach prowadzonych przez organy administracji państwowej bądź gminnej. Jako przykłady takich szkół można wskazać szkoły odwołujące się do systemu pedagogicznego M. Montessori(1910) czy C? Freineta (1976). W Polsce zaś Wrocławską Szkołę Przyszłości R. Łukaszewicza (1994,1996).
- model szkoły B. Suchodolskiego: autora prac naukowych z zakresu pedagogiki, historii nauki polskiej, filozofii. B. Suchodolski (1990) przeciwstawia się dualizmowi kultury i życia oraz pojmowaniu kultury, jako wartości wyższych. Akcentuje związek kultury z życiem codziennym, z wartościami dostępnymi każdemu człowiekowi takimi jak: wartości moralne, religijne i patriotyczne(kulturowy wymiar szkoły). Jest, więc za edukacją do określonej strategii życia, która charakteryzuje się kilkoma zasadami: = akceptacja wspólnoty ludzkiej; = uznanie pierwszeństwa dyrektywy „być jakimś” nad dyrektywą „mieć coś”; troska, aby człowiek był wartościowy; = uznanie prymatu wartości nieinstrumentalnych nad wartościami służącymi do osiągnięcia celów; = prymat wartości nad korzyściami; = poszukiwanie dialogu kultur wartości powszechnych i trwałych. B. Suchodolski traktuje wychowanie, jako kształtowanie człowieka rozumiejącego, uspołecznionego i działającego. „Wychowanie nie jest wyłącznie sprawą techniki dydaktycznej i umiejętności organizacyjnych. Dokonywa się przez wzbudzenie przeżyć kształtujących osobowość człowieka. Wyraża się i wzmacnia ukochaniem celów, współuczestnictwem w zbiorowym obowiązku, zespoleniem z duchową tradycją narodu.”(B.Suchodolski, 1985, s.180).
- model szkoły, jako organizacji uczącej się: koncepcja pojawiła się pod koniec XX wieku. Obejmuje zasady, których źródłem jest teoria organizacji i zarządzania w tym: = strategia organizacji; = podejście zasobowe (RBV); = kultura organizacyjna; = struktury organizacyjne; = praca zespołowa; = delegowanie uprawnień (empowerment) itp. Pojęcie szkoła, jako organizacja ucząca się może być rozumiana, jako = miejsce funkcjonowania nauczycieli świadomych konieczności

nieustannego podnoszenia własnych kwalifikacji; = placówka, w której wiedza tworzy ciąg zdarzeń, decyzji i doświadczeń; = miejsce gdzie powstają innowacyjne projekty; = placówka, w której wykorzystuje się potencjał wiedzy pracowników, wspiera ich oraz mobilizuje do "szukania wiedzy i nowych rozwiązań" po to, aby tworzyć, modyfikować i transferować wiedzę; = jako szkoła - kieruje się wspólnie zdobytą wiedzą i doświadczeniami oraz posiada wspólną wizję działań (synergia umysłów); = miejsce, które sprzyja zespołowemu uczeniu się; = placówka, która skutecznie, efektywnie i sprawnie reaguje na zmiany zewnętrzne i wewnętrzne; = placówka gdzie jest miejsce dla funkcjonowania mistrzostwa osobistego. Zatem organizacja ucząca się to miejsce gdzie zachodzą społeczne procesy zmierzające do tworzenia, utrzymywania i pozyskiwania wiedzy na poziomie organizacyjnym, a nie tylko indywidualnym.

- model szkoły opartej na antropozofii: twórca antropozofii to R. Steiner(1931). Autor koncepcji Szkoły Steinerowskiej lub inaczej nazywanej Szkołą Waldorfską. Wielbiciel Johana Wolfganga Goethego. Antropozofia jest rozszerzoną formą naukowego poznania świata duchowego, a także światopoglądu, którego kwintesencją jest łączenie „ Nieba z Ziemią „. Według R. Steinera antropozofia ukazując całościowy obraz człowieka, odsłania jego związek z Ziemią, otaczającym światem minerałów, roślin, zwierząt, z planetami oraz odległym Kosmosem. Uważa, że człowiek jest obywatelem trzech światów: = poprzez ciało fizyczne postrzega świat materialny; = dzięki duszy(psychika) tworzy sobie własny świat; = dzięki duchowi poznaje świat wyższy – boski. Szkoła, R. Steinera/ szkoła waldorfska: stworzona przez R. Steinera we wrześniu 1919 roku. Uczniami szkoły były dzieci pracowników Zakładów Tytoniowych „ Waldorff- Astoria”. Koncepcja kształcenia jest odzwierciedleniem założeń antropozoicznych, w których uwzględniano cztery " narodziny " człowieka i trzy odpowiadające im kolejno po sobie fazy rozwoju: = 0 - 7 lat: narodziny ciała fizycznego; = 7 - 14 lat: narodziny ciała eterycznego; = 14 - 21 lat: narodziny ciała astralnego; = ukończenie 21 lat: narodziny ciała „ Ja”.Budynek szkoły ma kształt organiczny. W szkole naucza się między innymi takich przedmiotów jak: eurytmia (nawiązanie więzi między światem dźwięków za pomocą słowa mówionego, piosenki i melodii granej najczęściej na lirze), nauka o barwie J.W. Goethego (kolorystyka klas). Praca w szkole odbywa się następująco : 8.00-8.30: Nauczyciele w pokoju nauczycielskim odmawiają wspólną modlitwę antropozoiczną; zajęcia organizacyjne, rytmiczne i uroczystości w klasie (modlitwa – przesłanie odmówiona przez uczniów); śniadanie i

półgodzinna przerwa na gry i zabawy na świeżym powietrzu; nauka języków obcych, zajęcia artystyczne i praktyczne, zajęcia terapeutyczne- grupowe i indywidualne. Zajęcia kończą się o godzinie 15.00 (dla klasy I o 13.00). Nauczyciele pozostają w szkole do godziny 17.00 i w tym czasie prowadzą rozmowy z uczniami i ich rodzicami, a także przygotowują materiały do dalszej pracy dydaktyczno-wychowawczej. Nauczyciel uczący w tej szkole musi być „ wyznawcą antropozofii „ i skończyć dwuletnie specjalistyczne studia podyplomowe. Zdaniem R. Steinera powinien także mieć motywację do samokształcenia oraz samokrytycznego dostrzegania w postawach swoich uczniów „odbicia własnych poczynań”. Aktualnie w Polsce działają trzy takie szkoły a na świecie jest ich ponad 700.Do szkoły uczęszczają dzieci w wieku od 3/4 do 18/19 roku życia. Klasy mają charakter koedukacyjny. Tradycją jest comiesięczne (lub kwartalne) urządzenie Święta Szkoły, którego celem jest „ doświadczenie jedności zbiorowości, jaką jest szkoła”. Organizacja pracy skupia się wokół trzech podstawowych okresów życia dziecka. Nauczyciele zajmują się tą samą grupą przez wiele lat i prezentują szkołę przed rodzicami (nie ma funkcji dyrektora) tworząc grono pedagogiczne, które zarazem kieruje szkołą. Nauczyciel powinien być magiem i czarodziejem, który objaśnia i wyczarowuje rzeczywistość oraz „ służyć prawdę czerpanej z wyższego źródła rozumu „. Specyfiką szkoły jest tzw. Lekcja Główna (trwa dwie godziny), która poświęcona jest głównym przedmiotom nauczania: matematyce, językowi, przyrodzie itd. Modułem jest „ epoka, „ czyli zajmowanie się danym zagadnieniem przez trzy lub cztery tygodnie. Zdaniem R. Steinera sprzyja to „ kumulatywnej koncentracji”. Podczas zajęć dzieci tworzą swoje własne zeszyty gdyż nie korzysta się z podręczników. W szkole występuje też nauczanie religii i eurytmii. Eurytmia nazywana przez R. Steinera „ sztuką ruchu” opiera się na mowie i dźwięku „ widzialna mowa i pieśń”. Interesującym akcentem jest podkreślanie znaczenia koloru w rozwoju ucznia. Każda z klas jest pomalowana na inny kolor. Budynek szkolny ma kształt organiczny. Centralnym miejscem jest aula, w której odbywają się spotkania i uroczystości.

- model szkoły opartej na chrześcijańskiej pedagogice personalno – egzystencjalnej: przedstawicielem był J. Tarnowski, (2005) który stał na gruncie personalizmu chrześcijańskiego wykorzystując tylko niektóre pojęcia egzystencjalizmu. Jego zdaniem ważne jest, aby relacje, jakie zachodzą między wychowawcą a wychowankiem miały charakter symetrycznej interakcji o "ludzkim obliczu". Celem wychowania jest rozbudzanie duchowości dziecka przy pomocy dialogu i autentyczności

wychowawcy. Wychowanie, jako spotkanie ma dwa wymiary: = wertykalny (pionowy) - odnoszący się do Boga, Chrystusa; =horyzontalny (poziomy) - ujawniający relacje międzyludzkie.

- model szkoły opartej na idei przystosowania szkoły do dziecka. Szkoła Winnetki: główne hasło to: wolność wyrabiania swej indywidualności i prawo odróżniania się od otoczenia. Nazwa pochodzi od miasta Winnetka, w którym powstały cztery szkoły obejmujące edukacją dzieci i młodzież w wieku od 5 do 12 lat. W Polsce Szkoła Winnetki zyskała na popularności dzięki przetłumaczonej i wydanej książki Carleto Washburne "Przystosowanie szkoły do dziecka (1934). Szkoły były finansowane przez gminę i ściśle współpracowały z rodzicami. Szkoła dbała przede wszystkim o: = rozwój integralnej osobowości wychowanków; = przystosowanie programu szkoły do potrzeb i możliwości dziecka; = organizację pracy w szkole i poza nią. Ważnym elementem funkcjonowania szkoły była demokracja, która wiązała się z: = wolnością myśli, ekspresji, działania; = odpowiedzialnością społeczną; = zrozumieniem, czyli zdolnością do opierania się na faktach, do myślenia i działania logicznego i inteligentnego, a zarazem uznawania roli eksperta. We wspomnianej wcześniej książce bardzo dokładnie opisano innowacyjne metody nauczania i uczenia się poszczególnych przedmiotów w tym przedmiotów społecznych. Odniesiono się także do uspołecznienia szkoły wskazując na rolę zajęć zbiorowych, samorządu szkolnego, sejmiku, zajęć samodzielnie wybieranych przez uczniów, samodzielnego czytania literatury, pisania twórczego i zajęć twórczych. Jako realizację idei szkoły, czyli dostosowanie jej do ucznia zwrócono uwagę na diagnozę ucznia, który jest nowy, umieszczenie go w odpowiedniej klasie (klasy dla uzdolnionych, przeciętnych itd.), dzienny rozkład zajęć oraz dokształcanie nauczycieli?
- model szkoły opartej na naturalizmie: twórca naturalizmu to J.J. Rousseau (1955). Jego zdaniem „ wychowanie powinno być zgodne z naturą ludzką”. Był przeciwnikiem zakazów, nakazów, testów oraz władzy podręczników. Umieścił dziecko w centrum procesu pedagogicznego- „dziecko jest ośrodkiem programów i metod nauczania „. Zwolennik autorytetu bez przymusu, swobodnych wyborów ucznia i nauczyciela mentora – zorientowanego na dziecko. Uważał, iż, dzieci powinny rozpoczynać edukację od bezpośrednich doświadczeń zmysłowych dostarczanych przez najbliższe otoczenie, a nie od zwerbalizowanych przekazów wiedzy takich jak wykłady i książki. Podkreślał, że dzieciństwo jest naturalnym, potrzebnym i wartościowym stadium rozwoju człowieka. Dzieciństwo i wiek dojrzewania nie

stanowią jednej całości, ale składają się z kolejnych, kumulatywnych stadiów rozwojowych(w każdej fazie uczeń jest gotowy do uczenia się czegoś nowego w każdej, więc proponuje mu się inny zestaw ćwiczeń. Szkoły nie powinny się uważać za oddzielną instytucję, ale raczej powinny być rozszerzeniem środowiska, w którym funkcjonuje dziecko.

- model szkoły opartej na pedagogii społeczno – personalistycznej: przedstawicielem był A. Kamiński (1903–1978). Cechą charakterystyczną jest „ ujmowanie jednostki w rozwoju” z uznaniem na nią wpływu przez przyrodę, społeczeństwo i tradycję. Ważnym elementem jest pielęgnowanie, samowychowanie i samokształcenie, któremu sprzyja między innymi postawa wychowawcy i jego demokratyczne traktowanie wychowanka. Wymiarami charakterystycznymi wychowania w tej pedagogii (A. Kamiński, 1974) jest: = wymiar intrapersonalny (samokształcenie i samodoskonalenie); = wymiar społeczny (obowiązek, poświęcenie); = moralny (wolność i odwaga); = polityczny (obywatel, członek społeczeństwa).
- model szkoły opartej na romantycznej ideologii wychowania: przedstawiciele: J.J.Rousseau (1955), Z.Freud (1999), M. Montessori(1910), A.S. Neill(1994), J. Korczak (1973), S. Ruciński(1981). Najważniejszym aspektem rozwoju jest to, co pochodzi od dziecka. Wiedzą jest to, co stanowi bezpośrednio wewnętrzne doświadczenie jednostki (egzystencjalizm, fenomenologia). Teoria rozwoju rozumianego, jako dojrzewanie – „ organiczny wzrost” (metafora). Rozwój organiczny jest wzrostem rozwoju fizycznego, poznawczego, emocjonalnego i wolicjonalnego (poprzez uznanie stadialności rozwoju i uprzednio ustalone wzory). Cele wychowania skupione wokół strategii „ pożądanych cech” oraz „ zasobu cnót” warunkowanych wewnętrznie. Podstawowe pojęcia to samorozwój, samoaktualizacja, autonomiczność i tożsamość. Zadaniem wychowania jest: ochrona wewnętrznego „ ja „ dziecka poprzez stwarzanie mu warunków dla pełnego rozwoju przy równoczesnej maksymalizacji wolności jednostki dającej się pogodzić z wolnością innych.
- model szkoły oparty na pedagogice emancypacyjnej: prekursorem jest Paulo Freire, (1976) który uważa, że podstawą funkcjonowania człowieka jest wyzwolenie od despotyzmu, nieuzasadnionych stosunków władzy, przymusu i przemocy, irracjonalizmu oraz głupoty. Równocześnie walka o samostanowienie równouprawnienie, współdecydowanie, demokrację, samorządność, mądrość i racjonalizm. Pedagogika emancypacyjna jest normatywnym nurtem w naukach o wychowaniu i można w niej wyróżnić dwa nurty: polityczny: pedagogika emancypacyjna jest ruchem protestu przeciwko

nowoczesnemu społeczeństwu przemysłowemu, przeciwko jego ideologii, pogoni za wzrostem produkcji oraz zagrożeniom ekologicznym; indywidualistyczno- anarchistyczny, który jest „odkurzeniem „romantycznej wiary, że człowiek może być wolny od władzy i przemocy społeczeństwa. Zdaniem Paulo Freire emancypacja to wyzwalenie się spod władzy społecznej dominacji i zależności (np. despotyzm, represje, niesprawiedliwość stosunków społecznych. irracjonalizm) ku swobodnemu wyrażaniu własnych, autentycznych potrzeb, równości szans, prawie do samostanowienia, do samoregulacji, do wychowania wolnego od przemocy i wzmacniającego siłę JA. Autor odsłania przy tym niczym nieuzasadnione mechanizmy społecznego panowania w sposób anonimowy nad człowiekiem, który mając poczucie wolności ulega jednak „ taktownej manipulacji”. W Polsce pedagogiką emancypacyjną zajmuje się Maria Czerepaniak – Walczak(1994). Jej zdaniem emancypację możemy traktować, jako stan i proces. Jako stan przejawia się kondycją podmiotu w jego relacjach ze światem, wyemancypowania się. Jest to także stan rzeczywistości polegający na istnieniu osób / grup, które wyemancypowały się, czyli osiągnęły stan podmiotowej wolności. Proces zaś to podmiotowy rozwój, który przejawia się w świadomie podejmowanych czynnościach ukierunkowanych na uwalnianie się podmiotu od doświadczanych zależności oraz konfrontowanie i odrzucanie różnych form nacisku. Jest to świadoma emocjonalna, werbalna i działaniowa reakcja wobec społecznie unormowanych zależności i stereotypów, której celem jest usamodzielnienie się podmiotu (indywidualnego albo zbiorowego).Zatem pedagogika emancypacyjna w wąskim rozumieniu, koncentruje się na rozpoznawaniu i weryfikowaniu warunków sprzyjających uwalnianiu edukacji od ideologii oraz zwiększaniu udziału młodzieży w procesie zmiany społecznej poprzez jej uczestnictwo w demokratycznych formach życia. Ten nurt reprezentują *głównie pedagodzy z Europy Zachodniej*, a wśród nich H. Giesecke, K. Mollehauer, D. Damm, W. Leirman. Związki między wychowaniem a emancypacją według Marii Czerepaniak – Walczak (1994) można ująć w kilka wymiarów: w wymiarze socjalizacyjno - enkulturacyjnym od nacisków politycznych i ideologicznych; w wymiarze aksjologicznym — od formułowania celów i zadań wychowania przez dysponentów władzy pedagogicznej; w wymiarze poznawczym od nacisku grup interesu w wymiarze administracyjno-organizacyjnym od monizmu ofert wychowania i braku dostępności do alternatywnych projektów czy instytucji wychowawczych; w wymiarze kulturowym - od tradycji i

nieodwracalności ról społecznych, od jednostronnej relacji synchronicznej. Rolą wychowania jest, zatem przygotowanie młodego człowieka do kierowania się w swoim postępowaniu nie tylko roszczeniami czy własnymi aspiracjami, ale i uzasadnionego formułowania dążeń, które będą wskaźnikiem jego rzeczywistej i pełnej sprawczości zdarzeń czy zachowań. Edukacja ma, zatem kilka zadań do spełnienia: uświadomienie sobie własnej pozycji i możliwości realizowania własnych preferencji; ocena i porównanie własnej sytuacji na tle innych; poznanie i uświadomienie ograniczeń; odrzucenie ograniczeń; projektowanie zmiany według preferencji; dobór warunków i środków niezbędnych z punktu widzenia obranych wartości; realizacja projektu z poszanowaniem prawa innych do wolności; ocena własnych praw i możliwości korzystania z nich w odniesieniu do pokonanej drogi.

- model szkoły oparty na pedagogice personalistycznej: pedagogika personalistyczna opiera się na realizmie wychowawczym i przekonaniu, że wychowanek, jako osoba, może w dojrzały sposób, rozwijać się tylko poprzez kontakt z ludźmi odpowiedzialnymi oraz dojrzałymi. Centralnym pojęciem jest CZŁOWIEK, docenienie wartości osoby wychowanka i wspieranie jego rozwoju. Pedagogika personalistyczna zrodziła się w latach 30tych XX wieku. Za twórcę uważa się Emmanuela Mounier. Wyróżnić można: personalizm metafizyczny (W. Stern), personalizm etyczny (N. Hartmann, I. Kant), personalizm społeczno – moralny (E. Mounier), personalizm religijny (M. Scheler, K. Barth), personalizm filozoficzny (W. Stern, M. Buber), personalizm teologiczny (J. Mouroux, K. Rahner), personalizm fenomenologiczny i historyczny (M. Scheler), personalizm egzystencjonalny, (G. Marcel, K. Jaspers). W odniesieniu do edukacji zdaniem M. Nowaka (2003) ważne są zalecenia: nie można formować dojrzałości tylko w jednej sferze (skupiać się na sferze psychicznej, zaniedbując sferę duchową, moralną czy społeczną); wychowanie jest ważnym elementem wysiłku wkładanego w promowanie tzw. wspólnoty osób” (uniwersum personalnego); głównym celem wychowania jest uzdalnianie wychowanka do przejęcia kontroli i możliwości kierowania własnym procesem rozwoju; wychowawca powinien być tylko pomocą (kooperatorem) w procesie wychowania, wychowanek jest pierwszym i podstawowym czynnikiem wychowania, wychowanek nie jest przedmiotem, ani rzeczą, którą można czymkolwiek napełnić (w tym wypadku wiedzą), nie jest istotą, na której można się szkolić czy ćwiczyć. Trzeba jedynie pomóc mu, samemu zrozumieć siebie i to, kim jest wychowanek; wychowanek nie jest rzeczą, jest człowiekiem. Człowiek w żadnym aspekcie nikomu nie podlega, ani państwu ani

rodzinie. To indywidualna jednostka. Bardzo duża jest odpowiedzialność wychowawcy, którzy w sposób całościowy i realistyczny rozumie swojego wychowanka (odpowiednie przygotowanie antropologiczne), który odróżnia to, co go rozwija, od tego, co go krzywdzi (prawda i wrażliwość moralna) i który w swoich założeniach i postępowaniu, kieruje się wyłącznie troską o jego dobro (wychowawcza miłość). Wychowanie w ujęciu personalistycznym: wiąże się z odchodzeniem od stylu wychowania do ról i funkcji, czyli przedmiotowego traktowania; nauczyciel przestaje być tylko źródłem i przekaznikiem wiedzy; nowy styl wychowania ma opierać się na treściach wartości, gdzie wychowanek będzie miał prawo do wolnego wyboru wartości z uszanowaniem jego osobistej godności, indywidualności i tożsamości każdej osoby; wychowanie powinno wspomagać wychowanków w indywidualnym rozwoju ucznia, rozwijać jego wrażliwość, dojrzałość psychologiczną, interpersonalną oraz kształtować umiejętności kierowania własnym rozwojem; wspomagać w budowaniu stylu życia stanowiącego składową cywilizacji miłości opartej na czterech kategoriach: 1. mieć — wiąże się z podstawą konsumpcyjną, modelem posiadania, 2. być — wiąże z modelem znaczenia oraz postawą głoszącą prymat wartości duchowych człowieka nad wartościami materialnymi, 3. chcieć i 4. działać aktywnie twórczo na rzecz innych pozostając w zgodzie z systemem wartości. Wychowanie personalistyczne przede wszystkim akcentuje konieczność dopomagania wychowankom w odkrywaniu prawdy o sobie i jej zaakceptowaniu po to, aby podjąć pracę nad sobą w zakresie samowychowania, samodoskonalenia. Działalność wychowawcza wiąże się z: nadzieją, że proces stawania się jest procesem możliwym „cennym, „ że warto się trudzić; z optymizmem, że jego rozwój jest możliwy, a z tego wynika motywacja sensu działań nauczycielskich; Wiedza o wychowaniu musi się opierać na wiedzy o wartościach i wiedzy o człowieku. Wartości człowieka, o które w wychowaniu przede wszystkim chodzi ukazują się: w ludzkich czynach i działalności zewnętrznej gdyż mają charakter moralny; w duchowej sferze człowieka, stanowią wartości osobiste (M. Nowak, 2003, ss.240-247).

- model szkoły oparty na współczesnych badaniach nad mózgiem: początek XXI wieku to intensyfikacja badań nad mózgiem. Wyniki badań publikuje między innymi M. Rasfeld, S. Breidenbach (2015), M. Żylińska (2013), M. Spitzer (2012), A.D. Milner, M.A. Goodale (2008). Autorzy zwracają uwagę na: nie należy oczekiwać, że uczeń będzie dysponować wiedzą ze wszystkich podstawowych dziedzin nauki; naukę złożonych czynności należy zaczynać w momencie, kiedy

jeszcze kora mózgowa nie jest w pełni zmielinizowana; nowe informacje zapisane są w mózgu w formie siły połączeń między neuronami; informacje wplecione w kontekst emocjonalny są lepiej przyswajane; zachwyty usprawnia uczenie się; każdy mózg posiada tzw. detektor nowości, który wyłącza się, gdy jest nudno; motywacja jest pochodną ciekawości poznawczej; im mniejsza aktywność jednostki różnorodność docierających do niej bodźców tym więcej neuronów i synaps zostaje usuniętych; edukacja powinna mieć charakter oferty, z której uczeń wybiera; presja hamuje rozwój ucznia, bowiem nauka jest tylko wtedy efektywna, jeśli jest aktem woli nie przymusu; atmosfera zaufania między nauczycielem i uczniem jest fundamentem uczenia się; uśmiech i nagroda słowna nauczyciela prowadzą do uwalniania dopaminy w mózgu ucznia; przeżycia szkolne zostają trwale zachowane w pamięci, a w efekcie wpływają na późniejsze poczucie zaufania i bezpieczeństwa; mózg nie zapisuje informacji z zewnątrz ale je przetwarza, wyciąga wnioski, buduje reguły a potem rozwiązuje przy ich pomocy problemy; rozwój jest tylko wtedy możliwy, „gdy widzimy i jesteśmy widziani”, jako indywidualni, nie anonimowi członkowie grupy; pełny rozwój neurobiologicznego wyposażenia człowieka jest możliwy tylko dzięki relacjom międzyludzkim; mózg to organ społeczny, a jego rozwój wymaga interakcji z innymi; człowiek ma indywidualny sposób przetwarzania informacji, a więc może się tylko tego nauczyć, co potrafi przetworzyć; ocenie powinien podlegać proces a nie wynik; potrzeba ruchu, aktywności, kreatywności jest naturalną formą uczenia się, a nie przejawem zaburzeń; zabawa jest intensywną formą nauki; zadaniem nauczyciela jest poznanie, stosowanie i przetestowanie wyników nad uczącym się mózgiem.

- model szkoły pozytywistycznej: zakłada, że wiedza najbardziej godna zaufania to wiedza wytwarzana przez nauki szczegółowe i posługujące się metodologią badań empirycznych. Stąd badania ilościowe są bardziej przydatne niż jakościowe. Wiedza powinna pozwalać prognozować wydarzenia, procesy, stany, które mogą się pojawić. Istotą podejścia pozytywistycznego jest dążenie do wytwarzania użytecznej i mającej wymiar praktyczny wiedzy o rzeczywistości edukacyjnej i oświatowej. Wiedza ma pozwalać na rozwiązywanie konkretnych problemów społecznych i sprzyjać uznawaniu kolektywistycznych koncepcji człowieka nad indywidualistycznymi. Jak pisze T. Hejnicka – Berwińska (2003) rolę nauki – skonstruowanie jednolitego obrazu świata (teorii „wszystkiego”), gdzie jednostka jest abstrakcją, a świat społeczny jedyną rzeczywistością realną i aktywną. Zadaniem pedagogiki – tworzenie projektów edukacyjnych i

oświatowych i bezpośrednio ich stosowanie w praktyce. Postęp w praktyce edukacyjnej polega na coraz lepszym kontrolowaniu wszystkich procesów edukacyjnych.

- model szkoły pracy: szkoła aktywna, przeciwieństwo szkoły tradycyjnej (przekaz werbalny). Szkoła pracy odnalazła podstawy w psychologii, filozofii i socjologii Nowego Wychowania. Jej zwolennikami i twórcami byli między innymi: J. Dewey (szkoła działania), G. Kerschensteiner (szkoła pracy) oraz O. Declory (szkoła życia), H. Rowid (1958) (szkoła twórcza), i P.P. Błoński (szkoła pracy przemysłowej). Do głównych założeń szkoły pracy należało: = zdobywanie wiedzy przez wykonywanie różnych prac rzemieślniczych; = materiał nauczania ma wprowadzać dzieci w doświadczenia społeczeństwa, w jego tradycje i formy życia; = zajęcia praktyczne są punktem wyjścia i osi, wokół której narasta stopniowo wiedza dzieci o rzeczywistości i zjawiskach przyrody a także o historycznym rozwoju produkcji; = praca jest celem (przedmiotem nauczania) i środkiem nauczania, dzięki czemu szkoła może rozwijać aktywność dziecka, uspołeczniać je i wiązać wiedzę szkolną z życiem praktycznym. Warto zwrócić uwagę na wymiar realizacyjny tej szkoły. G. Kerschensteiner wdrażał jej założenia w życie w eksperymentalnej szkole elementarnej w Monachium. Swoje doświadczenia opisał w książce *Pojęcie szkoły pracy* (1912, wydanie polskie 1926).
- model szkoły przyszłości: zbudowany w latach pięćdziesiątych XX wieku. Założeniami takiej szkoły zajął się między innymi B. Suchodolski (1990) wymieniając, jako priorytetowe: przygotowanie absolwentów do mobilności społecznej i zawodowej wymuszanej przez zmiany dokonujące się w życiu społecznym, gospodarczym i kulturalnym; integracja kształcenia ogólnego i zawodowego na szczeblu szkoły średniej; przyspieszanie zakresu oraz tempa reformowania planów i programów nauki szkolnej, a także studiów; łączenie edukacji formalnej i nieformalnej oraz podporządkowanie pracy szkoły dyrektywie edukacji ustawicznej; likwidacja dysproporcji między poziomem — a niekiedy również zakresem — zinstytucjonalizowanego kształcenia na wsi oraz w mieście; silny nacisk na rozwój talentów u dzieci i młodzieży, a z drugiej strony otoczenie rozbudowanymi formami opieki i pomocy uczniów borykających się z trudnościami w nauce; informatyzowanie nauczania. Zakładano także, że szkoła, jako instytucja będzie ewaluowała w kierunku zmian technologicznych i społecznych, doskonaleniu kształcenia nauczycieli i zmiany ich mentalności (odcięcie się od szkoły tradycyjnej).

- model szkoły realnej: twórcą szkół realnych był Jan Juliusz Hecker protestant, teolog i pedagog. Pierwsza szkoła realna powstała w XVII wieku w Berlinie. Ideą szkół była praca wychowawcza połączona z nauką praktycznych umiejętności (racjonalizm) i ogólnodostępna dla wszystkich (utylitaryzm). Podwaliny teoretyczne i praktyczne powstawały w Prusach za rządów Fryderyka II. Absolwent szkoły miał być przydatnym członkiem społeczeństwa, stąd nauka praktycznych umiejętności (przede wszystkim przedmiotów matematyczno-przyrodniczych), ale także powinni być zdyscyplinowani i odpowiedzialni. Co ważne i nowe to, że program szkoły powinien być tak skonstruowany, aby wzbudzał zainteresowanie uczniów nauką i samodyscypliną. W tym miejscu polecam interesującą książkę A.Pabst (1912) Wychowanie praktyczne. W Polsce szkołę realną, obok szkół filologicznych wprowadzono podczas reformy oświaty w 1840 roku. Pierwsza rozpoczęła działalność w roku 1895 w Warszawie. Dzisiaj to V LO. Aktualnie ciekawą kontynuacją idei szkoły realnej jest Bednarska Szkoła Realna. Twórcy szkoły proponują, oprócz obowiązkowego realizowania podstawy programowej MEN, także realną wizję absolwenta, który” posiadając dobre wykształcenie ogólne potwierdzone świadectwem dojrzałości, świadomie decyduje, czy i kiedy kontynuować naukę; jest przygotowany do podjęcia pracy zawodowej, potrafi sam stworzyć sobie miejsce pracy; sprawnie posługuje się współczesną techniką komputerową; ma solidne podstawy teoretyczne i dostateczną praktykę, by metodą samokształcenia nadażać za jej rozwojem; jest przedsiębiorczy; wie, czego chce, umie zaplanować swoje działanie; bierze odpowiedzialność za siebie i podejmowane zadania; zna dwa języki obce, w tym jeden biegle w mowie i w piśmie; posiada dobrze wykształcone kompetencje miękkie: uważnie obserwuje rzeczywistość, dostrzega niedoskonałości istniejącego stanu rzeczy, poszukuje rozwiązań innowacyjnych i wprowadza je w życie, potrafi pracować w zespole, umie planować, dzielić się zadaniami i zapobiegać konfliktom, __podejmując każde działanie stara się być w równym stopniu efektywny i etyczny, ma prawidłową samoocenę, stawia sobie ambitne, lecz realne cele, umie dobierać współpracowników, jest świadomy zagrożeń związanych z uzależnieniami, motywy jego działania nie są egoistyczne - potrafi czerpać satysfakcję z dawania, a nie tylko brania“(<http://realna.bdnr.pl/>).Ważnym elementem szkoły jest demokracja. Szkoła kieruje się Polską Konstytucją Szkolną, w której określono zadania i prawa Władzy Ustawodawczej, Władzy Sądowniczej oraz prawa i obowiązki Obywatelki/Obywatela Rzeczypospolitej Szkolnej.

„Edukacja w Szkole Realnej ma być oparta na trzech równoważnych filarach: 1. Kształceniu ogólnym realizowanym na dobrym poziomie i przygotowującym do zdania egzaminów maturalnych oraz ewentualnego podjęcia studiów wyższych. 2. Kształceniu zawodowym polegającym na wprowadzeniu do szeroko rozumianych technik komputerowych, zapewniającym niezbędną wiedzę teoretyczną i szeroki repertuar konkretnych umiejętności praktycznych, przydatnych na rynku pracy. 3. Rozwijaniu zdolności interpersonalnych i organizacyjnych oraz kultury prawnej i ekonomicznej, dających zdolność świadomego pokierowania sobą niezależnie od wyboru dalszej aktywności: kontynuowania nauki, podjęcia pracy zawodowej lub równoczesnej realizacji obu tych możliwości” (/). cykl kształcenia w Bednarskiej Szkole Realnej trwa cztery lata. do wyboru przez każdego ucznia. Idea Wychowawcze Zespołu Szkół "Bednarska" zawiera się w następujących postulatach: szkoła nie jest nastawiona na „ ostrą rywalizację między uczniami i na osiągnięcie spektakularnych sukcesów (...) obok uczniów bardzo zdolnych, przyjmuje także tych, którzy wymagają dodatkowej pomocy i opieki - chorych, niepełnosprawnych, borykających się z kłopotami psychologicznymi(...) 2. Podstawową ideą wychowawczą szkoły jest szacunek dla godności każdej osoby ludzkiej i poszanowanie praw człowieka(...). 3. Kształtowanie w uczniach postawy życzliwości, tolerancji i wrażliwości wobec innych (...) przygotowanie ich raczej do służby społecznej, niż do bezwzględnej walki o osobisty sukces(...) 4. Szkolny system demokratyczny ma uczyć skutecznej współpracy dla wspólnego dobra, odpowiedzialności i trudnej sztuki kompromisu. Ma także pokazywać w doświadczeniu, że demokracja to umiejętność przestrzegania wspólnie ustanowionego prawa, nie zaś anarchia. 5. Szkolny system wychowawczy nastawiony jest na kształtowanie w uczniach umiejętności samodzielnego działania, niezależnego myślenia i odpowiedzialności za własny rozwój. Uczniowie traktowani są przez nauczycieli w sposób partnerski. Szkoła pozostawia im dużo swobody, lecz jednocześnie stawia poważne wymagania. Oczekuje, że wykorzystają stwarzane im szanse do rozwoju zainteresowań i uzdolnień. Akceptacja powyższych idei jest podstawowym warunkiem uczestniczenia w życiu szkolnej wspólnoty” (<http://realna.bdnr.pl/static/files/idee.pdf>).

- model szkoły spersonalizowanej/ edukacja zróżnicowana: podstawą jest pełne i wczesne diagnozowanie ucznia w celu zapewnienia mu edukacji na miarę jego potrzeb i oczekiwań. Widać tu wyraźne wpływy naturalizmu i progresywizmu. W Polsce tego typu szkołę prowadzi

Fundacja Sternik. W szkole działa tutor, który pracuje z dzieckiem i jego rodziną, z którą opracowuje się plan osobistego rozwoju dziecka, a potem regularnie spotyka się z nią w celu omówienia postępów dziecka i możliwej pomocy w osiągnięciu pełni jego możliwości. Szkoła rozumiana jest, jako placówka wspierająca rodziców w wychowaniu z jednoczesnym pełnym poszanowaniem praw rodzicielskich i brania odpowiedzialności za dziecko. Rodzice mogą uczestniczyć w spotkaniach i warsztatach organizowanych przez szkołę. Ważnym elementem jest program wychowawczy (konsultowany z rodzicami), w którym istotnymi wartościami jest porządek, hojność, wdzięczność, sprawiedliwość, przyjaźń, solidarność, szczerść, radość. Szkoła dba o dobór odpowiednich nauczycieli, którzy są wysoko wykwalifikowani i „kompetentni osobowościowo”. Zwyczajem jest podział klas według płci. W szkole w oparciu o wyniki badań naukowych oraz doświadczeń szkół na Zachodzie oraz projektu szkół stowarzyszenia Sternik w Warszawie realizowany jest program edukacji zróżnicowanej uwzględniający różnice w rozwoju chłopców i dziewcząt i ich talentów. Jak twierdzą organizatorzy w edukacji tego rodzaju rozdzielanie osób różnej płci, staje się jednym z najskuteczniejszych środków zmniejszających przemoc oraz budujących atmosferę sprzyjającą przekazywaniu wiedzy i pozytywnych nawyków społecznych.

- model szkoły tradycyjnej: utworzona przez Jana Fryderyka Herbarta (1776 – 1841) oraz jego zwolenników W. Reina (1847 – 1929) i T. Zillera (1817 – 1882). Nazywana także szkołą herbartystów, którzy jako pierwsi twierdzili, że pedagogika jest nauką na równi z filozofią, psychologią i etyką. Polscy przedstawiciele to M. Baranowski, A. Danysz, F. Majchrowicz. W szkole tradycyjnej wychowanie jest urabianiem psychiki według wyznaczonego wzoru czy modelu. Wzór ten wskazuje, jakim winien być człowiek, jako dorosły – tak, więc wychowanie jest przygotowaniem do życia ludzi dorosłych. Treści, cele i środki wychowania pomijają całkowicie indywidualną stronę natury dziecka. Wychowania nie można oderwać od nauczania (nauczanie wychowujące). System szkoły tradycyjnej można nazwać skrajnym systemem obiektywnym. Centralną częścią pedagogiki szkoły tradycyjnej jest – metodologia, – jako całość procesu wychowania. W procesie wychowania wyróżniamy = nauczanie(dydaktyka – nauka wychowująca – wyrabianie u uczniów silnych charakterów moralnych) ·; = karność i pielęgnacja (hodogetyka-, czyli teoria prowadzenia) ·: karność (rząd) – środek ostrego nacisku, uzyskanie doraźnego porządku, moc i szybkość wykonania oraz pielęgnowanie(opieka) – zespół środków wychowawczych, tworzenie zgodności między

rozwijaniem uczuć i woli uczniów a wymaganiami ideału wychowania. System szkoły tradycyjnej związany z filozofią idealizmu niemieckiego. Duży nacisk kładziono na ilość i różnorodność materiału nauczania, przy czym wiedza miała charakter statyczny. Dobór nauczanych treści prowadził do konserwatyizmu i dogmatycznego sposobu myślenia uczniów. Panował bezwzględny autorytet nauczyciela i podręcznika bez uwzględniania indywidualności ucznia.

- model szkoły twórczej: koncepcja stworzona przez H. Rowida i opisana w jego książce pod tym samym tytułem. H. Rowid (1931) pisze tam „szkoła, w której wyzwalają się energie potencjalne tkwiące w duszy dziecka, która przetwarza te energie w wartości wzbogacające i doskonalące życie jednostki i społeczeństwa pod względem etycznym, intelektualnym i estetycznym (...) umożliwia samorządny rozwój sił fizycznych i energii duchowych na podstawie samodzielnej pracy dziecka, tworzy atmosferę solidarności i kooperacji, żąda współdziałania nauczycieli i dzieci, a także rodziców, wyrabiając między tymi wszystkimi członkami gminy szkolnej ducha przyjaźni, wzajemnego zaufania i miłości”, „ Szkoła twórcza stawała się naturalną formą życia społecznego, w której uczniowie wraz z nauczycielami i rodzicami nie przygotowują się do życia, ale żyją życiem bardzo intensywnym odpowiadającym ich naturze - w naturalnej jednostce społecznej, w gminie szkolnej, jaką powinna być każda klasa względnie każda szkoła”. W szkole funkcjonował samorząd uczniowski (kooperacja uczniowska), który obejmował między innymi: = Wydział kulturalno-oświatowy; = Wydział handlowy; = Wydział Bratniej Pomocy; = Wydział sprawiedliwości; = Wydział drużyny harcerskiej. Nad całością czuwała Rada Nadzorcza. Samorząd Uczniowski, który miał własną Konstytucję. Szkoła ta nie realizowała odgórnie narzucanych programów, ale tworzyła własne mając na uwadze dobro ucznia, jego rodziców i środowiska.
- model szkoły ustawicznie doskonalonej: potrzeba ustawicznego doskonalenia czy ulepszania szkoły, wynikająca z konieczności przystosowywania jej do zmieniających się szybko warunków życia społecznego gospodarczego i kulturalnego, a także postępu nauki, techniki i technologii oraz kultury. W związku z tym: = wychowanie, nie może być wyłącznie zadaniem rodziny i szkoły; = wiedza powinna być operatywna przez całe życie, zatem należy racjonalnie dokonywać wyboru treści kształcenia; = kształcenie wymaga demokratyzacji; = kształcenie wymaga kadra o najwyższych kompetencjach zawodowych.
- model szkoły XXI wieku: uczeń ze swoimi potrzebami jest centralną postacią w edukacji. Nauczyciel nie jest źródłem wiedzy, bowiem uczeń

też posiada wiedzę, do której nauczyciel może się odwoływać. Źródłem wiedzy jest otaczający świat, ludzie, media. Dziecko nie rodzi się, jako czysta karta. Podstawą edukacji jest fakt, iż, podmiotem w procesie kształcenia i wychowania jest zarówno uczeń jak i nauczyciel. Łączy ich współpraca i partnerstwo. Wiedza jest na drugim planie, a głównymi celami jest: wzbogacanie świata doświadczeń ucznia, pobudzenie aktywności, kształtowanie teoretycznych i praktycznych sprawności i umiejętności. Ważna jest funkcja diagnostyczna i kompensacyjna w planowaniu zajęć ucznia. Podstawową jest ocena opisowa. Przekazywanie wiedzy typu: „wiedzieć jak” oraz „wiedzieć, dlaczego”. Wszyscy mają równe szanse (egalitaryzacja). Szczególnie podkreślana jest funkcja emancypacyjna edukacji. Rezygnacja z kanonu pracy i programu na rzecz możliwości wyboru zajęć według własnych zainteresowań. Zasada pogłębienia, operatywności i samodzielności, świadomego i aktywnego udziału uczniów w procesie kształcenia. Odstępstwa od zasady systematyczności, co sprzyja „lukom” w wiedzy. Stosowanie metod aktywizujących, problemowych i praktycznych, „dydaktyka samodzielnego myślenia i działania”. Ograniczona rola podręcznika na rzecz samodzielnych poszukiwań i porównywania treści (analiza i synteza oraz samodzielna ocena). Szkoła XXI wieku to: stałe podtrzymywanie motywacji do nabywania wiedzy pamiętając przy tym, że stosunek do nauki naszych uczniów zależy od tego czy ich nauczyciele i przełożeni też są żądni wiedzy; powinna być instytucją elastyczną, w której często, z racji przyjętych celów, zachodzą zmiany nastawione na dzielenie się władzą, obowiązkami, odpowiedzialnością, ale również korzyściami; osoby kierujące procesem edukacji powinny pamiętać, że przywództwo to pomoc, a nie groźenie, strach i karanie; dyrektorzy szkół powinni wspierać działania innowacyjne nauczycieli poprzez umożliwianie im realizacji ich pomysłów oraz sprawiedliwe i konstruktywne ocenianie ich; instytucje edukacyjne muszą budować stosunki oparte na zaufaniu i współdziałaniu wewnątrz szkoły oraz między szkołą a społecznością. Efektem takich działań jest maksymalizacja potencjału uczniów, nauczycieli, dyrekcji oraz społeczności; uczenie się jest procesem, który rozszerza i kształtuje sposób widzenia otaczającej rzeczywistości przez jednostkę. Mimo, iż przyjęło się uważać, że to nauczyciel wpływa na ucznia, to w rzeczywistości doświadczenia ucznia i nauczyciela modelują ten proces. Warto, zatem zdać sobie sprawę z faktu, iż program autorski jest zarówno dziełem nauczyciela jak i uczniów, którzy go realizują.

- model szkoły zintegrowanej: do organizacyjnych założeń tej szkoły należy przyjęcie, iż, na pierwszym szczeblu (elementarnym) ma

obowiązywać wspólny dla wszystkich dzieci *program* instrumentalny, zapewniający im biegłe opanowanie umiejętności czytania ze zrozumieniem, pisania, rachowania, podstawowych form ekspresji plastycznej i muzycznej natomiast na drugim szczeblu szkoły zintegrowanej ma być realizowany program *orientacji* psychologiczno-pedagogicznej. Jego celem powinno być wykrywanie zainteresowań i uzdolnień wykazywanych przez poszczególnych uczniów oraz podejmowanie środków, za pomocą, których można by te zainteresowania i uzdolnienia optymalnie rozwijać. Na trzecim szczeblu zintegrowanej szkoły obowiązywałby już program specjalistyczny. Po ujawnieniu na szczeblu drugim zainteresowań, uzdolnień i możliwości uczniów każdy z nich byłby kierowany na odpowiednią dla niego ścieżkę specjalizacyjną. Zajęcia na trzecim szczeblu szkoły zintegrowanej miałyby, zatem głównie charakter indywidualizowany, przy *czym* charakteryzowałoby je rygorystyczne respektowanie zasady łączenia nauki w szkole z pracą wykonywaną np. w warsztatach szkolnych, ale także w odpowiednich zakładach pracy. Zmiany w metodach, formach i środkach w szkole zintegrowanej polegać miałyby na racjonalnym organizowaniu procesu kształcenia tak, aby uczniowie mogli oraz umieli uczyć się samodzielnie, efektywnie i ustawicznie.

- model szkoły żywej: koncepcja szkoły przedstawiona w roku 1927 przez J. Ostrowskiego w książce „Żywa szkoła „. Była męską szkołą średnią opartą na siedmioletniej szkole podstawowej. Trwała 6 lat – pięć klas z nadbudową szóstej klasy odgrywającej rolę przygotowania specjalnego. Program oparty był na ośrodkach tematycznych skoncentrowanych wokół regionalizmu i tak: = klasa I – okres łowiectwa, pasterstwa, koczownictwo; = klasa II – okres rolnictwa, Polska współczesna, starożytność i średniowiecze; = klasa III- okres rzemiosł, przemysłu i handlu; = klasa IV – zainteresowanie człowiekiem; = klasa V – zainteresowania społeczne i filozoficzne; = klasa VI – studia wybrane – specjalne, języki obce.. Głównym celem wychowania była „działanie”, jako przygotowanie do życia i zaprawianie do życia poprzez przeżywanie autentycznych sytuacji oraz rozwój twórczości jednostki, jako najlepszej gwarancji jej użyteczności społecznej. Do metod nauczania zaliczano: = wymowę; = lekturę; = zajęcia sceniczne; = kino, muzeum; = warsztaty prac ręcznych; = doświadczenia chemiczne i fizyczne; = ogród i hodowla; = wycieczki. Do metod wychowawczych zaliczano: = styl; = prostotę; = jasność, czystość, prostotę i piękno; = hart; modlitwę; = kodeks rycerski; = związki przyjaźni; = tablicę i pismo szkolne; = organizację młodzieżową.

- Nowe Wychowanie: powstało na przełomie XIX/XX wieku w Europie. Ruch rozwijał się z inspiracji 3 nurtów: = naturalizmu (J.J. Rousseau); = socjologizmu (A. Comte, E. Durkheim); = kulturalizmu (E. Kant, W. Dilthey). Główne hasła: szkoła aktywna, szkoła na miarę dziecka, szkoła pracy, szkoła wychowująca do życia i przez życie. Przedstawiciele: E. Claparède, J. O. Declory, M. Montessori, G. Kerchensteiner, A. Ferrire, E. Key, C. Freinet, H. Rowid, J. Korczak , M. Grzegorzewska , R. Steiner , P.Petersen. Ruch charakteryzował się wielkim radykalizmem pedagogicznym i społecznym i pozostawał w opozycji względem wcześniejszych systemów filozoficzno – pedagogicznych. Został spowodowany rozwojem nowej psychologii różnic indywidualnych oraz metody eksperymentalnej na poziomie metodologicznym. Wystąpiła próba przededefiniowania wszystkich podstawowych pojęć pedagogicznych na poziomie pojęciowym, któremu towarzyszyła krytyka rzeczywistości wychowawczej. Nowe wychowanie – założenia: = uczeń w centrum dydaktycznych i wychowawczych poczynań szkoły; = oparcie wychowania i kształcenia na naturalnych siłach tkwiących w dziecku (motywacja, zainteresowania, talenty...); = selekcja uczniów według kryteriów psychologicznych (psychologia różnic indywidualnych); = budowanie aktywności i samodzielności w działaniu uczniów; = budowanie programów nauczania przy współdziałaniu uczniów; = poszanowanie naturalnego tempa rozwoju ucznia; prymat wychowania nad dydaktyką; = koedukacja; = współpraca szkoły z rodziną oraz pielęgnowanie więzi ze środowiskiem pozaszkolnym; = wspieranie wychowania estetycznego, moralnego, fizycznego w korelacji z sytuacjami codziennymi.
- Nowoczesna Szkoła Francuska Techniki Celestyna Freineta: praca dydaktyczno – wychowawcza oparta na 25 prawach zaczerpniętych z psychologii rozwojowej. Celem wychowania jest „ maksymalny rozwój osobowości dziecka w łonie rozumnie pojętej wspólnoty, której służy i która jemu służy „(C. Freinet, 1976, s.XIV)). Do zasad realizowanych w szkole należy: doświadczenie po omacku, twórczość oraz dokumentacja. Ważnym elementem jest dokładne poznanie dziecka (Profil Życiowy) i wyznaczenie podstawowych elementów poczucia własnej mocy. Najbardziej oryginalnym elementem pracy są techniki. Zaliczyć do nich można: = swobodny tekst; = drukarnię; = gazetkę szkolną; = korespondencję międzyszkolną; = gazetkę wychowawczą; = sprawności i arcydzieła; fiszki korektywne i autokorektywne. Pracę charakteryzuje duża samodzielność uczniów w zakresie realizacji zadań oraz dobór czasu i środków do ich realizacji. Nowością był plan pracy

przygotowany przez nauczyciela dla każdego ucznia oddzielnie, pod którym podpisywał się zarówno uczeń jak i nauczyciel. C. Freinet wprowadził też własną terminologię np.: czynności funkcjonalne; doświadczenie poszukujące; oparcia bariery; pobocze drogi; polowanie na słowa; rezerwat dziecięcy; życie namiastka ...). Szkoły C. Freineta do dziś funkcjonują na całym świecie.

- Wrocławską Szkoła Przyszłości: prowadzona przez od roku 1990 przez Fundację Wolne Inicjatywy Edukacyjne WIE. Fundacja WIE prowadzi: Wrocławską Szkołę Przyszłości, Stację Edukacji Ekologicznej w Świeradowie Zdroju, Salony Edukacji Ekologicznej EURONATURAmy, wolną strefę innowacji i eksperymentów edukacyjnych, College Praktycznej Nauki Metody PROedukacja, College Niekonwencjonalnych Inicjatyw Edukacyjnych, seminaria warsztatowe, kursy, szkolenia, konsultacje i doradztwo profesjonalne oraz działalność wydawniczą i dokumentację audiowizualną. Podstawą działalności edukacyjnej są solidne podstawy naukowe w postaci prac i programów eksperymentalnych, które powstawały od początku działalności Wrocławskiej Szkoły Przyszłości pod kierunkiem prof. dr hab. Ryszarda Łukaszewicza. Do podstawowych założeń należy wolność wyboru dróg edukacji, jej tempa i sposobu, bowiem idea szkoły to sprzeciw wobec autorytaryzmu i szkoły tradycyjnej. Założyciel i pomysłodawca szkoły przyznaje, że jego inspiracją był między innymi Bogdan Suchodolski, Henryk Tomaszewski, Hieronim Bosch, Piotr Breugel oraz Tadeusz Kantor. R.Łukaszewicz (2011) edukację ujmuje w różnych kontekstach traktując je, jako inspirację do pracy warsztatowej z dziećmi, ale także codziennej praktyki edukacyjnej i akademickiej. "Wymienia: ▪ kontekst etymologiczny: wydobywanie na jaw tego, co w człowieku ukryte, ale jego własne; ▪ kontekst niewidzialnego: proces, w którym po części bajecznie i tajemniczo toczy się gra o nasze możliwości; ▪ kontekst egzystencjalny: demokratyzowanie własnych możliwości, spotkanie i dialog, przymierze z rzeczywistością potencjalną; ▪ kontekst praktyczny: proces tworzenia, organizowania i reorganizowania okazji dla urzeczywistnienia się życia ludzkiego w jego humanistycznych treściach; ▪ kontekst dialektyczny: źródło jednoczesnego powstawania i znoszenia sprzeczności w procesie optymalizowania związków człowieka ze światem; ▪ kontekst alternatyw: droga, na której nie ma zgody na świat zastany, na istniejący porządek rzeczy, na filozofię zachowania czy podtrzymywania status quo; ▪ kontekst instrumentalny: sztuka układania się człowieka ze światem, w jego następstwie czego wzrastają szanse rozwoju i uczenia się – w ekologicznym porządku życia; ▪ kontekst filozoficzny: jako „wiarygodna niemożliwość”, wedle

której edukacja jak poezja – jest sposobem patrzenia na świat; ▪ kontekst przekraczania: kreatywne wykorzystanie wyobraźni po to, aby umieć/uczyć się transformowania wizji w porządku świata możliwego i/lub pożądanego; ▪ kontekst narracyjny: oznacza celowe preferowanie takich sposobów uczenia/uczenia się, które wykorzystują narrację i struktury jej sensów dla konstruowania i rekonstruowania rozumienia świata i siebie” (ss. 13-14). W wymienionych kontekstach wyraźnie zaznacza się „ciekawość” jako motor wszelkiego działania. Autor twierdzi bowiem” tak, ciekawość jest jednym ze źródeł życia, jest wodą na młyn wyobraźni; wydeptuje ścieżki samodzielności, przygody, podróży, animuje pasję, zdolności, zainteresowanie, zadawanie kolejnych pytań, budzi emocje, odwagę poznania, próbowania, konfrontowania, budzi upór i wolę odkrywania, tworzenia, zdobywania, przekraczania, a nade wszystko kreuje perspektywę przymierza z rzeczywistością potencjalną – z marzeniami, gdy sięgamy i gwiazd (...) świat to nie tylko percepcja, ale również interpretacja” (R.Łukaszewicz, 2011, s 17). Szkoła i przedszkole to unikatowy model edukacji alternatywnej w którym konteksty ekologiczne są wyznacznikiem integracji i układu treści edukacyjnych w których ważne staje się twórcze wiązanie inspiracji artystycznych – przede wszystkim malarskich i teatralnych – z problemami edukacji ekologicznej oraz trudnych i abstrakcyjnych problemów współczesnej cywilizacji. W placówkach edukacyjnych realizuje się programy autorskie, a przede wszystkim pracuje się metodą okazji edukacyjnych. „Zadania wywodzą się z trzech podstawowych kierunków pracy z dzieckiem przejawiających się w orientacjach: • ku sobie – charakterystyka własnych możliwości, – jaki jestem?, co umiem robić?, czego nie potrafię?, co chciałbym w sobie zmienić?• ku ludziom (społeczne otoczenie dziecka): współdziałanie i współistnienie z innymi, – jacy są inni ludzie (rówieśnicy, dorośli)?, co mi się w nich podoba lub nie podoba?, jaki jestem wśród innych ludzi?, w czym mogę im pomóc?, czego mogę nauczyć się od nich?• ku światu (fizyczne otoczenie dziecka): przyroda, wytwory człowieka – jak było dawniej?, jak jest teraz?, jak może być?, jak jest gdzie indziej? Pytania te pozwalają na taką organizację treści edukacyjnych, która umożliwia dziecku ujmowanie otaczającej je rzeczywistości z różnych punktów widzenia (...) sposobu poznawania przez dziecko otaczającej go rzeczywistości sprzyja organizacja oddziaływań edukacyjnych, której idea wyraża się w projektowaniu okazji do rozwoju dzieci, umożliwiających im samodzielny wybór działań, które najbardziej sprzyjają jego aktualnym potrzebom (J.Zwiernik, 1998, s.49). Okazje edukacyjne są „metoda

nastawioną na gromadzenie przez dziecko doświadczeń poprzez czynny kontakt z najbliższym otoczeniem fizycznym i społecznym. Dziecko uczy się w trakcie konkretnych działań podjętych z chęci zaspokojenia różnorodnych potrzeb (biologicznych, poznawczych, społecznych). Schemat projektowania scenariusza okazji edukacyjnej składa się z następujących elementów: 1. Przedmiot odkrycia dziecka: ·projektując okazje należy zastanowić się nad tym, czy celem tej okazji ma być poznanie czegoś, czego dziecko dotychczas nie znało lub nie rozumiało, czy raczej będzie to okazja do tego, żeby nauczyło się posługiwać nowymi przedmiotami, narzędziami czy słowami, czy też chodzić będzie o okazję umożliwiającą dziecku tworzenie czegoś zupełnie nowego w jego dotychczasowym zasobie doświadczeń. 2. Punkt wyjścia: zadaniem tej części okazji edukacyjnej jest zaciekawienie dzieci, skupienie ich uwagi, skierowanie zainteresowania na to, co wiąże się z projektowaną okazją, jak też wzbudzenie motywacji do dalszego uczestniczenia w zajęciach. 3. Zadania: etap ten stwarza uczestnikom okazji edukacyjnych możliwość dokonywania samodzielnych wyborów dotyczących wszystkich sytuacji zaprojektowanych i zaproponowanych przez nauczyciela oraz włączenia ich w tok własnych pomysłów. 4. Warunki materialne: przedmioty, teksty, nagrania, ilustracje będą wykorzystywane. Chodzi tu przede wszystkim o ich wystarczającą liczbę i swobodny do nich dostęp gwarantujący dzieciom możliwość wyboru. 5. Element wymagający wyeksponowania: nauczyciel cały czas obserwuje przebieg aktywności dzieci, będąc gotowym do udzielenia im pomocy. W wyniku tej obserwacji lub w krótkim czasie po jej zakończeniu, pomaga porządkować dzieciom ich doświadczenia, uogólniać lub przetwarzać informacje, włączając je do już posiadanej wiedzy' (J.Zwiernik, 1998, ss. 87-99). Przestrzeń edukacyjna jest tak zaaranżowana aby dziecko/uczeń mógł planować swoje działania bez kolizji z innymi. Zajęcia odbywają się w postaci warsztatów, podczas których dokonuje się „ dotykane świata” (R.Łukaszewicz, 1994,1996,1997,2002). Propozycje edukacyjne placówek to: nietypowe miejsca i uczenie się siebie (fryzjer, tartak, lutnik, hafciarka, niekonwencjonalne rzeźby.); twórcze transformacje typowych przedmiotów (pojemniki plastikowe, stare buty, czapki, papierowe torby); „myślenie na własny rachunek” (poznawanie konstrukcji, urządzeń nieznanymi dzieckom obiektów i samodzielne koncipowanie w rodzaju, co to?; do czego?, magiczne zastosowania); interaktywna otwartość w nowych/nieznanych miejscach edukacji (galerie, wystawy multimedialne, instalacje, happeningi); „przyłapywanie” natury na jej niepowtarzalności (lotne

kompozycje chmur, tańczące liście jesieni, trzeszczące narzekania drzew, wiatr za kominem); „nakładanie” wyobraźni na nowe obrazy świata i ludzi (przestrzenie społeczne, obywatelskie, rekreacyjne, komunikacyjne itp.) oraz humor, żart i prowokacje w sztuce – dla niekonwencjonalnej edukacji. Rozkład dnia zajęć w placówce dzieli się na: czas zadaniowy przeznaczony na kreatywne działania dzieci w ramach programu autorskiego, a dokładnie projektowanych okazji edukacyjnych; czas warsztatowy przeznaczony na realizację zajęć w ramach podstawy programowej MEN oraz zajęć dodatkowych wg aktualnej oferty: języki obce, ręczne czerpanie papieru, rzeźba, edukacja teatralna, karate, szachy, pływanie; czas otwarty przeznaczony na spontaniczną aktywność dzieci, gry i zabawy, inicjatywy oraz działania oferowane przez nauczycieli.

1.4. Pedagogika

1.4.1. Pedagogika: pojęcia podstawowe określenie *pedagogika* pochodzi od greckich wyrazów: *pais* (chłopiec) i *ago* (prowadzę). W Grecji oznaczało niewolnika, który sprawował opiekę nad chłopcem w drodze do szkoły. Dopiero później pedagogami nazywano osoby pełniące funkcje dydaktyczne, opiekuńcze, wychowawcze. Współcześnie pedagogami nazywa się osoby zajmujące się pedagogiką, jako dyscypliną naukową. Współcześnie pedagogika dzieli się na cztery zasadnicze działy: = praktyczną lub empiryczną, która zajmuje się obserwacją oraz badaniem całości doświadczenia; = opisową lub eksperymentalną traktowaną, jako dział uogólniający doświadczenie oraz badający eksperymentalne prawa rządzące przebiegiem zjawisk biologicznych, psychologicznych, socjologicznych czy kulturowych; = normatywną, która z wykorzystaniem filozofii człowieka, bada naturę człowieka, oraz wytwory jego kultury; = teoretyczną, czyli ogólną, obejmującą całość badanego przedmiotu (B. Śliwerski, 2007).

- andragogika: „prowadzenie człowieka dorosłego”. Pedagogika dorosłych zajmuje się badaniem zagadnień kształcenia, samokształcenia i wychowywania dorosłych. Bada, opisuje i analizuje cele, treści, systemy, formy i metody tych procesów oraz ich optymalne uwarunkowania społeczne, ekonomiczne, kulturowe, cywilizacyjne i biologiczne. Andragogikę, jako podstawową dyscyplinę można podzielić na: historię oświaty dorosłych i myśli andragogicznej, dydaktykę dorosłych, teorię wychowania dorosłych, andragogiki szczegółowe i subdyscypliny (np. andragogika

działalności kulturalnej, andragogika wojskowa, andragogika pracy itp.).

- androcentryzm podkreślanie znaczenia płci męskiej na niekorzyść płci żeńskiej. Mężczyźni i ich zachowania pełnią rolę źródła norm. Przypisanie ogólnej normatywności wypowiedziom na temat "człowieka" wynikającym z męskiego obszaru doświadczenia. W tej koncepcji jak pisał P. Bourieu porządek społeczny jest symboliczną maszyną mającą na celu podtrzymywanie męskiej dominacji gdzie taka wizja świata jest uważana za "naturalną".
- antropocentryzm: pogląd, według którego człowiek jest ośrodkiem i celem wszechświata. Oznacza to także styl filozofowania polegający na przyjmowaniu ludzkiej perspektywy przy analizowaniu wszystkich zjawisk z punktu widzenia odbioru ich przez człowieka i odrzucaniu rozumowań wychodzących poza ludzką percepcję, jako poznawczo nieuprawnionych lub pozbawionych praktycznego znaczenia. Do podstawowych form antropocentryzmu zaliczamy: = metafizyczny (człowiek wyłącznym obiektem i perspektywą poznania); = gnozeologiczny (ludzka świadomość jest źródłem wiedzy); = aksjologiczny (człowiek to wartość bezwzględna i nadrzędna wobec pozostałych wartości); = teologiczny (człowiek zajmuje szczególne miejsce w historii zbawienia i w zbawczym planie Boga); = kosmologiczny (człowiek, jako najważniejsze, końcowe ogniwo ewolucji).
- antropologia pedagogiczna: rozpatruje rozwój człowieka, jako rezultat różnorodnych wpływów zewnętrznych (wychowania) oraz wewnętrznych (własna aktywność).
- antropozofia: mądrość o człowieku, myśl wywodzi się z chrześcijańskiej szkoły duchowej. Sformułowana przez Rudolfa Steinera twórcy szkoły Steinerowskiej (zwanej też szkołą Waldorfską). Opracował on tą doktrynę bazując na teozofii głoszonej przez Helenę Bławatską (1831-1891) i szczegółowo przedstawił w swojej książce *Die Philosophie der Freiheit*. W Polsce znane są książki F. Edmunds (1996), Pedagogika R. Steinera. Szkoły Waldorfskie na świecie i w Polsce. Centralnym elementem jest bezpośrednie indywidualne doświadczanie świata duchowego powiązane z medytacją i nowymi podstawami rozwoju cielesnego i duchowego człowieka.
- antynomie współczesnej pedagogiki: czyli sprzeczność praw. Do podstawowych antynomii zaliczyć można: 1. założenia antropologiczne (antropologia społeczna, antropologia pedagogiczna); 2. założenia psychologiczne (behawiorystyczna

koncepcja człowieka, psychodynamiczna; psychologia humanistyczna; poznawcza koncepcja człowieka; 3. założenia socjologiczne: (teoria funkcjonalna, teoria konfliktu, teoria wymiany, teoria interakcjonistyczna); 4. założenia – różne pojmowanie celów procesu wychowania, czyli orientacje pedagogiczne: (pedagogika życia, pedagogika ideałów, pedagogika systemu powszechnego kształcenia, pedagogika egzystencjalna).

- doktryny pedagogiczne/edukacyjne: zamiennie nazywane także filozofiami wychowania czy ideologiami wychowania. Doktryna to typ wiedzy o wychowaniu. Są zbudowane z wiedzy subiektywnej autora, twórcy danej doktryny. Dotyczą wychowania, jako całości (wyodrębnionej przez autora). Obejmują zasadnicze kwestie takie jak: ideały, cele i środki do urzeczywistniania tychże celów. Są koncepcją opracowaną z myślą i intencją jej praktycznego zastosowania. Przykładem mogą być kryteria porównywania współczesnych ideologii wychowania według L. Kolberga i R. Mayer'a które uporządkowano następująco : = prekursorzy, przedstawiciele , ideologia ;= założenia epistemiczne ;= założenia psychologiczne ;= strategie definiowania celów wychowania ; =podstawowe kategorie pojęciowe stosowane w badaniach empirycznych nad efektami wychowania ; = pojęcie wychowania; =wartości . Potencjalnie źródłem doktryny jest rzetelna refleksja łącząca wnioski (bardziej lub mniej jawne) wyprowadzane z przyjmowanych założeń filozoficznych i metodologicznych oraz wnioski wynikające z bardziej lub mniej bogatego i różnorodnego zakresu danych faktograficznych(B. Śliwerski, 2007). Według J. Gniteckiego (2006, 2007) doktryny można podzielić następująco := Pedagogika naturalistyczna; = Pedagogika psychologiczna(indywidualizm pedagogiczny, personalizm pedagogiczny); = Pedagogika socjologiczna(pedagogika socjologiczna nurtu empirycznego, pedagogika socjologiczna orientacji idealistycznej); = Pedagogika kultury ; = Pedagogika socjalistyczna i komunistyczna inaczej nazywana pedagogiką ideologiczną (pedagogika komunizmu anarchistycznego , pedagogika komunizmu absolutystycznego, pedagogika socjalizmu naukowego. Inny podział proponuje B. Nawroczyński(1968): = Pedagogika religijno-moralna; = Kierunki empirystyczne; = Pedagogika indywidualistyczna; = Personalizm pedagogiczny; = Pedagogika socjalna (pedagogika socjalna w ujęciu empirystycznym, pedagogika socjalna kierunku idealistycznego) ; = Pedagogika klasowa, narodowa i państwowa (pedagogika socjalizmu i komunizmu, pedagogika wychowania

narodowego) ; = Pedagogika kultury (pedagogika filozoficzna, pragmatystyczna filozofia wychowania).

- dyscypliny pedagogiczne: = pedagogika, jako dyscyplina realizująca w praktyce przygotowująca konstrukty filozoficzne, światopoglądowe, religijne i kulturowe (pedagogika socjalistyczna, pedagogika kultury, pedagogika chrześcijańska itp.); = pedagogika, jako dyscyplina przetwarzająca na użytek praktyki teoretyczne konstrukty stworzone w pokrewnych naukach — głównie w psychologii i socjologii (pedagogika psychologiczna, pedagogika socjologiczna itp.); = pedagogika, jako dyscyplina empiryczna oraz analityczna, bazująca na indukcyjnym toku postępowania badawczego (pedagogika empiryczna, pedagogika doświadczalna); = pedagogika, jako dyscyplina praktyczna - budująca teorie praktycznego działania, teorie prakseologiczne, dyscyplina wchodząca w skład tzw. nauk a wychowaniu (pedagogika teleologiczna, pedagogika dyrektywna, pedagogika prakseologiczna itp.); = pedagogika, jako dyscyplina teoretyczna oparta na rozszerzonej dziedzinie badań; m.in. a/tworząca metateorię wychowania, kształcenia i samowychowania człowieka, b/ dyscyplina odkrywająca i systematyzująca prawidłowości i niezmienniki wychowania, kształcenia i samowychowania człowieka, c/ analizująca i porządkująca dorobek naukowy pedagogiki praktycznie zorientowanej, d/ względnie niezależna od doraźnych sytuacji światopoglądowych, kulturowych i ideologicznych (L.Zarzecki,2012).
- działy pedagogiki: pedagogika praktyczna, pedagogika empiryczna, pedagogika normatywna, pedagogika teoretyczna, pedagogika opisowa, pedagogika eksperymentalna.
- dziedziny pedagogiki: według: = kryterium celów działalności edukacyjnej (dydaktyka i teoria wychowania); =kryterium metodologiczne (pedagogika ogólna, historia wychowania, pedagogika społeczna); = kryterium rozwojowe (pedagogika przedszkolna, pedagogika wczesnoszkolna, andragogika, gerontologia); = kryterium dewiacji i defektów rozwojowych człowieka (pedagogika specjalna w tym oligofrenopedagogika, surdopedagogika, tyflop pedagogika, pedagogika rewalidacyjna, pedagogika resocjalizacyjną); = kryterium instytucjonalne (pedagogika przedszkolna, pedagogika szkolna, pedagogika szkoły wyższej); = kryterium problemowe (pedagogika porównawcza); kryterium dziedzin działalności ludzkiej (pedagogika pracy socjalnej, pedagogika opiekuńcza; pedagogika teoretyczna, pedagogika czasu wolnego).

- etapy rozwoju pedagogiki: = Etap I: „ mądrości wychowania”. Etap ten obejmuje przejście od prymitywnego pedagogicznego myślenia do myślenia ukierunkowanego doświadczeniem (np.: starożytne papirusy, Księgi Przysłów Salomonowych, Księgi Srimad Bhagavatam itp.); = Etap II: pedagogiki: w tym etapie dużą rolę w ukształtowaniu się tego etapu odegrała pedagogiczna myśl starożytnej Grecji. Etap ten obejmuje przejście od opisu konkretnych doświadczeń pedagogicznych do ich wstępnej kondensacji w postaci różnych sposobów i przepisów praktycznego działania. W tym etapie rozwoju pedagogiki wiedza pedagogiczna pojmowana jest, jako pewna prawidłowość wyprowadzona z założeń orientacji filozoficznych, politycznych, psychologicznych itp.; = Etap III: samodzielne kształtowanie się pedagogiki, jako dyscypliny naukowej kształtowanie się zrębów teoretycznej pedagogiki związane jest z nazwiskiem wielkiego czeskiego pedagoga J. A. Komeńskiego. Dążył on do opracowania uniwersalnej teorii nauczania pozwalającej „uczyć wszystkich wszystkiego”. Teoria ta oparta została na zasadach nauczania często obrazowo nazywanych „złotymi prawidłowościami” (J.Gnitecki 1994).
- ewolucja teorii pedagogicznych: według Z. Kwiecińskiego (2003): = Lata ortodoksji: lata 50 i 60- te; dominowanie metodologii pozytywistycznej; eliminacja odmiennych poglądów monolityczna interpretacja; antagonistyczne pojmowanie świata; = Faza heterodoksji lata 70 - 80 pojawianie się wariantów anty i neo-krytycznych. Wzajemne ścieranie się poglądów z jednoczesnym nasileniem represyjności systemu socjalistycznego wychowania; = Lata heterogeniczności (początek lat 90-tych). Powstawanie i dyskusja między różnymi teoriami i szkołami naukowymi, postmodernistyczny zachwyt różnorodnością, wielorakość teorii pedagogicznych, ale brak ich uwierzytelnienia na poziomie społecznym.
- metapedagogika: jest subdyscypliną, której istotą jest badanie pedagogiki, jako pedagogiki Takie podejście pozwala traktować pedagogikę ogólną na tle pozostałych subdyscyplin pedagogicznych, jako swoistą nie pedagogikę, czyli bardziej wyspecjalizowaną formę myślenia o wychowaniu, którego celem jest poszukiwanie jego sensu znaczenia. Zatem pedagogika czyni sama siebie przedmiotem samoobserwacji i autoanalizy. Pedagogika ogólna uprawiana, jako metapedagogika jest płaszczyzną wiedzy, dzięki której zachodzi możliwość uprawiania szczegółowych dyscyplin nauk pedagogicznych ze świadomością ograniczeń i szans tkwiących w

uwarunkowaniach poznawczych o charakterze ideologicznym, teoretycznym i metodologicznym. Nadanie pedagogice meta naukowego charakteru pozwala jej na: = opis i krytyczną analizę zastanych nauk pedagogicznych oraz ideologii i doktryn i systemów wychowania; = opis i krytyczną analizę typowych czynności uprawiania nauk pedagogicznych(szczegółowych subdyscyplin pedagogiki); = ocenę wartości tego, co jest rezultatem myślenia pedagogicznego o wychowaniu, czyli bycie społecznym, jak i wychowaniu traktowanym w kategorii zadania stanowiącym przedmiot badań pedagogicznych (B. Śliwerski, 2007).

- pedagogia: zapomniany termin używany dawniej bardzo często, jako ład rzeczy i ład ludzi. Oznacza całkowity obszar refleksji o edukacji i praktyki edukacyjnej, ale często także, jako paradygmat edukacyjny. Pedagogię traktuje się, jako sztukę wychowania, czyli poznanie w toku praktyki i przez praktykę. Wiedza o rozwoju i edukacji człowieka jest kodowana w języku zachowań oraz rzeczy.
- pedagogia innowacyjna: kształtowanie nowego ładu edukacyjnego poprzez praktykę twórczą, czyli projektowanie i praktykowanie wzbogacające rozwój kulturowej bazy edukacji.
- pedagogika chrześcijańska: oparta na chrześcijańskim światopoglądzie i filozofii a zwłaszcza na Objawieniu Bożym zawartym w Piśmie Świętym. Uznaje się, że podstawą wychowania chrześcijańskiego są: podstawy biblijne i podstawy filozoficzno-teologiczne. Zgodnie z nimi wychowanek powinien rozwijać się we wszystkich sferach: umysłowej, fizycznej i duchowej. Proces rozwoju osobowości jest inspirowany i prowadzony w czterech społecznościach: = rodzina; = kościół; = szkoła; = państwo. Mają one za zadanie zbliżenie do pokoju z Bogiem i ludźmi(B. Milerski,2003). Do przedstawicieli tego kierunku zaliczyć można Kardynała Wyszyńskiego, Pawła Woronieckiego, ks. Jana Bosko, Karola Wojtyłę, Stefana Kunowskiego, ks. Józefa Tarnowskiego, Leona Dyczewskiego.
- pedagogika radykalnego humanizmu: przedstawiciel E. Fromm. Edukacyjna funkcja nowego społeczeństwa i humanistycznie zreformowanych szkół powinna wyzwalać u dzieci i młodzieży procesy asymilacji, rozumianej, jako trening w posługiwaniu się rzeczami oraz procesy socjalizacji, polegające na stwarzaniu przez wychowawców stosownych warunków do kształtowania się antyautorytarnych stosunków i więzi. Zadaniem wychowawcy jest: „= poszerzanie marginesu wolności oraz wspieranie warunków sprzyjających biofilii, a więc orientacji skierowanej na życie; =

pedagog nie może kierować się w procesie wychowania intencją zawładnięcia procesem rozwoju swoich wychowanków, wywierania na nich określonego wpływu, dokonując za nich wyboru; = wychowawca powinien być zwolennikiem demokratycznych rozwiązań ustrojowych i systemów wychowawczych; = prawdziwy wychowawca powinien umieć rozpoznać potrzeby ucznia, służące jego rozwojowi i radości życia; = wychowanie jest tożsame z pomocą dziecku, aby mogło one urzeczywistniać swoje możliwości (pedagogika wzrostu) „(B. Śliwerski, 2007, ss.232-240)).

- pedagogika teoretyczna, czyli ogólna, która jako dział najwyższy, obejmujący całość badanego przedmiotu dąży w oparciu o materiał empiryczny, eksperymentalny i normatywny, dostarczany przez wcześniejsze działy pedagogicznych badań, do stworzenia jednolitej teorii wszechstronnego rozwoju człowieka i jego uwarunkowań, a także odtwarzającej obiektywnie całą rzeczywistość wychowawczą.
- pedagogika antyautorytarna: jak pisze, B.Śliwerski (2007) przedstawicielem jest B. Spock (1903 – 1998) jednocześnie twórca ruchu kontestacyjnego młodzieży (hipisów) odgrywającego dużą rolę w propagowaniu idei i wychowania antyautorytarnego oraz persyvizmu. Natomiast prekursorem pedagogiki antyautorytarnej w aspekcie politycznym jest T. W. Adorno (1903-1963). Do przedstawicieli pedagogiki antyautorytarnej należy zaliczyć także A. S. Neill (1883 – 1973) pedagoga angielskiego założyciela Szkoły w Summerhill (Wzgórze Słońca).
- pedagogika biblioteczna: dziedzina nauki o metodach i organizacji procesu kształcenia i wychowania w bibliotece. Nauka stosowana, metodologicznie pozycjonowana w obrębie pedagogiki pozaszkolnej i nauk bibliologicznych. Ma dwa cele: = cel teoretyczny: opracowanie naukowych podstaw funkcjonowania bibliotek i popularyzowania czytelnictwa; = cel praktyczny: budowanie zasad, norm, sposobów oddziaływania wychowawczego za pośrednictwem biblioteki i książki.
- pedagogika czasu wolnego: to zamierzone i celowe działanie wychowawców i środowiska społecznego ukierunkowane na wywołanie trwałych zmian w osobowości wychowanka, przejawiających się rozbudzeniem zainteresowania różnymi formami wczasowania oraz internalizacji określonych potrzeb, wartości, motywacji i postaw związanych z racjonalnym (pożytecznym, rozumnym) spędzaniem czasu wolnego.
- pedagogika dyrektywna: charakteryzuje się jednostronnością oddziaływań, brakiem wzajemnej komunikacji oraz ograniczaniem autonomii ucznia.

- pedagogika egzystencjalna: celem dla każdego człowieka jest ustawiczne tworzenie samego siebie, przekraczanie własnego ja. Człowiek ma być zwrócony w przyszłość, jest, bowiem „ustawicznym projektem”. Pedagogika egzystencjalna poddaje krytyce koncepcję pedagogiki życia i pedagogiki ideałów.
- pedagogika ekologiczna: często utożsamiana z takimi pojęciami jak: edukacja środowiskowa, edukacja ekologiczna, ekopedagogika. W ogólnym ujęciu obejmuje relacje człowiek – przyroda i łączy w sobie trzy perspektywy: = planetarne; = biocentryczne; = antropocentryczne.
- pedagogika eksperymentalna: zaczęła się rozwijać pod koniec XIX wieku w Niemczech. Twórcami byli E. Meumann, W.A. Lay i W. Wundt, który założył pierwsze laboratorium eksperymentalne. Problemy rozwiązywano z wykorzystaniem eksperymentu, analiz statystycznych i systematycznej obserwacji. Przedmiotem badań były problemy nauczania i wychowania. Wyniki ujmowano i opisywano w sposób ilościowy i jakościowy.
- pedagogika emancypacyjna: do głównych przedstawicieli zalicza się P. Freire, a w Polsce M. Czerepaniak – Walczak. Emancypacja rozumiana jest, jako oswobodzenie się, uwolnienie od zależności prawnej, społecznej, politycznej, obyczajowej, usamodzielnienie się, bycie wolnym wolnością pozytywną, czyli taką, która umożliwia przekraczanie uwarunkowań aktualnej egzystencji. Zadaniem wychowania w myśl pedagogiki emancypacyjnej jest tworzenie warunków do nabywania i rozwijania przez jednostkę takich cech osobowości jak: godność, odwaga, asertywność, umiejętność wyrażania oporu i transgresyjnych zachowań w sytuacjach opresyjnych. Podmiot powinien być aktywny, a tą aktywność można podzielić na trzy poziomy: = roszczeń emancypacyjnych; = aspiracji emancypacyjnych; = dążeń emancypacyjnych. Do ograniczeń zachowań emancypacyjnych zaliczyć można ograniczenia: = emocjonalne; = obyczajowe; = organizacyjne; = cywilizacyjne (M. Czerepaniak-Walczak, 1994).
- pedagogika empiryczna: obserwująca, zbierająca i badająca całość doświadczenia wychowawczego rodziców, nauczycieli, wychowawców mających do czynienia z dziećmi, młodzieżą i człowiekiem dorosłym, opracowująca także doświadczenia dydaktyczne i metodyczne uzyskane w trakcie procesu nauczania i uczenia się.
- pedagogika feministyczna: cechą charakterystyczną jest wprowadzenie kategorii strukturalnej „płeć”, jako głównego

elementu porządkującego dyskurs na temat szeroko pojętej nierówności społecznej.

- pedagogika fenomenologiczna: koncepcja pedagogiczna o charakterze teoretycznym. Podstawowym obszarem badań jest mikrocząsteczka działania pedagogicznego skupiająca się na problemach interakcji i subiektywności. Przedstawicielami są: M. Scheller, N. Hartmann, M. Heidegger, K. Jaspers, J.P. Sartre, M. Merleau-Ponty, W. Lippitz.
- pedagogika filozoficzna: K. Kotłowski (1968) uważa, że filozofia daje sensowną podstawę badaniom pedagogicznym i jest punktem odniesienia do sensu, celu, prawidłowości i działań. Wychowanie traktowane jest, jako proces integracji młodego człowieka wokół wartości zgodnie z prawidłowościami, jakie wyznaczają z jednej strony fazy jego rozwoju psychicznego, z drugiej zaś natura wartości i ich hierarchia. Nie każdy człowiek osiąga najwyższe stadium rozwoju społecznego, ale obowiązkiem wychowania jest pomóc mu osiągnąć najwyższy stopień rozwoju moralnego.
- pedagogika funkcjonalna: związana z funkcjonalnym pojmowaniem życia psychicznego (psychologia funkcjonalna). Zaznaczała się w różnych kierunkach pedagogiki i psychologii (XIX – XX wiek), ale nie odegrała ważnej roli. Występuje u J. Jamesa (pragmatyzm) i J. Dewey'a (pragmatyzm). Najważniejszym jednak przedstawicielem jest Edouard Claparède (1873-1940). Podstawą pedagogiki funkcjonalnej jest = psychologia funkcjonalna, która rozpatruje procesy psychiczne w ich związku z życiem organizmu. Pojęciem centralnym jest równowaga, czyli tendencja do przystosowania organizmu do zmieniających się warunków środowiska. Ważną rolę w tym procesie pełni świadomość (wykonanie – przystosowanie się) i inteligencja (biologiczne utrzymanie życia organizmu); = psychologizm pedagogiczny: usytuowanie dziecka w centrum-pajdocentryzm; zadaniem pedagogiki jest „pod dyktando psychologii” stosowanie praw, stwarzanie tylko takich sytuacji, które odpowiadają potrzebom dziecka. Celem wychowania w pedagogice funkcjonalnej jest: = wychowanie dla demokracji: forma życia, która pozwala na zharmonizowanie indywidualności człowieka z jego uspołecznieniem; = wykształcenie cech charakteru, które mają przygotować do życia w demokracji: dobra wola jednostki, ofiarność na rzecz dobra ogółu społecznego, wzajemne zrozumienie i tolerancja; = wychowanie elity w „szkole na miarę”: przeciętni uczniowie nie muszą być wysoko wykształceni, natomiast szkoła

powinna zająć się jednostkami uzdolnionymi gdyż ich talenty są ważne dla dobra ogółu.

- pedagogika Gestalt: (postać, kształt forma) **często** określana pedagogiką postaci, powstała w latach siedemdziesiątych XX wieku Zakłada, że życie psychiczne człowieka nie jest zbiorem poszczególnych dyspozycji czy komponentów osobowościowych, ale zintegrowaną całością (postacią Gest alt) o swoistej formie, której nie można do nich zredukować. Pedagogika gestalt integruje wiedzę, doświadczenie i dokonania filozofów, psychoterapeutów i pedagogów dla wspierania procesów rozwojowych człowieka w wymiarze humanistycznym. Podstawą w procesie edukacji jest zasada intersubiektywności, czyli postrzeganie i akceptowanie wychowanków w całej pełni. Wychowanie jest spotkaniem dwóch podmiotów „Ja i Ty”, jako równorzędnych partnerów, którzy wzajemnie się wychowują i wzajemnie się od siebie uczą. Nauczyciel „zaprasza do uczenia się”. Wychowanek sam obiera drogę, a wychowawca mu w niej jedynie towarzyszy. B. Śliwerski(2007) wskazuje na zasady, których powinien przestrzegać nauczyciel: = **zasada** pierwszeństwa relacji uczeń; = **zasada** stworzenia horyzontalnych sytuacji nauczania i uczenia się; = **zasada** zajmowania się jednością ciała-psychiki i duszy; = **zasada** uczynienia punktem wyjścia do zajęć tego, co w danym momencie angażuje uczniów, co staje się; = **zasada** zajmowania się jednością indywiduum; = **zasada** uczenia się przez przeżywanie i działanie. Zdaniem Gestaltystów powyższych założeń nie da się zrealizować w powszechnej szkole masowej z tradycyjnym systemem klasowo-lekcyjnym. Propozycją wobec systemu edukacji jest: = zamiast centralistycznej szkoły masowej - zdecentralizowana mini szkoła; = zamiast selekcji - wspieranie; = zamiast normalizowania i planowania - samosterowane i twórcze uczenie się; = zamiast lekcji przedmiotowych i systemu klasowo-lekcyjnego - zajęcia holistyczne; = zamiast nadmiaru kognitywizmu - integracja; = zamiast tłumienia popędu ruchu - promowanie i wspieranie aktywności fizycznej uczniów; = zamiast tłumienia zakłóceń - praca z zakłóceniami; = zamiast bezdusznego fachowca - nauczyciel, jako człowiek.; = zamiast nadmiernej opieki - samostanowiące uczenie się; = zamiast strategii motywacji do podawania odgórnie zaplanowanej wiedzy - wychodzenie od tego, co jest w uczniach; = zamiast rezygnacji - umożliwianie aktywnego samostanowienia.
- pedagogika hermeneutyczna/ hermeneutyka pedagogiczna: zdaniem K. Ablewicz (1998) w pedagogice występują dwa określenia:

pedagogika hermeneutyczna i hermeneutyka pedagogiczna. Pedagogika hermeneutyczna wskazuje na wykorzystanie określonej metody naukowej- hermeneutyki - do badania rzeczywistości wychowawczej. Hermeneutyka pedagogiczna wskazuje, że kategorią różnicującą jest badany obszar, obiekt. Przedmiotem hermeneutyki może być rzeczywistość wychowawcza, literatura, dzieła sztuki, historia, prawo, wierzenie, społeczności ludzkie, obyczajowość, przyroda i wszystkie zjawiska z nią związane. „Pedagogika hermeneutyczna jest jedną z trzech pedagogik tworzących pedagogikę, jako całość - pedagogikę ogólną (pedagogika empiryczna, pedagogika prakseologiczna). Sfera hermeneutyczna to przede wszystkim sfera symboli, wartości, powinności. Człowiek zaczyna rozumieć swoje powołanie, „ kim mam być”. Badania hermeneutyczne szukają rozumień, otwierają się na nowe konteksty. Rozumienie jest otwarte, odsłania, jakość”(K. Ablewicz, 1998, s.169).

- pedagogika historyczno – materialistyczna: odrzuca idealistyczne pojmowanie człowieka. Głównym przesłaniem jest przystosowanie jednostki do istniejącego porządku społecznego. Nawiązuje do teorii Karola Marksa i Fryderyka Engelsa, którzy uważają, że, człowiek jest istotą historyczną kształtującą się w toku swej działalności zmieniając jednocześnie środowisko, w którym żyje. Współcześnie pedagogika historyczno-materialistyczna dostarcza instrumentów do krytycznej analizy systemu kształcenia (ukryte braki, współzależności, powiązania społeczne).
- pedagogika humanistyczna: powstała w latach 20. XX wieku z inspiracji filozofii Wilhelma Diltheya, który twierdził, że humanistyka powinna unikać schematów i trzymać się życia a jej celem powinno być uchwycenie go w jego dynamicznej całości. Duży wkład miała także psychoanaliza, radykalny humanizm, psychologia Gestalt antropologia, egzystencjalizm, fenomenologia oraz tradycje wschodnie: TAOIZM, BUDDYZM, ZEN. Centralnym pojęciem jest humanizm rozumiany, jako postawa moralna i intelektualna skoncentrowana przede wszystkim na człowieku, jego dobru, pomyślności, szczęściu, charakteryzująca się poszanowaniem godności i wolności człowieka. Do ważnych założeń pedagogiki humanistycznej można zaliczyć: = prymat instancji refleksyjnej, kształtującej praktykę pedagogiczną; = ujmowanie i wyłożenie hermeneutycznego sensu, pojmowanego w sposób historyczny; = ma za zadanie stworzyć względnie autonomiczną dyscyplinę naukową; = stawia na wspieranie samodzielności, zdolności do

samorealizacji, pracę w grupach, uczenie się przez doświadczenie, wspieranie kreatywności jednostki (H. Dauber, 2003).

- pedagogika ideałów: kształtowanie osobowości zgodnie ze społecznie lub indywidualnie uznawanymi kryteriami wartości.
- pedagogika integralna: do podstawowych przesłanek teoriopoznawczych, antropologicznych i społecznych można zaliczyć: = konstruktywizm (orientacja na proces, zasada orientacji na osobę i na kontakt); = związek z cielesnością (zasada holizmu i kongruencji, czyli zgodności i harmonii, integralne nauczanie i uczenie się); = tendencja formacyjna i integralna (zasada świadomości i integracji, spontaniczne działanie twórcze wyważone proporcjami między samorealizacją a samopoznaniem); = poznanie wycinkowe i kontekstualne, czyli identyfikacja i ekscentryzm (zasada tu i teraz, zasada orientacji na kontinuum przestrzeni i czasu) oraz zmiana perspektyw i dialog (zasada ukierunkowania na kontekst). Obszar badawczych zainteresowań pedagogiki integralnej to: = wspólny świat; = pokój; = ekologia. Główne zasady integralnego życia: = budowanie mostów, a nie barier; = sztuka bycia człowiekiem w pełni, doświadczanie nauki i życia; = opowiedzenie się za życiem i przyjęcie za niego odpowiedzialności; = uczenie się życia – wnikanie w jego istotę; = bycie dzieckiem.
- pedagogika, jako nauka: to system uzasadnionych pojęć, twierdzeń oraz hipotez będących tworem odkrywczej działalności badawczej człowieka i stanowiących najwyższą rozwiniętą postać świadomości społecznej w zakresie wychowania i kształcenia na przestrzeni całego życia człowieka.
- pedagogika krytyczna: inaczej nazywana krytyczną nauką o wychowaniu
- pedagogika kultury: przedstawiciele (filozofia niemiecka: W. Dilthey, W. Windelband, H. Rickert, E. Spranger, T. Litl, G. Kerschensteiner; Polska: S. Hessen, B. Nawroczyński, B. Suchodolski). Przedmiotem pedagogiki kultury jest proces kształcenia oparty na spotkaniu jednostki ludzkiej z dobrami kultury, co prowadzi ją do interioryzacji prezentowanych w nich wartości. Wynikiem tego jest wzbogacenie sił duchowych człowieka oraz tworzenie nowych wartości. Główny cel wychowania to poznanie współczesnej kultury, przyjęcie jej wartości i ułożenie według nich życia.
- pedagogika lecznicza: dział pedagogiki specjalnej. Zajmuje się problematyką dzieci oraz młodzieży przewlekle chorych przebywających w placówkach leczniczych oraz placówkach

integracyjnych. a także w specjalistycznych ośrodkach rehabilitacyjnych i opieki paliatywnej.

- pedagogika międzykulturowa: zajmuje się społecznościami problematycznie zróżnicowanymi religijnie, kulturowo, etnicznie i językowo. W początkowej fazie nazywana pedagogiką cudzoziemców, często także kojarzona z tzw. wychowaniem międzynarodowym (B.Śliwerski, 2007). Aktualnie pedagogika międzykulturowa zajmuje się przygotowaniem oraz realizacją wizji polityczno – społeczno – oświatowych w zróżnicowanym kulturowo świecie. Celem tego działania jest: = pomoc w znalezieniu swojego miejsca wszystkim członkom społeczeństwa wielokulturowego; = propagowanie otwartości i porozumienia z innymi; = zaangażowanie na rzecz pokoju, równości, braterstwa i solidarności we własnym kraju, jak i na całym świecie; = pozbywanie się poczucia wyższości kulturowej; wymianę wartości; = znoszenie barier; = tolerancja; = wyzbywanie się uprzedzeń i stereotypów etnicznych; = przeciwstawianie się wszelkim formom ksenofobii, dyskryminacji rasizmu i wrogości wobec mniejszości (J. Nikitorowicz, 1995),
- pedagogika negatywna: to krytyka teorii i praktyki pedagogicznej oraz pedagogicznej terminologii. Jest wprowadzaniem w pedagogikę, jako teorię krytyczną. Sama nie określa, co bezpośrednio dla konkretnej działalności wychowawczej powinno wynikać z tej krytyki. Obszarem badań są rozbieżności pomiędzy stanem postulowanym, a rzeczywistością oraz struktura i uwarunkowania niepowodzeń praktyki wychowawczej w optyce społecznych kontekstów pedagogicznych.
- pedagogika New Age: Nowa Era, Epoka Wodnika, to ruch umysłowy i społeczny określany, jako rdzeń wszystkich religii świata, ukierunkowany na przemianę społeczeństwa, gwarantujący wolność we wszystkich dziedzinach życia. To nowa duchowość oparta na poznaniu intuicyjnym i wewnętrznym doświadczeniu. Próba spojrzenia na tajemnice współczesnego świata z perspektywy nowej filozofii, będącej kombinacją wątków starohinduskich, buddyjskich, egipskich, ze współczesnymi nurtami okultystycznymi i teoriami kosmogenicznymi. Cechami New Age jest eklektyzm, niejednolitość, niespójność założeń oraz miłość, współczucie i tolerancja wobec człowieka. Zaleca się: = ukierunkowanie na przyszłość świata; = dążenie do wolności; = dążenie do harmonii, miłości i spokoju; = wsłuchanie się w siebie; = niesienie pomocy innym. Do przedstawicieli tego nurtu można zaliczyć A. Gisberga, C.G. Junga,

A. Masłowa, C. Rogersa. Narodziny New Age to lata sześćdziesiąte XX wieku.

- pedagogika nieautorytarna: przedstawicielem jest T. Gordon. Obszarem zainteresowań jest szeroko rozumiany *rozwój* dziecka, który nie powinien być podporządkowany zewnętrznym wobec natury ideałom czy wzorom, ale wynikać z własnego potencjału osobowego. Celem wychowania jest umożliwienie dziecku zaakceptowanie siebie oraz zdobycia poczucia własnej wartości. T. Gordon uważa, że dziecko nie jest: = „niepełnowartościowym człowiekiem; = jest złe z natury, toteż trzeba je dyscyplinować i stosować wobec niego surowe kary cielesne; = jest własnością rodziców, ich kontynuacją; = buntuje się przeciwko rodzicom, gdyż ono buntuje się jedynie przeciwko destrukcyjnym metodom wychowawczym swoich rodziców. Także nie jest prawdą, że wychowawcy; muszą być czymś więcej, niż zwykłymi ludźmi; = muszą być konsekwentni, bowiem każdy z rodziców powinien mieć prawo do reagowania we własny sposób na zachowanie dziecka; muszą zawsze akceptować dziecko, gdyż daje to im pretekst do używania wobec niego władzy i autorytetu; = są odpowiedzialni za przekazywanie kultury; = powinni używać w stosunku do dzieci swojej władzy i autorytetu, gdyż posługiwanie się autorytetem opartym na władzy jest szkodliwe i nieskuteczne” (B. Śliwerski, 2003).
- pedagogika niedyrektywna - wychowanie niekierowane: twórca C. R. Rogers (1902-1987). Jak pisze B. Śliwerski (2007) podstawowym założeniem jest: = samourzeczywistnianie, jako stała tendencja do rozwoju całego potencjału ludzkich zdolności; = autonomia i współzależność społeczną, jako pełna zdolność i wolność podejmowania przez człowieka decyzji; = ponoszenie odpowiedzialności za swoje postępowanie i życie dzięki społecznemu kontekstowi, w którym mogą się one rozwijać; = międzypodmiotowość, jako warunek podmiotowości; = orientacja człowieka na cel i sens własnego życia; = holizm, czyli postrzeganie człowieka, jako niepodzielnej, zintegrowanej całości jego ciała, psychiki i ducha. Ważnym elementem w tej koncepcji jest wychowawca, który powinien: = zapewnić klimat bezpieczeństwa psychologicznego i zaufania poprzez gotowość słuchania drugiej osoby, nieoceniającej jej oraz wchodzenia w bezpośredni z nią kontakt bez ukrytych zamiarów czy chęci manipulacji; = otwarcie i adekwatnie do własnych doznań i odczuć komunikować się; = uważnie słuchać oraz przejawiać troskę o zrozumienie znaczenia

tego, co inni chcą mu zakomunikować; =powstrzymywać się od wyrażania ocen, w tym szczególnie ocen krytycznych.

- pedagogika normatywna:, która na podstawie filozofii człowieka (antropologia filozoficzna), aksjologii i teorii kultury bada naturę człowieka, wytwory jego kultury i na tym tle ustala wartości, cele, ideały i normy, którymi powinno się kierować wychowanie.
- pedagogika ogólna to: dział pedagogiki (nauki o wychowaniu), która = formuje teoretyczne i metodyczne podstawy planowej działalności wychowawczej; = zajmuje się podstawami, strukturą i celami wychowania, metodologią badań; = analizą ogólnych doktryn pedagogicznych; = filozoficzną problematyką wychowania, jak również dziedzinami, które się jeszcze nie usamodzielnily; = zajmuje się charakterystyką pedagogiki, jako nauki; = analizuje podstawowe pojęcia pedagogiczne oraz historyczne uwarunkowania; = zajmuje się ona formułowaniem teorii, celów, treści, metod, środków i form procesu wychowania; = ma za zadanie wyodrębnić, zanalizować i opisać syntetycznie formy wychowania w ich podstawowej strukturze; = przeprowadza selekcję faktów na znaczące i nieznaczące, powtarzalne i niepowtarzalne, istotne i nieistotne, pierwszoplanowe i drugoplanowe; = dąży do syntetycznego ujęcia faktów znaczących; = dąży do wykrycia roli, funkcji, jaką pełni wychowanie w całokształcie życia społecznego. Zatem pedagogika ogólna to zasób wiedzy praktycznej na ten temat oraz nauka o wychowaniu i kształceniu jednostki ludzkiej przez cały okres jej życiowej aktywności w zależności od tego, jaką jednostką wyodrębnioną jest subdyscyplina.
- pedagogika opisowa: naukowo uogólnia doświadczenie i badania eksperymentalne oraz prawa rządzące przebiegiem zjawisk biologicznych, psychologicznych, socjologicznych lub kulturowych, związanych z wychowaniem.
- pedagogika personalistyczna: zrodziła się w latach 30tych XX wieku. Głównym przedstawicielem i twórcą jest E. Mounier. Opiera się na realizmie wychowawczym i przekonaniu, że wychowanek, jako osoba, może w dojrzały sposób, rozwijać się tylko poprzez kontakt z ludźmi odpowiedzialnymi oraz dojrzałymi. Jej źródła leżą w egzystencjalizmie, filozofii chrześcijańskiej, filozofii wolności, fenomenologii, tomizmie etycznym oraz teorii wartości. Centralnym pojęciem jest człowiek. Wychowawca powinien być tylko pomocą (kooperatorem) w procesie wychowania. Wychowanek jest pierwszym i podstawowym czynnikiem wychowania.

- pedagogika porównawcza: dyscyplina naukowa zajmująca się porównywaniem i ocenianiem zastosowania różnych systemów edukacyjnych w różnych krajach i okresach historycznych. Do jej zadań należy: = opis systemów edukacji; = wspomaganie i inspirowanie rozwoju edukacji; = analiza powiązań i uwarunkowań edukacji wewnętrznych i zewnętrznych; = inwestycje edukacyjne; uogólnienia teoretyczne ze wskazaniem dla praktyki. Ścisłe współpracuje między innymi z historią wychowania, ekonomią, zarządzaniem w oświacie.
- pedagogika postmodernistyczna: zakłada odrzucenie uniwersalnie pojmowanej prawdy i uniwersalnych metod poznawczych, schematów w myśleniu i działaniu oraz upadek autorytetów. Podstawowymi wymiarami postmodernistycznej pedagogiki są: = polityka różnicy, kultywująca różnice kulturowe, jako istotny element środowiska wychowawczego i niezbędny warunek konstruowania podmiotowości.; = przeciwstawianie się rozgraniczeniu kultury "wysokiej" i "niskiej"; = traktowanie wiedzy, jako elementu władzy, przez co traci ona swój racjonalny charakter i swą uprzywilejowaną pozycję prawdy, sytuującą się ponad codziennym doświadczeniem; = dominowanie w kulturze swobody poprzez przeplatanie się wszystkiego oraz wieloznaczność; = heterogeniczność i niemożność pojednania poszczególnych rodzajów dyskursu; = szacunek dla radykalnego pluralizmu = pedagogika staje się częścią porządku hiperrzeczywistości i symulacji (Z. Melosik, 2003). Do przedstawicieli postmodernizmu można zaliczyć: W. Welscha, J.F. Lyotarda, M. Foucaulta, Ch. Becka, D. Lenzena, N. Edera.
- pedagogika pozytywistyczna: proponowała nowe myślenie o edukacji, której centralnym elementem były badania empiryczne. To one miały dostarczać wiedzy najbardziej pewnej, być przesłanką do prognozowania wydarzeń, procesów i stanów rzeczywistości edukacyjnej. W ten sposób świat staje się bardziej uporządkowany a cele możliwe do zrealizowania. Priorytetem jest projektowanie działań edukacyjnych i oświatowych, za pomocą, których można będzie skutecznie wytwarzać pożądane stany w osobowości ludzi, a szczególnie w ich zachowaniach. Pedagogika zredukowana została do wytwarzania „wiedzy pozytywnej”, a wadą jej jest pomijanie problemów o charakterze dyskursywnym z obszaru badań pedagogicznych i oświatowych (T. Hejnicka- Bezwińska, 2003). Pedagogika pozytywistyczna propagowała myśli, iż postęp w praktyce edukacyjnej i oświatowej uzależniony jest od coraz

lepszego i skuteczniejszego kontrolowania poprzez badania empiryczne wszystkich procesów edukacyjnych oraz instrumentalnego wykorzystywania teorii i twierdzeń naukowych do osiągania różnych celów preferowanych przez podmioty edukacyjne i oświatowe, które reprezentować mogą różne interesy związane z tym obszarem społecznej działalności.

- pedagogika prakseologiczna: patrz: prakseologia, prakseologia pedagogiczna, prakseologiczne podejście do wychowania.
- pedagogika progresywistyczna: patrz progresywna ideologia wychowania.
- pedagogika psychoanalityczna: nawiązuje do koncepcji psychoanalizy Z. Freuda. Wychowanie to: = uwalnianie wychowanka od szkodliwych, wewnętrznych, nieświadomych zahamowań oraz złudzeń; = odsłanianie życzeń, marzeń i pobudek działania; = poddawanie nieświadomych popędów władzy woli; = rozwijanie samopoznania i krytyki. Sprzyja to wytwarzaniu nowej postawy życiowej, która opiera się na autonomicznej (moralnej) osobowości.
- pedagogika refleksyjna: H. H. Krüger (2005, 2007) uważa ją za typ pedagogiki ponowoczesnej i przypisuje jej obszar praktyki i wiedzy o wychowaniu przeszłym. Traktowana, jako historyczna antropologia powinna wyjaśniać tendencje mitologizujące, które stają się obecne w postulatach normatywnych i faktografii. Proces wychowania powinien prowadzić do nabywania wiedzy refleksyjnej: = wiedzy o ryzyku; = wiedzy o mitach; = wiedzy poetyckiej.
- pedagogika religii: dyscyplina pedagogiczna umieszczana na pograniczu pedagogiki i teologii będąca częścią teologii pastoralnej (praktycznej) i uzupełnieniem katechezy. Przedmiotem pedagogiki religii staje się zatem, „ogół procesów edukacji i socjalizacji religijnej w Kościele, rodzinie, społeczeństwie” (B.Milerski, 2003, s.263). Pedagogika religii jest teorią procesu religijnego nauczania i wychowania, zorientowaną na praktykę życia chrześcijańskiego. Do podstawowych zadań pedagogiki religii zdaniem B.Milerskiego (2003) zaliczyć można: = formację religijną człowieka poprzez włączenie do refleksji katechetycznej dorobku pedagogicznego; = uwzględnienie psychospołecznych i rozwojowych uwarunkowań katechizacji; = wykorzystanie i poszukiwanie efektywnych metod nauczania i uczenia się; = włączenie w teorię i praktykę procesów edukacji i socjalizacji religijnej; = podkreślanie znaczenia religii dla holistycznego funkcjonowania człowieka; = wypracowanie podstaw i zasad edukacji religijnej człowieka żyjącego w konkretnych uwarunkowaniach cywilizacyjnych i kulturowych; = odnalezienie

sensu życia i odpowiedzi na podstawowe pytania egzystencjalne (życie, cierpienie, śmierć); = utrwalanie uznanego przez jednostkę systemu wartości; = podkreślanie znaczenia rodziny w procesie funkcjonowania jednostkowego i społecznego.

- pedagogika resocjalizacyjna: związana w sposób bezpośredni z działaniami edukacyjnymi wobec osób z zaburzonym zachowaniem i symptomami i syndromami niedostosowania społecznego. Do podstawowych zadań pedagogiki resocjalizacyjnej zaliczyć można: działania prewencyjne w zakresie eliminacji czynników, które mogą zaburzać osobowość; = działania resocjalizacyjne poprzez usuwanie negatywnych zmian w osobowości; = utrwalenie rezultatów resocjalizacji w postaci: uspołecznienia, czyli zachowania interesów grupy społecznej, eliminowanie egoizmu, swobodnego rozwoju osobowości, aktywności twórczej oraz zanikaniem dewiacji. Pedagogika resocjalizacyjna ma zarówno charakter teoretyczny jak i praktyczny. Na podstawie diagnozy resocjalizacyjnej proponuje konkretne programy rozwiązywania problemów podopiecznych w środowisku społecznym, ale także w środowisku penitencjarnym.
- pedagogika serca: twórczyni tej pedagogiki M. Łopatkowa twierdzi, że celem jest wychowanie człowieka dobrego, który urzeczywistniając miłość mógłby powiedzieć o sobie „ amo ergo sum”. Wychowanie traktowane jest, zatem jako: = afirmujące miłość; = pomoc w rozwoju dziecka; = odpowiedź serca na serce; = naturalny wzór osobowy wychowawcy; = ufność w drugiego człowieka; = odwoływanie się do dobrej woli wychowanków; = respektowanie podmiotowości wychowanka. W miejsce władzy rodzicielskiej wprowadzone jest pojęcie „ pieczy rodzicielskiej”, na którą składa się: opieka, troska, wspieranie, która wywodzi się nie z żądzy władzy, lecz miłości, która zawsze wobec obiektu kochania jest służebna (B.Śliwerski, 2007).
- pedagogika socjalistyczna: oparta na przesłankach materializmu dialektycznego. Formułuje podstawy działalności wychowawczej, które mają na celu przygotowanie jednostki do życia w społeczeństwie socjalistycznym. Pedagogika socjalistyczna za główne czynniki rozwoju uznaje: = dziedziczność biologiczną oraz wrodzoność cech nabytych w czasie prenatalnym; = wpływy zewnętrzne środowiska oraz kulturowe; = własną aktywność jednostki.
- pedagogika społeczna: obejmuje środowiskowe uwarunkowania procesu wychowawczo-opiekuńczego oraz rozwoju człowieka w różnych okresach jego życia. Pedagogika społeczna wykorzystuje

badania empiryczne obejmujące wpływy wychowawcze, których źródłem jest środowisko oraz ustala zasady organizowania środowiska z punktu widzenia potrzeb wychowania. Pedagogika społeczna jest dyscypliną ukształtowaną na pograniczu teorii wychowania, socjologii, psychologii społecznej i teorii polityki społecznej. Należy do nauk praktycznych, obejmujących teorię praktycznego działania, czyli projektowania i realizacji. Do głównych twórców polskiej pedagogiki społecznej należy H. Radlińska, A. Kamiński i R. Wroczyński.

- pedagogika systemowa: zajmuje się analizą powstawania i funkcjonowania systemów społecznych ze szczególnym zwróceniem uwagi na systemy wychowania i kształcenia, jako subsystemów autonomicznych.
- pedagogika teoretyczna i praktyczna: cechą charakterystyczną pedagogiki, jako nauki jest ścisły związek pomiędzy teorią a praktyką. Wyróżnia się pedagogikę praktyczną (nauczanie czegoś lub uczenie się czegoś) i pedagogikę teoretyczną (pedagogika ogólna), która jest nauką autonomiczną podejmującą badania z punktu widzenia potrzeb praktyki pedagogicznej. Praktyka wymaga teorii i pedagogika teoretyczna tę potrzebę musi zaspokajać. Teoria pozwala rozwiązywać problemy dostarczane przez praktykę, ale skuteczność rozwiązań teoretycznych wskazuje ostatecznie praktyka.
- pedagogika transcendentálna: przedstawicielami są K.H. Dickopp, M. Heitger, W. Fischer. Punktem wyjścia jest filozofia E. Kanta. Podstawowym pytaniem jest, co w logicznym wymiarze leży u podstaw = działania pedagogicznego; = projektów pedagogicznych; = faktów pedagogicznych. Pedagogika transcendentálna bada = warunki; = punkty wyjścia i uzasadnienia; = rodzaj poznania wypowiedzi pedagogicznych.
- pedagogika Waldorfska: oparta na antropozofii R. Steinera. Do podstawowych założeń należy wskazanie czterech następujących po sobie narodzin (siedmioleci) wyznaczających rozwój jednostki i jego zdolności = ciało fizyczne – motto „ świat jest dobry” (najniższy element ludzkiego bytu); = ciało eteryczne- motto „ świat jest piękny” (wewnętrzna osłona ciała fizycznego, nośnik czynności duchowych); = ciało astralne - motto „ świat jest prawdziwy” (aura obejmująca ciało fizyczne i eteryczne, okres, na który przypada dojrzewanie w sferze seksualnej; = ciało Ja (**poznanie** następuje dzięki intuicji, ciało Ja jest nośnikiem samoświadomości,

indywidualności i moralności): **patrz** także R. Steiner, antropozofia, szkoła R. Steinera/ szkoła waldorfska

- pedagogika zabawy: spielpädagogik. Hasło naczelne to: „Powiedz mi, a zapomnę. Pokaż - a zapamiętam. Pozwól mi wziąć udział - a zrozumieć”. Początki pedagogiki zabawy to lata 70 XX wieku. Występowała głównie, jako metodyka pracy z grupą w Stanach Zjednoczonych, Niemczech i Austrii. W Polsce „ matką” jest dr Z. Zaorska, która w roku 1990 zainicjowała powstanie Klubu Animatora Zabawy KLANZA. Teoretyczne założenia pedagogiki zabawy bliskie są psychologii humanistycznej i pedagogice Gestalt. Obszarem działań pedagogiki zabawy jest: = człowiek, jako osoba rozwijająca się przez całe życie; = samorealizacja i samoakceptacja; = widzenie człowieka całościowo: rozum, emocje i zmysły; = usprawnianie komunikacji interpersonalnej; = współpraca grupowa w atmosferze zaufania; = wykorzystanie zabawy (funkcja kształcąca, funkcja wychowawcza, funkcja terapeutyczna, funkcja projekcyjna). Podczas zajęć obowiązują określone zasady: = dobrowolności – decydowanie o swojej aktywności w atmosferze wolnej od nakazów; wychowawca jedynie zachęca, zaprasza do uczestnictwa w zabawie; = wielopoziomowość komunikacji – świadome porozumiewanie się na poziomie werbalnym i niewerbalnym, rzeczowym (wymiana logicznych i prawdziwych informacji) i emocjonalnym (wyrażanie, odczuwanie, akceptowanie uczuć swoich i innych); = unikanie rywalizacji – rezygnacja z podziału na zwycięzcę i przegranych, uczenie współpracy i współdziałania z innymi; = różnorodność środków wyrazu – umożliwienie przekazywania treści i emocji poprzez oddziaływanie na różne zmysły. Pedagogika zabawy coraz skuteczniej wkracza w obszar pracy socjalnej.
- pedagogika życia: działanie o określonej treści zwrócone ku życiu. Dostosowanie programów do problemów, które uczeń będzie napotykał w życiu, rekonstrukcja indywidualnego i społecznego doświadczenia dziecka, metodyczne uspołecznianie młodego pokolenia a także przygotowanie do pracy
- pedologia: nauka o dziecku powstała, jako odpowiedź na zainteresowanie prawami i społecznymi czynnikami funkcjonowania dziecka na przełomie XIX i XX w. Obszar zainteresowań to całość problematyki związanej z rozwojem psychicznym i fizycznym dziecka, oraz praktycznymi odniesieniami do wychowania i nauczania (instytucje edukacyjne i opiekuńcze). Pedologia związana jest bezpośrednio z pascyentryzmem, naturalizmem i wykorzystaniem eksperymentalnej psychologii. Co ciekawe pojęcie

pedologia funkcjonuje także w gleboznawstwie gdzie oznacza glebę - "grudkę ziemi".

- pluralizm pedagogiczny: jest kulturową wizją złożonych społeczności o zróżnicowanych ideologicznie, kulturowo, etnicznie i rasowo grupach ludności. Charakteryzuje się: możliwością ciągłego wyboru między alternatywnymi możliwościami; = społeczną rekonstrukcją i ciągłą zmianą; = eksperymentowaniem różnymi środkami, drogami i metodami; = dowolnością wyboru teorii wychowania.
- system pojęć pedagogicznych: zbiór pojęć pedagogicznych i zachodzących między nimi relacji. Poszczególne pojęcia powinny być jednoznacznie zdefiniowane tak, aby móc odwoływać się do nich zarówno w badaniach empirycznych jak i teoretycznych.
- teoria pedagogiczna: zajmuje się różnymi szkołami i stanowiskami w naukach o wychowaniu u podstaw, których leżą wzorce naukowego myślenia i działania. Można wyróżnić trzy stopnie teorii pedagogicznych: = zinternalizowane wyobrażenia, opinie i zasady wychowawcze, których pedagog praktyk jeszcze sobie nie uświadamia; = wiedza i doświadczenia praktyka o działaniu, których podstawy tkwią w uzasadnieniach i programach instytucji pedagogicznych; = teoria teoretyka, której przedmiotem jest stosunek teorii i praktyki w rzeczywistości pedagogicznej
- tożsamość pedagogiki: pedagogika jest nauką humanistyczno – społeczną, której dynamizm uwarunkowany jest zmianami społecznymi, ideologicznymi, filozoficznymi i kulturowymi. B. Śliwerski (2003) uważa, że, pedagogika staje się „ nauką czujną „. Tożsamość pedagogiki jest, wieloparadygmatyczna (kategoria ciągłości i zmienności).
- zadania pedagogiki ogólnej: zadania rozwojowe (artykułowanie, wyrażanie, konstruowanie, rekonstruowanie światopoglądów edukacyjnych, odpowiadających aktualnemu stadium rozwojowemu instytucji wychowania, praktyki edukacyjnej, aktywność twórcza w dziedzinie światopoglądowej); zadania poznawcze(ewidencjonowanie, rejestrowanie, opis, analiza, systematyzowanie, ocena, interpretacja dorobku światopoglądowego przeszłości, tradycji lub współczesności; badanie, poznawanie komponentu światopoglądowego myśli edukacyjnej; minionych form świadomości edukacyjnej, definiowanie statusu pedagogiki ogólnej); zadania upowszechniająco – aplikacyjne(udostępnianie, propagowanie, transfer, translacja, przekazywanie np. w postaci zasad polityki oświatowej – wyników twórczej i badawczej pracy z zakresu światopoglądowego komponentu myśli edukacyjnej);

zadania dydaktyczne(przekazywanie w usystematyzowanej postaci głównych i elementarnych składników dorobku światopoglądowego edukacji, jako etap, szczebel, faza kształcenia zawodowego oraz socjalizacji pedagogów, nauczanie pedagogiki, jako światopoglądowych podstaw w profesjonalnym akademickim kształceniu pedagogicznym) (B.Śliwerski, 2003, 2007).

1.4.2 .Metody badań pedagogicznych: *to zespół teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych obejmujących całość postępowania badacza, zmierzających do rozwiązania problemu naukowego. Jest to powtarzalny sposób rozwiązania problemu z zastosowaniem odpowiedniej do metody techniki badawczej, przy pomocy właściwych dla tej techniki narzędzi. Metody badawcze dzielimy na ilościowe i jakościowe. Do metod ilościowych zaliczamy między innymi: = ...eksperyment; = monografię pedagogiczną; = metodę indywidualnych przypadków; = metodę sondażu diagnostycznego M. Łobocki (2003). Zaś do metod jakościowych: = ...; = metoda biograficzna; = jakościowa analiza tekstu; = badania w działaniu; = studium przypadku.*

- analiza archiwów: metoda jakościowa, która polega na analizie dokumentów, źródeł, tekstów i rzeczy materialnych.
- artefakt: w kontekście badań jest niepożądanym elementem, zniekształcającym przedmiot badań. Wprowadza do badań coś, co realnie nie istnieje. Zazwyczaj jest następstwem źle dobranej metody, techniki lub narzędzia badawczego.
- badacz i jego cechy: intelektualna dociekliwość; śmiałość i twórcze myślenie; krytycyzm i ostrożność; systematyczność, ścisłość i

precyzja; wszechstronność i bezstronność; rozległa wiedza o przedmiocie badania; odpowiedzialność i sumienność; dążenie do prawdy.

- badania ilościowe: polegają na ilościowym opisie i analizie faktów, zjawisk, procesów. Przedstawia się je w formie różnych zestawień i obliczeń z uwzględnieniem zarówno statystyki opisowej, jak i matematycznej. Przedmiotem badań ilościowych w pedagogice mogą być wiekowo różnicowane zainteresowania, postawy, wartości itp. jednak należy wtedy dokonać ich operacjonalizacji i dokładnego opisu. Tego rodzaju badania z punktu widzenia praktyki pedagogicznej są bardzo rozpowszechnione, wartościowe i celowe. Do cech wspólnych badań ilościowych możemy zaliczyć: = język danych; = analizę danych; = narzędzia badawcze; = organizację badań; = ograniczenia metod ilościowych.
- badania jakościowe: są „przeciwieństwem” badań ilościowych, choć nie wykluczają się wzajemnie. Często nazywa się je badaniami miękkimi, bowiem brak tu ustrukturalizowanych metod, technik i narzędzi badawczych. Pozwalają na jakościowy opis badanych faktów i zjawisk. W badaniach jakościowych opis ma formę narracyjną, w których dokonuje się interpretacji ciągu zdarzeń i dopuszcza się subiektywne odczucia zarówno osób badanych, jak i osób badających. W badaniach tego typu dokonuje się analizy badanych zjawisk, wyróżnianiu w nich elementarnych części składowych, wykrywaniu zachodzących między nimi związków i zależności, charakteryzowaniu ich struktury całościowej oraz interpretacji ich sensu lub spełnianej przez nie funkcji. Badania jakościowe nazywa się również badaniami etnograficznymi, terenowymi, alternatywnymi, antropologicznymi, mikroetnograficznymi lub ekologicznymi. Do wspólnych cech badań jakościowych możemy zaliczyć: = język danych; = analizę danych; = narzędzia badawcze; = organizację badań; = ograniczenia metod jakościowych w szerokich badaniach pedagogicznych. Aktualnie w procesie badawczym metody jakościowe są uzupełnieniem metod ilościowych.
- badania pedagogiczne: (naukowe) to ogół czynności naukowych, fragment procesu poznawczego, który pozwala na rozwiązanie postawionego problemu pedagogicznego lub weryfikację sformułowanej hipotezy. Do głównych cech badań pedagogicznych możemy zaliczyć te, które pozwalają badać pedagogikę, jako naukę i jej interdyscyplinarność oraz mają cechy twierdzeń wartościujących,

probabilistycznych oraz wieloaspektowych. Badania pedagogiczne mogą być typu; teoretycznego i praktycznego.

- badania pilotażowe: celem jest uzyskanie: a) obrazu badanego środowiska (struktura społeczna grupy, przebieg procesów i zmian, miejsce i uwarunkowania funkcjonowania jednostki); b) weryfikacja procedur badawczych ze szczególnym uwzględnieniem narzędzi badawczych.
- eksperyment pedagogiczny: metoda badań pedagogicznych, która polega na wprowadzeniu nowego czynnika - eksperymentalnego, a następnie obserwację zmian powstałych pod jego wpływem. Zmiany te dotyczą zazwyczaj aspektu wychowawczego lub metodycznego. Eksperyment według W.P. Zaczyńskiego (1995) należy przeprowadzać według następujących etapów: = etap sytuacji problemowej; = etap formułowania problemu; = etap formułowania hipotezy roboczej; = etap przewidywań skutków (etap rozumowania); = etap przygotowania weryfikacji zewnętrznej hipotezy roboczej (bliższe określenie badanej populacji, oznaczenie treści, na których mają być realizowane badania, ustalenie koniecznego i możliwego czasu badań, zdefiniowanie i scharakteryzowanie tych zjawisk, które mają być przedmiotem naszej szczegółowej badawczej uwagi, wybór i opisanie metody badania); = etap empirycznego weryfikowania hipotezy; = sprawdzenie słuszności rozwiązań (prawdziwości wyników); = wnioskowanie końcowe. Do technik w metodzie eksperymentu zaliczamy: = technikę jednej grupy; technikę grup równoległych; = technika rotacji.
- etapy badań pedagogicznych: zaistnienie sytuacji problemowej; formułowanie problemów badawczych; projektowanie narzędzi badawczych; dobór osób badanych; przeprowadzenie badań; opracowanie wyników badań.
- etapy pedagogicznej pracy naukowej: etap koncepcji pracy; etap przygotowania badań; etap badań właściwych; etap opracowania wyników badań z uwzględnieniem literatury przedmiotu; etap redagowania tekstu; etap publikacji.
- etnometodologia: (etno - metody ludowe). Nurt analiz socjologicznych zapoczątkowany w 1954 przez H. Garfinkla (2007) i jako termin socjologiczny wprowadzony w 1967r. Głównym przedmiotem zainteresowań etnometodologii są procesy potocznego ustanawiania znaczeń przez działające jednostki, a także określanie metod, dzięki którym ludzie są w stanie wspólnie zdefiniować sytuacje społeczne w kontekście porządku społecznego.

- formalne i pozaformalne warunki poprawności badań pedagogicznych: obiektywność; ścisły i naukowy język; adekwatny dobór metod, technik i narzędzi badawczych; właściwy dobór wskaźników i zmiennych; dobór próby reprezentacyjnej; rzetelne opracowanie wyników badań i ich rozpowszechnianie.
- hipoteza badawcza: jest próbą odpowiedzi na postawiony problem badawczy, przyjmuje formę stwierdzenia. Hipotezy podlegają weryfikacji, której dokonuje się na podstawie przeprowadzonych badań ilościowych lub jakościowych. Zdaniem M.Łobockiego (2003) od poprawnie sformułowanej hipotezy oczekuje się, aby: „ można było ją zweryfikować zgodnie z zalecanymi współcześnie zasadami metodologii badań pedagogicznych; wyrażała związek w zasadzie tylko pomiędzy zmiennymi dającymi się zbadać; była przypuszczeniem wysoce prawdopodobnym, znajdującym poparcie w dotychczasowym dorobku naukowym; była wnioskiem z dotychczasowych obserwacji i doświadczeń badacza; stanowiła twierdzenie wyrażone w sposób jednoznaczny i możliwie uszczegółowiony" (s. 26).
- metoda analizy dokumentów: zamiennie nazywana metodą analizy wytworów pracy, analizą treści. Dotyczy analizy wytworów pisanych jak niepisanych, ale także rysunków. „ Stanowi ona źródło informacji na podstawie na podstawie, której można wydawać uzasadnione sądy o przedmiotach, ludziach i procesach” (Z. Zaczyński, 1995, s. 118).Dokumenty można podzielić na: pisane, obrazowe, cyfrowe, zastane, intencjonalnie tworzone, oficjalne, osobiste. Do technik przynależnych do omawianej metody można zaliczyć: klasyczne techniki analizy dokumentów, nowoczesne techniki analizy dokumentów, jakościową, ilościową i formalną analizę dokumentów. Jako metoda najczęściej stosowana, jako uzupełnienie innych metod.
- metoda biograficzna: obejmuje perspektywę naturalnego doświadczenia indywidualnego i społecznego. Jest coraz bardziej popularna nie tylko w socjologii, ale także pedagogice. Jak pisze D. Lalak(2010) „ biografia jest indywidualnym losem człowieka rozpostartym między jego narodzinami i śmiercią (czas życia), a równocześnie aktem jego własnej, kreatywnej aktywności. Biografia nadaje sens każdemu codziennemu doświadczeniu, poprzedza życie i jest jego naturalnym przedłużeniem”(s. 39). M.Łobocki (2003) do odmian metody biograficznej zalicza: metodę monograficzną oraz metodę indywidualnych przypadków.

- metoda dialogowa: „ jest próbą wykorzystania swobodnie prowadzonej rozmowy do celów badawczych”(M.Łobocki, 2003, s.273).Może występować jako rozmowa niestrukturalizowana (bez wcześniejszego przygotowania pytań, toczy się według określonych podtematów które zastępują listę pytań) i jako swobodna wymiana informacji. Do ważnych cech prawidłowo prowadzonej metody dialogowej M. Łobocki (2003) zalicza: cierpliwe słuchanie badanego, umiar w odpowiadaniu na stawiane przez rozmówcę pytania, powściągliwość w zadawaniu pytań rozmówcom, troska o sprężenie zwrotne w toczącej się rozmowie. Do technik przynależących do tej metody warto wskazać: rozmowę indywidualną, rozmowę bezpośrednią, rozmowę pośrednią, rozmowę opartą na słuchaniu biernym lub czynnym.
- metoda etnograficzna: polega na gromadzeniu informacji o wytworach materialnych, stosunkach społecznych, przekonaniach i wartościach danej społeczności. W procesie zbierania danych wykorzystuje się różnorodne techniki. Głównie opiera się na obserwacji uczestniczącej (zachodzi ryzyko utożsamiania się z badaczem z badaną zbiorowością), ale w jej skład może jeszcze wchodzić: prowadzenie wywiadów, analiza dokumentów itp. Charakteryzuje się ujęciem holistycznym i ma charakter indukcyjny. Oznacza to, że na tej podstawie można wskazać ogólne wzory rządzące daną społecznością, bez odwoływania się do wcześniej przyjętej teorii. Warto zwrócić uwagę na fakt, że etnografia jest to badanie skupione bardziej na szczegółowym i dokładnym opisie niż na wyjaśnianiu. Właściwy dobór próby składa się z w trzech etapów: „ = wyselekcjonowanie środowiska; = celowa selekcja przypadków; = dobór próby w obrębie danego przypadku „(U. Flick, 2010, s.157). Wynikiem badania etnograficznego jest raport etnograficzny. Przyjmuje on formę narracji, rozbudowanej opowieści, która daje czytelnikowi możliwość pośredniego doświadczenia badanej społeczności. Niektóre dane można przedstawiać za pomocą wykresów, tabel, schematów. Rezultat badań etnograficznych to raport włączający informacje uzyskane za pomocą metody etnograficznej w całościowy opis kultury badanej społeczności. Taki raport może przyjmować tradycyjną formę pisemnej monografii, ale może mieć również postać pokazu zdjęć, nagrania wideo, wystawy muzealnej, strony internetowej, a nawet dzieła literackiego (powieści, sztuki dramatycznej, opowiadania, wiersza) bądź występu artystycznego (taniec, cykl pieśni). Raport etnograficzny powinien zawierać: „= wprowadzenie; = opis terenu badań i

wyjaśnienie jak zbierano dane; = analizę; = podsumowanie. Można wskazać trzy zasady metodologiczne badań etnograficznych: = naturalizm, czyli odwołanie się do naturalnych warunków funkcjonowania ludzi, a także ograniczenie wpływu obserwatora na proces badania; = zrozumienie funkcjonowania różnych grup, ich zwyczajów; = odkrywanie, które nie polega na sztywnym trzymaniu się postawionych hipotez, lecz wychodzenie poza skrypty i scenariusze, (które mogą być modyfikowane w trakcie procesu obserwacji). Wszelkie zmiany są wynikiem subiektywnych spostrzeżeń eksperta prowadzącego badanie; = łącznie danych uzyskanych podczas badania. Zebrane informacje podlegają wstępnej selekcji, następnie kategoryzacji i interpretacji. Wnikliwa analiza danych wymaga objaśnienia znaczeń i funkcji ludzkich działań” (U. Flick, 2010, s.47). Należy zatem odwołać się do posiadanej wiedzy z dziedziny nauk społecznych (m.in. etnografii, socjologii, psychologii).

- metoda ilościowa: do metod ilościowych zaliczamy te, które umożliwiają określenie parametrów liczbowych charakteryzujących badane zjawisko lub obiekt badań.
- metoda indywidualnych przypadków: często nazywana studium przypadku stosowana zarówno w badaniach pedagogicznych, psychologicznych, społecznych jak i w pracy socjalnej. Jest opisem monograficznym jednostki, jej losów w różnorodnym kontekście, ale także analizą *konkretnych* zjawisk natury wychowawczej poprzez pryzmat jednostkowych biografii ludzkich z nastawieniem na opracowanie diagnozy przypadku lub zjawiska w celu podjęcia działań terapeutycznych. Jako badanie jakościowe kładzie nacisk na zrozumienie, a nie na wartościowanie. Metoda może być stosowana między innymi w diagnozie: = trudności dydaktycznych i wychowawczych; = funkcjonowaniu rodziny i jej członków; = funkcjonowaniu społecznym jednostki.
- metoda jakościowa: pozwala na opis i analizę zakresu występowania obserwowanych zjawisk w kontekście. Kontekst ten jest dostępny tylko osobom, które uczestniczyły w danej sytuacji. Badacz jest jednym z nich (metoda etnograficzna). Metody jakościowe to także wywiad (narracyjny, etnograficzny) oraz analiza archiwów (dokumenty, źródła, teksty, gry itp.).
- metoda monografii pedagogicznej: metoda badań pedagogicznych, która jest opisem instytucji wychowawczych (struktura sformalizowana) Podstawą opisu jest gruntowne rozpoznanie struktury instytucji, zasad i efektywności działań wychowawczych

oraz opracowanie koncepcji ulepszeń i prognoz rozwojowych. Metoda monograficzna jest realizowana za pomocą takich technik jak: analiza dokumentów, obserwacja uczestnicząca, wywiad, ankieta, eksperyment wychowawczy.

- metoda obserwacji: metoda badań pedagogicznych, psychologicznych i społecznych. Obserwacja jest czynnością badawczą polegającą na gromadzeniu danych drogą spostrzeżeń. Można wyróżnić następujące techniki obserwacji: = jawna i niejawna; = obserwacja uczestnicząca i nieuczestnicząca; = obserwacja kontrolowana i niekontrolowana; = shadowing. Narzędziem jest arkusz obserwacji.
- metoda socjometryczna: stosowana w celu ustalenia związków i układu w grupach społecznych na zasadzie wskazania wyborów pozytywnych, negatywnych i obojętnych wobec ich członków. Wyniki wyborów umieszcza się zazwyczaj w tabeli socjometrycznej a na jej podstawie wykonuje się socjogramy (kołowe, indywidualne, hierarchiczne itp.). Do technik w tej metodzie zaliczamy: plebiscyt życzliwości i niechęci, Zgadnij kto?, szeregowania rangowego.
- metoda sondażu diagnostycznego: „metoda badań pedagogicznych, psychologicznych i socjalnych, której zadaniem jest opis i gromadzenie wiedzy o atrybutach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamice zjawisk społecznych, opiniach i poglądach wybranych zbiorowości, nasilaniu się i kierunkach rozwoju określonych zjawisk”. (M. Łobocki, 2003, s 243)). Do technik zaliczamy : = wywiad; = ankietę. Zaś narzędziami jest kwestionariusz ankiety i wywiadu.
- metoda szacowania (skale ocen): „ocenianie osób badanych pod względem określonych cech (...) wedle ściśle określonych kryteriów oceny. Cechy przedstawiamy w postaci jej” nazwy, definicji (określającej ogólne znaczenie danej cechy), definicji (określającej w sposób bardziej skonkretyzowany ocenianą cechę (z dokładnym podaniem warunków i sytuacji, w jakich można ich oczekiwać) ale także dokładnego uszczegółowienia nazwy cechy w formie wyliczenia różnych zachowań, w jakich się może ona przejawiać” (M. Łobocki, 2003, ss.81-83). Skalę można przedstawić jako: cyfry, pojawienia się danej cechy (często), jakości cechy (zła, przeciętna), nazwisk badanych, opisu zachowań i poziomu nasycenia danej cechy. Skale mogą być numeryczne, graficzne, przymiotnikowe i opisowe.
- metoda testów osiągnięć szkolnych: metoda badań pedagogicznych. Zamiennie nazywane testami wiadomości gdyż zazwyczaj sprawdzają poziom przyswojenia wiadomości uczniów na przykład z określonego przedmiotu. Poprawnie zbudowany test osiągnięć

szkolnych zgodnie z taksonomią B.Blooma (zapamiętanie, zrozumienie, stosowanie wiedzy w sytuacjach typowych- znany problem, stosowanie wiedzy w sytuacjach problemowych- nowy problem, krytyczna ocena sytuacji, zdolność do syntezy). Ogólnie rozróżniamy testy (M.Łobocki, 2003): testy według mierzonej cechy osiągnięć badanego; testy według układu odniesienia wyników testowania; testy według stopnia lub zaawansowania konstrukcyjnego; testy według zasięgu ich stosowania i inne. Zadania testowe mogą być: wielokrotnego wyboru, wielokrotnego szeregowania, dwustronnego wyboru, jednostronnego wyboru, alternatywne.

- metodologia badań pedagogicznych: nauka o metodach działalności naukowej w zakresie badań pedagogicznych. Zadaniem jest rozwiązywanie badawczych problemów pedagogicznych. Badacz może przyjąć jedną z dwóch orientacji badawczych (przyrodnicza, humanistyczna), które będą generowały sposoby poznawania rzeczywistości, funkcjonowania badawczego oraz uogólniania wyników badań. Metodologia badań pedagogicznych może być ujmowana w formie: = opisowej, sprawozdawczej; = normatywnej.
- narzędzia badań pedagogicznych: **to** każdy przedmiot służący do realizacji wybranej techniki badań. Może to być kwestionariusz ankiety, kwestionariusz wywiadu, arkusz obserwacji, skala, urządzenie nagrywające dźwięk i obraz, ale także długopis, ołówek.(M. Łobocki, 2003).
- paradygmat: to zbiór ogólnych i ostatecznych przesłanek w wyjaśnianiu jakiegoś obszaru rzeczywistości, przyjętych w kręgu przedstawicieli danej dyscypliny naukowej, a potem upowszechniony, jako wzór myślenia. W kontekście edukacyjnym p to zbiór przesłanek koniecznych do zdefiniowania edukacji, stanowiących punkt wyjścia do badań nad nią oraz budowania jej teorii.
- problem badawczy: jest uszczegółowieniem celu badań w postaci pytania. Musi być prosty, czytelny i wyczerpujący. Wyróżnia się „ problemy naukowo i subiektywnie badawcze, problemy dotyczące właściwości zmiennych i relacji między zmiennymi oraz problemy w postaci pytań rozstrzygnięcia i dopełnienia”(M.Łobocki, 2003, s.22).Kryteriami poprawności problemów badawczych jest: „ usytuowanie problemów badawczych na tle dotychczasowych osiągnięć naukowych, precyzja w sposobie ich formułowania, realna możliwość ich rozwiązywania za pomocą poszukiwań naukowo-

badawczych i przydatność praktyczno-użyteczna” (M.Łobocki, 2003, s.23).

- przedmiot badań pedagogicznych: „przedmiotem jest świadoma działalność pedagogiczna, a więc procesy wychowania, nauczania, samowychowania i uczenia się, ich cele, treści, przebieg, metody, środki i organizacja, a także zjawiska zachodzące w zbiorowościach ludzkich oraz zależności zachodzące między nimi” (M. Łobocki, 2003, s. 23)). Badania te mają na celu nie tylko określenie jakie elementy poznania są w rzeczywistości, lecz także jak mają się rozwijać, organizować, zachowywać , aby osiągnąć zadania i cele wychowawcze traktowane jako elementy otwarte, ulegające zmianom i rozwojowi.
- rodzaje doboru próby badawczej: wybór losowy(prosty, warstwowy, zespołowy jednostki); wybór celowy (jednostki lub grupy posiadające cechy pożądane przez badającego i problemu badawczego).
- shadowing (shadow - cień): „odmiana obserwacji, polegająca na stałym podążaniu za jednym wybranym aktorem społecznym. Może polegać np. na towarzyszeniu w pracy przedstawicielowi danego zawodu, czy obserwacji zachowań związanych z kupowaniem. Metoda ta jest szczególnie przydatna by wskazać na zachowania i zjawiska, których istnienia lub skali sam badany sobie nie uświadamia” (Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, 2009, s.224).
- techniki badawcze: są bliżej skonkretyzowanymi sposobami postępowania badawczego i są ściśle związane i podporządkowane metodom badawczym. Wybór metody niejako generuje techniki, które można wykorzystać w badaniach. Wśród metodologów panują różne poglądy na temat klasyfikacji technik badawczych. I tak T. Pilch (1995) traktuje obserwację, jako technikę, zaś M.Łobocki, (2003) jako metodę badawczą. Ogólnie możemy wyróżnić za M.Łobockim (2003) techniki badawcze techniki obserwacji standaryzowanej i niestandaryzowanej, skale numeryczne i graficzne, skale przymiotnikowe i opisowe, skale dyskretne i ciągle, skale z wymuszonym wyborem, technikę grup równoległych, technikę rotacji, testy według mierzonej cechy osiągnięć badawczych, klasyczną technikę socjometryczną, technikę analizy dokumentów, ankietę, wywiad, rozmowa.
- typy badań pedagogicznych: biorąc pod uwagę a) kryterium: cel badań T.Pilch (1995) proponuje: badania teoretyczne (poznawanie, które zmierza do gromadzenia wiedzy teoretycznej na podstawie, której można konstruować uogólnienia i wytyczne do zmian badanej

rzeczywistości); badania weryfikacyjne (sprawdzenie czy wprowadzone zmiany generują nowe procesy i zmiany w badanej rzeczywistości); badania diagnostyczne (ustalenie stanu oraz przyczyn, źródeł i uwarunkowań); b) kryterium: organizowanie badań ze względu na ich przebieg: badania zespołowe (zespoły badawcze wspierane przez instytucje, szczegółowe podziały zadań); badania terenowe (teren wyznaczony ze względu określone cechy); badania powtarzalne (panelowe); c) kryterium: przedmiot naukowego poznania: badania opisowe (pojedyncze zjawiska, indywidualne zdarzenia); badania wyjaśniające (szukanie związków między zmiennymi); d) kryterium: procedura badawcza: badania instytucji; badania zbiorowości; badania zjawisk i procesów.

- wywiad etnograficzny: wywiad niestandardyzowany, podczas którego badacz szuka informacji na temat terenu swoich badań. Jest ważnym elementem obserwacji uczestniczącej.
- wywiad narracyjny: wywiad niestandardyzowany, gdzie badacz zadaje jedno lub kilka pytań, które wynikają z sytuacji badawczej a wcześniej nie były planowane. Odbywa się w postaci narracji chronologicznej, podczas której badacz dokonuje rejestracji wypowiedzi oraz obserwuje zachowanie badanego. Analiza uzyskanego materiału przebiega w trzech fazach: = formalne spisanie treści narracji; = strukturalny opis tekstu narracji; = konstrukcja modelu biografii (A. Rokuszewska-Pawełek, 2006).
- zasady poznania naukowego: zdaniem T.Pilcha (1995) należy je uszeregować następująco: „ a) postępowanie badawcze: zgodnie z metodami naukowymi zapewniającymi racjonalny dobór, układ i metodologiczną poprawność czynności i zabiegów gromadzenia wiedzy; b) język pozwalający na ścisłe i jednoznaczne formułowanie słowne wyników poznania, zapewniający ich powszechne rozumienie, pozytywną lub negatywną sprawdzalność oraz możliwość porównania z istniejącymi teoriami na dany temat; c) twierdzenia mogą być wówczas uznane za naukowe, jeśli mają dostateczne uzasadnienie, pozwalające je przyjąć, jako pewne lub odznaczają się wysokim stopniem prawdopodobieństwa; d) wewnętrzna niesprzeczność zbioru twierdzeń dotyczących przedmiotu badania danej nauki i ich uporządkowanie w logicznie powiązanych system twierdzeń naukowych; e) krytycyzm wobec wszelkich wypowiedzianych tez i postawa ustawicznej weryfikacji, rewidowania i rozbudowy istniejącego systemu twierdzeń naukowych; f) twórczy charakter rezultatów poznania oraz możliwość ich praktycznego wdrażania”(s.5).

- zmienne i wskaźniki w badaniach pedagogicznych: zmienne pozwalają na uszczegółowienie badanych zjawisk ze względu na podstawowe ich podstawowe cechy. Przyjmują one postać wyrażaną w języku teorii (terminów teoretycznych). Ogólnie zmienne dzielimy na zmienne zależne (spodziewane przez badającego wyniki zastosowanych oddziaływań pedagogicznych - eksperyment pedagogiczny), zmienne niezależne (np. wiek, płeć badanych) oraz zmienne pośredniczące (zmienne interweniujące, zmienne niezależne zakłócające). Wskaźniki dookreślają zmienne. Można wyróżnić wskaźniki empiryczne (obserwowalne), definicyjne (wynikają z definicji zmiennej) oraz inferencyjne (zjawiska bezpośrednio nieobserwowalne).

Rozdział II: Dydaktyka szkoły

2.1. Podstawy programowe: *akt prawny, ustalany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, regulujący działania edukacyjne oraz wyznaczający kierunki pracy nad koncepcją edukacji w danej szkole*

- monitorowanie podstawy programowej: obowiązek ten wynika z Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. 2012 r., poz.977 z późn. zm.) Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U.z 2017 r., poz. 356) Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz.U. 2012 poz. 204 z późn. zm.) Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz. U. z 2017 r., poz. 703) Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. z 2015r., poz. 1270). Za realizację i monitorowanie realizacji podstawy programowej odpowiedzialny jest dyrektor szkoły. W jego gestii należy analiza realizowanych programów w szkole pod kątem pełnej realizacji podstaw programowych. Dyrektor w ramach nadzoru pedagogicznego ma także prawo i obowiązek dokonywać kontroli dzienników zajęć edukacyjnych, obserwacji zajęć edukacyjnych pod kątem znajomości przez nauczyciela podstawy programowej oraz zestawień z realizacji podstawy programowej przygotowanej przez poszczególnych nauczycieli. Po zakończeniu semestru szkolnego każdy nauczyciel zobowiązany jest do wypełnienia tabeli w formie oświadczenia. Dokument zazwyczaj składa się z: - imienia i nazwiska nauczyciela; - rodzaju zajęć edukacyjnych; stwierdzenia: Oświadczam, że w roku szkolnym.....

stan realizacji podstawy programowej zajęć prowadzonych przeze mnie przedstawia się następująco: Klasa – Podstawę programową zrealizowałam(-em) zgodnie z przyjętym programem nauczania (tak/nie) - Do realizacji w następnym roku szkolnym pozostało (podać dział lub partię materiału, w przypadku niezrealizowania podstawy programowej zgodnie z przyjętym programem nauczania) - podpis nauczyciela z datą. W przypadku stwierdzenia przez dyrektora, że realizacja podstawy programowej jest zagrożona, dyrektor podejmuje działania zapobiegawcze poprzez właściwe rozplanowanie zajęć w kolejnym roku szkolnym oraz przydzielanie zastępstw, których celem jest zniwelowanie zagrożenia braku pełnej realizacji podstawy programowej. Do zalecanych działań naprawczych możemy zaliczyć: realizację treści z podstawy programowej w okresie powyżej 32 tygodni w kolejnych latach – planowanie realizacji na 33 lub 34 tygodnie; planowanie realizacji obowiązkowych zajęć przez Nauczycieli z kwalifikacjami do nauczania danego przedmiotu w ramach zastępstw doraźnych (w księdze zastępstw); złożenie wniosku do organu prowadzącego z prośbą o zapewnienie środków finansowych na realizację zastępstw doraźnych; wskazanie przyczyn (zależnych i niezależnych od nauczyciela/szkoły), dla których nauczyciel nie zrealizował minimalnej liczby godzin w roku szkolnym (w cyklu nauczania) z wpisem do protokołu Rady Pedagogicznej w czasie jej zebrania; zwiększenie liczby godzin danego przedmiotu z godzin do dyspozycji Dyrektora szkoły; okresowe lub roczne zwiększenie liczby godzin danego przedmiotu z godzin do dyspozycji organu prowadzącego (na wniosek Dyrektora szkoły).

- podstawa programowa: akt prawny, ustalany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, regulujący działania edukacyjne oraz wyznaczający kierunki pracy nad koncepcją edukacji w danej szkole. Podstawa programowa to obowiązkowe zestawy celów kształcenia i treści nauczania, w tym umiejętności, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu określonego etapu edukacyjnego, oraz zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły, uwzględniane odpowiednio w programach wychowania przedszkolnego, programach nauczania i podczas realizacji zajęć z wychowawcą oraz umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych, a także warunki i sposób realizacji tych

podstaw programowych (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Natomiast podstawa programowa kształcenia w zawodach to obowiązkowe zestawy celów kształcenia i treści nauczania opisanych w formie oczekiwanych efektów kształcenia: wiedzy, umiejętności zawodowych oraz kompetencji personalnych i społecznych, niezbędnych dla zawodów lub kwalifikacji wyodrębnionych w zawodach, uwzględniane w programach nauczania i umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych, oraz warunki realizacji kształcenia w zawodach, w tym zalecane wyposażenie w pomoce dydaktyczne i sprzęt oraz minimalną liczbę godzin kształcenia zawodowego (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Umożliwia powstawanie różnych szkolnych i ogólnopolskich programów nauczania, pozostawiając jednak dużą swobodę nauczycielowi w zakresie sposobu realizacji i uzyskiwania założonych osiągnięć. Wskazują, jakie umiejętności powinien opanować uczeń w trakcie kształcenia. Podstawa jest punktem wyjścia do opracowania programów nauczania poszczególnych przedmiotów, bloków przedmiotowych lub programów edukacyjnych, a także programów wychowawczych, (choć w tym zakresie panuje autonomia szkół). Zawierają kanon podstawowych treści nauczania i podstawowych lektur (poza klasami 0 – III) oraz określają cele i zadania kształcenia szkolnego. Wskazują, iż, działania w zakresie ich realizacji sprzyjać powinny rozwojowi ucznia, a nie ograniczać się do realizacji materiału. Precyzują, jakie umiejętności powinien opanować uczeń w trakcie kształcenia, wskazują, jakim postawom powinno sprzyjać nauczanie i wychowanie w szkole.

- standardy edukacyjne: to opisy osiągnięć uznanych za niezbędne na danym szczeblu kształcenia ogólnego lub zawodowego.
- wymagania edukacyjne: na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych dostosowuje się do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia: 1) posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – na podstawie tego orzeczenia oraz ustaleń zawartych w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym; 2) posiadającego orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania – na podstawie tego orzeczenia; 3) posiadającego opinię poradni

psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, o specyficznych trudnościach w uczeniu się lub inną opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, wskazującą na potrzebę takiego dostosowania – na podstawie tej opinii; 4) nieposiadającego orzeczenia lub opinii wymienionych w pkt. 1–3, który jest objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole – na podstawie rozpoznania indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia dokonanej przez nauczycieli i specjalistów; 5) posiadającego opinię lekarza o ograniczonych możliwościach wykonywania przez ucznia określonych ćwiczeń fizycznych na zajęciach wychowania fizycznego – na podstawie tej opinii. Opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, o specyficznych trudnościach w uczeniu się może być wydana uczniowi nie wcześniej niż po ukończeniu klasy III szkoły podstawowej i nie później niż do ukończenia szkoły podstawowej. Na wniosek nauczyciela lub specjalisty wykonującego w szkole zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej prowadzących zajęcia z uczniem w szkole i po uzyskaniu zgody rodziców albo pełnoletniego ucznia lub na wniosek rodziców albo pełnoletniego ucznia opinia może być wydana także uczniowi szkoły ponadpodstawowej. Wniosek wraz z uzasadnieniem składa się do dyrektora szkoły. Dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej, przekazuje wniosek wraz z uzasadnieniem oraz opinią rady pedagogicznej do poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, i informuje o tym rodziców albo pełnoletniego ucznia. Dyrektor szkoły zwalnia ucznia z wykonywania określonych ćwiczeń fizycznych na zajęciach wychowania fizycznego, na podstawie opinii o ograniczonych możliwościach wykonywania przez ucznia tych ćwiczeń wydanej przez lekarza, na czas określony w tej opinii. Dyrektor szkoły może także zwolnić ucznia z realizacji zajęć wychowania fizycznego, zajęć komputerowych lub informatyki, na podstawie opinii o braku możliwości uczestniczenia ucznia w tych zajęciach wydanej przez lekarza, na czas określony w tej opinii. Jeżeli okres zwolnienia ucznia z realizacji zajęć uniemożliwia ustalenie śródrocznej lub rocznej, a w szkole policealnej – semestralnej, oceny klasyfikacyjnej, w dokumentacji przebiegu nauczania zamiast oceny klasyfikacyjnej wpisuje się „zwolniony” albo „zwolniona”. Dyrektor szkoły prowadzącej kształcenie w zawodzie, dla którego

podstawa programowa kształcenia w zawodach przewiduje naukę jazdy pojazdem silnikowym, zwalnia z realizacji tych zajęć ucznia, który przedłoży prawo jazdy odpowiedniej kategorii. W przypadku zwolnienia ucznia z nauki jazdy pojazdem silnikowym w dokumentacji przebiegu nauczania wpisuje się „zwolniony” albo „zwolniona”, a także numer i kategorię posiadanego przez ucznia prawa jazdy oraz datę wydania uprawnienia. Dyrektor szkoły na wniosek rodziców albo pełnoletniego ucznia oraz na podstawie opinii poradni psychologiczno- pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, zwalnia do końca danego etapu edukacyjnego ucznia z wadą słuchu, z głęboką dysleksją rozwojową, z afazją, z niepełnosprawnościami sprzężonymi lub z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, z nauki drugiego języka obcego nowożytnego.

- wymagania programowe: oczekiwane osiągnięcia uczniów w realizacji określonego programu nauczania; mogą być sformułowane w postaci jednolitego wykazu spodziewanych efektów kształcenia lub hierarchicznie ustopniowane stosownie do skali stopni szkolnych. Formułowanie wymagań należy rozpocząć od doboru treści kształcenia do poszczególnych stopni skali według następujących kryteriów: przystępność – rozumiana, jako stopień trudności opanowania danego elementu treści; wartość kształcąca – polegająca na możliwości przeniesienia wewnętrznej struktury elementu treści na inne elementy treści uczenia się i działalności pozaszkolnej ucznia; prostota i uniwersalność wewnętrznej struktury; niezawodność – rozumiana, jako pewność naukowa, trwałość w kulturze; niezbędność wewnątrzprzedmiotowa i międzyprzedmiotowa; użyteczność w obecnej i przyszłej działalności szkolnej i pozaszkolnej.

4.2. Podstawy dydaktyki: *dydaktyka to nauka o nauczaniu i uczeniu się*

4.2.1. Dydaktyka: pojęcia

- dydaktyka: nauka o nauczaniu i uczeniu się. Stanowi system odpowiednio uzasadnionych twierdzeń i hipotez dotyczących różnych

zjawisk oraz występujących w ich obrębie zależności i prawidłowości związanych z procesem uczenia się i nauczania jak i przekształcania owych zjawisk przez człowieka. Przedmiot badań dydaktyki obejmuje świadoma działalność dydaktyczna, obejmująca proces nauczania i uczenia się, wraz z jego przebiegiem, celami, treściami, metodami, środkami i organizacją.

- dyskurs edukacyjny: posługiwanie się językiem symbolicznym w procesie nabywania, komunikowania, dzielenia i stosowania nabytego doświadczenia edukacyjnego w zależności od rodzaju dyskursu. Zatem jest to działanie poznawcze, w którym strony są zobowiązane do posługiwania się argumentacją zgodną z logiką, etyką, racjonalnością, wolnością słowa i działania w obszarze, którego dyskurs dotyczy. Wyróżniamy między innymi dyskurs potoczny (prywatny, publiczny), dyskurs artystyczny(literacki), dyskurs zawodowych wychowawców i nauczycieli, dyskurs urzędowy, dyskurs teoretyczny, dyskurs naukowy, dyskurs filozoficzny, dyskurs aksjologiczny, dyskurs ontologiczny itd.
- edukacja: ogół działań wobec jednostki, grup społecznych oraz zbiorowości mających na celu rozwój w zakresie wiedzy i umiejętności. Tłumacząc z łacińskiego edukacja to wychowanie..
- efektywność edukacji/kształcenia: stopień realizacji założonych celów kształcenia i wychowania. Na efektywność ma wpływ wiele czynników np.: praca uczniów, metody, formy i środki pracy itd.
- egzemplaryzm: przedstawiciel to M. Wagenschein i H. Scheuerl. Koncepcja nauczania paradygmatycznego gdzie: materiał nauczania należy układać w programy nauczania nie w sposób systematyczny (jak obecnie), ale „ogniskowy”, wzorcowy; uczeń powinien poznawać tyle, ile jest mu bezwzględnie potrzebne; porządek chronologiczny nie musi być rygorystycznie przestrzegany; nauczyciel powinien mieć swobodę wyboru określonych tematów spośród wielu innych, zawartych w programie. Konieczna jest redukcja materiału nauczania przewidzianego w dotychczasowych programach dla różnych typów szkół. Zasada egzemplarycznego układu treści, czyli zamiast dotychczasowego przekazywania uczniom wiedzy w sposób ciągły, należy operować jej „egzemplarzami tematycznymi”, gdzie każdy taki egzemplarz powinien być reprezentatywny dla danego tematu.
- encyklopedyzm: prąd umysłowy we francuskim Oświeceniu, którego najważniejszymi elementami było krzewienie wiedzy naukowej, demokratyzacji oraz laicyzacji.

- encyklopedyzm dydaktyczny: teoria kształcenia ogólnego, oraz koncepcja doboru treści kształcenia ogólnego (encyklopedyzm dydaktyczny, materializm dydaktyczny) zakładająca, że głównym celem nauczania jest przekazywanie jak największej ilości wiedzy z różnych dziedzin. Prowadzi to do przeładowania programów szkolnych nadmiarem wiadomości, a w efekcie nie sprzyja kształceniu samodzielnego myślenia i jest przyczyną niepowodzeń szkolnych związanych z niemożliwością trwałego opanowania zbyt wielu wiadomości.
- epistemologia: teoria poznania lub gnoseologia(dział filozofii), zajmujący się relacjami między poznawaniem, poznaniem a rzeczywistością. Zapoczątkowana przez Kartezjusza. Do najważniejszych prądów w teorii poznania można zaliczyć: = starożytny idealizm poznawczy (Platon); = nowożytny racjonalizm (Kartezjusz); = nowożytny empiryzm (J. Locke, D. Hume); = relatywizm poznawczy (F. Nietzsche); = pozytywizm (A. Comte).
- esencjalizm pedagogiczny: (esencjalizm = niezbędny, istotny, zasadniczy). Podstawowa edukacja powinna obejmować to, co jest przydatne do funkcjonowania człowieka. Do takich umiejętności zalicza czytanie, pisanie, rachowanie oraz podstawową wiedzę i umiejętności społeczne. Esencjaliści uważali, że na każdym szczeblu kształcenia (poziom podstawowy i średni) powinny być wykładane odpowiednie przedmioty, które pozwalają uczniom nabywać użytecznych umiejętności. W efekcie tak wykształcony człowiek będzie sprawnie funkcjonował pod względem społecznym i ekonomicznym. Nad całością procesu nauczania powinni czuwać doświadczeni nauczyciele. Od ucznia wymaga się wysiłku pilności, dyscypliny i szacunku wobec osób reprezentujących władzę. Wskazane jest rozsądne ograniczanie swobody młodzieży. Do prekursorów esencjalizmu pedagogicznego można zaliczyć: W.C. Bagleya, M. Demiashkewicha, W.H.Ryle'a, M.L. Shane, G.M. Whipple'a.
- ewaluacja: obiektywna ocena projektu, programu lub polityki na wszystkich jego etapach, tj. planowania, realizacji i mierzenia rezultatów. Dostarcza rzetelnych i przydatnych informacji pozwalając wykorzystać zdobytą w ten sposób wiedzę w procesie decyzyjnym. Dotyczy procesu określenia wartości lub ważności działania, polityki lub programu. Ewaluacja jest ważną częścią w programach realizowanych z funduszy unijnych. W szkole zaś jest elementem nadzoru pedagogicznego i realizacji programów autorskich i wychowawczych.

- formalizm dydaktyczny: przeciwieństwo encyklopedyzmu dydaktycznego. Przedstawiciele: Schmid, A. H. Niemeyer, Heraklit, Cyceon, Kant, Pestalozzi, Diesterweg, J. W. Dawid, A. B. Dobrowolski. Treść kształcenia jest środkiem służącym do rozwijania zdolności i zainteresowań poznawczych uczniów. Celem pracy szkoły jest pogłębianie, rozszerzanie, uszlachetnianie zdolności i zainteresowań, uwagi, pamięci, wyobraźni i myślenia uczniów. Kryterium doboru przedmiotów nauczania to wartość kształcąca danego przedmiotu, jego przydatność do kształcenia i rozwijania „sił poznawczych” uczniów. Teoretyczną podstawę stanowiło przeświadczenie o istnieniu transferu dodatniego (przenoszeniu się wprawy, skutków jednego procesu uczenia się na inny, mając przy tym na uwadze skutki dodatnie). W programach nauczania eksponowano głównie przedmioty instrumentalne (języki, matematyka). Formalizm dydaktyczny, zatem, przywiązuje większą wagę do celów formalnych, czyli rozwoju zdolności umysłowych, mniej zaś do znacznego poszerzania wiedzy uczniów. Przedmioty powinny być tak dobrane, aby miały wysoką wartość kształcąca.
- indywidualizm: (individuum - jednostka, coś niepodzielnego) doktryna filozoficzna, polityczna i społeczna, wskazująca na znaczenie jednostki wśród innych. Zwolennicy tej doktryny przyjmują, że społeczeństwo nie jest odrębnym bytem, lecz sumą jednostek, których podmiotowy rozwój jest motorem rozwoju całej zbiorowości. Jednostkę charakteryzuje silne poczucie niezależności i odrębności a jej tożsamość jednostki związana jest z niepowtarzalną osobowością. Jednostka i jej dobro ważniejsze jest od kolektywnych formuł dobra i sprawiedliwości. Indywidualizm wiąże się z liberalizmem, emancypacją i wolnością. Ostatecznie indywidualizm jest formą tożsamości człowieka, czyli rozumieniem siebie oraz swej roli względem innych, także wobec społeczeństwa i państwa.
- materializm dydaktyczny: przedstawiciele Komeński, J. Milton, J. B. Basedow. Zwolennicy uważali, że zasadniczym celem pracy szkoły powinno być przekazanie uczniom jak największego zasobu wiadomości z możliwie różnych dziedzin nauki. Zakładano, iż proporcjonalnie do ilości opanowywanego materiału kształtować się będzie stopień rozumienia przez uczniów określonego fragmentu rzeczywistości. Umieszczano, zatem w programie danego przedmiotu jak najwięcej materiału z danej dyscypliny, które były niedostatecznie ze sobą skorelowane, obejmując materiał bardzo obszerny („przeładowanie wiadomościami”). Praca uczniów była mało efektywna gdyż w szkole są biernymi odbiorcami

przekazywanych im informacji, przyswajają je fragmentarycznie, powierzchownie i pamięciowo, w domu nie zawsze potrafią uporać się z postawionymi im zadaniami. Kształcenie preferuje, więc przede wszystkim treści.

- materializm funkcjonalny: przedstawiciel to W. Okoń. Teoria, która zapewni uczniom zarówno wiedzę i umiejętność posługiwania się nią. U podstaw tej teorii – założenie o integralnym związku poznania z działaniem. Podstawowym kryterium doboru treści powinny być względy światopoglądowe. W materiale nauczania poszczególnych przedmiotów należy eksponować ich „idee przewodnie”. Umożliwienie uczniom wykorzystania zdobytej wiedzy w szkole do przekształcania dostępnych im fragmentów rzeczywistości przyrodniczej, społecznej, kulturalnej i technicznej. Treści i metody powinny wspomagać rozwój zdolności i zainteresowań poznawczych uczniów, powinny sprzyjać kształtowaniu samodzielnego myślenia i działania oraz skłaniać do samokształcenia.
- poznawcza koncepcja człowieka: w kontekście dydaktyki człowiek traktowany jest, jako układ przetwarzający informacje, które pochodzą zarówno ze środowiska zewnętrznego jak i struktur poznawczych, czyli zakodowanej w pamięci wiedzy nabytej w trakcie uczenia się. Wiedza ta jest przetwarzana w procesie myślenia, przewidywania i planowania działań. Ważnym elementem jest motywacja i podmiotowość.
- prakseologia: to teoria sprawnego i celowego działania. Zadaniem prakseologii jest poszukiwanie i formułowanie szerokich i naukowych uogólnień odnoszących się do wszelkich form świadomego i celowego działania rozpatrywanego ze względu na sprawność; konstruowanie i uzasadnianie dyrektyw praktycznych, tj. nakazów i zakazów oraz zaleceń i ostrzeżeń dotyczących wzmaganie sprawności i unikania niesprawności w działaniu; wypracowywanie systemu pojęć niezbędnych lub swoiście przydatnych dla tych konstrukcji; zmierzanie do ujęcia ich w system dedukcyjny(uczenie się) i do sformalizowania twierdzeń. W Polsce prekursorem prakseologii był Tadeusz Kotarbiński.
- racjonalizm: ratio – rozum; rationalis – rozumny, rozsądny. Filozoficzne podejście uznające wyższość rozumu w procesie poznania i działania równocześnie przeciwstawiające się innym źródłom wiedzy. Pojęcie ważne dla dydaktyki. Nie należy mylić racjonalizmu z racjonalizmem światopoglądowym, który jest współczesnym ruchem filozoficzno-światopoglądowym zapoczątkowanym w XVIII wieku.

- strukturalizm: przedstawiciel K. Sośnicki. Do programów treści trzeba włączać najważniejsze, stanowiące trwałe dorobek danej nauki, nawiązujące i do jej historycznych źródeł, i do najnowszych osiągnięć. Należy budować programy odzwierciedlające system wiedzy poszczególnych dyscyplin i całokształtu nauk. Programy powinny umożliwić uczniom poznanie nie tylko „rzeczywistości teoretycznej” (obrazu świata rozdzielonego pomiędzy poszczególne nauki), lecz „rzeczywistości realnej” (tego, co integruje ten rozdzielony obraz”(W. Okoń, 2003). Pomocne jest uwzględnianie zasad: strukturalności, nowoczesności, życiowości, kultury logicznej, łączenia teorii z praktyką. Postulat, by treść przedmiotu nauczania dzielić na elementy podstawowe o trwałej wartości naukowej i kształcącej oraz na elementy wtórne. Zalecanie dla wyższych klas, aby nie rezygnować z systematycznego układu treści kształcenia.
- subdyscypliny pedagogiki i ich związki z dydaktyką: = dydaktyka - jest teorią kształcenia, zajmującą się istotą oraz przebiegiem procesów nauczania; analizuje również cele, treści, formy organizacji oraz zasady i metody nauczania; dzieli się na dydaktykę ogólną i dydaktyki szczegółowe (te odnoszą się do poszczególnych przedmiotów nauczania ogólnokształcącego jak i zawodowego na poszczególnych etapach kształcenia; = teoria wychowania - jej celem jest wyjaśnianie zadań, treści, form organizacji oraz zasad i metod wychowania zwłaszcza w rodzinie, podczas zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz pracy wychowawczej w działalności szkolnej i pozaszkolnej; = historia wychowania - to nauka o metodach i formach, organizacji procesu wychowania, ustrojach i systemach oświatowych w ich kontekście historycznym; jest nauką o systemach oświatowych oraz o genezie i historii myśli pedagogicznej.
- system dydaktyczny: to celowy układ sytuacji dydaktycznych. Współcześnie dzielimy je na: systemy autorytarne, systemy humanistyczne, systemy technologiczne. Składnikami systemu dydaktycznego według B.Niemierki (1999) są: „ wejścia systemu: uzdolnienia, zainteresowania, aspiracje, wiadomości i umiejętności młodzieży oraz ich nauczycieli, a także właściwości wcześniejszych systemów dydaktycznych odmienne od właściwości danego systemu; działania systemowe: te czynności uczniów, nauczycieli i administracji szkolnej, które zmierzają do osiągnięcia celów kształcenia; wyjścia systemu: wiadomości, umiejętności, postawy wobec uczenia się, wartości i cechy osobowości uczniów oraz ich osiągnięcia metodyczno-organizacyjne nauczycieli i szkół; kontekst

systemu: okoliczności, które nie podlegają zmianie w toku działań, czyli stałe urządzenia szkoły, sieć szkolnictwa i jego struktura administracyjna, sposób finansowania i pozycja społeczna edukacji, przekonania rodziców i pracodawców, rynek pracy itp.” (21-22).

- sytuacja dydaktyczna: zdaniem B.Niemierki (1999) współdziałanie nauczyciela (różny poziom wykształcenia i doświadczenie pedagogiczne), uczniów (motywacja, zdolności), treści kształcenia(proporcje wiedzy i umiejętności), wyposażenia dydaktycznego(nowsze, adekwatnie wykorzystywane) i organizacji kształcenia(od form klasowo- przedmiotowo-lekcyjnych do form modułowych) spostrzegane z pozycji zewnętrznego obserwatora, a więc obiektywnie.
- teoria kształcenia wielostronnego W. Okonia (2003): u podstaw teorii leży postulat harmonijnego rozwoju ucznia w trzech sferach aktywności: intelektualnej, emocjonalnej i praktycznej. Stąd W. Okoń (2003) zaproponował cztery drogi: uczenie się przez przyswajanie (postawa receptywna uczącego się); uczenie się przez odkrywanie(postawa badawcza uczącego się); uczenie się przez przeżywanie (postawa afektywna uczącego się); uczenie się działanie (postawa aktywna uczącego się). Na tej podstawie wyróżniono także spójne merytorycznie i metodycznie strategie: I Strategia informacyjna (asocjacyjna) (tok podający); P Strategia problemowa (tok problemowy lub poszukujący); O Strategia operacyjna (tok operacyjny lub praktyczny) oraz E Strategia emocjonalna (tok ekspozycyjny, tok kształcenia przez przeżywanie).
- teoria problemowo – kompleksowa: przedstawiciel B. Suchodolski. O treści kształcenia musi decydować jego funkcja. Treści powinny dotyczyć problemów współczesnego świata (z zakresu techniki, socjologii, ekonomii, sztuki, kultury estetycznej itd.). Układ treści w programach dla szkół podstawowych powinien być jednolity. Na poziomach ponadpodstawowych stopniowo zróżnicowany. Wprowadzenie problemowo – kompleksowego układu materiału nauczania, czyli można uczyć przedmiotów nie oddzielnie, lecz kompleksowo, czyniąc przedmiotem działalności poznawczej uczniów problemy, których rozwiązanie wymaga posługiwania się wiedzą z różnych przedmiotów. Kompleksowo – problemowy dobór i układ materiału nauczania jest warunkiem racjonalnej przebudowy zarówno programów i podręczników szkolnych, jak i dotychczasowych metod nauczania. Szkoła ogólnokształcąca powinna ułatwiać dzieciom i młodzieży poznawanie rzeczywistości.

- teoria programowania dydaktycznego: teoria strukturyzacji operatywnej, która stanowi próbę formułowania odpowiedzi nie tyle na pytanie, czego uczyć na określonym szczeblu pracy dydaktyczno – wychowawczej, ale jak to czynić w sposób optymalny. Zwolennicy przywiązują dużą wagę do starannej analizy treści, składających się na tę treść wiadomości oraz zachodzących między nimi związków. Między innymi poprzez metodę tzw. macierzy dydaktycznych i grafów: - macierz – jest konstrukcją teoretyczną, z której korzysta dydaktyka, w celu analizy treści kształcenia, struktury organizacyjnej szkolnictwa itp. To tablica z określoną liczbą kolumn i wierszy, a elementami są zwykle zera i jedynki. Zero – wskazuje brak związku między treścią informacji, a jedynka wskazuje związek; - grafy – są to proste figury geometryczne, złożone z punktów (wierzchołków) i krawędzi. Punkty oznaczają poszczególne informacje, a krawędzie – związki zachodzące między informacjami. Najważniejsze zasady analizy i układu treści kształcenia to jasne i wyraźne określenie celów tekstu programowego. Materiał będący przedmiotem programowania należy podzielić na powiązane ze sobą czynności i wyniki. Wszystkie czynności typu „odpowieź” powinny być obserwowalne tzn. dostępne obserwacji z zewnątrz. Skojarzenia, które uczniowie tworzą w toku uczenia się, powinny być odwracalne. Przy charakterystyce danego przedmiotu, zjawiska, procesu lub zdarzenia trzeba najpierw opisać klasę, której ów przedmiot jest składnikiem. Materiał nauczania należy utrzymywać w różnorodny sposób. Trzeba posługiwać się dedukcyjnym lub indukcyjnym tokiem prezentacji materiału. Z materiału nauczania, który uczniowie mają przestudiować, należy wydzielić zagadnienia najistotniejsze. Każdy nowy termin, prawo, zasadę trzeba eksponować parokrotnie w różnych kontekstach, aby uczniowie mogli dobrze zrozumieć ich treść i trwale ją sobie przyswoić.
- uczniowie: to słuchacze i wychowankowie (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- utyliitaryzm dydaktyczny: przedstawiciele: J. Dewey, G. Kerschensteiner. Konieczność korelowania przedmiotów szkolnych. Czynnikiem w zakresie korelacji określonych przedmiotów szkolnych jest indywidualna i społeczna aktywność ucznia. Przy doborze treści kształcenia koncentrowano się na zajęciach typu ekspresyjnego i konstrukcyjnego, wyznaczając miejsce: gotowaniu, szyciu, robotom ręcznym itp. Czynności te - zgodnie z idealnym programem, w którym nie ma żadnej kolejności i następstw przedmiotów. Postęp to – wyzwalamie u ucznia nowych nastawień i zachowań. Podstawowym

kryterium doboru treści kształcenia jest rekonstrukcja społecznych doświadczeń. Różnorakie zajęcia praktyczne – mają spełniać rolę czynnika aktywizującego myślenia i działanie uczniów. Zapewnienie uczniom maksymalnej swobody (m. in. w zakresie doboru przedmiotów nauczania – fakultatywne i obowiązkowe). Dostosowanie pracy dydaktyczno - wychowawczej do subiektywnych potrzeb uczniów. Nadanie nauczaniu jak najbardziej „naturalny charakter”. Uczynienie szkoły miejscem życia społecznego, a program wykładnikiem zainteresowań dzieci i młodzieży.

4.2.2. Nauczanie-uczenie się

- ***nauczanie: planowa i celowa praca nauczyciela z uczniem. Jej zadaniem jest wyposażenie ucznia w wiadomości, umiejętności i nawyki oraz rozwijanie jego indywidualnych zainteresowań oraz uzdolnień. Praca nauczyciela z uczniami polegająca na wywołaniu i utrwalaniu zmian w ich wiedzy, dyspozycjach, postępowaniu i całej osobowości – pod wpływem uczenia się i opanowywania wiedzy, przeżywania wartości i własnej działalności praktycznej. Nauczanie i uczenie się o tworzą wspólnie pojęcie kształcenia (możemy mówić wtedy o procesie). Nauczanie jest przedmiotem badań dydaktyki.***

- **uczenie się**: podstawowa funkcja umysłu polegająca na świadomym (zamierzonym) i nieświadomym (niezamierzonym) zdobywaniu wiedzy oraz gromadzeniu doświadczeń w wyniku, czego powstają nowe formy zachowania się i działania lub następuje ich modyfikacja. Proces realizowany w sposób świadomy, celowy i systematyczny przez uczący się podmiot z inspiracji szkoły, uczelni lub innej instytucji czy organizacji zajmującej się edukacją. Wykonywane w tym procesie czynności mają charakter planowy. Możemy wyróżnić następujące rodzaje uczenia się: = uczenie się pamięciowe; = uczenie się przez wgląd; = uczenie się sensoryczne; uczenie się metodą prób i błędów; = uczenie się przez naśladownictwo; = uczenie się przez działanie; = uczenie się przez przeżywanie.
- **ciekawość, zaciekawienie**: to podstawowy element w procesie nauczania-uczenia się. Dotyczy on zarówno nauczyciela i ucznia. Spektakularną rolę odgrywa tu nowość; zaskakująca treść (inność); wskazywanie użyteczności praktycznej do natychmiastowego wykorzystania (tzw. "przyda się"); pozostawianie luki informacyjnej; zachęcanie do kreatywnych działań; otwartość na nowe rozwiązania; chęci i możliwości (dostarczenie odpowiednich środków dydaktycznych) sprawdzania „ czy to prawda, kto ma rację”; świadomość potrzeby budowania osobistego doświadczenia(własna droga rozwoju- samorealizacja); odpowiedzialność za własny rozwój; akceptacja innowacyjnych zachowań uczniów przez nauczyciela i ich nagradzanie; łamanie dydaktycznych schematów (np. wykorzystanie strategii Learning Analytics, Flipped classroom); charyzmatyczność nauczyciela; nauczanie przez ekspertów i mistrzów.
- **dobowy rytm intelektualny**: zegar wewnętrzny naszego mózgu posiada rytm 24-godzinny. Jest to właściwy, naturalny rytm życia ludzi, sterowany dodatkowo przez fazy dnia i nocy. Organizm jest najbardziej sprawny intelektualnie w godzinach między 6: 30 a 12: 00 oraz między 16: 00 a 20:00. Są to tak zwane wyższe intelektualne. Dzieje się tak, dlatego, że fale naszego mózgu tuż po przebudzeniu wchodzi w stan alfa (7-14 Hz), w którym wchłania on wiedzę jak gąbka. Oprócz wyższych mamy też i niższe intelektualne, czyli okresy czasu, kiedy trudno jest nam się skupić na zadaniu, a efekty pracy często nas nie satysfakcjonują. Wyższe przedpołudniowe należy wykorzystać na zadania nowe i trudne, wymagające twórczego myślenia, co jest związane z działaniem pamięci krótkiego okresu, a czynności rutynowe i powtarzanie materiału, pisanie referatów zaplanować na wyższe popołudniowe, kiedy lepiej funkcjonuje pamięć długiego okresu.

- etapy procesu uczenia się: „ edukacja to droga od niewiedzy i niedojrzałości do wiedzy, dojrzałości i samodzielności” (s.3) tak pisze M.Taraszkiewicz (2000b) wskazując, iż, w procesie uczenia się można wyróżnić 4 etapy: nieświadoma niekompetencja, (kiedy nie wiesz, że nie wiesz... nie wiesz, że nie potrafisz); świadoma niekompetencja (już wiesz, że nie wiesz i nie potrafisz); świadoma kompetencja (wiesz, że już coś potrafisz, ale wykonanie sprawia ci trudność i wymaga koncentracji); nieświadoma kompetencja (sam już nie wiesz, skąd ty to wiesz i umiesz).
- integracja sensoryczna (SI): określa prawidłową organizację wrażeń sensorycznych (bodźców) napływających przez receptory. Jest procesem, dzięki któremu „mózg otrzymując informację ze wszystkich systemów zmysłowych dokonuje ich segregacji, rozpoznania, interpretacji i integracji z wcześniejszymi doświadczeniami (...). Na tej podstawie tworzy odpowiednią do sytuacji reakcję nazywaną adaptacyjną. Jest to adekwatne i efektywne reagowanie na wymogi otoczenia. Może to być odpowiedź ruchowa jak i myślowa” (M.Bogdanowicz, 1997, ss.7-14). Integracja sensoryczna rozpoczyna się w okresie płodowym i trwa do około 7 roku życia. Nierozwinięcie określonych umiejętności w kolejnych stadiach rozwoju powoduje powstawanie trudności w funkcjonowaniu i zachowaniu dziecka.
- integracja sensoryczna (SI):stadia: M.Bogdanowicz (1997) wyróżnia 4 stadia : 1- rozwój zdolności do przetwarzania bodźców propriocepcyjnych, dotykowych i przedsionkowych; rozwój reakcji równoważnych, napięcia mięśniowego, ruchów oczu; integracja odruchów – ewolucja czynności odruchowych (odruchy postawy, prostowania, równowagi); kształtowanie się więzi z matką i innymi opiekunami w czasie czynności pielęgnacyjnych; 2- rozwój reakcji dowolnych (w poprzednim okresie dominowały odruchy);rozwój schematu ciała; rozwój dużej motoryki i planowania ruchu; kształtowanie się stabilnej postawy; kształtowanie się podstaw percepcji słuchowej, wzrokowej; rozwój koordynacji ciała; 3- rozwój ruchów dowolnych i bardziej precyzyjnych (ręki, aparatu mowy); kształtowanie się koordynacji wzrokowo-ruchowej; rozwój współdziałania zmysłów; 4- specjalizacja mózgowa (dominacja stronna ciała); rozwój zdolności do: czytania, pisanie, liczenia, koncentracji uwagi, kontroli emocjonalnej, samoakceptacji.
- inteligencje wielorakie: (multiple intelligences) teoria rozwinięta przez Howarda Gardnera odnosząca się do ludzkiej inteligencji. Autor wskazuje na istnienie, co najmniej siedmiu spotykanych u

ludzi sposobów postrzegania i rozumienia świata. Inteligencja rozumiana jest, jako zespół umiejętności pozwalających jednostkom na identyfikowanie i rozwiązywanie realnych problemów, które napotykają. H. Gardner (2002) wymienia następujące rodzaje inteligencji (pisząc równocześnie, że i tą listę należy rozszerzyć): = werbalno - językowa; = logiczno - matematyczna; = wizualno - przestrzenna; = fizyczno - motoryczna; muzyczno - rytmiczna; = interpersonalna; = intrapersonalna.

- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji logiczno-matematycznej: „ układanie w logicznej kolejności; układanie i rozwiązywanie zagadek; opracowywanie listy pytań; opracowywanie zasad, reguł; wyjaśnianie jak coś działa, dlaczego tak jest; obliczanie; przewidywanie”(Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.240).
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji językowej: „czytanie, streszczanie; opowiadanie własnymi słowami; robienie notatek; opracowywanie słowników, definicji „(Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.240).
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji ruchowej: „rysowanie schematów; rozpisywanie etapów procesów na osobnych kartkach i układanie je w kolejności; wykonywanie modeli; odgrywanie ciałem odgrywanie scenek; rytmizowanie; uczenie się podczas spaceru, jazdy na rowerze” (Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.240).
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji muzycznej: „uczenie się na głos – dramatyzowanie swoich wypowiedzi, np. śpiewanie wzorów; rytmizacja jakiegoś porządku (np. polskich królów); słuchanie muzyki podczas uczenia się” (Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.241).
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji interpersonalnej: „ opowiadanie materiału komuś innemu; uczenie się w grupie; porównywanie notatek z innymi; dyskutowanie” (Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.241).
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji wizualno-przestrzennej: „wykonywanie modeli przestrzennych; rysowanie wykresów; wizualizacja; rysowanie map mentalnych” (Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.241).
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji intrapersonalnej: „ myślenie o tym, jakie to, czego się uczę, ma dla mnie albo dla świata znaczenie; zastanawianie się, po co się uczę? stawianie celów; myślenie o własnym uczeniu się; czy sposób, w jaki

się uczyć jest efektywny? czy jestem zadowolony z rezultatów swojego uczenia się? czy to, co robię, doprowadza mnie do celu? dlaczego nie mogę się tego nauczyć?” (Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.241).

- jakość kształcenia: to inaczej optymalne przystosowanie procesu kształcenia do wymagań uczących się. Obejmuje: = jakość programu; = organizację zajęć; = jakość nauczania i oceniania; = jakość pracy nauczycieli; = jakość i poziom wykorzystania pomocy naukowych i środowiska uczenia się; = jakość opieki nad uczącymi się. Kontroli i doskonaleniu, jakości kształcenia w szkołach sprzyja wewnętrzny i zewnętrzny system, jakości oraz nadzór pedagogiczny, zaś w uczelniach akredytacja. Jakość kształcenia w potocznym rozumieniu to także wiedza i umiejętności absolwentów oceniana przez pracodawców i komisje rekrutacyjne.
- kształcenie równoległe: jest to działalność dydaktyczno-wychowawcza prowadzona w ramach działalności instytucji oświatowych, kulturalnych oraz media, organizacje i stowarzyszenia. W ramach zajęć w tych instytucjach dzieci i młodzież mają możliwość rozwijania wiedzy i umiejętności, uzdolnień, zainteresowań a także spędzania wolnego czasu.
- kształcenie ustawiczne: to proces w trakcie, którego odbywa się doskonalenie, rozwijanie i odnawianie kwalifikacji ogólnych i zawodowych jednostki. Kształcenie ustawiczne ma charakter procesu całościowego.
- kształcenie wyzwajające: skupione na osobie ucznia (podmiotu), który jest akceptowany bezwarunkowo oraz wspieranie jego kompetencji osobowościowych, merytorycznych i społecznych w toku upodmiotowujących zajęć dydaktycznych. Nauczyciel występuje tu w roli facylitatora. W Polsce kształcenie wyzwajające spopularyzowane przez W. Puśleckiego.
- kształcenie: wybrane rodzaje: ogólne, zawodowe, przedszkolne, humanistyczne, szkolne, kursowe, korespondencyjne, ustawiczne.
- kształcenie: obejmuje zarówno proces nauczania jak i uczenia się. Proces ten jest uporządkowanym w czasie ciągiem zdarzeń (pojedynczych aktów) obejmującym takie czynności nauczyciela i uczniów, które ukierunkowane są przez odpowiedni dobór celów, treści oraz uwzględniają takie warunki i środki, jakie służą wywołaniu pożądanych zmian w uczniach (W. Okoń, 2003).To także ogół czynności (zewnętrznych i wewnętrznych) umożliwiających ludziom poznanie przyrody, społeczeństwa i kultury oraz uczestnictwo w ich kształtowaniu, a zarazem osiągnięcie możliwie

wielostronnego rozwoju sprawności, zdolności i uzdolnień, zainteresowań i zamiłowań, przekonań i postaw, jak również nabycie pożądaných kwalifikacji zawodowych (W. Okoń, 2003). Efektem kształcenia jest wykształcenie.

- kształcenie: składniki procesu: nauczyciele, uczniowie, cele, treści kształcenia, zasady kształcenia, metody kształcenia, formy kształcenia, środki dydaktyczne, system sprawdzania i oceniania, infrastruktura dydaktyczna.
- kształcenie: składniki procesu kształcenia w ujęciu systemowym: wytwór, produkt wejściowy, zasoby obejmujące, czynniki zakłócające, strategia kształcenia, sprzężenie zwrotne i ocena.
- lekcja powtórzeniowa: mogą być organizowane we fragmentach lub w cyklu kilku lekcji. Ważne, aby miały aktywną formę. Powtórki należy organizować nie tylko na zakończenie cyklu zajęć, ale przede wszystkim w trakcie jego trwania. W ten sposób na wszystkich etapach przyswajania wiedzy następuje silne jej ugruntowanie, a samą wiedzę można dynamizować poprzez stale jej uzupełnianie. Podsumowując, dobra powtórka powinna mieć aktywną formę. Lekcja powtórzeniowa powinna mieć jasno określony cel. Którym jest reprodukcja przerobionego materiału, uporządkowanie i usystematyzowanie jego treści. Lekcja powtórzeniowa powinna zawierać wszystkie elementy sprawdzania wiedzy (sprawdziany, testy, zadania praktyczne). Uczeń nie może być zaskoczony ani formą pytania czy zadania, ale także jego treścią.
- mnemotechniki a zapominanie: głównymi przyczynami zapominania zdaniem Z.W. Brześkiewicza (1995) jest: słaba lub bardzo słaba koncentracja, roztargnienie, nieużywanie zapamiętanych informacji, zachodzenie na siebie informacji, zniekształcenie odbioru zdarzenia oraz świadome zapominanie nieprzyjemnych wspomnień.
- mnemotechniki: to pewnego rodzaju sztuczki pozwalające utrwalić to, co trudno jest nam naturalnie zapamiętać (np. tekst, numery), w postaci łatwych do zapamiętania obrazów, dźwięków, zapachów i ruchu. Mnemotechniki opierają się na wyobraźni i skojarzeniach. Pozwalają tworzyć umysłowe obrazy przedmiotów i idei. Przy pomocy mnemotechnik można siedmiokrotnie podnieść efektywność zapamiętywania.
- nauczanie polisensoryczne: polega na odbieraniu różnymi kanałami zmysłowymi, występujących w materiale dydaktycznym elementów wzrokowych, słuchowych i kinestetyczno-dotykowych oraz motorycznych. Nauczanie polisensoryczne angażuje jednocześnie wiele zmysłów i prowadzi do ich koordynacji. Doświadczenie całości

procesu nauczania – uczenia się jest wynikiem, w jaki nasze zmysły przetwarzają informacje napływające z zewnątrz i wewnątrz. Psychologiczne. Z.Włodarski (1979, 1996) zwraca uwagę na prawidłową strukturę treści nauczania-uczenia się tak, aby informacje przekazywane w tym procesie odbierane mogły być wielokanałowo, czyli za pomocą różnych zmysłów. Istotne jest przestrzeganie zasady, aby „wybór ich dokonywany był zgodnie z indywidualnymi preferencjami osób uczących się, rodzajem przyswajanych treści i celem uczenia się” (1979, s.73).

- nauczanie: wybrane rodzaje: nauczanie początkowe; nauczanie wielopoziomowe; nauczanie całościowe; nauczanie przedmiotowe; nauczanie programowane; nauczanie wielostronne; nauczanie podające; nauczanie problemowe; nauczanie zindywidualizowane; nauczanie grupowe; nauczanie masowe; nauczanie strukturalne (analityczno – syntetyczne).
- notatki tradycyjne a zapamiętywanie: ogólnie można stwierdzić, iż tradycyjne notatki nie sprzyjają zapamiętywaniu, bowiem nasz mózg nie pracuje linearnie. Zdaniem T.Buzana (2004) gdy uczymy się z tradycyjnych notatek tracimy czas na: zapamiętywanie bezużytecznych dla pamięci wyrazów (ok. 90%), przypominanie sobie tych zbędnych wyrazów (ok. 90%), wyszukiwanie informacji kluczowych, porządkowanie, ustalenie hierarchii informacji i powiązań pomiędzy słowami kluczowymi.
- notowanie na lekcji: już od II klasy szkoły podstawowej należy wdrażać uczniów do samodzielnego notowania. Można zacząć od wypisywania słów kluczy w szlaczek w zeszycie, potem układać z nich zdania. Nauczyciel powinien nauczyć uczniów kondensowania informacji poprzez wspólne „skracanie tekstu”, który trzeba zapisać. Uczniowie III klasy szkoły podstawowej będą w efekcie tych działań potrafić samodzielnie zapisać nawet 3-5 zdaniową notatkę. W klasach wyższych, oczywiście ta umiejętność powinna być doskonała poprzez wykonywanie map pamięci i wykorzystanie piktogramów.
- osiągnięcia szkolne: zazwyczaj utożsamiane są powodzeniami i niepowodzeniami w opanowaniu przez uczniów wymagań programu. Można je także rozumieć, jako uzyskanie pozytywnej zmiany w kierunkowej i instrumentalnej stronie osobowości ucznia, która zachodzi w wyniku realizacji treści kształcenia i wychowania.
- pamięć: składa się z trzech bloków: „pamięć sensoryczna - informacja jest przechowywana w pamięci sensorycznej przez ułamek sekundy po to, by najistotniejsze elementy znalazły się w

pamięci krótkotrwałej; pamięć krótkotrwała - warunkiem utrzymania się informacji w pamięci krótkotrwałej jest ciągłe jej powtarzanie, (co wymaga uwagi). W tym „magazynie” jesteśmy w stanie przechować około pięciu do dziewięciu elementów informacji (przechowujemy tu np. numer telefonu, zanim wybierzemy go na klawiaturze aparatu); pamięć długotrwała - informacja może przejść do pamięci długotrwałej, jeśli jest sensowna, długo była w pamięci krótkotrwałej i tam nie została zakłócona przez nowo napływające informacje. Każda zapamiętana informacja jest przechowywana przez wiele komórek nerwowych, czasem nawet w różnych obszarach mózgu (np. jedna część mózgu pamięta treść rozmowy, w której brałeś udział, a inna, jakie emocje wzbudziła w Tobie ta rozmowa). Żadna informacja nie ma swojego konkretnego „adresu”, pod którym można ją znaleźć” (T. Buzan, 2003, ss34-35).

- plan kształcenia: zawiera przedmioty obowiązkowe; przedmioty uzupełniające; przedmioty fakultatywne.
- planowane przerwy w nauce: na lekcji i podczas samodzielnej nauki: przerwy w uczeniu się sprzyjają koncentracji w dalszej fazie uczenia się. W zależności od profilu sensomotorycznego każdy uczeń wypoczywa inaczej. Jedna sesja nauki powinna trwać nie dłużej niż 30 minut, a po tym powinna nastąpić 5 minutowa przerwa, po 2 godzinach nauki 15-20 minutowa, po 3 godzinach przerwa 60-90 minutowa. W szkołach zachodnich (np. Plan Jenajski, Plan Daltoński, Szkoła C. Freineta) uczniowie pracują według indywidualnych planów pracy i sami robią sobie przerwy, nieustannie ruszają się i konsultują z innymi uczniami i nauczycielem, bowiem nauczanie frontalne ograniczone jest do minimum. Zwyczajem jest też długa przerwa na świeżym powietrzu (bez względu na pogodę) z użyciem różnych przyrządów i zabawek (sanek, skakanek, piłek). W tym modelu szkoły samo dziecko decyduje, kiedy zmienia swoją aktywność i kiedy robi przerwy. W polskich szkołach przerwy to zazwyczaj 10-15 minutowy ruch. W klasach początkowych, w których występuje tzw. nauczanie zintegrowane, przerwą w zajęciach z ortografii mogą być zajęcia muzyczne, plastyczne lub ruchowe. Z. Włodarski (1996) proponuje, aby w szkole: nie komasować materiału; dzielić materiał na mniejsze powiązane ze sobą części; każdą z części utrwalić; bardzo skomplikowany materiał rozłożyć w czasie; im dłużej trwa uczenie się, tym większa powinna być następująca po nim przerwa (ograniczeniem tego postulatu jest zależność długości przerw od stadium uczenia się); w początkowym stadium uczenia się pożądane

jest, żeby pierwszy seans był długi, a przerwa po nim krótka (zapamiętywanie); następne seanse uczenia się mogą być krótsze, przerwy dłuższe (utrwalanie).

- planowanie dydaktyczne: kierunkowe „wytycza kierunki działania edukacyjnego w określonym przedmiocie szkolnym; wiąże cele emocjonalne kształcenia z celami poznawczymi oraz wskazuje materiał kształcenia niezbędny do osiągnięcia tych celów. Ma szeroki zasięg gdyż obejmuje cały wybrany szczebel szkoły (np. szkoła podstawowa), rok szkolny lub semestr” (B. Niemierko, 2007, s. 180). Plan kierunkowy spełnia 3 funkcje: „porządkuje emocjonalne i poznawcze cele kształcenia, wiąże te cele z materiałem oraz daje wstępną orientację co do podziału czasu potrzebnego uczniom do osiągnięcia tych celów. Plan kierunkowy w zakresie celów kształcenia powinien być szczegółowy, aby można było wywieść z niego cele każdej lekcji. Decyzje o celach działania edukacyjnego powinny być podejmowane przed decyzjami o materiale kształcenia. Sformułowanie celów musi poprzedzać dobór środków działania. W przeciwnym razie działanie przestaje być dokonywaniem planowej zmiany w uczniach”(B. Niemierko, 2007, s. 180 - 182).
- planowanie dydaktyczne: metodyczne „wytycza przebieg zajęć edukacyjnych (lekcji). Plan metodyczny (konspekt, scenariusz lekcji) przetwarza treść kształcenia w sytuacje dydaktyczne skłaniające uczniów do wykonywania przewidzianych czynności” (B. Niemierko, 2007, s.184). „Kolejność planowania metodycznego: czynności uczniów ustalone w planie wynikowym lub prowadzące do nich; wyposażenie – środki dydaktyczne niezbędne do uczenia się tych czynności; czynności nauczyciela – mają na celu zapewnić skuteczność uczenia się tych czynności; czas planowany na daną sytuację dydaktyczną wstępnie uznany za wystarczający do uzyskania planowanego wyniku(...) W dobrym planie metodycznym można zwykle wyróżnić trzy części: część wstępna – uzgodnienie celów lekcji, podniesienie motywacji do uczenia się, organizacja zajęć, nawiązanie do wcześniejszej wiedzy; część główna – obserwacje, wypowiedzi uczniów, słuchanie, czytanie, pisanie, ćwiczenia, prace praktyczne; część końcowa – podsumowanie, wnioski, oceny, plany na przyszłość(B. Niemierko, 2007, s.185).
- planowanie dydaktyczne: rozumiane, jako sporządzanie planów nauczania-uczenia się. B. Niemierko (2007) wymienia 3 etapy planowania dydaktycznego: kierunkowe, wynikowe oraz metodyczne
- planowanie dydaktyczne: wynikowe „określa wymagania programowe w związku z kolejnymi tematami zajęć. Obejmuje moduł

programowy, dział lub kilkugodzinną jednostkę tematyczną przedmiotu. Stanowi unormowanie oceny pracy uczniów w tym dziale. Gdy uczniowie poznają na czas wymagania i będą mogli pracować na wybranym przez siebie poziomie, planowanie wynikowe umożliwia kształcenie według wymagań” (B. Niemierko, 2007, s.182). Możemy wyróżnić jednopoziomowy plan wynikowy (przeznaczony dla wszystkich uczniów bez względu na poziom jaki posiadają. Jest prostym przełożeniem materiału nauczania) oraz wielopoziomowy plan wynikowy (samodzielnie sporządzony przez nauczyciela z uwzględnieniem możliwości uczniów danej klasy np. program autorski).

- powtarzanie materiału na lekcji: celem powtórki powinna być reprodukcja przerobionego materiału, uporządkowanie i usystematyzowanie jego treści. Efektywne powtarzanie materiału według T. Buzana (2003, 2004) powinno obejmować kilka faz: przejście notatek i poprawa błędów (można też pogłębić wiadomości poprzez czerpanie z innych źródeł informacji; wykonanie notatki nieliniowej (mapa myśli – na jednej stronie) najlepiej bez zaglądania do notatek; porównanie mapy z notatkami i jej uzupełnienie. Takie powtarzanie materiału może dotyczyć jego części (na lekcji, po lekcji) lub całości zagadnienia. Zadaniem nauczyciela jest pozostawienie uczniom czasu na lekcji na te działania oraz wyjaśnienie ich wątpliwości. Metodycznie jest to tzw. końcowa część lekcji, w której nauczyciel podsumowuje, uzupełnia i odpowiada na pytania uczniów. Powtórki powinny być regularne i systematycznie pojawiać się w części końcowej lekcji. Powtórka powinna mieć aktywną formę mobilizującą do myślenia, koncentracji oraz wywoływania skojarzeń. Koncentracja spada po 20-30 minutach nauki, wtedy potrzebna jest przerwa około 5 minutowa a uczeń może skoncentrować się ponownie. Po 2 godzinnej nauce (np. wykład na studiach) potrzebna jest przerwa 15-20 minutowa, natomiast po 3 godzinach wymagany jest już 60-90 minutowy indywidualnie preferowany odpoczynek. Neurodydaktycy uważają, że powtarzanie, uczenie się, utrwalanie, czyli „kucie” powinno odbywać się w przestrzeni/sytuacji jak najbardziej zbliżonej do reprodukcji tej wiedzy (np. klasówki). Wtedy proces przypominania jest bardziej efektywny.
- powtarzanie materiału samodzielne, w domu: celem powtórki powinna być reprodukcja przerobionego materiału, uporządkowanie i usystematyzowanie jego treści. T. Buzan (2003, 2004) proponuje dokonywanie powtórek tak, aby wiedza została w pamięci trwałej:

pierwsza, po godzinnej sesji nauki, powinna trwać od 5 do 15 minut (utrwalenie wiedzy do następnego dnia). Druga powtórka powinna nastąpić następnego dnia (po 24 godz.) i trwać 2-4 minuty, co powinno zapewnić utrzymanie wiedzy przez kolejny tydzień. Po tygodniu trzecia powtórka 2-minutowa przez 3-4 kolejne dni. Czwarta powtórka po miesiącu. Powtórki powinny być regularne i systematyczne. Powtórka powinna mieć aktywną formę mobilizującą do myślenia i wywoływania skojarzeń. Ogólnie znana zasada „początku i końca” mówi, iż najlepiej zapamiętujemy na początku, zatem przerwy sprzyjają początkom i efekt zapamiętywania jest lepszy. W powtórzeniu ważne jest także kodowanie informacji. Może się ono odbywać poprzez porównywanie jej do informacji już posiadanej, poprzez nadanie jej statusu nowej (mózg tworzy wtedy nowe kody, by skojarzyć je z innymi już wcześniej zapamiętanymi), nadanie jej statusu atrakcyjnej (miłe wyobrażenia lub wspomnienia) potrzebnej (coś, co warto zapamiętać, bo się przyda.

- półkule mózgowie: ludzki mózg składa się z dwóch części zwanych półkulami każda z nich jest odpowiedzialna za inne funkcje. Półkula prawa (Gestalt) odpowiada za cały obraz, wyobrażenia, rytm, wzory, emocje, kolor, wizualizację, dotykanie, kinestetykę, spontaniczność i intuicję. Półkula lewa (Logiczna) zaś za fragmenty, język ABCD, sekwencje, mowę, matematykę 123, drukowanie, analizę, technikę – linearność, szczegóły, abstrakcję, muzykę- nuty, poczucie rytmu. Tradycyjne zapamiętywanie wykorzystuje zwykle pracę tylko lewej, logicznie i linearnie myślącej półkuli mózgu, „zapominając o półkuli prawej odpowiedzialnej za emocje, marzenia, sny, wyobraźnię, zdolności artystyczne. Współcześnie mówi się, że prawa półkula jest” szkodnikiem”, bo nie jest zaangażowana w proces zapamiętywania, zajmuje się czymś innym i odciąga naszą uwagę od zapamiętywanych treści. To właśnie, dlatego w czasie uczenia się trudno się skoncentrować.
- przedmiot kształcenia: system odpowiednio uporządkowanych treści kształcąco – wychowawczych przeznaczonych dla konkretnej klasy i szkoły.
- samodzielne robienie notatek przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym: przeczytanie lub wygłoszenie tekstu; dyskusja na temat:, co jest najważniejsze i co zapamiętały dzieci; czytanie tekstu z podziałem na części; propozycje jak zapisać najważniejsze informacje (do każdej przeczytanej części oddzielnie) najlepiej zacząć od pracy grupowej, a potem przejść do pracy binarnej i indywidualnej, ułatwieniem mogą być także karty pracy; ponowna

prezentacja całego tekstu; samodzielne uzupełnianie notatek. Uwaga: na początku należy wyodrębnić z dziećmi „ słowa klucze” i podać ich poprawny zapis ortograficzny; następnie nadzorować notatki pod względem ich poprawności ortograficznej, na końcu pracy należy także zwrócić uwagę na zapis graficzny notatki i pokazać uczniom różne metody mnemoniczne).

- sensoryczne typy uczenia się: angażujące wszystkie zmysły: „uczą się poprzez wykorzystywanie dramy (odegraj, bądź tam, bądź tym, myśl jak...); wykonywanie – rysowanie kolorowych map mentalnych, treści opowiada się na głos, jednocześnie wodząc palcem po gałęziach mapy; aktywny udział w eksperymentach, symulacjach” (Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.238).
- sensoryczne typy uczenia się: kinestetycy: uczą się poprzez działanie wykonywanie i bezpośrednie zaangażowanie (doświadczenie i eksperymenty). W procesie zdobywania informacji wykorzystują najczęściej zmysł dotyku. Kinestetyk jest bardzo wrażliwy, wyciszony i empatyczny. Lubi myśleć, snuć refleksje, zastanawiać się. Na lekcji wierci się, stuka i obraca się, chce chodzić po klasie. Nie lubi czytać, jego pismo jest specyficzne i mało czytelne, przetwarza litery na ruchy, musi wielokrotnie napisać słowo, aby je zapamiętać. Używa słów i zwrotów: czuję, mam wrażenie, mam poczucie, odczuwam. spoglądają w dół. Ton głosu jest niski i poważny. Charakterystyczne jest to, że zastanawiają się zanim coś powiedzą. Gestykulacja na wysokości bioder, mowa wolna.
- sensoryczne typy uczenia się: kinestetyczno-słuchowy: „uczą się poprzez powtarzanie na głos treści równocześnie np. spacerując; opisywanie słowne, jednocześnie przesadnie, teatralnie gestykułując, rysując w powietrzu to, o czym się mówi; rytmizowanie, rapowanie, śpiewanie treści w rytm znanej melodii” (Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.238).
- sensoryczne typy uczenia się: słuchowcy: uczy się poprzez aktywne przysłuchiwanie się, słuchanie siebie lub innych. Rozmowa i dyskusja, to najlepszy sposób dla nich na zapamiętanie wiadomości. Słuchowiec lubi dużo mówić, mówi z dużą łatwością, płynnie i melodyjnie. Woli słuchać nagrań, wykładów niż czytać. Ma kłopoty z poprawnym pisaniem (pisze jak słyszy); z geometrią, mapami; czyta powoli, ponieważ jednocześnie mówi do siebie, nuci; woli powtarzać na głos; łatwo traci koncentrację z powodu hałasu. Słuchowiec podczas przypominania sobie informacji często patrzy w lewą i prawą stronę na wysokości ucha. Jego ton głosu jest

zazwyczaj melodyjny, bardzo dobrze się go słucha. Tempo mówienia ma średnie, jego słownictwo często odwołuje się do słuchu np. „czy słyszysz, co do ciebie mówię”, „posłuchaj jak tu ładnie”, „słuchaj, jakie to dobre”.

- sensoryczne typy uczenia się: wzrokowcy: uczą się poprzez patrzenie (obraz), czytanie, obserwację; lubią porządek wokół siebie; pamiętają dobrze kolory i rysunki; chętniej czytają samodzielnie niż słuchają; piszą ładnie i wyraźnie, prawidłowo widzą obraz słowa; wolą robić notatki w postaci schematów i map pamięciowych, ważne informacje wyróżniają kolorem lub podkreślają; w momencie, kiedy starają coś sobie przypomnieć kierują wzrok w jedną stronę najczęściej w prawo ku górze. Ton głosu wzrokowca określany jest, jako wysoki, mówi szybko, gesty ma na wysokości głowy. Jego słownictwo jest bogate w wyrażenia odwołujące się do wzroku np. „czy zauważasz to”, „czy potrafisz to dostrzec”, „zobacz, jak to pachnie” albo „spójrz, jaka to dobra muzyka.
- sensoryczne typy uczenia się: wzrokowo-kinestetyczny: „uczą się poprzez tworzenie projektów, wykonywanie modeli; rozrysowywanie treści na linii czasu; rysowanie map mentalnych; wykonywanie diagramów, plakatów” (Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.238).
- sensoryczne typy uczenia się: wzrokowo-słuchowy: „**uczą** się poprzez oglądanie filmów; wizualizacje z muzyką; tworzenie prezentacji multimedialnych; w trakcie pisania/rysowania opowiadanie na głos tego, co się robi (audytywna nawigacja) „ (Cz. Plewka, M. Taraszkiewicz, 2010, s.238).
- sensoryczne uczenie się: polega na uwzględnieniu w procesie nauczania- uczenia się osobistych preferencji uczących się. Preferencje sensoryczne to naturalne nawykowe sposoby reagowania. Mogą być rozwijane w efekcie świadomych działań edukacyjnych (ze strony nauczyciela) i działań samokształceniowych (podejmowanych przez ucznia). Podstawowy podział sensorycznych typów uczenia się obejmuje wzrokowców, słuchowców i kinestetyków. W praktyce jednak często spotyka się typy mieszane. Praca polega dobieraniu takich metod nauczania, które aktywizują równomiernie poszczególne modalności zmysłowe (M.Bogdanowicz,1997). U podstaw założeń teorii integracji sensorycznej leży neurologia i teoria zachowania: plastyczność neuronalna, sekwencyjny rozwój procesów integracji sensorycznej, integralność systemu nerwowego, reakcje adaptacyjne, każde dziecko ma w sobie wewnętrzny pęd do rozwoju.

- skojarzenia: mózg zapamiętuje wyszukuje i przypomina informacje poprzez skojarzenia. Dzieje się to w podświadomości. Szczególnie dobrze kojarzą nam się obrazy, dźwięki, zapachy, — czyli reprezentacje doznań zmysłowych, które odbieramy z otoczenia. Znacznie słabiej kojarzymy tekst z podręcznika, szczególnie tekst bez ilustracji. Skojarzenia to jedyny sposób, w jaki mózg trwale zapamiętuje nowe informacje. T. Buzan (2003) uważa, że skojarzenia należy wyćwiczyć. Na skojarzeniach opierają się wszystkie techniki pamięciowe. Ogólne zasady skojarzeń sprowadzają się do kilku zasad wykorzystania: kolorów, wielkości, ilości, porządkowania, numerowania, dźwięków, zapachów, smaków, dotykania, ruchu, akcji, humoru (absurdu), przesady zabawy, stosowania symboli, odwołania do seksu oraz pozytywnych wyobrażeń.
- strategia kształcenia wyprzedzającego (SKW): to pokłosie trzyletniego projektu „Kolegium Śniadeckich – innowacyjny program nauczania przedmiotów przyrodniczych”, realizowanego w partnerstwie między Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z Ogólnopolską Fundacją Edukacji Komputerowej (Oddział w Poznaniu), współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Na świecie stosowana jest podobna strategia pod nazwą Flipped classroom, czyli odwrócona klasa. „Istotą kształcenia wyprzedzającego jest aktywne organizowanie i przyswajanie wiadomości przez uczniów przed lekcją w procesie samodzielnego zbierania informacji, a także przez poszukiwanie odniesień we własnej dotychczasowej wiedzy w związku z tematem, który ma być ostatecznie omawiany na lekcji. Uczniowie, aby zdobyć wstępne, ogólne czy psychologiczne rozumienie nowego materiału, używają wcześniejszych wiadomości, doświadczeń, przypuszczeń, związków emocjonalno-poznawczych, wiedzy potocznej czy nawet posiadanej wiedzy systematycznej. Poszukują w pamięci także informacji i doświadczeń, które pozwolą im na zrozumienie nowego materiału i nadanie tym treściom osobistego znaczenia. Dopiero po opracowaniu ogólnego obrazu planowanego tematu następuje działanie kierowane precyzyjnie określonymi zadaniami ze strony nauczyciela. Tak przygotowany uczeń przychodzi na lekcje zasadniczą, aby przedstawić swoją wiedzę nauczycielowi, którego podstawowym zadaniem jest inspirowanie zadaniami systematyzacji opanowanych wiadomości. Cały proces zwieńczony jest ewaluacją – głównie uczniowską” (Strategia kształcenia wyprzedzającego, 2013, s. 9-10).

Zdaniem twórców strategii występują tu dwa procesy akomodacja i asymilacja wskazywane przez J. Piageta. Wiadomości posiadane są/mogą ulegać akomodacji na te przychodzące asymilacji. Zadania stawiane uczniom do wykonania tuż przed lekcją ukierunkowują ich myślenie, nie nad przedstawianym mu materiałem przez nadawcę – nauczyciela, – ale podczas samodzielnego zbierania i porządkowania informacji, czyli myślowej obróbki opanowywanych wiadomości. W ten sposób nowe wiadomości są/mogą być czynnie wiązane z tymi już zakorzenionymi w pamięci. Autorzy przyjmują, „że w związku z zajmowaniem się tematem lekcji przed zasadniczą lekcją, powstaną w umyśle ucznia pytania związane z opanowywanym materiałem. Oczekuje się, że wystąpi w takim nauczaniu sytuacja, kiedy zasadnicza lekcja będzie odpowiadała (przynajmniej częściowo) na pytania stawiane sobie przez uczniów w związku z opanowywanym materiałem”(2013, s.11). W strategii nauczania wyprzedzającego występują cztery etapy: 1.A: aktywacja(uczniowie aktywują swoją semiotyczną wiedzę bazową – posługując się wyobrażeniami, obrazami rzeczy, zgodnie z tym, jak one jawią się im w życiu codziennym;2. P: przetwarzanie(odbywa się już pod wpływem wyraźnie określonych przez nauczyciela zadań dydaktycznych, ale bez jego bezpośredniej obecności i kontroli. Na podstawie wskazanych lub przygotowanych przez nauczyciela materiałów dydaktycznych na dany temat uczniowie rozwiązują zadania oraz tworzą materiał, prezentując go w przestrzeni cyfrowej. Mogą to być strony www, e-portfolio, prezentacje multimedialne, filmy czy animacje); 3. S: systematyzacja(realizowana na lekcji (lekcjach) w obecności nauczyciela. Uczniowie przychodzą na lekcje po wstępnym opracowaniu materiału oraz realizacji sprawdzianu. Nauczyciel nie pełni roli wykładowcy, ale jedynie uzupełnia, interpretuje, systematyzuje, odpowiada na pytania, tak, aby uczniowie mogli dokonać korekty w swoich notatkach w portfolio i na opracowanych przez siebie materiałach oraz stronach www. Lekcja ta kończy zajmowanie się przez uczniów danym zagadnieniem, jako zagadnieniem do zrozumienia, opanowania i polega na systematyzowaniu, uzupełnianiu uwewnętrznionych już wiadomości-struktur); 4. E: ocena i ewaluacja(uczniowie, jako sędziowie, krytycy i recenzenci orzekają o swojej pracy i osiągnięciach, np. co się w ich wiedzy zmieniło od czasu zajmowania się danym tematem, co można by dodać, czy i jak można by zorganizować pracę? Zadaniem nauczyciela jest ocena pracy uczniów w oparciu o kryteria opracowane w porozumieniu z uczniami) (Strategia kształcenia

wyprzedzającego, 2013). W cytowanej w tym tekście książki podane są także przykłady praktycznych zastosowań opisanej strategii.

- strategie aktywnego uczenia się: KWL: K(, co wiem: wskazanie obecnego poziomu wiedzy i umiejętności); W (co chcę wiedzieć: wskazanie luk w wiedzy i umiejętnościach); L, (czego się nauczyłem: jak moja wiedza i umiejętności wyglądają po zakończeniu zajęć i jak włączyć ja w ogół tego, co wiem). W tym celu stosowana jest siatka (Active Learning Methodologies, 2017, s.13). Siatkę może przygotować nauczyciel lub uczeń. Najprościej podzielić kartkę na trzy obszary i w każdy z nich wpisać elementy KWL: What I know; What I want to know; What I Learned. Siatka towarzyszy uczniom przez całe zajęcia. Dwie pierwsza i druga część wypełniana jest po podaniu tematu i celów, trzecia zaś na koniec zajęć po podaniu materiału i ćwiczeniach praktycznych. Praca nad siatką może odbywać się grupowo (zalecana, jako wprowadzenie do używania siatki po raz pierwszy) lub indywidualnie. Można też mieszać formy pracy i dyskusję na forum lub w parach wykorzystać przy porównywaniu i uzupełnianiu poszczególnych części siatki.
- strategie aktywnego uczenia się: 3B4Me: inaczej Trzy odpowiedzi zanim mnie zapytają!. Strategia zachęca uczniów do samodzielnego uczenia się bez pytania nauczyciela. Praca uczniów i nauczyciela wymaga przestrzegania następujących reguł: 1. Spróbuj najpierw sam: wyjaśnienie uczniom, że w klasie dostępna jest lista” pomysłów”, które można wykorzystać w celu samodzielnego poszukiwania odpowiedzi na pytania uczniów. Lista powinna być wynikiem wspólnej z nauczycielem „burzy mózgu” i zawisnąć w klasie;2.Zanim poprosisz o odpowiedź nauczyciela: uczeń powinien spróbować zastosować trzy strategie z listy przykładowe pomysły to: uważnie przeczytaj pytanie; zastanów się, co już wiesz; sprawdź swoją książkę, notatki, słownik lub inne zasoby np. internetowe, ekspert, do którego można zadzwonić z telefonu klasowego, zapytaj rówieśnika, który Twoim zdaniem może pomóc; zaznacz słowa kluczowe eksperymentuj, bądź twórczy. Sprzyjać to będzie samodzielnej nauce i poszukiwaniom; 3. Zapytaj nauczyciela: na koniec uczeń pyta nauczyciela czy dobrze udzielił odpowiedzi lub jak ona brzmi.
- strategie aktywnego uczenia się: Akwarium: u uczniów rozwija konstruktywne słuchanie z uwzględnieniem perspektywy i doświadczeń określonej grupy ludzi. Nauczycielowi zaś pozwala na orientację, co uczniowie już wiedzą i potrafią. Strategia ta zawiera fazy: 1. Podział klasy na małe grupy. Każda grupa zapisuje swoje

przemyślenia i poglądy na dużym kawałku papieru (10-15 minut) odpowiadając na konkretne pytanie lub przygotowując temat;

2. Następuje przegrupowanie. Z każdej grupy roboczej zostaje oddelegowany jeden uczeń. Ci uczniowie tworzą „ ryby” (mały krąg na środku sali). Pozostali (rybacy) siadają w szerszym kręgu wokół sali, bowiem będą słuchaczami.
3. Ryba zdaje relację z tego, co zostało omówione w ich grupie. Ryby są jedynymi, które mogą mówić na tym etapie. Jeden z rybaków zapisuje główne pomysły ryb stojąc w środku akwarium;
4. Rybacy uważnie słuchają, co mówią ryby i monitorują dokładność opisu poglądów przedstawionych przez ich małe grupy;
5. Każdy słuchacz, który nie zgadza się z tym, co mówi "ryba" swojej grupy, lub chce coś dodać, może podnieść się dotknąć ramię i wymienić rybę. W tej strategii można wprowadzić także innowację. Polega ona na tym, że nauczyciel zatrzymuje dyskusję, (np. po 15 minutach) wśród ryb i zaprasza tych, którzy nie znajdują się w wewnętrznym kręgu, (czyli rybaków), do przedstawienia swoich komentarzy lub uzupełnień.

- strategie aktywnego uczenia się: Aleja (w oryginale Conscience, Alley które tłumaczone jest, jako aleja sumienia). To strategia odtwarzania ról. Pozwala na szybkie streszczenie wiedzy i umiejętności związanych z konkretnym tematem. Strategia jest szybka do przeprowadzenia a uczeń nie musi długo „ przebywać w roli” i nie musi jej ćwiczyć. Przebiega ona następująco:
  - 1.Nauczyciel wyjaśnia scenariusz pracy;
  2. Wprowadza każdego ucznia w rolę, podając mu kartę roli, która krótko wyjaśnia, kim jest, kto i jakie wyraża;
  - 3.Uczniowie ustawiają się w dwóch rzędach tworząc przejście;
  4. Wybrany losowo uczeń „wchodzi w swoją rolę”(np. Władysław Łokietek);
  5. Pozostali uczniowie zastanawiają się, co powiedzieć (np.: o obowiązkach, o wyglądzie; o dokonaniach, o błędach, o poglądach, o wpływie na historię);
  6. Wybrany uczeń przechodzi następnie pomiędzy uczniami, a
  - 7.Nauczyciela analizuje ze wszystkim wypowiedzi uczniów i zwraca uwagę na kompletność materiału (np. w przypadku Władysława Łokietka: zjednoczył państwo po okresie rozbitcia dzielnicowego; był niskiego wzrostu; 20 stycznia 1320 został koronowany na Króla Polski; zmarł 2 marca 1333; wychowywał się na dworze krakowskim wuja Bolesława Wstydliwego; wojny Władysława Łokietka doprowadziły do utraty przez Polskę Pomorza Gdańskiego i ojcowizny – Kujaw itd.);
  8. Fazy można powtórzyć, wybierając innych i inne role. Strategia może być wykorzystana przy

powtórzeniu materiału, ale także w sytuacjach wychowawczych np. oceny postępowania.

- strategie aktywnego uczenia się: BYOD (Bring Your Own Device) – Przynieś Swoje Własne Urządzenie: polega na korzystaniu przez pracowników z prywatnych urządzeń w celach służbowych – zarówno w obrębie sieci firmowej, jak i poza nią. Dotyczy to głównie telefonów, smartfonów oraz tabletów. W edukacji może być podobnie. Uczniowie mogą wtedy pracować indywidualnie lub w grupie nie martwiąc się, że nie będą mieli dostępu do potrzebnego sprzętu. Praca nauczyciela wymaga jednak perfekcyjnego przygotowania wykazu stron, na które muszą wchodzić uczniowie oraz dostosowania tempa pracy. Kłopotów może przysporzyć także monitorowanie pracy ucznia. W tym celu można wykorzystać karty pracy z poleceniami i problemami do rozwiązania.
- strategie aktywnego uczenia się: Chodzona debata: (Walking Debate w dosłownym tłumaczeniu to piesza debata). Fazy tej strategii to: 1. Nauczyciel umieszcza znaki: zgadzam się i nie zgadzam się na dwóch końcach klasy; 2. Prosi uczniów, aby wskazali (stając przy wybranym znaku), czy zgadzają się lub nie zgadzają z podanymi stwierdzeniami, stojąc pod znakiem zgody lub nie zgadzając się(np. w celu powtórzenia materiału o Władysławie Łokietku: zjednoczył państwo po okresie rozbicia dzielnicowego?; w celu oceny postaci literackiej Pani Dulskiej: całkowicie dominuje nad innymi członkami rodziny, jest apodyktyczna i wymaga całkowitego posłuszeństwa i oddania; w celu oceny postępowania kolegi: czy kara, która została wyznaczona jest adekwatna do winy);3. Nauczyciel zwraca uwagę na to jak uczniowie wybierają znaki i zadaje im dodatkowe pytania: „dlaczego zajęli tę pozycję, czy chcą ją zmienić po uzasadnieniu dokonanego przez kolegę lub koleżankę.
- strategie aktywnego uczenia się: Edublogi: blogi przeznaczone dla nauczycieli, studentów oraz uczniów. Mogą być źródłem wiedzy. Na przykład blog Małe stópki gdzie zamieszczane są artykuły i porady dotyczące opieki nad dziećmi w wieku żłobkowym. Edublogi mogą też pełnić rolę doskonalenia nauczyciela w roli wychowawcy lub ucznia w kształceniu zawodowym.
- strategie aktywnego uczenia się: Edutainment: neologizm, w języku angielskim powstał z połączenia słów „education” i „entertainment” (stąd niekiedy używa się również określenia „entertainment-education”). W wolnym tłumaczeniu to education - edukacja, entertainment – rozrywka. Najważniejsze cechy zdaniem P.T. Piotrow, D.L.Kincaid, J. Rimon, W. Rinehart (1997) to „

przenikający, szerzący się (*pervasive*) – dociera za pomocą mediów do każdego; popularny (*popular*) – ludzie lubią i chętnie korzystają z takich programów; perswazyjny (*persuasive*) – silny element perswazyjny wynika z promowanych wzorców zachowań, które ludzie są w stanie oglądać, zaakceptować oraz powielać; przynoszący korzyści (*profitable*) – inwestycje w Edutainment zwracają się w różnych wymiarach, także finansowych (niższe koszty społeczne); wywołujący emocje (*passionate*), – co pomaga zapamiętać przekaz i promowane w programie wzorce zachowań; personalny (*personal*) – pozwalający widzom na indywidualny odbiór i utożsamianie się z bohaterami; partycypacyjny (*participatory*) – stwarzający możliwość interakcji z widzami i uczestnictwa w wydarzeniu (czy szerzej, w pewnej akcji społecznej, towarzyszącej programowi); zachęcający do działania (*prompts to action*) – dzięki temu, że zawiera wiele podpowiedzi i wskazówek, które mogą być zastosowane w codziennym życiu; skuteczny (*proven effective*) – o czym świadczą dziesiątki ewaluacji przeprowadzanych na świecie”(s.44). Ogólnie możemy wyróżnić dwa rodzaje edutainmentu. Kryterium będą tu cele i zawartość: 1. na rzecz poprawy, jakości życia odbiorców i lepszej kontroli nad życiem (edukacja nieformalna, kształtowanie postaw, styl życia) – zazwyczaj poprzez dyskusję i narrację; 2. na rzecz kształtowania umiejętności życiowych – prezentacja doświadczeń, symulacji. Działania edukacyjne wykorzystujące edutainment skupiają się wokół: wykorzystywania środków masowego przekazu, jako środka komunikacji z ściśle zdefiniowaną grupą odbiorców (uczniem/studentem); treści edukacyjne są „ukryte” w materiale rozrywkowym; wartością jest edukacja rozrywka zaś jest tylko powłoką; zaktywizowanie osoby do nauki i zbudowanie interakcji pomiędzy edukatorem (lub narzędziem edukacji) a osobą uczącą się; wzbudzanie dodatnich emocji służących lepszemu uczeniu się; jest narzędziem służącym realizacji strategii na rzecz określonej zmiany społecznej (świadomość; profilaktyka AIDS, ekonomia, ekologia, postawy społeczne); skuteczna forma edukacji (wyniki ewaluacji programów tego typu wskazują na znaczący przyrost wiedzy u odbiorców programu); narzędzie oddziaływania masowego; koszt edukacji z wykorzystaniem tego typu narzędzi jest w przeliczeniu na głowę odbiorcy niższy niż w przypadku programów o charakterze szkoleniowym, czy innych tradycyjnych form edukacji; celem edutainment nie jest zastąpienie edukacji szkolnej. Przykłady Edutainment: lata siedemdziesiąte XX wieku „ Ulica Sezamkowa”;

multimedialny kurs języka obcego online; lekcje w formie "mini serialu" prezentowane w 3D; filmy dokumentalne itp.

- strategie aktywnego uczenia się: Flipped classroom: w luźnym tłumaczeniu to odwrócona klasa. Pomysłodawcą był Salman Khan(Khan Academy). Odwrócenie jednak nie dotyczy klasy, ale sposobu uczenia się na lekcji. Uczniowie uczą się w domu z materiałów multimedialnych przygotowanych przez prowadzącego (np. nagranej prezentacji, podcastu, ebook etc.) a na zajęciach praktycznych uzyskują od nauczyciela odpowiedzi na wszystkie pytania dotyczące nowego materiału i mają okazję przećwiczyć go w praktyce. Tak, więc następuje przeniesienie funkcji tradycyjnie rozumianych prac domowych z utrwalania wiadomości na ich nabywanie. Uczniowie oglądają wykłady online, współpracują przy dyskusjach online lub przeprowadzają badania w domu. Materiały mogą być przygotowane przez nauczyciela (z dosłownym jego udziałem) lub przygotowane przez profesjonalnych producentów (np. materiały językowe-wymowa).Filarami metody jest fakt, iż to: uczniowie a nie nauczyciele mają głos i decydują poprzez zdawane pytania, czego dotyczyć będzie lekcja; uczniowie mają zaspokojoną potrzebę wiedzy; uczą się w swoim tempie; przed lekcją uczniowie są już do niej merytorycznie przygotowani; podczas zajęć wdrażają posiadaną wiedzę w praktycznych działaniach(ćwiczeniach, dyskusji, rozwiązywaniu konkretnych problemów); nauczyciel występuje w roli mentora a nie dostawcy wiedzy. Przykładem lekcji może być wykorzystanie działań matematycznych, eksperymenty laboratoryjne, analizy dokumentów, prezentację wymowy w języku obcym, bieżące dyskusje na temat wydarzeń, wzajemnej oceny, uczenie się oparte na projektach, rozwijanie myślenia wyższego rzędu jak dedukcja, analiza i synteza, rywalizacja, czyli gra z wykorzystaniem wiedzy i umiejętności nabytych przed lekcją samodzielnie, gra w role(historia), komunikacja w grupie (zadawanie pytań i słuchanie odpowiedzi).
- strategie aktywnego uczenia się: generowanie własnych pytań do testu: strategia ta pozwala poznać, jakie luki w wiedzy mają uczniowie, (bo takich pytań nie stawiają) i co mają opanowane najlepiej, (bo takich propozycji pytań jest najwięcej). Uczniowie pracują w grupach. Każdy z każdej grupy musi zadać pytanie. Zasady: 1: Pozwól uczniom wygenerować jak najwięcej pytań. Nie pozwól im po prostu skopiować ich z poprzednich dokumentów egzaminacyjnych; 2: Nie zatrzymuj się, aby dyskutować, oceniać lub odpowiedzieć na jakiegokolwiek pytanie; 3: Zapisz każde pytanie

dokładnie tak, jak jest zadane (członkowie grupy muszą nad tym czuwać); 4: Zamieniaj stwierdzenia na pytanie; 5: Podsumuj wraz z uczniami zakres pytań w stosunku do materiału, z którego będzie test.

- strategie aktywnego uczenia się: Learning Analytics: dziedzina, łącząca elementy dydaktyki, informatyki oraz analizy danych. Celem jest gromadzenie, analiza oraz wizualizacja danych pochodzących z platform e-learningowych. Raport Horizon 2016 opisuje analitykę szkoleniową, jako edukacyjną aplikację do analityki internetowej ukierunkowaną na profilowanie uczniów, proces gromadzenia i analizowania szczegółów poszczególnych interakcji między uczniami w działaniach związanych z uczeniem się online. Celem tych czynności jest zrozumienie procesu nauczania z punktu widzenia ucznia i nauczyciela, a także wykorzystanie zdobytej wiedzy do personalizacji, doskonalenia środków dydaktycznych, znajdowania wczesnych wskaźników sukcesu, słabych ocen lub porzucania nauki, oceny przydatności materiałów edukacyjnych, zwiększania świadomości, refleksji i autorefleksji, zwiększania zrozumienia środowiska uczenia się, interwencji oraz metod dydaktycznych a także priorytetów instytucji edukacyjnych (D. Clow, R. Ferguson, K. Kitto, Yong-Sang Cho, M. Sharkey, C. Aguerrebere , 2017). Learning Analytics wymaga, aby każdy uczeń/student posiadał komputer osobisty, laptop, smartfon, czytnik e-booków, połączenie z mobilnym Internetem szerokopasmowym. Zamiennie wobec Learning, Analytics stosuje się określenie analityka uczenia się/edukacyjna polega na zbieraniu śladów pozostawionych przez uczących się (w środowisku cyfrowym) i wykorzystaniu tych śladów do poprawy uczenia się. Zdaniem W.Greller, M. Ebner, M. Schną (2014) każda aplikacja musi być zgodna z następującymi zasadami: 1. Uczeń/ student bawi się lub szkoli tak często, jak ma na to ochotę; 2. Każde pojedyncze rozwiązanie zadania jest przechowywane w scentralizowanej bazie danych na serwerze internetowym; 3. Wprowadzone dane sprawdzane są i podsumowywane pod kątem poprawności wykonanych zadań i aktualnego poziomu kompetencji ucznia tak, aby następne zadania były stymulujące dla rozwoju ucznia; 4. Nauczyciel uzyskuje ogólny wgląd w to, jaki jest poziom kompetencji klasy, grupy oraz pojedynczego ucznia/studenta. W przypadku wystąpienia problemów wizualizacja graficzna zachęca nauczyciela do podejmowania interwencji pedagogicznej; 5. Aby uniknąć błędów każda odpowiedź musi być poprawnie wpisana dwa razy; 6. Aplikacje muszą

zapewnić „prywatność od samego początku” (W.Greller, M. Ebner, M. Schön, 2014) czyli chronić dane osobowe. Priorytetem przy wprowadzaniu Learning Analytics jest upewnienie się, że analiza uczenia się ułatwi pracę uczniom i nauczycielom i nie okaże się dodatkowym obciążeniem. Każda instytucja musi opracować model systemowy, w jaki sposób będą opracowywane i wdrażane analizy uczenia się. Ten model systemu identyfikuje elementy organizacji i jej kontekst, które muszą tak współpracować, aby osiągnąć określone cele. Badania D. Clow, R. Ferguson, K. Kitto, Yong-Sang Cho, M. Sharkey, C. Aguerrebere (2017) zwracają także uwagę na znaczenie w tym procesie programistów, całego systemu obudowującego ten proces oraz wymiar etyczny. Jako praktyczne zastosowanie można wskazać aplikację obejmującą tabliczkę mnożenia i trener dodawania i odejmowania (aplikacja do analityki dla szkół podstawowych Graz University of Technology opisana przez W.Greller, M. Ebner, M. Schön, 2014). Strona aplikacji na której pracuje uczeń zawiera zadanie, aktualne obliczenia, miejsce na prawidłowy wynik. Motywatorem jest mały królik, który dzięki prawidłowym odpowiedziom jest coraz bliżej marchewki. Nauczyciel zaś korzysta z aplikacji, w której ma tabele zbiorcze. W pierwszej kolumnie znajdują się nazwiska dzieci, przy których pojawiają się numery zadań, które rozwiązuje aktualnie rozwiązują, potem odnotowywane są odpowiedzi (kolor ciemnozielony to dobrze opanowany temat; kolor żółty temat jest znany; kolor czerwony temat nie jest znany; kolor szary uczeń jeszcze nie podjął zadania). Tak, więc uczniowie są mierzani i porównywani pod względem czasu, postępu i poprawności udzielonych odpowiedzi. Learning, Analytics może być wykorzystywane do globalnych celów związanych ze szkołą. Przykładem może być ocena nawyków żywieniowych uczniów. Jednak analiza ta nie może być uznawana za wiodącą w konkretnej placówce (sieć gastronomii w okolicy). W Wielkiej Brytanii są wdrażane aplikacje obejmujące kompetencje miękkie studentów na przykład zaangażowanie (na ten temat pisze także B. Piechnik, 2014). Studenci mogą znaleźć wizualizację swojego uczestnictwa mierzoną za pomocą otwartej aplikacji, jak dostęp do VLE, obecności w kampusie, korzystania z biblioteki. Student ma stały dostęp do swoich wyników, a nawet poprzez ustawienie dźwiękowego alertu, (gdy jego zaangażowanie spada poniżej zaangażowania grupy) zaczyna działać aktywniej. Podobnie można obserwować swoje osiągnięcia w realizacji modułu kształcenia. W. Greller, M. Ebner, M. Schön (2014) na podstawie

przeprowadzonych badań nad 6000 uczniów w wieku 7-10 i ponad 100 nauczycieli stwierdzili, że Learning Analytics to coś więcej niż gromadzenie danych. Do zalet należy analiza dokonywana w czasie rzeczywistym; brak anonimowości uczniów, natychmiastowa analiza ich osiągnięć poprzez interwencję pozwalającą na przełączanie pętli między poprawnymi i niepoprawnymi odpowiedziami, stopniowanie trudności; przewidywanie prawdopodobnej progresji; dokumentowanie kompetencji, ale także „wykrywanie zadań trudnych dla wszystkich” poprzez kolory (tu kolor czerwony). Aktualnie, zauważa się, że trud gromadzenia i przechowywania danych, opracowywanie algorytmów uwzględniających kontekst i rozwój ucznia jest ważny jednak nie może być jedynym źródłem oceny jego pracy. Preferowanym podejściem w przyszłości (N.Sclater, 2014), łączącym analizę uczenia się i projektowanie uczenia się, będzie wykorzystanie narzędzi analitycznych do wspierania nauczycieli i uczniów w osiągnięciu pożądanego rezultatu w przyszłości.

- strategie aktywnego uczenia się: Mała Księga: pozwala na to, aby uczniowie przyswoili sobie „małe wielkościowo informacje” (na przykład definicje), ucząc się nawzajem. Strategia realizowana jest w postaci następujących czynności: nauczyciel dzieli materiał na kilka małych sensownych części; uczniowie samodzielnie tworzą swoje książeczki (składają kartki, zszywają, wykonują okładkę, wpisują tytuł książeczki, wpisują swoje imię i nazwisko, na każdej stronie umieszczają tytuł, który odpowiada danej części materiału); każdy uczeń otrzymuje kartkę z niewielką ilością informacji; uczy się tej informacji, po czym nauczyciel zabiera kartki, aby uczniowie ich nie przepisywali; uczeń zapisuje informację w książeczce własnymi słowami; uczeń A uczy ucznia B informacji, których się nauczył. Gdy uczeń A jest przekonany, że uczeń B o tym wie, uczeń B zapisuje informację własnymi słowami na odpowiedniej stronie w swojej książce, a uczeń A sprawdza, czy B zna informację, a następnie podpisuje stronę swoim imieniem i nazwiskiem, aby to potwierdzić. Uczeń B robi to samo. Uczniowie krążą wokół klasy, dopóki wszyscy nie ukończą swojej małej książeczki. Strategia ta musi być stosowana pod kontrolą nauczyciela, który powinien mieć pewność, że uczniowie dobrze rozumieją materiał i poprawnie przekazują go innym.
- strategie aktywnego uczenia się: Masowy otwarty kurs online, (**Massive** Open Online Courses, MOOC) kurs online otwarty dla nieograniczonej liczby uczestników, dostępny poprzez stronę

internetową. W pierwotnym założeniu MOOC według M. Gaebel (2014) „są to kursy online; nie wymagają spełnienia żadnych formalnych warunków przyjęcia; nie posiadają limitu uczestników; są darmowe; nie powodują uzyskania punktów zaliczeniowych” (s. 5). Poza materiałami zwykle prezentowanymi podczas tradycyjnych kursów, takich jak nagrania video, wykłady i zadania do rozwiązania, dostępne są także interaktywne fora, które umożliwiają stworzenie zwartej społeczności studentów i profesorów. Masowe otwarte kursy online pojawiły się w 2012 roku i zmieniły podejście do nauczania na odległość. „Teoretycy edukacji mówią, że niebawem będą mogły konkurować z oficjalnymi szkołami – szczególnie w tych krajach, gdzie lepszych szkół po prostu brakuje „(C.M. McCallum, S. Thomas, J. Libarkin, 2018, s.38). Aktualnie materiały proponowane kursantom są chronione restrykcyjnymi licencjami i prawem autorskim. Podstawową metodą jest nagrany na wideo klasyczny wykład uniwersytecki, który uzupełniany jest materiałami szkoleniowymi i to, co najciekawsze fora dyskusyjne i czaty, przez które uczestnicy kursu mogą dzielić się doświadczeniami i opiniami. Coraz częściej towarzyszą temu interaktywne prezentacje multimedialne oraz aplikacje, przeglądarkowe czy mobilne, pomagające w ćwiczeniach. Serie wykładów przerywane są zazwyczaj pracami kontrolnymi wtedy, gdy kurs kończy się zaliczeniem. Niepokój budzi jednak fakt zaliczenia kursu poprzez prace kontrolne, których sprawdzenie może przysporzyć wielu kłopotów, zwłaszcza przy kursach, w których jest kilka tysięcy uczestników. Wyjściem może być wykorzystanie standardowych testów wyboru, choć pojawiają się też pierwsze próby maszynowego oceniania wypracowań. W kursach chętniej uczestniczą uczniowie szkół średnich niż osoby dorosłe (z badań prowadzonych na Stanford University wynika, że jest to ponad pięciokrotnie więcej). Aktualnie osoby projektujące kursy oraz z nich korzystające zastanawiają się nad aspektami społecznymi, instytucjonalnymi, technologicznymi i ekonomicznymi, a mniej czasu poświęcają na doskonalenie starych i opracowanie nowych metod pedagogicznych. Klasyczna metoda wykładu, bowiem nie sprawdza się. Nowe metody jak twierdzą C.M. McCallum, S. Thomas, J. Libarkin (2018) powinny skupiać się na rozwoju krytycznego myślenia i współpracy, na wspieraniu osiągania wyników w oparciu o kompetencje, zachęcaniu do wzajemnej pomocy i ewaluacji poprzez ocenę społeczną, dostarczaniu strategii i narzędzi dla samoregulacji, a także wykorzystywaniu szerokiego wachlarza mediów i technologii informacyjno-komunikacyjnych dla

tworzenia i publikowania zasobów edukacyjnych oraz wyników nauczania. Przykładem może być kurs OLDS-MOOC (<http://olds.ac.uk>), który posiada strukturę opartą na projektach, z wykorzystaniem alternatywnych ścieżek prowadzących przez materiały kursu. Realizacja kursu w modelu otwartym pozwala na spontaniczną współpracę, prezentację działania narzędzi i interakcję z najbardziej zaangażowanymi uczniami. Znane też są próby wprowadzenia gier. Ostatnią zmianą, mile widzianą z punktu widzenia słuchacza, jest zaliczanie przy pomocy MOOC części programu studiów czy programu nauczania. Niestety na takie rozwiązania w Polsce jeszcze trzeba poczekać gdyż MOOC przede wszystkim odbywa się w języku angielskim.

- strategie aktywnego uczenia się: Maty: w tej strategii uczniowie są podzieleni na małe grupy składające się z 4 uczniów. Każda grupa otrzymuje matę (podkładkę), czyli dużą kartkę, na której muszą znaleźć się 4 rubryki (na indywidualne pomysły ucznia) oraz 1 wspólna na ustalenie kompromisowego pomysłu. Korzystając z tej strategii uczniowie: mają możliwość refleksji i aktywności w procesie uczenia się; czują, że ich pomysły są cenione; poszerzają swoją wiedzę, słuchając pomysłów innych osób. Strategia może być wykorzystana do podsumowania uczenia się po lekcji, ale także, jako otwarcie do następnej lekcji.
- strategie aktywnego uczenia się: Mikroblog: to rodzaj internetowego dziennika. Nośnikiem informacji są krótkie wpisy o długości jednego zdania urozmaicone zdjęciami lub klipami. Użytkownicy w prosty i szybki sposób mogą wysłać informację do swoich znajomych. Mikroblog może być ograniczony dostępem dla wybranych osób czy grup. Dzięki łatwości korzystania i dostępności za pomocą telefonów komórkowych większości mikroblogów, cieszą się one coraz większą popularnością. Pionierem w tego rodzaju komunikacji jest między innymi twitter.com. W edukacji mikrob logi mogą służyć uczniom, jako komunikator przy realizacji projektów edukacyjnych czy też przy prowadzeniu kroniki wydarzeń klasowych.
- strategie aktywnego uczenia się: Open Badges: idea powstania projektu zaczyna się od pytania czy można uczyć się tylko w szkole i czy nakłady na edukację dziecka zwrócą się kiedyś rodzicom. Odpowiedź na te pytania oczywiście brzmi nie. Twórcy projektu Open Badges przekonują, iż, może on być realnym zagrożeniem dla szkolnictwa. Projekt zawiera wiele elementów. Najważniejszym jest odznaka czyli „cyfrowy obraz umiejętności, osiągnięcia edukacyjnego lub doświadczenia” (Wytyczne..., 2017, s.5). Odznaki

symbolizują kompetencje i zaangażowanie potwierdzone w sferze online lub offline. Po zdobyciu odznaki, Open Badge można ją przedstawić w sieci zawodowej i osobistej, szczególnie w mediach społecznościowych, na stronach internetowych, blogach i w portfolio online. Każda odznaka jest powiązana z obrazem i metadanymi, które zawierają informacje o tym, co przedstawia odznaka oraz dowody ją potwierdzające. Uwierzytelnianie danych w standardzie Open Badge umożliwia dowolnej osobie lub organizacji zdefiniowanie znaczka (lub systemu identyfikatorów) w celu rozpoznania danych kwalifikacji. Każda odznaka powiązana jest z obrazem (wizualna reprezentacja wiedzy lub umiejętności). Otwarte odznaki używają metadanych (umieszczonych w tzw. plecaku) załączonych do obrazów znaczków w celu dostarczenia dodatkowych informacji. W ten sposób każda odznaka „opowiada własną historię” o tym jak została zdobyta, kto ją sponsorował, jakie są kwalifikacje edukacyjne sponsora, jaki jest profil kształcenia się danej osoby i kierunek jej dalszych działań (profil kompetencji). Dla wygody kwalifikowania pracowników odznaki prezentowane w lokalizacjach cyfrowych można klikać, a wtedy odsyłają do miejsca ich przechowywania w plecaku danej osoby. Dzięki temu inni mogą zapoznać się szczegółowo z odznaką oraz z metodą nauki i miejscem uzyskania uwierzytelnienia. System odznak cyfrowych opiera się na standardzie otwartym, co oznacza, że posiadacze mogą gromadzić i łączyć różne odznaki od różnych instytucji szkolących, w zależności od potrzeb i celów osobistych. Główne korzyści ze stosowania odznak Open Badge w sferze edukacji można nakreślić w następujących obszarach: 1. opis nieformalnych i pozaformalnych ścieżek uczenia się nierejestrowanych w systemach formalnych (np. dyplomach, świadectwach) oraz sygnalizowanie osiągnięć poprzez wizualizację i przedstawienie znaku graficznego; 2. motywacja do uczenia się (na niektórych amerykańskich uczelniach ukończenie kursów i zdobywanie odznak pozwala na przejście na studia II stopnia), innowacyjność, wybór własnej drogi; 3. formalizacja i wzmacnianie aspektów społecznych (więzi, relacji i tożsamości) uczenia się pozaformalnego i nieformalnego. Z odznak kompetencji korzystają między innymi NASA, Samsung, Siemens, i Microsoft Educator Network. Odznaki Open Badge można też przyznawać nauczycielom. Jedna z fińskich szkół zaprojektowała 60 odznak. Każda odpowiadała konkretnej umiejętności związanej z obsługą komputera. Taki sam system można zastosować do uznawania trudnych do określenia umiejętności miękkich. Podsumowując,

uczniowie mogą: wybierać najlepsze dla siebie programy (cele, zainteresowania, predyspozycje, potrzeby); oczekiwać gratyfikacji i uznania ich kompetencji zdobytych poza szkołą; uwierzytelniać odznakami swój rozwój; łączyć się z innymi, aby planować swoją ścieżkę rozwoju i kariery. W Polsce już w XX wieku wprowadzono namiastkę odznak w pracy z zuchami. Każdy Zuch, aby awansować i dostać gwiazdkę musiał zdobyć sprawności, które miały postać znaczków. Zatem znamy to i możemy stosować w nauczaniu i uczeniu się naszych uczniów tym razem w sieci. Każdy nauczyciel może wskazać uczniowi alternatywne ścieżki zdobywania kompetencji i nagradzać je znaczkami, awansując ucznia np. na asystenta nauczyciela.

- strategie aktywnego uczenia się: otwarte pytania, czas na odpowiedź, aktywność uczniów: niezbędne połączenie gwarantujące sukces każdego nauczyciela i ucznia. Otwarte pytania sprzyjają kreatywności. Zadając pytania otwarte trzeba do nich przyzwyczaić uczniów. Uczniowie nawykli do pytań, na które jest tylko jedna odpowiedź nie będą produkowali nowych rozwiązań, ale powielali/powtarzali jedną prawidłową odpowiedź. Nauczyciel powinien wydłużyć czas uczniom na zastanowienie się nad odpowiedzią (K.D.Tanner, 2013) do 3-4 sekund; poinformować uczniów, iż czeka, na co najmniej 3 pomysły i dopiero wtedy będzie prosił o udzielenie odpowiedzi; wskaże uczniów, którzy udzielą odpowiedzi, ale wcześniej będą oni mogli skonsultować się z kolegami; każde podniesienie ręki (do odpowiedzi) będzie nagradzane przez nauczyciela (karty, znaczki itp.).
- strategie aktywnego uczenia się: papier trzyminutowy: pierwotnie nazywany papierem jednodominutowym (Active Learning Methodologies, 2017, s.13). Pomaga nauczycielowi dowiedzieć się, czego uczniowie nauczyli się na konkretnym zajęciu lub na zajęciach danego dnia. Nauczyciel pod koniec zajęć zostawia sobie trzy minuty zajęć i prosi uczniów o zapisanie krótkich odpowiedzi na dwa pytania. Pytania powinny mieć otwarty charakter np.: Jaki był najważniejszy punkt dzisiejszej lekcji? Jakie masz pytanie, które zostało bez odpowiedzi? Ze względu na umiejętność pisania stosowane raczej w wyższych klasach szkoły podstawowej, średniej lub studiach. Odpowiedzi mogą być anonimowe (lęk ucznia przed oceną przez nauczyciela zostaje zniwelowany) lub podpisane (w tym przypadku nie ma miejsca na hejt, a nauczyciel może odpowiedzieć uczniom i wskazać im dodatkowe lektury lub odpowiedzieć na pytania). Odmianą tego pomysłu może być prośba

prowadzącego o podanie 5 najważniejszych punktów (spraw, kwestii) poruszanych na zajęciach.

- strategie aktywnego uczenia się: pielęgnowanie zachowań uczestniczących: zaangażowanie uczniów w proces nabywania kompetencji wymaga monitorowania. Do podstawowych zachowań świadczących o zaangażowaniu ucznia w proces jest utrzymanie kontaktu wzrokowego, reagowanie na polecenia nauczyciela, odpowiadanie na pytania, udział w pracy zespołowej, podejmowanie dodatkowych zadań.
- strategie aktywnego uczenia się: portfolio: ogólnie rozumiane jako zestaw różnego rodzaju materiałów (prac pisemnych, rysunków, opisu eksperymentów, certyfikatów) przygotowanych przez ucznia w określonym czasie. Portfolio ma obrazować poziom osiągniętych przez ucznia kompetencji w wybranej dziedzinie(przedmiocie nauczania).Praca nad portfolio powinna być monitorowana przez nauczyciela tak, aby pokazać spektrum możliwości ucznia oraz dynamikę jego rozwoju. W tym celu R.Koc (2011) proponuje, aby portfolio przykładowo zawierało: dwa sprawdziany wiedzy(jeden z pierwszego miesiąca semestru, drugi zaś z ostatniego miesiąca semestru); najlepszą zdaniem ucznia pisemną pracę domową; praca związana z działalnością pozaszkolną ucznia; dwie (początek i koniec semestru) samooceny opisowe dokonane samodzielnie przez ucznia (według pytań przygotowanych przez nauczyciela); dokumentacja działań ucznia z realizacji projektu w grupie; ocena z lekcji danego przedmiotu przygotowana przez ucznia w postaci krótkiej notatki pisemnej. Aktywne uczenie się poprzez przygotowanie portfolio pozwala uczniowi na realizowanie i chwalenie się swoimi zainteresowaniami; podejmowanie działań zespołowych; zrezygnowanie z rywalizacji w klasie; pozwala nauczycielowi poznać samoocenę pracy dokonywaną przez ucznia(wkład pracy, czas pracy, poszerzenie wiedzy na dany temat, innowacyjność, motywację i obowiązkowość).Nauczyciel powinien prowadzić specjalny rejestr prac zawartych w portfolio i je oceniać.
- strategie aktywnego uczenia się: rozważ wszystkie czynniki: zachęca uczniów do myślenia o wszystkich istotnych czynnikach przy podejmowaniu decyzji i rozwiązywaniu problemu. Poszczególne fazy obejmują: 1. Nauczyciel omawia z uczniami znaczenie uwzględnienia wszystkich czynników w podejmowaniu decyzji i planowaniu; 2. W grupach uczniowie wypełniają szablon „Uwzględnij wszystkie czynniki”; 3. Po ukończeniu pracy nad arkuszem uczniowie obracają się w grupach i przeglądają czynniki, które odnotowały inne grupy (

mogą się też wzajemnie ocenić); 4. Nauczyciel i uczniowie mogą uzupełnić swoje arkusze o propozycje innych grup; 5. Następuje zebranie wszystkich czynników i stworzenie z nich jednolitej listy. Uczenie się w ten sposób uczy dostrzegać czynniki, które mogą zakłócać i pomagać w rozwiązywaniu problemów. Otwiera umysł ucznia na propozycje innych, uczy dyskusowania, negocjowania i dochodzenia do konsensusu.

- strategie aktywnego uczenia się: Second Life: interaktywne środowisko elektroniczne oparte w znaczącej mierze o grafikę 3D, gdzie głównym założeniem jest umożliwienie graczowi lub internaucie odgrywanie ról lub czynności podobnych do tych, które występują w świecie realnym. Często nazywany światem równoległym. Przykładem może być stworzony przez firmę Linden Lab wirtualny świat, który istnieje od 2003 roku. Z definicji SL jest grą komputerową polegającą na odtwarzaniu ludzkich praktyk codziennych w rzeczywistości wirtualnej. Jak pisze P.Topol (2013a) instrumentarium udostępnione mieszkańcom Second Life umożliwia daleko idącą modyfikację świata SL oraz uczestniczenia w jego wirtualnej gospodarce, życiu towarzyskim, rozrywce, sztuce oraz innych obszarach wirtualnego życia człowieka. Użytkownik, za pośrednictwem swojego awatara, porusza się (w grafice 3D) w określonej przestrzeni i czasie rzeczywistym (SL Time = US Pacific Time). Każdy obiekt jest interaktywny. Dotknięcie go przez awatara powoduje wyświetlenie komunikatu, otwarcie okna dialogowego, odtwarzanie dźwięku lub filmu, teleportowanie użytkownika w inne miejsce SL bądź inicjuje inną sytuację interaktywną. W SL jest pieniądz, można zarabiać, budować, handlować, zawierać znajomości, bawić się i chodzić do szkoły. W rozwoju inicjatyw edukacyjnych w Second Life ważne miejsce odgrywają elementy gry, symulacji. Powoduje to, że uczyć może się każdy, zawsze i wszędzie. Edukacyjną ofertą jest strona Academia Electronica (polecana nota bene przez Uniwersytet Jagielloński). W jej wirtualnej siedzibie odbywają się wykłady, sympozja, debaty a nawet obrony prac magisterskich i rozpraw doktorskich. W aulach można UJ można korzystać z ekranów, na których możliwe jest wyświetlanie plików tekstowych, graficznych, prezentacji, udostępniać ekran komputera, można dokonywać projekcji filmów. Dzięki narzędziom komunikacji udostępnianych przez Second Life prowadzić można rozmowy głosowe lub uczestniczyć w dyskusjach na czacie. Second Life posiada środowisko audio tzn. głos rozchodzi się w sposób swobodny w pobliżu mówiącego, podobnie jak w przestrzeni

fizycznej, stąd wykład można wygłaszać bez szczególnych wymagań technicznych z użyciem standardowego zestawu – mikrofonu i słuchawek. P.Topol (2013, 2013a) opisuje także inne uczelnie w Polsce, które prowadzą kształcenie w ten sposób. Należy do nich UAM i UMCS.

- strategie aktywnego uczenia się: smartfonowa gra terenowa: propozycja zaplanowania i realizowania gry terenowej z użyciem smartfonów. Poza niewątpliwymi zaletami gier terenowych mamy możliwość wykorzystania naprawdę dobrych aplikacji do tworzenia gier. Jedną z nich jest Actionbound. Zdaniem B. Janickiego (2017) na początek warto skorzystać z funkcji „INFORMATION”, umożliwiającej zapisanie instrukcji dla uczestników zabawy. Jeżeli zależy nam, aby uczestnicy gry poruszali się po terenie z wykorzystaniem mapy, skorzystajmy z funkcji „STAGE”. Po jej wybraniu wpisujemy nazwę miejscowości, w której toczyć się będzie gra. Po chwili na ekranie zobaczymy plan terenu wraz z nazwami ulic i najważniejszych obiektów. Klikając w dowolną lokację określamy miejsce akcji naszej gry. Jeżeli zależy nam, aby uczniowie dotarli do konkretnej lokacji na planie, wybierzmy funkcję „FIND SPOT”. Dzięki niej stworzymy zadanie, które zostanie zaliczone wtedy, gdy GPS smartfona jednego z uczniów potwierdzi, że znalazł się on w miejscu, które wskazaliśmy na planie. Kolejna funkcja o nazwie „QUIZ” umożliwia nam zadawanie grupom punktowanych pytań. Do pytania możemy dołączyć dowolny obrazek, zdjęcie, film lub plik dźwiękowy. Tworząc pytanie decydujemy o ilości punktów możliwych do uzyskania, o limicie czasu na udzielenie odpowiedzi oraz o ilości szans na udzielenie poprawnej odpowiedzi. Możemy też zdecydować o wyświetlanej podpowiedzi. Kolejna funkcja „MISSION” umożliwia nam dodanie zadania do wykonania przez grupę, np. wpisanie odpowiedzi, zrobienie i załączenie zdjęcia, filmiku, nagrania dźwiękowego. Poprawność wykonania tego typu zadania nie będzie oceniana przez aplikację – autor gry terenowej zobaczy wysłane przez uczniów materiały na swoim profilu w aplikacji Actionbound. Dla entuzjastów kodów QR przygotowano funkcję „SCAN CODE”. Jeżeli włączymy ją do naszej gry terenowej, uczniowie będą musieli odnaleźć ukryte przez nas w określonym miejscu kody QR, a następnie je zeskanować. Aplikacja umożliwia nam również przeprowadzenie wśród grających krótkiej ankiety/głosowania na dowolny temat (funkcja „SURVEY”). Ostatnia funkcja „TOURNAMENT” pozwala nam stworzyć wyzwania dla uczestników grupy, np. kto z was potrafi

wykonać najwięcej przysiadów? Aby zagrać w tak przygotowanej grze terenowej potrzebujemy smartfona z zainstalowaną aplikacją Actionbound. Jest ona dostępna w Google Play oraz w App Store. Po uruchomieniu aplikacji mobilnej należy za jej pomocą zeskanować kod QR, który załaduje do naszego urządzenia przygotowaną przez nas grę. Kod ten znajduje się w profilu autora gry, możemy go pobrać w formie pliku pdf, a następnie wydrukować. Po zeskanowaniu kodu grupa wpisuje swoją nazwę i podaje imiona graczy. Następnie na ekranie smartfona będą się wyświetlały kolejne przygotowane przez nas zadania. Autor gry na swoim profilu w czasie rzeczywistym może obserwować zdobycze punktowe każdej z grup oraz nadesłane przez nich pliki.

- strategie aktywnego uczenia się: Śnieżna kula: pozwala uczniom „myśleć po swojemu” uwzględniając indywidualne kompetencje, kreatywność, otwartość na innych. Podobnie jak przy strategii Think-Pair-Square-Share uczniowie zachęceni są do dzielenia się pomysłami najpierw w parach, a następnie w większych grupach. Kolejność działań jest następująca: nauczyciel stawia pytanie lub opisuje scenariusz; uczniowie indywidualnie zapisują swoje przemyślenia, opinie lub sugestie; uczniowie tworzą pary i porównują odpowiedzi. Omawiają swoje odpowiedzi i osiągają konsensus który następnie rejestrują; przechodzą do grup składających się z czterech osób i podejmują podobny proces. Kolejna uzgodniona odpowiedź zostaje zarejestrowana; grupa czterech staje się grupą ośmiu i proces się powtarza; następnie powtarza się to z dwiema ostatnimi grupami po 16 osób, a jedna osoba z każdej grupy jest nominowana na rzecznika; następuje omówienie wspólnego stanowiska całej klasy.
- strategie aktywnego uczenia się: Think-Pair-Square-Share: to seria kroków, które pozwalają uczniom przejść kolejno przez etapy pracy w formie indywidualnej, binarnej, grupowej i zbiorowej. 1. Think: praca w formie indywidualnej (pisanie, wymyślanie rozwiązań problemów); 2. Pair: praca binarna (omawianie pomysłów z drugim uczniem); 3. Square: praca grupowa: dwie pary pracują razem, jako nowa grupa nad wspólnymi propozycjami. Wybierają swojego reprezentanta. 4. Share: następuje dzielenie się propozycjami przez przedstawicieli grup. W ten sposób nauczyciel musi wysłuchać tylko kilku propozycji a nie propozycji wszystkich uczniów.
- strategie aktywnego uczenia się: Tutoriale internetowe : tutorial to inaczej internetowy samouczek. Zawiera wszelkiego rodzaju filmy i prezentacje, które mogą stać się podstawą naszej wiedzy i

umiejętności. Najpopularniejsze to te o tematyce komputerowej. Pokazują zasady obsługi programów komputerowych, oprogramowania, tworzenia grafiki komputerowej. Tutoriale powinny cechować się prostym językiem zależnym od zaawansowania użytkownika, zrozumiałymi przykładami, krótkim czasem, zwięzłością oraz profesjonalizmem. Są zazwyczaj dostępne dla wszystkich i w większości darmowe. Tematyka jest bardzo szeroka. Spotkać można tutorial właściwego wykonania makijażu przez 6-latkę (to raczej na zajęcia ze studentami pedagogiki), szydełkowania, ale także nauki pisania po chińsku. W edukacji tutoriale mogą być bardzo przydatne, kiedy: wprowadzamy nowy temat (jak rozliczyć PIT), szukamy rozwiązania problemu (typu, co zrobić?), przygotowujemy projekt(jak zrobić?, co z tym zrobić?), utrwalamy wiedzę i umiejętności (jak robią to inni) oraz samodzielnie uczymy się. Tutorial można także nagrać z uczniami starszymi dla młodszych (jak szybko pomnożyć duże liczby), dla kolegi, którego nie było na lekcji itp. Poza tutorialami na kanale You Tube możemy spotkać też te, które są promowane przez uczelnie (np. UJ w Krakowie, którego tutorial dotyczy obsługi wybranych stron internetowych).

- strategie aktywnego uczenia się: ustalanie celów: to podejście wymaga, aby cel był doprecyzowany (konkretny, szczegółowy, dobrze zdefiniowany), możliwy do zmierzenia (liczby, ilość, porównanie), możliwy do osiągnięcia (zapisany przy użyciu takich czasowników jak: postępuj, rozwijaj, buduj, planuj, wykonuj), realistyczny (biorąc pod uwagę zasoby i odpowiadając sobie na pytanie: dlaczego jest to dla mnie ważne? kto zamierza zrobić, co? kto jeszcze powinien być zaangażowany? kiedy chcę tego dokonać? jak mam to zrobić?) i określony czasowo.
- strategie aktywnego uczenia się: Webinarium: potocznie nazywane internetowe seminarium, spotkanie on-line, transmisja online lub webinar (odnosi się raczej do technologii a nie formy spotkania). W rzeczywistości ma przypominać tradycyjne spotkanie i umożliwić kontakt mimo dużych odległości. Webinaria wykorzystywane są głównie, jako narzędzia do szkoleń i marketingu. Prowadzone i realizowane za pomocą technologii, webcast, która umożliwia obustronną komunikację między prowadzącym spotkanie a uczestnikami, z wykorzystaniem wirtualnych narzędzi. Wykorzystuje się dedykowane oprogramowanie, zarówno komercyjne jak i darmowe. Osoba prowadząca spotkanie ma zazwyczaj do swojej dyspozycji: transmisję głosu – poprzez VoIP lub telekonferencję;

transmisję wideo – internetowa kamera; pokaz slajdów i prezentację; dzielenie pulpitu; udostępnianie plików. Przy wykorzystaniu bardziej złożonych aplikacji możliwe jest przeprowadzanie krótkich testów oraz ankiet. W dydaktyce może być wykorzystywane do spotkań z ekspertem, innymi uczniami, doskonaleniu języka czy udziału w konferencjach naukowych organizowanych przez uczelnie na całym świecie.

- strategie aktywnego uczenia się: Wideoblogi: mogą być traktowane, jako materiał ćwiczeniowy lub edukacyjny. Zawarte w blogu pliki filmowe (VODcast) mogą być wykorzystywane zarówno w pracy dydaktycznej (poznawanie ciekawych miejsc na świecie) jak w pracy wychowawczej (jak dbać o cerę). Pliki odtwarzane są w technologii video-streamingu lub do pobrania na komputer użytkownika. Vlogerzy publikują swoje filmy głównie w serwisie YouTube oraz Dailymotion.
- strategie aktywnego uczenia się: wzmocnienia: pochwały, uwagi, polecenia wartościujące (najlepiej zrobi to Olek). Stosowanie wzmocnień powinno odbywać się po obserwacji, które z nich jest najlepsze dla danego ucznia. Wzmocnienia mogą być werbalne lub niewerbalne (bicie brawa, dotknięcie ramienia, uśmiech nauczyciela, stopień do dziennika, wyraźne rozdrażnienie nauczyciela, grymas twarzy).
- strategie aktywnego uczenia się: zadawanie pytań: zarówno przez nauczyciela (utrzymanie uwagi, sprawdzian poziomu kompetencji) jak i ucznia (autoewaluacja – czy dobrze zrozumiałem, nie rozumiem, jeszcze raz proszę o wyjaśnienie). Nauczycielowi powinno zależeć, aby uczniowie zadawali pytania „ wyższego rzędu” (analiza, synteza, ocena, stawianie hipotez, dostrzeganie problemów). W klasie można wprowadzić zwyczaj (część lekcji), podczas którego uczniowie zobowiązani są zadawać pytania nauczycielowi lub sobie nawzajem(tu podczas powtórki).
- strategie aktywnego uczenia się: zmienność bodźca: obejmuje zarówno bodźce werbalne jak i niwerbalne. Nauczyciel musi umieć skupić na sobie uwagę ucznia. Badania D.Y.Dai (2012) i M. Long(2012) nad zjawiskiem natężenia bodźcowania uczniów wskazują na to, że zmiany(odstępstwa od normy) wydają się skutkować wyższym poziomem uwagi. Fakt ten potwierdzają badania nad długością czasu utrzymania koncentracji na jednym zadaniu zarówno przez dzieci jak i dorosłych. Bodźce muszą być na tyle silne, aby miały możliwość konkurowania z rozpraszaczami uwagi (np. hałas za oknem, głośna rozmowa kolegi). Bodźcami może być poruszanie się

po klasie nauczyciela, zmiana natężenia głosu, ruchy rąk i głowy (gesty), werbalne komunikaty wskazujące (spójrz na mapę, posłuchaj uważnie, obserwuj, co się stanie jak...); połączenie słowa i gestu (zobacz, co się dzieje w prawym rogu), wchodzenie w interakcję z indywidualnym uczniem, grupą, całą klasą (zadawanie pytań, prośba o odpowiedź na pytanie ucznia drugiego ucznia) stosowanie pauz retorycznych czy pauz, które dzielą poszczególne części wykładu; planowana zmiana „użycia receptorów” przez ucznia (spójrz, posłuchaj, podejdz i wskaż).

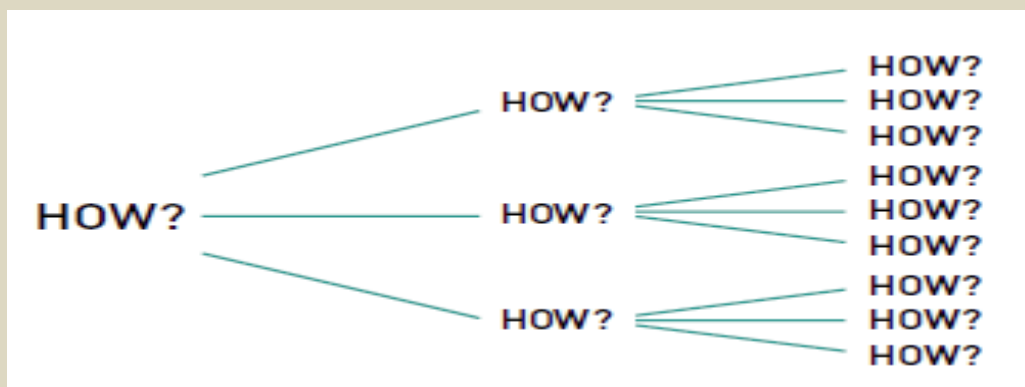
- strategie aktywnego uczenia się: Gorące krzesło: wyzwala kreatywną aktywność i chęć dzielenia się wiedzą i zachęca do dyskusji na temat określonego problemu. Krzesło (gorące krzesło) powinno być ustawione naprzeciwko grupy lub w kole. Fazy pracy: 1. Uczniom przydzielana jest określona postać lub rola (np. eksperta, prymusa, dobrego kolegi); 2. Pozostali uczniowie wymyślają trudne pytania dla osoby siedzącej na gorącym krześle. Można to zrobić także przy pomocy nauczyciela. 3. Na gorącym krześle zamiast ucznia można „położyć problem”. Wtedy odpowiadają wszyscy uczniowie (np. powtórka materiału, bieżący problem wychowawczy). Gorący fotel może zająć tajemnicza postać, której imię i nazwisko muszą odgadnąć uczniowie; 4. Dyskusja na temat: , czego się nauczyli, co jest dla nich interesujące, czy mogą podważyć to, co powiedziała osoba na gorącym krześle, czy są pytania, których nie zadali, czy zadanie było łatwe czy trudne itp.
- strategie aktywnego uczenia się: Grupy kooperatywne: zazwyczaj praca organizowana jest w parach. Dobór może być spontaniczny lub zaplanowany (jak w formie pracy binarnej). Grupy kooperatywne wykorzystuje się między innymi do czytania tekstu podczas lekcji nauki języka obcego. Stosuje się metodę skanowania (omówiona w tej książce). Praca polega na ustaleniu znaczenia treściowego każdego akapitu i zintegrowanie akapitów w jedną treść- informację. Podział zadań między dwóch uczniów może wyglądać następująco: jeden z uczniów zostaje „podsumowującym” a drugi, „szczegółarzem”. Celem wspólnym dla obu członków jest uzgodnienie znaczenia każdego akapitu, sformułowanie wspólnego streszczenia i wyjaśnienie nauczycielowi jego znaczenia. Praca polega na tym, że uczniowie wspólnie czytają po cichu cały akapit, aby uzyskać rozeznanie, co do jego treści. Następnie uczeń „podsumowujący” własnymi słowami przekazuje treść pierwszego akapitu. Uczeń „szczegółarz” przysłuchuje się, koryguje, uzupełnia to, co zostało

pominięte. Następnie stwierdza, w jakim stopniu poznany materiał odnosi się do już posiadanej wiedzy. Przy następnym akapicie uczniowie zamieniają się rolami. Nauczyciel cały czas monitoruje pracę par kooperatywnych i prosi wybrane pary o głośne podsumowanie czytanych fragmentów. Grupy mogą także współpracować ze sobą, gdy trudno im wyjaśnić trudne słowa.

- strategie aktywnego uczenia się: Grupy trzyosobowe. Trzy akordy: strategię wykorzystuje się do czytania ze zrozumieniem. Promuje ona myślenie wyższego rzędu i jest idealna do generowania odpowiedzi na pytania, egzamin lub rozwiązywania problemów. Nauczyciel przygotowuje materiał - rozdział, wiersz, materiał informacyjny. Uczniowie tworzą grupy składające się z trzech osób. Każda z nich ma inną rolę: czytelnika (uważne, wolne i ekspresyjne a nawet przerysowane czytanie); rejestrator (spisanie wszystkich dobrych pomysłów generowanych przez grupę i zapisanie ostatecznej odpowiedzi uzgodnionej przez całą grupę); kontroler (upewnienie się, że wszyscy w grupie dzielą się pomysłami, rozumieją tekst, dyskutują nad problemem, potrafią go wyjaśnić i zreferować rozwiązanie). Role przydziela nauczyciel. Przed właściwą pracą każdy z uczniów ćwiczy wszystkie role. W miarę stosowania strategii uczniowie nie muszą ćwiczyć ról, bo już je znają.
- strategie aktywnego uczenia się: Jak skończy się lekcja: strategii można używać przed wprowadzeniem nowego tematu. Grupa podsumowuje wspólnie to, co już wiedzą na dany temat i proponuje pytania. Uczniowie odpowiadają na pytania, omawiając nowe (czytane, wyświetlane, opowiedane przez innych uczniów) informacje formułując nowe pytania.
- strategie aktywnego uczenia się: logi edukacyjne / dzienniki refleksyjne: zadaniem jest zastanowienie się przez ucznia nad własnym uczeniem się. Najważniejszą cechą jest refleksja. Zapisy dotyczą przede wszystkim, czego uczeń się nauczył, próbował nauczyć, krytycznej oceny materiału do nauki, samooceny. Zaletą pracy z dziennikiem refleksyjnym jest: ułatwianie uczenia się powiązanego z doświadczeniem; rozwijanie myślenia krytycznego; metapoznanie; zaangażowanie; refleksyjne myślenie i praktyka; samodzielne rozwiązywanie problemów; kreatywność; pozwala wiązać wiedzę już nabytą z wiedzą nową; ocena edukacji formalnej; wzmacnia odpowiedzialność za własną naukę. Dziennik powinien mieć określoną strukturę. Mamy tu dwie możliwości, uczeń sam ją określa lub nauczyciel pomaga mu w tym proponując pytania, na które trzeba udzielić odpowiedzi: ten temat przypomina mi;

dowiedziałem się o; część, którą najlepiej znam to; najbardziej chaotyczna część to; chciałbym dowiedzieć się więcej o; znajomość tego tematu pomaga mi; część, która była dla mnie najnowsza to; jakie zadanie było dla Ciebie najłatwiejsze?; co myślisz o tej partii materiału?;czego się nauczyłeś?; jakie są Twoje myśli?; jakie są Twoje uczucia; jak dobrze (lub źle) Ci poszło; co będziesz robić inaczej w następnym razem; czy coś osiągnąłem? Jeśli tak to, co?: jakie postępy poczyniłem? czy wprowadziłem teorię w życie?; w jaki sposób to, co robiłem, prowadzi do tego, że osiągnąłem lepsze umiejętności?; jak mogę wykorzystać to do planowania dalszej nauki? Należy koniecznie pamiętać, że uczniowie odpowiadają na wybrane pytania lub nauczyciel przygotowuje skróconą listę. Odpowiedzi udzielone przez uczniów powinny być odczytane i przedyskutowane. Na podstawie dziennika refleksyjnego nauczycielowi nie wolno wystawiać oceny ani komentować odpowiedzi ucznia (tego nie wiedziałeś, przecież mieliśmy to miesiąc temu!).

- strategie aktywnego uczenia się: Niejasny punkt: strategia ewaluacyjna przydatna zarówno nauczycielowi jak i uczniowi. Polega na zastanowieniu się, jaka część lekcji była najbardziej niejasna, co jeszcze trzeba wytłumaczyć, a co było najlepiej podane i dlaczego. Uczy uczniów krytycznego spojrzenia zarówno na pracę na lekcji jak i własną wiedzę i umiejętności. Może być także stosowana podczas czytania tekstu, rozwiązywania problemu lub zadania z treścią.
- strategie aktywnego uczenia się: Pytanie-czytanie: obejmuje gromadzenie informacji, które umożliwiają nauczycielowi podzielenie tematu na mniejsze podtematy lub zadania. To sprawia, że temat lub zadanie jest łatwiejsze do opanowania przez ucznia. Nauczyciel zadaje pytania. Pytania można podzielić na pytanie główne zaczynające się od Jak lub Dlaczego. Następnie nauczyciel kontynuuje serię pytań dotyczących połączeń takich, jak: Jakie są... i... podobne? Jak są... i... różne? Jak... wiąże się z... tym, czego nauczyliśmy się wcześniej? Pytanie musi zawsze zaczynać się od pytania Jak lub dlaczego. Układ pytań powinien wyglądać następująco (Active Learning Methodologies, 2017, s.22):

- strategie aktywnego uczenia się: Ranking diamentów: strategia podobna do Rankingu kart. Różni się układem, gdyż ten przypomina diament (jeden na górze, dwa w następnym rzędzie, trzy w środkowym rzędzie, a następnie dwa, a na koniec jeden). Praca przy pomocy tej strategii obejmuje następujące fazy: 1. Podział klasy na pary; 2. Nauczyciel przygotowuje dziewięć zdań i poprosi grupy uczniów, aby uszeregowali je w kolejności (szablon diamentu). Szablon eliminuje potrzebę dokładnego rankingu i prowadzi do bardziej konstruktywnej dyskusji. Aby pobudzić dyskusję i uczenie się, grupa może otrzymać osiem zadań/pomysłów i pustą kartę, na którą wpisuje własne. Liczba pustych pól może zostać zwiększona w zależności od grupy lub tematu. Aktywizuje to uczniów (można też w ten sposób zróżnicować trudność zadań i problemów). Uczniowie mogą także otrzymać dziewięć pomysłów w oparciu o konkretne pytanie (sprawdzenie wiadomości). Nauczyciel może przygotować także więcej kartek, wtedy uczeń musi najpierw wybrać 9 pozycji w odniesieniu do wskazanego kryterium; 3. Uczniowie umieszczają karty na szablonie diamentu. Powinni dążyć do osiągnięcia konsensusu między sobą. 4. Każda para uczniów łączy się z inną parą i dzieli się swoimi własnymi rankingami z drugą parą i w razie potrzeby tworzy trzeci konsensusowy diament; 5. Dyskusja na forum klasy: „jakie były różnice i podobieństwa między dwoma początkowymi diamentami? w jaki sposób Twoja grupa osiągnęła porozumienie w postaci układu trzeciego diamentu? Czy osiągnięcie porozumienia było trudne czy łatwe? Dlaczego myślisz, że tak właśnie było? Czy wszyscy czuli, że ich pomysły zostały wysłuchane?
- strategie aktywnego uczenia się: Ranking kart: pozwala uczniom nadawać priorytet ideom i informacjom oraz uzasadniać swoje wybory. Fazy tej strategii to: 1. Podział uczniów na małe grupy (nie więcej niż 5-6 osób) i rozdanie kart (kartki z treścią); 2. Uczniowie pracując w grupie i dyskutując rozkładają karty według ważności.

Mogą to zrobić w linii prostej lub budować poziomy;
3. Uczniowie porównują swój układ z układami innych grup;
4. Następuje dyskusja i negocjacje w sprawie wspólnego dla całej klasy układu kart. Strategia ta może być wykorzystana zarówno w pracy wychowawczej (temat: Moje wartości) lub w pracy nad powtórzeniem materiału lub wprowadzaniem nowego tematu (temat: Najważniejsze odkrycia geograficzne).

- strategie aktywnego uczenia się: Role play: zachęca uczniów do dyskusji na temat konkretnego problemu i dzielenia się informacjami. Symulacja może dotyczyć konkretnego problemu w zorganizowanym środowisku (sąd, parlament, posiedzenie rady pedagogicznej, rozmowa kwalifikacyjna, spotkanie z politykiem, rozmowa z mamą). Scenariusz powinien być realistyczny i dostarczać wskazówek, co do odgrywanych ról. Podczas tej strategii można wykorzystać zdjęcia, obrazy, rysunki i filmy na podstawie, których uczniowie będą mogli dookreślić swoje role (np. wymieniają osoby na obrazie; wymyślają relacje między nimi; wyobrażają sobie, jak czuje się dana osoba; jak jest ubrana i dlaczego tak, co może mówić, kto jej podlega). Następnie uczniowie „próbują swoich ról” w grupie. Grupa ocenia, wspomaga, daje wskazówki. Po czym uczeń występuje w „ roli” przed klasą.
- strategie aktywnego uczenia się: Rzucić Edwarda: strategia pozwalająca kontrolować ciszę i uwagę podczas wykładu/lekcji. Edwardem jest miękka maskotka. Nauczyciel podaje ją wybranemu studentowi/uczniowi, który rozmawia i przeszkadza w prowadzeniu wykładu. Następnie Edward przierzucany jest przez ucznia do innej osoby, która przeszkadza. Od czasu do czasu nauczyciel sprawdza gdzie jest Edward dyscyplinując w ten sposób uczniów/studentów. Ważny jest także fakt, iż kontrolowanie uwagi słuchającego pozwala zauważyć nauczycielowi, który z uczestników wykładu ma trudności ze skupieniem uwagi, robieniem notatek czy ciągłością wiedzy. Nauczyciel może w ten sposób zaplanować indywidualne konsultacje i rozmowy na temat trudności w uczeniu się. Strategia Rzuć Edwardem sprawdziła się podczas mojej pracy ze studentami zwłaszcza z bardzo dużymi grupami wykładowymi. Edward zawsze wywoływał uśmiech, a młodsze dzieci konkurowały, kto zabierze go na wakacje czy ferie.
- strategie aktywnego uczenia się: Rzucić piłkę: potrzebna jest miękka piłka, kawałek zmiętego papieru lub miękka maskotka (można maskotce nadać imię np. Leon Pytajnik). Nauczyciel rzuca piłką w stronę ucznia zadając mu pytanie. Uczeń odrzuca piłkę

nauczycielowi lub innemu uczniowi udzielając poprawnej odpowiedzi. Jeśli uczeń nie zna odpowiedzi prosi o pomoc Ratownika, któremu przekazuje piłkę. Ta strategia daje nauczycielowi informację zwrotną, co do wiedzy i umiejętności uczniów.

- strategie aktywnego uczenia się: Skanowanie: strategie używane, gdy szukamy konkretnych informacji. Na przykład: wyszukiwanie numeru telefonu; znalezienie ceny przedmiotu w katalogu; znajdowanie tematu w indeksie. Fazy strategii to: 1. pomyśl o tym, czego szukasz; 2. zapisz to w swoim umyśle; 3. zastanów się nad tym, czego szukasz, i pozwól, by Twoje oko przebiegło przez stronę; 4. nie czytaj słów, nie czytaj zdań tylko spójrz. Jeśli nie znajdziesz go pierwszy raz, spróbuj ponownie. Staraj się myśleć o słowach, które chcesz i szybko poruszaj oczami. Jeśli nie robisz tego szybko, to tak naprawdę nie skanujesz, bo zatrzymujesz się, by przeczytać pojedyncze wyrazy. Aby nauczyć się skanowania trzeba dużo ćwiczyć. Najlepiej rozpocząć od wyrazów znanych np. swojego imienia lub nazwiska.
- strategie aktywnego uczenia się: Ślizgać się po powierzchni: (ang. skimming). Strategia przydatna przy zapoznawaniu się z nowym podręcznikiem lub lekturą. Wzbudza zainteresowanie nową książką w tym zarówno treścią jak i szatą graficzną. Nauczyciel może polecić uczniom, aby: obejrżeli okładkę i przedstawili swoje wrażenia (autor tekstu, autor ilustracji, nakład, kolory, scenki, napisy, tytuł, wydawca, itp.); przeczytali spis treści (ile jest rozdziałów, objętość, najciekawszy tytuł, niezrozumiały tytuł); otworzyli książkę na chybił trafił i zapoznali się z jej fragmentem tak, aby zorientować się, o co chodzi, znaleźli fragmenty w książce gdzie wyodrębnione są konkretne punkty lub tekst podzielony jest na krótkie akapity, opowiedzieli o tym, co przeczytali; znaleźli jakąś ciekawostkę przeczytali wstęp; ocenili grubość książki; ocenili książkę, jako całość. Uczniowie dobrze czytający mogą: 1. zacząć od krótkiego akapitu lub zdania odpowiadając sobie na pytanie: , jaki to rodzaj tekstu, czy jest schemat, który pozwoli na uporządkowanie informacji; 2. oczy uczniów mają przesuwac się po tekście szybko szukając ważnych słów (omijając słowa to, bardzo, są itp.); 3. uczniowie mają znaleźć jak najwięcej informacji tak szybko, jak to możliwe (polecenia: nie czytaj każdego słowa, nie czytaj każdego zdania, pozwól oczom poruszać się szybko, chwilę zastanów się nad znaczeniem słów) 4. uczniowie przeszukują cały tekst (artykuł, podrozdział) skupiając się na: tytule, dowolnym diagramie / zdjęciu,

pierwszym akapicie, ostatnim akapicie, pierwszym wierszu pozostałych akapitów; 5. pytania dla uczniów: „Co myślisz o zawartości pierwszego i ostatniego akapitu? Przeczytaj cały artykuł. Jakie dodatkowe informacje otrzymałeś? Czy zmieniło to twoje wyobrażenie o tym, czego dotyczy artykuł?”

- strategie aktywnego uczenia się: Wcześniejszy test: strategia polega na daniu uczniom testu przed wprowadzeniem nowego materiału. Uczniowie zapoznają się z testem a następnie z materiałami źródłowymi (podręcznik, teksty źródłowe, materiały do eksperymentów). Po zapoznaniu się z materiałem uczniowie udzielają odpowiedzi na pytania z testu, po czym następuje wspólna dyskusja na forum klasy.
- strategie aktywnego uczenia się: Wspólne uczenie się poprzez wzajemne wsparcie: sprzyja osiąganiu wspólnych celów, co jednocześnie uczy współpracy. Uczniowie współpracują ze sobą, aby pomagać sobie nawzajem i maksymalizować swoje wzajemne i własne uczenie się. Wspólne uczenie się różni się od tradycyjnie pojmowanej pracy grupowej. Lekcje są zorganizowane w taki sposób, aby uczniowie przy wykonywaniu zajęć potrzebowali się nawzajem. Wspólne uczenie się prowadzi do znacznej poprawy osiągnięć uczniów, zachowania, samooceny i frekwencji. Wspólne uczenie się można zdefiniować, jako uczenie się skoncentrowane na uczniu, które obejmuje osiągnięcie celów edukacyjnych wykraczających poza transfer informacji a także rozwój krytycznego myślenia i umiejętności interpersonalnych. Możemy wyróżnić kilka grup współpracy, Pierwszy rodzaj to grupy przeznaczone do pracy nad jednym tematem, projektem, raportem, eksperymentem, problemem przez okres jednej lekcji lub kilku tygodni. Celem pracy jest współpraca i wzajemna nauka poprzez wspieranie się oraz sprawdzenie wiedzy. Rolą nauczycieli jest: wyjaśnianie celów; przydzielanie uczniów do grup, wyjaśnianie zadań; przydzielanie materiałów / zasobów; monitorowanie postępu pracy; odpowiedzi na pytania uczniów. Drugim rodzajem są grupy długoterminowe, które mogą pracować przez cały rok. Ich głównym celem jest udzielanie sobie nawzajem pomocy, zachęty i wsparcia w nauce i funkcjonowaniu w szkole. Celem jest: wsparcie w codziennej nauce, niwelowanie trudności, nadrabianie zaległości (nieobecności), poprawiają frekwencję szkolną poprzez przydział ról wzajemnie wspierających się. Grupy długoterminowe funkcjonują wspierająco w pracy wychowawczej (przemoc, przyjaźń, koleżeństwo, więzi grupowe, wspólnotowe, społeczne, kształtowanie „ ducha szkoły”).

Trzeci rodzaj grup to grupy „ad hoc”. Powstają w razie potrzeby. Okres współpracy to kilka minut. Celem jest: skupienie uwagi uczniów na materiale, którego należy się nauczyć; obejrzenie filmu(z pytaniami pomocniczymi); eksperyment (chemia, fizyka); opracowanie tekstu (fragment lektury, artykuł, instrukcja); podsumowanie lekcji.

- strategie aktywnego uczenia się: przygotowanie uczniów do lekcji metodą ustawionej indukcji: pojęcie ustawionej indukcji pochodzi z badań nad uczeniem się (m.in. J.E. Brophy, 2011; R.J. Marzano,2010).Zdaniem F.C. Lunenburg i B.J. Irby (2013) poprzedzające zadanie dydaktyczne czynności nauczyciela w istotny sposób wpływają na wyniki uczenia się. Ustawioną indukcję wykorzystujemy na początku lekcji, przed dyskusją, przed formułowaniem pytań i odpowiedzi, przed oddaniem zadania domowego, przed przedstawieniem raportów, podczas przydzielania zadań indywidualnych i grupowych, przed oglądaniem filmu. Czynności nauczyciela mogą skupiać się wokół: wprowadzenie przyjaznej atmosfery w klasie(rytuał przywitania, uśmiech i otwarta postawa); zwrócenie uwagi nauczyciela na cele lekcji (powiązanie nabytej wiedzy z już posiadaną, praktyczne wykorzystanie wiedzy i umiejętności, nietypowe zastosowanie kompetencji); wprowadzenie atmosfery tajemniczości (pozostawienie luki poznawczej, zaciekawienie, danie możliwości sprawdzenia jak to może być, przekazanie instrukcji np. szyfrem); zadanie pracy domowej ze wskazaniem, do czego ma ona służyć i jak nauczyciel będzie sprawdzał jak uczniowie ją wykonali (dyskusja, gra, rozwiązanie problemu); podanie „dobrych” przykładów i wskazanie modeli; przyjmowanie ról postaci literackich i weryfikacja założeń; stosowanie metody symulacyjnej, (co by było gdybyś mógł rozwiązać problem głodu na ziemi jak by to wpłynęło na politykę zagraniczną, co byś zrobił dla siebie a co dla innych gdybyś wygrał w toto lotka).
- technika mnemoniczna Mind Map: (mapa myśli, notatka graficzna, notatka obrazkowa). T. Buzan (2004) zaleca: 1. Ułóż kartkę w poziomie — przecież oczy też umieszczone są obok siebie, a nie jedno nad drugim. W poziomie jednym spojrzeniem ogarniasz więcej; 2. Na środku wyraźnie narysuj i napisz temat notatki. Wyróżnij go, żeby rzucał się w oczy; 3. Od tematu poprowadź gałęzie, a od nich mniejsze gałązki — będą na nich podtematy; 4. Używaj tylko słów kluczowych (najważniejszych), napisz je nad linią (będą podkreślone), drukowanymi literami; 5. Używaj kolorów, to

ułatwi zapamiętywanie; 6. Rób symboliczne rysunki, strzałki (przyciągają wzrok a materiał graficzny przyswajamy 60 razy szybciej); 7. Pogrupuj gałęzie, otaczając je chmurkami i numerując. Do zalet tak robionych notatek zaliczamy: jasno zdefiniowany temat; zrozumiałość (dla autora notatki mają sens); widać, co jest ważne, a co mniej istotne; widać porządek i powiązania między zagadnieniami; samo robienie notatki jest przyjemne; każdej chwili można uzupełnić notatkę; łatwo jest przeglądać i powtarzać materiał; każda notatka wygląda inaczej (indywidualnie), co bardzo ułatwia zapamiętywanie.

- technika mnemoniczna akronimy: akronim to wyraz utworzony z pierwszych liter kilku wyrazów zaliczanych do określonej grupy. Przykładami akronimów znanych nam wszystkim jest PWN (Państwowe Wydawnictwo Naukowe), PZU (Państwowy Zakład Ubezpieczeń). Efektywne zapamiętanie wyrazów jest łatwiejsze. Podam tu przykład mojego studenta, który chciał zapamiętać kolejność filozofów: SPA (Sokrates, Platon, Arystoteles).
- technika mnemoniczna akrostychy: polega ona na tworzeniu zdań, których pierwsze litery stanowią wyrazy do zapamiętania. Przykład podstawowych pojęć z dydaktyki: cele, metody, ogniwa, zasady formy, środki: Celina **maluje obraz z fikuśną świnką**.
- technika mnemoniczna grupowanie (metoda lewopółkulowa): polega na dzieleniu materiału na partie bez różnicowania treściowego. Stosowanie tej techniki wspomaga zapamiętywanie np. numerów telefonów. W tym przypadku ciąg 9 cyfr przekracza możliwości pamięci krótkotrwałej (598392645) natomiast pogrupowany w trzy trójki jest prosty w zapamiętaniu 598 392 645. Udowodnił to G. Miller, który przeprowadzając badania nad pamięcią w 1956 sformułował teorię „ magicznej siódemki”, czyli zapamiętywania 7 dźwięków, smaków, obrazów czy liczb.
- technika mnemoniczna haków (lokacji/ umieszczania): polega na tym, że za pomocą skojarzeń „wiesza się” nowe informacje na znanych i widocznych elementach otoczenia. Możemy w tym celu wykorzystać dobrze znany nam pokój, drogę, którą często chodzimy i znamy ją już na pamięć, a nawet własne ciało. Hakiem nie może być zbyt mała rzecz, rzeczy podobne do siebie, rzeczy ruchome i położone zbyt blisko siebie. Technika haków służy do zapamiętywania długich ciągów informacji, które dodatkowo należy odtwarzać w określonej kolejności (informacje prawnicze, ekonomiczne; zróżnicowane tematy, listę zakupów, obce słówka). Informacje zapamiętywane tą metodą są utrwalone zdecydowanie

na dłużej niż przy tradycyjnym zapamiętywaniu, ponieważ tworzą się i uruchamiane są połączenia między komórkami nerwowymi.

- technika mnemoniczna klasyfikowanie (metoda lewopółkulowa): opiera się na lewopółkulowym wyspecjalizowaniu funkcjonalnym. Polega na tworzeniu mniej lub bardziej wyspecjalizowanych kategorii semantycznych i włączaniu w nie elementów, które posiadają reprezentatywne cechy wobec zgromadzonych elementów. Przykładem może być kategoria zwierzęta (krokodyl, pies, kot, małpa, szerszeń). Zastosowanie tej techniki przynosi efekty w sytuacji konieczności zapamiętania 20 wyrazów. W tym przypadku tworzymy 3-5 kategorii (pamiętając oczywiście o „ magicznej siódemce”).
- technika mnemoniczna liczbowo – obrazowa: polega na zamianie numerów od 0 do 10 na symbole obrazkowe. Cyfry i liczby są abstrakcyjne i trudniej je sobie dokładnie wyobrazić niż symbole i obrazy, a tym samym trudniej jest je zapamiętać. Najczęściej stosowane symbole to: 0 (jajko); 1(świeczka); 2 (łabędź); 3 (mewa; piersi); 4 (krzesło; żaglówka); 5 (hak; haczyk); 6 (bomba; gwizdek; słoń; trąba słońca); 7 (kosa; flaga); 8 (bałwan); 9 (balonik; słuchawka telefoniczna); 10 (strzała i tarcza; talerz i łyżka; plecak ze stelażem). Zatem, by zapamiętać 10 wyrazów: „wyobraź sobie scenkę, w której skojarzysz dwa elementy: jeden – symbolizujący informację do zapamiętania i drugi – symbolizujący numer, pod którym zapamiętujesz tę informację; nie próbuj zapamiętywać, że coś wygląda jak coś innego, np., jeśli pod numerem 7 masz zapamiętać informację „ostry nóż”, nie rób skojarzenia „nóż jest ostry jak kosa”, bo na obrazie w Twojej wyobraźni pojawi się tylko jeden element i tylko on pozostanie w pamięci!” (T. Buzan, 2003, ss. 89-90); postaraj się pracować nad swoimi skojarzeniami, by były one wyraźne, kolorowe, zabawne, pełne akcji a symbole bardzo duże bo to sprzyja zapamiętaniu. Dodaj do tego ruch, dźwięk, smak i zapach a Twoje skojarzenia będą trwalsze. Technika liczbowo-obrazkowa to doskonały sposób na szybkie zapamiętanie krótkiego ciągu informacji. Symbole poszczególnych numerów mogą też służyć, jako haki. W tej technice podobnie jak w technice haków (locji, umieszczania), bardzo ważna jest wyobraźnia. Technika ta nie służy do zastosowania ciągu cyfr, lecz możesz ją stosować, gdy: chcesz pamiętać informacje w ścisłej kolejności, a na dodatek od razu odtworzyć z pamięci dowolny element, bez wymieniania wszystkich od początku. Zapamiętujesz elementy uporządkowane w rankingu

od największego (najdroższego, najdłuższego itp.) do najmniejszego (najtańszego, najkrótszego) i chcesz szybko wskazać „na wrywki”, który jest drugi, czwarty itd., Jeśli konieczne jest posługiwanie się przepisami, zasadami, regulaminami to bez długiego zastanawiania można przywołać paragraf 3, 6 albo 9, podając zarówno numer, jak i treść paragrafu, przepisu.

- technika mnemoniczna łańcuchowa: w tej technice łączy ze sobą zawsze elementy, jak ogniwa łańcucha wymyślając przy tym zabawną lub nonsensowną historię. Jeśli masz zapamiętać np. jakiś ciąg elementów, szczególnie w odpowiedniej kolejności, to właśnie ta metoda jest odpowiednia. Przykład: „założmy, że wybierasz się do sklepu i masz zapamiętać następującą listę zakupów: mydło, cukier, woda mineralna, papryka, szynka, notes. Zaczynamy od mydła i cukru — łączymy te dwa wyrazy zabawnym skojarzeniem: *Mydło uciekło z łazienki i postanowiło podbić świat. Tuż obok łazienki była kuchnia, gdzie zaciekawione mydło wpadło na cukier, a że biegło szybko, to poślizgnęło się (jak to mydło) i wpadło prosto do torebki.* W ten sposób połączyliśmy dwa pierwsze elementy. Teraz łączymy kolejne dwa: cukier i wodę mineralną: *Cukier, chcąc zmyć z siebie ślady mydła, poprosił o pomoc wodę mineralną i cały się w niej wykąpał.* Możesz sobie wyobrazić, jak smakowała taka woda z kilogramem cukru! Kolejne dwa elementy to woda mineralna i papryka: *Woda mineralna pomyślała, że uratować ją może tylko dosypanie do butelki jakiejś przyprawy, która zlikwiduje ten słodki smak. Pierwsza w rękę wpadła jej ostra papryka... Natychmiast cała woda zrobiła się czerwona i zaczęła zionąć ogniem.* Papryka i szynka: *Papryka, uciekając przed ogniem, schowała się za szynką, która grzecznie przysypiała na stole. Papryka poczuła, jak pięknie i smakowicie pachnie szynka i pomyślała, że musi być naprawdę świeża.* Szynka i notes: *Szynka, która pisała pamiętnik, wzięła swój ulubiony zielony notes z kartkami w kratkę i opisała całą tę historię”*(T. Buzan, 2003, s.58). Ta historia jest całkowicie nierealna, szalona, wręcz głupia, lecz dzięki temu łatwa do zapamiętania na długi czas. Jeśli tylko będziesz w stanie przypomnieć sobie tę historię, przypomnisz sobie również wszystkie informacje, które trzeba było zapamiętać. Technika łańcuchowa często jest stosowana intuicyjnie, ale nie pozwala na zapamiętywanie długich ciągów informacji. Gdy informacji jest dużo (powyżej 20 elementów) lub są rozbudowane lepiej zastosować inną technikę np. umieszczania czy haków.
- technika mnemoniczna łączenie parami: podobna technika do techniki łańcuchowej. Tu kojarzymy wyraz 1 z 2, potem 2 z 3 itd.

Oczywiście stosujemy wszystkie zalecenia do zapamiętywania, czyli humor, kolor, ruch itd.

- technika mnemoniczna porcjowanie (metoda lewopólkulowa): to powtórzenie techniki grupowania i klasyfikowania. Dzielenie materiału jest jednak ściśle powiązany z treścią. W efekcie powstają całościowe i skończone wątki merytoryczne. Przykładem może być artykuł w czasopiśmie lub rozdział w książce podzielony akapitami (wyczerpującymi określoną treść). Porcjowanie może odbywać się także od ogółu do szczegółu. Polega ono na przyjęciu ogólnych kategorii, które uzupełniane są przez szczegóły je dookreślające i uzupełniające. Możemy także porcjować materiał do zapamiętania od szczegółu do ogółu. W tym przypadku szczegółowym informacjom nadajemy kategorie będące obszarem wspólnym informacji szczegółowych. Techniki grupowania, klasyfikowania i porcjowania wymagają zapamiętywania i odtwarzania linearnego.
- technika mnemoniczna rymonimy: polega na ułożeniu krótkiego wierszyka. Wszyscy znamy –uje się nie kreskuje lub pamiętaj chemiku młody lej zawsze kwas do wody.
- technika mnemoniczna rymowany system cyfr: podrzędna technice liczbowo – obrazowej i technice haków z tą różnicą, że przy zapamiętywaniu obrazów przy cyfrach się je rymuje. Z.W. Brześkiewicz (1995) proponuje następujące rymy: jeden- eden; dwa- trwa; trzy-mży; cztery-siekiery; pięć- rtęć (termometr); sześć- jeść; siedem – tandem (rower dwuosobowy); osiem- prosię; dziewięć- pieczęć; dziesięć – jesień (drzewa bez liści).
- technika mnemoniczna słowa klucze: zdaniem T. Buzana (2003) „słowo albo zwrot-klucz pamięci jest wyrazem zawierającym w sobie szeroki wachlarz wyobrażeń, które dzięki niemu mogą w każdej chwili zostać przywołane do naszej świadomości. Najlepiej, jeśli jest to rzeczownik albo czasownik, którym towarzyszą czasem przymiotnik lub przysłówki” (s. 91). Słowa klucze określane są podczas czytania tekstu. Niestety umiejętność tą trzeba ćwiczyć, gdyż słowa klucze muszą być ściśle znaczeniowo (cała treść artykułu, książki, opowiadania, czytanki).
- technika mnemoniczna słowa klucze SQ3R (lub SQRRR): przedstawiona i wymyślona w 1946 roku przez F.P.Robinsona (1961).Do dziś jego książka Effective study. SQ3R wydawana jest w Anglii do dziś, jako bestseller. Technika pomaga uzyskać maksymalne korzyści z czytania, czyli umożliwia organizowanie i interpretowanie badanych informacji, tak, aby znaleźć je szybko, gdy są potrzebne. Realizacja techniki wymaga realizacji 5 faz:

Survey, Question, Read, Recite, Review. **Survey** inaczej skanuj, badaj, przeglądaj. W tej fazie najważniejsze jest badawcze przejrzanie tekstu, aby stwierdzić czy jest on dla nas przydatny. Zaczynamy od tytułu, rysunków, tabel podkreśleń. Faza ta trwa od 1 do 2 minut. Jest ona kluczowa do dalszej pracy, ponieważ tekst można odrzucić, jako ten, który nie spełnia naszego celu. **Question** inaczej pytaj, czyli formułuj i zadawaj pytania. Najprościej jest zmieniać formę tytułu tekstu i jego nagłówek na pytania, (kto, co, kiedy, gdzie, dlaczego, jak?). Ta faza pozwala zrozumieć, czego nauczymy się z tekstu, ustrukturyzować informacje i zweryfikować poprzez pytania czy tekst wyczerpuje nasze zapotrzebowanie na informacje. 3. **Read**, czyli czytaj. Należy rozpocząć czytanie od pierwszej sekcji wybranego tekstu (np. akapit). Szukając odpowiedzi na pytania, które zostały postawione w drugiej fazie. Czytając można zaznaczyć na kolorowo najważniejsze informacje oraz robić notatki np. w postaci mapy pamięci. 4. **Recite**, czyli recytować, wyliczać, zrelacjonować, odpowiadać z lekcji. Faza ta polega na udzielaniu na podstawie tekstu odpowiedzi na pytania. Odpowiedzi można udzielić pisemnie lub ustnie, ale własnymi słowami. „Gdy odpowiadasz na pytania, przeanalizuj mentalnie i ustnie główne koncepcje sekcji. Jeśli dojdiesz do pytania, na które nie możesz odpowiedzieć, przeczytaj ponownie tekst lub zapoznaj się z notatkami, aby znaleźć odpowiedź. Przejdź do następnego kroku dopiero po udzieleniu odpowiedzi na wszystkie utworzone pytania”(F.P.Robinson, 1961, s.56). W tej fazie należy „połączyć nowe, właśnie zbadane informacje z tymi już skonsolidowanymi. Jeśli jesteś w stanie to zrobić, materiał jest wyuczony i możesz przejść do następnego rozdziału”(D. Brozo, 2016, s.5). **Review** faza 5 czyli przeglądanie. Po przeczytaniu wszystkich sekcji, wróć i sprawdź odpowiedzi na wszystkie pytania utworzone w fazie 2. Zaznacz ponownie, pogrubione lub podkreślone części. Pomoże Ci to przypomnieć sobie główne punkty. Przejrzyj swoje pytania, odpowiedzi i notatki przed testem, aby móc sobie przypomnieć główne punkty. Ostatnim krokiem jest po prostu sprawdzenie informacji, które badałeś, które mogą polegać na ponownym czytaniu tekstu, notatek, map myśli, a nawet dyskusji z innymi. W literaturze przedmiotu znane są także prostsze metody jak P2R - podgląd, czytać i przeglądać, S-RUN -przegląd, czytanie, podkreślanie i sporządzanie notatek, ale podobnie jak SQ3R opierają się na tej samej zasadzie - rewizji.

- technika mnemoniczna spółgłoskowy system cyfr: podrzędna technice liczbowo – obrazowej i technice haków. Technika ułatwia zapamiętanie numerów telefonów, szyfrów, dat, numerów tablic rejestracyjnych. Z.W. Brześkiewicz (1995) proponuje dźwiękowy odpowiednik cyfry 1 to dla Ciebie od dziś T lub D. Litera T ma jedną kreskę pionową. Dźwiękowym odpowiednikiem cyfry 2 jest N. Litera N ma dwie pionowe kreski. Dźwiękowym odpowiednikiem cyfry 3 jest M. Litera M ma trzy pionowe kreski. Dźwiękowym odpowiednikiem cyfry 4 będzie R. Jest to dominująca głoska w słowie czteRy. Dźwiękowym odpowiednikiem cyfry 5 będzie L. Rzymskie L - pięćdziesiąt - zawiera w sobie słowo "pięć". Dźwiękowym odpowiednikiem cyfry 6 będzie J. "Pisane" małe j, ale odwrócone przypomina szóstkę. Dźwiękowym odpowiednikiem cyfry 7 będzie K lub G. Z dwóch siódemek można stworzyć literę K, jedna pisana normalnie, druga odwrócona, przylegająca "główką" do poprzedniej (rysunek). Dźwiękowym odpowiednikiem cyfry 8 będzie F lub W. "Pisane" małe f przypomina ósemkę. Dźwiękowym odpowiednikiem cyfry 9 będzie P lub B. Odwrócone 9 przypomina P. Dźwiękowym odpowiednikiem cyfry 0 będzie S lub Z. Jest to pierwsza litera w słowie "zero". Aby łatwo zapamiętać przypisane cyfrom spółgłoski wystarczy zapamiętać: ToNa MoReLi i JuKa W BaZiach. Następne cyfry: 11 - TaTo, 12 - DoN (Kichot), 13 - DoM, 14 - TiR, 15 - TaLerz, 16 - TuJa, 17 - TKacz, 18 - ToFfi, 19 - DaB, 20 - NoS, 21 - NiT, 22 - NeoN, 23 - NeMo, 24 - NuR, 25 - NiL.
- technika mnemoniczna synestezja: na początku trzeba zaznaczyć, iż nazwanie synestezji techniką mnemoniczną jest nadużyciem. Jednak sama zdolność do synestezji ułatwia zapamiętywanie. Synestezja to rodzaj współdziałania zmysłów, w wyniku, którego człowiek nią obdarzony odbiera rzeczywistość dużo pełniej niż zwykle. Cecha ta rozpoznawana jest raz na 20- 25 tysięcy urodzin i to przede wszystkim u kobiet. Zdaniem A.Rogowskiej (2002) integracja w synestezji smakowej, dotykowej czy muzycznej, o pierwotnych atrybutach i komponencie emocjonalnym, prawdopodobnie dokonuje się we wczesnych filogenetycznie strukturach mózgu limbicznego, natomiast synestezja językowa – na poziomie kory mózgowej”(s. 473). Osoby z synestezją potrafią widzieć dźwięki lub odczuwać kolory. Raz aktywowana umiejętność pozostaje na całe życie. Aktualne badania nad synestezją obejmują między innymi dziedziczenie tej cechy (T. Ghose, 2017) i wskazują, że „doświadczenie zjawiska synestezji może wynikać z pewnej formy

połączenia między pewnymi obszarami mózgu, które zazwyczaj są rozdzielone” (R.E. Cytowic, 1995, 123). Poza opisanymi powyżej zdolnościami osoby te mają ponadprzeciętną inteligencję oraz wyobraźnię przestrzenną. Są leworęczni i mogą mieć kłopoty z lateralizacją. Szybko uczą się języków obcych i przyswajają wiedzę. Mają kłopoty w operowaniu liczbami. „Około 17% synestetyków wykazuje podatność na doznania paranormalne, takie jak *deja vu*, sny prorocze lub wyczuwanie obcej obecności, gdy nikogo nie ma w pobliżu” (R.E. Cytowic, 1982, 23). Potwierdzają to aktualne badania nad mózgiem gdzie stwierdzono, że synestezja przypomina wiele innych zjawisk, z których wszystkie mają coś wspólnego z odmiennymi stanami świadomości (np. padaczka skroniowa). Po zbadaniu wielu przypadków osób z synestezją R. E. Cytowic (1995) podaje pięć kryteriów diagnozowania synestezji: „1. Mimowolność. Synestetycy nie potrafią kontrolować swoich wrażeń zmysłowych, jednak koncentracja uwagi może wpłynąć na wzrost siły przeżycia; 2. Projekcja. Wywoływane wrażenia zmysłowe są spostrzegane nie, jako wyobrażenia wewnątrz umysłu, ale jako projekcje zewnętrzne, znajdujące się blisko twarzy lub ciała; 3. Trwałość i niepowtarzalność. Konkretny bodziec wywołuje zawsze te same wrażenia zmysłowe. W przeciwieństwie do asocjacji zależnych od wielu czynników(kultura, zdobyta wiedza, doświadczenie) modyfikujących skojarzenia, synestezje są niezmiennie w ciągu życia jednostki; 4. Pamięć. Wywoływane wrażenia zmysłowe są wyraźne i żywe w pamięci nawet wówczas, gdy bodziec, który je uruchomił, został zapomniany; 5. Emocje. Synestetycy mają silne uczuciowe przekonanie o realności wrażeń zmysłowych, które odczuwają. Synestezja jest często połączona z uczuciem zachwyty, a nawet ekstazy” (s. 121-124). Naukowcy szacują, że występuje około 50 form synestezji. Najpopularniejsze to zdaniem I. Sidorowskiej(2001): synestezja lingwistyczna: wrażenia zmysłowe wywoływane są przez jednostki lingwistyczne, takie jak: litery, cyfry, słowa (imiona, dni tygodnia, miesiące, pory roku itd.) i wywołują one wrażenia w zmysłach związanych ze słuchem, wzrokiem, smakiem, dotykiem; synestezja muzyczna: doznawanie kolorowych lub smakowych wrażeń podczas słuchania muzyki; synestezja audio motoryczna: zasłyszane dźwięki wywołują przymusowe przyjęcie pozycji ciała.

- technika mnemoniczna system alfabetyczny: podrzędna technice haków tu hakami są litery alfabetu. Z.W. Brześkiewicz (1995) proponuje: A agrafka; B bez; C cel (tarcza); D deska; E ekierka; G

gerber; H hak; I Iza; J jota (hiszpański taniec ludowy); K kamień; L elki (futro); Ł Ełk (rzeka); M eminencja(biskup); N encyklopedia; O oczy; P pestka; Q kufel; R erka (karetka pogotowia); S Eskimos; T teczka; U usta; V fałda; W wujek(mężczyzna); X ixi (proszek doprania; Y igrek; Z zetor (traktor).

- technika mnemoniczna: Zasada 80/20 (zasada Pareto): została sformułowana w 1897 roku przez włoskiego ekonomistę, markiza Gilfreda Pareto. Autor założył, że 80% konsekwencji wypływa tylko z 20% przyczyn. Inaczej mówiąc, skromniejszymi środkami i mniejszym wysiłkiem można osiągnąć większe efekty. Zasada 80/20 jest niezgodna z naszym intuicyjnym przekonaniem, że wszystkie przyczyny będą miały takie samo znaczenie. Kierując się tą zasadą, należy wyszukiwać te czynności, które przynoszą największe efekty, pomijając inne, mniej wartościowe, optymalizując w ten sposób nasze działania (T.Urban, 2011). Kolejność pracy z materiałem do nauczania się polega na: wybraniu tylko tych informacji, które są optymalne, dają nam najwięcej wiedzy i są bazą (na ich podstawie możemy wydedukować znacznie więcej); zapamiętaniu wybranych kluczowych informacji korzystając z technik zapamiętywania); dalszy czas i wysiłek (80%) należy poświęcić na zapamiętanie 20% kluczowych informacji.
- techniki pamięciowe: opierają się na angażowaniu do pracy obu części naszego mózgu, co sprawia, że prawa półkula nie tylko „nie nudzi się” i „nie przeszkadza”, ale dodatkowo znacząco zwiększa efektywność pracy pamięci. W literaturze przedmiotu opisanych jest wiele technik pamięciowych (T. Buzan, 2003, 2004; C.Hannaford, 2003; G. Dryden, J. Voss, 2003), Najciekawsze to: technika haków; technika lokacji/ umieszczania; technika liczbowo – obrazowa; technika łańcuchowa; technika Mind Map (mapowania);_zasada 80/20.
- uczenie się: typy uczących się: według J. Pólturzyckiego, (2012) który proponuje podział w zależności jak uczeń przyswaja sobie wiedzę pamięciową i jak ją łączy z posiadanym doświadczeniem teoretycznym i praktycznym. Wyróżnia, zatem: typ przenoszący, czyli uczący się systematycznie na każdej lekcji, jest aktywny dyskutuje i spiera się, automatycznie wiąże i wykorzystuje wiedzę z doświadczeniem; typ uczący się lekcjami, czyli opanowuje każdą lekcję pamięciowo osobno bez oglądu całości, nie włącza nabytej wiedzy do modyfikowania wiadomości; typ rozstrzelony, czyli uczeń, który uczy się bezpośrednio, słabo zapamiętuje, ale łatwo wydobywa

sens całości materiału, w sposób oryginalny wykorzystuje to, co się nauczył, zadaje ciekawe pytania.

- uczenie się przez emocje: emocjonalne uczenie się wymaga przypomnienia o trzech perspektywach udziału emocji w tym procesie: perspektywa biologiczna; perspektywa poznawcza; perspektywa konstruktywistyczna: W podejściu biologicznym emocje to gniew, strach, szczęście, miłość, wstręt i smutek. Emocje wzmagają naszą skłonność do działania i nadają mu ekspresywności. W podejściu poznawczym zaś, emocje klasyfikujemy zgodnie z normami społecznymi i tak je staramy się porządkować tłumiąc lub podkreślając. W podejściu konstruktywistycznym emocjami nadajemy znaczenie naszej wiedzy i kształtujemy właściwą dla siebie ekspresywność emocjonalną. Emocje nadają także kształt naszym wspomnieniom i związanej z nimi wiedzy. Doświadczanie zarówno emocji jak i racjonalności sprzyja utrwalaniu zachowań osobniczych. Zachowania te mogą dopuszczać mechanizmy emocjonalne w taki stopniu, aby jednostka uznała swoje zachowania, jako pożądane i przynoszące jej korzyści.
- umiejętności podstawowe dla zawodu: niezbędne do wykonywania konkretnego zawodu i zawierają główne umiejętności potrzebne do efektywnego wykonywania zadań zawodowych.
- wzory uczenia się: zorganizowane podejście do wykonania jakiegoś zadania. Wyróżnia się następujące wzory uczenia się: = uczenie się pod wpływem wzmocnień zewnętrznych; = aktywne przetwarzanie informacji; = uczenie się społeczne(we współpracy); = uczenie się całościowe (osobowościowe).
- zasady koncentracji: według C. Hannaford (2003): 1. Postaraj się wzbudzić w sobie ciekawość i zainteresować się tym, czego masz się nauczyć. Mów „chcę” (to mobilizuje), a nie „muszę” (to walka z samym sobą); 2. Zaplanuj sobie pracę — 8 minut planowania oszczędzi Ci godzinę pracy w ciągu dnia: nie planuj zbyt dużo na jeden dzień, nie planuj na „ideał”, tylko dla siebie, plany tygodniowe zapisuj na kartce, z uwagami o wykonaniu, pamiętaj o czasie na odpoczynek, przeplataj pracę umysłową pracą fizyczną; 3. Organizacja to także: umiejętność dokonywania wyboru i rezygnacji, umiejętność wykonywania właściwych czynności we właściwym czasie, stosowanie metod zapamiętywania i uczenia się w zależności od rodzaju pracy; 4. Stwórz sobie odpowiednie warunki zewnętrzne: zadbaj o wygodną, w miarę wyprostowaną pozycję, by nie zakłócać krążenia, wybierz stałe miejsce, aby zawsze kojarzyło Ci się z nauką utrzymuj w nim porządek; 5. Rób przerwy, bowiem aby

zmaksymalizować zapamiętywanie, należy często robić przerwy w uczeniu. Jeżeli wiadomo, że zapamiętywanie jest najlepsze na początku i końcu czasu poświęconego na uczenie, to logika wskazuje, że trzeba maksymalizować liczbę „początków” i „końców”, aby skrócić do minimum czas „pośrodku”, podczas którego stopień zapamiętywania gwałtownie spada; 6. Najlepszym „odcinkiem czasowym” do nauki jest 30 do 45 minut z 5-minutową przerwą. Przerwy ponad 10-minutowe są już „nieproduktywne”. 7. Przerwę najlepiej przeznaczyć na ćwiczenia fizyczne, głębokie oddychanie, taniec itp.; 8. Nie wkuwaj, tylko myśl. Dostrzegaj przyczyny i skutki, wzajemne zależności i powiązania; 9. Zaplanuj naukę tak, by po sobie następowały kontrastujące tematy i zagadnienia; 10. Komentuj zagadnienia, które przyswajasz, rozmawiaj ze sobą; 11. Używaj kolorów i podkreśleń; 12. Używaj skojarzeń i mnemotechnik; 13. Znajdź cel, dla którego się uczysz.

4.2.3. Zasady nauczania – uczenia się (kształcenia): to normy postępowania dydaktycznego sprzyjające racjonalizacji i optymalizacji procesu kształcenia, a w konsekwencji uzyskaniu maksymalnej jego efektywności.

- zasada efektywności: wymaga precyzyjnego i adekwatnego do potrzeb jednostki sformułowania celów kształcenia oraz odpowiedniego do nich doboru treści, metod, form i środków dydaktycznych. Realizacja zasady wymaga uwzględnienia: aspektu skuteczności; aspektu ekonomiczności; aspektu odpowiedniości (warunkowanej indywidualnie, grupowo, zbiorowo).
- zasada indywidualizacji i zespołowości: polega na wykonywaniu zadań i czynności związanych z uczeniem się przez uczniów w formach indywidualnych i zespołowych. Realizacja tej zasady wymaga: dostrzegania w zespołach i grupach uczniowskich jednostek najbardziej utalentowanych w określonych rodzajach działalności; różnicowania zadań dydaktycznych w celu lepszego wykorzystania jednostek szczególnie uzdolnionych; stosowania indywidualnego podejścia w stosunku do jednostek mających trudności w opanowaniu wiedzy i umiejętności; jak najdokładniejsze poznanie właściwości, cech osobowych dzieci i młodzieży, co umożliwi dostosowanie metod, form i środków do ich możliwości percepcyjnych, ale także dokonanie obiektywnej oceny pracy. Wskazane jest, aby: w tematyce poszczególnych przedmiotów umieszczać treści wymagające zespołowego i indywidualnego działania tak, aby jednocześnie wykorzystywać indywidualny potencjał jednostek; stosować różne formy pracy zespołowej; stwarzać możliwości pełnienia przez jednostki różnych funkcji organizacyjnych.
- zasada łączenia teorii z praktyką: prowadzenie zajęć dydaktycznych w taki sposób, aby uczniowie widzieli użyteczność praktyczną przyswajanej przez siebie wiedzy i umiejętności, a tym samym i sensu uczenia się. Do podstawowych form można zaliczyć: łączenie myślenia i poznawanych treści o charakterze praktycznym z

myśleniem i treściami o charakterze teoretycznym (operatywność wiedzy); łączenie zdobytych wiadomości w struktury i posługiwanie się nimi w praktyce zwłaszcza przy zdobywaniu nowych wiadomości (weryfikacja); łączenie nauki z techniką; łączenie poznania z działaniem.

- zasada operatywności wiedzy: stosując tą zasadę nauczyciel winien mieć na względzie nabywanie przez uczniów umiejętności operowania wiedzą i umiejętnościami, które posiadli. W tym celu zadania powinny mieć charakter problemowy. Tego rodzaju zadania pozwalają na prawidłowe formułowanie problemów do rozwiązania, poszukiwania rozwiązań (typowych i nietypowych) i ich weryfikacji. W tak organizowanym procesie uczeń ma możliwość odnajdowania powiązań między wiedzą, którą nabył a problemami naukowymi i życiowymi.
- zasada pogłębłości: zespół norm, które wywodzą się z prawidłowości procesu kształcenia, dotyczących poznania rzeczywistości na podstawie obserwacji, myślenia i praktyki od konkretnego do abstrakcji i od abstrakcji do konkretnego. Może mieć charakter ilustracyjny (pokazywanie określonych przedmiotów lub modeli, które zastępują rzeczywistość) lub operacyjny (kojarzenie poznania z działaniem, schematy działania). Ważną cechą jest respektowanie drogi między abstrakcją a konkretem.
- zasada przystępności: według słów J.A.Komeńskiego (Wielka dydaktyka) „Czynić naukę łatwą i przyjemną”, a zatem: przechodzić od tego, co jest bliższe, do tego, co jest dalsze; przechodzić od tego, co jest łatwiejsze, do tego, co jest trudniejsze; przechodzić od tego, co jest uznane, do tego, co nowe i nieznanne; uwzględniać różnice w tempie uczenia się i stopniu zaawansowania w nauce poszczególnych uczniów. Ważnym kryterium jest rozwój psychofizyczny ucznia tak, aby optymalnie wykorzystać proces uczenia się.
- zasada samodzielności: sprzyja samodzielności myślenia i działania ucznia. Przejawia się to poprzez: wybór i planowanie pracy; wykonywanie pracy; sprawdzanie wykonanej pracy. Nauczyciel stosując tą zasadę powinien odpowiednio do możliwości uczniów dobrać zadania i czynności, które będą wykonywać samodzielnie. Ważną staje się motywacja ucznia, który po samodzielnej efektywnej pracy nabiera wiary we własne możliwości.
- zasada systematyczności (systemowości): realizowana jest poprzez logiczne uporządkowanie treści kształcenia w programach kształcenia i w podręcznikach szkolnych oraz przekazywanie wiedzy

zgodnie z określonymi regułami (systematyczność; systemowość: stosunki czasowe przestrzenne i ilościowe oraz stosunki przyczynowo – skutkowe; całościowość: korelacja wewnątrzprzedmiotowa i międzyprzedmiotowa). Zasada w praktyce polega na: skutecznym zaznajamianiu uczniów z nowym materiałem, które powinno być poprzedzone określeniem stanu ich dotychczasowej wiedzy oraz prowadzone w sposób umożliwiający systematyczne nawiązanie do tej wiedzy; nowy materiał wymaga podzielenia go na mniejsze części (zagadnienia); należy akcentować treści najważniejsze, które po włączeniu ich do systemu wiedzy już posiadanej będą stanowić podstawę szerszego systemu wiedzy; wiedzę należy przekazywać rytmicznie, czyli w regularnych odstępach czasu. Zasada systematyczności wymaga od nauczycieli i uczniów: systematycznego przygotowania się do zajęć dydaktycznych; wdrażania uczniów do systematycznego wysiłku; stosowania systematycznej kontroli prac domowych; stosowania systematycznego sprawdzania i oceniania wyników kształcenia.

- zasada świadomej aktywności: wyzwalanie u uczących się świadomej aktywności, czyli czynnego, ale zarazem świadomego i zaangażowanego uczestnictwa w procesie uczenia się (indywidualna i grupowa motywacja). Reguły dydaktyczne, które kierują tym procesem to: uświadamianie uczniom celów kształcenia oraz potrzeby posiadania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin nauki, przekazywanej w trakcie poszczególnych przedmiotów nauczania i pewnych partiach materiału programowego oraz w konkretnych zajęciach dydaktycznych; systematyczne rozwijanie zainteresowań uczniów; przekonanie o potrzebie samodzielnego utrwalania przekazywanej w czasie zajęć wiedzy i umiejętności; stwarzanie warunków sprzyjających wyzwalaniu aktywności uczących się. Aktywizowanie uczniów przez nauczyciela wymaga: prawidłowego przygotowania zajęć; wyzwalania dodatkowej motywacji; stawiania zadań wymagających autentycznej nie pozornej aktywności uczniów; różnorodności metod, form i środków dydaktycznych; samodzielnego podejmowania decyzji i zadań oraz wielostronnej aktywności (intelektualnej, emocjonalnej, praktycznej).
- zasada trwałości wiedzy, umiejętności i nawyków: konieczność takiego organizowania procesu kształcenia, który umożliwi uczniom jak najtrwalsze zapamiętanie poznanych wiadomości i opanowanych umiejętności, aby w odpowiednich sytuacjach efektywnie je wykorzystać. Reguły dydaktyczne w tej zasadzie to: zainteresowanie uczniów nowym materiałem (motywacja); zapewnienie uczniowi

aktywnego udziału w zajęciach (płaszczyzna organizacyjna i dydaktyczna); ćwiczenia utrwalające materiał np. techniki mnemoniczne lub zasady neurodydaktyki); częstotliwość powtórzeń (krzywa zapominania); systematyzowanie wiadomości; łączenie wiedzy w logiczne całości; naukowa i praktyczna weryfikacja wiedzy; systematyczna kontrola i ocena pracy; wdrażanie do naukowej weryfikacji praw, zasad i reguł.

- zasada wdrażania do kształcenia ustawicznego: kształtowanie u uczniów i absolwentów przekonania o wartości ciągłego doskonalenia się oraz umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy. Realizacja zasady wymaga: stawiania zadań wymagających sięgania do literatury i innych źródeł informacji; rozwijanie zainteresowań zawodowych; kształtowania motywacji do samodoskonalenia się zawodowego; umiejętności selekcjonowania informacji; umiejętności gromadzenia i przechowywania wiedzy; umiejętności wyboru źródeł wiedzy, poznania technik i metod pamięciowych i ich praktycznego stosowania.
- zasady nauczania – uczenia się (kształcenia): normy postępowania dydaktycznego, których przestrzeganie pozwala nauczycielowi zaznajamiać uczniów z podstawami usystematyzowanej wiedzy, rozwijać ich zainteresowania i zdolności poznawcze, wpajać im określone poglądy i przekonania oraz wdrażać do samokształcenia. Możemy wyróżnić następujące zasady: = zasadę systemowości; = zasadę pogładowości; = zasadę samodzielności; = zasadę związku teorii z praktyką; = zasadę efektywności; = zasadę stopniowania trudności; = zasadę związku indywidualizacji i uspołecznienia.

2.2.4. Ognia procesu kształcenia: *dyrektywy postępowania dydaktycznego, momenty, fazy czynniki warunkujące skuteczność kształcenia. Ognia dotyczą każdego zajęcia dydaktycznego, niezależnie od jego charakteru (każdemu tokowi kształcenia odpowiadają inne ognia). Ognia to wspólne elementy zróżnicowanego ze względu na treści, cele, szczeble edukacji i przyjęte założenia procesu kształcenia. Teoretyczną podbudowę ogniw stanowi teoria stopni formalnych J.F. Herbarta (jasność, kojarzenie, system, metoda) oraz W. Reina (przygotowanie, podanie, powiązanie, zebranie, zastosowanie). R.M. Gagne, L.J. Briggs, W.W. Wager, 1992) twierdzą, iż zadaniem ogniw procesu kształcenia jest: przyciągnięcie uwagi; poinformowanie ucznia o celu uczenia się; pobudzenie przypominania materiału stanowiącego warunki wstępne; przedstawienie materiału bodźcowego (materiału nauczania); kierowanie przebiegiem uczenia się; wywołanie zachowania wykonawczego; dostarczenie informacji zwrotnej dotyczącej poprawności zachowania wykonawczego; ocena zachowania wykonawczego; wzmaganie trwałości i transferu uczenia się; recepcja bodźców i stworzonych przez nie wzorców impulsów nerwowych; odzyskanie wcześniej nauczonego materiału z pamięci długoterminowej i przeniesienie go do pamięci operacyjnej; wydobywanie cech wyróżniających dla umożliwienia percepcji selektywnej; kodowanie semantyczne, wskazówki naprowadzające na odzyskiwanie materiału z pamięci; uruchamianie organizacji wypowiedzi; wprowadzenie wzmocnienia; uruchomienie odzyskiwania z pamięci, umożliwienie zajęcia wzmocnienia; dostarczanie strategii i wskazówek naprowadzających, potrzebnych do odzyskiwania wiedzy z pamięci.*

- ognia w toku podającym według W. Okonia (2003): autor uważa, iż do czynności nauczyciela kolejno należą: działania sprzyjające uświadamianiu uczniom celów i zadań kształcenia; zaznajamianie uczniów z nowymi rzeczami i zdarzeniami; kierowanie procesem nabywania pojęć; kierowanie procesem poznawania prawidłowości i praw naukowych; kierowanie procesem przechodzenia od teorii do praktyki; organizowanie zajęć praktyczno – wytwórczych; sprawdzanie i ocena osiągniętych przez uczniów kompetencji. Do czynności ucznia zaś należą: działania służące wytworzeniu pozytywnej motywacji do nauki stosownie do zaaprobowanych celów; poznawanie nowych rzeczy i zdarzeń; procesy uogólniania służące wytworzeniu pojęć; poznawanie prawidłowości i praw naukowych oraz systematyzowanie wiedzy; nabywanie umiejętności i nawyków; działania praktyczne służące wytwarzaniu przedmiotów i zmian w otoczeniu oraz samokontrola osiągnięć uzyskiwanych w toku uczenia się.
- ognia w modelu nauczania bezpośredniego: wiedza konieczna do opanowania prostych i złożonych umiejętności oraz w uczeniu się

silnie ustrukturyzowanej wiedzy deklaratywnej, której można nauczyć się „krok po kroku”. Uporządkowanie działań w tym modelu to: podanie celów i wywołanie nastawienia; pokaz wiedzy lub umiejętności; ćwiczenia pod kierunkiem; sprawdzenie opanowania wiedzy; rozbudowane ćwiczenia, transfer (przeniesienie) umiejętności na bardziej złożone umiejętności.

- ogniwa w podającym toku według W.P. Zaczyńskiego (1990): zdaniem autora kolejno należy wskazać: tworzenie ładu zewnętrznego i wewnętrznego; poznawanie faktów jednostkowych; kształtowanie pojęć; wiązanie teorii z praktyką; kształtowanie umiejętności i nawyków; utrwalanie wiadomości i umiejętności; kontrola i ocena uzyskanych wiadomości i stopnia opanowania umiejętności.
- ogniwa w procesie nauczania i uczenia się: dotyczą poszczególnych momentów procesu nauczania i uczenia się a także jego przebiegu oraz oczekiwanych wyników. Występują w postaci dyrektyw postępowania. W zależności od toku lekcji można wskazać następujące ogniwa: = uświadamianie sobie przez uczniów celów i zadań dydaktycznych; = poznawanie nowych faktów; = nabywanie pojęć; = utrwalanie wiadomości; = przechodzenie od teorii do praktyki; = wykonywanie zadań dydaktyczno – wytwórczych; = kontrola i ocena wyników nauczania.
- ogniwa w toku ekspozycyjnym według W.Okonia (2003): autor zalicza do nich: przygotowanie klasy do pracy; poznanie i zrozumienie wiadomości o eksponowanym dziele i jego twórcy; uczestnictwo w ekspozycji dzieła; dyskusja na temat głównych wartości dzieła, twórcza aktywność ucznia w zależności od charakteru dzieła.
- ogniwa w toku operacyjnym według W.Okonia (2003): autor zalicza do nich: przygotowanie klasy do pracy i sprawdzenie zadania domowego; uświadomienie sobie przez uczniów celu zdania, które ma być wykonane w czasie lekcji; ustalenie modelu działania; wzorowy pokaz danej czynności; wykonanie pierwszych działań przez uczniów pod kontrolą nauczyciela; systematyczne odpowiednio urozmaicone ćwiczenia; zadanie pracy domowej sprzyjającej utrwaleniu sprawności.
- ogniwa w toku poszukującym według Cz. Kupisiewicza(2006): autor wskazuje kolejne czynności: uświadomienie problemu; sformułowanie problemu; formułowanie hipotez; empiryczna weryfikacja; włączenie nowej wiedzy do systemu już posiadanej.

- ogniwa w toku poszukującym według W.Okonia (2003): autor nazywa to także tokiem problemowym: znalezienie się ucznia w sytuacji problemowej i sformułowanie wynikających z niej pytań; wyłonienie na podstawie samodzielnych poszukiwań odpowiedzi na te pytania; sprawdzanie tych odpowiedzi na drodze teoretycznej i praktycznej; uporządkowanie wiadomości i odpowiednie jej utrwalenie; zastosowanie wiadomości w nowych sytuacjach.

4.2.5. Treści kształcenia: *to, czego się naucza (B. Niemierko, 2003), całokształt podstawowych wiadomości i umiejętności z dziedziny nauki, techniki, kultury, sztuki oraz praktyki społecznej, przewidziany do opanowania przez uczniów podczas ich pobytu w szkole (Cz. Kupisiewicz, 2006). Zdaniem F. Bereźnickiego (2001) treściami kształcenia określa się system wzajemnie ze sobą powiązanych wiadomości, umiejętności, nawyków i doświadczeń. Treści można podzielić na treść planowaną (treść nauczania w okresie przygotowania programu – w tym autorskiego), poznawaną (uczniowie mają okazję ją opanować) oraz treść opanowaną (treści nauczania po zakończeniu procesu dydaktycznego) (B. Niemierko,2007).*

- dobór treści kształcenia: musi spełniać określone wymagania. Do podstawowych zalicza się między innymi: możliwości uczniów, rozwój nauki, możliwości realizacji itp.. Ogólnie wyróżniamy następujące teorie doboru treści kształcenia: = materializm dydaktyczny; = formalizm dydaktyczny; = utylitaryzm dydaktyczny; = materializm funkcjonalny; = egzemplaryzm; = teoria problemowo – kompleksowa; = strukturalizm; = teoria programowania dydaktycznego.
- treści kształcenia: kryteria doboru: (J.Pólturzycki, 2012) kryterium naukowe: treści kształcenia muszą być zgodne ze współczesną nauką; kryterium społeczno-polityczne: treści kształcenia, które odpowiadają potrzebom życia społecznego i ustroju politycznego; kryterium tradycja i kultura; kryterium rozwój psychofizyczny; kryterium aksjologiczno-teleologiczne.
- treści kształcenia: wymiary: cele kształcenia; materiał nauczania; wymagania programowe.
- treści kształcenia: teorie doboru: 1. tradycyjne: teoria materializmu dydaktycznego (encyklopedyzm dydaktyczny – pamięć- J.A. Komeński); teoria formalizmu dydaktycznego (rozwijanie sprawności myślenia – rozum- Kartezjusz, Kant); teoria utylitaryzmu dydaktycznego (pragmatyzm- uczyć się tego, co przydatne –J. Dewey), 2. współczesne: teoria materializmu funkcjonalnego (integracja trzech tradycyjnych teorii – integracja poznania i działania – W. Okoń); teoria strukturalizmu dydaktycznego (koncentracja na wiedzy, która tworzy strukturę danej dziedziny

nauki – K. Sośnicki); teoria problemowo- kompleksowa(podstawą działalności poznawczej uczniów powinny być interdyscyplinarne problemy - B. Suchodolski); teoria egzemplaryzmu (przedstawiać „ punkty węzłowe „ paradygmaty, a nie encyklopedyczną wiedzę - E. Meyer), 3. pozostałe: teoria funkcji życiowych (obszary życia: wyżywienie, mieszkanie, wypoczynek, aktywność zawodowa i kulturalna – J. Szczepański); teoria programowania dydaktycznego (podstawowe zagadnienia, między którymi należy zauważać związki i dać uczącym możliwość do odwoływania się do własnych przykładów – Cz. Kupisiewicz); teoria rdzeni treściowych (wyróżnić rdzenie (program minimum) a następnie obudować je innymi treściami (wiedza uzupełniająca); teoria przedmiotowa (wiedzę zestawia się w przedmioty); teoria szerokich pól treściowych (integrowanie wiedzy z praktyką poprzez nauczanie naprzemienne: teoria- praktyka- teoria itd.

- materiał nauczania: to wskazanie informacji/wiadomości z zakresu przedmiotu/dyscypliny, wobec której formułuje się cele kształcenia. Materiał kształcenia to jeden z wymiarów treści kształcenia.
- materiał nauczania: kryteria opracowania: a: kryteria selekcji i uszczegółowienia materiału: wartościowanie haseł zawartych w Podstawie programowej (szczebel szkoły, dziedzina, przedmiot, kurs) z uwzględnieniem odbiorcy programu oraz warunków realizacji; powtórne wartościowanie poprzez określenie: odpowiedniości (np. ze względu na potrzeby, możliwości uczniów, możliwości osiągnięcia celów itp.); ważności (np. ze względu na współczesne osiągnięcia w danej dziedzinie, tradycję, powiązania z odpowiednimi elementami materiału nauczania innych przedmiotów lub etapach edukacji); zrównoważonych doświadczeń (np. ze względu na potrzeby uczniów a oczekiwaniami społecznymi wobec absolwentów, relacje między egalitaryzmem a elitaryzmem kształcenia); b) organizacja materiału nauczania poprzez wykorzystanie: 1. zasady zależności: pierwszy wymiar: sekwencyjność rozumiana za H. Komorowską, (1999) jako czasowy lub lokalizacyjny porządek (np. chronologia, od całości do części itp.); drugi wymiar: kontynuacja rozumiana za S. Dylakiem, (2000) jako przedłużone (rozłożone w czasie) zajmowanie się danym zagadnieniem. Możemy wyróżnić kontynuację liniową, spiralną oraz wertykalną; 2. zasady budowania pól tematycznych wokół centralnych zagadnień. Centralne zagadnienia to „podstawowe dla danego obszaru materiału nauczania typy interakcji między uczniem, materiałem a nauczycielem(...).Centralne zagadnienia

edukacyjne ustalamy poszukując odpowiedzi na takie pytania, jak:, w jaki sposób, przede wszystkim udostępniamy uczniom materiał nauczania w danej jednostce metodycznej; jakie typy interakcji będą dla uczniów atrakcyjne, interesujące, dostatecznie wymagające, a także bezpieczne (fizycznie i psychologicznie); jakie centralne zagadnienia nauczania mogą wspierać współpracę w grupie; jak zamierza się różnicować te kluczowe zagadnienia dla uczniów na różnym poziomie zdolności; jak wprowadzać uczniów w dany materiał nauczania” (D. Dylak, 2000, s. 68 – 69).

4.2.6.Cele kształcenia: *planowane i zamierzone założenia dotyczące realizacji pożądaných zmian w wiedzy i umiejętnościach uczniów następujące pod wpływem procesów kształcenia. Do podstawowych zasad formułowania celów kształcenia między innymi można zaliczyć: dostosowanie celów do indywidualnych możliwości; cele uzasadnione potrzebami społecznymi i indywidualnymi; cele jednoznacznie i jasno sformułowane; cele wykonalne; cele sprawdzalne; cele wskazujące zmiany, jakie chcemy uzyskać.*

- cele edukacji szkolnej: „sensowne, świadome, z góry oczekiwane, planowane a zarazem oczekiwane efekty systemu edukacji narodowej” (K. Denek, 1994, s.35). W dużym stopniu są one projekcją przyszłości która „wpisuje się” w ustrój polityczny, tradycje kulturowe i historyczne kraju lub grupy państw. Cele edukacyjne szkoły mają kilka funkcji: scalają różne szczeble edukacji porządkując strukturę i poziomy wymagań programowych; muszą być realne, rzeczowe i precyzyjne, a zatem posiadać wskaźniki poziomu ich realizacji i możliwość weryfikacji; stanowić zwartą podbudowę aksjologiczną; być czytelne i zrozumiałe dla ogółu społeczeństwa.
- cele kształcenia: kryterium potrzeby: cele ogólne (społeczne) np.: opanowanie wiedzy ogólnej niezbędnej do wszechstronnego rozwoju osobowości; nabycie umiejętności służących dobremu funkcjonowaniu w otaczającej rzeczywistości i racjonalnemu jej zmienianiu; kształtowanie odpowiednich systemów wartości, przekonań, poglądów i postaw istotnych dla rozwoju tego społeczeństwa. Cele indywidualne (podmiotowe) np.: podniesienie ogólnego poziomu sprawności umysłowej, krytycznego myślenia, przewidywania skutków działań, kształtowanie umiejętności wykorzystywania posiadanej wiedzy do rozwiązywania różnorodnych problemów i zdań; rozwijanie zainteresowań i zdolności.
- cele kształcenia: kryterium zakres znaczeniowy: cele ogólne: zwane inaczej ideałami, nadają kierunek działaniom pedagogicznym i mają wymiar ponadczasowy; cele pośrednie: przyjmują postać zadań rozumianych, jako wytyczne do realizacji określonych zamiarów w konkretnym czasie (np. po ukończeniu określonego etapu edukacji); cele szczegółowe: operacyjne (mierzalne) i nieoperacyjne.

- cele kształcenia: kryterium podejście tradycyjne: cele poznawcze: wyposażenie uczniów w system podstawowych wiadomości, umiejętności i nawyków. Wyróżniamy kategorie: wiadomości, analiza, synteza, rozumienie, zastosowanie o ocena; cele kształcące: rozwój sprawności umysłowej i fizycznej uczących się oraz ich zainteresowań i zdolności; cele wychowawcze: kształtowanie wielostronnie rozwiniętej osobowości, a szczególnie takich jej składników jak: przekonania, poglądy, opinie, postawy.
- cele kształcenia: źródła: system wartości uniwersalnych; założenia ustrojowe państwa (Konstytucja); tradycje kulturowe; podstawowe założenia ogólnonarodowego systemu edukacyjnego; doświadczenia z realizacji dotychczasowych reform oświaty; aktualne tendencje edukacyjne; potrzeby i oczekiwania określonych środowisk zawodowych i lokalnych; indywidualne zainteresowania i potrzeby uczących się.
- cele uczenia się (teoria działania): oparta na celach uczenia zdaniem C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014) wprowadza konieczność przestrzegania określonych zasad: „określanie celów uczenia się jest podstawowym warunkiem uczenia się przez uczniów treści istotnych dla nich oraz skutecznego nauczania; bieżąca lekcja powinna stanowić element szerszej ścieżki uczenia się w drodze do osiągnięcia celu edukacyjnego; cel staje się celem uczenia się jedynie wtedy, kiedy nauczyciel i uczniowie kierują się nim podczas bieżącej lekcji; każda lekcja wymaga prezentacji zrozumienia materiału, aby jej cel był całkowicie jasny dla uczniów; kompetentni nauczyciele towarzyszą uczniom w cyklu uczenia się kształtującego, aby nauczanie i uczenie się było widoczne oraz by maksymalnie zwiększać możliwość udzielania uczniom konstruktywnej informacji zwrotnej; określanie konkretnych, właściwych i odpowiednio ambitnych celów oraz zobowiązanie się do ich przestrzegania prowadzi do poprawy wyników uczniów i zwiększenia ich motywacji do nauki; celowe kształtowanie uczniów zdolnych do oceny swojej pracy jest istotnym krokiem w stronę wyrównania różnic w wynikach uczniów; to, co uczniowie faktycznie robią w trakcie bieżącej lekcji, jest jednocześnie źródłem, jak i miarą efektów, jakie przynoszą starania na rzecz poprawy wyników; doskonalenie procesu nauczania i uczenia się wymaga od wszystkich w szkole – nauczycieli, uczniów i dyrektorów – definiowania konkretnych celów uczenia się i kryteriów sukcesu” (s.24-25). Zatem cele uczenia się w koncepcji C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014) to „ przyjazne uczniom opisy – zawierające słowa, obrazy, działania albo kombinację tych

elementów, które prezentują uczniom to, czego chcesz, aby się nauczyli lub by to osiągnęli w trakcie bieżącej lekcji. Jeśli umiejętnie je przekazujemy, stają się one rzeczywistymi celami, które widzą uczniowie i do których mogą zmierzać. Tak określone cele stają się również celami dorosłych pracujących w szkole, odpowiedzialnych za planowanie, monitorowanie, ocenę i poprawianie jakości nauczania, aby poprawiać wyniki wszystkich uczniów”(s.22). W teorii tej cel dydaktyczny opisuje założony efekt oraz sposób zmierzenia konkretnych rezultatów, określając poziom realizacji celu z punktu widzenia nauczyciela. Zawiera efekty pracy, ich warunki i kryteria oceny. Cel uczenia się zaś opisuje założony efekt procesu uczenia się w trakcie konkretnej lekcji oraz sposób zmierzenia konkretnych rezultatów, określając poziom realizacji celu z punktu widzenia ucznia. Obejmuje konkretne cele dla bieżącej lekcji.

- cele uczenia się: dyrektorzy: poprzez bezpośredni wgląd „potrafią coraz lepiej: dostrzegać, jakie są czynniki sprzyjające i niesprzyjające uczeniu się i osiąganiu wyników przez wszystkich uczniów oraz grupy uczniów na poziomie poszczególnych klas; wykorzystują najnowsze informacje na temat osiągnięć uczniów, by podejmować właściwe decyzje; przekazują poszczególnym nauczycielom i zespołom nauczycieli ukierunkowaną informację zwrotną, budując zgrane grono pedagogiczne. Kierując się celami uczenia się, dyrektorzy mogą zapewnić spójność działań na poziomie klas i całej szkoły. Potrafią też lepiej alokować zasoby, tak by sprzyjały skutecznemu uczeniu się i kierować rozwojem zawodowym swojego zespołu „ (C.M.Moss, S.M. Brookhart, 2014, s.24).
- cele uczenia się: kuratorzy, ministerstwo: teoria działania oparta na celach uczenia się umożliwia: „ rozpoznawać kluczowe elementy, stanowiące podstawę strategii całego okręgu szkolnego, której celem jest poprawa wyników uczniów; w spójny sposób opisywać związki pomiędzy tymi elementami; używać konkretnych, zintegrowanych danych o wynikach w nauce do podejmowania decyzji; (...) wdrażać skuteczne strategie poprawiania wyników uczniów w szkołach o różnych potrzebach i szczególnych cechach kształtowanych przez uczniów, rodziców, nauczycieli, dyrektorów oraz innych pracowników szkół; (...) rozwijać kapitał ludzki i zarządzać nim tak, by realizować strategię poprawy wyników uczniów, osiągnięcia spójnych działań w całym okręgu, a także tak opracowywać strategię, by była ona mierzalna i zrównoważona” (C.M.Moss, S.M. Brookhart, 2014, s.24).

- cele uczenia się: nauczyciele: wpływają na skuteczność decyzji dotyczących nauczania i jego wysoką, jakość tylko wtedy, gdy nauczyciele potrafią: „planować i skutecznie przeprowadzać lekcje; dokładnie opisywać, czego uczniowie się uczą, jak tego dokonają i co robią, aby pokazać, że opanowali dany materiał; wykorzystywać znajomość typowych i nietypowych postępów uczniów w celu poprawy zrozumienia materiału wśród uczniów metodą interakcji edukacyjnej poprzez stopniowanie trudności; tworzyć własne kryteria sukcesu, które nadają kierunek decyzjom dotyczącym nauczania; tłumaczyć kryteria sukcesu” (C. M. Moss, S. M. Brookhart, 2009, ss.23-24) na język uczniowski, „ na co nam się to przyda” wspierając rozwój uczniów potrafiących dokonać samodzielnej oceny swojej pracy; podążać z uczniami w kierunku wyznaczonym przez cele uczenia się, zbierając i wykorzystując informacje o trwającym procesie uczenia się, aby poprawiać wyniki uczniów (C. M. Moss, S. M. Brookhart, 2009, s. 33); podejmować świadome decyzje na temat tego, jak i kiedy różnicować metody pracy z uczniami, aby stawiać im wyzwania i mobilizować wszystkich do skutecznej i efektywnej pracy. Autorki proponują, aby każdy nauczyciel dokonywał także samooceny (C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014, s. 193) w postaci tabeli:

Nie	Raczej nie	Raczej tak	Zdecydowanie tak
-----	---------------	---------------	---------------------

Będę wiedzieć, że osiągnąłem/ osiągnęłam cel, jeśli mogę

powiedzieć, że...

Potrafię określić cel uczenia się dla bieżącej lekcji w sposób jasny, konkretny, opisowy i posługuję się nim, planując lekcję.

Potrafię dokładnie określić, jaką wiedzę (istotne treści) oraz

umiejętności (istotne umiejętności) opanują uczniowie, a także, jakiego myślenia będę od nich wymagać (istotne procesy rozumowania) w rezultacie planowanej lekcji.

Potrafię dokładnie opisać, dlaczego chcę, by uczniowie opanowali daną partię materiału w danym dniu i w określony sposób.

- cele uczenia się: uczniowie: świadomość, „ na co nam się to przyda” sprzyja: zaangażowaniu uczniów podczas lekcji; porównywaniu, na jakim etapie są, a na jakim być powinni; konkretnym określaniu, co osiągną; wybieraniu skutecznych strategii dążenia do celu; ocenie i dostosowaniu działania w trakcie ich wykonywania, tak, aby osiągnąć zamierzone cele; braniu odpowiedzialności za własną naukę.

- cele uczenia się: praktyczne wskazówki do formułowania celów: według C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014): Krok 1. Określenie kluczowych treści lekcji: znajdź elementy, które będą stanowić rdzeń bieżącej lekcji (np.: „Na jakiej wiedzy merytorycznej koncentruje się ta lekcja? Wiedza merytoryczna to coś więcej niż tylko fakty; powinna obejmować również pojęcia i zasady, (Jakie dodatkowe elementy będzie zawierać ta lekcja ponad te omawiane na poprzednich zajęciach? W jaki sposób dana lekcja poszerzy rozumienie i wiedzę uczniów? Czy uczniowie dokładniej zrozumieją znane już pojęcie czy też zajmą się pojęciem zupełnie nowym? Na jakich umiejętnościach będzie koncentrować się ta lekcja?). Umiejętności to pojemny termin obejmujący zdolność do przedstawiania zarysu, podsumowywania, zadawania pytań, przedstawiania na grafie lub wykresie, równoważenia równań, rozwiązywania zadań, opisywania, wystąpień publicznych czy korzystania ze słowników i innych materiałów stanowiących punkt odniesienia. Czy uczniowie nauczą się nowej umiejętności, będą ćwiczyć tę, której jeszcze do końca nie opanowali, czy może wykorzystają posiadaną już umiejętność w nowym kontekście?”(s.39-40); Krok 2. Określenie procesów rozumowania niezbędnych podczas lekcji, („Jakie procesy rozumowania pozwolą moim uczniom poszerzać wiedzę na podstawie tego, co już wiedzą i potrafią? Jakie rozumowanie będzie sprzyjać głębokiemu zrozumieniu tematyki i rozwojowi umiejętności, aby uczniowie analizowali, przeformułowali, poszerzali, przewidywali, wykorzystywali i budowali dalszą wiedzę na podstawie tego, czego już się nauczyli?”(s.40); Krok 3. Przygotowanie jasnej prezentacji zrozumienia materiału; Krok 4. Przedstawienie celu uczenia się, który powinien spełniać następujące wymagania: język zrozumiały dla uczniów (praktycznie uczeń musi umieć zadać sobie pytanie: „ Co będę potrafił na koniec tej lekcji?; Jakich pojęć, tematów lub treści powinienem się nauczyć, aby osiągnąć cel? W jaki sposób pokażę), podać przykładowe problemy (w postaci diagramu, filmu, pokazanie bliskiej uczniom sytuacji problemowej), wykorzystanie doświadczeń uczniów; tworzenie doświadczeń. Cel uczenia musi opisywać dokładnie to, czego uczeń nauczy się do końca bieżącej lekcji; być określony językiem odpowiednim dla danego etapu rozwoju, możliwym do zrozumienia przez ucznia; być wyrażony z punktu widzenia ucznia, który jeszcze nie opanował założonego celu bieżącej lekcji; być związany z i przekazany za pomocą konkretnego podsumowania opanowanego materiału zaplanowanego przez

nauczyciela dla bieżącej lekcji, (co uczniowie będą robić, mówić, tworzyć, pisać, co pogłębi ich zrozumienie, umożliwi im ocenę realizacji celu uczenia się oraz dostarczy przykładów realizacji celu); zawierać uczniowskie kryteria opisowe, których może użyć uczeń, aby ocenić, w jakim stopniu zrealizował cel uczenia się, opisujący sposób mierzenia jego realizacji (a nie sposób wystawiania stopni lub ocen).

	Cel dydaktyczny – określony z punktu widzenia nauczyciela	Cel uczenia się – określony z punktu widzenia ucznia
Na jakiej podstawie określono cel?	Wynikający z podstawy programowej i/lub celów kształcenia	Wynikający z celu dydaktycznego
Kto używa tego celu?	Używany przez nauczyciela do nauczania podczas lekcji lub grupy lekcji	Używany przez nauczyciela i uczniów w celu zrozumienia i oceny, jakości pracy ucznia podczas bieżącej lekcji
Co i w jaki sposób określa cel?	Opisuje zakres wiedzy (pojęć, wyjaśnień) i umiejętności, które uczniowie powinni osiąść Używa języka nauczyciela (języka podstawy programowej i celów kształcenia) Może dotyczyć jednej lekcji lub ich grupy	Pyta, „Czego się nauczę?” Posługuje się językiem uczniów oraz obrazami, modelami i/lub prezentacjami, – jeśli to tylko możliwe Pyta, „Co powinienem umieć wykonać na końcu bieżącej lekcji? Jak to jest powiązane z lekcją poprzednią i następną?”
W jaki sposób cel związany jest z podsumowaniem opanowanego materiału?	Odnosi się do wielu potencjalnych zadań, spośród których nauczyciel wybiera jedno lub kilka do podsumowania opanowanego materiału i prowadzenia lekcji, a także oceniania kształtującego dla grupy lekcji	Jest związany z prezentacją zrozumienia materiału, którą nauczyciel wybrał na dzisiejszą lekcję

W jaki sposób wspiera ocenianie oparte na efektach?	Zawiera kryteria sukcesu i standardy oceniania w języku nauczyciela	Zawiera kryteria oraz standardy efektywności opisane w języku ucznia często połączone z narzędziami (np. zdania podsumowujące typu „Potrafię...”, tabele oceny wyników zadania, listy kontrolne) oraz przykładami pracy
---	---	---

- cele uczenia się: Zasada 1: określanie celów uczenia się jest podstawowym warunkiem uczenia się przez uczniów treści istotnych dla nich oraz skutecznego nauczania. Zasada ta dotyczy zarówno nauczyciela (właściwe określenie celu i konsekwentne dążenie do jego realizacji z wykorzystaniem strategii nauczania-uczenia się, metod, form i środków a także ewaluacji cząstkowej) i ucznia (realizacja zrozumiałego celu wraz z refleksją, co rozumiem a czego nie, zadawanie pytań, otwartość na weryfikację wiedzy podczas ewaluacji cząstkowej, myślenie metapoznawcze). Istotność ewaluacji cząstkowej zawiera się w tym, iż droga do realizacji celu może zostać zmodyfikowana.
- Cele uczenia się: Zasada 2: bieżąca lekcja powinna stanowić element szerszej ścieżki uczenia się w drodze do osiągnięcia celu edukacyjnego. Zdaniem C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014) „cel uczenia się w trakcie bieżącej lekcji jest efektem logicznego i sekwencyjnego planowania nauczania opartego na długo- i krótkoterminowych celach dydaktycznych oraz informacjach, co uczniowie już wiedzą i potrafią”(s. 29-30). Zatem cytowane powyżej autorki zalecają zadanie sobie przez nauczyciela następujących pytań : Czego nauczyli się uczniowie podczas poprzedniej lekcji? W jakim stopniu opanowali materiał? Czy mają jakieś wątpliwości? Czy potrafią wykorzystywać wiedzę, którą nabyli? Jakie cele czekają ich podczas kolejnych lekcji? „Podczas żadnej lekcji uczniowie nie powinni omawiać ponownie dokładnie tego samego materiału. Każda lekcja powinna mieć swój cel – jej „cel istnienia”(s.29). Przykład celu uczenia się jaki jest wprowadzenie nowego pojęcia lub umiejętności cel: opisanie charakterystyki Słowińskiego Parku Narodowego.
- Cele uczenia się: Zasada 3: cel staje się celem uczenia się jedynie wtedy, kiedy nauczyciel i uczniowie kierują się nim podczas bieżącej lekcji. Cel musi być wspólny dla wszystkich, powinien pozwolić skupić się na działaniach, które służą do jego osiągnięcia zarówno uczniowi (uczenie się ze zrozumieniem, możliwość zadawania

pytań, bieżącego rozwiązywania problemów, pogładowość, stopniowanie trudności) jak i nauczycielowi (elastyczność, innowacyjność, pogładowość). Jak pisze C. M. Moss, S. M. Brookhart, (2009) takie podejście do celów uczenia się pozwala zawrzeć podczas lekcji” sojusz na rzecz uczenia się”.

- Cele uczenia się: Zasada 4: każda lekcja wymaga prezentacji zrozumienia materiału, aby jej cel był całkowicie jasny dla uczniów. Prawidłowo przeprowadzona prezentacja materiału wymaga od uczniów kierowania się celem uczenia się, pogłębienia rozumienia omawianego materiału i jednocześnie jest dowodem zrozumienia treści i nabycia umiejętności, na które wskazuje cel uczenia się. Prezentacja zrozumienia materiału może trwać zarówno pięć minut, jak i całą lekcję, ale powinna być obecna podczas każdego zajęcia. Obserwacja zaangażowania się uczniów w prezentację zrozumienia materiału wzmacnia procesy uczenia się. Aktywny, twórczy i zmotywowany do pracy uczeń potwierdzenie, iż cel uczenia się zostanie efektywnie zrealizowany.
- Cele uczenia się: Zasada 5: kompetentni nauczyciele towarzyszą uczniom w cyklu uczenia się kształtującego, aby nauczanie i uczenie się było widoczne oraz by maksymalnie zwiększyć możliwość udzielania uczniom konstruktywnej informacji zwrotnej. Cele uczenia się są siłą napędową cyklu uczenia się kształtującego w trakcie bieżącej lekcji. Proces ten rozpoczyna się podczas wstępnej części lekcji, kiedy nauczyciel doprecyzowuje i tłumaczy cel uczenia się, a następnie jest kontynuowany podczas ćwiczeń pod kierunkiem nauczyciela. Kiedy uczniowie rozumieją już pojęcia i nabyli nowe umiejętności, nauczyciel angażuje ich w prezentację zrozumienia materiału, przekazuje kształtującą informację zwrotną na temat osiągniętych wyników i daje uczniom możliwość poprawy efektów ich pracy. I to właśnie ta „złota druga szansa” może wiele zmienić” (C.M.Moss, S.M. Brookhart, 2014, s.31).
- Cele uczenia się: Zasada 6: określanie konkretnych, właściwych i odpowiednio ambitnych celów oraz zobowiązanie się do ich przestrzegania prowadzi do poprawy wyników uczniów i zwiększenia ich motywacji do nauki. Cele uczenia się możemy podzielić na: długookresowe (np.: nauczę się poprawnie pisać CV), krótkookresowe (muszę umieć określić swoje kompetencje do pracy dziennikarskiej) i cele bieżącej lekcji (poznam szkic pisma administracyjnego). Rozłożenie celów w czasie wymaga zinternalizowania ich przez ucznia, a od nauczyciela poprawnego i kompetentnego prowadzenia zajęć. Ambitny cel, który zostaje

oswojony przez ucznia i rozumiany, jako rozłożony w czasie motywuje go do jego osiągnięcia.

- Cele uczenia się: Zasada 7: *celowe kształtowanie uczniów zdolnych do oceny swojej pracy jest istotnym krokiem w stronę wyrównania różnic w wynikach uczniów.* Aby zrealizować tą zasadę uczniowie muszą zostać nauczeni jak samodzielnie dokonywać oceny swojej pracy. Jednym ze sposobów jest informacja zwrotna, którą uczniowie otrzymują podczas lekcji. Sprzyja ona temu, że uczniowie samodzielnie potrafią ocenić „jak im idzie” i skutecznie zapobiegać klęsce w uczeniu się. W tym celu zadają pytania, zgłaszają problemy, szukają informacji w dodatkowych źródłach, którymi poza nauczycielem mogą być inni uczniowie, media, książki, zestawienia itp. Po czym wykorzystują uzyskane informacje zwrotne, aby zaplanować kolejne kroki w swoim procesie uczenia się. W ten sposób cele uczenia stają się podmiotowe.
- Cele uczenia się: Zasada 8: *to, co uczniowie faktycznie robią w trakcie bieżącej lekcji, jest jednocześnie źródłem, jak i miarą efektów, jakie przynoszą starania na rzecz poprawy wyników.* W całej teorii działania **opartej** na celach uczenia się podkreśla się wagę bieżącej lekcji i adekwatnie postawionych do niej celów uczenia się. Cele długoterminowe i krótkoterminowe muszą być konsekwentnie powiązane z celami lekcji bieżącej. Nauczyciel i uczeń powinien nie tylko „mieć na oku”, co będzie się działo tu i teraz, ale jaki będzie to miało wpływ na nabywanie osobistej wiedzy i umiejętności ucznia (cel długoterminowy).
- Cele uczenia się: Zasada 9: *doskonalenie procesu nauczania i uczenia się wymaga od wszystkich w szkole – nauczycieli, uczniów i dyrektorów – definiowania konkretnych celów uczenia się i kryteriów sukcesu.* Teoria działania **oparta** na celach uczenia wymaga stałego doskonalenia się nauczycieli, uczniów i dyrektorów szkół tak, aby realizowane były zarówno cele podmiotowe (zrównoważony i efektywny rozwój kompetencji indywidualnych uczniów) jak i cele ogólnospołeczne (podstawy programowe).Bardzo trudno jest je określić w perspektywie sukcesu zwłaszcza w dobie ogólnokrajowych standaryzowanych testów wiedzy i umiejętności. Zdaniem (C.M.Moss, S.M. Brookhart, 2014) „ sukces może osiągnąć każdy, kto podejmuje uzgodnione działania o udowodnionej skuteczności, poprawiając wyniki uczniów w trakcie bieżącej lekcji. Teoria działania oparta na celach uczenia się daje wszystkim członkom społeczności szkolnej wiedzę, dokąd zmierzają i w jakim punkcie drogi do celu się znajdują. Mocne dowody świadczące o wynikach

uczniów pozwalają z kolei decydować, jak uzupełnić braki i dotrzeć do wyznaczonego celu” (s.37).

- cele uczenia się: informacja dla rodziców o aktualnie realizowanych celach: według C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014, s.160-167)) które proponują zapoznanie rodziców w postaci listu:

Nasza klasa poznaje tematykę gospodarowania zasobami w naszej społeczności lokalnej. Pracujemy nad następującym celem opisanym w podstawie programowej: „Uczniowie zademonstrują podstawowe zrozumienie gospodarki rynkowej, wraz z tym, w jaki sposób lokalni producenci używali

i używają zasobów naturalnych, ludzkich i kapitału do produkcji dóbr i usług w przeszłości i teraźniejszości”. Jednym z celów uczenia się jest umiejętność wytłumaczenia, jak ludzie i firmy tworzą miejsca pracy, kupując i sprzedając dobra i usługi między sobą. Na koniec tygodnia Wasze dzieci powinny być w stanie wykazać się zrozumieniem tego tematu, mówiąc:

- Potrafię nazwać firmy i ludzi w naszej miejscowości, którzy kupują różne dobra
- Potrafię nazwać firmy i ludzi w naszej miejscowości, którzy płacą za usługi
- Potrafię nazwać firmy i ludzi w naszej miejscowości, którzy produkują i sprzedają dobra
- Potrafię nazwać firmy i ludzi w naszej miejscowości, którzy oferują usługi za opłatą
- Potrafię podać przykłady sposobów, jakimi firmy i ludzie w naszej miejscowości wspierają tworzenie miejsc pracy, kupując dobra i płacąc za usługi
- Potrafię podać przykłady sposobów, jakimi firmy i ludzie w naszej miejscowości wspierają tworzenie miejsc pracy, wytwarzając dobra i świadcząc usługi

Możecie pomóc dziecku lepiej zrozumieć tematykę gospodarki lokalnej rozmawiając o miejscowych firmach. Pomóżcie mu dowiedzieć się, co wytwarzają i kupują lokalne firmy i usługodawcy. Stwórzcie listę wszystkich osób znanych Waszemu dziecku, które pracują w lokalnych firmach, organizacjach,

przemysle, instytucjach publicznych i samorządowych.

Z poważaniem,

Nauczyciele klasy III

- cele uczenia się: ocena sumująca: schemat dwuwymiarowego schematu oceniania według C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014, s.143)

Umiejętności poznawcze

(Należy skorzystać z klasyfikacji Blooma, Webba lub innej odpowiedniej klasyfikacji. Należy korzystać jedynie z komórek na przecięciu poszczególnych umiejętności i celów. Nie wszystkie komórki tabeli muszą być wykorzystane)

Treści nauczania	Wiedza	Rozumienie	Wykorzystanie	Analiza	Suma punktów	%
Konkretna wiedza lub	Cele uczenia się,	Cele uczenia się,	Cele uczenia się,	Cele uczenia się,	Suma punktów	Procent sumy

umiejętności będące	które wymagały	które wymagały	które wymagały wykorzystania	które wymagały	w wierszu	punktów
przedmiotem danej	pamiętania faktów	zrozumienia tej partii	tej	analizy tej		
partii materiału	i pojęć w tej partii	materiału	partii materiału	partii materiału		
	materiału	(Liczba punktów dla	(Liczba punktów dla	(Liczba punktów dla		
	(Liczba punktów dla	tej części oceny)	tej części oceny)	tej części oceny)		
	tej części oceny)					
Konkretna wiedza lub					Suma punktów	Procent sumy
umiejętności będące	Cel(-e) uczenia się	Cel(-e) uczenia się	Cel(-e) uczenia się	Cel(-e) uczenia się	w wierszu	punktów
przedmiotem danej	(liczba punktów)	(liczba punktów)	(liczba punktów)	(liczba punktów)		
partii materiału						
(Należy wstawić	Cel(-e) uczenia się	Cel(-e) uczenia się	Cel(-e) uczenia się	Cel(-e) uczenia się	Suma punktów	Procent sumy
tyle wierszy, ile jest	(liczba punktów)	(liczba punktów)	(liczba punktów)	(liczba punktów)	w wierszu	punktów
potrzebnych)						
Suma punktów	Suma punktów	Suma punktów	Suma punktów	Suma punktów	Suma punktów	100%
	w kolumnie	w kolumnie	w kolumnie	w kolumnie		
%	Procent sumy	Procent sumy	Procent sumy	Procent sumy		
	punktów	punktów	punktów	punktów		

- funkcje celów kształcenia: być punktem odniesienia w sytuacji dokonywania oceny funkcjonowania systemu; regulować jakościowy i ilościowy dobór metod, form i środków; koordynować, integrować i mobilizować działalność dydaktyczną – wychowawczą; inspirować do działań prospektywnych; → umożliwiać trwanie wartości (R. Roller, 1987, B. Suchodolski, 1990); kształcić sprawcę, który zdolny będzie do podejmowania czynności ważnych i innowacyjnych (J. Koziński, 1995); być „na miarę ucznia”, czyli pozwalać mu na pełne uczestnictwo w ich realizacji (M. Szczepańska, 1997).

- cele wychowania: cel ogólny (realizowany w długim czasie np. w ciągu całego roku szkolnego lub semestru, formułowany przy udziale uczniów/wychowanków); cele szczegółowe (podział celu ogólnego, rozłożone w czasie, uporządkowane pod względem kolejności realizacji, z propozycją ewaluacji) podzielone na cel poznawczy (poznanie zakresu treściowego kształtowanej postawy np., co znaczy być odpowiedzialnym), cel emocjonalny (osobiste emocjonalne zaakceptowanie lub odrzucenie danej postawy), cel wolicjonalny (osobiste, odpowiedzialne i wewnętrznie zaakceptowane przyjęcie postawy, próba funkcjonowania bez kontroli zewnętrznej i bez zewnętrznego nagradzania).
- model planowania lekcji wzmacniający zaangażowanie uczniów, zindywidualizowane nauczanie oraz ocenianie kształtujące: według C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014, s.112)

Zacznijcie od podstawy programowej lub celu/celów kształcenia

1. Jaki materiał obejmuje podstawa programowa lub jaki jest cel? Wybierzcie element odpowiedni na jedną lekcję w danej klasie

2. Wypiszcie cele uczenia się, które uczniowie będą starali się zrealizować w drodze do osiągnięcia celów programu nauczania i kryteriów sukcesu:

-- Zaplanujcie przynajmniej jedno zadanie dla wyjaśnienia każdego z celów uczenia się i kryteriów sukcesu

-- Nie zapomnijcie o włączeniu w to zadanie sposobności do zaprezentowania wiedzy uczniów, ich doświadczeń, gotowości do uczenia się i zainteresowania jego celem

3. Wymyślcie i wypiszcie jak najwięcej zadań dla każdego z celów uczenia się:

-- Przygotujcie więcej zadań, niż potrzebujecie

-- Dodatkowe zadania pomogą wam zindywidualizować pracę z uczniami (pokazanie materiału na wiele sposobów, różne prezentacje zrozumienia materiału).

4. Wymyślcie i wypiszcie jak najwięcej metod oceny opanowanego materiału;

-- Przygotujcie więcej pomysłów niż jest wam potrzebne

-- Dodatkowe metody mogą się przydać do oceniania kształtującego, (jako ćwiczenia, część informacji zwrotnej czy coachingu)

-- Pomogą wam one także zwiększyć liczbę wykorzystywanych miar, lepiej przedstawić zakres ocen i/lub zróżnicować metody oceny

5. Dopasujcie ogólną tabelę oceny wyników ucznia biorąc pod uwagę podstawę programową do konkretnego celu uczenia się. Zastanówcie się, jak wykorzystalibyście tę tabelę oceny wyników zadania dla każdej z metod oceny, które wypisaliście. Na przykład w przypadku testu, – jakie

byłyby poszczególne kryteria i dlaczego? A w ocenie prezentacji zrozumienia materiału, – jakie by były kryteria dla każdego z poziomów i dlaczego?

- ocena pracy ucznia na podstawie osiągniętych przez niego celów uczenia się (teoria oparta na celach uczenia się): według C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014, s.140) uczeń otrzymuje kartę informującą o sposobie wystawiania ocen sumujących.

Ja (nauczyciel) poprosiłem cię o nauczenie się pewnych elementów

- Przedstawiłem Ci cele uczenia się w sposób, który jest logiczny
- Stworzyłem Ci możliwości uczenia się i przygotowałem dla ciebie dobre podsumowanie materiału
- Dałem Ci informację zwrotną na podstawie wykonanej pracy i celów uczenia się
- Stworzyłem Ci możliwość samooceny na podstawie celów uczenia się

Moim kolejnym krokiem będzie wystawienie oceny, która podsumuje, jak dobrze opanowałeś/opanowałaś materiał

- Przygotuję oceny sumujące, które będą odzwierciedlać poziom realizacji celów uczenia się. Oceny te będą obejmowały pojedyncze cele uczenia się lub ich grupy
- Następnie, na podstawie wszystkich ocen sumujących i za pomocą skali ocen używanej w naszej szkole, wystawię stopień, który będzie najlepiej odzwierciedlał Twój poziom wyników
- Dodatkowe informacje, (ponieważ sam stopień nie może przekazać wszystkiego) przedstawię w komentarzach i podczas spotkań z Tobą i twoimi Rodzicami.

- przykładowe cele uczenia się i kryteria sukcesu dla niektórych umiejętności z obszaru regulowania procesu uczenia się: według C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014, s.134-135)

Umiejętność	Przykładowy cel	Przykładowe kryteria sukcesu
Strategie poznawcze: <ul style="list-style-type: none"> • powtarzanie • precyzowanie • organizowanie	uczenia się Potrafię skutecznie notować	<ul style="list-style-type: none"> • Moje notatki są przejrzyste i czytelne • Moje notatki są wystarczająco szczegółowe, by się z nich uczyć • W moich notatkach zaznaczone są ważne elementy lub pojęcia • Moje notatki są zorganizowane tematycznie (albo chronologiczne, w zależności od potrzeb)
	Potrafię skutecznie się uczyć	<ul style="list-style-type: none"> • Potrafię czytać moje notatki i zadawać sobie pytania na ich podstawie, aż będę pewny/pewna, że rozumiem materiał • Poświęcam wystarczająco dużo czasu i energii na uczenie się • Kiedy się uczę, mam lepsze wyniki ze sprawdzianów, niż kiedy tego nie

		robię
Strategie	Potrafię określać	<ul style="list-style-type: none"> • Zanim zacznę pracę nad zadaniem, zatrzymuję się i zastanawiam, co powinienem/powinnam zrobić • Potrafię podzielić pracę na łatwe do wykonania części • Potrafię stworzyć harmonogram i go przestrzegać • Kończę pracę na czas
metapoznawcze:	cele i starać się je	
<ul style="list-style-type: none"> • planowanie • monitorowanie • samoocena 	osiągnąć	
	Potrafię śledzić swój proces uczenia się	
		<ul style="list-style-type: none"> • Analizuję informację zwrotną oraz oceny wyników i porównuję je z moją samooceną • Wykorzystuję wyniki swojej pracy, aby zdecydować, ile czasu i wysiłku będzie potrzebne do wykonania nowych zadań • Mam zestawienie lub wykres ocen, z którego korzystam, planując swoją naukę • Czuję się odpowiedzialny/odpowiedzialna, za jakość swojej pracy
Strategie	Wiem, dlaczego	<ul style="list-style-type: none"> • Szukam powiązań pomiędzy nowym materiałem a tym, co już wiem • Wiem, dlaczego ważne jest opanowanie nowego materiału, a jeśli nie, pytam o to nauczyciela
motywacyjne:	to, czego uczę się	
<ul style="list-style-type: none"> • określanie 	w szkole, jest ważne	
oczekiwań	Potrafię wykorzystać	
<ul style="list-style-type: none"> • określanie wartości • sprawdzanie 	swoje zainteresowania,	<ul style="list-style-type: none"> • Wiem, jakie tematy mnie interesują • Ucząc się nowego materiału, mam otwarty umysł i próbuję rozwijać obszary swoich zainteresowań
zainteresowania	by pomagały mi w szkole	

- taksonomia celów B. Blooma: dziedzina emocjonalna: 1- odbieranie bodźców(najniższy stopień); 2- reagowanie; 3- wartościowanie; 4- systematyzacja wartości; 5-uwewnętrznianie systemu wartości (najwyższy stopień).
- taksonomia celów B. Blooma: dziedzina poznawcza: 1- Wiadomości (najniższy stopień); 2- Rozumienie; 3. – Analiza; 4- Synteza; 5- Ocena (najwyższy stopień).
- taksonomia celów B. Blooma: dziedzina psychomotoryczna: 1 – odruchy; 2 - ruchy podstawowe; 3 - zdolności percepcyjne; 4 - zdolności fizyczne; 5- ruchy wyćwiczone; 6- ruchowe środki wyrazu.
- taksonomia celów motywacyjnych: B.Niemierko (2003) rozróżnia dwa poziomy celów: I: Działania (A+B); II: Postawy (C+D): i cztery kategorie (A, B, C, D).: A: uczestnictwo w działaniu (świadome, uważne odbieranie bodźców oraz wykonywanie czynności odpowiadających przyjętej roli, bez własnej inicjatywy ucznia i chętnie dostosowywanie się do innych); B: podejmowanie działania (uczeń nie tylko dostosowuje się do sytuacji, ale także samodzielnie

podejmuje działania); C: naśladowanie działania(uczeń dodatkowo wartościuje tego typu działania, jednak brak tym działaniom szerszego uogólnienia i spójności); D: system działań(działanie warunkowane jest za pomocą uporządkowanego, spójnego i wewnętrznie identyfikowanego (osobisty styl i osobowość) systemu działań.

- taksonomia celów nauczania ABC (B. Niemierko).
Taksonomia przedmiotowa: wyróżniamy dwa poziomy celów: I: Działania (A+B); II: Umiejętności (C+D): i cztery kategorie (A,B,C,D). Poziom I. Wiadomości: Kategoria A: Zapamiętanie wiadomości - Zakres: Wiadomości mogą dotyczyć terminologii, faktów, praw i teorii naukowych, konwencji i klasyfikacji, kryteriów oceny, zasad działania, procedur i algorytmów, metodologii badań. Niezbędne czynności ucznia: Wiadomości są zapamiętane, jeżeli uczeń jest w stanie odszukać je w pamięci, sprawdzić kompletność i ewentualnie uzupełnić, przedstawić w formie ustnej lub pisemnej albo też wykorzystać w praktycznym działaniu. Na szczególną uwagę zasługują wiadomości dotyczące sposobów działania (rozpoznawania sytuacji, formułowania planu działania, modyfikacji działania stosownie do okoliczności). Uczeń powinien nam powiedzieć lub pokazać „jak to zrobić”, ale niekoniecznie musi umieć wykonać tę czynność. Cele nauczania wyrażone wieloznacznie: Cele nauczania: wiedzieć (przy użyciu czasowników operacyjnych wiedzieć nazwać, zdefiniować, wymienić, zidentyfikować, wyliczyć). Poziom I. Wiadomości: Kategoria B: Zrozumienie wiadomości - Zakres: Obejmuje elementarny poziom zrozumienia wiadomości, w zakresie uznanym za niezbędny na danym szczeblu nauczania przedmiotu. Niezbędne czynności ucznia: Tłumaczenie, polega na przedstawieniu swoimi słowami lub w innej formie niż były podane (słownej, symbolicznej, graficznej, ruchowej). Interpretacja, polega na syntetycznym ujęciu (streszczeniu) danych wiadomości i porównaniu ich z innymi wiadomościami. Ekstrapolacja, polega na przedłużeniu zjawiska się lub ciągu wydarzeń na inne sytuacje, równoległe lub przyszłe. Informacja, która ulega przetworzeniu w czynnościach kategorii rozumienia, może być pamiętana przez ucznia lub dostarczona na poczekaniu. Cele nauczania: rozumieć (przy użyciu czasowników operacyjnych: streścić, wyjaśnić, zilustrować, rozróżnić. Poziom II Umiejętności. Kategoria C: Zastosowanie wiadomości w sytuacjach typowych - Zakres: Zastosowanie wiadomości jest to osiągnięcie wyniku o bezpośrednim lub potencjalnym znaczeniu praktycznym, oparte na prawidłowym

zrozumieniu sytuacji, dostępnych danych, zasad i procedur działania oraz rodzaju oczekiwanego rozwiązania. Skuteczność czynności wyraża się tu trafnością i dokładnością wyniku. Niezbędne czynności ucznia: Sytuacja, w której czynność jest wykonywana, nie powinna odbiegać od sytuacji, w jakiej czynność była ćwiczona. Także wzór czynności opanowany w toku ćwiczeń nie powinien ulegać zbyt daleko idącym modyfikacjom. Nie znaczy to jednak, że zastosowanie wiadomości może ograniczać się do odtwarzania wzoru z pamięci. Czynności całkowicie nawykowe należą do najniższej kategorii celów nauczania – zapamiętania wiadomości. Cele nauczania: kształtować (przy użyciu czasowników operacyjnych: rozwiązać, skonstruować, zastosować, porównać, sklasyfikować, narysować, scharakteryzować, zmierzyć, wybrać sposób, określić, zaprojektować, wykreślić. Poziom II Umiejętności. Kategoria D: Zastosowanie wiadomości w sytuacjach problemowych - Zakres: Najwyższa kategoria celów nauczania obejmuje złożone procesy umysłowe służące znalezieniu potrzebnego rozwiązania. Tu są wykorzystane wiadomości z różnych dziedzin, a rozwiązanie jest w pewnym sensie twórcze. Na zastosowanie wiadomości w sytuacjach problemowych składają się trzy główne rodzaje czynności: analiza, synteza, ocena. W złożonej czynności zastosowania wiadomości w sytuacjach problemowych mieści się jedna lub więcej czynności zastosowania wiadomości. Niezbędne czynności ucznia 1. Analiza, polegająca na wyróżnieniu elementów i związków między elementami jakiegoś stanu rzeczy lub jakiejś wypowiedzi oraz na odtworzeniu struktury tej całości. 2. Synteza, polegająca na zbudowaniu modelu przeanalizowanej całości, w ujęciu jej właściwości w oryginalnie ustrukturyzowanej wypowiedzi lub zaprojektowaniu systemu szczegółowych działań. 3. Ocena, polegająca na wartościowaniu stanu rzeczy i wyniku działań przez porównanie ich z odpowiednimi modelami oraz przez odwołanie się do właściwych kryteriów teoretycznych. Cele nauczania: kształtować (przy użyciu czasowników operacyjnych: dowieść, przewidzieć, zanalizować, wykryć, ocenić, zaproponować, zaplanować).

- taksonomia celów praktycznych: B.Niemierko (2003) rozróżnia dwa poziomy celów: I: Działania (A+B); II: Umiejętności (C+D): i cztery kategorie (A, B, C, D). Poziom I: Działania: Kategoria A: Naśladowanie działania: polega na świadomym i uważnym obserwowaniu określonego działania jednak bez wykazywania inicjatywy; Kategoria B: Odtwarzanie działania: polega na świadomym naśladowaniu zaobserwowanego działania. Uczeń

odtworza działanie metodą prób i błędów, które wcześniej naśladował. Poziom II Umiejętności: Kategoria C: Sprawność działania w stałych warunkach: polega na poprawnym wykonywaniu określonego działania w takich samych warunkach, w jakich uczeń uczył się wcześniej; Kategoria D: Sprawność działania w zmiennych warunkach: polega na umiejętności dostosowania się do działania w zmiennych (nieznanych) wcześniej warunkach.

- taksonomia celów wychowania światopoglądowego: wyróżniamy (B.Niemierko, 2003) dwa poziomy celów: I: Działania (A+B); II: Umiejętności (C+D): i cztery kategorie (A, B, C, D).
Poziom I Wiedza: Kategoria A: Przekonanie o prawdziwości wiedzy: polega na zaufaniu do autorytetu nauczycieli, rodziców i otoczenia; Kategoria B: Przekonanie o wartości wiedzy: polega na włączeniu wiedzy i jej posiadania w wewnętrzny system wartości. Poziom II Postawy: Kategoria C: Nastawienie na zastosowanie wiedzy: polega na konsekwentnym stosowaniu wiedzy z przekonaniem o jej prawdziwości i wartości; Kategoria D: System zastosowań wiedzy: polega na regulowaniu relacji z otaczającą rzeczywistością za pomocą harmonijnie uporządkowanego systemu wiedzy.

4.2.7. Metody nauczania-uczenia się: *celowo i systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami, który umożliwia uczniom opanowanie wiedzy wraz z umiejętnością posługiwania się nią w praktyce, jak również rozwijanie zdolności i zainteresowań poznawczych uczniów.*

- metody nauczania – uczenia się: uwarunkowania doboru metod należą do nich: = cele i zadania pracy dydaktyczno – wychowawczej; = wiek uczniów; = treści nauczania; = organizacja procesu nauczania – uczenia się (sala, środki dydaktyczne). Rozróżniamy wiele klasyfikacji metod nauczania.
- metody asymilacji wiedzy: ta grupa metod, zwanych też metodami podającymi, znajduje rozległe zastosowanie w szkole. Cała praca sprowadza się do doboru treści oraz sposobu jej przekazywania, przy czym od charakteru treści i metody jej „podania” zależy asymilacja wiedzy przez ucznia i trwałość jej zapamiętania oraz stopień zmotywowania uczniów i stopnia upogładowienia nauczania. Do metod asymilacji wiedzy zalicza się: pogadankę, dyskusję, wykład oraz pracę z książką.
- metoda asymilacji wiedzy: dyskusja: wymiana zdań między nauczycielem a uczniami lub tylko między uczniami. Pozwala na wymianę poglądów na dany temat. Zdania te odzwierciedlają poglądy własne uczestników lub odwołują się do poglądów innych osób. Można wyróżnić kilka odmian dyskusji: dyskusja rozwijająca się w toku wspólnego rozwiązywania problemu przez klasę lub grupę; dyskusja ukierunkowana na kształtowanie przekonań i poznanie poglądów młodzieży; dyskusja, której celem jest uzupełnienie własnej wiedzy przez uczniów, przed przystąpieniem do dyskusji.
- metoda asymilacji wiedzy: opis: jest najprostszym sposobem zaznajamiania uczniów z nieznanymi im bliżej osobami, rzeczami, zjawiskami przyrody, krajobrazami geograficznymi, wydarzeniami historycznymi. Stosowany na wszystkich szczeblach edukacji szkolnej. Zaleca się go, gdy nie ma możliwości zastosowania odpowiedniego pokazu np. wydarzenia historycznego oraz wtedy, gdy opisowi towarzyszy pokazywanie opisywanych przedmiotów lub ich ilustracji, modeli.
- metoda asymilacji wiedzy: opowiadanie: polega na przedstawieniu jakiejś akcji – rzeczywistej lub fikcyjnej, która przebiega w określonym czasie. Temat opowiadania może odnosić się do biografii postaci historycznej lub różnych wydarzeń. Metoda ta służy zdobywaniu nowej wiedzy oraz przyczynia się do kształtowania umiejętności samodzielnego pisania (wypracowań).
- metoda asymilacji wiedzy: pogadanka to rozmowa kierowana nauczyciela z uczniem. Nauczyciel zadając uczniom pytania z reguły zna odpowiedzi na wszystkie te pytania. Stawiane pytania powinny inspirować uczniów do wypowiedzi. Pogadanka powinna

przypominać żywą, codzienną rozmowę. Ze względu na rolę dydaktyczną, jaką może spełniać ta metoda wyróżnia się następujące jej zastosowanie: pogadanka wstępna – ma przygotować uczniów do pracy. Z jednej strony celem jej jest wytworzenie u uczniów stanu gotowości do poznania czegoś nowego, z drugiej strony jest zorganizowanie klasy do nowej pracy; pogadanka przedstawiająca nowe wiadomości – ma postać rozmowy, w której chodzi o takie zaktywizowanie uczniów, aby nowe treści, przekazywane im przez nauczyciela zostały przez wszystkich zrozumiane; pogadanka utrwalająca (powtórzeniowa) – polega na operowaniu materiałem przyswojonym uprzednio, lecz wymagającym konfrontacji ze sobą oraz zintegrowania w ramach jakichś większych całości. Myślenie polega tu na dochodzeniu do szerszych uogólnień. Pogadanka pełni rolę kontroli i oceny.

- metoda asymilacji wiedzy: praca z książką (źródłem): źródłem wiedzy dla uczniów może być też słowo drukowane. Uczący posługuje się poza książką także czasopismem naukowym lub specjalistycznym oraz internetem, facebookiem, radiem, telewizją. Samodzielne posługiwanie się przez uczniów podręcznikiem (książką) występuje we wszelkim nauczaniu. Można wymienić kilka najczęściej stosowanych sposobów tej pracy: uczenie się z podręcznika to sposób stosowany przez ogół nauczycieli. U uczniów ważne jest przyzwyczajenie do wyodrębniania informacji najważniejszych; sporządzenie notatek – jest korzystniejsze wtedy, gdy ma miejsce przy powtórnym czytaniu tekstu. Uczeń orientuje się, co jest ważne, a więc godne zanotowania; posługiwanie się lekturą uzupełniającą – wymaga większej samodzielności, ponieważ uczniowie dobierają źródła, które zawierają interesujące ich informację.
- metoda asymilacji wiedzy: wykład polega na bezpośrednim lub pośrednim przekazywaniu wiadomości określonego audytorium. Aktywne uczestniczenie w wykładzie wymaga dużego wysiłku i znacznej dojrzałości umysłowej młodzieży. Od wykładowców wymaga się, aby opanowali sztukę wykładania, a więc – aby poza kompetencją merytoryczną, wiązali treść wykładu z życiem, dobierali trafne i interesujące przykłady, starannie się wysławiali. Logicznie budowali cały wykład i systematycznie przedstawiali jego treść. Wyróżnia się typy wykładu: wykład konwencjonalny, – w którym treść jest bezpośrednio przekazywana przez nauczyciela w gotowej do zapamiętania postaci; wykład problemowy – jest ilustracją jakiegoś problemu naukowego albo praktycznego, skłania

uczestników do zadawania pytań, a prowadzącego do ich stawiania; wykład konwersatoryjny – polega na przelataniu fragmentów mówionych wykładu z wypowiedziami słuchaczy lub z wykonywaniem przez nich odpowiednich zadań teoretycznych lub praktycznych.

- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: oparta na aktywności uczniów podczas rozwiązywania problemów, sprzyjają wykrywaniu nowych wiadomości i stosowaniu ich w praktyce. Umożliwiają funkcjonowanie wiedzy biernej przekształcając ją w wiedzę czynną. Do tych metod zalicza się: klasyczną metodę problemową, metodę przypadków, metodę sytuacyjną, giełdę pomysłów, mikronauczanie, gry dydaktyczne.
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: „burza mózgów”: Polega na wytworzeniu sytuacji problemowej i zespołowym wytwarzaniu pomysłów rozwiązania jakiegoś zadania, przy czym chodzi w niej o to, aby zespół rozwiązujący to zadanie wynalazł jak najwięcej pomysłów nowych, niekiedy najbardziej zaskakujących. Stwarza atmosferę swobody i współzawodnictwa. Dopiero po zebraniu wszystkich pomysłów dokonuje się ich wartościowania, czyli poddaje ocenie i wybiera najlepsze pomysły.
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: gry dydaktyczne: metoda ma wiele odmian. Ich wspólną cechą stanowi obecność pierwiastka zabawy oraz konieczność stosowania się do przestrzegania dokładnie sprecyzowanych reguł. Należy ustalić punktację lub sposób nagradzania za wykonanie zadania. Wszyscy uczestnicy gry mają równe szanse.
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: grywalizacja: inaczej rywalizacja poprzez gry. Pierwsze gry pochodzą ze starożytnej Mezopotamii. Ciekawe jest to, że to Cesarz Klaudiusz napisał podręcznik dla graczy. Natomiast J.Huzinga (2011) w książce Homo ludens (człowiek bawiący się) wskazuje na przyjemność bawienia się ludzi oraz na fakt, że nawet zwierzęta bawią się w gry edukacyjne (nauka obrony i ataku).Dla autora zabawa jest pierwotna wobec kultury. „Człowiek traktuje zabawę swój jako twórczy udział w różnych dziedzinach kultury” (J.Huzinga, 2011, s.11). Zabawa to symboliczne Katharsis prowadzące do oczyszczenia i pogodzenia się z własnymi możliwościami które wyznacza gra. W literaturze znamy wiele teorii zabawy. W tym miejscu wspomnę tylko o teorii nadmiaru energii H. Spencera. W myśl niej „zwierzęta „wyższego typu” obdarzone bardziej rozwiniętymi zdolnościami nie obracają całego swojego czasu i wszystkich sił wyłącznie na

zaspokojenie bezpośrednich potrzeb, przez co uzyskują „nadmiar sił” życiowych. Gdy organizm nie jest zmuszany przez jakąś potrzebę do odpowiedniej rzeczywistej czynności, wtedy, owa energia wyładowuje się przez naśladowanie tej czynności, dzięki czemu powstaje zabawa” (A.Brzezińska, 2000, s 114). Tak rozumiana zabawa jest trenowaniem zachowań społecznych oraz zaspokaja potrzebę wiedzy. W tą myśl wpisuje się także F.W.Froebel (B. Bilewicz-Kuźnia, 2013) twórca ogródków dziecięcych, w których dziecko samodzielnie, spontanicznie i wspólnie z innymi w aktywizującym środowisku bawi się. Idea jedności wszechświata, szacunku dla dziecka, jego indywidualności i znaczenia zabawy w rozwoju powoduje, że wychowanie powinno mieć w myśl poglądów H. Pestalozziego charakter globalny (integrować siły głowy, rąk i serca). Zabawa/gra, zatem przygotowuje do pracy, jest pierwszą szkołą „bycia człowieka w świecie” (S. L. Rubinstejn, 1962, s.785). Cechami zabawy/gry jest fakt, iż jest ona dobrowolną aktywnością, którą świadomie oddzielamy od „zwyčajnego” świata jako „mniej poważną” a jednocześnie absorbującą gracza w sposób intensywny i całkowity. Nie jest powiązana z korzyścią materialną i nie da się z niej czerpać zysku. Odbywa się we własnej przestrzeni, zarówno w miejscu, jak i czasie, zgodnie z ustalonymi regułami i w określonym schemacie. Wpisuje się w porządek rozwojowy: faza sensomotoryczna(reguły - stałe i niezmiennie wpajane poprzez zabawy i gry); faza przedoperacyjna(zabawy symboliczne - udawanie, role); faza operacji konkretnych (konkretne reguły); faza operacji abstrakcyjnych (światy tworzone we własnej głowie a potem wirtualne światy). Zdaniem R. Caillois (1997) gry charakteryzuje: Agon: współzawodnictwo –gramy dla satysfakcji np. szachy; Alea: gry losowe, dominuje efekt niepewności, brak czystej relacji wygrany, przegrany, wysokie wygrane; Mimesis: udawanie, wcielanie się w role, gra o status, osobisty sukces, widownia przeżywa katharsis; Ilinx: przemiana, zmiana postrzegania świata, mocne doznania sensoryczne, gra przeciw własnym słabościom, satysfakcja z pokonania siebie (skok na spadochronie, przejazd na rowerze Europy). W grywalizacji występuje wykorzystanie mechaniki znanej z gier fabularnych i komputerowych głównie do modyfikowania zachowań ludzi w sytuacjach niebędących grami, w celu zwiększenia zaangażowania ludzi. Bazuje na przyjemności, jaka płynie z pokonywania kolejnych osiągalnych wyzwań, rywalizacji, współpracy itp. Grywalizacja pozwala zaangażować ludzi do zajęć, które są zgodne z oczekiwaniami autora projektu, nawet,

jeśli są one uważane za nudne lub rutynowe. W celu podtrzymania zaangażowania gracz otrzymuje odznaki za osiągnięcia (rankingi) – ukończone zadania lub wyzwania (element wspierający wiralność projektu). Poziomy trudności/rozwoju, czyli osiągnięcie pierwszych zadań jest bardzo proste potem wraz ze wzrostem doświadczenia uczestników rośnie poziom trudności zadań. Występuje rywalizacja indywidualna i grupowa. Współczesny system komunikacji pomiędzy uczestnikami – fora, e-maile, chaty, który wspiera budowanie więzi społecznych pomiędzy uczestnikami. Poprzez poszczególne elementy mechaniki gier zaspokajane są potrzeby użytkowników, w tym: status – podwyższanie własnego statusu w konkretnej społeczności (poziomy zaawansowania i odznaki); współzawodnictwo – osobiste i grupowe (rywalizacja i wyzwania); osiągnięcia i samodoskonalenie – pokonywanie kolejnych osiągalnych wyzwań (poziomy trudności, paski postępu, rankingi); poczucie wspólnoty i możliwość kontaktu z innymi osobami o podobnych potrzebach i zainteresowaniach oraz możliwość samo ekspresji; altruizm (wymiana wirtualnych przedmiotów i punktów); zagrożenie – użytkownika lub grupy, do której przynależy; niechęć do utraty (ang. Loss aversion) pojawia się na skutek szybkiego postępu osiągnięć na początku gry, dając uczestnikom poczucie tworzenia wirtualnego bytu/dobra, które szkoda później porzucić; kolekcjonowanie(przedstawianie elementów, jako części większej kolekcji nadaje pojedynczym elementom dużo większą wartość); osiąganie celów (wyznaczenie drogi gracza przez grę, określenie celów zapewnia grze strukturę, której muszą się trzymać poszczególni gracze); postęp (sygnalizuje graczowi, jak wiele wysiłku trzeba jeszcze włożyć w osiągnięcie kolejnego celu lub poziomu oraz jak wiele wysiłku już włożył); wyzwania (losowe lub regularne zadania, które gracz musi wykonać, aby zdobyć nagrodę, osiągnąć cel lub przejść na następny poziom); nagrody (mogą dotyczyć różnych sfer gry – może to być „specjalne traktowanie”, czyli dostęp do obszarów gry niedostępnych dla innych), może być „indywidualizacja” tu możliwość spersonalizowania atrybutów postaci w grze, może to być nagroda punktowa gdzie punkty mogą być używane do zdobycia miejsca w rankingu lub do wydawania na przedmioty lub personalizację w grze. Grywalizacja w edukacji ma określony schemat: wyznaczenie celów edukacyjnych (mogą się pokrywać z celami przedmiotu); określenie zachowań grupy docelowej (wzbudzanie zaangażowania uczniów w „ grę); opisanie graczy (wyznaczenie poziomów); opracowanie pętli aktywności (oprogramowanie materiałem dydaktycznym);

pamiętanie o dobrej zabawie; wykorzystanie odpowiednich narzędzi (nagrody, poziomy, gratyfikacja zaliczeniem przedmiotu). Grywalizacja może się stać (New York Times umieścił grywalizację na liście najbardziej przełomowych pomysłów 2010 roku) antidotum na jednolitość i nudę polskiej edukacji. Polska szkoła to fabryka jednakowych absolwentów (programy liniowe, wszyscy mają być tacy sami, nadmiar wiedzy brak indywidualnie rozwiązywanych problemów, każdy problem jest rozwiązywany na sposób nauczyciela; nie wolno się mylić); w szkole nie rozwija się wyobraźni (mózgowe sprzężenie zwrotne pomiędzy eksploracją, odkrywaniem a poczuciem satysfakcji sprawia, że odwrotna zależność także staje się prawdziwa, Jeśli odkrywamy to jest to dla nas przyjemne, zatem jeśli chcemy, aby nasi uczniowie odczuwali przyjemność pozwólmy im odkrywać); brak działań zespołowych (Kujon podciąga słabeusza: nie do pomyślenia w naszej szkole, w świecie gier Tak: Instrukcja: najbliższy sprawdzian jest wart 1000 punktów. Jeśli 80% klasy napisze go z wynikiem powyżej średniej (75% wszystkich poprawnych wypowiedzi) wszystkie punkty są liczone podwójnie, Co zrobi kujon? (P.Tkaczyk, 2012); brak zdrowej rywalizacji w określonych warunkach i regułach (reguły narzucają i zmieniają osoby znaczące, reguły są pozbawione logiki reguły nie trzymają się „ świata w którym jest gracz”); brak luk informacyjnych które uczeń aktywnie i samodzielnie może wypełnić (reguła niech ciekawość nas śwędzi; nauczycielu stwórz tajemnicę stwórz tajemnicę : w jednym z 20 pudełek znajduje się nagroda , w pozostałych zadania które musisz rozwiązać: śwędzi nas pytanie co jest w następnym pudełku proponuje P.Tkaczyk (2012). Podsumowując gra nie karze za porażkę (a szkoła tak); stawia cele, które umocowane są w świecie, w którym gramy (wybieramy go, bo nam się podoba); buduje lukę informacyjną; stajemy się sami odpowiedzialni; powoduje skoncentrowaną motywację stan flow (pewność, że zadania są możliwe do wykonania, czyli równowaga między wyzwaniem a osobistymi możliwościami; zadanie zapewnia natychmiastową informację zwrotną); tylko w górę nigdy w dół (raz zaliczone poziomy są same w sobie nagrodą. P.Tkaczyk(2012) podaje bardzo ciekawy przykład grywalizacji „w czasie semestru jest do zdobycia 12000 punktów; 1/3 punktów, czyli 4000 jest do zdobycia w czasie czterech dużych testów; 1/3 punktów, czyli 4000 jest do zdobycia za duże prace wykonywane w domu (artykuły, badania, opracowania); 2000 punktów za pojawienie się na lekcji; 2000 punktów za aktywność na lekcjach; w międzyczasie (

uczniowie dowiadują się o tym w odpowiednim momencie) są do zdobycia punkty bonusowe za wyzwania niespodzianki; semestr zaliczą osoby, które zdobędą 10000 punktów; bonusy promujące właściwe nawyki np.: dodatkowe punkty za 10 i więcej pozycji w bibliografii oddanej pracy; za uczestnictwo w grupie, która wspólnie się uczy itd. Opisana wyżej gra wypełniona jest questami i raidami z gier typu World of Warcraft. W ciągu semestru gracze zaczynający z poziomu pierwszego mogą awansować na poziom dwunasty najwyższy, oczywiście, kiedy zabiją odpowiedni dużo potworów (testy quizy, klasówki) i zdobędą odpowiednie doświadczenie (prace domowe, praca w klasie). Do przejścia na wyższy poziom prowadzą dwie ścieżki trudna i łatwa. Zaletą tej gry jest autonomia (dostosowanie rozgrywki do własnego stylu gry), dokładnie określone wymagania oraz brak kar.

- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: klasyczna metoda problemowa: podstawą klasycznej metody problemowej jest Deweyowska analiza. W Polsce zmodyfikował ją B. Nawroczyński. Uwzględnia się w niej cztery istotne momenty. Obejmują one: wytwarzanie sytuacji problemowej; formułowanie problemów i pomysłów ich rozwiązywania; weryfikację pomysłów rozwiązania; porządkowanie i stosowanie uzyskanych wyników w nowych zadaniach o charakterze praktycznym lub teoretycznym. Rozwiązaniu problemu sprzyja praca w grupach. Ważne jest także to, aby nauczyciel potrafił zainteresować uczniów problemem.
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: metoda przypadków: polega na rozpatrzeniu przez niewielką grupę uczniów j przypadku i rozwiązaniu określonych trudności w celu wyjaśnienia tego przypadku. Po otrzymaniu opisu wraz z kilkoma pytaniami, na które trzeba odpowiedzieć, uczestnicy w ciągu kilku minut formułują pytania dotyczące tego przypadku, a nauczyciel udziela odpowiedzi na pytania. Samo rozwiązanie nie zawsze musi być pewne. Dość często dochodzi do przyjęcia kilku możliwych rozwiązań, wówczas jednak uczniowie oczekują od nauczyciela wyjaśnienia, jak rzeczywiście przedstawia się to rozwiązanie.
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: metoda sytuacyjna: zbliżona do metody przypadków. Polega na wprowadzeniu uczniów w złożoną sytuację, w której za takim lub innym rozwiązaniem przemawiają racje „za” i „przeciw”. Zadaniem uczniów jest zrozumieć tę sytuację oraz podjąć decyzję w sprawie jej rozwiązania, a następnie przewidzieć się skutki tej decyzji oraz innych ewentualnych decyzji. Uczniowie muszą wnikać w sytuację,

które są dla nich nowe, nienawiązujące do ich doświadczeń, a wymagające dojrzałego osądu.

- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy:, mikronauczanie: to metoda twórczego uczenia się złożonych czynności praktycznych, np. u kandydatów na nauczycieli. Stosuje się ją w małych, kilkuosobowych grupach, które najpierw obserwują odpowiednio wybrany fragment lekcji szkolnej, trwający 5-20 min., a następnie dokonują grupowej analizy i oceny tego fragmentu. Następnie jeden z członków grupy przeprowadza go z nowymi grupami uczniów, już w ulepszonej wersji. Celem tej metody jest szybkie i precyzyjne nauczanie złożonych czynności nauczycielskich.
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: projekt edukacyjny: jest realizowany przez zespół uczniów pod opieką nauczyciela i obejmuje: 1) wybór tematu projektu edukacyjnego; 2) określenie celów projektu edukacyjnego i zaplanowanie etapów jego realizacji; 3) wykonanie zaplanowanych działań; 4) publiczną prezentację przez uczniów rezultatów projektu edukacyjnego; 5) podsumowanie pracy uczniów nad projektem edukacyjnym. Zakres projektu edukacyjnego może dotyczyć wybranych treści nauczania określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub wykraczać poza te treści (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. W sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych).
- metody ekspresyjne (łac. ekspresja – wyrażanie własnych uczuć i emocji): polegają na stwarzaniu sytuacji, w których uczestnicy sami wytwarzają lub odtwarzają dane wartości, wyrażając niejako siebie, a zarazem je przeżywając. Należą do niej czynny udział uczniów w przedstawieniu szkolnym w roli aktorów, scenografów, reżyserów, itp. W tych i innych formach eksponowania wartości łatwiej niż w innych warunkach następuje utożsamianie się uczestników z wartościami zasługującymi na wybór lub odrzucenie wartości na to niezasługujących.
- metody impresyjne (łac. impressio – odczucie, przeżywanie): sprowadzają się do organizowania uczestnictwa dzieci i młodzieży czy dorosłych w odpowiednio eksponowanych wartościach: społecznych, moralnych, estetycznych, naukowych. Metoda polega na wywołaniu takich czynności uczniów, jak: zdobywanie informacji o dziele eksponowanym i jego twórcy; pełnego skupienia podczas uczestnictwa w toku ekspozycji dzieła; stosownej formy aktywności własnej uczestników, wyrażającej główną ideę dzieła; konfrontacji

tej idei z zasadami postępowania uczestników i ewentualne wyprowadzenie wniosków praktycznych, co do ich własnych postaw i postępowania.

- metody praktyczne: są oparte na aktywności praktycznej, technicznej. Uczeń wykorzystuje swoją wiedzę w działaniu praktycznym. Zmienia się, kształtuje swoją osobowość, swoje przekonania i postawy, swój stosunek do pracy, wytwarza w sobie potrzebę pozytywnego działania i doskonalenia swoich kompetencji przez całe życie. Do tych metod zalicza się: metody laboratoryjne, metody ćwiczebne oraz metody realizacji zadań wytwórczych.
- metody praktyczne: metoda laboratoryjna: realizowana głównie podczas takich przedmiotów jak chemia, fizyka, mechanika. Celem zastosowania tej metody jest samodzielna działalność praktyczna będąca doświadczeniem, pomiarem, sprawdzeniem.
- metody praktyczne: metody ćwiczebne: mają na celu nadanie sprawności do udziału w realnych zadaniach wytwórczych. Podstawę metody stanowi ćwiczenie, które jest wielokrotnym wykonywaniem jakiejś czynności dla nabycia wprawy i uzyskania coraz wyższej sprawności w działaniach umysłowych i praktycznych.
- metody praktyczne: metody realizacji zadań wytwórczych: (wychowanie przez pracę) mogą one polegać na kierowaniu zajęciami, w czasie, których uczniowie wykonują prace użytkowe z drewna, szkła, metalu czy mas plastycznych itp. Prace przebiegają według określonego toku. Podstawowe ogniwa toku to: uświadomienie sobie przez uczniów – często przy pomocy nauczyciela – celu, warunków i środków oraz efektu końcowego realizacji danego zadania; opracowanie modeli (rysunków) prac, które mają być wykonane oraz harmonogram czynności; przygotowanie materiałów i narzędzi – na podstawie odpowiednich informacji o nich; wykonywanie prac; samokontrola i kontrola wykonywanych prac, ich indywidualna i ewentualnie zbiorowa ocena.
- metody waloryzacyjne (eksponujące wartości): wyposażają uczniów w system wartości, który ułatwia osiągnięcie celów życiowych oraz poznanie własnej twórczości artystycznej. W metodach tych dominuje aktywność emocjonalna. Wpływa ona na rozwój sfery emocjonalno-społecznej, rozwój światopoglądu, charakteru, systemu wartości moralnych, estetycznych. Nauczyciel eksponuje dzieła sztuki i wzbudza u uczniów emocje – przeżywają oni eksponowane wartości, oceniają dzieła sztuki i czyny ludzkie.
- metody: podstawowe błędy nauczyciela: M. Taraszkiewicz (2000a) analizując czynności nauczyciela przy wprowadzaniu metod

nauczania-uczenia się wskazuje na podstawowe błędy: __chaos wypowiedzi; nadmierna dygresyjność; tłumaczenie pojęć nieznanych przez inne też nieznanie odbiorcy; brak słów wyzwających „wędrowkę” w wyobraźni do opowiadanego świata; krytykowanie zadawanych pytań (zamykanie ciekawości uczniów); „wiedza w zawieszaniu”- brak właściwego wstępu, brak perspektywy aplikacyjnej danego obszaru wiedzy czy umiejętności; zbyt długie i zawile zdania; brak umiejętności skupienia na sobie uwagi; brak umiejętności skupienia uwagi na temacie, problemie; używanie zbyt wielu zaimków (jakiś, taki), przysłówków, wyrażenia niepewności (chyba, może), czytanie tekstu z podręcznika, kartki.

4.2.8. Formy kształcenia/ pracy: *inaczej kształt zajęć. Forma odpowiada na pytanie jak organizować pracę dydaktyczną stosownie do tego, kto, gdzie, kiedy i w jakim celu ma być przedmiotem kształcenia. Do podstawowych kryteriów wyróżniania form pracy zaliczamy: = liczbę uczniów uczestniczących w procesie kształcenia; miejsce kształcenia; = czas prowadzenia zajęć.*

- forma kształcenia: rodzaje: kryterium czas prowadzenia zajęć: zajęcia lekcyjne- dotyczą zajęć organizowanych w szkole, zajęcia pozalekcyjne mogą być realizowane zarówno w szkole (np. koła zainteresowań), jak i poza szkołą (np. praca *domowa*, praktyki, obozy).
- forma kształcenia: rodzaje: kryterium liczba uczniów uczestniczących w procesie kształcenia: forma jednostkowa, forma binarna, forma grupowa, forma zbiorowa.
- forma kształcenia: rodzaje: kryterium miejsce kształcenia: a) zajęcia szkolne: lekcje; zajęcia warsztatowe; ćwiczenia (zajęcia) laboratoryjne; zajęcia świetlicowe; koła zainteresowań; zajęcia korekcyjne (korepetycje); pokaz; konsultacje; inne formy (stosowane w szkołach wyższych, jak wykład, seminarium itp.); b) zajęcia pozaszkolne: *praca domowa* ucznia; wycieczki; „zielone szkoły”; obozy; praktyki; rajdy; podróże historyczne, geograficzne itp.
- forma kształcenia: praca binarna: jest formą pośrednią między działaniem indywidualnym a grupowym. L. Wygotski (1978) popierał binarne uczenie się następująco, „co dziś dziecko potrafi zrobić wspólnie z kimś, jutro potrafi zrobić samo”. R. Fisher (1999) przytacza słowa Gracián y Morales’a (1647) „z przyjaciół uczyń nauczycieli, a połączysz rozkosze rozmowy z korzyściami nauki” (s. 104). Na uczeniu się w parach korzystają wszyscy, ten kto naucza, ten, kto jest nauczany i sam nauczyciel. Nauczanie w parach jest społecznie nagradzające, bowiem powstają szczególnego rodzaju relacje, ale także „ten z pary uczniów, który naucza, czerpie korzyści ze swej nauczycielskiej roli, bo choć naucza materiału, który wcześniej opanował, zyskuje intelektualnie, na czym innym. Celowe połączenie wiedzy i umiejętności pomaga scalić wiedzę, usunąć luki, wynaleźć nowe znaczenia i poszerzyć strukturę pojęciową (...). Znaczne korzyści wynosi ta osoba z pary, która jest nauczana. Skupia na sobie uwagę, otrzymuje częste i trafne informacje zwrotne” (R. Fisher, 1999, s. 105). Forma binarna „wywiera określony wpływ na uspołecznienie uczniów: uczy planowania oraz przygotowania przewidywanych czynności, środków i materiałów; współdziałania z partnerem w toku uczenia się (pracy); rozwija poczucie dyscypliny, odpowiedzialności, solidności; przyczynia się do lepszego porozumienia; umożliwia pozbycie się nieśmiałości; rozwija zainteresowania, postawy, poglądy, kształtuje przyjaźń; uczy respektowania opinii partnera; pozwala wspólnie przeżywać zadowolenie i radość z wykonanego poprawnie zadania, przez co

bezpośrednio wpływa na samopoczucie partnerów uczenia się” (W. Puślecki, 1998, s. 16). Dobór par w formie binarnej można dokonywać (W. Puślecki, 1998): zgodnie z życzeniami uczniów (pary desmogenne); zbliżone postępy w nauce (pary homogenne); uczeń dobrze uczący się z uczniem słabo uczącym się (pary heterogenne). Formę binarną można wykorzystać przy: wzajemnym wyjaśnianiu nowych pojęć; rozwiązywaniu zadań (ustnych, pisemnych); przeprowadzaniu doświadczeń; wykonywaniu zadań praktycznych; w pracach społecznych; nauce języka obcego; odrabianiu prac domowych; przygotowywaniu się do prac klasowych, wystąpień, prezentacji wycinków badań; wzajemnym sprawdzaniu opanowanych wiadomości i umiejętności; czytaniu lektur szkolnych (polecane przy dysleksji); zbieraniu materiałów potrzebnych do rozwiązania problemu (zadania); przygotowywaniu wycieczek, przeprowadzania wywiadów, sondaży itp.

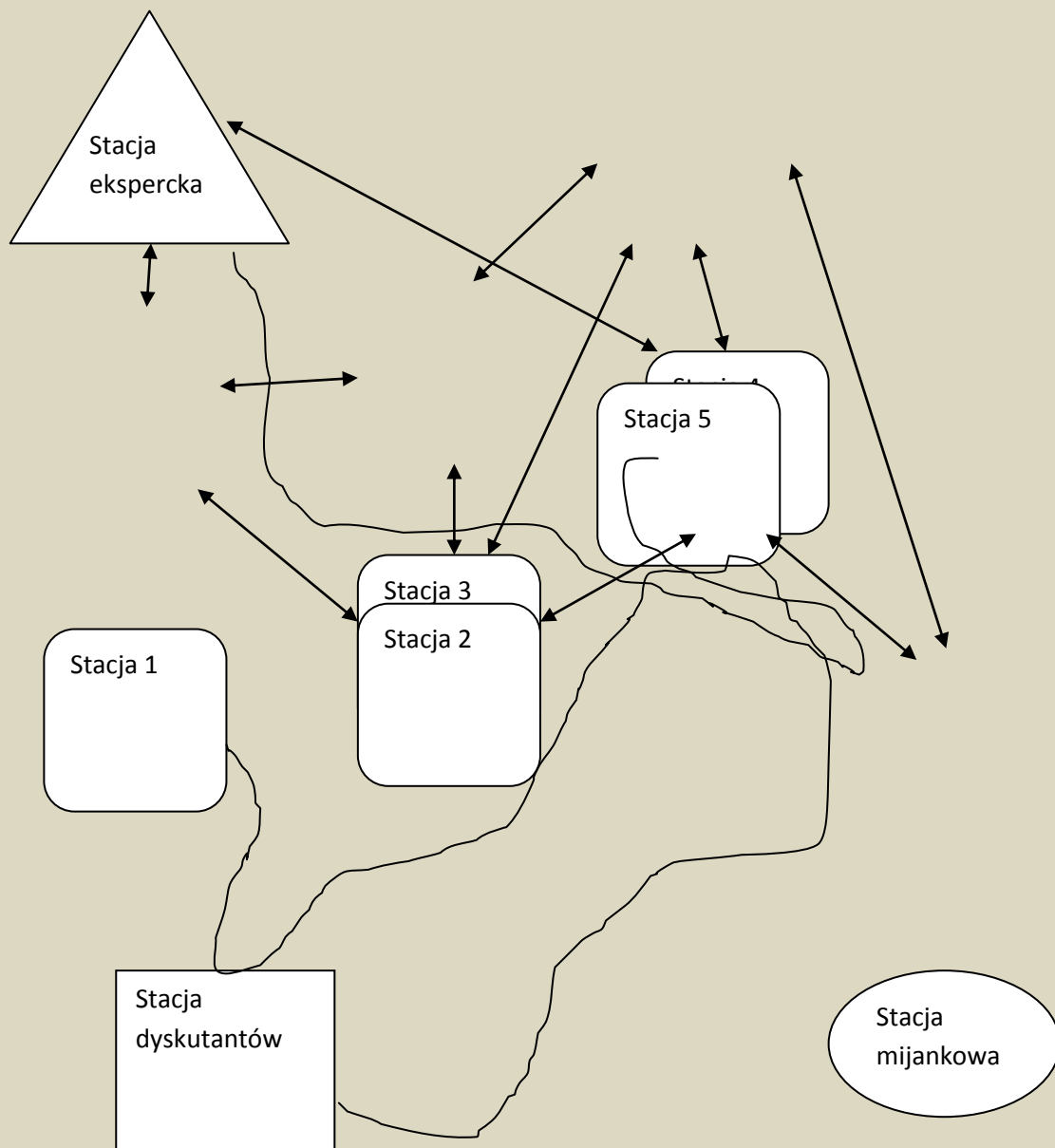
- formy pracy w parach (praca binarna): czytanie w parach i pisanie w parach oraz „metoda wielu odpowiedzi”. Czytanie w parach polega na: uczeń wybiera książkę, która spełnia jego zdaniem określone warunki (zaspokajają potrzeby poznawcze, ma interesującą grafikę, dziecko zna autora i lubi czytać jego książki lub książka zawiera określone zadania do wykonania); nauczyciel lub dobrze czytający uczeń sprawdza czy wybrana książka spełnia wcześniej założone warunki. R. Fisher (1999) proponuje by sprawdzić czy książka może być samodzielnie czytana przez ucznia „sprawdzianem pięciu palców”; partnerzy siadają obok siebie; partnerzy mogą czytać równocześnie tekst lub jeden czyta głośno; jeśli tekst jest czytany przez słabszego partnera pomoc lepszego polega na stosowaniu recepty czekaj – odpowiedź – pochwal; na koniec pracy obu partnerów należy pochwalić. Pisanie w parach – podobnie jak przy czytaniu w parach partnerami mogą być zarówno uczniowie bardzo dobrze radzący sobie z pisaniem jak i dzieci piszące słabo. Aby jednak dziecko stało się dobrym autorem i przyjaznym krytykiem potrzebne są pewne rady. R. Fisher (1999) proponuje rady dla autora: pisz na brudno; przeczytaj tekst na głos; pomyśl... może coś dodać? zmienić?; przeczytaj komuś albo daj mu do przeczytania. Czy początek i zakończenie są udane?; wysłuchaj, co ci powie twój czytelnik / słuchacz. Czy da się poprawić tekst?; czy dasz radę udoskonalić tekst jeszcze bardziej” (s. 106). Rady dla przyjaznego krytyka: „przeczytaj pracę kolegi lub uważnie jej wysłuchaj; powiedz mu przynajmniej o dwóch rzeczach, które spodobały ci się; pomyśl, czy autor mógłby coś poprawić. Może coś

pominał?; czy umiałbyś pomóc autorowi poprawić tekst?” (s. 106). „Metoda wielu odpowiedzi pozwala na uzyskanie odpowiedzi od wielu uczniów jednocześnie. Idea opiera się na następującym schemacie: pomyśl ⇒ omów ⇒ przedstaw i wymaga poniższego toku: nauczyciel stawia uczniom pytanie problemowe; uczniowie w parach zastanawiają się nad odpowiedzią, dyskutują i przygotowują odpowiedź ustną lub pisemną popartą np. tekstami lub przykładami źródłowymi; wybrany uczeń z pary przedstawia odpowiedź lub rozwiązanie problemu całej klasie.

- forma kształcenia: praca grupowa: prawidłowo zorganizowana praca w grupach wymaga, aby: uczniowie mieli jasno sprecyzowany cel pracy; uczniowie otrzymywali zrozumiałe określone warunki i jasny zakres zadań; nauczyciel; dostarczył uczniom dostateczną ilość informacji potrzebnych do rozwiązania problemu; uczeń miał dogodny dostęp do materiałów uzupełniających, potrzebnych do wykonania zadania; zapewnić uczniom odpowiednią ilość czasu na wykonanie pracy; zagwarantować uczniom poczucie bezpieczeństwa poprzez wspieranie ich w pracy; nauczyciel sukcesywnie kontrolował wyniki pracy uczniów i modyfikował wymagania wobec nich; realizacja zaplanowanych zadań sprzyjała indywidualnemu rozwojowi ucznia oraz celowi, jaki stawia sobie nauczyciel; uczeń miał świadomość i satysfakcję z prawidłowo wykonanych zadań. Do zalet pracy w grupach należy: optymalne wykorzystanie czasu przeznaczonego na naukę; „uczniowie mają więcej pomysłów, gdy ze sobą współpracują w małych grupach, niż gdyby pracowali indywidualnie lub z całą klasą; uczniowie mają więcej przypadkowych i planowych okazji do posługiwania się językiem (czytanie, pisanie, słuchanie, mówienie), jako instrumentem uczenia się; uczniowie mogą uczyć się jeden od drugiego i uczyć jeden drugiego, wyjaśniając, zadając pytania, przypominając i wyobrażając sobie, posługując się językiem i znanymi wzorcami; uczniowie mogą się przekonać, że uczestniczą w procesie uczenia się, ich własne doświadczenia i myśli mają wartość” (J. A. Reid, P. Forestal, J. Cook, 2001, s. 11). Zaletą pracy w grupach jest także przyjazne środowisko wspomagające proces uczenia się bowiem jak twierdzą J. A. Reid, P. Forestal, J. Cook(2001) „uczniowie rozwijają wiarę we własne możliwości; uczniowie mało aktywni w klasach bardziej formalnych zaczynają w czasie lekcji zabierać głos; uczniowie uczą się myśleć głośno, gdyż posługują się mową w sposób odkrywczy, aby poradzić sobie z nowymi informacjami lub zrozumieć nowe doświadczenia; uczniowie występują z propozycjami

wymagającymi przedyskutowania, co pomoże im i grupie lepiej zrozumieć problem; uczniowie z większą pewnością siebie prezentują krytycznemu audytorium swoje odkrycia, ponieważ mają możliwość przeanalizowania i wyselekcjonowania swoich myśli; uczniowie uczą się rozumieć audytorium oraz odpowiednio posługiwać się, w różnych celach, zarówno językiem mówionym, jak i pisany; uczniowie uświadamiają sobie różnice między odkrywczym mówieniem lub pisaniem, przygotowaniem, próbą a pisemną czy ustną jego realizacją” (s. 11-12). Praca w grupach pomaga kształtować korzystne relacje między uczniem a nauczycielem gdyż „rola nauczyciela zmienia się: osoba, która przekazuje wiedzę, staje się osobą odpowiedzialną za dokładne określenie sposobu uczenia się i pomagania uczniom w nauce; nauczyciel może przysłuchiwać się uważnie dyskusji w małej grupie, aby kontrolować rozmowy uczniów i oceniać poziom rozumienia problemu oraz służyć pomocą, gdy jest to konieczne (często natychmiast); nauczyciel ma czas na kontakt osobisty z uczniem. Gdy klasa pracuje w małych grupach, nauczyciel może zająć się pojedynczymi uczniami, co nie jest możliwe, gdy pracuje z całą klasą” (s. 12). Jednak praca w grupach sprzyja przede wszystkim temu, iż „uczniowie w grupie roboczej mogą z łatwością pracować indywidualnie lub w parach; mogą przesiąść się ponownie, aby utworzyć szereg ustanowionych wcześniej grup, lub działać jako klasa. Czynnikiem decydującym jest określony sposób uczenia się. Uczniowie mogą poszukiwać informacji w dowolnym czasie i stosownie do swoich potrzeb, a także w sposób najbardziej im odpowiadający – od nauczyciela, z tekstów lub poradników, od kolegów czy koleżanek, z innych źródeł” (s. 12-13).

- forma kształcenia: praca grupowa: przystanki:, czyli inaczej stacje uczenia się. Stanowi przykład podejścia zadaniowego. „Uczniowie wykonują przy każdej stacji zadania połączone tematycznie. Można ją z powodzeniem wprowadzić po opracowaniu tematu, aby powtórzyć materiał. Technika angażuje do pracy wszystkich uczniów jednocześnie oraz umożliwia im samodzielne odkrywanie wiedzy i nabywanie umiejętności” (M.Janicka, 2014, s.47). Uczniowie pracują w małych grupach (pary, 3-4 osoby). Sala lekcyjna wymaga, zatem innej aranżacji (rysunek).

Praca uczniów i nauczyciela podczas pracy „stacje uczenia się” wymaga przestrzegania kilku zasad: przed przystąpieniem do pracy uczeń musi zostać zapoznany z zasadami i zapoznać się jak przechodzi między stacjami i co one zawierają; praca odbywa się na osobnych stolikach; liczba stolików odpowiada liczbie grup; między stolikami powinno być tyle miejsca, aby grupy nie przeszkadzały sobie zarówno przy pracy jak i przemieszczaniu się; na każdym stoliku muszą znajdować się materiały potrzebne do wykonania danego ćwiczenia (odpowiednia ilość kart pracy ucznia, kartka lub dużego formatu przeznaczona na komentarze uczniów, materiały

tematyczne, lampka, którą uczniowie zapalają, gdy potrzebują pomocy nauczyciela); jedna ze stacji powinna być stacją ekspercką, przy której stoi doradca (nauczyciel, rodzic) i znajdują się materiały poszerzające wiedzę uczniów, komputer, książki, słowniki, mapy itp.); dodatkowa stacja tzw. „mijankowa” pozwoli uczniom zachować porządek i nie przeszkadzać sobie wzajemnie; trzecią dodatkową stacją powinna być stacja dyskutantów(wybrany do dyskusji uczeń, poproszony przez ucznia do dyskusji drugi uczeń, rodzic); każdy uczeń powinien otrzymać tzw. „kartę zbiorczą”, na której wpisze swoje imię i nazwisko i będzie kolejno zaznaczał wykonane zadania lub wpisywał ich rozwiązania i komentarze, co do trudności zadań. Można na nich umieścić pytania pomocnicze. Karta zbiorcza może także znaleźć się na tablicy, co pozwoli nauczycielowi kontrolować tempo pracy i jego rezultaty; uczniowie mogą wykonywać zadania/zaliczać stacje w dowolnej kolejności samodzielnie, w parach lub z grupą; zadania na poszczególnych stacjach powinny być traktowane, jako oferta (możliwość wyboru ćwiczeń do wykonania łatwiejszych i trudniejszych) pracy dla uczniów w tym celu można także wskazać stacje obowiązkowe i stacje fakultatywne; zadania na stacjach powinny uruchamiać wszystkie zmysły(przeczytać, posłuchać, wyciąć, pomalować, przepisać, dopisać, uzupełnić, ułożyć z gotowego materiału, itp.); po pracy powinna odbyć się ewaluacja. Prowadzone w ten sposób zajęcia można wykorzystać: przy wprowadzaniu materiału (uświadomienie sobie celów, jaki muszę osiągnąć próby rozwiązania problemu; zajęć rozszerzających wiedzę (łączenie wiedzy i umiejętności już posiadanych z nowymi; powtórce materiału (niepodlegającej ocenie). Zaletami tej formy pracy jest to, iż: wychodzą naprzeciw możliwościom uczniów; dzięki różnorodności oferowanych zadań wspierają całościowy rozwój ucznia; motywują i nastawiają pozytywnie do nauki danego przedmiotu; dają nauczycielom możliwość zróżnicowania stopnia trudności zadań; dają uczniom szansę pracy na odpowiednim dla siebie poziomie; umożliwiają przyswajanie wiadomości za pomocą wszystkich zmysłów; stwarzają szansę nauki poprzez zabawę; nauczycielowi dają możliwość obserwowania swojej klasy oraz lepszego poznania poszczególnych uczniów, ich możliwości, preferencji, osobowości i chęci lub niechęci współdziałania w grupie; uczą odpowiedzialności za własny proces uczenia się, a tym samym wspierają rozwój autonomii każdego ucznia.

- forma kształcenia: praca jednolita: zadania / ćwiczenia/ polecenia jednakowe dla wszystkich uczniów. Dominują metody słowne. Nauczyciel przekazuje uczniom podstawy pewnej wiedzy - wtedy praca zbiorowa jednolita jest punktem wyjścia do pracy grupowej lub indywidualnej. Przy pracy jednolitej nauczyciel traktuje uczniów jednakowo jak standardowy „dzban”, który należy wypełnić treścią. Często tę formę pracy nazywa się pracą równoległego frontu (R. Fisher, 1999). Jest to forma wykorzystywana do przekazywania informacji, nauczania bezpośredniego, demonstrowania prac, wyjaśniania celów zajęć. Zazwyczaj jest to forma wyjściowa do pracy w grupach lub pracy indywidualnej.
- forma kształcenia: praca jednolita grupowa: odmiana (ze względu na ustalony wcześniej, jednakowy dla wszystkich regulamin zdobywania określonej sprawności) jest systemem szóstkowy (system zuchowy). Uczniowie/ zuchy otrzymują do wykonania określone zadania, które premiowane są odznakami sprawności (znaczkami umiejętności). Wykorzystanie elementów wychowawczego systemu zuchowego w procesie dydaktyczno-wychowawczym ma niewątpliwe walory pedagogiczne, ponieważ: „wyzwolona zostaje aktywna działalność dziecka (intelektualne i społeczno-wychowawcza); dziecko ucząc się bawi się zarazem, a bawiąc – uczy; na lekcjach panuje swobodna i radosna atmosfera; przynależność do gromadki daje dziecku poczucie bezpieczeństwa; każde dziecko ma możliwość osiągania sukcesu na miarę własnych, indywidualnych możliwości; między gromadkami rozwija się współzawodnictwo, dzieci uczą się cieszyć z sukcesów odnoszonych przez inne gromadki, a przegranej nie traktują, jako porażkę, tylko trudność, którą należy pokonać; każde dziecko ma warunki do rozwoju własnych zainteresowań i indywidualnych uzdolnień; atrakcyjne formy ćwiczeń stwarzają możliwość doskonałego opanowania umiejętności i sprawności przewidzianych przez wymogi programu nauczania wszystkich przedmiotów; wzajemna życzliwość i pomoc ułatwia współzycie i zacieśnia więzi między dziećmi; dzieci uczą się i pracują chętnie, nie są zestresowane, gdyż nie grozi im ocena niedostateczna i do zdobywania sprawności każde dziecko ma prawo przystępować wielokrotnie, aż do skutku i – co najważniejsze – uczestnicząc w planowaniu każdej następnej jednostki metodycznej, dzieci poznają zakres wymogów, dzięki czemu udział w jej realizacji staje się świadomy i z góry zamierzony” (G. Grabowska, A. Wysocka, H. Grzeszewski, 1989, s. 406).

- forma kształcenia: praca zróżnicowana: (praca zindywidualizowana pod kątem możliwości uczniów oraz potrzeb realizacyjnych tematu / zajęcia / przedmiotu / zadania). Struktura indywidualna – każdy uczeń otrzymuje zadanie, które wykonuje samodzielnie. Zadania są różnicowane. Praca zazwyczaj wykonywana jest w wolnym czasie, w tym także w domu. Uczeń może otrzymać indywidualny plan zadań na przykład na cały miesiąc. Nauczyciel występuje tu w roli organizatora i doradcy.
- forma kształcenia: praca zbiorowa zróżnicowana: inaczej wielopoziomowa; nauczyciel dzieli klasy na poziomy zazwyczaj trzy: niski, średni, wysoki. Podstawą rozróżnienia poziomów są zdolności uczniów i poziom trudności zadania do rozwiązania. Praca wielopoziomowa wymaga przygotowania od nauczyciela ćwiczeń /zadań na kartkach i skorelowania wymagań, co do poszczególnych poziomów tak, aby praca indywidualna została wykorzystana w pracy z całą klasą. We współczesnej edukacji znane są takie rozwiązania. Przykładem mogą być karty pracy ABC M. Korzańskiej oraz fiszki C. Freineta. Niezależnie jednak nauczyciel realizujący podstawy programowe lub twórca programu autorskiego powinien liczyć się z koniecznością przygotowywania kart pracy dla swoich uczniów. Prawidłowo przygotowana karta powinna zawierać zadania wraz z tekstami źródłowymi dostosowane do możliwości intelektualnych danego ucznia oraz sprzyjać rozwijaniu indywidualnych zainteresowań. Zadania muszą być tak rozplanowane, aby wyzwałać różnorodną aktywność ucznia, a także, co wydaje się niezmiernie ważne zapewnić odpowiedni czas i materiały do ich rozwiązania. Można w tym miejscu powtórzyć za J. Dewey'em, że „celem edukacji jest umożliwienie każdej jednostce objęcia w posiadanie jej indywidualnego potencjału”.
- forma kształcenia: praca zróżnicowana grupowa: cechą pracy zróżnicowanej jest indywidualizacja pracy w grupach lub między grupami. Każda z grup otrzymuje inne zadanie. Kryterium trudności zadań może być poziom kompetencji poszczególnych uczniów w grupie, ale także zadania dla poszczególnych grup, których rozwiązanie w efekcie może być częścią składową problemu ogólnego lub przygotowania projektu (metoda projektu). Ciekawym przykładem tak rozumianej formy pracy uczniów jest mała grupa. J.A. Reid, P. Forrestal, J. Cook (2001) uważają, że najkorzystniejsze są grupy czteroosobowe. „Jeśli uczniowie widzą, że małe grupy są centralną jednostką organizacji klasy, doceniają znaczenie dyskusji

w grupie, a dzielenie się jej rezultatami uważają za ważną i normalną część procesu uczenia się” (s. 24).

- rodzaje grup w pracy dydaktyczno-wychowawczej: robocze – tworzone w oparciu o więzy przyjaźni lub wyznaczone przez nauczyciela. Ten rodzaj grup stanowi najkorzystniejsze środowisko do pracy indywidualnej, zapoznawania się z problemami, transformacji wiedzy oraz dokonywania refleksji; prezentacji – o składzie grupy decyduje nauczyciel. Grupy prezentacji mają za zadanie przedstawienie wyników uzyskanych w grupach roboczych. W efekcie tego nauczyciel uzyskuje informacje o tym, jaki materiał został opanowany, co należy dopracować i na co położyć szczególny nacisk;
- struktura praca nauczyciela i uczniów w grupach: struktura kompetencyjna – uczniowie mogą równocześnie pracować nad tym samym zadaniem lub innymi na przykład uzupełniającymi się. Zadania dobrane są ze względu na umiejętności uczniów. Nauczyciel może wystąpić tu w roli eksperta, menadżera wiedzy; struktura kuluarowa – sprzyja swobodnej dyskusji i wymianie poglądów w pozornie niezorganizowanej formie rozmowy nad zadaniem lub problemem. Zadanie lub problem może być postawiony przez nauczyciela lub samych uczniów. Nauczyciel występuje tu w roli niezależnego eksperta i konsultanta; struktura narady – pozwala na rozwiązywanie problemu w równouprawnionej dyskusji. Przydatna jest tu metoda burzy mózgów. Nauczyciel występuje w roli organizatora (koordynuje dyskusję) oraz równouprawnionego uczestnika; struktura sokratyczna – zadaniem nauczyciela jest dynamiczne stawianie pytań, tak, aby zachęcać dzieci do dyskusji. Wypowiedzi uczniów powinny jasno wyrażać ich intencje i zawierać uzasadnienie stanowiska. Nauczyciel jest uczestnikiem dyskusji, lecz jego rola ogranicza się do stawiania pytań; struktura kolektywistyczna – nauczyciel przydziela uczniom zadania w taki sposób, że uzyskanie ogólnego wyniku uzależnione jest od wykonania zadań częściowych. Nauczyciel występuje tu w roli organizatora i eksperta; struktura sierżanta – nauczyciel wraz z uczniami wybierają sobie „sierżanta grupy”, który czuwa nad rozwiązaniem problemu a potem przekazuje rozwiązanie do „sztabu”. Ta formy uczy pracy w dyscyplinie, ciszy i zachowania tajemnicy. Szczególnie przydatna jest przy przygotowywaniu wycieczek lub imprez szkolnych dla całej klasy lub szkoły; struktura osobista – problem, zadanie zostaje postawione przez ucznia. Nauczyciel występuje tu w roli równouprawnionego, szeregowego

dyskutanta. Decyzję o tym jak rozwiązać problem podejmuje „właściciel problemu”; struktura mistrza – problem zostaje powierzony „mistrzowi”, którym może być uczeń, nauczyciel, rodzic lub osoba z zewnątrz. Mistrz orzeka jak rozwiązać problem i w dyskusji z innymi ustala plan działania. W roli mistrza wystąpić może także grupa uczniów.

4.2.9. Środki dydaktyczne: *przedmioty materialne umożliwiające usprawnianie procesu nauczania – uczenia się i uzyskania optymalnych osiągnięć szkolnych. Środki dostarczają uczniom określonych bodźców oddziałujących na ich wzrok, słuch, dotyk... i ułatwiają im bezpośrednio i pośrednio poznawanie rzeczywistości.*

- rodzaje środków dydaktycznych: ogólny podział: 1: środki naturalne, które bezpośrednio przedstawiają poznawaną rzeczywistość; 2: środki techniczne, które przedstawiają poznawaną rzeczywistość w sposób pośredni. Należą do nich środki: wzrokowe, słuchowe, wzrokowo-słuchowe (audiowizualne), manipulacyjne, modelowe i automatyczne; 3: środki symboliczne, przedstawiające rzeczywistość za pomocą odpowiedniej symboliki, np. słowa mówionego i pisanego, rysunków, grafów, wykresów itp. Wadą tego podziału jest fakt, iż trudno jest w nim ustalić wyraźną linię podziału między środkami technicznymi a symbolicznymi.
- rodzaje środków dydaktycznych według R. Więckowskiego (1995): autor dzieli je na: 1: techniczne: słuchowe (audycje radiowe, nagrania magnetofonowe, płyty); wzrokowe (przezroczka, filmy nieme, programy komputerowe); wzrokowo-słuchowe (filmy, audycje telewizyjne, programy komputerowe); 2: konwencjonalne: podręcznik; pomoce graficzne; modele; okazy naturalne.
- rodzaje środków dydaktycznych według W. Okonia(2003): środki proste: 1) środki słowne (podręczniki i inne teksty drukowane); 2) proste środki wzrokowe (wizualne): oryginalne przedmioty, modele, obrazy, wykresy, mapy; środki złożone: 1) mechaniczne środki wzrokowe, służące przekazywaniu obrazu za pomocą urządzeń technicznych (np. aparat fotograficzny, mikroskop, teleskop); 2) środki słuchowe, służące przekazywaniu dźwięków (np. magnetofon, radio); 3) środki wzrokowo-słuchowe (audiowizualne), łączące obraz z dźwiękiem (np. telewizja); 4) środki automatyzujące

proces uczenia się (maszyny dydaktyczne, gabinety językowe, komputery).

- rodzaje środków dydaktycznych według Cz. Kupisiewicza(2005): 1) środki wzrokowe obejmujące naturalne przedmioty, maszyny, narzędzia oraz modele, obrazy, „wykresy, mapy, diagramy, podręczniki; 2) środki słuchowe pozwalające przekazywać dźwięki, magnetofon, gramofon, radio, instrumenty muzyczne; 3) środki wzrokowo-słuchowe (audiowizualne) łączące obraz z dźwiękiem: nagrania telewizyjne wraz z projektorami i aparatami do ich odtwarzania; 4) środki częściowo automatyzujące proces nauczania i uczenia się; maszyny dydaktyczne, laboratoria językowe, dydaktyczne układy sygnalizacyjne, urządzenia *interkomunikacyjne* oraz komputery.
- rodzaje środków dydaktycznych według B. Niemierko (2007). Zdaniem autora środki dydaktyczne są przedmiotami lub zjawiskami fizycznymi ułatwiającymi uczenie się i mogą być podzielone: 1. pasywne, z których uczeń czerpie informacje bez możliwości oddziaływania na nie. Pasywne można podzielić na pasywne naturalne (naturalne krajobrazy, okazy żywe w ZOO i spreparowane, oraz przedmioty muzealne); pasywne nisko symulacyjne (teksty źródłowe, obrazy, przedstawienia teatralne, filmy, audycje radiowe i telewizyjne); pasywne wysoko symulacyjne (symbole słowne i wizualne, modele algebraiczne i graficzne, książki i podręczniki szkolne); 2: interakcyjne, na które uczeń oddziałuje w procesie toku uczenia się. Dzielimy je na interakcyjne naturalne (sprzęt do pisania, instrumenty muzyczne, surowce i narzędzia rzemieślnicze, okazy żywe w hodowli); interakcyjne nisko symulacyjne (kamery fotograficzne i wideo, inscenizacje, modele ruchowe, urządzenie pracowni, hodowle i uprawy szkolne); interakcyjne wysoko symulacyjne (języki „naturalne i sztuczne”, przybory do gier dydaktycznych, komputery z oprogramowaniem).
- funkcje środków dydaktycznych według E. Fleminga (1969, 1971, 1974): mimo pozornie publikacji autora w latach 70 i 80 stale aktualny opis funkcji. 1: funkcja motywacyjna polega na wywoływaniu i podtrzymywaniu chęci / gotowości do uczenia się przez budzenie zaciekawienia i zainteresowania treściami programowymi danego przedmiotu nauczania (im pełniej i dokładniej środki dydaktyczne ukazują poznawaną rzeczywistość, tym wzbudzają większe zainteresowanie, a tym samym silniejszą motywację do jej dalszego poznawania); 2. funkcja aktywizująca przejawia się w tym, że środki dydaktyczne mogą aktywizować

uczniów (studentów) wielostronnie, bowiem wywołują: aktywność sensoryczną (powodującą rozwój spostrzeżeń, umiejętności i zdolności twórczych); intelektualną (rozwój logicznego i twórczego myślenia); werbalną (zachęca do zapisywania informacji, stawiania pytań, czy też wypowiedzania się); 3. funkcja poznawcza: służy ona, jako główne źródło poznania przy rozwiązywaniu problemów na drodze od konkretnego do abstrakcji; jako środek weryfikowania przewidywań, hipotez przy rozwiązywaniu problemów na drodze od abstrakcji do konkretnego; jako ilustracja słownych opisów i opowiadań; 4. funkcja informacyjna polega na szybkim i dokładnym przekazywaniu wiadomości za pomocą demonstrowanych rzeczy i obrazów; 5. funkcja weryfikacyjna występuje w czasie empirycznego sprawdzania przewidywań, hipotez, pojęć i poglądów. Wpływa ona na rozwój czynności intelektualnych, a szczególnie twórczego odkrywczego myślenia; 6. funkcja wychowawcza: polega na oddziaływaniu na uczucia, postawy, poglądy i przekonania uczniów (studentów); 7. funkcja wdrożeniowa występuje się przy wykonywaniu za pomocą środków dydaktycznych takich czynności jak: wykonywanie obserwacji i ćwiczeń w pracowniach; utrwalanie zdobytych wiadomości przez syntetyczne, obrazowe i dźwiękowe przedstawienie tematyki zajęć; pokazanie różnych zastosowań poznanej wiedzy teoretycznej; pokazanie wzorów wykonania czynności manualnych, technicznych. np. przez wykorzystanie programów instruktażowych czy programów komputerowych.

- funkcje środków dydaktycznych według Cz. Kupisiewicza (2005):
  1. Funkcja dydaktyczna sprowadza się do tego, że środki dydaktyczne umożliwiają nie tylko przekazywanie wiedzy, lepsze jej zrozumienie, ale również jej utrwalanie oraz sprawdzanie. Umożliwiają ponadto weryfikację wiedzy teoretycznej w praktyce.
  2. Funkcja poznawcza: środki ułatwiają poznawanie rzeczywistości. Przybliżają tę rzeczywistość poprzez przedstawianie jej w postaci naturalnej, zastępczej lub uogólnionej czy symbolicznej (mapy, plany, modele). Dostarczają również skondensowanej wiedzy o rzeczywistości w postaci tekstów drukowanych (podręczniki, materiały źródłowe, teksty programowe, foliogramy itp.);
  3. Funkcja kształcąca: środki dydaktyczne sprzyjają rozwojowi zdolności poznawczych, uczuć i woli. Umożliwiają także opanowanie różnych sprawności, głównie o charakterze praktycznym (np. trenażery, komputery, modele, itp.).
- korelacja środków dydaktycznych z ogniwami kształcenia według F. Bereźnickiego (2001): możemy wymienić wprowadzającą i motywującą (przygotowanie uczniów do aktywnego zdobywania

informacji na lekcji, organizowanie sytuacji problemowej); źródłową i weryfikacyjną (główne źródło wiedzy z danego tematu, materiał do weryfikacji hipotez); syntezującą i utrwalającą (pomoc w tworzeniu uogólnień, syntez i struktur wiedzy, utrwalaniu materiału); zastosowawczą i wdrożeniową (pokazanie różnych zastosowań teorii w praktyce oraz wzorów wykonania określonych czynności); kontrolno – oceniającą.

- lektura szkolna: spis lektur oraz sposób ich wykorzystania określają podstawy programowe przygotowane i zatwierdzone przez MEN. W klasach I-III lista lektur zawiera propozycje do wspólnego i indywidualnego czytania. Od IV klasy szkoły podstawowej poprzez liceum i technikum lektury szkolne dzielą się będą na obowiązkowe i uzupełniające, czyli zalecane. Jednocześnie w każdym roku szkolnym uczniowie będą musieli obowiązkowo przeczytać dwie wybrane lektury z listy uzupełniającej.
- materiał edukacyjny: to materiał zastępujący lub uzupełniający podręcznik, umożliwiający realizację programu nauczania, mający postać papierową lub elektroniczną.
- materiał ćwiczeniowy: przeznaczony dla uczniów, służący utrwalaniu przez nich wiadomości i umiejętności.
- podręcznik: należy przez to rozumieć podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez MEN.

4.2.10. Scenariusz lekcji/zajęć: szczegółowo *opracowany program (przebieg) lekcji/zajęć. Scenariusz lekcji zwykle zawiera dwie części: A: merytyczkę zajęć (temat zajęć, cel główny zajęć, cele szczegółowe zajęć, oczekiwane osiągnięcia uczniów, pojęcia kluczowe, które należy wyjaśnić, czas trwania zajęć, metody, formy pracy, środki dydaktyczne) oraz B: przebieg zajęć.*

- lekcja powtórzeniowa: poświęcona na powtórzenie, ale także uporządkowanie i uzupełnienie wiedzy i umiejętności, które będą przedmiotem sprawdzania lub podstawą do rozumienia i stosowania nowej wiedzy. Zatem lekcja powtórzeniowa nie zawsze ma prowadzić do sprawdzania. Ważne jest wykorzystanie adekwatnych zasad, metod, form i środków dydaktycznych. Lekcja powtórzeniowa wymaga szczególnego przygotowania ze strony nauczyciela, ale także uczniów. Jej tok może wyglądać następująco: poinformowanie uczniów o lekcji powtórzeniowej i jej celu (kilka dni przed lekcją, aby uczeń mógł się do niej przygotować); podanie celów lekcji; wykorzystanie metod problemowych z unikaniem metod podających; przygotowanie pracy w grupach, parach, zabaw i nagród (np. punktów dodatkowych zaliczanych do oceny na sprawdzianie); symulacja sprawdzianu (tak, aby uczeń mógł się zapoznać z formą sprawdzianu); ocena pracy ucznia(podanie kryteriów oceny). Przy lekcji powtórzeniowej bez planowania sprawdzianu tok czynności nauczyciela i ucznia będą koncentrować się wokół: poinformowanie uczniów o lekcji powtórzeniowej i jej celu (kilka dni przed lekcją, aby uczeń mógł się do niej przygotować); podanie celów lekcji; wykorzystanie metod problemowych z unikaniem metod podających (stosowanych tylko w celu uzupełnienia wiedzy uczniów); przygotowanie pracy w grupach, parach, zabaw, konkursów, krzyżówek i nagród (np. punktów dodatkowych zaliczanych do oceny z przedmiotu); podsumowanie lekcji i wskazanie pracy domowej.
- lekcja wprowadzająca: zazwyczaj dotyczy wprowadzania nowego materiału z przedmiotu, działu programowego, przygotowania do realizacji projektu edukacyjnego, wycieczki. Wbrew utartym

schematom wymaga stosowania różnorodnych zasad, metod, form i środków dydaktycznych. Najlepiej rozpocząć od metod problemowych aktywizujących uczniów i motywujących ich do działań na rzecz likwidowania luk w ich wiedzy i umiejętnościach. Zalecane są także metody podające, ale właściwie dostosowane do celów lekcji i wieku uczniów. Uczeń ma poszukiwać wiedzy a nie jej wysłuchiwać. Tok metodycznego postępowania obejmuje: zaciekawienie ucznia nowym tematem poprzez stworzenie sytuacji problemowej, (jeśli nastąpi to wcześniej uczeń ma kilka dni na samodzielne zebranie materiałów, przeprowadzenie wywiadów z rodzicami na temat ich przodków- wykonanie mapy genealogicznej); podanie celów lekcji i korzyści z ich realizacji (po lekcji będziesz potrafił dodawać pisemnie liczby trzycyfrowe); podawanie wiedzy i kształtowanie umiejętności poprzez wykorzystanie ćwiczeń praktycznych; podsumowanie lekcji (pokazanie przydatności nabytej wiedzy i umiejętności).Lekcja wprowadzająca ma strukturę trójdzielną: część wstępna, część właściwa; część końcowa.

- model planowania lekcji wzmacniający zaangażowanie uczniów, zindywidualizowane nauczanie oraz ocenianie kształtujące: według_C.M.Moss, S.M. Brookhart (2014, s.112)

Zacznijcie od podstawy programowej lub celu/celów kształcenia

1. Jaki materiał obejmuje podstawa programowa lub jaki jest cel? Wybierzcie element odpowiedni na jedną lekcję w danej klasie

2. Wypiszcie cele uczenia się, które uczniowie będą starali się zrealizować w drodze do osiągnięcia celów programu nauczania i kryteriów sukcesu:

-- Zaplanujcie przynajmniej jedno zadanie dla wyjaśnienia każdego z celów uczenia się i kryteriów sukcesu

-- Nie zapomnijcie o włączeniu w to zadanie sposobności do zaprezentowania wiedzy uczniów, ich doświadczeń, gotowości do uczenia się i zainteresowania jego celem

3. Wymyślcie i wypiszcie jak najwięcej zadań dla każdego z celów uczenia się:

-- Przygotujcie więcej zadań, niż potrzebujecie

-- Dodatkowe zadania pomogą wam zindywidualizować pracę z uczniami (pokazanie materiału na wiele sposobów, różne prezentacje zrozumienia materiału).

4. Wymyślcie i wypiszcie jak najwięcej metod oceny opanowanego materiału;

-- Przygotujcie więcej pomysłów niż jest wam potrzebne

-- Dodatkowe metody mogą się przydać do oceniania kształtującego, (jako ćwiczenia, część informacji zwrotnej czy coachingu)

-- Pomogą wam one także zwiększyć liczbę wykorzystywanych miar, lepiej przedstawić zakres ocen i/lub zróżnicować metody oceny

5. Dopasujcie ogólną tabelę oceny wyników ucznia biorąc pod uwagę podstawę programową do konkretnego celu uczenia się. Zastanówcie się, jak wykorzystalibyście tę tabelę oceny wyników zadania dla każdej z metod oceny, które wypisaliście. Na przykład w przypadku testu, – jakie byłyby poszczególne kryteria i dlaczego? A w ocenie prezentacji zrozumienia materiału, – jakie by były kryteria dla każdego z poziomów i dlaczego?

- struktura scenariusza lekcji/ zajęć: A: metryczka powinna zawierać następujące informacje: Klasa, wiek uczniów; Data lekcji/zajęć; Imię i nazwisko osoby/osób prowadzących; Przedmiot (z listy przedmiotów do realizacji na danym szczeblu, rodzaju szkoły, warsztatów, nazwa ogólna spotkań/szkoleń); Temat; Cele (z podziałem na ogólne i szczegółowe); Cel ogólny (sformułowany w jednym zdaniu); Cele szczegółowe (obejmujące dwa poziomy celów(wiedzę i umiejętności) oraz cztery kategorie (zapamiętanie, zrozumienie, stosowanie wiedzy w sytuacjach typowych, stosowanie wiedzy w sytuacjach problemowych); Cele wychowawcze; Metody nauczania – uczenia się; Zasady pracy; Formy pracy; Środki dydaktyczne.
- struktura scenariusza lekcji/ zajęć: B: scenariusz ramowy: ujęcie skrótowe, planujący zapisuje najważniejsze czynności nauczyciela i uczniów(w tym miejscu może wykorzystać ogniwa kształcenia).Ten sposób przygotowania scenariusza jest polecany tylko dla doświadczonego nauczyciela. Część B scenariusza musi poprzedzić część A (metryczka).Scenariusz dzieli się na trzy części: wstępną; właściwą i końcową.

Część lekcji Czas; Zasada	Czynności nauczyciela	Czynności ucznia	Uwagi
Wstępna (3 minuty)	Sprawdzenie obecności Podanie celu lekcji	Sprawdzenie obecności	Sprawdzenie obecności w celu późniejszego podziału uczniów na grupy
Właściwa (30 minut) Zasada	Zapoznanie uczniów z nowym materiałem Podział uczniów na grupy; praca w grupach nad mapą skojarzeń (	Aktywne słuchanie (dyskusja)	Kontrolować sposób robienia notatek

przystępności Zasada indywidualizacji i zespołowości	dopuszczenie pracy indywidualnej, jeśli uczniowie wyrażą taką chęć) Prezentacja pracy na forum klasy		Wstępna ocena pracy grup
Końcowa (12 minut) Zasada łączenia teorii z praktyką	Zachęcanie uczniów do wskazywania powiązań nowego materiału w sytuacjach typowych i problemowych Zadanie pracy domowej: uzupełnienie notatek o indywidualne propozycje zastosowań wiedzy w praktyce	Burza mózgów	Końcowa ocena pracy uczniów

- struktura scenariusza lekcji/ zajęć: B: scenariusz elaborat. Zalecany dla nauczycieli, którzy startują w zawodzie i studentów. Najtrudniejszy do przygotowania, bo zawiera szczegółowe dyspozycje do realizacji zarówno dla ucznia jak i nauczyciela. W elaboracie muszą znaleźć się także „słowa klucze”, wydarzenia historyczne, wzory matematyczne, które ma wymienić uczeń, gdy nauczyciel prowadzi np. pogadankę lub wykład aktywizujący uczniów do pracy. Poniżej przykład rozpisania części wstępnej lekcji.
- struktura scenariusza lekcji/ zajęć: B: scenariusz, jako lista czynności nauczyciela. Najkrótszy sposób przygotowania scenariusza lekcji przez nauczyciela "mistrza". Składa się z uporządkowanej listy np.: sprawdzenie obecności; podanie celu lekcji; podział uczniów na grupy i przydział zadań; itd. Część B scenariusza musi poprzedzić część A (metryczka).

4.2.11. Praca domowa uczniów: *określana jest, jako samodzielna praca uczniów w domu; nauka własna; nauka domowa; samodzielne uczenie się w czasie pozalekcyjnym podejmowanych z własnej woli, wynikających z zainteresowań poznawczych lub innych przyczyn.*

- czynności nauczyciela przy zadawaniu pracy domowej: stworzenie sytuacji motywacyjnej i wzbudzenie zainteresowania uczniów tematyką pracy; dokładne wyjaśnienie tematu, rodzaju pracy, treści zadania; podanie celu wykonania zadania domowego; udzielenie instrukcji wykonawczej wraz ze wskazaniem metody pracy i techniki wykonania; wskazanie środków potrzebnych do wykonania pracy; udzielenie odpowiedzi na pytania uczniów; wskazanie sposobu kontroli własnej nauki (pracy); podanie sposobu kontroli pracy przez nauczyciela.

- funkcje pracy domowej: a) dydaktyczna (stanowi przedłużenie pracy lekcyjnej); umożliwia pogłębienie, poszerzenie i utrwalenie wiadomości; zebranie pomocy szkolnych, jak okazy przyrodnicze, sporządzanie zestawień statystycznych i jakościowych materiałów uzyskanych w drodze obserwacji; ukształtowanie u uczniów określonych umiejętności i nawyków; służy wdrażaniu uczniów (studentów) do samodzielnego myślenia oraz posługiwaniu się wiedzą w rozwiązywaniu problemów o charakterze teoretycznym i praktycznym; doskonaleni umiejętności praktyczne i ewentualne ich przekształcanie w nawyki; b) wychowawcza (zmusza uczniów do samodzielnego wykonywania zadań zleconych przez nauczyciela; wpływa na kształtowanie cech charakterologicznych, a zwłaszcza takich jak: systematyczność, dokładność, pracowitość, silna wola, inicjatywa, stosunek do nauki i pracy itp.; wpływa na rozwój niektórych cech osobowości jak zainteresowania, zdolności, motywacja itp.; ukształtowanie u uczniów określonych umiejętności i nawyków; rozwijanie samodzielności myślenia i działania przez wykonywanie zindywidualizowanych zadań teoretycznych i praktycznych w zakresie wykraczającym poza materiał programowy danego przedmiotu; wpływa znacząco na przygotowanie uczniów i studentów do samokształcenia w przyszłym życiu zawodowym).
- funkcje pracy domowej według F. Bereźnickiego (2001) to: opracowanie określonych wiadomości związanych z nową lekcją; utrwalenie pogłębienie lub rozszerzenie wiedzy poznanej w czasie lekcji; kształtowanie określonych umiejętności i sprawności, rozwijanie samodzielności w myśleniu i posługiwaniu się wiedzą w praktyce; rozwijanie istniejących i budzenie nowych indywidualnych zainteresowań; rozwijanie inicjatywy, pomysłowości, zdolności twórczych; rozwijanie umiejętności uczenia się, wdrażanie uczniów do samokształcenia; kształtowanie nawyków systematycznego, dokładnego wykonywania zadań, wyrabianie pozytywnego stosunku uczniów do uczenia się, rozwijanie należytego traktowania obowiązków; budzenie przeżyć emocjonalnych, wiary we własne możliwości
- odrabianie prac domowych: Z.W. Brzeźkiewicz (1995) dla starszych uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych proponuje następujący schemat: wycisz się przez ok. 5-10 min; ustal, co masz zadane; rozpisz na kartce harmonogram zadań, od najważniejszych do mniej ważnych; ucz się, tzn. metodą „płodozmianu”, tzn. naprzemiennie przeplataj przedmioty ścisłe z humanistycznymi; ucz się intensywnie przez 30-45 min., najlepiej chodząc, gestykułując,

mówiąc na głos; sporządzaj kreatywne notatki - mapy myśli; po 30-45 min. nauki zrób 2-3 minutową przerwę, podczas której powinieneś być w ruchu – przewietrz pomieszczenie, w którym się uczysz; pospaceruj po pokoju lub mieszkaniu; poćwicz (skłony, przysiady, wymachy rąk i nóg, krążenie szyją, pompki...); myj ręce i twarz; pożongluj; porzucaj kostkami; napij się wody; pobaw się z psem lub kotem; kiedy po przerwie ponownie usiądziesz do nauki, zastosuj tzw. pomost pamięciowy, czyli krótko powtórz to, na czym skończyłeś przed przerwą i znów 30-45 min. nauki, przerwa 2-3 min. itd. Najlepiej stosować następujący harmonogram przerw: I przerwa 2-3 min. po 30-45 min. nauki; II przerwa 3-5 min. po kolejnych 30-45 min nauki; III przerwa 5-10 min po kolejnych 30-45 min nauki; IV przerwa 30 min regeneracyjna po ok., 2 godz. cyklu nauki.

- praca domowa z możliwością wyboru według M., Harmin (2016) to następujące działania nauczyciela: pozwól, by każdy robił w domu tyle zadań, ile potrzebuje, by dobrze opanować temat (pozostawienie uczniom swobody w tej kwestii mobilizuje ich do zastanowienia, co jest dla nich najkorzystniejsze, a ponadto wyrabia nawyk stawiania sobie tego pytania również w innych sytuacjach, na przykład wtedy, gdy sami lub pod presją kolegów pragną czegoś, co *nie* jest dla nich dobre); daj możliwość wyboru ilości materiału, który mają opanować. Zależnie od swojej osobistej sytuacji uczeń może wybrać taką pracę domową, którą w konkretnych okolicznościach będzie w stanie porządnie wykonać (przykłady prac domowych z możliwością wyboru: *przeczytajcie rozdział 6 i napiszcie w kilku zdaniach, czego się dowiedzieliście; przeczytajcie jedno opowiadanie z tej książki; wymyślcie jedno lub kilka zadań tekstowych opartych na tym równaniu matematycznym; nauczcie się tylu nowych słówek i zwrotów, ilu zdołacie; w domu podsumujcie dzisiejszą pracę w klasie pisząc uwagi typu „dobrze, że...”, „ale następnym razem”: najpierw wymieniacie to, co udało wam się zrobić dobrze, a potem to, co następnym razem moglibyście zrobić inaczej; z informacji wypisanych na tablicy wyciągnijcie tyle wniosków, ile zdołacie. Jutro będziecie się dzielić nimi w parach; „wymyśl i opisz obowiązki, które chcesz wziąć na siebie. Czy chciałbyś, aby wymienione przez ciebie obowiązki były wypełniane przez innych? Odpowiedz i uzasadnij; dlaczego obowiązki i ich dotrzymywanie są tak ważne dla dobrego funkcjonowania społeczeństwa? Spróbuj wyobrazić sobie, co by się stało, gdyby wszyscy twoi domownicy zrezygnowali ze swoich zobowiązań. Opisz*

taki dzień w twoim domu; wymyśl firmę zajmującą się na przykład roznoszeniem gazet. Pomyśl, jakie obowiązki miałby każdy z jej pracowników, co by się stało, gdyby je zaniedbywał. Odpowiedz na pytanie, jaki wpływ na funkcjonowanie firmy ma wyraźny podział obowiązków”(przykłady różnych prac domowych do wyboru po lekcji wiedzy o społeczeństwie (Program KOSS) Temat: O obowiązkach i odpowiedzialności). Praca domowa z możliwością wyboru wymaga od nauczyciela przestrzegania następujących zasad: różnicowania zadań pod względem czasochłonności; zachęcania uczniów, by zaczęli rozsądnie gospodarować czasem; różnicowania zadań pod względem możliwości uczniów; pozwolenie uczniom samodzielnie formułować zadanie domowe; pozwalanie na im na samodzielne decyzje, za które biorą pełną odpowiedzialność; zaufania uczniom; kontroli wykonywania pracy domowej tak, aby stała się ona sukcesem ucznia, wzmacnianie motywacji w samodzielnym wysiłku.

- rodzaje prac domowych według F. Bereźnickiego (2001) według kryterium relacji zachodzących między lekcjami szkolnym a pracami domowymi: prace pozalekcyjne, utrwalające opracowany na lekcji materiał i wdrażające do praktycznego stosowania przyswojonej wiedzy; (występują formy: mechaniczne utrwalanie przez powtarzanie wiadomości w celu ich reprodukcji; logiczne i strukturalne utrwalenie wiadomości nabytych na lekcji stosowanie wiedzy w różnych sytuacjach — zarówno typowych, jak i problemowych); prace uzupełniające bądź rozszerzające wprowadzony na lekcji materiał i rozwijające zdolności poznawcze; (występują formy: wykonywanie referatów artykułów, sprawozdań z wysłuchanych audycji czy przedstawień teatralnych, tworzenie albumów czy pomocy dydaktycznych); prace przedlekcyjne, przygotowujące do nowej lekcji lub do przygotowania materiału potrzebnego na kolejną lekcję (występują formy: przeprowadzanie wywiadów, badanie środowiska przyrodniczego, społecznego, lektura wskazanych źródeł).
- rodzaje prac domowych według F. Bereźnickiego (2001). Autor wymienia: 1) przygotowanie materiału do nowej lekcji, do nowych zajęć (zbieranie odpowiednich eksponatów, zapoznawanie się z treściami zawartymi w podręczniku lub innych materiałach, ustalenie danych biograficznych (np. słynnych poetów, pisarzy, naukowców mężów stanu) itp. Rezultat tej pracy może być wyrażony w formie pisemnej i ustnej lub niekiedy w postaci jakiegoś eksponatu czy innego samodzielnego wytworu np. elementu gazetki ściennej,

przekroju, schematu, programu komputerowego itd. Uwaga: zadania polegające na zapoznaniu się z określonym tekstem mają szczególne zastosowanie w przypadku zajęć o charakterze problemowym np. lekcja problemowa, wykład konwersatoryjny itp.. Mogą polegać również na wykonaniu określonych doświadczeń lub obserwacji); 2) uzupełnienie materiału opanowanego w czasie lekcji lub innych zajęć dydaktycznych (przeczytanie odpowiedniego fragmentu podręcznika, skryptu, wypisów, artykułu czy literatury uzupełniającego; obejrzenie audycji telewizyjnej; wzięcie udziału w różnego rodzaju przedsięwzięciach naukowych np. konferencja naukowa czy sympozjum naukowe. Uwaga: celem jest nie tylko rozszerzenie wiadomości uczniów (studentów), ale także wdrażanie ich do samodzielnego korzystania z książki i czasopism oraz kształtowanie odpowiedniego stosunku emocjonalnego do przerobionych treści); 3) utrwalanie przyswojonego materiału (powtarzanie materiału przerobionego na lekcji (wykładzie) przy wykorzystaniu notatek lub podręczników; wykonanie odpowiednich prac pisemnych (np. wypracowań, streszczeń, wypisów lub rozwiązywaniu zadań na podstawie przerobionego materiału, na pamięciowym opanowaniu wiersza, powtarzaniu słówek itp.); 4) kształtowanie umiejętności, nawyków i przyzwyczajzeń; nabycie odpowiedniej sprawności w wykonywaniu różnych czynności lub w rozwiązywaniu różnego rodzaju zadań. Uwaga: polega m.in. na obliczaniu długości i szerokości geograficznej, wykonywaniu ćwiczeń w pisaniu na klawiaturze komputera itp.); 5) rozwijanie samodzielności i twórczości uczniów (rozprawki, referaty, artykuły, wykonywanie pomocy dydaktycznych, układanie zdań, krzyżówek, projektowanie gazetki ściennej, izby pamięci, opracowanie testu dydaktycznego, projektowanie prostego programu komputerowego itp. Uwaga: prace te w stosunku do poprzednich charakteryzują się większym stopniem trudności, ale jednocześnie większymi walorami dydaktyczno-wychowawczymi. Przyczyniają się do rozwoju wyobrażeń, twórczego myślenia, samodzielności, inicjatywy pomysłowości).

- sposoby różnicowania zadawania pracy domowej: przydzielanie zróżnicowanych zadań domowych; uwzględnienie zadań dodatkowych dla chętnych; przydzielanie zadań do wyboru; uwzględnianie zadań proponowanych przez uczniów.
- zadawanie pracy domowej, jako części lekcji: przedstawienie tematu pracy domowej oraz udzielenie instrukcji dotyczącej źródeł, organizacji i metody jej wykonania; wdrażanie uczniów do

wykonania zadanej pracy na drodze ćwiczeń próbnych pod kierunkiem nauczyciela, przy jednoczesnym zapoznawaniu ich z technikami i metodami samodzielnej pracy.

- zalety prawidłowego zadawania pracy domowej: dostarczenie uczniom rzeczowego i metodycznego przygotowania potrzebnego do pracy w domu; pozostawienie uczniom czasu na zapisanie zadania oraz wysłuchanie wskazówek dotyczących sposobu jego wykonania; umożliwienie uczniom zadawania pytań dotyczących powstałych niejasności; rozwiązanie przykładowego zadania (wzór); zwrócenie uwagi na najważniejsze elementy zadawanego zadania domowego.
- źródła przeciążenia ucznia pracą domową: zła praca szkoły (nadmierna liczba zadań domowych; błędy w zadawaniu pracy domowej; brak koordynacji w zadawaniu prac domowych przez innych nauczycieli; brak indywidualizacji zadań; wady tygodniowego rozkładu lekcji; niesystematyczne sprawdzanie prac domowych; mała efektywność zajęć lekcyjnych); przyczyny tkwiące w uczniach (uzdolnienia; braki w wiadomościach; niezrozumienie lekcji; nieznanostwo podstawowych zasad pracy umysłowej; słabo rozwinięta samodzielność; nadmiar zajęć pozaszkolnych); przyczyny tkwiące w środowisku rodzinnym (brak kontroli nauki ucznia; brak współdziałania rodziców ze szkołą; niesprzyjająca nauce atmosfera domowa; brak warunków do odrabiania lekcji w domu).

2.2.12. Wywiadówki: *inaczej spotkanie nauczyciela i rodziców danej klasy lub grupy, na których poruszane są sprawy pracy dydaktyczno-wychowawczej i jej wyników.*

- e-wywiadówka: informowanie rodziców i prawnych opiekunów o postępkach ich dzieci drogą elektroniczną (e-dziennik). W szkole w dalszym ciągu funkcjonują dotychczasowe formy komunikacji z rodzicami (wywiadówki, dni otwarte, indywidualne spotkania z nauczycielami). Szkoła może, na życzenie rodzica (prawnego opiekuna) udostępnić papierowe wydruki, które są przewidziane dla konta Rodzica w systemie dziennika elektronicznego. Rodzice mają następujące opcje (dostęp tylko do konta swego dziecka): przeglądanie ocen (z opisem, za co uczeń otrzymał ocenę, przy czym nauczyciel ma obowiązek podać także tzw. wagi ocen. Wagi

ocen ustalone są według zasad określonych w Przedmiotowych Systemach Oceniania. Każda ocena ma mieć przydzieloną kategorię, wagę oraz zaznaczona, czy jest liczona do średniej) wraz z opisem średniej ocen i proponowanych ocen semestralnych i rocznych, ale także porównanie ze średnią ocen klasowych; przeglądanie nieobecności (miesięczne, semestralne i roczne zestawienie); przeglądanie informacji i uwag od wychowawcy i nauczycieli oraz wysyłanie wiadomości do nauczycieli uczących w klasie ucznia; sprawdzenie aktualnego planu lekcji klasy oraz informacji o bieżących zmianach w planie lekcji; kalendarz z organizacją bieżącego roku szkolnego; dostęp do wiadomości systemowych; dostęp do ogłoszeń szkoły; dostęp do konfiguracji usługi SMSinfo; dostęp do konfiguracji własnego konta. Nauczyciel może zarządzać ocenami z prowadzonych lekcji i frekwencją z prowadzonych lekcji; mieć wgląd w statystyki wszystkich uczniów i w statystyki logowań; przeglądać oceny wszystkich uczniów i ich frekwencji; mieć dostęp do wiadomości systemowych, ogłoszeń szkoły, konfiguracji konta, wydruków, eksportów; zarządzać swoim planem lekcji. Nauczyciel/wychowawca ma także dostęp do aplikacji potwierdzeń odbioru informacji przez rodziców(odczytanie informacji przez rodzica zawartej w module WIADOMOŚCI, jest równoznaczne z przyjęciem do wiadomości treści komunikatu, co potwierdzone zostaje automatycznie odpowiednią adnotacją systemu przy wiadomości. Adnotację potwierdzającą odczytanie wiadomości w systemie uważa się za równoważną skutecznemu dostarczeniu jej do rodzica/prawnego opiekuna ucznia), może także wysyłać rodzicom wiadomości w celu spotkań indywidualnych, zapytań, próśb itp., Jeśli nauczyciel uzna, że zachowanie ucznia np. ucieczka z lekcji, niestosowne zachowanie itp. wymaga szczególnego odnotowania, powinien wysłać odpowiednią treść do rodzica (prawnego opiekuna) z adnotacją UWAGA. Oznaczone w ten sposób informacje są automatycznie dodawane do kartoteki danego ucznia z podaniem: daty wysłania; imienia i nazwiska nauczyciela wpisującego uwagę; adresata; tematu i treści uwagi; daty odczytana przez rodzica (prawnego opiekuna).

- pierwsza wywiadówka oczekiwania nauczyciela/wychowawcy: zdaniem E. Borgosz(2017) nauczyciel powinien uświadomić rodzicom kilka istotnych aspektów współpracy: „ Szczerość – „łatwiej mi pomóc dziecku i je zrozumieć, jeżeli wiem, co się z nim dzieje również poza szkołą”; Informacja – Dzieci mówią rodzicom o tym, co się dzieje w klasie, czasami są to rzeczy, które umykają

uwadze nauczycieli i wychowawcy, a wpływają na atmosferę w klasie. Nawet, jeśli taka sprawa nie dotyczy Państwa dziecka, proszę mnie o niej informować mailem lub telefonicznie od razu. Informacje, które Państwo uznają za poufne nie zostaną przekazane nikomu bez względu na okoliczności; Zaufanie, – **Jeżeli** w klasie zaistnieją sytuacje trudne, np. konflikty między uczniami, proszę pozwolić mi je wyjaśnić do końca w klasie; Wzajemna życzliwość – Klasa jest grupą – dzieci przebywają razem wiele godzin, uczą się zachowań społecznych. Popełniają błędy, czasami sprzecząją się. Nie powinno to wpływać na relacje między rodzicami. To my dorośli musimy pomóc im w trudnych sytuacjach. Jeżeli będziemy wspólnie rozwiązywać problemy, to proszę pamiętać, że rozwiązujemy problem, a nie szukamy winnych; Zaangażowanie – Liczę na to, że będą Państwo uczestniczyć w zebraniach i pomogą mi Państwo w ich przygotowaniu. Szkoła jest otwarta na Państwa propozycje, zachęcam np. do organizowania w klasie urodzin dzieci. To je z pewnością zintegruje; Takt – Proszę również o to, by nie komentować przy dzieciach np. zachowań kolegów czy sytuacji z nauczycielami, jak również informacji zebrań, dotyczących osób trzecich. Proszę też pamiętać o tym, że dziecko przedstawia swój indywidualny punkt widzenia, a każdą sprawę trzeba najpierw wyjaśnić, poznać różne punkty widzenia, a dopiero potem można wyrobić sobie opinie na jej temat; Tolerancja – Jestem tylko człowiekiem, mam swoje lepsze i gorsze dni, jak każdy. Jeśli zrobię lub powiem coś niewłaściwego, proszę mi o tym powiedzieć, a obiecuję, że postaram się to naprawić” (s.3).

- pierwsza wywiadówka: powitanie i przedstawienie się: nauczyciel powinien przedstawić się podając swoje imię i nazwisko oraz wskazać swoje kompetencje, (ale bez autoreklamy); powitanie rodziców i podziękowanie im za przybycie, ustalenie sposobów kontaktowania się (nauczyciel podaje np. swojego maila, telefon i prosi rodziców o podanie preferowanej formy kontaktu np. na liście przekazanej rodzicom podczas spotkania); poproszenie rodziców o wsparcie i pomoc poprzez ustalenie składu „trójki klasowej” (można to też odłożyć na następne spotkanie, gdy rodzice i nauczyciel lepiej się poznają).
- pierwsza wywiadówka: cele. Według E.Borgosz (2017) nauczyciel prowadzący pierwszą wywiadówkę powinien zastanowić się, który z celów chce zrealizować: przedstawić się i zaprezentować z jak najlepszej strony, zyskać zaufanie rodziców i ich szacunek; poznać rodziców, dowiedzieć się, kto jest czyim tatą lub mamą; poznać

oczekiwania rodziców wobec wychowawcy; przedstawić swoje oczekiwania; ustalić zasady współpracy i komunikowania się; dowiedzieć się czegoś więcej o dzieciach; umożliwić rodzicom wzajemne poznanie się i przełamanie lodów; zapoznać rodziców wewnątrzszkolnymi regulaminami (WSO itp.);

- pierwsza wywiadówka: oczekiwania rodziców: w tym celu najlepiej przeprowadzić dyskusję i zaufać rodzicom, że będą chcieli określić swoje preferencje dotyczące: kontaktu z nauczycielem, jego form i częstotliwości, ról, jakie ma pełnić nauczyciel (wychowawca, opiekun, obrońca, przyjaciel); specyficznych potrzeb konkretnego dziecka; specyfiki pracy rodziców; potrzeb socjalnych dziecka itp.
- pierwsza wywiadówka: poznanie rodziców: nauczyciel prosi rodziców o to by przedstawili się kończąc zdanie: "Jestem tatą/mamą .....(imię i nazwisko dziecka)." Proponuje formę przedstawienia charakteru i osobowości dziecka: podanie najważniejszej pozytywnej cechy charakteru („Mój syn/moja córka jest np. opiekuńcza”); metafora („Mój syn/moja córka jest jak np. tygrysek – lubi biegać jest energiczna i stawia na swoim”); dokończenie zdania („Jestem dumna z mojej córki/mojego syna, bo...”); dokończenie zdania („Najczęściej chwale swoje dziecko za ...”). Poznanie wzajemne rodziców może też odbywać się w parach. Nauczyciel ustala pary (najprościej jest wskazać pary w ławkach, w których siadają rodzice). Rodzice przedstawiają się sobie nawzajem w parach. Warto na tablicy wypisać zdania „Jestem mamą/tatą ... Mój syn/moja córka jest ... (lub inne niedokończone zdanie z listy powyżej). Można też zamiast niedokończonych zdań zaproponować parom, by znalazły jedną cechę wspólną ich dzieci. W tym przypadku rodzice przedstawiają na forum nie siebie, lecz sąsiada z pary „To jest tata/mama Jasia. Jaś jest ...). Pomysłodawcą obu form jest E. Borgosz, (2017) która uważa, że wariant rozmowy w parach jest bardziej przyjazny dla rodziców, którzy mogą się czuć skrępowani koniecznością wypowiedziania się na forum o sobie i swoim dziecku. Znacznie łatwiej jest przedstawić się jednej osobie, a publicznie opowiedzieć o swoim partnerze rozmowy („To jest tata/mama Jasia. Jaś jest ...).
- współpraca rodziców z klasą: zachęcania rodziców do współpracy może przyjmować różne formy: dać coś na dobry początek (poświęć uwagę, pochwałę, wyróżnij); przedstawić możliwości współdziałania (niech każdy rodzic znajdzie coś dla siebie, nie zmuszaj, daj czas); codziennie buduj zespół dzieci- rodzice – nauczyciel-szkoła; interesuj się dzieckiem i pytaj o nie rodziców;

kontaktuj się z rodzicami przy pomocy różnych kanałów: maile, blog, strona klasowa; przekazuj jak najwięcej dobrych wieści; organizuj spotkania klasowo-towarzyskie; organizuj działania, które pozwolą wykazać się rodzinom na przykład poprzez wspólne projekty (dziecko, rodzice, dziadkowie, wujkowie); nie zaskakuj informacjami pozwól przygotować się rodzicom na spotkanie; stwórz zwyczaje klasowe (dzień klasy IIB, dzień z dziadkami, którzy grają na instrumentach, babciami, które robią na drutach); pamiętaj, że rodzic musi czuć się ważny; zrób z rodziców kibiców swojej klasy nikogo nie pomijając.

- wywiadówka: struktura/scenariusz: każde spotkanie powinno mieć precyzyjnie dopracowany scenariusz. Jeśli nauczyciel wypracował taką tradycję z rodzicami to najważniejsze tezy spotkania wraz z jego tematem powinny być przesłane rodzicom (szkolna platforma elektroniczna lub listownie poprzez uczniów). Poza sprawami do załatwienia nauczyciel powinien ściśle określić czas trwania wywiadówki i jej miejsce. Nauczyciel powinien być na miejscu przed czasem i powitać rodziców w klasie. Powitanie powinno zawierać: podanie celów spotkania oraz jego scenariusz. Rodzice powinni zaakceptować plan spotkania lub zaproponować jego zmianę. Podczas prowadzenia wywiadówki nauczyciel powinien być uprzejmy dla rodziców uczniów, panować na mową ciała, nie podnosić głosu, być podatnym na sugestie rodziców, pozwalać im zabierać głos, rozwiązywać sprawy na bieżąco i utrzymywać kontakt wzrokowy ze wszystkimi rodzicami. Nauczyciel na forum powinien omawiać sprawy dotyczące wszystkich dzieci. Sprawy indywidualne powinien „załatwiać” z rodzicami ucznia, którego ta sprawa dotyczy (najlepiej bez świadków, w tym przypadku sprawdza się tzw. wywiadówka trzech stron, czyli ucznia, rodzica, nauczyciela i szczerze omówienie spraw wychowawczych i osiągnięć w nauce, każda ze stron ma możliwość określenie swojego stanowiska, swoich uczuć i propozycji rozwiązania problemu). Atmosfera wywiadówki powinna być przyjazna i bezpieczna. Nauczyciel nie może rozliczać poszczególnych rodziców z zachowania ich dzieci. Dobrze, jeśli nauczyciel znajdzie możliwość pochwalenia wszystkich uczniów znajdując w ich zachowaniu coś dobrego (np. Jasiu jest bardzo dobrym dyżurnym, Marysia chętnie pomaga wszystkim...). Każda z wywiadówek powinna kończyć się pytaniami i wątpliwościami rodziców. Nie może zabraknąć na to czasu. Należy przestrzegać zasady marketingowej „ zadowolony klient zawsze do nas wraca”.

2.3. Innowacje i eksperymenty: *tworzenie czegoś nowego i poddawanie go obróbce metodologicznej. W efekcie następuje proces polegający na przekształceniu istniejących możliwości w nowe idee i wprowadzenie ich do praktycznego zastosowania.*

- edukacja alternatywna: to swoistego rodzaju forma opozycji wobec państwowego i sformalizowanego systemu szkolnego. Stwarza ona wybór, pomiędzy co najmniej dwiema możliwościami w sferze uczenia się człowieka na przykład: = kształcenie publiczne i niepubliczne; kształcenie adaptacyjne i emancypacyjne; = wychowanie autorytarne i antyautorytarne; = wychowanie dyrektywne i niedyrektywne; = pedagogika i antypedagogika itp. Edukacja alternatywna to także wynik prowadzonych

eksperymentów pedagogicznych i wprowadzanych na ich bazie innowacji pedagogicznych.

- innowacja: innovare - tworzenie czegoś nowego. Proces polegający na przekształceniu istniejących możliwości w nowe idee i wprowadzenie ich do praktycznego zastosowania. Innowacja w edukacji utożsamiana jest przede wszystkim z programami autorskimi, które między innymi są obowiązkowe w procesie zdobywania przez nauczycieli stopni awansu zawodowego.
- innowacja pedagogiczna/ eksperyment pedagogiczny: pojęcie ściśle wiąże się z eksperymentem pedagogicznym. Z łacińskiego to: próba, doświadczenie lub dowód na doświadczeniu oparty. Głównie polega na wprowadzeniu czynnika eksperymentalnego i analizie uzyskanych wyników. Przedmiotem eksperymentu szkolnego mogą być poszukiwania w zakresie: ustroju szkolnego oraz doboru treści nauczania i wychowania; metod i środków nauczania w wychowaniu oraz organizacji nauczania i wychowania. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. innowacją pedagogiczną są nowatorskie rozwiązania programowe, organizacyjne lub metodyczne, mające na celu poprawę, jakości pracy szkoły. Zaś eksperymentem pedagogicznym są działania służące podnoszeniu skuteczności kształcenia w szkole, w ramach, których są modyfikowane warunki, organizacja zajęć edukacyjnych lub zakres treści nauczania Tak rozumiane eksperymenty prowadzone powinny być pod opieką jednostki naukowej. Innowacje i eksperymenty nie mogą prowadzić do zmiany typu szkoły. Innowacja lub może obejmować wszystkie lub wybrane zajęcia edukacyjne, całą szkołę oddział lub grupę. Rozpoczęcie działań innowacyjnych i eksperymentalnych jest możliwe po zapewnieniu przez placówkę odpowiednich warunków kadrowych i organizacyjnych, niezbędnych do realizacji planowanych działań innowacyjnych i eksperymentalnych. Innowacje i eksperymenty wymagające przyznania placówce dodatkowych środków budżetowych, mogą być podjęte po wyrażeniu przez organ prowadzący placówkę pisemnej zgody na finansowanie planowanych działań. Tego typu szkoły powinny być powszechnie dostępne. Działania innowacyjne i eksperymentalne nie mogą naruszać uprawnień ucznia do bezpłatnej nauki, wychowania i opieki a także uzyskania wiadomości i umiejętności niezbędnych do ukończenia danego typu szkoły oraz warunków i sposobu przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów. Uchwałę w sprawie wprowadzenia eksperymentu lub innowacji podejmuje rada pedagogiczna. Udział

nauczycieli jest dobrowolny jednak wcześniej należy uzyskać zgodę także nauczycieli, którzy będą uczestniczyć w tym przedsięwzięciu. Dodatkowo wymagana jest opinia rady szkoły, oraz pisemna zgoda autora lub zespołu autorskiego na jej prowadzenie w ppplacówce, w przypadku gdy nie były one wcześniej opublikowane. Uchwałę rady pedagogicznej wraz z opisem dyrektor przekazuje kuratorowi oświaty i organowi prowadzącemu w terminie do dnia 31 marca roku poprzedzającego rok szkolny, w którym jest planowane rozpoczęcie określonych działań. Dodatkowo w przypadku eksperymentu wymagana jest zgoda ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania. W przypadku innowacji lub eksperymentu dotyczącego kształcenia w danym zawodzie minister właściwy do spraw oświaty i wychowania zasięga opinii ministra właściwego dla danego zawodu. Dyrektor prowadzącej eksperyment przekazuje bezpośrednio po jego zakończeniu ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania ocenę eksperymentu dokonaną przez jednostkę naukową, która sprawuje opiekę a także informuje o niej organ prowadzący i organ sprawujący nadzór pedagogiczny.

- program autorski: struktura programu autorskiego: 1. Idea wiodąca programu autorskiego: w idei wiodącej autor programu winien jasno i rzeczowo uzasadnić, że proponowany przez niego program jest gruntownie osadzony we współczesnej nauce, a efekty, które uzyska zarówno uczeń jak i nauczyciel są ogólnie pożądane zarówno przez zainteresowaną jednostkę jak i grupę społeczną, w której jednostka funkcjonuje. Kształcenie innych to czynność zamierzona, nacechowana ideałami pedagogicznymi nauczyciela. W skład tak rozumianych ideałów wchodzi poglądy filozoficzne, psychologiczne oraz społeczne autora programu: filozoficzne podstawy programu - zdaniem pedagogów filozofia jest podstawą, na której opiera się konstrukcja szkoły i klasy. Filozofia pomaga odpowiadać twórcom szkół programów i klas autorskich, na różnorodne pytania – jak dobrać i uporządkować cele kształcenia i wychowania, jakie dobrać podręczniki, jakim człowiekiem ma być nasz uczeń? L. Th. Hopkins (1994) uważa, że filozofia pozwala także na obiektywną weryfikację podstaw programowych. Do głównych kryteriów zalicza – jasność, zgodność z faktami, zgodność z doświadczeniem, zgodność z innymi przekonaniem, użyteczność i prostotę. Zdaniem A. C. Ornsteina, F. P. Hunkinsa (1998) „filozofia nadaje znaczenie naszym decyzjom i czynom. Bez oparcia w filozofii pedagog jest bezbronny wobec narzucanych schematów działania, chwilowych mód i rozmaitych „izmów” ”(s. 84); psychologiczne podstawy programu- psychologia

pomaga odpowiedzieć na pytania – jak się uczyć i jak uczą się inni? Dzięki nim autor programu może zaplanować metody i formy pracy uczniów i środki dydaktyczne intensyfikujące proces kształcenia. Ogólnie psychologowie wyróżniają trzy główne teorie uczenia się: → behawiorystyczne albo asocjacyjne (zajmujące się bodźcami i reakcjami na nie oraz wzmocnieniami); → poznawczo-procesualne (ujmują osobę uczącą się w ścisłym powiązaniu z warunkami uczenia się i interpretują sposób wykorzystywania przez nią informacji); → fenomenologiczne i humanistyczne (uczniowie postrzegani są, jako indywidualności o zróżnicowanych potrzebach, zdolnościach i możliwościach, czynnikiem stymulującym proces uczenia się jest poczucie własnej podmiotowości i odpowiedzialności za siebie); społeczne podstawy programu – żaden z programów kształcenia nie może być planowany i realizowany bez odwoływania się do społeczności, w której uczeń ma funkcjonować. Na ową społeczność składają się między innymi różnego rodzaju grupy polityczne i instytucje, które mają swoje wyobrażenia, co do roli, jaką w społeczeństwie powinni spełniać absolwenci określonych szkół. Do społecznych podstaw programu można zaliczyć także tradycje kulturowe, które mogą manifestować się między innymi różnicami w kształceniu uczniów różnej płci; 2. Cele programu autorskiego: H. Komorowska (1995) uważa, że twórca programu, mając na względzie własną filozofię kształcenia, warunki realizacji programu, a także możliwości uczniów, może dokonać wyboru celów kształcenia, co pociąga za sobą stworzenie określonego typu programu: program o celach globalnych – w programie tym funkcjonują cele ogólne, zarówno o charakterze poznawczym, jak i afektywnym. Autor programu zakłada jednak, że cele powinny pełnić tu funkcję orientacyjną, gdyż nie wszystkie zostaną przełożone na konkretne zachowania i mierzalne umiejętności; program o celach behawioralnych- twórca programu zakłada, że „wszystkie cele ujęte będą tak, by jasno wynikały z nich konkretne, namacalne i dające się sprawdzić zachowania uczących się (taksonomia B. Bloom’a). Oznacza to, że zestaw celów nauczania to zarazem lista umiejętności, mogąca stanowić bezpośrednią podstawę kontroli i oceny osiągnięć” (s. 26); program o celach rozwojowych – tu uczeń traktowany jest, jako jednostka unikalna, która charakteryzuje się niepowtarzalnym bagażem doświadczeń i wiedzy oraz odmiennymi predyspozycjami. Nauczyciel podąża za uczącym się, uwzględnia jego indywidualne zdolności, a także wiedzę wyjściową i sposób reagowania na określone bodźce. Stąd proces formułowania celów

powinien odbywać się po dokonaniu właściwej diagnozy. Autor programu bierze także pod uwagę to, że proces nauczania i uczenia się to procesy dynamiczne, a więc należy na bieżąco przeformułowywać, ograniczać lub rozbudowywać cele w trakcie całego procesu kształcenia; program o celach ekspresywnych – dla autora programu naczelnym zadaniem jest „wystawienie uczącego się na działanie pewnych bodźców i sytuacji (...). Nie jest istotne zaś, jakiego rodzaju efekt to zetknięcie przyniesie. Dopuszcza się tu różnorodność efektów, zakłada się też wręcz pewną nieprzewidywalność jednostkowych reakcji uczących się” (s. 27); 3. Treści kształcenia w programie autorskim; 4. Procedury osiągania celów w programie autorskim, na które składają się: 4.1. Warunki realizacji programu autorskiego, które powinny obejmować określenie warunków materialnych (m.in. wyposażenie szkoły, jej położenie, ilość uczniów w klasie, możliwość wykonywania określonych czynności zarówno przez uczniów jak i nauczycieli) oraz warunków osobowych (m.in. kompetencje wstępne uczniów, kompetencje nauczyciela prowadzącego zajęcia, współpracę z rodzicami, życzliwość i twórczą atmosferę panującą w szkole). Ogólnie do warunków mających wpływ na konstruowanie, realizowanie, a także to, co wydaje się chyba najważniejsze, osiągnięcie zamierzonych celów, można zaliczyć: *Warunki* podmiotowe: uczeń: inspiracją stworzenia określonego programu są przede wszystkim uczniowie, ich możliwości intelektualne (niskie lub odwrotnie: bardzo wysokie), zainteresowania, pochodzenie społeczne, wiek, sprawność fizyczna, ambicje, preferencje zawodowe – to wszystko sprzyja temu, że powstaje program umożliwiający jednostce samorealizację; nauczyciel: zainteresowania i zdolności nauczyciela są często podstawą rodzenia się pomysłu na program autorski. Wpływ mają także ambicje nauczyciela oraz jego pozytywne doświadczenia, związane z wprowadzeniem pomysłów i innowacji. Zachęcony w ten sposób nauczyciel, mając mocną bazę w postaci swej wiedzy merytorycznej i praktycznej pisze program autorski; *Warunki* szkolne: organizacja procesu dydaktyczno – wychowawczego: organizacja dnia aktywności edukacyjnej dziecka ze szczególnym uwzględnieniem powiązań między założonymi celami a treściami kształcenia; specyfiką szczebla kształcenia oraz różnymi formami kontroli; materialne: wielkość, położenie, przestrzenność szkoły i klas; wyposażenie szkoły w sprzęt ułatwiający (umożliwiający) realizację programu; możliwość finansowego wsparcia realizacji programu

autorskiego; społeczne: ogólna atmosfera wspierająca działania kreatywne nauczycieli, życzliwa pomoc ze strony osób z doświadczeniem lub chętnych do współpracy, gratyfikowanie zachowań twórczych przez zwierzchników; możliwości rozwijania i rozpowszechniania pozytywnych wyników pracy; *Warunki* pozaszkolne: rodzice: przekonanie rodziców oraz życzliwa pomoc (także materialna); współdziałanie rodziców z nauczycielem poprzez udzielanie pomocy swoim i innym dzieciom; dostarczanie przez rodziców materiałów i sprzętu; osobiste (np. poprzez pracę) uczestnictwo w realizacji programu autorskiego. 4.2. Metody, formy i środki dydaktyczne w realizacji programu autorskiego. Twórca programu powinien określić efektywne, jego zdaniem, sposoby kierowania uczeniem się, formy skutecznego przyswajania wiedzy i kształtowania umiejętności oraz zaproponować, z jakich źródeł informacji uczeń może korzystać. Uczenie się powinno być spostrzegane, jako proces umożliwiający indywidualny rozwój każdej jednostki. Proces, który poprzez wzbogacenie doświadczeń życiowych uczącego się pogłębia jego wiedzę o sobie samym i otaczającym świecie. Typ i jakość obustronnego oddziaływania między uczniem a nowymi informacjami w ogromnym stopniu zależy od zastosowanych przez nauczyciela – autora programu metod i form prac. Do ważnych kryteriów doboru metod i form pracy z uczniem należy: specyfika programu autorskiego; ogólne i szczegółowe cele programu autorskiego; specyfika możliwości realizowania treści kształcenia ze względu na przedmiot nauczania; wymagana aktywność uczniów w procesie uczenia się i wychowania; możliwości i granice aktywności uczniów, dla których zbudowano program autorski; widzenie w perspektywie czasowej efektów pracy ucznia (model człowieka). 5. Scenariusz zajęć. Scenariusze (konspekty) zajęć powinny być ściśle skorelowane z ideą wiodącą programu, celami oraz treściami kształcenia. Konspekt zajęć może przybierać różną formę, jednak stałymi elementami powinny być: termin zajęć; temat zajęć; cele kształcenia; metody nauczania – uczenia się; formy pracy ucznia i nauczyciela; środki dydaktyczne oraz przebieg zajęć. Konspekt może być obszerny (elaborat) lub krótszy (ramowy). Bez względu na objętość, poza stałymi elementami wymienionymi wyżej, powinien jednak zawierać załączniki i karty pracy dla uczniów lub wskazówki do pracy indywidualnej lub grupowej 6. Ewaluacja programu autorskiego. W ocenie efektywności programu należy uzyskać informacje zwrotne od: uczniów – jak podobał im się realizowany program autorski, co

chcieliby zmienić, czego się nauczyli, jak widzą swój osobisty wkład w realizację programu, jak postrzegają siebie, swoich kolegów i nauczycieli w procesie nauczania – uczenia się; nauczycieli, –·jakie mają ogólne odczucia po realizacji programu, co chcieliby udoskonalić, jakie odnieśli sukcesy, jakie ponieśli porażki, jakim przemianom uległy relacje między nimi a uczniami, co o ich pracy sądzą inni nauczyciele, jak teraz widzą swoją rolę w procesie nauczania; rodziców, – ·jakie efekty można było zaobserwować w trakcie realizacji programu autorskiego u dzieci, czy chcieliby coś zmienić, może bardziej zaangażować się w proces edukacyjny swoich dzieci, w jaki sposób i o jakie elementy można uzupełnić oceniany program; sponsorów –·jak oceniają efektywność wykorzystanych środków finansowych, czy ten sposób dotowania sprawia im radość, co należy zmienić w programie, aby był on bardziej funkcjonalny; konsultantów– zdaniem A. C. Ornsteina i F. P. Hunkinsa (1998) warto czasami zatrudnić konsultanta z zewnątrz, by opracował projekt ewaluacji i skoordynował ją, zwłaszcza, jeśli w szkole lub kuratorium brakuje specjalisty ewaluatora (M.Szczepańska, 2001).

Rozdział III: Opieka i wychowanie

3.1. Opieka: *jest terminem wieloznacznym i odnosi się do bardzo różnych działań; jej celem jest zaspokajanie niezbędnych do życia i rozwoju podstawowych potrzeb tych osób, grup społecznych, które nie są w stanie ich samodzielnie zaspokoić; działania podejmowane wobec osób ze względu na faktyczne, czy potencjalne zagrożenie ich istnienia przy braku albo ograniczonych możliwościach przewyciężenia zagrożenia własnymi siłami tych osób. Opieka to również działalność w interesie pewnych jednostek, czy grup, przy czym działalność ta jest prowadzona za nich nie przez nich, bowiem cechą opieki jest przejęcie przez opiekuna odpowiedzialności za losy podopiecznego; opieka ma za zadanie dostarczyć potrzebującemu doraźnie, okresowo lub trwale środków niezbędnych dla jego utrzymania.*

- asystent osoby niepełnosprawnej: zawód nabywany w rocznym cyklu kształcenia w szkole policealnej. Do zadań asystenta osoby niepełnosprawnej należy: współtworzenie programów rehabilitacji i pomocy osobie niepełnosprawnej, doradzanie w zakresie usług medycznych, rehabilitacyjnych, zawodowego przekwalifikowania, kontaktów społecznych, usług kulturalnych, rekreacji i integracji ze środowiskiem, diagnozowanie warunków życia i dążenie do usuwania wszelkiego typu barier (psychologicznych, społecznych, architektonicznych, komunikacyjnych itp.), pobudzanie aktywności osoby niepełnosprawnej oraz jej rodziny w celu zaspokojenia potrzeb biopsychospołecznych, planowanie, kontrolowanie i ocenianie indywidualnego programu, planu pomocy osobie niepełnosprawnej, włączanie osoby niepełnosprawnej w programy instytucji i placówek świadczących usługi rehabilitacyjne, współpraca z mediami ułatwiająca poszukiwanie sponsorów i sojuszników w działaniach na rzecz osób niepełnosprawnych.
- cele instytucji społecznych: wsparcie osób i rodzin w przewyciężeniu trudnej sytuacji życiowej, doprowadzenie - w miarę możliwości - do ich życiowego usamodzielniania i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka; zapewnienie dochodu na poziomie interwencji socjalnej - dla osób nieposiadających dochodu lub o niskich dochodach, w wieku poprodukcyjnym i osobom niepełnosprawnym; zapewnienie dochodu do wysokości poziomu interwencji socjalnej osobom i rodzinom o niskich dochodach, które wymagają okresowego wsparcia; zapewnienie profesjonalnej pomocy rodzinom dotkniętym skutkami patologii społecznej, w tym przemocą w rodzinie; integracja ze

środowiskiem osób wykluczonych społecznie; -stworzenie sieci usług socjalnych adekwatnych do potrzeb w tym zakresie;

- czynności opiekuńcze: jak twierdzi Z. Dąbrowski (2012) podstawowym elementem czynności opiekuńczych jest opiekun. Zatem czynności opiekuńcze są działaniem opiekuna na rzecz podopiecznego. Potrzeby podopiecznego wyznaczają zakres i rodzaj czynności opiekuńczych. Autor wyróżnia następujące kryteria uporządkowania czynności opiekuńczych: specyficzne formy aktywności opiekuna i odpowiadające im zakresy opieki, fizyczne lub psychiczne przejawy aktywności opiekuna, podmiot opieki i sposoby działania ze względu na związki opieki z wychowaniem oraz stan świadomości i aktywności przedmiotu opieki.
- dbałość opiekuńcza: są to te wszystkie czynności troszczenia się o ludzi, które polegają na zapewnieniu im warunków normalnego, pełnego rozwoju. Zalicza się do nich: troskę o byt, troska o dobry byt to zasadnicza czynność zapewnienia i organizowania warunków finansowych i materialnych umożliwiających realizację wszystkich podstawowych potrzeb biologicznych człowieka, a także jego podstawowych potrzeb społeczno-psychicznych, ochronę przed zagrożeniami ochrona przed zagrożeniem życia i rozwoju jest czynnością opiekuńczą polegającą na zapobieganiu ewentualnym zagrożeniom, jakie mogą pojawić się w życiu człowieka. W zabiegach ochronnych ogromną rolę odgrywa wychowanie, przysposobienie do rozumienia *zagadnień*, bezpieczeństwo, opieka, ochrona.
- dom dziecka:, jako placówka działa na podstawie: Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 4 czerwca 2010 r. w sprawie rodzin zastępczych oraz Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad nadzoru nad przestrzeganiem standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo - wychowawczych oraz nadzoru nad działalnością ośrodków adopcyjno-opiekuńczych. Celem jest zapewnienie dzieciom całodobowej opieki oraz wychowania, a także podejmowanie wszechstronnych działań na rzecz powrotu dziecka do rodziny własnej lub umieszczenie go w zastępczej formie wychowania rodzinnego lub odpowiedniej placówce, a w razie braku takiej możliwości, usamodzielnienie.
- etyka pracy opiekuńczo-wychowawczej: wymaga od wychowawcy i opiekuna nienagannego sprawowania opieki w stosunkach opiekuńczych oraz udzielanie pomocy w każdej sytuacji i potrzebie.

Praca opiekuńczo-wychowawcza może przebiegać w różnych środowiskach, zatem podlega ona różnorodnym uwarunkowaniom. Jednym z nich jest specyfika więzi, która sprzyja lub nie gotowości niesienia pomocy (rodzina, umowa pracownicza, prawne zobowiązanie).

- formy opieki: Z. Dąbrowski (2012) proponuje, aby formę opieki definiować, jako całościowy, zobiektywizowany układ opieki, zawierający treści i funkcje podstawowe, niezmiennie oraz treści, funkcje, materialno – organizacyjno - prawne podstawy i kształty zewnętrzne, specyficzne (s.11).
- formy rodzinnej pieczy zastępczej: Art. 39.Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. wskazuje na następujące formy: 1) rodzina zastępcza: a) spokrewniona, b) niezawodowa, c) zawodowa, w tym zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna; 2) rodzinny dom dziecka. 2. Rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka, na ich wniosek, są wspierane przez rodziny pomocowe, na zasadach określonych w art. 73–75.
- formy sprawowania instytucjonalnej pieczy zastępczej: zgodnie z Art. 93 instytucjonalna piecza zastępcza jest sprawowana w formie: 1) placówki opiekuńczo-wychowawczej; 2) regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej; 3) interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.
- funkcje instytucji społecznych: ogólnie można wskazać funkcje jawne i funkcje ukryte. Funkcje jawne to funkcje zamierzone, przewidujące skutki i konsekwencje, które przyczyniają się do adaptacji, modyfikacji i sprawnego funkcjonowania jednostki, grupy i systemu. Ukryte funkcje pomocy społecznej obejmują działania związane z utrzymywaniem istniejącej struktury społecznej. Instytucja pomocy społecznej, świadcząc usługi coraz szerszym kręgom odbiorców, przejmuje jednocześnie nad nimi kontrolę; celem będzie zawsze taka modyfikacja ich zachowań i podejmowania typów aktywności by były zgodne z obowiązującymi normami społecznymi i funkcjonalne wobec systemu społecznego.
- instytucjonalna piecza zastępcza: jest sprawowana w formie: 1) placówki opiekuńczo-wychowawczej; 2) regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej; 3) interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.
- jednostki metodyczne opieki: Z. Dąbrowski (2012) uważa, że jednostka metodyczna to wyodrębniający się z całokształtu życia i działalności placówki, względnie jednorodny, związany z określonym miejscem i czasem, całościowy układ czynności opiekuńczo-

wychowawczych, poddany odpowiednim dyrektywom prakseologicznym oraz wartościowaniu oceniającemu. Autor dzieli je według następujących kryteriów: wyodrębniających się, swoistych dziedzin; typowych, w ramach porządku dnia i tygodnia, zajęć; planowanych i realizowanych rocznych i okresowych zadań; określonych sytuacji opiekuńczych (s.40).

- małoletni: osoba, która nie ukończyła lat 18 (stosownie do przepisów kodeksu cywilnego i Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich). Przez zawarcie związku małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletniość. Nie traci jej w przypadku unieważnienia małżeństwa (art. 10 § 1, 2 kc).
- metody opieki: „uwzględniając przyjęte rozumienie pojęcia „metoda” w działalności praktycznej oraz realną definicję opieki międzyludzkiej, można metodę sprawowania opieki określać dwojako: według kryterium bezpośrednich wyznaczników i skutków działania — to powtarzalny sposób wykonywania zespołu czynności przeważnie z użyciem niezbędnych środków (głównie przedmiotów potrzeb) dla zaspokojenia ponadpodmiotowych potrzeb podopiecznych (pierwszy poziom wartości opieki). Natomiast ze względu na kryterium finalnych, ostatecznych funkcji opieki (drugi poziom wartości opieki) — to powtarzalny sposób wykonywania zespołu czynności, przeważnie z użyciem niezbędnych środków (głównie przedmiotów potrzeb dla urzeczywistniania określonych funkcji opieki (Z. Dąbrowski, 2012, s.36-37).
- nieletni: osoba, wobec której stosuje się przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity: Dz.U. z 2002 r. Nr 11, poz. 109 z późn. zm.): osoba, która nie ukończyła lat 18, względem, której stosuje się przepisy o zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji, osoba, która dopuściła się czynu karalnego po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyła lat 17 i toczy się przeciwko niej postępowanie na podstawie przepisów Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, osoba, w stosunku, do której orzeczono środki wychowawcze lub poprawcze przewidziane w Ustawie z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez tę osobę lat 21 (art. 1 § 2 pkt 1).
- niepełnoletni: przeciwieństwo pełnoletniego - osoba, która nie ukończyła lat 18 (pojęcie to jest używane w niektórych przepisach, np.: w przepisach dotyczących prawa medialnego).

- opieka społeczna: pojęcie opieki społecznej określa się w kategoriach działań podejmowanych wobec jednostek ze względu na faktyczne lub potencjalne zagrożenie ich istnienia lub niekorzystne okoliczności życiowe, przy braku możliwości samodzielnego przezwyciężenia tych niekorzystnych sytuacji, lub przy ich ograniczeniu.
- opieka nad dzieckiem (opieka częściowa, okresowa, całkowita): to obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. Opieka ta powierzana jest, komu innemu wówczas (opiekunowi), jeżeli dziecko nie ma rodziców (sieroctwo naturalne lub prawne – rodzice żyją, ale są nieznani), albo, jeśli rodzice nie spełniają należycie obowiązków wobec dziecka (sieroctwo społeczne); 1) Jedną z form jest *opieka częściowa*, okresowa lub całkowita podejmowana wobec dziecka według zakresu zadań opiekuńczo-wychowawczych; a) opieka częściowa obliczona jest głównie na wspomaganie rodziny własnej dziecka w wypełnianiu przez nią zadań opiekuńczo-wychowawczych; b) opieka okresowa podejmowana jest na określony czas i obliczona jest głównie na wspomaganie rodziny w wypełnianiu zadań opiekuńczo-wychowawczych, zwłaszcza w sytuacji pracy zawodowej obojga rodziców, choroby lub innych zdarzeń losowych powodujących trudności w sprawowaniu przez rodziców opieki nad dzieckiem; c) opieka całkowita zaś podejmowana jest w sytuacji, gdy dziecko całkowicie pozbawione jest opieki ze strony własnej rodziny z powodu sieroctwa naturalnego lub społecznego. Trwa od momentu podjęcia opieki, aż do osiągnięcia przez dziecko samodzielności życiowej.
- opieka nad dziećmi i młodzieżą sprawowana przez ludzi dorosłych: obejmuje podejmowane świadomie działania intencjonalne, opiekuńcze, które wówczas mogą mieć charakter: 1. świadczeń materialnych, rzeczowych, zabiegów organizacyjnych stwarzających warunki prawidłowego rozwoju; 2. pomocy psychiczno-emocjonalnej, nastawionej na rozumienie potrzeb drugiego człowieka, wspierania jego zachowań samowychowawczych. W ciągu postępującego rozwoju dziecka zakres opieki nad nim stopniowo maleje i jednocześnie zmienia się jego treść. Opieka trwa aż do dojrzałości jednostki, jej samodzielności i niezależności życiowej. W tym rozwojowym okresie opieka wiąże się z wielorako i szeroko pojętym wychowaniem. W okresie dojrzałości i pełnej sprawności zawodowej opieka utrzymuje się w stosunkowo wąskich granicach i obejmuje głównie funkcje opiekuńcze rodziny wobec swych członków

lub też państwa wobec obywateli np. opieka zdrowotna. W dalszym życiu człowieka nasilenie opieki stopniowo powraca osiągając swój szczyt w końcowym etapie życia – starczym niedołęstwie.

- opieka paliatywna: regulują ją przepisy prawne w tym Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 23 października 2013 roku w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki paliatywnej i hospicyjnej.
- opieka prawna (ubezwłasnowolnienie): stan prawny reguluje Kodeks Cywilny. Zdolności do czynności prawnych nie mają zazwyczaj osoby, które nie ukończyły lat 13 i osoby ubezwłasnowolnione całkowicie, natomiast częściową zdolność mają osoby pomiędzy 13 a 18 rokiem życia oraz częściowo ubezwłasnowolnieni (art.15 k.c.). Wyróżniamy ubezwłasnowolnienie całkowite i częściowe.
- opieka w ujęciu Aleksandra Kamińskiego: w sensie wąskim są to świadczenia materialne i psychiczne podejmowane w stosunku do osób dotkniętych klęską życiową, niezdolnych do zaspokojenia swoich potrzeb, niemogących własnymi siłami dać sobie rady w życiu. Opieka w tym znaczeniu ma cechy ratownictwa obejmuje osoby osamotnione, przewlekle chore, niepełnosprawne, uzależnione, z zaburzeniami psychicznymi; szerokim znaczeniu opieka dotyczy pomocy, jaką udziela się społeczeństwu w celu zapobiegania wszelkiego rodzaju nieprzystosowaniu, dezintegracji społecznej, brakom zdrowotnym, moralnym, materialnym.
- opieka w zależności od wieku podopiecznych: biorąc pod uwagę wiek podopiecznych można wyróżnić: opiekę nad dziećmi; opiekę nad młodzieżą; opiekę nad dorosłymi; opiekę nad ludźmi trzeciego wieku.
- opieka według typu środowiska wychowawczego:, w którym przebywa dziecko nią objęte, a zatem opieka nad dzieckiem w rodzinie, w szkole, opieka środowiskowa w miejscu zamieszkania, opieka zakładowa w placówkach opiekuńczo-wychowawczych;
- opiekun usamodzielnienia: może być osoba tworząca rodzinę zastępczą, prowadząca rodzinny dom dziecka, koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, pracownik socjalny powiatowego centrum pomocy rodzinie, osoba będąca w placówce opiekuńczo-wychowawczej albo regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej wychowawcą lub psychologiem, lub inna osoba wskazana przez osobę usamodzielnianą i zaakceptowana przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie.

- pełnoletni: to ten, kto ukończył lat 18 i ma pełną zdolność do czynności prawnych, a wyjątkowo małoletni, który zawarł związek małżeński. Przez pełnoletność nabywa się pełną zdolność do czynności prawnych, czy możliwość dokonywania różnych czynności, choćby zawierania małżeństwa, zawierania umów łączących się z zaciąganiem zobowiązań i rozporządzaniem swoimi prawami.
- pielęgnacja: jest najwyższym stopniem dbałości o człowieka. Przejawia się ona szczególnym nasileniem troski oraz stosowaniem wysokiej, jakości środków. Należyta pielęgnacja powinna obejmować wszystkie strony człowieka: biologiczną, intelektualną, moralną, estetyczną, duchową. Pielęgnacja — jest najwyższym stopniem dbałości o człowieka. Przejawia się ona szczególnym nasileniem troski oraz stosowaniem wysokiej, jakości środków. Należyta pielęgnacja powinna obejmować wszystkie strony człowieka: biologiczną, intelektualną, moralną, estetyczną, duchową.
- placówka opiekuńczo-wychowawcza: 1) zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne; 2) realizuje przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku; 3) umożliwia kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba, że sąd postanowi inaczej; 4) podejmuje działania w celu powrotu dziecka do rodziny; 5) zapewnia dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych; 6) obejmuje dziecko działaniami terapeutycznymi; 7) zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych.
- placówka wsparcia dziennego: współpracuje z rodzicami lub opiekunami dziecka, a także z placówkami oświatowymi i podmiotami leczniczymi. Pobyt dziecka w placówce wsparcia dziennego jest nieodpłatny i dobrowolny, chyba, że do placówki skieruje sąd. Placówka wsparcia dziennego może być prowadzona w formie: opiekuńczej, w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych; specjalistycznej; pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę.
- placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie opiekuńczej zapewnia dziecku: opiekę i wychowanie; pomoc w nauce; organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.
- placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie pracy podwórkowej realizuje działania animacyjne i socjoterapeutyczne. Świetlica przyjmuje dzieci na wniosek rodzica lub opiekuna prawnego

(pisemna prośba), na prośbę dziecka (za zgodą rodzica), na wniosek Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, sądu, pedagoga szkolnego, poradni psychologiczno – pedagogicznej, przy dobrowolnej zgodzie dziecka.

- placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie specjalistycznej: organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne; realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.
- podmioty służb społecznych: zinstytucjonalizowane - np. państwowy system pomocy społecznej, kościelne organizacje charytatywne, grupy samopomocowe, fundacje; niezinstytucjonalizowane – pomoc rodzinna, sąsiedzka, nieformalne grupy samopomocowe.
- pogotowie opiekuńcze: sprawuje opiekę i wychowuje dzieci i młodzież trudną. Zazwyczaj do pogotowia opiekuńczego trafiają uciekinierzy z innych placówek opiekuńczo-wychowawczych lub dzieci i młodzież na czas trwania procesu sądowego. Do podstawowych zadań pogotowia opiekuńczego zgodnie z Ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej należy zapewnienie całodobowej opieki dzieciom i młodzieży, która nie ukończyła 18 roku życia, a która znajduje się w trudnej sytuacji
- poradnictwo specjalistyczne: instytucje pomocy społecznej świadczą usługi w zakresie porad w prawnych, psychologicznych i rodzinnych,. Odbiorcami są osoby i rodziny, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód. Poradnictwo prawne obejmuje obowiązujące przepisy z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, zabezpieczenia społecznego, ochrony praw lokatorów, zakładania spółdzielni socjalnych i adopcji. Poradnictwo psychologiczne obejmuje zaś procesy diagnozowania, profilaktyki i terapii. Poradnictwo rodzinne świadczone jest w zakresie problemów funkcjonowania rodziny w tym terapię rodzinną, a także opiekę nad osobami starszymi, uzależnionymi, chorymi i osobami niepełnosprawnymi.
- praca socjalna: pomaga ludziom rozwiązywać problemy osobiste, grupowe oraz zbiorowe, tak, aby osiągnąć zadowalające stosunki osobiste, grupowe, zbiorowe. Głównym kierunkiem działania pracownika socjalnego jest pomaganie ludziom w polepszeniu ich funkcjonowania społecznego.
- praca socjalna w szkole: szkoła realizuje ją poprzez - diagnozowanie sytuacji dziecka w rodzinie i środowisku – diagnoza powinna poprzedzać działalność opiekuńczo – wychowawczą, wskazywać,

jakie potrzeby dziecka nie są zaspokajane w środowisku jego życia. Elementy pracy socjalnej realizuje pedagog szkolny.

- rodzaje opieki ze względu na sytuację zagrożenia: wyróżniamy: • opiekę profilaktyczną czy wyprzedzającą, — która ukierunkowana jest na działania zapobiegające powstawaniu niekorzystnych stanów, sytuacji, a także na działania wyprzedzające niezaspokojenie podstawowych potrzeb. Ten rodzaj opieki określa także jej cele działań nad jednostką w związku z jej potencjalnym zagrożeniem. Można tu zaliczyć takie działania, jak: ochrona, nadzór, wspomaganie, stymulacja; • opiekę interwencyjną, — która ukierunkowana jest na przewyższanie sytuacji zagrożenia i obejmuje sformułowania określające cele opieki nad jednostką w związku z jej rzeczywistym zagrożeniem, a mianowicie: wsparcie, ratownictwo; • opiekę zbieżną— mieści się ona między profilaktyką a interwencją opiekuńczą Jest działalnością wychodzącą naprzeciw potrzebom jednostce, czy grupie osób. Ma miejsce w tych placówkach opiekuńczych, w których funkcje opiekuńcze urzeczywistniane są przez działalność racjonalną, fachową, opartą na pozytywnych postawach opiekunów; • opiekę kompensacyjną — ukierunkowana jest ona na usuwanie skutków sytuacji zagrożenia, w jakiej znajdowała się jednostka lub grupa osób i określa cele tej opieki w związku z przewyższaniem skutków tych sytuacji. Mają tu miejsce takie działania, jak: wyrównywanie, korekta, reedukacja, resocjalizacja, rewalidacja, rekonwalescencja; opiekę rewalidacyjną — odnosi się do tych osób, u których z różnych, zwłaszcza środowiskowych powodów (np. złe funkcjonowanie opieki rodzinnej lub jej całkowity brak), zaznaczają się wyraźne odchylenia od normy psychofizycznej. Osoby te wymagają podjęcia działalności opiekuńczej niespecjalistycznej bądź specjalistycznej. Działania obejmuje swym zakresem zaspokajanie tych potrzeb podopiecznych, które warunkują ich możliwie szybki powrót do normy; • opiekę leczniczą — są to działania polegające na zaspokajaniu potrzeb chorobowych, a ich zaspokojenie warunkuje powrót do zdrowia. Opieka tego rodzaju stosowana jest w takich instytucjach, jak: szpitale, sanatoria, placówki opieki specjalnej; • opiekę doraźną — polega na jednorazowym lub krótkotrwałym działaniu. Najczęściej dotyczy ona sytuacji zagrożenia, wymagającej podjęcia szybkiej interwencji.
- usługi opiekuńcze: to pomoc w formie usługi opiekuńczej, którą mogą otrzymać osoby, które mają trudności np. z robieniem zakupów, sprzątaniem, higieną osobistą, wymagają opieki

rehabilitanta. Usługi te są świadczone w mieszkaniu osoby, która potrzebuje pomocy. O pomoc może starać się także rodzina osoby wymagającej opieki, jeżeli nie jest ona w stanie zapewnić pomocy bliskiej osobie.

- zakres opieki według ilości zaspokajanych potrzeb: ważna w tym zakresie jest istota opieki i jej planowanie oraz ocena. Ten zakres może rozkładać się w dwóch płaszczyznach indywidualnym oraz instytucjonalnym. Pierwsza dotyczy zakresu opieki świadczonej na przykład w domu wobec dziecka czy osoby starszej, w drugiej zaś wobec osób przebywających w instytucjach opiekuńczych i wychowawczych (Z. Dąbrowski, 2012).
- zakres opieki według jej bieżącego i perspektywicznego wymiaru; może mieć dwojaki wymiar: bieżący i perspektywiczny. Bieżący obejmuje zaspokajanie aktualnych potrzeb z jednoczesnym brakiem widzenia tej opieki w wymiarze perspektywicznym. Opieka ma charakter „tu i teraz”. Perspektywiczny wymiar zaś obejmuje działania opiekuńcze, które widziane są w perspektywie przyszłościowej mającej za zadanie troskę o optymalne funkcjonowanie podopiecznego w przyszłości.
- zakres opieki według jej podmiotu i charakteru: Z. Dąbrowski, (2012) wyróżnia zakresy: rodzinną, społeczną, spontaniczną. Autor dzieli dodatkowo opiekę społeczną na normalną (w tym: powszechna, zakładowa, funkcje opiekuńcze instytucji społecznych) oraz interwencyjno-kompensacyjną (w tym: kompensacja niedostatków opieki rodzinnej,; kompensacja niedostatków rozwojowych,; kompensacja szkód losowych) (Z. Dąbrowski, 2012, s.101-103).
- zakres opieki według jej przebiegu w życiu jednostki: specyficzny w zależności od wieku i potrzeb rozwojowych podlegającego opiece. Z. Dąbrowski (2012) wymienia trzy jakościowo i ilościowo różne okresy w życiu człowieka: ciągłej redukcji, stabilizacji oraz wtórnego narastania. Odpowiednio do tego podziału wskazuje na etapy opieki: nad dzieckiem, dorosłym i starym. W efekcie można wyróżnić trzy procesy opiekuńcze: rozwojowy, stabilny i inwolucyjny.
- zakres opieki według jej przedmiotu: odchylenia substandardowe (opieka nad: upośledzonymi, niepełnosprawnymi, chorymi, sierotami, osobami znajdującymi się w bardzo trudnej sytuacji życiowej, ofiarami klęsk życiowych, niedostosowanymi społecznie); odchylenia hiperstandardowe (opieka nad: jednostkami uzdolnionymi, utalentowanymi); wiek opiekuńczy (opieka nad: dziećmi i młodzieżą, człowiekiem dorosłym, człowiekiem w późnej

starości); szczególne role- instytucje (opieka nad: macierzyństwem, rodziną, uczniem szkolnym, praktykantem, młodym początkującym pracownikiem); wierzeniowe stany świadomości (opieka nad: ludźmi wierzącymi) (Z. Dąbrowski, 2012, s103-105).

- zakres opieki według jej zróżnicowania pionowego: inaczej nazywana zakresem opieki w skali makro: polityka opiekuńcza państwa opiekuńczego, jako integralna część jego polityki społecznej; tworzenie materialno- organizacyjno- psychologicznych podstaw i form instytucjonalnych - infrastruktury opieki; realna rzeczywistość opiekuńcza od rodzinnej począwszy, bezpośrednia działalność realizacyjna opiekunów(Z. Dąbrowski, 2012, s.99).
- zakres opieki według skali zaspokojenia potrzeb podopiecznych: wyprzedzająca, zbieżna, interwencyjna, kompensacyjna, rewalidacyjna, lecznicza.
- zakres opieki według stopnia jej zagęszczenia, intensyfikacji i perfekcyjności: Z. Dąbrowski(2012), wskazuje na trzy podzakresy: niezbyt absorbujący, pośredni oraz szczególnie absorbujący.
- zakres opieki wyznaczany funkcjami opiekuńczymi różnych instytucji społecznych: (szkoły, rodziny, instytucji opieki powszechnej, placówki opieki „ normalnej”, placówki opieki interwencyjno- kompensacyjnej, placówki opieki rewalidacyjnej i leczniczej, pozostałe instytucje poza opiekuńcze takie jak zakłady produkcyjne, organizacje ideowo- wychowawcze, religijne, gospodarcze(Z. Dąbrowski, 2012, s.114-115).
- zakres opieki wyznaczany stopniem zaspokojenia potrzeb: w tym przypadku mamy do czynienia z adekwatnością działań opiekuna wobec sygnalizowanych potrzeb podopiecznego, ale także profesjonalizmem w zakresie wykorzystania warunków zewnętrznych i wewnętrznych sprzyjających lub zakłócających proces zaspokajania potrzeb podopiecznego(Z. Dąbrowski, 2012).
- zakresy opieki międzyludzkiej: Z. Dąbrowski (2012), proponuje następujące kryteria wyróżniania zakresów opieki międzyludzkiej: zakres opieki według jej zróżnicowania pionowego, zakres opieki według jej podmiotu i charakteru, zakres opieki według jej przedmiotu, zakres opieki według jej przebiegu w życiu jednostki, zakres opieki według skali zaspokojenia potrzeb podopiecznych, zakres opieki według jej bieżącego i perspektywicznego wymiaru, zakres opieki wyznaczany stopniem jej powszechności, zakres opieki wyznaczany funkcjami opiekuńczymi różnych instytucji społecznych, zakres opieki według ilości zaspokajanych potrzeb, zakres opieki

wyznaczany stopniem zaspokojenia potrzeb, zakres opieki według stopnia jej zagęszczenia, intensyfikacji i perfekcyjności.

3.2. Wychowanie: ogół działań mających na celu ukształtowanie człowieka pod względem fizycznym, moralnym i umysłowym oraz przygotowanie go do życia w społeczeństwie. W tym procesie wykorzystuje się metody, techniki, formy i środki wychowania.

- dziecko, jako uczeń i wychowanek (prawa i obowiązki): zgodnie z Konwencją Praw Dziecka ma prawo do właściwie zorganizowanego procesu kształcenia, zgodnie z zasadami higieny szkolnej, prawo do opieki wychowawczej i warunków pobytu zapewniających bezpieczeństwo, ochronę przed wszelkimi formami przemocy: fizycznej, psychicznej, ochronę poszanowania godności, prawo do życzliwego, podmiotowego traktowania w procesie dydaktyczno-wychowawczym, prawo do swobody wyrażania myśli, przekonań, w szczególności dotyczących życia szkoły, a także światopoglądowych i religijnych - jeżeli nie narusza to dobra innych, prawo do rozwijania zainteresowań, zdolności i talentów, prawo do sprawiedliwej, obiektywnej i jawnej oceny oraz ustalonych sposobów kontroli postępów w nauce, prawo do pomocy w przypadku trudności w nauce, prawo do korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i doradztwa zawodowego, prawo do korzystania z pomieszczeń szkolnych, sprzętu i urządzeń podczas zajęć szkolnych i pozalekcyjnych prawo do udziału w życiu szkoły poprzez działalność samorządową oraz zrzeszanie się w organizacjach działających na terenie szkoły. Dziecko i wychowanek mają obowiązki, które wynikają z ról, jakie pełnią: roli ucznia, członka rodziny, wychowanka placówki, członka społeczności, uczestnika zajęć itp. Obowiązki wynikają także ze specyfiki danego środowiska i roli, jaką w nim pełni dziecko i wychowanek.
- metody wychowania: możemy wyróżnić kilka klasyfikacji. K.Konarzewski (1992): metody indywidualne i metody grupowe; M.Krawczyk (1965): metody bezpośredniego oddziaływania wychowawczego i metody pośredniego oddziaływania wychowawczego; H. Muszyński (2004): metody wpływu osobistego, metody wpływu sytuacyjnego i społecznego i metody kierowania samowychowaniem; K. Konarzewski (1992): metody strukturalne i metody sytuacyjne. Z punktu widzenia pracy opiekuńczo-wychowawczej przydatny będzie następujący podział: 1: metoda modelowania: metoda dobrego przykładu, Słowa uczą a przykłady pociągają; metoda zadaniowa: Stawianie zadań, których wykonanie

proceeds to constructive changes in behavior and attitudes desired from the point of view of the educator. In the work of protective-educational: entrusting tasks in the family (assistant of the family, coordinator of substitute care, curator, parent, supporting family), entrusting tasks in school (teacher, educator, psychologist, school organizations, social organizations); entrusting tasks in the protective environment (self-service activities, protective actions towards others, tasks related to the organization of the day in the school); entrusting tasks in the local environment (cooperation with the local community, taking on independent protective tasks, animating activities); 2: persuasive method: raising awareness of obligations and duties towards others and respecting their rights; One can use: a method based on words, a method based on experience, a problem-solving method. Raising awareness of obligations and duties towards others and respecting their rights in: Family (family type and style of education); School (school regulations); Protective-educational environment (school regulations and its type); Social environment (role of neighbors, influential people, passers-by etc.); 3: reward method: promoting desired behavior from the point of view of the educator. Rules of rewarding: Strengthen desired behavior; Strengthen behavior directly after its occurrence; Strengthen behavior in a way that is interruptible (, when they occur continuously), so that they can be transferred to a higher level (habits, attitudes); Connect reinforcements of different types (verbal, material); 4: punishment method: Educational activity, which consists in creating aversive events for the student related to his determined behavior. Conditions: positive relationship of the punisher to the punished; positive relationship of the punished to the punisher; discreet and friendly measurement of punishment; understanding of punishment by the punished; Graduation of punishment by the punisher; self-restraint in the use of punishment; combination of punishment and reward; specifics of the environment, in which punishment and reward are carried out; method of group influences: activating the student in group and self-government activities. Conditions: creating groups to achieve defined goals; use of potential of already existing groups; specifics of formal and informal groups; specifics of protective-educational environments; individual predispositions of students and educators; animation of the local community.

- młodzieżowy ośrodek socjoterapii: przeznaczony dla dzieci i młodzieży, które z powodu zaburzeń rozwojowych, trudności w uczeniu się i zaburzeń w funkcjonowaniu społecznym są zagrożone niedostosowaniem społecznym i wymagają stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania i socjoterapii. Do zadań ośrodków należy eliminowanie przyczyn i przejawów zaburzeń zachowania oraz przygotowanie wychowanków do życia zgodnego z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi. Formami pracy może być: organizowanie zajęć dydaktycznych, profilaktyczno-wychowawczych, terapeutycznych i socjalizacyjnych, kształtowanie środowiska wychowawczego sprzyjającego rozwijaniu poczucia odpowiedzialności, miłości ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata, wspomaganie w zakresie nabywania umiejętności życiowych, ułatwiających funkcjonowanie społeczne, organizację specjalistycznych działań socjoterapeutycznych umożliwiających zmianę postaw i osiągnięcie pozytywnych, trwałych zmian w zachowaniu wychowanków, wspieranie rodziców (prawnych opiekunów) w pełnieniu funkcji wychowawczej i edukacyjnej, w tym w rozpoznawaniu i rozwijaniu potencjalnych możliwości młodzieży, udzielanie pomocy rodzicom (prawnym opiekunom) wychowawcom i nauczycielom w zakresie doskonalenia umiejętności niezbędnych we wspieraniu rozwoju młodzieży, w szczególności w zakresie unikania zachowań ryzykownych, pomoc w planowaniu kariery edukacyjnej i zawodowej, z uwzględnieniem możliwości i zainteresowań wychowanków oraz współpracy w tym zakresie z rodzicami (opiekunami prawnymi), szkołami oraz ośrodkami pomocy społecznej i innymi instytucjami właściwymi ze względu na miejsce zamieszkania wychowanka, udział w indywidualnych lub grupowych zajęciach specjalistycznych w zakresie terapii, zajęciach socjoterapeutycznych i profilaktyki społecznej, udział w zajęciach sportowych, turystycznych, rekreacyjnych oraz kulturalno – oświatowych, podejmowanie działań interwencyjnych w przypadku zachowań wychowanków zagrażających ich zdrowiu lub życiu. Jednym z podstawowych wymaganych dokumentów jest orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.
- młodzieżowy ośrodek wychowawczy: przeznaczony jest dla dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania i resocjalizacji, jako resocjalizacyjno-wychowawcze, a dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, jako

resocjalizacyjno-rewalidacyjne. Do zadań ośrodka należy eliminowanie przyczyn i przejawów niedostosowania społecznego oraz przygotowanie wychowanków do życia zgodnego z obowiązującymi normami społecznymi i prawnymi.

- ocena wychowanka w pracy opiekuńczo- wychowawczej: ocena i ocenianie jest ważnym elementem procesu wychowania. W instytucjach opiekuńczo-wychowawczych zazwyczaj stosuje się ocenę słowną lub pisemną (na przykład na wniosek sądu lub asystenta rodziny). Ocena może być dokonywana systematycznie lub wyrwykowo. Zawsze jednak jest ona związana z celami opiekuńczo-wychowawczymi za realizację, których odpowiedzialny jest wychowanek oraz wychowawca. Ocena jest ważnym elementem oddziaływań profilaktycznych i resocjalizujących. Sposób oceny oraz jej kryteria zazwyczaj są zawarte w regulaminie placówki i programie wychowawczym. Do wybranych kryteriów możemy zaliczyć: przestrzeganie postanowień zawartych w Regulaminie Wychowanków, szanowanie godności i podmiotowości innych osób, przyjmowanie odpowiedzialności za własne życie i rozwój, dbanie o wspólne dobro, ład, porządek i higienę osobistą oraz w grupie, współdziałanie z wychowawcą w organizowaniu czasu wolnego oraz prac społecznie użytecznych, udział w pracach wynikających z potrzeb grupy i placówki, gotowość do udzielania pomocy i służenia opieką młodszym i słabszym, poprawnego gospodarowania otrzymywanymi dobrami takimi jak: żywność, odzież, przybory szkolne, środki czystości itp., podporządkowania się wymogom wynikającym z realizacji obowiązku szkolnego oraz realizacji celów programu indywidualnego i grupowego.
- oddziaływanie pedagogiczne w pracy opiekuńczo-wychowawczej: to ciąg powiązanych ze sobą i ukierunkowanych na cel wychowawczy aktów pedagogicznych w trakcie, którego pojedynczy lub zespołowy obiekt tych oddziaływań doświadcza w swojej świadomości określonych bodźców, wpływających na jego postępowanie. Oddziaływanie pedagogiczne ma miejsce w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, ale także przybiera charakter pozainstytucjonalny i okazjonalny.
- ognisko wychowawcze: placówka środowiskowa, która ma na celu zapobieganie niedostosowaniu i sieroctwu społecznemu dzieci i młodzieży, zapewnia też pomoc rodzinom niewydolnym wychowawczo. Prowadzi kompleksową pracę w ich naturalnym środowisku zapewniając pomoc dydaktyczną, opiekuńczą, socjalną i terapeutyczną. Jako placówka wsparcia dziennego ma na celu

zapewnienie opieki dzieciom częściowo lub całkowicie pozbawionym opieki rodziców lub dzieciom niedostosowanym społecznie. Wychowawcy ogniska mogą występować w roli mediatora rodzinnego, pomóc w redagowaniu pism do instytucji. Do ich kompetencji należy również motywowanie i pomoc rodzicom i opiekunom wychowanków w podjęciu zatrudnienia, a także w razie konieczności podjęciu leczenia (np. AA, uzależnień od narkotyków, wychodzenie z prostytucji).

- ośrodek kuratorski: instytucja resocjalizacyjna o charakterze otwartym, działająca w miejscu zamieszkania nieletnich. Skierowanie do placówki jest jednym ze środków wychowawczych orzekanych przez Sądy w postępowaniu w sprawach nieletnich (ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich – tekst jednolity Dz. U. z 2010 r. nr 33, poz. 178 ze zmianami). Celem tego pobytu zgodnie z wykorzystaniem placówki, jako środka wychowawczego przewidzianego w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich nie wiążą się ze zmianą środowiska wychowawczego nieletniego, lecz ze wzmożonymi oddziaływaniami wychowawczymi poprzez stosowanie elementów wykraczających dość znacznie poza zwykły nadzór odpowiedzialny rodziców, bądź nadzór kuratora sądowego, co czyni ten środek specyficznym na tle pozostałych. Zadaniem ośrodka kuratorskiego jest wdrażanie uczestników do przestrzegania zasad współżycia społecznego i porządku publicznego oraz kształtowanie właściwego stosunku do nauki i pracy, a także budzenie zainteresowań i rozwijanie uzdolnień. Skierowanie do ośrodka kuratorskiego, wymaga poddania się przez uczestników ośrodków kuratorskich rygorowi zajęć zaprogramowanych celem osiągnięcia zmiany postawy nieletniego. Z drugiej strony pozwala na intensywne działania resocjalizacyjne i edukacyjne w warunkach do tego optymalnych. Wychowanek dalej funkcjonuje w swoim środowisku rodzinnym, niejednokrotnie również poddanym oddziaływaniom korekcyjnym, poprzez środki przewidziane w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, a jednocześnie pozostaje poza wpływem często demoralizującego otoczenia, w szczególności grupy rówieśniczej. Praca z nieletnim polega na realizacji specjalnie przygotowanego programu dedykowanego wychowankowi. Program jest poprzedzony wnikliwą diagnozą nie tylko wychowanka, ale także jego środowiska rodzinnego i rówieśniczego. Pobyt w ośrodku kuratorskim umożliwia nadrobienie przez nieletniego zaległości i braków w edukacji. Często ten właśnie środek wychowawczy orzekany jest przez sądy w sprawach nieletnich

zaniedbujących – z różnych powodów obowiązek szkolny. Często przyczyną jest brak motywacji do nauki. Przyczyną może być brak wzorców lub warunków do nauki. Skierowanie nieletniego do ośrodka kuratorskiego stwarza możliwość niwelowania trudności szkolnych nieletniego. Ośrodek kuratorski jest alternatywą dla zamkniętych środowisk wychowawczych. Nadzór nad ośrodkami sprawuje Minister Sprawiedliwości

- podstawa programowa w pracy opiekuńczo-wychowawczej: w pracy opiekuńczo-wychowawczej podstawą do pracy z wychowankiem jest indywidualny plan pracy. Zgodnie z § 8. Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 14 lutego 2005 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz. U. z dnia 4 marca 2005 r.) z późn. zmianami wychowawca placówki opiekuńczo-wychowawczej organizuje pracę z grupą dzieci oraz pracę indywidualną z dzieckiem. Wychowawca, kierujący procesem wychowawczym dziecka, realizuje zadania wynikające z indywidualnego planu pracy oraz pozostaje w stałym kontakcie z rodziną dziecka, przy czym jeden wychowawca kieruje procesem wychowawczym nie więcej niż 8 dzieci. Powyższe rozporządzenie określa cele i zadania różnego rodzaju placówek opiekuńczo-wychowawczych jednak nie można ich traktować, jako podstawy programowej. W tym zakresie placówka ma pewną autonomię. Jednak w niektórych placówkach wychowanek uczęszcza do szkoły i wtedy obowiązuje go realizacja podstaw programowych (Ministerstwo Edukacji Narodowej). Wychowanek może jednak mieć dokonaną modyfikację programu i dostosowanie go do indywidualnych potrzeb. Indywidualny program, zatem, może być realizowany zarówno w szkole jak i placówce opiekuńczo-wychowawczej. W placówce wychowanek ma zazwyczaj stałego wychowawcę, który jest odpowiedzialny za przygotowanie (po diagnozie przeprowadzonej przez zespół specjalistów) i realizację zindywidualizowanego procesu wychowawczego. Wychowawca zobowiązany jest prowadzić kartę pobytu dziecka, a także opracować jego indywidualny plan pracy (IPP).
- pomoc w pracy opiekuńczo-wychowawczej: pomoc jest specyficznym działaniem o charakterze społecznym z nacechowaniem emocjonalnym. W wymiarze opiekuńczo-wychowawczym pomoc jest niesiona wobec wychowanka lub drugiego człowieka pozostającego w trudnej sytuacji życiowej. Z. Dąbrowski (2012) proponuje wyróżnić trzy rodzaje pomocy: obiektywnie uzasadnioną sytuacją trudną, niemożliwą do samodzielnego przezwyciężenia przez jej podmiot; wskazaną, chociaż

niekonięcną w sytuacjach z pogranicza trudności możliwą do znormalizowania odpowiednio zwiększonym wysiłkiem ich podmiotu oraz subiektywnie motywowaną celem ułatwienia, udogadniania, osiągania komfortu sytuacji względnie normalnych. Ze względu zaś na funkcję pomocy wyróżnia: pomoc kreatywną(, aktualizująca potencjalne zdolności podmiotów sytuacji trudnych do względnie samodzielnego radzenia sobie z nimi i prowadząca w efekcie do ich usamodzielnienia życiowego) oraz pomoc pasywną(zachowawcza, paliatywna w postaci różnych zasiłków, łagodząca zwłaszcza materialne niedostatki i deprywację potrzeb licznych podmiotów trudnych sytuacji egzystencjalnych).

- postawy opiekuńcze i wychowawcze: według J. Korczaka(1978) postawy negatywne to: =wychowawca brutal; =wychowawca liberał; = wychowawca dozorca; = wychowawca tyran; =wychowawca apostoł; = wychowawca przyrodnik; =wychowawca dogmatyk; = wychowawca idealista; = wychowawca rutyniarz; = wychowawca bez samokontroli i samooceny, zaś postawy pozytywne: = wychowawca pracownik; = wychowawca diagnostyk; = wychowawca pielęgniarz; = wychowawca ogrodnik; = wychowawca organizator; = wychowawca odpowiedzialny; = wychowawca obrońca; = wychowawca cierpliwy.
- potrzeby w pracy opiekuńczo-wychowawczej: szczególne miejsce w realizacji potrzeb jednostki w toku pracy opiekuńczo-wychowawczej zajmują potrzeby związane z poczuciem bezpieczeństwa i przynależności. W drugiej kolejności są to potrzeby szacunku i uznania oraz potrzeby samorealizacji.
- program wychowawczy szkoły: obowiązkowy dokument, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym i jest realizowany przez wszystkich nauczycieli oraz uczniów i personel szkoły. Powinien on zawierać całościowy opis zadań wychowawczych, które podejmuje dana szkoła. Program wychowawczy obejmuje w szczególności: = powinności wychowawcze, będące wymiarem pracy edukacyjnej każdego nauczyciela, określone w ramach zadań ogólnych szkoły; = powinności i treści wychowawcze właściwe dla poszczególnych zajęć edukacyjnych; = powinności wychowawców klasowych; = treści wychowawcze, zawarte w statucie oraz regulaminie szkoły; = harmonogram działań doraźnych i okolicznościowych; = istniejące lub tworzone zwyczaje i obyczaje szkolne; = zasady współpracy wychowawczej z rodzicami; = zasady współpracy wychowawczej z samorządem terytorialnym; = tematyczne, okresowe programy

wychowawcze (krajowe, regionalne, lokalne i szkolne); = zasady funkcjonowania i zadania samorządu uczniowskiego. Konkretny kształt programu wychowawczego powinien być dziełem dyrektora, nauczycieli, rodziców i uczniów. MEN określa podstawy programowe dla wszystkich szkół w zakresie edukacji.

- pseudowychowanie: twórcą tego pojęcia jest ks. profesor J.Tarnowski (2005,2009). Do kategorii pseudo-wychowania zalicza: tresurę, administrowanie, trening, moralizowanie oraz kształtowanie osobowości. Wychowanie jego zdaniem powinno mieć następujące cechy: człowieczeństwo, permanencja, inter - i intraakcyjność, nieokreśloność oraz transgresyjność. Proces wychowania, zatem to wsłuchiwanie się w wychowanka. Nie narzucanie i przymuszanie, lecz delikatna pomoc do budzenia zainteresowania wartościami i poszukiwania ich, aż do spotkania z Bogiem. Nie należy oczekiwać natychmiastowych wyników, lecz nadziei na przyszłość. Wychowaniu powinna towarzyszyć wielka cierpliwość i atmosfera radości.
- rodzina: instytucje wsparcia: jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego wykonujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, placówki wsparcia dziennego, organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne, ośrodki adopcyjne oraz podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Piecza zastępcza jest sprawowana, gdy rodzice biologiczni nie są w stanie sprawować opieki rodzicielskiej nad dzieckiem. Za organizację pieczy zastępczej odpowiedzialny jest powiat. Zgodnie z Art. 33 piecza zastępcza zapewnia: pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka; przygotowanie dziecka do: a) godnego, samodzielnego i odpowiedzialnego życia, b) pokonywania trudności życiowych zgodnie z zasadami etyki, c) nawiązywania i podtrzymywania bliskich, osobistych i społecznie akceptowanych kontaktów z rodziną i rówieśnikami, w celu łagodzenia skutków doświadczania straty i separacji oraz zdobywania umiejętności społecznych a także zaspokojenie potrzeb emocjonalnych dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych. Dziecko pozostaje w jednej z form pieczy zastępczej nie dłużej niż do uzyskania pełnoletniości chyba, że

uzyska zgodę rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka albo dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej. Okres ten może trwać nie dłużej jednak niż do ukończenia 25. roku życia. Warunkiem jest kontynuacja edukacji lub orzeczenie o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności i dalsze uczenie się np. w celu przygotowania zawodowego. Rodzina zastępcze można podzielić na: spokrewnione, niezawodowe, oraz zawodowe. Umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej wymaga zgody rodziców zastępczych. Rodzinę zastępczą tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej, z zastrzeżeniem 392ub. 55 i 58. Rodzinę zastępczą spokrewnioną tworzą małżonkowie lub osoba, o których mowa w ust. 1, będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka. Rodzinę zastępczą zawodową lub rodzinę zastępczą niezawodową tworzą małżonkowie lub osoba, o których mowa w ust. 1, niebędący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka. Zgodnie z Ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w celu wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych rodzina może zostać objęta pomocą rodziny wspierającej. Do zadań takiej rodziny należy przy współpracy asystenta rodziny, należy pomoc rodzinie, która przeżywa trudności w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Pełnienie funkcji rodziny wspierającej może być powierzone osobom z bezpośredniego otoczenia dziecka. Do Instytucji wspierających rodzinę należą także rodzinne domy dziecka. Umieszczenie dziecka w rodzinnym domu dziecka odbywa się za zgodą rodziców zastępczych. Rodzinny dom dziecka zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie. Wymagania wobec osób prowadzących rodzinnych domów dziecka koncentrują się wokół poszanowania godności i wartości Rodzinny dom dziecka tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej, z zastrzeżeniem 392ub. 55 i 58.

- rodzina pomocowa: w przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka piecza zastępcza nad dzieckiem może zostać powierzona rodzinie pomocowej. Czasowe niesprawowanie opieki może być spowodowane faktem prawa do urlopu wypoczynkowego, udziałem w szkoleniach, pobytem w szpitalu, nieprzewidzianych trudności lub

zdarzeń losowych w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka. Zgodnie z Art. 74. Ustawy rodziną pomocową może być: rodzina zastępcza niezawodowa, rodzina zastępcza zawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka, małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim przeszkoleni do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub rodziny przysposabiającej. Podstawą umieszczenia dziecka w rodzinie pomocowej jest umowa między starostą a rodziną pomocową. Rodziną pomocową może być także rodzina zastępcza zawodowa, rodzina zastępcza niezawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka bez względu na liczbę dzieci pozostających pod ich opieką.

- rodzina zastępcza: jest formą rodzinnej pieczy zastępczej. Umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej następuje po uzyskaniu zgody, odpowiednio rodziców zastępczych albo prowadzącego rodzinny dom dziecka. Kontrolę nad rodzinami zastępczymi sprawuje Zarząd powiatu. Rodzina zastępcza zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie, w szczególności: traktuje dziecko w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej, zapewnia dostęp do przysługujących świadczeń zdrowotnych, zapewnia kształcenie, wyrównywanie braków rozwojowych i szkolnych, zapewnia rozwój uzdolnień i zainteresowań, zaspokaja jego potrzeby emocjonalne, bytowe, rozwojowe, społeczne oraz religijne, zapewnia ochronę przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka, umożliwia kontakt z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba, że sąd postanowi inaczej. Rodzina zastępcza współpracuje z ośrodkiem adopcyjnym, koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej.
- rodzina zastępcza spokrewniona: tworzą małżonkowie lub osoba, o których mowa w ust. 1, będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka. obowiązani posiadać świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej lub prowadzonego przez ośrodek adopcyjny.
- rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego: przyjmuje dziecko: na podstawie orzeczenia sądu, w przypadku, gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby w przypadku, o którym mowa w art. 12a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. W rodzinie umieszcza się dziecko do czasu unormowania sytuacji dziecka, nie dłużej jednak niż na okres 4 miesięcy. W szczególnie uzasadnionych przypadkach okres ten może być przedłużony, za zgodą organizatora rodzinnej pieczy zastępczej do 8 miesięcy lub do zakończenia postępowania sądowego o: powrót dziecka do rodziny, przysposobienie lub umieszczenie w rodzinnej pieczy zastępczej.
- rodzina zastępcza zawodowa: tworzą małżonkowie lub osoba, o których mowa w ust. 1, niebędący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka.
- rodzinny dom dziecka: zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie, w szczególności: traktuje dziecko w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej, zapewnia dostęp do przysługujących świadczeń zdrowotnych, zapewnia kształcenie, wyrównywanie braków rozwojowych i szkolnych, zapewnia rozwój

uzdolnień i zainteresowań, zaspokajają jego potrzeby emocjonalne, bytowe, rozwojowe, społeczne oraz religijne, zapewnia ochronę przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka, umożliwia kontakt z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba, że sąd postanowi inaczej. Prowadzący rodzinny dom dziecka współpracują z ośrodkiem adopcyjnym, koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej.

- rygoryzm wychowawczy: występuje w procesie wychowania i oznacza bezwzględne wymaganie przez wychowawcę przestrzegania przez wychowanka norm i zasad przyjętych w danej grupie społecznej. Zjawisko to opisała A. Gurycka (1979, 1990) która charakteryzuje je, jako bezwzględne egzekwowanie wykonywania poleceń, sztywność ocen, stawianie dokładnie określonych wymagań, brak swobody, ścisłe kontrolowanie postępowania dziecka (posłuszeństwo). Autorka wymienia je wśród zachowań błędnych wychowawcy. Dodatkowo umieszcza w nich także agresję, hamowanie aktywności, obojętność, eksponowanie siebie, uleganie, zastępowanie, idealizację oraz niekonsekwencję.
- sąd rodzinny i dla nieletnich: rozpatruje sprawy z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, sprawy dotyczące demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz środków odurzających i psychotropowych. Organem odwoławczym sądów rodzinnych pierwszej instancji, są sądy okręgowe zarówno cywilny jak i karny.
- schronisko dla nieletnich interwencyjne: są przeznaczone dla nieletnich: stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo dla bezpieczeństwa schroniska zwykłego. Praca wychowawcza wobec nieletnich umieszczonych w schroniskach interwencyjnych jest ukierunkowana w szczególności na eliminowanie przyczyn zachowań agresywnych. Kształcenie ogólne i zawodowe, zatrudnianie oraz zajęcia w czasie wolnym od nauki i pracy prowadzi się na terenie schroniska.
- schronisko dla nieletnich: dzielą się na: zwykłe oraz interwencyjne. W skład obu rodzajów schronisk wchodzi § 32. W skład schroniska wchodzi: internat, szkoła albo szkoły, warsztaty szkolne, zespół diagnostyczny. Ważnym elementem pracy w schronisku jest Rada schroniska. Opiniuje ona: roczny plan pracy i rozwoju schroniska, organizację doskonalenia zawodowego pracowników pedagogicznych, organizację pracy schroniska na dany rok, rozkład dnia i porządek zajęć w schronisku, propozycje dyrektora schroniska

w sprawie przydziału pracownikom pedagogicznym dodatkowych, stałych zajęć dydaktyczno-opiekuńczych lub wychowawczych.

- sędzia sądu rodzinnego:, jako jedyny orzeka w sprawie, a jednocześnie później prowadzi postępowanie wykonawcze. Prowadzi rozmowy ze stronami, z rodziną, z kuratorem i decyduje na każdym etapie sprawy. Jest zobowiązany sprawdzać, co dzieje się w sprawie i w razie zmiany okoliczności może swoje orzeczenie zmienić. Sędzia rodzinny orzeka w sprawach: przyznania opieki nad dzieckiem, zakazu lub ograniczenia rodzicom widywania się z dzieckiem, w sprawach o uznanie ojcostwa, w sprawach rozwodowych, w sprawie przyznawania alimentów na dziecko i dla współmałżonka oraz w sprawach przestępczości nieletnich. Na podstawie art. 78 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich sędzia rodzinny zarządza i pełni nadzór nad legalnością oraz prawidłowością wykonywania orzeczenia o umieszczeniu nieletnich w zakładach wychowawczych i placówkach opiekuńczo – wychowawczych. Wykonywanie nadzoru polega na kontroli i ocenie: legalności umieszczenia i pobytu nieletnich w placówce oraz zwalniania ich z placówki, zgodności umieszczania nieletnich w placówce z orzeczeniami sądów, przestrzegania praw i obowiązków nieletnich, zwłaszcza w zakresie, w jakim naruszenie tych praw i obowiązków może pociągać za sobą odpowiedzialność karną i dyscyplinarną, zgodności udzielania nagród i stosowania kar dyscyplinarnych z obowiązującymi w tym zakresie przepisami, prawidłowości stosowanych w placówce metod i środków oddziaływania na nieletnich, zwłaszcza w zakresie ich zgodności z prawem i skuteczności, prawidłowości dokumentacji dotyczącej nieletniego oraz dokonywania okresowych analiz i ocen postępów w procesie resocjalizacji, przestrzegania ustalonego porządku, dyscypliny i prawidłowości postępowania w przypadku ujawnienia popełnienia przestępstwa oraz w innych przypadkach zagrożenia bezpieczeństwa placówki, zapewnienia nieletniemu warunków bytowych i sanitarnych, opieki zdrowotnej oraz możliwości udziału w zajęciach kulturalno-oświatowych i rekreacyjnych oraz rozwijania jego aktywności społecznej, udzielania nieletnim opuszczającym placówkę odpowiedniej pomocy określonej odrębnymi przepisami oraz prawidłowości i terminowości załatwiania próśb, skarg i wniosków nieletnich. Sędzia rodzinny ma też narzędzia nadzoru. Należą do nich kontrole okresowe jednostek opiekuńczo-wychowawczych lub kontrole przeprowadzane doraźnie obejmujące całość spraw.

- socjalizacja: (socialis, czyli społeczny) to proces, a w jego efekcie także rezultat rozwoju społecznego jednostki, kształtowania jej osobowości, przekazywania systemu wartości, norm, wzorów zachowań, obowiązujących we współżyciu z innymi ludźmi oraz umiejętności niezbędnych dorosłej osobie. Socjalizacja jest utożsamiana z uspołecznieniem i traktowana, jako efekt dobrego wychowania. Jednak wychowanie ma charakter podrzędny i wąski wobec socjalizacji. Socjalizacja dokonuje się poprzez oddziaływanie środowiska społecznego oraz jego komponentów (rodziny, kolegów), osób znaczących (nauczyciela) lub instytucji (szkoły). Efekty socjalizacji warunkowane są między innymi wiekiem, pełnionymi rolami, aspiracjami, identyfikacją i internalizacją.
- światlica: tradycyjnie światlica jest miejscem przebywania dzieci i dorosłych, którzy spędzają w niej wolny czas, rozwijają swoje zainteresowania, mają możliwość zacieśnienia więzi społecznych. Dawniej była ośrodkiem życia społeczności lokalnych, ale także przechowalnią dzieci. Światlica obejmuje podmioty wypełniające różne zadania i działające na podstawie różnych aktów prawnych.
- światlica socjoterapeutyczna: placówka wsparcia dziennego, która współpracuje z rodzicami lub opiekunami dziecka, a także z placówkami oświatowymi i podmiotami leczniczymi. Pobyt dziecka w placówce wsparcia dziennego jest nieodpłatny i dobrowolny, chyba, że do placówki skieruje sąd. Placówka organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne a także indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.
- światlica szkolna: praca światlicy powinna być oparta o dokumenty obowiązujące w szkole – statut, program wychowawczy i program profilaktyki oraz uwzględniać wnioski wynikające z pracy rady pedagogicznej i rady rodziców. jest ważnym elementem pracy opiekuńczo-wychowawczej. Szkoła ma obowiązek zapewnienia zajęć światlicowych dla uczniów, którzy: pozostają pod opieką szkoły po zakończeniu zajęć lekcyjnych, nie uczęszczają na zajęcia religii i etyki, nie uczestniczą z powodu zwolnienia w zajęciach wychowania fizycznego, oczekują na odebranie przez rodziców, oczekują na dowóz organizowany przez gminę, korzystają z wydłużonej opieki szkolnej z powodu innych niż powyższych okoliczności. Światlica pełni cztery podstawowe funkcje: opiekuńczą (zapewnienie opieki uczniom), wychowawczą (kształtowanie postaw uczniów), profilaktyczną oraz edukacyjną – rozbudzanie ciekawości

poznawczej, rozpoznawanie uzdolnień i mocnych stron dziecka, indywidualizacja zadań, stworzenie każdemu dziecku warunków do odniesienia sukcesu.

- światlice „kulturalne”: organizację takich świetlic reguluje Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. Nr 114, poz. 493). Ich zadaniem jest działalność kulturalna, która w rozumieniu ustawy polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. Tego rodzaju światlice tworzone są często np. przy domach kultury, mogą być także zakładane przez organizacje pozarządowe. Korzystają z nich dzieci i dorośli (http://poradnik.ngo.pl/rodzaje_swietlic)
- światlice wiejskie: powinny pełnić funkcję centrów kultury lokalnej organizującej czas wolny i integrującą społeczność. Służą one nie tylko dzieciom, ale także dorosłym. Mogą być zakładane przez gminę, przez organizacje pozarządowe, ale też przez inne podmioty, organizacje nieformalne itd. W zależności od tego, jaki podmiot zakłada światlicę, różna jest podstawa prawna jej działania (nie ma żadnej ustawy, która regulowałaby organizację świetlic wiejskich ogólnie – zakładanych przez wszystkie podmioty).
- techniki wychowania: 1: Techniki wymiany opinii: Burza mózgów (metoda aktywizująca, metoda rozwiązywania problemów); Technika decyzji grupowej; Technika sondażu opinii; Technika kontaktów międzyludzkich (rozmowa, dyskusja); Techniki ekspresji słownej (wypowiedzi swobodne, samorzutne, teksty swobodne, wiersze-haiku, akrostych); 2: Techniki oparte na dramaturgii: Drama, Gry symulacyjne; 3: Techniki wzmacniania pozytywnego i negatywnego: Bezpośrednia gratyfikacja; Sukcesywna gratyfikacja; Kontrakt wychowawczy; 4: Techniki oddziaływań niewerbalnych: Ekspresja plastyczna; Ekspresja muzyczna; Pantomima; Ignorowanie zachowań niepożądanych(płacz, śmiech wychowanka); 4: Techniki organizowania czasu wolnego: Techniki rekreacji kulturalno-rozrywkowej; Techniki rekreacji twórczej; Techniki rekreacji fizycznej; Techniki rekreacji przez działalność społeczną.
- wioska dziecięca: niepubliczne, rodzinne placówki opieki całkowitej nad dziećmi osieroconymi i opuszczonymi, które prowadzi Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce w Polsce. Stowarzyszenie jest częścią międzynarodowej organizacji SOS Kinderdorf. Stowarzyszenie zajmuje się dziećmi, którym trudno jest znaleźć miejsce w rodzinie zastępczej lub adopcyjnej z powodu licznego rodzeństwa (i konieczności rozdzielenia dzieci w wypadku adopcji)

bądź traumatycznej historii życia. Zapewnia dzieciom rodzinną opiekę w Wioskach Dziecięcych.

- wychowanie, jako przebieg rozwoju wychowanka: wychowanie, jako ciąg zmian prowadzących do nowego stanu fizycznego i psychicznego, stan wyższy jakościowo i ilościowo od poprzedniego stanu. Dużą rolę w tym procesie pełni samowychowanie i samorozwój.
- wychowanie antyautorytarne: prekursor antyautorytarne wychowania to A.S. Neill(1994, 2011). Uważał, że: = dziecko jest z natury dobrą istotą ludzką i może się swobodnie rozwijać; = należy zrezygnować w wychowaniu dziecka z środków dyscyplinujących; = najważniejszy jest rozwój emocjonalny i twórczy dziecka, zaś wtórny jest rozwój intelektualny; =cel wychowania musi być zorientowany na indywidualne potrzeby dziecka oraz na jego dążenie do szczęścia; = relacje wychowawcze dorosłych z dzieckiem powinny być partnerskie, a nie autorytarne; = podstawową kategorią struktur (instytucji) pedagogicznych jest samostanowienie i samorządność; = rezygnacja z sugestywnych oddziaływań na dziecko czy jego motywację tzn. brak indoktrynacji religijnej czy możliwość do przeżywania przez dzieci swojej seksualności; = uczenie się w toku odkrywania, eksperymentowania, zabawy, a nie poprzez reglamentację, dryl czy instruowanie.
- wychowanie bez porażek: autorem pojęcia jest T. Gordon (2010), amerykański pedagog i psychoterapeuta. Stworzona przez niego koncepcja nazywana dziś jest „ wychowaniem bez zwycięzców i bez pokonanych „. Autor wielu książek między innymi„ Wychowanie bez porażek „.T. Gordon. proponuje podzielić ten proces na fazy: = rozpoznanie i zdefiniowanie konfliktu; = poszukiwanie możliwych rozwiązań konfliktu dzięki zgłoszeniu przez dzieci jak największej liczby pomysłów; = krytyczna ocena projektów rozwiązań; = wybór najlepszego rozwiązania; = opracowanie sposobów wprowadzenia w życie tego rozwiązania; = poddanie kontroli czy przyjęte rozwiązanie sprawdziło się w życiu.
- wychowanie, jako dominacja i uleganie oraz zbliżanie i oddalanie: wyróżniamy: dominację z zachowaniem dystansu; uleganie z zastosowaniem dystansu; uleganie z tendencją do bliskości (kontaktu); dominację z tendencją do bliskości (kontaktu).Wszystkie te relacje zachodzą między wychowawcą-opiekunem i wychowankiem. Funkcja wspomagająca wychowanie każdego z rodzaju relacji musi być szczegółowa dobrana i konsekwentnie realizowana w procesie opiekuńczo-wychowawczym.

- wychowanie, jako adaptacja: wychowanie polega na kształtowaniu charakteru lub osobowości wychowanka (tożsamość konwencjonalna), jego wykształcenia lub światopoglądu. Zmierzano do wywołania i rozwinięcia w nim określonej liczby stanów fizycznych, umysłowych i moralnych, jakich domaga się od nich społeczeństwo i kultura. Celem jest adaptacja. Szczególne znaczenie ma w pedagogice opiekuńczo-wychowawczej i resocjalizacyjnej, jako mechanizm „przywracania społeczeństwu” jednostek.
- wychowanie, jako czynnik modyfikujący sieć związków społecznych jednostki: wyróżniamy dwie strategie: zorientowaną na jednostkę, w której wyróżniamy poziom intrapersonalny i poziom interpersonalny; strategię zorientowaną na system społeczny, w której wyróżniamy poziom grupy i poziom instytucjonalny. W pracy opiekuńczo-wychowawczej oba poziomy mają ważne znaczenie i powinny być realizowane równocześnie.
- wychowanie, jako działalność wychowawcy: wychowanie to system oddziaływań (zachowanie wychowawcze, oddziaływanie jednej osobowości na drugą) zmierzających do określonych rezultatów wychowawczych. Oddziaływania te mogą mieć charakter intencjonalny lub nieintencjonalny. Warunkiem oddziaływania jest pełnienie roli wychowawcy i wychowanka i specyfika relacji między nimi.
- wychowanie, jako interwencja: interwencja o charakterze wychowawczym: skierowana na otoczenie, czyli podejmowana w celu stymulowania, ukierunkowania i podtrzymania ładu społecznego. Działalność wychowawcza ma charakter podwójnej interwencji (rzeczywistość indywidualna i społeczna). Skierowana na osoby oznacza podjęcie działań zmierzających do wywołania zmian w ich umiejętnościach, wiedzy, postawach i wartościach.
- wychowanie, jako produkt: wychowanie, jako efekt oddziaływań wychowawczych. Silny nacisk kładzie się na diagnozę zachowań. Produktem jest „dobrze lub źle wychowana jednostka”.
- wychowanie, jako przyjmowanie roli: to złożony system działań podejmowanych przez osoby o przypisanej społecznie roli wychowawcy, względem drugiej osoby o społecznie przypisanej roli wychowanka, lub względem jej otoczenia, z intencją wywołania zmiany zgodnej z założonym programem. To podejście charakteryzuje się: występowaniem dwóch ról (wychowawca i wychowanek); niesymetryczną relacją w zakresie kompetencji, a także wiedzy na temat celu i metod, oraz posiadania władzy; chęcią wywołania zmiany; działaniem bezpośrednim; intencją oraz

programem. Proces ma charakter dynamiczny i jest podwójnie uwikłany. Występuje w nim akceptacja wielości, różnorodności, złożoności oraz krzyżowania się wpływów.

- wychowanie, jako socjalizacja i emancypacja: funkcja socjalizacyjna wiąże się z przygotowaniem ludzi do podejmowania różnych zadań w społeczeństwie i na jego rzecz w sposób nienaruszający porządku. Funkcja emancypacyjna wiąże się z organizowaniem takich warunków działania w środowisku opiekuńczo-wychowawczym rozwijającej się osoby, aby jej potencjał mógł się wyzwalać i realizować.
- wychowanie, jako system wychowawczy: podmiotem jest instytucja opiekuńczo-wychowawcza, która działa według określonych aktów prawnych regulujących jej funkcjonowanie np.: rodzina (Kodeks Rodzinny); szkoła (Rada Pedagogiczna, Rada Rodziców, Samorząd Szkolny).
- wychowanie niekierowane: termin wprowadzony przez C. Rogersa (2002). W ramach tego podejścia do wychowania autor zaleca: = rezygnację z oddziaływania na dziecko poprzez wzory osobowe, autorytety do naśladowania czy identyfikacji na rzecz samodzielnego odkrywania i asymilowania przez dziecko wartości, obdarzania go zaufaniem i współodpowiedzialnością; =odejście od założonych z góry celów i programów wychowawczych na rzecz bezwarunkowej akceptacji dziecka takim, jakie ono jest; =brak represji i mechanizmów konformizacji zachowań na rzecz samostanowienia, samookreślenia, samokontroli i samooceny zachowań indywidualnych każdej osoby.
- wychowanie permissywne: jest przeciwieństwem stylu autorytarnego. Zwane inaczej liberalne lub bezstresowe. Permissywizm to postawa lub styl życia, w których wolność utożsamia się z przyzwalaniem na jakikolwiek wybór. Jest on praktyczną, życiową konsekwencją relatywizmu moralnego. Akcentuje się wolność ludzką, jako wolność "od" (wolność negatywną); natomiast pomniejsza lub odrzuca wolność "do" (wolność pozytywną), nie uznając konieczności jej ukierunkowania na prawdę i dobro. Upowszechniło się w drugiej połowie XX wieku, jako sprzeciw wobec rygoryzmu (B. Spock, twórca pedagogiki antyautorytarnej). Takie podejście do wychowania często nazywa się kapitulacją wobec wyzwań wychowawczych.
- wychowanie traktowane, jako system instytucji: wyznaczone przez akta prawne określające funkcje, zdania, uprawnienia, racje działania istniejących w państwie instytucji wychowawczych. W

placówkach opiekuńczo-wychowawczych obowiązuje Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 roku, (Dz.U., Nr 64, poz. 593).

- wychowawca niedyrektywny: pojęcie stworzone przez C. Rogersa (2002). Autor zakłada, że wychowawca jest świadomy tego, że każdy jest indywiduum i żyje we własnym świecie, zatem udziela pomocy swojemu wychowankowi, jako oferowanie, które uwarunkowane jest tym, że: = prawo do ingerowania w świat drugiego człowieka może przyznać on sam, prosząc wychowawcę o pomoc. Od niego też zależy zakres i treść upoważnień, jakimi będzie dysponował jego wychowawca. Dopóki nie będzie spełniony pierwszy warunek, dopóty wychowawcy pozostanie postawa nieingerencyjna; = to pomagający sam decyduje o formie i treści ofert, traktując je, jako wypowiedane we własnym imieniu, aniżeli, jako rady czy zalecenia. Pomoc, jako skierowana do wychowanka oferta czy zakomunikowanie jemu własnego punktu widzenia (odczuć, wrażeń itp.) nie narusza jego autonomii i jest moralnie dopuszczalna. Zatem zadaniem wychowawcy nie jest świadome i celowe kształtowanie określonych cech osobowości jego podopiecznych, ale ułatwianie dzieciom i młodzieży procesu samodzielnego stawania się osobą suwerenną, samostanowiącą, samosterowną i w pełni funkcjonującą. W efekcie zadanie wychowawcy jest: jest zbudowanie dojrzałości osoby wychowanka, który: = ma wysoki i bogaty rodzaj wrażliwości percepcyjnej, nieobronnej, umożliwiającej prawdziwe widzenie natury rzeczy, a więc postrzegania tego, co surowe i konkretne oraz tego, co skategoryzowane, uschematyzowane i abstrakcyjne; = ma „uwagę holistyczną”, czyli postrzega obiekty i zjawiska w całej pełni; = ma zwiększoną akceptację siebie, innych i natury, ma świadomość, iż centrum oceniania leży wewnątrz niej samej; = cechuje się zwiększoną spontanicznością i ekspresywnością; = jest autentyczna, prawdziwa w szczerości zachowań oraz wyrażania swoich uczuć i myśli, zgodnie z ich doznawaniem, bez zbytniej samokontroli i obawy przed śmiesznością.
- zakład poprawczy resocjalizacyjno-rewalidacyjny: przeznaczony dla nieletnich upośledzonych umysłowo. Pracę resocjalizacyjną prowadzi się na terenie zakładu lub poza zakładem, z zastosowaniem środków, form, metod wychowania i nauczania przewidzianych dla młodzieży upośledzonej umysłowo.
- zakład poprawczy resocjalizacyjno-terapeutyczny: przeznaczony dla nieletnich upośledzonych umysłowo. Pracę resocjalizacyjną prowadzi

się na terenie zakładu lub poza zakładem, z zastosowaniem środków, form, metod wychowania i nauczania przewidzianych dla młodzieży upośledzonej umysłowo.

- zakład poprawczy resocjalizacyjny o wzmożonym nadzorze wychowawczym: są przeznaczone dla nieletnich, wobec których sąd orzekł umieszczenie w tego rodzaju zakładzie. Praca resocjalizacyjna w warunkach wzmożonego nadzoru wychowawczego polega w szczególności na: zaplanowaniu indywidualnych oddziaływań wychowawczych, w tym zajęć edukacyjnych, korekcyjnych i terapeutycznych w warunkach czasowego ograniczenia kontaktów z grupą wychowawczą, określeniu porządku dla poszczególnych grup wychowawczych, oddziałów szkolnych, grup warsztatowych oraz warunków czasowego ograniczenia kontaktów z innymi wychowankami. Kształcenie ogólne, zawodowe i zatrudnianie oraz zajęcia w czasie wolnym od nauki i pracy prowadzi się na terenie zakładu.
- zakład poprawczy resocjalizacyjny otwarty: jest przeznaczony dla nieletnich, którzy: nie przebywali w aresztach śledczych lub zakładach karnych, nie dopuścili się czynu karalnego, wyrażają wolę uczestniczenia w procesie resocjalizacji i których postawa oraz zachowanie w schronisku za tym przemawia, nie identyfikują się z podkulturą przestępczą. W zakładach mogą być umieszczani wychowankowie z innych zakładów resocjalizacyjnych, jeżeli przemawiają za tym ich zachowanie, postawy lub wskazania zespołu diagnostyczno-korekcyjnego. W zakładzie kształcenie ogólne i zawodowe oraz zatrudnianie prowadzi się na terenie zakładu lub poza zakładem, z uwzględnieniem postaw, potrzeb, uzdolnień i zainteresowań wychowanków. Praktyczna nauka zawodu wychowanków może odbywać się poza zakładem. Zajęcia o charakterze kulturalnym, oświatowym, sportowym i rekreacyjnym, w czasie wolnym od nauki i pracy, prowadzi się na terenie zakładu lub poza zakładem.
- zakład poprawczy resocjalizacyjny półotwarty: jest przeznaczony dla nieletnich, których popełnione czyny karalne i niekorzystne zmiany zachowania nie dają podstaw do umieszczenia ich w zakładach resocjalizacyjnych otwartych. Mogą być umieszczani wychowankowie z zakładów: resocjalizacyjnych otwartych, których zachowanie nie uzasadnia dalszego pobytu w tych zakładach, resocjalizacyjnych zamkniętych i o wzmożonym nadzorze wychowawczym, co, do których istnieje przekonanie, że dalszy proces resocjalizacji może przebiegać w zakładach

resocjalizacyjnych półotwartych. Kształcenie ogólne i zawodowe oraz zatrudnianie wychowanków prowadzi się na terenie zakładu, zajęcia w czasie wolnym od pracy prowadzi się na terenie zakładu lub poza zakładem pod bezpośrednim nadzorem pracowników zakładu.

- zakład poprawczy resocjalizacyjny zamknięty: są przeznaczone dla wychowanków, którzy wielokrotnie uciekali z zakładów resocjalizacyjnych otwartych lub półotwartych. Kształcenie ogólne i zawodowe, zatrudnianie oraz zajęcia w czasie wolnym od nauki i pracy prowadzi się na terenie zakładu. Praca resocjalizacyjna z wychowankami, prowadzona jest poprzez zajęcia terapeutyczne i ukierunkowana na rozpoznawanie i eliminowanie przyczyn ucieczek.
- zakład poprawczy: dzieli się na: 1. resocjalizacyjny: w tym otwarte - młodzieżowe ośrodki adaptacji społecznej, półotwarte, zamknięte oraz o wzmożonym nadzorze wychowawczym, 2. resocjalizacyjno-rewalidacyjny, 3. resocjalizacyjno-terapeutyczny. W zakładzie prowadzi się działalność resocjalizacyjną w oparciu o roczny i perspektywiczny plan rozwoju zakładu. Plany opracowuje dyrektor zakładu przy współpracy z nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze w zakładzie. W planach uwzględnia się udzielanie wychowankowi i jego rodzicom pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz psychiatrycznej, która może być organizowana w formie: zajęć psychoedukacyjnych, zajęć specjalistycznych: korekcyjnych, wyrównawczych, rewalidacyjnych, socjoterapeutycznych oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym, porad dla wychowanków oraz ich rodziców, konsultacji i warsztatów, działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach zagrożeń i kryzysowych. W skład zakładu wchodzi: internat, szkoła albo szkoły, warsztaty szkolne, zespół diagnostyczno-korekcyjny, inne działy zapewniające realizację zadań zakładu. Dla zapewnienia prawidłowej realizacji zadań zakład powinien posiadać: pomieszczenia mieszkalne oraz higieniczno-sanitarne, pomieszczenia do zajęć edukacyjnych (pracownie przedmiotowe) z zapleczem na środki dydaktyczne, salę gimnastyczną, bibliotekę z czytelnią, pomieszczenia warsztatowe odpowiednie do kierunków prowadzonego szkolenia zawodowego oraz szkolenia kursowego, gabinet lekarski i stomatologiczny oraz izbę chorych, gabinet psychologiczno-pedagogiczny, izby przejściowe, izby izolacyjne, pomieszczenia przeznaczone na hostele poza zakładem lub w zakładzie, tereny i urządzenia do zajęć rekreacyjnych i sportowych. Organizację i funkcjonowanie szkół i warsztatów szkolnych określają odrębne przepisy. Organizację i

funkcjonowanie internatu, zespołu diagnostyczno-korekcyjnego i innych działów realizujących zadania zakładu określa regulamin.

Rozdział IV: Nauczyciel w szkole

4.1. Nauczyciel – rola i zadania: „Kto zdobyłą wiedzę pielęgnuje, a nową bez ustanku zdobywa, Ten może być nauczycielem innych” Konfucjusz

- doraźne zastępstwo: zgodnie z art. 35 (2a) Karty nauczyciela przez godzinę doraźnego zastępstwa rozumie się przydzieloną nauczycielowi godzinę zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych powyżej tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych, której realizacja następuje w zastępstwie nieobecnego nauczyciela. Wynagrodzenie za godziny doraźnych zastępstw wypłaca się według stawki osobistego zaszeregowania nauczyciela, z uwzględnieniem dodatku za warunki pracy. Kobiecie w ciąży, osobie wychowującej dziecko do lat 4 oraz nauczycielowi w trakcie odbywania stażu nie przydziela się pracy w godzinach ponadwymiarowych bez ich zgody.
- Dzień nauczyciela. Dzień Edukacji Narodowej: obchodzony w dniu rocznicy utworzenia Komisji Edukacji Narodowej, 14 października każdego roku, obchodzony będzie Dzień Edukacji Narodowej. Dzień ten uznaje się za święto wszystkich pracowników oświaty i jest wolny od zajęć lekcyjnych.
- finansowanie dokształcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli: art. 70 Karty Nauczyciela organ prowadzący może przeznaczyć środki na dofinansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli z uwzględnieniem doradztwa metodycznego – w wysokości 1 % planowanych rocznych środków przeznaczonych na wynagrodzenia osobowe nauczycieli. Środki mogą być również przeznaczone, nie więcej niż 20 %, na dofinansowanie kosztów obniżenia tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych nauczycielom dyplomowanym, którym powierzono zadania doradcy metodycznego.
- godziny ponadwymiarowe nauczyciela: zgodnie z art. 35 Karty nauczyciela przez godzinę ponadwymiarową rozumie się przydzieloną nauczycielowi godzinę zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych powyżej tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych. Wynagrodzenie za godziny ponadwymiarowe wypłaca się według stawki osobistego zaszeregowania nauczyciela, z uwzględnieniem dodatku za warunki

pracy. Kobiecie w ciąży, osobie wychowującej dziecko do lat 4 oraz nauczycielowi w trakcie odbywania stażu nie przydziela się pracy w godzinach ponadwymiarowych bez ich zgody. Nowelizacja Karty nauczyciela zakłada, dyrektorowi i wicedyrektorowi szkoły oraz nauczycielowi pełniącemu inne stanowisko kierownicze w szkole, a także nauczycielowi, który obowiązki kierownicze pełni w zastępstwie nauczyciela, któremu powierzono stanowisko kierownicze, korzystający z obniżenia pensum, nie można przydzielić godzin ponadwymiarowych (art. 42 ust. 6a Karty Nauczyciela w brzmieniu od 1 września 2018 r.). Wyjątkiem jest sytuacja gdy przydzielenie godzin ponadwymiarowych ww. osobom jest konieczne dla: zapewnienia realizacji ramowego planu nauczania w jednym oddziale, zapewnienia realizacji ramowego planu nauczania w więcej niż jednym oddziale - w tym przypadku za zgodą organu prowadzącego szkołę.

- interakcja edukacyjna: kontakty między osobą, osobami i grupami osób, do których dochodzi w procesie edukacji. Interakcja ta charakteryzuje się: wzajemnym oddziaływaniem poprzez komunikację werbalną i niewerbalną, uznaniem własnej podmiotowości, poddanie się wpływom i modyfikacja zachowań. Interakcja edukacyjna odbywa się zazwyczaj między nauczycielem a uczniem/ami.
- Karta Nauczyciela: Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela. Reguluje prawa i obowiązki nauczycieli. Ma pierwszeństwo wobec Kodeksu Pracy. Ustawie podlegają nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni zatrudnieni w: publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz placówkach doskonalenia nauczycieli; zakładach poprawczych oraz schroniskach dla nieletnich; publicznych kolegiach pracowników; nauczyciele mianowani lub dyplomowani zatrudnieni na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne, w: urzędach organów administracji rządowej, kuratoriach oświaty, specjalistycznej jednostce nadzoru, Centralnej Komisji Egzaminacyjnej oraz okręgowych komisjach egzaminacyjnych, organach sprawujących nadzór pedagogiczny nad zakładami poprawczymi, schroniskami dla nieletnich oraz szkołami przy zakładach karnych.
- Kodeks Nauczyciela z 1872 roku: 1. Nauczyciel każdego dnia powinien zadbać o to, aby lampy były napełnione a kominek czysty; 2. Każdy nauczyciel winien codziennie przynosić wiadro wody i kubek węgla; 3. Pióra należy przygotowywać starannie. Końcówki piór

można ostrzyć zgodnie z indywidualnymi upodobaniami wychowanków; 4. Nauczycielowi płci męskiej zezwala się na wykorzystanie jednego wieczoru w tygodniu na sprawy osobiste bądź też dwóch wieczorów, jeśli regularnie uczęszcza do kościoła; 5. Po spędzeniu dziesięciu godzin w szkole, nauczyciele mogą się oddać czytaniu Biblii lub i innych pożytecznych ksiąg; 6. Nauczycielki, które wychodzą za mąż bądź angażują się w romanse dostaną natychmiastowe wypowiedzenie; 7. Nauczyciel, który pali, używa alkoholu w jakiegokolwiek formie, uczęszcza do kasyna lub domu publicznego lub też goli się u fryzjera dostarcza znakomitych powodów, by żywić poważne wątpliwości, co do jego wartości, zamiarów, prawości i uczciwości; 8. Nauczyciel powinien odkładać drobne sumy z każdej wypłacanej mu pensji, aby w latach starości nie stać się ciężarem dla społeczeństwa; 9. Nauczyciel wykonujący swą pracę sumiennie i wiernie przez 5 lat spodziewać się może podwyżki w wysokości dwudziestu pięciu centów tygodniowo, o ile zarząd wyrazi na to zgodę.

- kompetencje asystenta nauczyciela, asystenta wychowawcy świetlicy: może być zatrudniony w szkole podstawowej, w tym specjalnej i integracyjnej, jako pomoc dla prowadzących zajęcia w klasach I–III. Do zadań asystenta należy wspieranie nauczyciela lub osoby prowadzących zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, lub wspieranie wychowawcy świetlicy. Asystent wykonuje zadania wyłącznie pod kierunkiem nauczyciela, osoby lub wychowawcy świetlicy. Asystent musi posiadać wykształcenie, co najmniej na poziomie wymaganym do zajmowania stanowiska nauczyciela w szkole podstawowej oraz przygotowanie pedagogiczne. Asystenta zatrudnia się na zasadach określonych w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, z tym, że wynagrodzenie ustala się nie wyższe niż przewidziane dla nauczyciela dyplomowanego. Asystentowi nie powierza się zadań określonych dla nauczycieli posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej zatrudnianych dodatkowo w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego oraz współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym.
- kompetencje nauczyciela w Unii Europejskiej: zdaniem D. Dziewulak (1997) nauczyciel powinien mieć „wykształcenie wyższe akademickie, umieć uczyć się innowacyjnie, a równocześnie być zdolnym do kształtowania umiejętności u swoich uczniów,

sprawować nie tylko funkcję kształceniową, ale również opiekuńczą, orientującą, selekcyjną i koordynującą: szybko i racjonalnie reagować na wszystko, co postępowe i twórcze. Nauczyciele powinni także mieć zamiłowanie do swojej pracy oraz ustawicznie doskonalić umiejętności zawodowe” (s. 143). Postulat kształcenia ustawicznego obecny jest również aktualnie. W dniach 20 – 21 czerwca 2005 roku w Brukseli odbyła się konferencja, której zadaniem było podsumowanie prac grupy roboczej powołanej przez Komisję Europejską do realizacji projektu „Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010” ściśle związanego ze Strategią Lizbońską przyjętą przez Unię Europejską w 2000 roku. Efektem tej pracy jest projekt opisu kompetencji nauczycielskich w państwach członkowskich UE. Projekt odwołuje się do dokumentu UNESCO „Edukacja dla wszystkich”, w którym zawarto cztery obszary ważne dla rozwoju kompetencji kluczowych: uczyć się, aby być, uczyć się, aby wiedzieć, uczyć się, aby działać, uczyć się, aby żyć wspólnie. W efekcie powstała lista kompetencji nauczyciela w Unii Europejskiej:

1. „Kompetencje związane z procesem uczenia się / nauczania.
  - 1.1. Umiejętność pracy w wielokulturowej i zróżnicowanej społecznie klasie.
  - 1.2. Umiejętność stworzenia dogodnych warunków uczenia się. Czyli nauczyciel: ma być organizatorem procesu uczenia się; ma czynić ze swoich uczniów badaczy; tworzy programy nauczania, stale się szkoli i doskonali, usprawnia swoją pracę, działa w różnego rodzaju stowarzyszeniach i organizacjach; jest animatorem życia społeczno – kulturalnego w regionie.
  - 1.3. Umiejętność włączenia technologii informacyjno – komunikacyjnej do codziennego funkcjonowania uczniów.
  - 1.4. Umiejętność pracy w różnych zespołach.
  - 1.5. Umiejętność współpracy przy tworzeniu programów nauczania, organizacji procesu kształcenia i oceniania.
  - 1.6. Umiejętność współpracy z osobami ze środowiska lokalnego i z rodzicami.
  - 1.7. Umiejętność dostrzegania i rozwiązywania problemów.
  - 1.8. Umiejętność stałego poszerzania swojej wiedzy i doskonalenia swoich umiejętności.
2. Kompetencje związane z kształtowaniem postaw uczniowskich.
  - 2.1. Umiejętność wykształcenia u uczniów postawy obywatelskiej i społecznej.
  - 2.2. Umiejętność promowania takiego rozwoju kompetencji u uczniów, które pozwolą im, jako pełnoprawnym obywatelom danego państwa, z sukcesem funkcjonować w społeczeństwie wiedzy, co obejmuje: - motywację do nauki, nie tylko formalnej objętej obowiązkiem szkolnym; - nauczanie uczenia się; - krytyczne przetwarzanie informacji; -

posługiwanie się komputerem i korzystaniem z wszelkich urządzeń cyfrowych; - twórczość i innowacyjność; - rozwiązywanie problemów; - przedsiębiorczość; - współpracę z innymi; - łatwość w komunikacji z innym; - umiejętność poruszania się w kulturze wizualnej; 2.3. Umiejętność wtopienia wymienionych wyżej kompetencji ponadprzedmiotowych w czasie nauczania/uczenia się określonego przedmiotu” (M. Sielatycki, 2005, s. 6 -7).

- kompetencje asystenta nauczyciela: możliwość zatrudniania asystentów nauczycieli wprowadziła nowelizacja ustawy o systemie oświaty, która weszła w życie w 2014 r. Stanowisko powstało przede wszystkim z myślą o sześciolatkach, które miały obowiązkowo rozpoczynać naukę w pierwszej klasie. Aktualnie asystent nauczyciela może pracować w klasach I-III i świetlicy. Asystent nie może zastępować nauczyciela, mimo, iż posiada kwalifikacje nauczycielskie. Osoba ubiegająca się o zatrudnienie na stanowisku nauczyciela asystenta musi legitymować się wykształceniem, co najmniej na poziomie wymaganym do zajmowania stanowiska nauczyciela w szkole podstawowej oraz posiadać przygotowanie pedagogiczne. Asystent nauczyciela zatrudniany jest na podstawie Kodeksu pracy przez dyrektora. W ustawie została uwzględniona również stawka wynagrodzenia, która nie może być wyższa niż nauczyciela dyplomowanego. Do zadań asystenta należy wspieranie nauczyciela lub osoby, o której mowa w ust. 1a, prowadzących zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, lub wspieranie wychowawcy świetlicy. Asystent wykonuje zadania wyłącznie pod kierunkiem nauczyciela, osoby, o której mowa w ust. 1a, lub wychowawcy świetlicy. Przy niejasno sprecyzowanym zakresie zadań asystenta nauczyciela trudne jest także rozgraniczenie jego zadań od zadań pomocy nauczyciela, pomimo, że w stosunku do asystenta nauczyciela stawiane są zdecydowanie wyższe wymagania. Przepis ma obowiązywać tylko do dnia 31 sierpnia 2020 r. a nowelizowana Karta Nauczyciela (2018) rok likwiduję stanowisko asystenta nauczyciela i asystenta świetlicy.
- kompetencje dydaktyczne nauczyciela: J.Urbańska i M. Urbański (2011) wskazują na ich uwarunkowania, do których zaliczają; organizacyjne, motywacyjne, emocjonalne i komunikacyjne. Każde z wymienionych uwarunkowań autorzy powiązali z kompetencjami rozwijanymi przez uczniów. Uwarunkowania organizacyjne nauczyciel: od początku lekcji zwraca uwagę na siebie poprzez przywitanie się, zachowanie ładu w klasie, minimalizuje hałas i rozproszenie uczniów (uczniowie zaś nabywają umiejętność

koncentrowania się); kontrola nad czasem (uczniowie zaś nabywają umiejętność planowania i rytmu pracy); modyfikuje przestrzeń klasową tak, aby uczniowie mogli lepiej nabywać określone kompetencje (uczniowie zaś nabywają umiejętność zarządzania miejscem uczenia się); nadaje szerszy kontekst procesowi uczenia się, wskazuje powiązania (uczniowie zaś nabywają umiejętność organizowania treści uczenia się); stosuje różnorodne metody nauczania-uczenia się w zależności od treści programowych (uczniowie zaś nabywają umiejętność pracy różnymi metodami, rozwiązywania problemów); wykorzystuje wiedzę osobistą uczniów w celu organizowania lekcji poza schematem (uczniowie zaś nabywają umiejętność dzielenia się osobistym doświadczeniem nabytym w środowisku pozaszkolnym w tym także na innych kursach, zainteresowaniach); nadawanie priorytetu wiedzy praktycznej, bowiem sprzyja to przyswajaniu wiedzy teoretycznej (uczniowie wykazują samodzielność i kreatywność); umożliwia interakcje między uczniami i nauczycielem- uczenie interakcyjne (uczniowie zaś nabywają umiejętność pracy w zespole, brania odpowiedzialności za przywództwo, wzajemnego efektywnego komunikowania się); organizowanie materiałów i uczenia się z wykorzystaniem różnych źródeł (uczniowie zaś nabywają umiejętność poszukiwania i weryfikowania własnej wiedzy i umiejętności). Umiejętności motywacyjne nauczyciel: docenia inicjatywę ucznia, jego pasję uczenia się, ukierunkowuje ucznia pokazując mu błędy, jakie popełnia równocześnie motywując do dalszej pracy; podnosi jego samoocenę (u uczniów wzrasta motywacja wewnętrzna do uczenia się i pewność siebie); regularnie przeprowadza dostosowane do możliwości uczniów sprawdziany, kartkówki i zadaje prace domowe (u uczniów wzrasta systematyczność); pracuje z uczniami nad samodzielnym podejmowaniem dodatkowych zadań takich jak prace domowe lub projektów realizowanych samodzielnie lub w grupach (u uczniów wzrasta aktywność i współodpowiedzialność za własne uczenie się, wybór strategii uczenia się, umiejętność ustalania, analizowania i dostosowywania celów w trakcie nauki); wzbudza zaciekawienie, pokazuje luki poznawcze (uczeń działając pod wpływem pozytywnego impulsu działa i uczy samodzielnie podejmując wyzwania); kieruje emocjami uczniów rozładowując napięcie w klasie (u uczniów wzrasta umiejętność rozładowania stresu szkolnego); pozwala uczniom uzewnętrzniać emocje i mówić o nich nie raniąc innego (uczniowie kontrolują swoje emocje); dba o dobrą

atmosferę w klasie o radość z wykonywanych zadań, poruszenie, podekscytowanie (uczeń posiada pozytywny stosunek do własnego uczenia się). Uwarunkowania komunikacyjne nauczyciel: dba o to, aby uczniowie po przeczytaniu tekstu robili spis treści lub opowiadają innym o tym, co przeczytali (uczeń uczy się czytania ze zrozumieniem, szuka kluczowych informacji, potrafi przekazywać informacje innym); umożliwia częste wypowiedzianie się ustne i pisemne wykorzystując różne formy takie jak list, e-mail, plakaty itp.(uczeń ćwiczy i nabywa umiejętność wypowiedziania się); organizuje dyskusje i pełni w nich rolę mentora (uczeń ćwiczy dyskusowanie); zachęca do zadawania pytań i wszystkie traktuje poważnie (uczeń uczy się zadawania pytań, proszenia o wskazówki i pomoc); organizuje „ burzę mózgu” zachęca do produkowania pomysłów (uczeń uczy się dzielić pomysłami); stwarza okazję do samodzielnego notowania(uczeń uczy się samodzielnego notowania).

- kompetencje katechety szkolnego: pracy katechety nie można uważać za zwykłą pracę zawodową. Pisze o tym między innymi Ks. dr K. Baryga, (brw). Zdaniem autora jest ona, bowiem powołaniem i zarazem misją. „Katecheta jest jednocześnie nauczycielem, wychowawcą i świadkiem wiary (Directorium Catechisticum Generale, Ogólna Instrukcja Katechetyczna,1997, 251; 238-245). Ta potrójna funkcja katechety realizowana jest zarówno w środowisku szkolnym, jak i parafialnym. Katecheta posłany przez biskupa diecezjalnego powinien odznaczać się zdrową nauką, świadectwem życia chrześcijańskiego i umiejętnością pedagogiczną (KPK kan.804 § 2; kan. 780). W odniesieniu do własnej diecezji ordynariusz ma prawo mianowania lub zatrudniania nauczycieli religii oraz usuwania lub żądania usunięcia, ilekroć wymaga tego dobro religii lub obyczajów (KPK kan. 805) . W sprawach treści nauczania i wychowania religijnego katecheci podlegają przepisom kościelnym, w innych zaś sprawach zarządzeniom władz oświatowych (Konkordat art. 12, 3-4. Por. PSPE 37). Zatrudnienie nauczyciela religii w szkole może dokonać się wyłącznie na podstawie imiennego pisemnego skierowania (misji kanonicznej) do określonej szkoły, wydanego przez biskupa diecezjalnego. Skierowanie warunkuje zawarcie umowy pomiędzy dyrektorem szkoły a nauczycielem religii (Rozporządzenie MEN z dnia 14.04.1992 § 5. 1-2). Program nauczania religii oraz podręczniki opracowuje władza kościelna i podaje do wiadomości kompetentnej władzy państwowej (Konkordat art. 12, 2. Rozporządzenie MEN z

dnia 14.04.1992 § 4). Katecheci mają obowiązek realizowania podstawy programowej i programów katechezy oraz korzystania z podręczników i innych środków dydaktycznych dopuszczonych do nauki religii przez Komisję Wychowania Katolickiego i przyjętych przez biskupa diecezjalnego. Biskup diecezjalny może także zatwierdzić każdy inny program i podręczniki na potrzeby własnej diecezji (PPKKkWP 96). Nauczyciela religii zatrudnia się zgodnie z Kartą Nauczyciela (Rozporządzenie MEN z dnia 14.04.1992r.) i musi to być osoba: posiadająca kwalifikacje zawodowe; przestrzegająca podstawowych zasad moralnych; spełniająca warunki zdrowotne niezbędne do wykonywania zawodu (KN art. 9.1). Katecheta szkolny zobowiązany jest do współpracy z dyrekcją szkoły i radą pedagogiczną, z księdzem proboszczem i parafialną radą katechetyczną, a także ze szkolnym pedagogiem, radą rodziców i samorządem uczniowskim. Obowiązkowe jest także uczestniczenie w spotkaniach organizowanych przez parafię (DKKKkWP 88, 90, 91, 141, 143; Rozporządzenie MEN z dnia 14.04.1992r. § 10, 1; § 7, 2-3) w tym: niedzielnych i świątecznych Mszach świętych z udziałem dzieci i młodzieży; uroczystościach związanych z udzieleniem dzieciom i młodzieży sakramentów świętych (chodzi o I Komunię świętą i sakrament bierzmowania), a także spotkaniach bezpośrednio przygotowujących dzieci i młodzież do przyjęcia tych sakramentów; rekolekcjach wielkopostnych i adwentowych z udziałem dzieci i młodzieży; okresowych i okolicznościowych nabożeństwach z udziałem dzieci i młodzieży (m.in.nabożeństwach różańcowych i Drodze Krzyżowej, nabożeństwach związanych z Dniem św. Stanisława, z Dniem Papieskim, Dniem Misyjnym); spotkaniach z rodzicami (w związku z bezpośrednim przygotowaniem do celebracji Mszy św. pierwszokomunijnej czy rocznicowej i do celebracji sakramentu bierzmowania); spotkaniach, których celem jest koordynacja działań pastoralnych wspólnoty parafialnej i omawianie bieżących potrzeb i problemów związanych z posługą Słowa Bożego. Katecheta szkolny powinien także brać czynny udział w tworzeniu i realizacji zarówno programu wychowawczego szkoły, jak i programu duszpasterskiego parafii; organizowaniu i prowadzeniu - w ramach zajęć pozalekcyjnych - szkolnych, jak i parafialnych, dziecięcych i młodzieżowych grup, wspólnot, stowarzyszeń i ruchów o charakterze religijnym i społecznym; założeniu i prowadzeniu kół zainteresowań wiedzą religijną (biblijnych, historycznych, liturgicznych, misyjnych); organizowaniu dla dzieci i młodzieży konkursów i olimpiad o

tematyce religijnej; przygotowywaniu dzieci i młodzieży do udziału w liturgicznych celebracjach i nabożeństwach; przygotowywaniu dzieci i młodzieży do udziału w okolicznościowych akademiach, przedstawieniach i misteriach religijnych; przygotowywaniu gazetek i innych prezentacji o tematyce religijnej w ramach troski o wystrój sali katechetycznej i o obecność religijnych symboli w środowisku szkolnym i parafialnym. Oddziaływania duszpasterskiego nie można ograniczać tylko do czasu lekcyjnego i przestrzeni Sali katechetycznej. Katecheta szkolny w czasie przerw między lekcjami powinien być świadkiem Chrystusa, zarówno wśród uczniów (m.in. w czasie pełnienia dyżurów), jak i wśród nauczycieli (m.in. w czasie odpoczynku w pokoju nauczycielskim). Katecheta kwestie sporne próbuje rozwiązać na drodze dialogu w następującej kolejności: z dyrektorem szkoły; z proboszczem parafii; z Wydziałem Katechetycznym. Każdy katecheta powinien zdawać sobie sprawę z chrześcijańskiego obowiązku własnego rozwoju wewnętrznego i podnoszenia kwalifikacji związanych ze swoim powołaniem i zawodem (PSPE 58). Odpowiednie stałe przygotowywanie katechetów do właściwego wypełniania ich zadania odnosi się zarówno do poznawania nauki katolickiej, jak i przyswajania teoretycznych i praktycznych zasad dyscyplin pedagogicznych (KPK kan. 780) „(ss.1-8). Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 czerwca 2017 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach zarówno przedszkole jak i szkoła mają obowiązek zorganizowania lekcji religii dla grupy nie mniejszej niż siedmiu uczniów danej klasy lub oddziału (wychowanków grupy przedszkolnej). Dla mniejszej liczby uczniów w klasie lub oddziale (wychowanków w grupie) lekcje religii w przedszkolu lub szkole powinny być organizowane w grupie międzyoddziałowej lub międzyklasowej. Jeżeli w placówce na naukę religii danego wyznania lub wyznań wspólnie nauczających zgłosi się mniej niż siedmiu uczniów (wychowanków), organ prowadzący przedszkole lub szkołę, w porozumieniu z właściwym kościołem lub związkiem wyznaniowym, organizuje naukę religii w grupie międzyszkolnej lub w pozaszkolnym (pozaprzedszkolnym) punkcie katechetycznym. Liczba uczniów (wychowanków) w grupie lub punkcie katechetycznym nie powinna być mniejsza niż trzy. W cytowanym rozporządzeniu dopuszcza się nieodpłatne udostępnianie sal lekcyjnych na cele katechetyczne, w terminach wolnych od zajęć szkolnych, kościołom i związkom wyznaniowym również nieorganizującym nauczania religii w ramach systemu oświatowego.

Kwalifikacje zawodowe nauczycieli religii określają odpowiednio Konferencja Episkopatu Polski Kościoła Katolickiego oraz właściwe władze zwierzchnie kościołów lub innych związków wyznaniowych - w porozumieniu z Ministrem Edukacji Narodowej. Ocena z religii umieszczana jest na świadectwie szkolnym bezpośrednio po ocenie ze sprawowania. Ocena z religii nie ma wpływu na promowanie ucznia do następnej klasy. Uczniowie uczęszczający na naukę religii uzyskują trzy kolejne dni zwolnienia z zajęć szkolnych w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych, jeśli religia lub wyznanie, do którego należą, nakłada na swoich członków tego rodzaju obowiązek. Pieczę nad uczniami w tym czasie zapewniają katecheci. Do wizytowania lekcji religii upoważnieni są wizytatorzy wyznaczeni przez biskupów diecezjalnych Kościoła Katolickiego i właściwe władze zwierzchnie pozostałych kościołów i innych związków wyznaniowych. Lista tych osób jest przekazana do wiadomości organom sprawującym nadzór pedagogiczny. Nadzór pedagogiczny nad nauczaniem religii w zakresie metodyki nauczania i zgodności z programem, prowadzą dyrektor szkoły (przedszkola) oraz pracownicy nadzoru pedagogicznego. W uzasadnionych przypadkach wnioski wynikające ze sprawowania nadzoru pedagogicznego mogą być przekazywane odpowiednio biskupowi diecezjalnemu Kościoła Katolickiego oraz właściwym władzom zwierzchnim pozostałych kościołów i innych związków wyznaniowych. W pomieszczeniach szkolnych może być umieszczony krzyż. W szkole można także odmawiać modlitwę przed i po zajęciach. Odmawianie modlitwy w szkole powinno być wyrazem wspólnego dążenia uczniów oraz taktu i delikatności ze strony nauczycieli i wychowawców. Nauczyciel katecheta musi mieć odpowiednie przygotowanie zawodowe. Należy do nich ukończenie studiów teologicznych, teologiczno-katechetycznych studiów podyplomowych (nabycie wiedzy i umiejętności z zakresu przedmiotów teologicznych takich jak biblistyki, teologii dogmatycznej, teologii moralnej, liturgiki, teologii duchowości, katolickiej nauki społecznej, historii Kościoła w wymiarze nie mniejszym niż 480 godzin oraz jeśli nauczyciel nie posiada przygotowania pedagogicznego studia podyplomowe w tym zakresie.

- kompetencje kierownika świetlicy: podejmowanie decyzji w sprawach godzin pracy świetlicy, organizowanie pracy kuchni (w tym zatwierdzanie dowodów księgowych dotyczących dożywiania uczniów, dysponowanie funduszami na wyposażenie kuchni, nadzorowanie pracy intendenci i kucharek); podziału uczniów na

grupy wiekowe; rozstrzyganie spraw spornych dotyczących organizacji pracy świetlicy; nadzorowanie pracy dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej (w tym dokumentacji); opracowanie rocznego planu pracy, tematyki tygodnia, planu pracy dnia; opracowanie terminarza i założeń hospitacji zajęć świetlicowych i powiadomienie o nich wychowawców świetlicy; przeprowadzanie ewaluacji zajęć świetlicowych; dysponowanie funduszami na wyposażenie świetlicy oraz na zakup pomocy dydaktycznych; przygotowanie sprawozdań z pracy świetlicy szkolnej z dożywianiem i przedkładanie wniosków dyrektorowi szkoły i Radzie Pedagogicznej.

- kompetencje nauczyciela: to osiągnięcie określonych standardów w obrębie danej praktyki pedagogicznej realizowanej w toku pracy zawodowej pedagoga – nauczyciela. Zdaniem S. Dylaka (2005) „rodowód kompetencji w odniesieniu do kształcenia nauczyciela można wywieść z koncepcji competency-based teacher education” (s. 560). B. Żechowska (1995) proponuje, aby wyróżnić dwie grupy kompetencji – pierwsza to „wyuczone postawy lub naturalne zdolności manifestowane jako umiejętności konfrontowania się, aktywnej walki czy radzenia sobie z problemami życiowymi poprzez wykorzystanie sprawności poznawczych i społecznych. Druga zaś grupa akcentuje emocjonalne oraz motywacyjne znaczenie ocen i oczekiwań człowieka co do jego zdolności adaptacyjnych bardziej niż same jego zdolności” (s.56) Tak więc można uznać, iż kompetencja jest właściwością odnoszącą się do podmiotu „wyrażającą się w demonstrowaniu na wyznaczonym przez społeczne standardy poziomie umiejętności adekwatnego zachowania, świadomości potrzeby i skutków zachowania oraz przyjmowaniu na siebie odpowiedzialności za nie” (M. Czerepaniak – Walczak, 1994, s.137). A. Męczkowska (2002), uznając w rozważaniach nad pojęciem kompetencji kategorię podmiotu, jako najważniejszą, proponuje ujmować kompetencję, jako adaptacyjny i transgresyjny potencjał podmiotu. Traktowanie kompetencji, jako adaptacyjnego potencjału podmiotu wynika z behawiorystycznego podejścia uznającego za najważniejsze sprawcze zachowanie jednostki. Jest ona instrumentem sprawującym kontrolę na otoczeniu. Wykorzystuje przede wszystkim czynności praktyczne lub poznawczych, „obie formy, przybierające postać sprawności, są zorientowane na osiągnięcie celu, którym jest zmiana aspektów rzeczywistości zewnętrznej wobec podmiotu. W tym sensie bycie kompetentnym oznacza bycie efektywnym” (A. Męczkowska, 2002, s. 69). Tak

ujmowana kompetencja podlega treningowi, a wiedza jest traktowana jako struktura podrzędna wobec umiejętności. Świat jawi się, jako sprawnie działający mechanizm. Kompetencja, jako transgresyjny potencjał podmiotu wiąże się z podejściem strukturalistycznym. Tu podmiot działa twórczo zarówno w procesie nabywania kompetencji jak i podczas jej wykorzystywania. Kompetencja ma, więc strukturę dynamiczną gdzie najważniejszym elementem jest aktywne przetwarzanie informacji oraz zdolność podmiotu „do ciągłej reorganizacji struktury kompetencji, co oznacza, iż nabywanie kompetencji nigdy nie przyjmuje charakteru procesu zamkniętego” (A. Męczkowska, 2002, s. 69). Tu świat jest dynamiczną strukturą jednocześnie podatną na oddziaływanie podmiotu. Zdaniem Z. Kwiecińskiego (1995), który ten rodzaj kompetencji nazywa kompetencjami interpretacyjnymi, najważniejsze jest to, aby nauczyciel posiadał zawodowe umiejętności rozumowania, rozumienia i zmieniania samego siebie oraz tworzenia własnej wiedzy pedagogicznej. Podsumowując, można stwierdzić, iż kompetencja to osobista zdolność/dyspozycja jednostki/nauczyciela i gotowość do poprawnego pełnienia roli w wymiarze psychologicznym (uwarunkowania osobowościowe) oraz prakseologicznym (powinności pedagogiczne).

- kompetencje nauczyciela bibliotekarza: w ramach pracy pedagogicznej nauczyciel bibliotekarz obowiązany jest do: udostępniania książek i innych źródeł informacji w wypożyczalni i czytelni; udostępniania programów multimedialnych zgromadzonych w bibliotece; wyrabiania i pogłębiania nawyku czytania i uczenia się; rozbudzania i rozwijania indywidualnych zainteresowań uczniów; promowania czytelnictwa w różnych formach; rozwijania wrażliwości kulturowej i społecznej uczniów poprzez konkursy czytelnicze, Dni Czytelnictwa oraz upowszechnianie idei bookcrossingu; prowadzenia różnych form wizualnej informacji o książkach, zwłaszcza o nowych nabytkach; dobrej znajomości zbiorów biblioteki i potrzeb czytelniczych uczniów; dostosowanie form i treści pracy do wieku i poziomu intelektualnego uczniów; sprawowania opieki nad uczniami i koordynowania działalności Internetowego Centrum Informacji Multimedialnej; wdrażania uczniów korzystających z Internetowego Centrum Informacji Multimedialnej do efektywnego posługiwania się technologią informacyjną; uczenia wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz porządkowania ich; uczenia efektywnego posługiwania się technologią informacyjną; instruowania uczniów i nauczycieli w zakresie uzyskiwania informacji z różnych źródeł;

informowania nauczycieli i wychowawców na podstawie obserwacji pedagogicznej i prowadzonej statystyki o poziomie czytelnictwa w poszczególnych klasach. W ramach prac organizacyjnych i technicznych nauczyciel bibliotekarz obowiązany jest do: gromadzenia zbiorów - zgodnie z profilem programowym i potrzebami placówki, ewidencji zbiorów - zgodnie z obowiązującymi przepisami, opracowania zbiorów (w tym klasyfikowania, katalogowania i opracowania technicznego), selekcji zbiorów (w tym materiałów zbędnych i zniszczonych), organizacji udostępniania zbiorów, organizacji warsztatu informacyjnego (w tym wydzielenia księgozbioru podręcznego). Pozostałe obowiązki nauczyciela bibliotekarza: odpowiada za stan powierzonych mu zbiorów, współpracuje z wychowawcami i nauczycielami poszczególnych przedmiotów poprzez zapewnienie odpowiednich, dostępnych w bibliotece, materiałów dydaktycznych, sporządza plan pracy oraz (śródroczne i roczne) sprawozdanie z pracy biblioteki, prowadzi statystykę wypożyczeń, dziennik pracy biblioteki, księgi inwentarzowe, rejestry ubytków, w miarę możliwości doskonali swój warsztat pracy. Współpraca z rodzicami/opiekunami prawnymi: nauczyciel bibliotekarz współpracuje z rodzicami/opiekunami prawnymi uczniów poprzez zasięganie informacji w sprawie zakupów nowości wydawniczych oraz nagród książkowych, propagowanie wśród rodziców/opiekunów prawnych literatury z dziedziny wychowania. Współpraca z uczniami: pomoc w organizowaniu imprez i uroczystości szkolnych, rocznic i innych obchodów; pomoc w indywidualnym doborze lektur; pomoc w wyszukiwaniu i organizowaniu informacji potrzebnych do wykonania prac domowych, projektów itp. Współpraca z nauczycielami: biblioteka współpracuje z nauczycielami w zakresie organizacji imprez ogólnoszkolnych, nauczyciel bibliotekarz przekazuje nauczycielom przedmiotów materiały potrzebne w ich pracy pedagogicznej - słowniki, materiały fachowe, czasopisma etc. biblioteka udostępnia materiały potrzebne nauczycielom w celach samokształceniowych i doskonalenia zawodowego. Współpraca z bibliotekami i innymi instytucjami kultury: bibliotekarz propaguje wśród uczniów działalność tych placówek (informacje, wycieczki etc.), umożliwia uczniom dokonywanie wypożyczeń międzybibliotecznych, bibliotekarz bierze udział w pracach jury i ocenie lokalnych konkursów literackich i recytatorskich, współpracuje przy organizacji imprez czytelniczych, współpracuje z bibliotekarzami innych szkół

(wymiana i dostosowanie księgozbiorów do zmieniającego się kanonu lektur).

- kompetencje nauczyciela prowadzącego edukację kaszubską, romską oraz dzieci cudzoziemskich: (nauczyciel wspomagający, asystent): wszechstronna pomoc uczniom w kontaktach ze środowiskiem szkolnym, a w szczególności - budowanie wśród uczniów pozytywnego obrazu szkoły i korzyści płynących z wykształcenia; wsparcie emocjonalne; rozpoznanie preferencji, talentów uczniów, potrzeb i problemów; przedstawienie uczniom praw, obowiązków oraz oczekiwań związanych z ich edukacją; pomoc i mediacja w sytuacjach trudnych i konfliktowych; afirmacja przynależności narodowej, tradycji i kultury uczniów; utrzymywanie stałego kontaktu z rodzicami w celu informowania ich o przebiegu nauki oraz budowa przekonania o celowości i pożytku z edukacji, rozpoznanie sytuacji rodzinnej i materialnej, jako ewentualnych przeszkód w nauce dzieci.
- kompetencje nauczyciela szkół zawodowych: Zespół Przygotowania Pedagogicznego Nauczycieli przy Radzie ds. Kształcenia Nauczycieli w MEN w 1998 roku przedstawił obowiązujący do dziś wykaz standardów kompetencyjnych, które obejmują: kompetencje pragmatyczne, interpretacyjno – komunikacyjne, współdziałania, kreatywne oraz informatyczno – medialne. Z. Wiatrowski (2005) poddał konkretyzacji owe kompetencje i wskazał w ich obszarze kompetencje nauczycieli szkół zawodowych: „kompetencje pragmatyczne: sprowadzające się głównie do umiejętności organizowania procesu uczenia się oraz do łączenia różnych elementów wiedzy i doświadczenia uczniów w dopełniający się układ działaniowy; kompetencje interpretacyjno-komunikacyjne polegające także na umiejętności kontaktowania się z innymi, szczególnie reprezentantami życia gospodarczego; kompetencje technologiczne, sprowadzające się głównie do sytuacyjnego dysponowania układami wiedzy, czynności i umiejętności zawodowych, gwarantującymi skuteczne realizowanie zadań szkolnych oraz przyszłych zadań zawodowych; kompetencje organizacyjne i kierownicze oraz współdziałania zakładające dochodzenie do właściwego dysponowania i użytkowania własnych zasobów pracy oraz zasobów pracy innych; kompetencje kreacyjne i twórcze, sprowadzające się do naturalnego i celowego udziału w tworzeniu nowych wartości o wymowie zawodowej i społecznej, a tym bardziej do przyjmowania w każdej sytuacji pracowniczej postawy aktywnej, inicjatywnej i odpowiedzialnej; kompetencje

informacyjno – medialne w wersji zaprojektowanej przez Zespół przy Radzie ds. Kształcenia Nauczycieli w MEN; kompetencje poznawcze, wyrażające się nieustanną dążnością do podwyższania i doskonalenia swojego dotychczasowego stanu kwalifikacji i kompetencji zawodowych” (s. 49).

- kompetencje nauczyciela według S. Dylaka (1995): proponuje dokonać podziału kompetencji nauczyciela bazując na założeniu, iż jest on w pełni świadomym twórcą procesu kształcenia wraz z osobistą wiedzą pedagogiczną oraz kreatorem własnej kariery zawodowej. Autor wymienia: kompetencje bazowe: obejmują one rozwój intelektualny, moralny i społeczny; kompetencje konieczne: obejmują interpretację, autokreację i realizację(a: kompetencje interpretacyjne obejmujące aspekt wartości pedagogicznych, wiedzy przedmiotowej, wiedzy i umiejętności pedagogicznych. „Nauczyciel kompetentny interpretacyjnie to osoba nieustannie poddająca rozumnej praktyce swą wiedzę merytoryczną i pedagogiczną, swe działania oraz przedstawiane mu propozycje. Taki nauczyciel nie jest realizatorem proponowanych mu sposobów pracy, a jest twórcą osobistych technik działania i wiedzy o nich na podstawie poznanych zależności” (S. Dylak, 1995, 34); b: kompetencje autokreacyjne, których podstawą powinna być samowiedza nauczyciela na temat samego siebie. Nauczyciel bazuje na wiedzy, która jest odniesieniem dla jego indywidualnych działań w specyficznych warunkach; c: kompetencje realizacyjne są podstawą do realizacji specyficznych działań nauczyciela i mogą być ujmowane w trzech wymiarach: obiektu (nauczyciel, uczeń, klasa szkolna itd.); poziomu zorganizowania (od prostych reakcji do działań metodycznych); ogólnego schematu działania (rozpoznanie – decyzja – wykonanie)); kompetencje pożądane: mogą, ale nie muszą znajdować się w profilu zawodowym nauczyciela.
- kompetencje nauczyciela według W. Strykowskiego, J. Strykowskiej, J. Pielachowskiego (2003). Autorzy proponują następujące kompetencje: kompetencje merytoryczne (rzeczowe): zalicza się tu umiejętność płynnego poruszania się po przedmiocie, którego nauczyciel uczy. Współcześnie w szkole zaczyna dominować nauczanie zintegrowane, blokowe, modułowe oraz interdyscyplinarne tak, więc ważna staje się także znajomość szerszego kontekstu i stała aktualizacja wiedzy; kompetencje psychologiczno – pedagogiczne: ogół wiedzy psychologicznej i pedagogicznej, która pozwala na znalezienie podstawy teoretycznej do działań dydaktycznych, wychowawczych i diagnostycznych;

kompetencje diagnostyczne, związane z poznawaniem uczniów i ich środowiska: należy tu wiedza i umiejętności praktyczne prowadzenia badań pedagogicznych; kompetencje w dziedzinie planowania i projektowania: opracowywanie zajęć szkolnych zarówno krótkofalowych jak i długofalowych; kompetencje dydaktyczno – metodyczne: wiedza na temat zasad, metod, form i środków potrzebnych w realizacji procesu nauczania – uczenia się; kompetencje komunikacyjne: umiejętność nawiązania kontaktu werbalnego zarówno z uczniami jak i rodzicami, ale także współpracownikami; kompetencje medialne i techniczne: umiejętność zorganizowania i adekwatnego wykorzystania warsztatu pracy nauczyciela; kompetencje związane z kontrolą i oceną osiągnięć uczniów oraz jakościowym pomiarem pracy szkoły; kompetencje dotyczące projektowania i oceny programów oraz podręczników szkolnych; kompetencje autoedukacyjne, związane z rozwojem zawodowym nauczyciela. Cz. Banach (2005) pisze, iż z racji wielości i wielopłaszczyznowości badań nad funkcjonowaniem zawodowym nauczycieli wiek XX był nie tylko „odkryciem dziecka”, ale także „odkryciem nauczyciela”. Zdaniem autora kompetencje zawodowe nauczyciela powinny pomóc mu pełnić rolę fachowca, menedżera, inspiratora i integratora. W związku z tym powinien on posiadać następujące kompetencje: prakseologiczne, komunikacyjne, współdziałania, kreatywne, informatyczne oraz moralne (podobną klasyfikację kompetencji nauczycielskich w obszarze ogólnopedagogicznym stworzono w Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN w dniu 13 listopada 1997).

- kompetencje nauczyciela wspomagającego: nauczyciel wspomagający to między innymi logopeda, oligofrenopedagog, surdopedagog, pedagog – terapeuta, reedukator, terapeuta Integracji Sensorycznej, terapeuta Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne. Wymiar godzin to 18 tygodniowo. W zakres czynności osoby zatrudnionej na stanowisku nauczyciela wspomagającego wchodzi: wsparcie ucznia w bieżącej pracy podczas zajęć edukacyjnych adekwatnie do potrzeb wynikających z niepełnosprawności; prowadzenie zajęć rewalidacyjnych i/lub specjalistycznych; realizacja czynności opiekuńczych; dokonywanie wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia; informowanie nauczycieli o postępach i trudnościach ucznia w toku zajęć, pomoc nauczycielom w dostosowywaniu wymagań edukacyjnych; udział w pracach zespołu nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniem, opracowaniu i modyfikacji IPET; współpraca

z nauczycielami w zakresie przygotowania się do zajęć, pomoc w dostosowaniu wymagań odpowiednio do potrzeb ucznia, przygotowanie materiałów i pomocy do zajęć; udział w spotkaniach z rodzicami, informowanie ich o postępach ucznia, instruktaż do pracy w domu. Natomiast do zadań nauczyciela wspomagającego posiadającego kwalifikacje w zakresie pedagogiki specjalnej, zatrudnionego w celu współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych wynikające z wymagań określonych w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 lipca 2015 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym. Nauczyciel wspomagający: prowadzi wspólnie z innymi nauczycielami zajęcia edukacyjne oraz z innymi nauczycielami i specjalistami realizują zintegrowane działania i zajęcia, określone w programie; prowadzi wspólnie z innymi nauczycielami i specjalistami pracę wychowawczą, uczestniczy, w miarę potrzeb, w zajęciach edukacyjnych prowadzonych przez nauczycieli oraz w zintegrowanych działaniach i zajęciach, określonych w programie, realizowanych przez nauczycieli i specjalistów; udziela pomocy nauczycielom prowadzącym oraz nauczycielom i specjalistom realizującym zintegrowane działania i zajęcia, określone w programie, w doborze form i metod pracy.

- kompetencje nauczyciela/instruktora praktycznej nauki zawodu: nauczyciele/instruktorzy praktycznej nauki zawodu są członkami Rady Pedagogicznej. Obowiązki nauczyciela/instruktora praktycznej nauki zawodu określone są w przydzielonym zakresie obowiązków. Nauczyciel/instruktor praktycznej nauki zawodu prowadzi zajęcia dydaktyczno-wychowawcze. Nauczyciel praktycznej nauki zawodu powinien charakteryzować się otwartością, cierpliwością, zdolnością koncentracji uwagi, podzielnością uwagi, kreatywnością i zdolnościami technicznymi. Do jego zadań należy: przekazywanie uczniom wiedzy praktycznej z zakresu nauczanego przedmiotu, którego celem jest nabycie przez uczniów umiejętności praktycznych w wybranym zawodzie; realizowanie programów nauczania z zachowaniem korelacji z zawodowymi przedmiotami teoretycznymi; dostosowywanie treści kształcenia do wymogów stawianych przez zakłady pracy; przygotowywanie dla uczniów zadań szkoleniowo-produkcyjnych lub szkoleniowo –usługowych; rozwijanie w uczniach umiejętności samodzielnego myślenia oraz wdrażanie do samodzielnej i systematycznej pracy; organizowanie stanowisk pracy dla uczniów; czuwanie nad prawidłową eksploatacją maszyn i

urządzeń, sprawdzanie ich stanu technicznego i planowanie napraw; wdrażanie uczniów do rygorystycznego przestrzegania zasad bhp, ppoż. i ochrony środowiska podczas wykonywania wszelkich prac; troska o stan zdrowia uczniów oraz czuwanie nad ich bezpieczeństwem podczas wykonywania prac. Nauczyciel praktycznej nauki zawodu jest odpowiedzialny za realizację programu nauczania, zalecanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, jednak o metodach i sposobach jego realizacji decyduje sam. Również sam planuje proces dydaktyczno-wychowawczy w ramach nauczanego przedmiotu. Systematycznie sprawdza i ocenia prace oraz postępy uczniów, prowadzi dokumentację pedagogiczną w zakresie osiągniętych wyników nauczania i realizacji programu nauczania. Kontaktuje się i współpracuje z rodzicami i opiekunami uczniów. Ścisłe współpracuje z innymi nauczycielami, pedagogiem szkolnym lub psychologiem. Nauczyciel/ instruktor pracuje w warsztatach szkolnych lub nadzoruje praktyki odbywające się poza terenem szkoły (w sklepach, fabrykach, warsztatach samochodowych itp.).

- kompetencje nauczyciela: kompetencje informatyczno – medialne J. Szempruch (2001): które obejmują „umiejętność obsługi komputera, video i innego sprzętu technicznego; - umiejętność wykorzystania nowoczesnej technologii do wspomaganie procesu nauczania i uczenia się; umiejętności tworzenia autorskich programów edukacyjnych i udostępniania ich w sieci” (s. 119).
- kompetencje nauczyciela: kompetencje interpretacyjno – komunikacyjne według J. Szempruch (2001): obejmują „posiadanie wiedzy o komunikacji interpersonalnej i umiejętności spożytkowania jej do celów edukacyjnych; nabycie umiejętności interpretacji różnych sytuacji edukacyjnych i dostosowania do nich własnego stylu porozumiewania się z uczniem; nabycie umiejętności nawiązywania i podtrzymywania kontaktu z uczniem, a także właściwego odbierania i interpretowania przekazów edukacyjnych; zrozumienie dialogowego charakteru relacji nauczyciel – uczeń i umiejętność właściwego formułowania przekazów edukacyjnych; nabycie umiejętności posługiwania się stosownie do sytuacji pozajęzykowymi środkami wyrazu; doskonalenie poprawności, czytelności i etyczności własnych zachowań językowych” (s.114).
- kompetencje nauczyciela: kompetencje kreatywności według J. Szempruch (2001): obejmują „rozumienie i traktowanie działania pedagogicznego, jako twórczego i niestandardowego; nabycie wiedzy na temat możliwości i bezpiecznych granic w dokonywaniu

twórczych zmian w pracy nauczyciela i szkoły; umiejętności tworzenia i przekształcania własnego warsztatu pracy; - umiejętność oraz zrozumienie potrzeby zwiększenia autonomii podmiotów edukacyjnych; umiejętność krytycznego i samodzielnego myślenia oraz stymulowanie wychowanków do pracy nad sobą; umiejętność planowania własnej koncepcji doskonalenia i samokształcenia zawodowego; umiejętność badania, tworzenia i refleksji nad własną wiedzą zawodową” (s.115).

- kompetencje nauczyciela: kompetencje pragmatyczne według J. Szempruch (2001): które obejmują „umiejętność dysponowania wiedzą psychologiczną, pedagogiczną i metodyczną o skutecznym działaniu pedagogicznym; - rozpoznawanie wyjściowego stanu warunków działania pedagogicznego; rozumienie potrzeby oraz umiejętność różnicowania projektów działania w zależności od dokonanych diagnoz, podmiotowych możliwości ucznia oraz materialno – kulturowych warunków działania; umiejętności realizowania założeń edukacji integracyjnej; posługiwania się podstawowymi elementami warsztatu pracy nauczyciela w procesie kształcenia i wychowania; umiejętności opracowania własnego programu realizacji przedmiotu z uwzględnieniem podstawy programowej; rozumienia procesów ewaluacji i posługiwania się różnymi technikami kontroli osiągnięć uczniów; umiejętności badania i dokumentowania własnych działań, oceny skuteczności tych działań i dokonywania stosownych korekt; znajomości polskiego systemu edukacji, prawodawstwa zawodowego oraz umiejętności prowadzenia dokumentacji wymaganej przez szkołę” (s. 118 – 119).
- kompetencje nauczyciela: kompetencje współdziałania według J. Szempruch (2001): obejmują: „posiadanie wiedzy o prawidłowościach współdziałania i rozwoju społecznego uczniów oraz generowania formalnych środowisk społecznych; rozumienie związków zachodzących między własnym stylem interakcyjnym a procesami społecznymi w grupie uczniowskiej; umiejętność modyfikowania własnego stylu kierowania własną grupą wychowanków w zależności od stopnia ich rozwoju i dojrzałości społeczno – moralnej; umiejętnością rozwiązywania sytuacji konfliktowych przez negocjowanie i kompromis oraz kształtowanie u wychowanków tej umiejętności; rozumienie potrzeby współpracy z pozaszkolnymi uczestnikami procesu edukacyjnego i umiejętnością współdziałania na rzecz tworzenia warunków do uczenia się we współpracy i współodpowiedzialności za jego efekt” (s.118).

- kompetencje pomocy nauczyciela: dyrektor szkoły i przedszkola, w których kadra nauczycielska jest niewystarczająca do wykonywania statutowych zadań w zakresie opieki nad uczniami, zapewnienia bezpieczeństwa i utrzymania porządku może zatrudnić pomoc nauczyciela. Podstaw prawnych należy szukać w ramowych statutach szkół, stanowiących załączniki do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutowych publicznych przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. z 2001 r. Nr 61, poz. 624 z późn. zm.). I tak, zgodnie z § 14 ust. 2 załącznika nr 1, § 13 ust. 1 i 2 załącznika nr 2 oraz § 15 ust. 1 i 2 załącznika nr 3. Pomoc nauczyciela to pracownik niepedagogiczny w rozumieniu art. 5d Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.), zaliczany do grupy pracowników pomocniczych i obsługi, do którego stosuje się przepisy Ustawy z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych (Dz. U. z 2008 r. Nr 223, poz. 1458 z późn. zm.) wraz z przepisami wykonawczymi. Pomoc nauczyciela zatrudnia się na podstawie umowy o pracę (art. 4 ust. 1 pkt 3 ustawy o pracownikach samorządowych). Osoba zatrudniona na pełny etat powinna pracować na omawianym stanowisku 40 godzin tygodniowo, na zasadach dotyczących ogółu pracowników. Pomoc nauczyciela: powinna być zatrudniona w przedszkolu specjalnym dla dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym, z niepełnosprawnością ruchową, z autyzmem i z niepełnosprawnościami sprzężonymi (w przedszkolu integracyjnym i w przedszkolu ogólnodostępnym z oddziałami integracyjnymi zatrudnia się zamiast pomocy nauczyciela dodatkowo nauczycieli posiadających specjalne przygotowanie pedagogiczne oraz specjalistów prowadzących zajęcia rewalidacyjne); powinna być zatrudniona w podstawowych szkołach specjalnych i w szkołach ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym, z niepełnosprawnością ruchową, z autyzmem i niepełnosprawnościami sprzężonymi w klasach I–IV; w uzasadnionych przypadkach może być zatrudniona w klasach V i VI oraz w podstawowych szkołach integracyjnych i w szkołach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi, (co do zasady w szkołach integracyjnych i z oddziałami integracyjnymi zatrudnia się dodatkowo nauczycieli posiadających specjalne przygotowanie pedagogiczne oraz specjalistów prowadzących zajęcia rewalidacyjne); w uzasadnionych przypadkach może być zatrudniona w gimnazjach specjalnych i w

gimnazjach ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym, z niepełnosprawnością ruchową, z autyzmem i niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz w gimnazjach integracyjnych i w gimnazjach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi, (co do zasady w gimnazjach integracyjnych i z klasami integracyjnymi zatrudnia się dodatkowo nauczycieli posiadających specjalne przygotowanie pedagogiczne oraz specjalistów prowadzących zajęcia rewalidacyjne), może być zatrudniona w innych szkołach i przedszkolach niż wyżej wymienione, a więc także ogólnodostępnych bez oddziałów specjalnych lub integracyjnych, w zależności od potrzeb placówki, o ile taką możliwość przewidują ich statuty. Zatrudnienia dokonuje się za zgodą organu prowadzącego. Z Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 marca 2009 r. w sprawie wynagradzania pracowników samorządowych (Dz. U. z 2009 r. Nr 50, poz. 398 z późn. zm.) wynika, że pomoc nauczyciela musi mieć, co najmniej wykształcenie podstawowe, nie musi się legitymować doświadczeniem zawodowym i należy do VI kategorii zaszeregowania, jeśli chodzi o poziom wynagrodzenia. Oznacza to, że dyrektor musi samodzielnie zdecydować, jakiego wymaga doświadczenia i kwalifikacji zawodowych od kandydata do pracy na stanowisku pomocy nauczyciela, a także, czy dany kandydat jest osobą odpowiednią do pracy w jego placówce, biorąc pod uwagę potrzeby nauczycieli i uczniów. Musi także pamiętać o uwzględnieniu pomocy nauczyciela w arkuszu organizacyjnym szkoły wraz z innymi pracownikami niepedagogicznymi. Zatrudnienie pomocy nauczyciela zależy, więc od akceptacji ze strony organu prowadzącego. Do obowiązków pomocy nauczyciela, (mimo, iż Prawo oświatowe nie zawiera takiego katalogu) należy: współpraca z nauczycielem w zakresie zapewnienia opieki uczniom; wspomaganie nauczyciela w przygotowywaniu i prowadzeniu zajęć; dbanie o porządek w czasie zajęć i po ich zakończeniu; dbanie o estetykę pomieszczeń i mienie szkoły; opieka nad uczniami w czasie spacerów i wycieczek; wspieranie uczniów w czynnościach samoobsługowych (ubieraniu, jedzeniu, wyjściach do toalety, myciu rąk); dbanie o wygląd dzieci; odbiór dzieci od rodziców przed zajęciami i przekazywanie ich rodzicom po zajęciach; dbałość o przestrzeganie w placówce zasad bhp; pomoc woźnym w pracach porządkowych w okresie ferii szkolnych; dbanie o czystość i porządek w przydzielonych pomieszczeniach; współpraca z innymi pracownikami

niepedagogicznymi. Pomoc nauczyciela nie powinna zastępować pedagoga w zakresie udzielania informacji rodzicom o postępach lub trudnościach w nauce ich dzieci, nie może, bowiem przejmować obowiązków nauczyciela. Czynności pomocy nauczyciela mają charakter techniczny i porządkowy (J. Lesińska, 2017).

- kompetencje socjoterapeuty: badanie i rozpoznawanie indywidualnych potrzeb dzieci i młodzieży oraz analizowanie przyczyn niepowodzeń szkolnych, organizowanie konsultacji dla rodziców badanych dzieci, udzielanie szczegółowego instruktażu w sprawie postępowania z dzieckiem, kwalifikowanie do odpowiednich form pomocy profilaktyczno- wychowawczej, opieki i resocjalizacji; pomoc w nabywaniu i rozwijaniu umiejętności interpersonalnych, takich jak: komunikacja społeczna, podejmowanie decyzji, radzenie sobie w sytuacjach trudnych i stresujących, rozwijanie umiejętności negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów. prowadzenie zajęć socjoterapeutycznych i terapii zachowań dysfunkcyjnych; inspirowanie działalności terapeutycznej w szkołach i innych placówkach, a także prowadzenie konsultacji oraz innych form pomocy psychologicznej w tym zakresie, prowadzenie doradztwa pedagogicznego oraz mediacji dla dzieci i młodzieży, rodziców i nauczycieli; wspieranie dziecka oraz jego rodziny w trudnych sytuacjach losowych (interwencja w sytuacjach kryzysowych), popularyzowanie wiedzy psychologiczno-pedagogicznej, jak również rozwijanie umiejętności wychowawczych; minimalizowanie skutków zaburzeń rozwojowych, zapobieganie zaburzeniom zachowania oraz inicjowanie różnych form pomocy wychowawczej w środowisku szkolnym i pozaszkolnym ucznia; wspieranie wychowawców klas, zespołów wychowawczych, jak również innych zespołów problemowo-zadaniowych w działaniach wynikających z programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki (K.Grzyb, 2015).
- kompetencje wychowawcy świetlicy: wychowawca świetlicy ma pod opieką zróżnicowaną pod względem wieku grupę dzieci. Okres pobytu dziecka w świetlicy określa statut placówki. W przypadku nieobecności przydzielonej grupy wychowawca zobowiązany jest prowadzić zajęcia z inną grupą znajdującą się w świetlicy. Nauczyciel wychowawca odpowiedzialny jest przede wszystkim: za właściwą organizację zajęć z dziećmi; za regularne, ustalone i uzgodnione z domem rodzinnym i planem szkoły, uczęszczanie dzieci na zajęcia i obiad, jeśli dziecko spożywa je w szkole; właściwy stan estetyczny i higieniczno-sanitarny pomieszczeń świetlicy; zdrowie i bezpieczeństwo dzieci powierzonych jego opiece (w czasie zajęć w

światlicy i poza nią); stosowanie wobec dzieci określonych regulaminem światlicy nagród i kar; utrzymywanie stałego kontaktu i współpracy z wychowawcami i rodzicami; prowadzenie dzienniczka zajęć światlicowych. W uzasadnionych przypadkach dyrektor szkoły powierzyć może wychowawcy światlicy inne zadania.

- kompetencje zawodowe pedagoga specjalnego: do podstawowych zdaniem M.Kupisiewicz (2013) można zaliczyć: „merytoryczne w zakresie prowadzenia procesów usprawniania, korektury i kompensacji z wykorzystaniem różnych metod i technik terapeutycznych; dydaktyczne i psychologiczno-pedagogiczne dotyczące diagnozowania dydaktycznego, planowania, organizowania, kontroli i oceny przebiegu i wyników procesów edukacyjnych; komunikacyjne, które przejawiają się m.in. w zakresie posiadania wiedzy i umiejętności komunikowania się z wykorzystaniem werbalnych oraz wspomagających i alternatywnych metod komunikacji interpersonalnej; współdziałania, wyrażających się w postaci zachowań prospołecznych i umiejętności kształtowania ich u podopiecznych oraz sprawności w działaniach integracyjnych w tym np. rozwiązywania sytuacji problemowych w drodze mediacji i kompromisu; kreatywne, w zakresie poszukiwania i tworzenia optymalnych metod i technik dydaktycznych i terapeutycznych; informatyczne i techniczne, dzięki którym może sprawnie korzystać z nowoczesnych technologii; osobowościowe oraz moralno-etyczne, które cechuje humanitaryzm wyrażający się m.in. uznaniem podmiotowości podopiecznego niezależnie od rodzaju i stopnia jego niepełno-sprawności, odpowiedzialność, uczciwość, oraz empatia, jako konstruktywna wrażliwość na cudze cierpienie, umiejętność dostrzegania i wczuwania się w problemy innych, wytrwałość i konsekwencja, a także samokrytycyzm i zdolność do pogłębionej refleksji moralnej”(ss.156-159). Pedagog specjalny zatrudniony w szkole w klasie integracyjnej powinien realizować: zadania edukacyjne - związane ze zdobywaniem wiedzy przez ucznia niepełnosprawnego, z jego pracą na lekcjach i zajęciach rewalidacyjnych (opracowanie wraz z nauczycielem przedmiotu strategii lekcji tak, by nauczanie wszystkich uczniów było skuteczne i uwieńczone sukcesami, uatrakcyjnianie zajęć poprzez stosowanie metod ekspresyjnych (ruch, muzyka, drama), wykorzystanie elementów nauczania otwartego, wykorzystanie metody projektów w łączeniu treści między przedmiotowych; dokonanie diagnozy umiejętności, czuwanie nad realizacją przez ucznia niepełnosprawnego opracowanego dla niego programu edukacyjno-

terapeutycznego; udzielanie pomocy uczniom niepełnosprawnym tak, by nie zaniżyć wymagań dydaktycznych wobec nich oraz kryteriów ich oceny); zadania integrujące - związane z integracją dzieci, rodziców, nauczycieli (czuwanie i wspieranie integracji pomiędzy dziećmi jednej klasy, a także całej szkoły; budowanie integracji pomiędzy rodzicami dzieci pełnosprawnych i niepełnosprawnych, sprzyjają temu lekcje otwarte, wspólne wycieczki, uroczystości szkolne i klasowe; budowanie integracji pomiędzy nauczycielami); zadania wychowawcze - związane z pełnieniem funkcji wychowawczej i pomocniczej względem rodziców dzieci niepełnosprawnych i wszystkich uczniów klasy integracyjnej (wspieranie rodziców dzieci niepełnosprawnych poprzez kształtowanie prawidłowej postawy rodzicielskiej wobec własnego dziecka, informowanie na bieżąco o pracy ucznia, udzielanie instruktażu; pełnienie roli wychowawcy całej klasy integracyjnej). Zadaniem pedagoga specjalnego jest także definiowanie „ celów postępowania pedagogicznego, w których, uwzględniona zostaje dynamikę skutków tego postępowania bardziej odległych w czasie w życiu konkretnego człowieka. Podejmowanie działań, które zapewnią osobie niepełnosprawnej poczucie godności, autonomii, podmiotowości i umożliwią wypracowanie własnych najbardziej dla danej osoby skutecznych strategii adaptacyjnych, pobudzą ją do autorehabilitacji, a także będą w perspektywie czasowej przyczyniać się do jej wzmocnienia i rozwoju „ (M. Kupisiewicz, 2016, s. 182). Powyższe kompetencje i zadania warunkowane są rodzajem i stopniem niepełnosprawności uczniów, oczekiwaniami dzieci oraz ich opiekunów.

- Medal Komisji Edukacji Narodowej: nadawany jest nauczycielom i innym osobom za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania. Medal nadaje minister właściwy do spraw oświaty i wychowania. Zasady przyznawania określa Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 kwietnia 2010 r. Medal Komisji Edukacji Narodowej jest nadawany z okazji Dnia Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania, w szczególności w zakresie działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej, twórczości dla dzieci i młodzieży oraz kształcenia i doskonalenia nauczycieli. Szczególnie autorom wybitnych prac pedagogicznych, wyróżniających się nowatorskich podręczników i pomocy naukowych; nauczycielom legitymującym się, co najmniej siedmioletnią wyróżniającą się działalnością dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, inicjującym i podejmującym

nowatorskie formy i metody pracy edukacyjnej; autorom utworów literackich, popularnonaukowych, dzieł scenicznych, muzycznych, plastycznych, filmowych, widowisk telewizyjnych i audycji radiowych, które wywierają szczególnie wartościowy wpływ wychowawczy i edukacyjny na dzieci i młodzieży; nauczycielom akademickim legitymującym się wybitnym dorobkiem w zakresie oświaty i wychowania; działaczom społecznym i związkowym, fundatorom oraz innym osobom, których działalność wydatnie przyczynia się do rozwoju oświaty i wychowania; wyróżniającym się pracownikom nadzoru i doradztwa pedagogicznego oraz doskonalenia zawodowego nauczycieli, obywatelom polskim mieszkającym za granicą, cudzoziemcom i innym osobom, którzy swoją działalnością przyczyniają się do promowania Polski za granicą i rozwoju współpracy międzynarodowej w zakresie oświaty i wychowania, innym osobom legitymującym się wybitnym, uznanym dorobkiem w zakresie oświaty i wychowania. Medal nadaje minister właściwy do spraw oświaty i wychowania z własnej inicjatywy albo na wniosek: ministrów (kierowników urzędów centralnych), rektorów szkół wyższych, wojewodów, organu sprawującego nadzór pedagogiczny, organu prowadzącego przedszkole, szkoły lub placówki, władz statutowych organizacji społecznych lub stowarzyszeń prowadzących statutową działalność oświatowo-wychowawczą, władz statutowych ogólnokrajowych organizacji związkowych, kierowników placówek dyplomatycznych lub konsularnych Rzeczypospolitej Polskiej. Wniosek organu prowadzącego wymaga pozytywnej opinii organu sprawującego nadzór pedagogiczny. Medal może być nadawany pośmiertnie.

- metody ułatwiania komunikacji między nauczycielem a rodzicem i uczniem: Z. Nęcki (2000) proponuje metody komunikowania się, które zapobiegają konfliktom i umożliwiają wzajemne zrozumienie. Zalicza do nich: otwieracze dyskusji(czy chcesz mnie posłuchać, czy masz do mnie pytanie); czynne słuchania(potwierdzanie aktywnego zaangażowania w rozmowę poprzez parafrazowanie, kontakt wzrokowy i nachylenie ciała); unikanie blokad komunikacji (groźby, ponaglenia, pouczenia, natarczywe pytania, zniecierpliwienie); szerokie pole (każda myśl partnera, nawet odległa, może być wykorzystana w rozmowie tak, aby prowadziła do porozumienia); zrozumienie dla uczuć (wzajemna empatia, ale zarazem kontrolowanie uczuć dla dobra sprawy); Komunikaty „ja” (to mnie niepokoi, tego nie umiem zrozumieć); unikanie walki (według

T.Gordona nie ma zwycięzców ani pokonanych, bo najważniejsze jest porozumienie).

- nagrody dla nauczyciela: Karta Nauczyciela w art.47 mówi, iż za wieloletnią pracę nauczyciel otrzymuje nagrodę jubileuszową w wysokości: za 20 lat pracy – 75 % wynagrodzenia miesięcznego; za 25 lat pracy – 100 % wynagrodzenia miesięcznego; za 30 lat pracy – 150 % wynagrodzenia miesięcznego; za 35 lat pracy – 200 % wynagrodzenia miesięcznego; za 40 lat pracy – 250 % wynagrodzenia miesięcznego. Dodatkowo w myśl art. 48 nauczycielowi przysługuje dodatkowe wynagrodzenie roczne tzw. trzynastka. Nauczyciel może otrzymać także nagrody za osiągnięcia dydaktyczno-wychowawcze. Kryteria ustalają organy prowadzące szkoły. Nagroda może być przyznana nauczycielowi po przepracowaniu w szkole, co najmniej roku.
- nauczyciel niepełnosprawny: czas pracy osoby niepełnosprawnej zaliczonej do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności nie może przekraczać 7 godzin na dobę i 35 godzin tygodniowo (art. 15 ust. 2 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych). Przepis ten ma zastosowanie także do nauczycieli szkół publicznych, jednakże dotychczas powodował jedynie obniżenie ogólnego czasu pracy nauczyciela a nie jego zajęć obowiązkowych. Od 1 września 2018 r. nauczyciel niepełnosprawnych z orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności ma obniżony tygodniowy obowiązkowy wymiar zajęć proporcjonalnie do obniżenia maksymalnego tygodniowego wymiaru czasu pracy. Przykładowo nauczyciel zatrudniony na 18/18 etatu będzie realizował 16 godzin pensum; 22/22 etatu będzie realizował 19 godzin pensum; 30/30 etatu będzie realizował 26 godzin pensum.
- nauczyciel w procesie przywództwa edukacyjnego: R. Dorczak (2015) dokonując przeglądu literatury przedmiotu stwierdza, iż istotą tego typu koncepcji jest „zwrócenie uwagi na konieczność włączania ludzi w organizacji w różnorodne procesy podejmowania decyzji, w które w tradycyjnie rozumianych sposobach ujmowania przywództwa nie byli włączani. Przywództwa nie traktuje się już tu jednoosobowo; to proces, w który aktywnie zaangażowanych jest wielu członków organizacji” (s.41-42). Uważa, że w tym celu należy przyjrzeć się teorii przywództwa dystrybuowanego (distributed leadership), przywództwa podzielanego (shared leadership), przywództwa partycypacyjnego (participative leadership) czy przywództwa współpracującego (collaborative leadership). Istotą

tego typu koncepcji jest zwrócenie uwagi na konieczność włączania. Praktyczne wskazówki daje D.Elsner (2015) twierdząc, iż włączanie nauczycieli do realizowanego w szkole przywództwa ma dodatni wpływ na „wzbogacenie ich pracy; poszerzanie możliwości wykorzystania potencjału członków społeczności szkolnej, uświadomienie współzależności między nimi oraz uzmysłowienie, jak zachowanie jednostek wpływa na szkołę jako całość; zdobywanie doświadczeń kierowniczych przez tych, z którymi dyrektor podzielił się przywództwem; budowanie w szkole potencjału kierowniczego; wprowadzanie pozytywnych zmian i ich utrwalanie; doskonalenie pracy szkoły; lepsze rozumienie, przewidywanie i odpowiadanie na potrzeby środowiska; przekształcanie szkoły we wspólnotę uczących się” (s. 58). Stopniowanie delegowania uprawnień H. Shermana cytowanego przez D.Elsner(2015) można zamknąć w schemacie:

1. Zbadaj problem – przedstaw mi wszystkie fakty; podejmę decyzję, co należy zrobić;
2. Zbadaj problem – przedstaw mi możliwe działania, argumenty za i przeciw każdemu z nich, wskaż do mojej akceptacji jedno z nich;
3. Zbadaj problem – powiadom mnie, co zamierzasz zrobić; zaczekaj z działaniem, aż wyrażę zgodę;
4. Zbadaj problem – powiadom mnie, co zamierzasz zrobić; zrób to, chyba, że ci zabronię;
5. Działaj – powiadom mnie, co zrobiłeś;
6. Działaj – nie są potrzebne żadne dalsze kontakty ze mną.

Propozycje stopniowego poszerzania zakresu ról kierowniczych odgrywanych przez nauczycieli D. Elsner(2015) podzieliła na okazjonalne (kierownik imprezy szkolnej, kierownik wycieczki klasowej/ szkolnej, kierownik wyjazdu do zielonej szkoły, kierownik imprezy międzyszkolnej, koordynator międzyszkolnych zawodów sportowych, konkursów, olimpiad) i względnie stałe (lider rocznika/klasy, przewodniczący zespołu przedmiotowego/ międzyprzedmiotowego, przewodniczący zespołu projektowego, ds. ewaluacji wewnętrznej, ds. wdrożenia innowacji, lider WDN, członek zespołu kierowniczego, społeczny wicedyrektor, następca dyrektora przygotowujący się do objęcia stanowiska; koordynator międzyszkolnego projektu edukacyjnego, koordynator sieci współpracy i samokształcenia.

- nauczyciel: osoba, której zdaniem jest uczenie innych. Nauczyciel przekazuje wiadomości, kształtuje umiejętności i wprowadza w świat wartości. To także wychowawca i pracownik pedagogiczny szkoły, placówki i placówki doskonalenia nauczycieli (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek

kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej ucznia (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe). Prawa i obowiązki nauczycieli przedszkoli, szkół i placówek określa ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2016 r. poz. 1379), z zastrzeżeniem art. 16. Zawód zgodnie z polską klasyfikacją zawodów (PKZ). Doborem kandydatów do zawodu nauczycielskiego oraz kompetencjami nauczyciela zajmuje się pedeutologia. Podstawową jednostką organizacyjną szkoły, z wyjątkiem szkoły artystycznej realizującej wyłącznie kształcenie artystyczne, jest oddział. Oddziałem opiekuje się nauczyciel wychowawca. W celu zapewnienia ciągłości i skuteczności pracy wychowawczej nauczyciel wychowawca opiekuje się danym oddziałem w ciągu całego etapu edukacyjnego.

- nauczycielski tutoring: niesłusznie traktowany, jako forma korepetycji (K.Toopping, 2011; A. Witkowska-Tomaszewska, 2011). Tutoring to inaczej zindywidualizowana forma edukacji, która opiera się na bezpośrednim kontakcie nauczyciela z uczniem. Jest metodą rozwoju osobistego i poznawczego ucznia poprzez stymulowanie jego zdolności i talentów w procesie osobistej transgresji. Zadaniem nauczyciela tutora jest poznanie ucznia, stymulowanie jego rozwoju poprzez odpowiednio dobrane metody i formy pracy oraz opracowanie perspektywicznego planu „przyszłości ucznia”. Tak rozumiany proces spełnia założenia teorii społecznego konstrukttywizmu, w której uważa się, że wiedza jest wytworem społecznym i nosi znamiona środowiska, w którym jednostka funkcjonuje. Uczenie opiera się, zatem na dynamicznych i niepowtarzalnych społecznych interakcjach między jednostkami. Zdaniem M.Sławińskiej (2015) można wyróżnić różnego rodzaju tutoring. „Tutoring, z którym mamy do czynienia w kontekście edukacyjnym, może przyjąć następującą postać: biorąc pod uwagę teren (przestrzeń), w którym odbywają się spotkania tutorskie, możemy mówić o tutoringun uniwersyteckim (akademickim), szkolnym, domowym; ze względu na osobę tutora wyróżniamy tutoring rodzicielski, nauczycielski, dziecięcy (rówieśniczy, uczniowski); ze względu na cele (głównie tutoringun szkolnego) można wyodrębnić: tutoringun akademicki (naukowy), rozwijający różne określone obszary wiedzy i umiejętności; tutoringun rozwojowy, obejmujący głównie umiejętności i wiedzę humanistyczną, umiejętności społeczne i organizacyjne, umiejętności komunikacyjne (szerzej – kompetencje obywatelskie); tutoringun artystyczny, którego

celem jest rozwój uczniów w zakresie zdobywania wiedzy i umiejętności w różnych dziedzinach i dyscyplinach sztuki”(s.144).

- obowiązki nauczyciela w zakresie bhp: regulują je Ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz. U. nr 256 z 2004, poz. 2572 ze zmianami) art. 6 Ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r., Nr 97, poz. 674 ze zmianami). W powyższym dokumencie zapisano, iż nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę; wspierać każdego ucznia w jego rozwoju; dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego. Następnym dokumentem to Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r., nr 6, poz. 69 ze zmianami); Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks Pracy (tekst jednolity: Dz. U. 1998 r. Nr 21 poz. 94 ze zmianami) oraz inne przepisy, (ustaw i wykonawczych i rozporządzeń) regulujące pracę z dziećmi i młodzieżą. F. Kaniewski (2018) proponuje, aby wypełnianie obowiązków zawodowych nauczyciela podzielić według kilku kategorii: 1. Obowiązki nauczyciela przed rozpoczęciem zajęć: posiadać wiedzę dotyczącą bhp w zakresie niezbędnym do realizacji zadań związanych z powierzonym stanowiskiem pracy lub pełnioną funkcją; odbyć w tym zakresie stosowne instruktaże i szkolenia; znać obowiązujące w szkole instrukcje i regulaminy dotyczące bezpiecznej organizacji pracy; po dzwonku kończącym przerwę otworzyć klasę, przejąć uczniów od nauczyciela dyżurnego; 2. Obowiązki w klasie: nauczyciel ma obowiązek wejść do sali pierwszy: zwrócić uwagę na stan techniczny i temperaturę pomieszczenia czy nie zagraża on bezpieczeństwu uczniów; do czasu usunięcia zagrożenia nauczyciel ma prawo odmówić prowadzenia zajęć w danym miejscu; zapoznaje uczniów z regulaminem pracowni i instrukcjami obsługi sprzętu będącego do ich dyspozycji; podczas zajęć nauczyciel nie może uczniów pozostawić bez żadnej opieki, w razie stwierdzenia niedyspozycji ucznia, jeśli zaistnieje taka potrzeba musi udzielić pierwszej pomocy i bezzwłocznie powiadomić o zdarzeniu dyrektora; 3. Obowiązki nauczyciela dyżurnego podczas przerw międzylekcyjnych i przed rozpoczęciem zajęć: znać regulaminy pełnienia dyżuru obowiązujące na poszczególnych kondygnacjach, boisku i pozostałym terenie szkoły, reagowania na

niebezpieczne, zagrażające bezpieczeństwu uczniów zachowania szkolnego; kontrolowania toalet szkolnych; natychmiastowego reagowania w przypadku pojawienia się na terenie szkoły osób postronnych; 4. Powinności nauczyciela w przypadku różnych zagrożeń bhp: znać numery telefonów alarmowych i instrukcję bezpieczeństwa pożarowego w szkole i ją przestrzegać; sprawnie przeprowadzać ewakuację klasy i szkoły, opiekować się uczniami klasy, z którymi w danym momencie miał lekcję aż do odwołania alarmu; zabezpieczyć dokumentację (dzienniki lekcyjne, itp.), czekać na odwołanie alarmu w bezpiecznej odległości w miejscu wyznaczonym w planie ewakuacji; 5. Postępowanie nauczyciela podczas wypadku: uczniowie i wszyscy pracownicy szkoły są obowiązani do natychmiastowego informowania nauczyciela prowadzącego zajęcia, albo dyżurnego na przerwie, o każdym zaistniałym lub zauważonym wypadku; nauczyciel powinien udzielić uczniowi, który uległ wypadkowi pierwszej pomocy; zgłosić wypadek dyrektorowi szkoły, który zawiadamia pogotowie ratunkowe i rodziców ucznia; złożyć szczegółowe wyjaśnienia zespołowi prowadzącemu postępowanie dotyczące ustalenia okoliczności i przyczyn wypadku; 6. Powinności nauczyciela w zakresie bhp w czasie organizacji wycieczki szkolnej lub innej imprezy: organizator wyjścia/wyjazdu uczniów poza teren szkoły odpowiada za zdrowie i bezpieczeństwo powierzonych mu uczniów. Powinien posiadać stosowne kwalifikacje do prowadzenia wybranej formy wycieczki; 7. Powinności nauczyciela w zakresie bhp w czasie przejazdów autokarowych: niedopuszczenie do przewozu dzieci i młodzieży w przypadku stwierdzenia sytuacji zagrażającej bezpieczeństwu zdrowia i życia; **sprawdzanie** stanu liczebnego uczestników imprezy wycieczki w czasie oczekiwania oraz wewnątrz pojazdu, przestrzeganie zasady- nauczyciel wsiada ostatni i wysiada pierwszy.

- obowiązki nauczyciela dyżurnego podczas przerw międzylekcyjnych i przed rozpoczęciem zajęć: nauczyciel obowiązany jest do punktualnego rozpoczynania dyżuru i ciągłej obecności w miejscu podlegającym jego nadzorowi oraz znać regulaminy pełnienia dyżuru obowiązujące na poszczególnych kondygnacjach, boisku i pozostałym terenie szkoły. Nauczyciel zobowiązany jest na adekwatne reagowanie na zagrożenia uczniów.
- obowiązki nauczyciela podczas wypadku: uczniowie i wszyscy pracownicy szkoły są obowiązani do natychmiastowego informowania nauczyciela prowadzącego zajęcia, albo dyżurnego na

przerwie, o każdym zaistniałym lub zauważonym wypadku. Nauczyciel powinien udzielić uczniowi, który uległ wypadkowi pierwszej pomocy. Zgłosić wypadek dyrektorowi szkoły. W przypadku przebywania poza terenem szkoły zapewnić uczniowi pomoc medyczną najczęściej poprzez wezwanie pogotowia ratunkowego (w szkole jest to obowiązek dyrektora).Przebywając poza szkołą niezwłocznie zawiadomić o wypadku rodziców (prawnych opiekunów) poszkodowanego ucznia lub osobę sprawującą nad nim opiekę (w szkole jest to obowiązek dyrektora). Zabezpieczyć miejsce wypadku, nie dokonywać w tym miejscu żadnych zmian. Postępować zgodnie z dalszymi ustaleniami dyrektora szkoły lub osoby przez niego wyznaczonej. Złożyć szczegółowe wyjaśnienia zespołowi prowadzącemu postępowanie dotyczące ustalenia okoliczności i przyczyn wypadku.

- obowiązki nauczyciela przed rozpoczęciem i w trakcie prowadzenia zajęć: nauczyciel powinien mieć pełną i aktualną wiedzę na temat BHP niezbędną do realizacji zadań związanych z powierzonym stanowiskiem pracy lub pełnioną funkcją. Po dzwonku kończącym przerwę otworzyć klasę, przejąć opiekę nad uczniami od nauczyciela dyżurnego. Nauczyciel ma obowiązek wejść do sali pierwszy i sprawdzić czy warunki do prowadzenia lekcji nie zagrażają bezpieczeństwu uczniów. W przypadku, gdy sala lekcyjna nie odpowiada warunkom bezpieczeństwa, nauczyciel ma obowiązek powiadomienia o tym dyrektora szkoły celem spowodowania usunięcia zagrożenia. Nauczyciel ma prawo odmówić prowadzenia zajęć w miejscu, które nie jest zgodne z BHP. Przed rozpoczęciem lekcji winien zadbać o wywietrzenie sali, sprawdzić temperaturę, oraz oświetlenie sali lekcyjnej, pracowni, gdy zachodzi konieczność korzystania ze sztucznego światła. Nauczyciel decyduje o przebiegu zajęć oraz określa zasady korzystania z sali lekcyjnej, pracowni i pomocy dydaktycznych. podczas zajęć nauczyciel nie może uczniów pozostawić bez żadnej opieki jednak w nadzwyczajnej sytuacji powinien wyprowadzić uczniów z sali, pracowni oraz zgłosić to nauczycielowi z sali obok, jednak nie zwalnia go to od odpowiedzialności za uczniów. W razie stwierdzenia niedyspozycji ucznia, jeśli zaistnieje taka potrzeba musi udzielić pierwszej pomocy(kurs pierwszej pomocy jest obowiązkowy) i bezzwłocznie powiadomić o zdarzeniu dyrektora. Nauczyciel obowiązany jest przestrzegać ustalonych godzin rozpoczynania i kończenia lekcji oraz do szanowania prawa uczniów do pełnych przerw międzylekcyjnych. Nadzór nad uczniami w czasie przerw międzylekcyjnych, a także

przed i po zajęciach określa regulamin dyżurów. Regulamin jest załącznikiem do regulaminu pracy. Organizację i harmonogram dyżurów nauczycieli ustala dyrektor szkoły po rozpoznaniu potrzeb szkoły. W czasie przerw uczniowie pozostają pod nadzorem i opieką nauczycieli. Przy sprzyjających warunkach atmosferycznych powinni przebywać na boisku szkolnym pod opieką nauczyciela dyżurnego.

- obowiązki nauczyciela w czasie organizacji wycieczki szkolnej lub innej imprezy szkolnej: organizator wyjścia/wyjazdu uczniów poza teren szkoły odpowiada za zdrowie i bezpieczeństwo powierzonych mu uczniów. Powinien posiadać stosowne kwalifikacje do prowadzenia wybranej formy wycieczki. Uczestnicy znajdują się pod jego stałym nadzorem. Nauczyciel obowiązany jest opracować program wycieczki i regulamin pobytu, wypełnić kartę wycieczki imprezy i przedłożyć ją do zatwierdzenia dyrektorowi placówki. Musi także uzyskać zgodę rodziców (opiekunów prawnych) na udział ich dzieci w wycieczce. Nie dotyczy wycieczki przedmiotowej realizowanej w ramach procesu dydaktycznego danego przedmiotu.. Sprawdzić czy u uczniów nie wystąpią przeciwwskazania zdrowotne ograniczające ich uczestnictwo w wycieczce w postaci informacji, oświadczenia rodziców lub opiekunów prawnych. Ustalić liczbę opiekunów i określić dla nich obowiązki. Zapoznać uczniów z regulaminem imprezy – wycieczki w tym przepisami BHP (przejazdu, zwiedzania, obiektu, w którym uczniowie będą nocować). W trakcie imprezy mieć pełną opiekę na uczniami, bowiem przepisy nie przewidują sytuacji bez opieki osób do tego upoważnionych. W chwili wypadku nauczyciel koordynuje przebieg akcji ratunkowej i ponosi pełną odpowiedzialność za podjęte działania. W przypadku, gdy wycieczka udaje się w rejony powyżej 1000 m n.p.m. oraz w parkach narodowych i rezerwach musi być prowadzona przez przewodnika z odpowiednimi kwalifikacjami.
- obowiązki nauczyciela w czasie przejazdów autokarowych: sprawdzanie stanu liczebnego uczestników imprezy wycieczki w czasie oczekiwania oraz wewnątrz pojazdu, dopilnowanie ładunku i porządku przy wsiadaniu i zajmowaniu miejsc w pojeździe, przestrzeganie zasady- nauczyciel wsiada ostatni i wysiada pierwszy, ustalenie sposobu porozumiewania się z kierowcą w czasie jazdy, zwracanie uwagi na właściwe zachowanie się w czasie oczekiwania i przejazdu, zapewnienie bezpiecznego wsiadania i wysiadania uczniów, a także w zależności od sytuacji przejścia do szkoły, miejsca zbiórki, zwiedzanego obiektu, a po zakończeniu transportu zapewnienie bezpiecznego rozejścia się do domów.

- obowiązki nauczyciela: dyrektor placówki, w której zatrudniony jest nauczyciel ma obowiązek zaznajamiać pracowników podejmujących pracę z zakresem ich obowiązków, sposobem wykonywania pracy na wyznaczonych stanowiskach oraz ich podstawowymi uprawnieniami. Dyrektor może powiadomić pracowników ustnie, zalecana jest jednak forma pisemna. Konieczność informowania na piśmie o podstawowych obowiązkach pracowniczych wynika z art. 100§ 1 i 2 i 211 kodeksu pracy. Dyrektor zobowiązany jest na początku każdego roku szkolnego wręczyć taką informację nauczycielowi. Zakres obowiązków, uprawnień i odpowiedzialności nauczyciela wymaga dostosowania go do organizacji pracy w danym roku szkolnym i specyfiki placówki. Nie rodzi to konieczności sporządzania nowych umów z nauczycielem w każdym roku – wystarczy, gdy dyrektor szkoły sporządzi aneks do zakresu obowiązków nauczyciela na dany rok szkolny. Zakres obowiązków bezpośrednio wynika z art. 100 kodeksu pracy: §1. Pracownik jest obowiązany wykonywać pracę sumiennie i starannie oraz stosować się do poleceń przełożonych, które dotyczą pracy, jeżeli nie są one sprzeczne z przepisami prawa lub umową o pracę; §2. Pracownik jest obowiązany w szczególności: przestrzegać czasu pracy ustalonego w zakładzie pracy, przestrzegać regulaminu pracy i ustalonego w zakładzie pracy porządku, przestrzegać przepisów oraz zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, a także przepisów przeciwpożarowych, dbać o dobro zakładu pracy, chronić jego mienie oraz zachować w tajemnicy informacje, których ujawnienie mogłoby narazić pracodawcę na szkodę, przestrzegać tajemnicy określonej w odrębnych przepisach, przestrzegać w zakładzie pracy zasad współżycia społecznego. Obowiązki wynikające z art. 211 kodeksu pracy obejmują przestrzeganie przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy jest podstawowym obowiązkiem pracownika. W szczególności pracownik jest obowiązany: znać przepisy i zasady bezpieczeństwa i higieny pracy, brać udział w szkoleniu i instruktażu z tego zakresu, wykonywać pracę w sposób zgodny z przepisami i zasadami bezpieczeństwa i higieny pracy oraz stosować się do wydawanych w tym zakresie poleceń i wskazówek przełożonych, dbać o należyty stan sprzętu oraz o porządek i ład w miejscu pracy, stosować środki ochrony zbiorowej, a także używać przydzielonych środków ochrony indywidualnej oraz odzieży, poddawać się wstępnym, okresowym i kontrolnym oraz innym zaleconym badaniom lekarskim i stosować się do wskazań lekarskich, niezwłocznie zawiadomić przełożonego o zauważonym w zakładzie pracy wypadku albo zagrożeniu życia lub

zdrowia ludzkiego oraz ostrzec współpracowników, a także inne osoby znajdujące się w rejonie zagrożenia, o grożącym im niebezpieczeństwie, współdziałać z pracodawcą i przełożonymi w wypełnianiu obowiązków dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy. Natomiast według przepisów zawartych w art. 42, ust. 2 Karty Nauczyciela nauczyciel w ramach 40-godzinnego czasu pracy oraz ustalonego wynagrodzenia jest zobowiązany realizować: w ramach pensum: zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, prowadzone bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz, inne czynności i zajęcia wynikające z zadań statutowych szkoły, ze szczególnym uwzględnieniem zajęć opiekuńczych i wychowawczych wynikających z potrzeb i zainteresowań uczniów, zajęcia i czynności związane z przygotowaniem się do zajęć, samokształceniem i doskonaleniem zawodowym. Na stanowisku pracy zaś nauczyciel winien: realizować plan dydaktyczno-wychowawczy według tygodniowego rozkładu zajęć, realizować program kształcenia, wychowania i opieki w powierzonych przedmiotach, klasach i zespołach (reguluje to arkusz organizacyjny szkoły i wykaz zadań dodatkowych na początku roku szkolnego), która w optymalnym stopniu przyczynia się do zrealizowania celów szkoły, wzbogacać własny warsztat pracy przedmiotowej i wychowawczej (wnioskowanie do dyrektora szkoły o jego wzbogacenie lub modernizację), wspierać swoją postawą i działaniami pedagogicznymi rozwój psychofizyczny uczniów, ich zdolności i zainteresowania, rozpoznawać potrzeby uczniów i udzielać im pomocy w przezwyciężaniu niepowodzeń szkolnych, bezstronnie, obiektywnie i sprawiedliwie oceniać oraz traktować wszystkich uczniów, informować rodziców uczniów oraz wychowawcę klasy, dyrekcję i radę pedagogiczną o wynikach dydaktyczno-wychowawczych swoich uczniów, informować na początku każdego roku szkolnego uczniów oraz rodziców o wymaganiach edukacyjnych wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania oraz sposobach sprawdzania osiągnięć uczniów, określić zasady udostępniania rodzicom sprawdzonych i ocenionych pisemnych prac kontrolnych, prowadzenie na bieżąco wymaganej dokumentacji pedagogicznej przedmiotu, koła zainteresowań, troska o bezpieczeństwo uczniów w czasie zajęć dydaktycznych, na przerwach śródlekcyjnych, a także na wycieczkach, rajdach i uroczystościach szkolnych, służyć uczniom szkoły pomocą w rozwiązywaniu problemów osobistych i związanych z nauką, wdrażać uczniów do poszanowania mienia szkolnego, pełnić dyżury zgodnie z

tygodniowym harmonogramem dyżurów, prowadzić za zgodą dyrektora szkoły i rady pedagogicznej działalność innowacyjną, wykonywać inne prace zlecone przez dyrektora, zobowiązać się do obniżenia wymagań edukacyjnych wobec ucznia na podstawie pisemnej opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej.

- ocena pracy nauczyciela: ocena bardzo dobra generuje: możliwość ubiegania się o nadanie wyższego stopnia awansu zawodowego (art. 9d ust. 1); możliwość kontynuacji stażu po zmianie miejsca zatrudnienia (art. 9f ust. 2).
- ocena pracy nauczyciela: ocena dobra generuje: możliwość ubiegania się o nadanie wyższego stopnia awansu zawodowego (art. 9b ust. 1); możliwość kontynuacji stażu po zmianie miejsca zatrudnienia (art. 9f ust. 2).
- ocena pracy nauczyciela: ocena niedostateczna generuje: brak możliwości ubiegania się o nadanie wyższego stopnia awansu zawodowego (art. 9b ust. 1); brak możliwości kontynuacji stażu po zmianie miejsca zatrudnienia (art. 9f ust. 2); obligatoryjne rozwiązanie stosunku pracy nauczyciela (art. 23 ust. 1 pkt 5).
- ocena pracy nauczyciela: ocena wyróżniająca generuje: **dodatek** za wyróżniającą pracę dla nauczyciela dyplomowanego, (który legitymuje się, co najmniej 5-letnim stażem pracy w szkole od dnia nadania stopnia awansu zawodowego nauczyciela dyplomowanego (art. 33a ust. 1); skrócenie ścieżki awansu zawodowego dla nauczyciela kontraktowego i mianowanego – możliwość rozpoczęcia stażu na kolejny stopień awansu zawodowego już po 2 latach od uzyskania dotychczasowego stopnia awansu zawodowego (art. 9d ust. 4a); możliwość uzyskania stopnia awansu zawodowego nauczyciela dyplomowanego przez dyrektora szkoły bez konieczności odbywania stażu (art. 9e ust. 1).
- ocena pracy nauczyciela: zgodnie z art. 6a Karty Nauczyciela praca nauczyciela podlega ocenie. Ocena pracy nauczyciela może być dokonana w każdym czasie, nie wcześniej jednak niż po upływie roku od dokonania oceny poprzedniej lub oceny dorobku zawodowego, o której mowa w art. 9c ust. 6, z inicjatywy dyrektora szkoły lub na wniosek: nauczyciela; organu sprawującego nadzór pedagogiczny; organu prowadzącego szkołę; rady szkoły; rady rodziców. Dyrektor szkoły jest obowiązany dokonać oceny pracy nauczyciela w okresie nie dłuższym niż 3 miesiące od dnia złożenia wniosku, z zastrzeżeniem terminu określonego w ust. 1. Ocena pracy nauczyciela ma charakter opisowy i jest zakończona stwierdzeniem uogólniającym: ocena wyróżniająca; ocena dobra;

ocena negatywna. Oceny pracy nauczyciela dokonuje dyrektor szkoły, który przy jej dokonywaniu może zasięgnąć opinii samorządu uczniowskiego. Oceny pracy dyrektora szkoły oraz nauczyciela, któremu czasowo powierzono pełnienie obowiązków dyrektora szkoły, dokonuje organ prowadzący szkołę w porozumieniu z organem sprawującym nadzór pedagogiczny. Nauczycielowi od ustalonej oceny pracy, w terminie 14 dni od dnia jej doręczenia, przysługuje prawo wniesienia odwołania, za pośrednictwem dyrektora szkoły, do organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołą. Zostaje powołany zespół oceniający. Od oceny dokonanej przez zespół oceniający nie przysługuje odwołanie. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, a w stosunku do nauczycieli szkół artystycznych, zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich i rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz ośrodków adopcyjno-opiekuńczych odpowiednio – minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego oraz Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania, określają, w drodze rozporządzeń, kryteria i tryb dokonywania oceny pracy nauczyciela, tryb postępowania odwoławczego oraz skład i sposób powoływania zespołu oceniającego, mając na uwadze zapewnienie odpowiedniego poziomu wykonywania pracy przez nauczyciela. Praca nauczyciela zatrudnionego w przedszkolu, placówce lub szkole, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2, podlega ocenie w każdym czasie na jego wniosek, a także z inicjatywy dyrektora lub na wniosek organu prowadzącego. Praca nauczyciela, któremu powierzono stanowisko dyrektora w przedszkolu, placówce lub szkole, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt. 2, podlega ocenie na jego wniosek lub na wniosek organu prowadzącego. W przypadku, gdy dyrektorem przedszkola, placówki lub szkoły jest osoba nieposiadająca kwalifikacji pedagogicznych, oceny pracy nauczycieli dokonuje nauczyciel upoważniony przez organ prowadzący. Niezależnie od oceny pracy wszczynanej na wniosek zainteresowanego nauczyciela, z inicjatywy dyrektora lub innych organów, przewiduje się obowiązek dokonania oceny pracy nauczyciela przez dyrektora w następujących okolicznościach: po zakończeniu stażu na stopień nauczyciela kontraktowego, nauczyciela mianowanego i nauczyciela dyplomowanego (w terminie 21 dni od dnia przedłożenia przez nauczyciela sprawozdania z realizacji planu rozwoju zawodowego); po zakończeniu dodatkowego

stażu; co 3 lata pracy w szkole od dnia uzyskania stopnia nauczyciela dyplomowanego; co 3 lata pracy w szkole od dnia uzyskania stopnia nauczyciela kontraktowego i nauczyciela mianowanego, jeżeli w tym czasie nauczyciel nie rozpoczął stażu na kolejny stopień awansu zawodowego – w takim przypadku oceny pracy należy dokonać po zakończeniu stażu. Termin na dokonanie cyklicznej oceny pracy, (co 3 lata) wydłuża usprawiedliwiona nieobecność nauczyciela w pracy, trwająca dłużej niż 3 miesiące. Ocena pracy może być dokonana nie wcześniej niż rok od podjęcia pracy w danej szkole (art. 6a ust. 1a, ust. 1b i ust. 1c Karty Nauczyciela w brzmieniu od 1 września 2018 r.). Nowością jest fakt, że organ rozpoznający odwołanie od ustalonej oceny lub wnioski o jej ponowne ustalenie, będzie mógł nie tylko samodzielnie ustalić nową ocenę, ale też przekazać sprawę do ponownego rozpoznania, jeżeli stwierdzi, że w toku oceny doszło do naruszenia prawa (art. 6a ust. 10a Karty Nauczyciela w brzmieniu od 1 września 2018 r.).

- odpowiedzialność dyscyplinarna nauczyciela: zgodnie z art. 75 - 85 Karty Nauczyciela nauczyciele podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia godności zawodu nauczyciela lub obowiązkom. Za uchybienia przeciwko porządkowi pracy, w rozumieniu art. 108 Kodeksu pracy, wymierza się nauczycielom kary porządkowe zgodnie z Kodeksem pracy. Karami dyscyplinarnymi dla nauczycieli są: nagana z ostrzeżeniem; zwolnienie z pracy; zwolnienie z pracy z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie nauczycielskim w okresie 3 lat od ukarania; wydalenie z zawodu nauczycielskiego. Kary dyscyplinarne wymierza komisja dyscyplinarna. Odpis prawomocnego orzeczenia wraz z uzasadnieniem włącza się do akt osobowych nauczyciela. W sprawach dyscyplinarnych nauczycieli orzekają w pierwszej instancji komisje dyscyplinarne przy wojewodach dla nauczycieli wszystkich szkół na terenie województwa. Drugą instancją w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli jest odwoławcza komisja dyscyplinarna przy ministrze właściwym do spraw oświaty i wychowania, a w sprawach dyscyplinarnych nauczycieli szkół artystycznych – odwoławcza komisja dyscyplinarna przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Od prawomocnych orzeczeń odwoławczych komisji dyscyplinarnych przy ministrze właściwym do spraw oświaty i wychowania oraz przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w sprawach dyscyplinarnych stronom przysługuje odwołanie do właściwego ze względu na miejsce zamieszkania obwinionego sądu

apelacyjnego – sądu pracy i ubezpieczeń społecznych w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia wraz z uzasadnieniem. Do rozpatrzenia odwołania stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o apelacji. Od orzeczenia sądu apelacyjnego kasacja nie przysługuje. Komisje dyscyplinarne są niezawisłe w zakresie orzecznictwa dyscyplinarnego. Rzecznik dyscyplinarny jest związany zaleceniami organu, który go powołał do tej funkcji. Postępowanie dyscyplinarne wszczyna komisja dyscyplinarna na wniosek rzecznika dyscyplinarnego. Komisje dyscyplinarne wydają orzeczenia po przeprowadzeniu rozprawy oraz po wysłuchaniu głosów rzecznika dyscyplinarnego i obwinionego lub jego obrońcy. Postępowanie dyscyplinarne nie może być wszczęte po upływie 3 miesięcy od dnia uzyskania przez właściwy organ, przy którym powołana została komisja dyscyplinarna – wiadomości o popełnieniu czynu uzasadniającego nałożenie kary i po upływie 3 lat od popełnienia tego czynu. Jeżeli jednak czyn stanowi przestępstwo, okres ten nie może być krótszy od okresu przedawnienia ścigania tego przestępstwa. Rozwiązanie stosunku pracy po popełnieniu czynu nie stanowi przeszkody do wszczęcia i prowadzenia postępowania dyscyplinarnego oraz wymierzenia kary dyscyplinarnej. Kary dyscyplinarne podlegają zatarciu, a odpis orzeczenia o ukaraniu dołączony do akt osobowych nauczyciela podlega zniszczeniu po upływie 3 lat lub 6 lat w zależności rodzaju kary. Obowiązek wykonania postanowień spoczywa na dyrektorze szkoły i organie prowadzącym szkołę. Dyrektor szkoły może zawiesić w pełnieniu obowiązków nauczyciela, a organ prowadzący szkołę – dyrektora szkoły, przeciwko któremu wszczęto postępowanie karne lub złożono wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, jeżeli ze względu na powagę i wiarygodność wysuniętych zarzutów celowe jest odsunięcie nauczyciela od wykonywania obowiązków w szkole. W sprawach niecierpiących zwłoki nauczyciel i dyrektor szkoły może być zawieszony przed złożeniem wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego. Dyrektor szkoły zawiesza w pełnieniu obowiązków nauczyciela, a organ prowadzący szkołę – dyrektora szkoły, jeżeli wszczęte postępowanie karne lub złożony wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego dotyczy naruszenia praw i dobra dziecka. Wynagrodzenie zasadnicze nauczyciela w okresie zawieszenia w pełnieniu obowiązków może ulec ograniczeniu, a tymczasowo aresztowanego ulega ograniczeniu najwyżej do połowy, w zależności od stanu rodzinnego nauczyciela, począwszy od pierwszego dnia miesiąca kalendarzowego następującego po

miesiącu, w którym nastąpiło zawieszenie. W okresie zawieszenia w pełnieniu obowiązków nie przysługują dodatki oraz wynagrodzenie za godziny ponadwymiarowe. W okresie odbywania kary pozbawienia wolności nauczycielowi nie przysługuje wynagrodzenie. Jeżeli postępowanie dyscyplinarne lub karne zakończy się umorzeniem z braku dowodów winy albo wydaniem orzeczenia lub wyroku uniewinniającego, nauczycielowi należy zwrócić zatrzymane kwoty wynagrodzenia.

- odpowiedzialność nauczyciela: zgodnie z Kartą Nauczyciela art. 6. nauczyciel obowiązany jest: rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę; wspierać każdego ucznia w jego rozwoju; dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego; kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka; dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów. Dodatkowo i precyzyjniej może te obowiązki dookreślić dyrektor szkoły, ponieważ nauczyciel odpowiedzialny jest przed dyrektorem szkoły i organem prowadzącym szkołę za: poziom wyników dydaktyczno-wychowawczych w swoim przedmiocie oraz klasach i zespołach stosownie do realizowanego programu i warunków, w jakich działał; stan warsztatu pracy, sprzętu i urządzeń oraz środków, w jakich działał; cywilnie lub karnie, za: tragiczne skutki wynikłe z braku swego nadzoru nad bezpieczeństwem uczniów na zajęciach szkolnych, pozaszkolnych, w czasie dyżurów mu przydzielonych; nieprzestrzeganie procedury postępowania, gdy doszło do wypadku uczniowskiego lub pożaru; zniszczenia lub stratę elementów majątku i wyposażenia szkoły przydzielonego mu przez dyrektora placówki, wynikające z braku nadzoru i zabezpieczenia; rażące nieprzestrzeganie przepisów BHP w pracy dydaktyczno-wychowawczej z uczniami w szkole i poza nią; nieusprawiedliwioną nieobecność w czasie wyznaczonego dyżuru, która może być będzie traktowana, jako naruszenie dyscypliny pracy. W literaturze przedmiotu mamy bardzo ciekawe studium teoretyczno-empiryczne na temat poczucia odpowiedzialności zawodowej nauczyciela. J.M.Michalak (2003) wyróżniła w zawodowej odpowiedzialności nauczyciela odpowiedzialność prawną;

odpowiedzialność pracowniczą (regulowana przepisami prawa pracy i można w niej wyróżnić porządkową i materialną); odpowiedzialność karną; odpowiedzialność dyscyplinarną; odpowiedzialność moralną (w tym odpowiedzialność podmiotową, społeczną, historyczną, jako kształtowanie losu ludzkiego).

- role nauczyciela: propagator edukacji elastycznej R.Meighan (brw) dzieli role nauczyciela na autorytarne i nieautorytarne. Do ról autorytarnych zalicza: nauczyciela autokratycznego (bieg wydarzeń jest kontrolowany przez strach, gloryfikują dyscyplinę, uczeń jest dla nich oczywistym przeciwnikiem); nauczyciela rodzicielskiego (proces nauczania kontrolowany przez nauczyciela, który przyjmuje rolę rodzica – życzliwego dyktatora); nauczyciela charyzmatycznego (kontrolowanie uczniów odbywa się poprzez roztaczanie przez nauczyciela czaru osobistego popartego jego umiejętnościami i refleksem w udzielaniu celnych ripost nasyconych humorem); nauczyciela eksperta (nauczyciel posiada najważniejsze i niezbędne wiadomości i informacje); nauczyciela organizatora (rola skupiona na szczegółowej i przejrzystej organizacji procesu nauczania, przestrzeganie z góry narzuconych procedur); nauczyciela konsultanta (branie pod uwagę opinii uczniów). Zaś do ról nieautorytarnych R.Meighan (brw) zalicza: nauczyciela projektanta (sprawując kontrolę nauczyciel część decyzji pozostawia uczniom); nauczyciela syndyka (przedstawienie uczniom metod i środków, spośród których to uczniowie wybierają właściwe, nauczyciel zaś czuwa nad celem, który wspólnie mają osiągnąć); nauczyciela w edukacyjnej kooperatywie (edukacyjna kooperatywa podejmuje wszelkie decyzje, jednak program jest na tyle elastyczny na ile reguły zewnętrzne na to pozwolą, nauczyciel chroni prawa swoich uczniów do podejmowania przez nich suwerennych decyzji i prowadzenia” własnej polityki edukacyjnej”); nauczyciela w niezależnej kooperatywie edukacyjnej (grupa jest całkowicie niezależna w ustalaniu metod i form pracy, przykładem mogą być Uniwersytety III wieku).
- style nauczania: globalna koncepcja nauczania generowana przez osobiste doświadczenia, wartości, przekonania i postawy nauczyciela Do podstawowych stylów nauczania można zaliczyć: = styl zamknięty(frontalny, formalny); = styl ramowy (w centrum uwagi znajdują się potrzeby i zainteresowania ucznia); = styl negocjacyjny(wiedza tworzona w procesie interakcji nauczyciel – uczeń).

- syndromy zachowań nauczyciela: M.Taraszkiewicz (2012) wykorzystując wiedzę o kompetencjach nauczyciela i jego mentalnego wzoru osobowego sformułowała w sposób prześmiewczy, ale prawdziwy osiem najkosztowniejzych błędów pedagogicznych. Autorka wyróżnia: 1. Syndrom strażnika wiedzy (tajemnej). Błąd polegający na utrwalaniu przekonania, że nauka jest czymś niezwykle trudnym i jej poznanie wymaga ciężkiej pracy. Jest to tradycyjna strategia budowania własnej ważności (zwanej też błędnie „autorytetem”). Strażnik wiedzy – nie bacząc na możliwości poznawcze i percepcyjne ucznia, wykląda wiedzę nie rezygnując z jej specyficznego żargonu. 2. Syndrom tropiciela (błędów) Najbardziej bodaj popularny błąd praktyki dydaktycznej! Wynika z silnie utrwalonego niestety nawyku skupiania się na błędach popełnionych przez ucznia. Oraz z paradoksalnego wymogu natychmiastowej gotowości ucznia do odtworzenia wiedzy czy umiejętności w idealnej (oczekiwanej) postaci. W silniejszej wersji „tropiciel” zamienia się w „inkwizytora”, który czyha, aby przyłapać na błędach, i na tej podstawie formułuje uogólnione sądy, na ogół dotyczące niemożności lub braku zdolności uczniów. Tropiciel (z wiadomych sobie powodów lub co gorsza – z niewiadomych sobie powodów) lekceważy prawa uczącego się do bycia niekompetentnym, lekceważy jego prawo do niewiedzy, lekceważy jego prawo do prób i błędów. Tym samym uniemożliwia uruchomienie właściwego procesu uczenia się, którego niezbędnym warunkiem są pozytywne wzmocnienia oraz brak lęku przed podejmowaniem nowych zadań i ponoszenia ewentualnych porażek! Za to prawdopodobnie uczy niechęci, niemożności, niemocy wobec: tematu, przedmiotu nauczania, osoby nauczyciela lub w ogóle dorosłych. 3. Syndrom projektora. Błąd polegający na narzucaniu osobistych preferencji w zakresie tematyki i metodyki uczenia się. Z wielu powodów (a głównie nie wiedzy) w procesie nauczania nauczyciel zachowuje się tak jakby uczył samego siebie: respektuje jedynie własne preferencje, a ukryte (rzadko jawne) założenie brzmi „musicie się do mnie dostosować i nadażać, bo inaczej... będziecie mieć problemy!” Ponieważ w przeciętnej klasie na ogół jest kilkoro uczniów o zbliżonych dyspozycjach, co dany nauczyciel, (jeśli chodzi o preferencje sensoryczne, styl uczenia się i zainteresowania), ta grupa jest odbierana, jako uczniowie zdolni. Inni uczniowie pozostają w „cieniu dydaktycznym”. Planowanie skutecznego procesu dydaktycznego, (czyli demokratycznego – dostępnego każdemu) rozpoczyna się od postawienia właściwej diagnozy stanu

rzeczy lub zaprojektowania takiego jego przebiegu, aby w treściach i formie angażował wszystkich i tych „podobnych” do nauczyciela i tych „niepodobnych”. 4.Syndrom spychacza (problemów) Błąd lokalizacji problemu. Dość powszechna reakcja na napotkane problemy dydaktyczne czy wychowawcze (a pewnie i w ogóle życiowe) – zepchnięcie odpowiedzialności na innych lub okoliczności. W praktyce słyszany, jako komunikaty (1) do ucznia: „weź się do nauki”, „popraw się” lub (2) do rodziców: „proszę się wziąć za naukę swego dziecka”, „proszę coś zrobić z jego zachowaniem”. W tak zwanej mądrości życiowej, (ale nie tej potocznej, tylko tej głębszej) problemy, z jakimi się zderzamy traktowane są, jako ważne osobiste wyzwania, przystanki do zatrzymania się i odrobienia – określonych potrzebnych nam do dalszego rozwoju, lekcji: refleksji, zmiany strategii działania, zmiany przekonań... Każdy ma, więc takie problemy, na jakie zasługuje! Spychanie problemu oczywiście nie rozwiązuje go. Spychanie problemów powoduje, iż nierozwiązane narastają, a samopoczucie „spychającego” można porównać do nastroju osobnika na polu minowym. 5.Syndrom kiepskiego ogrodnika. Istotą tego błędu jest brak odpowiedzialności za efekty procesu i nonszalancja pedagogiczna. Korzystając z metafory dobrego ogrodnika można powiedzieć, iż ten pozwala rosnać roślinom według ich własnego planu: nie każe różom kwitnąć w zimie, nie każe stokrotkom być słonecznikami, cieszy się, kiedy rośliny pięknie rosną, ale nie złości się i nie obwinia tych, które rozwijają się inaczej niż wynika to z instrukcji albo chorują. Jednym słowem nie próbuje zmienić ich natury, tylko dba o ich rozwój – oferując właściwe zasilanie, kompetentną troskę i cierpliwość. 6.Syndrom oceniającego: najbardziej czytelna funkcja praktyki szkolnej: stawianie ocen i ferowanie wyroków związanych (a często słabo związanych) z danym stanem rzeczy, tj. sprawnością umysłową i wykonawczą ucznia i jego losami w przyszłości. Potocznie wydaje się, iż istotą szkoły jest ocenianie uczniów – ten aspekt jest szczególnie eksploatowany w rozmowach między nauczycielami, nauczycieli z rodzicami i... w zabawach dzieci w szkole; Jest to nieporozumienie na dużą skalę, gdyż istotą szkoły jest uczenie się uczniów, nie zaś ich ocenianie. Ważniejsze jest, aby rozumieć, co się umie, a czego się nie umie aniżeli wiedzieć, że jest się uczniem „bardzo dobrym” lub „trójkowym”. W zrozumieniu różnicy tkwi istota nowoczesnego podejścia do edukacji. Uczący się potrzebuje informacji zwrotnej na temat wyników swoich starań. Powinna mieć ona dwojaki charakter: wzmacniająca to, co zrobił

właściwie i korygująca działania niewłaściwe. Przy takim podejściu, po pewnym czasie, możliwe jest uruchomienie procesów samooceny, co wiąże się z przyjmowaniem odpowiedzialności za efekty własnej nauki- *A o to przecież chodzi*. 7.Syndrom mistrza świata: błąd ten dotyczy tych wszystkich, którym się wydaje, że wiedzą już wszystko i nie muszą się niczego uczyć. Błąd szczególnie niebezpieczny podczas wykonywania zawodu polegającego na przewodzeniu (asyście) w uczeniu się innych. Efektem jest zawsze zanik wrażliwości zawodowej i zanik zawodowy. Paradoksalnie ci, których działaniom towarzyszą fantastyczne efekty dydaktyczne i wychowawcze – są stale gotowi do poddania refleksji swojej praktyki, są otwarci na nowe idee i stale się uczą. 8.Syndrom ślepego: niedostrzeganie u siebie żadnych symptomów omówionych wyżej syndromów!

- uprawnienia nauczyciela: zgodnie z Kartą Nauczyciela nauczyciel posiada następujące uprawnienia: decydowanie w sprawie doboru metod, form organizacyjnych, podręczników, środków dydaktycznych w nauczaniu swojego przedmiotu; decydowanie o treści programu (po zatwierdzeniu przez Radę Pedagogiczną) koła lub zespołu, jeśli takie zostało przydzielone; decydowanie o ocenie bieżącej, semestralnej i rocznej postępów swoich uczniów; prawo wnioskowania w sprawie nagród i wyróżnień oraz kar regulaminowych dla swoich uczniów.
- uprawnienia socjalne i urlopy nauczyciela: reguluje je Karta Nauczyciela. Nauczycielowi posiadającemu kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela, zatrudnionemu na terenie wsi lub w mieście liczącym do 5 000 mieszkańców, przysługuje odrębny dodatek w wysokości 10 % wynagrodzenia zasadniczego. Organ prowadzący szkołę może podwyższyć dodatek nauczycielowi zatrudnionemu na terenie wiejskim, na którym występuje deficyt kadr. Dodatek ten przysługuje nauczycielom zatrudnionym w wymiarze, co najmniej połowy obowiązkowego wymiaru zajęć, w tym także zatrudnionym w kilku szkołach, który w żadnej z tych szkół nie jest zatrudniony w wymiarze, co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć, łącznie jednak wymiar jego zajęć stanowi, co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć dla danego stanowiska (art. 22 ust. 3, art. 54 ust. 5 i art. 91b ust. 1 Karty Nauczyciela).
- urlop na dokończanie: reguluje to Karta Nauczyciela art. 68. Nauczycielowi zatrudnionemu w pełnym wymiarze zajęć przysługuje urlop płatny dla dalszego kształcenia się oraz inne ulgi i świadczenia

związane z tym kształceniem. Nauczyciel może otrzymać urlop płatny lub bezpłatny dla celów naukowych, artystycznych, oświatowych, a bezpłatny z innych ważnych przyczyn. Mogą to być: płatne urlopy szkoleniowe dla nauczycieli odbywających studia wyższe oraz kształcących się w zakładach kształcenia nauczycieli; udzielanie przez organy prowadzące szkoły i dyrektorów szkół pomocy nauczycielom kształcącym się; udzielanie nauczycielom kształcącym się poza miejscem zamieszkania świadczeń związanych z przejazdami, zakwaterowaniem i wyżywieniem.

- urlop nauczyciela: reguluje go art. 64. Karty Nauczyciela. Nauczycielowi zatrudnionemu w szkole, w której w organizacji pracy przewidziano ferie letnie i zimowe, przysługuje urlop wypoczynkowy w wymiarze odpowiadającym okresowi ferii i w czasie ich trwania. Nauczyciel może być zobowiązany przez dyrektora do wykonywania w czasie tych ferii następujących czynności: przeprowadzania egzaminów; prac związanych z zakończeniem roku szkolnego i przygotowaniem nowego roku szkolnego; opracowywania szkolnego zestawu programów oraz uczestniczenia w doskonaleniu zawodowym w określonej formie. Czynności te nie mogą łącznie zająć nauczycielowi więcej niż 7 dni. Nauczycielom zatrudnionym w szkołach, w których nie są przewidziane ferie szkolne, przysługuje prawo do urlopu wypoczynkowego w wymiarze 35 dni roboczych w czasie ustalonym w planie urlopów. W ramach ustalonego wymiaru urlopu wypoczynkowego nauczyciel ma prawo do nieprzerwanego, co najmniej czterotygodniowego urlopu wypoczynkowego. Za czas urlopu wypoczynkowego nauczycielowi przysługuje wynagrodzenie, jakie by otrzymał, gdyby w tym czasie pracował. Z wnioskiem o udzielenie urlopu wychowawczego nauczyciel występuje do organu, który nawiązał z nim stosunek pracy.
- urlop zdrowotny dla nauczyciela: zgodnie z nowelizacją Karty Nauczyciela nauczyciel musi przepracować nieprzerwanie, co najmniej 7 lat w szkole w wymiarze, co najmniej połowy obowiązkowego wymiaru zajęć. Wymogiem jest także zatrudnienie na pełnym etacie w dniu rozpoczęcia korzystania z urlopu. W przypadku okresu niezdolności do pracy i urlopu trwających dłużej niż 6 miesięcy wymagany okres pracy przedłuży się o ten okres. Urlop zdrowotny udzielany jest wyłącznie: w celu przeprowadzenia zaleconego leczenia choroby zagrażającej wystąpieniem choroby zawodowej; w celu przeprowadzenia zaleconego leczenia choroby, w której powstaniu czynniki środowiska pracy lub sposób wykonywania pracy odgrywają istotną rolę; na leczenie uzdrowiskowe lub

rehabilitację uzdrowiskową. Nauczyciel, który zмага się z nowotworem po 1 stycznia 2018 r. nie skorzysta z urlopu dla poratowania zdrowia z tego powodu, ponieważ nowotwór nie jest chorobą choćby pośrednio związaną ze środowiskiem lub sposobem wykonywania pracy. W takim przypadku nauczycielowi pozostanie uzyskanie skierowania na leczenie lub rehabilitację uzdrowiskową. Skierowanie do lekarza medycyny pracy wydaje dyrektor szkoły, a szkoła płaci za badania. Z kolei skierowanie na leczenie uzdrowiskowe lub rehabilitację uzdrowiskową będzie wystawiał lekarz podstawowej opieki zdrowotnej. Skierowanie będzie musiało być potwierdzone przez oddział wojewódzki Narodowego Funduszu Zdrowia właściwy ze względu na miejsce zamieszkania nauczyciela. Nauczyciel może skorzystać z urlopu nie więcej niż rok. Nauczycielowi będzie można udzielić kolejnego urlopu dla poratowania zdrowia nie wcześniej niż po upływie roku od dnia zakończenia poprzedniego urlopu, zaś łączny wymiar urlopu dla poratowania zdrowia nauczyciela w okresie całego zatrudnienia nie może przekraczać 3 lat.

- warunki pracy nauczyciela: zgodnie z art. 29 Karty Nauczyciela organ prowadzący szkołę obowiązany jest zapewnić szkole podstawowe warunki do realizacji przez nauczyciela zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Nauczycielowi przysługuje wyposażenie jego stanowiska pracy, umożliwiające realizację dydaktyczno-wychowawczego programu nauczania.
- wymagania wobec nauczyciela sformułowane przez Komisję Europejską: zaliczono do nich konieczność posiadania przez każdego nauczyciela wyższego wykształcenia, co oznacza, że nauczyciel powinien mieć możliwość studiowania. Sprawia to, że jego wiedza będzie na tyle nowoczesna i uniwersalna, że pozwoli ona na stawanie się „refleksyjnym praktykiem” oraz uczestnikiem badań naukowych. Następną zasadą jest spowodowanie, aby rozwój zawodowy nauczyciela mógł odbywać się przez całe życie. W tym celu należy stworzyć sieć lokalnych, krajowych oraz międzynarodowych instytucji wspierających edukację permanentną nauczyciela. Zawód nauczyciela powinien być także mobilny. Służyć temu musi uznawalność dyplomów w kraju i za granicą oraz drożność kształcenia w różnych kierunkach. W ten sposób nauczyciel stanie się uczestnikiem społeczeństwa wiedzy i pełnoprawnym partnerem w badaniach naukowych.
- wymagania wobec nauczyciela według Karty Nauczyciela: zgodnie z art. 9 stanowisko nauczyciela, może zajmować osoba, która posiada

wyższe wykształcenie z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub ukończyła zakład kształcenia nauczycieli i podejmuje pracę na stanowisku, do którego są to wystarczające kwalifikacje; przestrzega podstawowych zasad moralnych; spełnia warunki zdrowotne niezbędne do wykonywania zawodu.

- wymiar godzin i charakter pracy nauczyciela zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć nie może przekraczać 40 godzin na tydzień. W ramach czasu pracy oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować: zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, prowadzone bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz; inne zajęcia i czynności wynikające z zadań statutowych szkoły, w tym zajęcia opiekuńcze i wychowawcze uwzględniające potrzeby i zainteresowania uczniów, z tym, że w ramach tych zajęć: nauczyciel szkoły podstawowej, w tym specjalnych, jest obowiązany prowadzić zajęcia opieki świetlicowej lub zajęcia w ramach godzin przeznaczonych w ramowych planach nauczania do dyspozycji dyrektora szkoły, z wyjątkiem godzin przeznaczonych na zwiększenie liczby godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych, w wymiarze 2 godzin w tygodniu, nauczyciel szkoły ponadpodstawowej, w tym specjalnej, jest obowiązany prowadzić zajęcia w ramach godzin przeznaczonych w ramowych planach nauczania do dyspozycji dyrektora szkoły, z wyjątkiem godzin przeznaczonych na zwiększenie liczby godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych, w wymiarze 1 godziny w tygodniu; zajęcia i czynności związane z przygotowaniem się do zajęć, samokształceniem i doskonaleniem zawodowym. Tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz, nauczycieli zatrudnionych w pełnym wymiarze zależy od placówki. Nauczyciele realizujący w ramach stosunku pracy obowiązki określone dla stanowisk o różnym tygodniowym obowiązkowym wymiarze godzin realizują tzw. pensum łączone. Pensum to ustala się na podstawie uchwały organu prowadzącego i także w tym przypadku zasady obliczania wymiaru godzin obowiązkowych są różne. Nowelizacja Karty Nauczyciela (2018) ujedynolica zasady określania pensum łączonego i jednoznacznie określić jak w takim przypadku ustalać liczbę godzin ponadwymiarowych realizowanych przez nauczyciela. Zgodnie z nowelizacją pensum łączone będzie ustalane, jako iloraz łącznej liczby realizowanych godzin i sumy części etatów realizowanych w ramach poszczególnych tygodniowych wymiarów godzin zajęć.

Wynik będzie trzeba zaokrąglić się do pełnych godzin – powyższej półgodziny w górę, a poniżej pół godziny w dół. Godziny wyliczone ponad tak ustalone pensum będą godzinami ponadwymiarowymi (art. 42 ust. 5c Karty Nauczyciela w brzmieniu od 1 września 2018 r.). Nowelizacja Karty Nauczyciela (2018) określa sztywno wymiar pensum nauczycieli: pedagogów, psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych, doradców zawodowych, z wyjątkiem nauczycieli zatrudnionych w poradniach psychologiczno – pedagogicznych ma wynieść 22 godziny tygodniowo; posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej zatrudnianych dodatkowo w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego oraz współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym ma wynieść 20 godzin tygodniowo (art. 42 ust. 3 Karty Nauczyciela w brzmieniu od 1 września 2018 r.) . Nauczyciela zatrudnionego w pełnym wymiarze zajęć obowiązuje pięciodniowy tydzień pracy. Nauczycielom doksztalającym się, wykonującym inne ważne społecznie zadania lub – jeżeli to wynika z organizacji pracy w szkole – dyrektor szkoły może ustalić czterodniowy tydzień pracy. W szkołach, w których praca odbywa się we wszystkie dni tygodnia, nauczyciel korzysta, co najmniej raz na dwa tygodnie z dwu kolejnych dni wolnych od pracy, z których jeden musi przypadać w niedzielę. Nie dotyczy to nauczyciela pracującego w systemie kształcenia zaocznego. Za pracę w święto, przypadające poza dwoma dniami w tygodniu wolnymi od pracy, nauczyciel otrzymuje inny dzień wolny od pracy.

- wynagrodzenie nauczycieli: zgodnie z art. 30 Karty Nauczyciela w wynagrodzenie nauczycieli, z zastrzeżeniem art. 32, składa się z: wynagrodzenia zasadniczego; dodatków: za wysługę lat, motywacyjnego, funkcyjnego oraz za warunki pracy; wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe i godziny doraźnych zastępstw; nagród i innych świadczeń wynikających ze stosunku pracy, z wyłączeniem świadczeń z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych i dodatków socjalnych. Wysokość wynagrodzenia zasadniczego nauczyciela uzależniona jest od stopnia awansu zawodowego, posiadanych kwalifikacji oraz wymiaru zajęć obowiązkowych, a wysokość dodatków odpowiednio od okresu zatrudnienia, jakości świadczonej pracy i wykonywania dodatkowych zadań lub zajęć, powierzonego stanowiska lub sprawowanej funkcji oraz trudnych lub uciążliwych warunków pracy. Średnie wynagrodzenie nauczycieli stanowi dla: nauczyciela stażysty – 100 %, nauczyciela kontraktowego – 111 %,

nauczyciela mianowanego – 144 %, nauczyciela dyplomowanego – 184 % kwoty bazowej, określonej dla nauczycieli corocznie w ustawie budżetowej. Wynagrodzenie wypłacane jest nauczycielowi miesięcznie z góry w pierwszym dniu miesiąca. Podwyższenie wynagrodzeń dla nauczycieli następuje nie później niż w ciągu 3 miesięcy po ogłoszeniu ustawy budżetowej, z wyrównaniem od dnia 1 stycznia danego roku. Nauczycielowi dyplomowanemu, który uzyskał tytuł honorowy profesora oświaty, organ prowadzący wypłaca jednorazową gratyfikację pieniężną w wysokości 6-miesięcznego ostatnio pobieranego wynagrodzenia zasadniczego. Nauczycielom przysługuje dodatek za wysługę lat, w wysokości 1 % wynagrodzenia zasadniczego za każdy rok pracy, wypłacany w okresach miesięcznych poczynając od czwartego roku pracy, z tym, że dodatek ten nie może przekroczyć 20 % wynagrodzenia zasadniczego.

- zadania dodatkowe nauczyciela: nauczyciel między innymi: tworzy warunki do rozwoju uczniów, przygotowania do życia w zespole, rodzinie, społeczeństwie; rozwiązuje ewentualne konflikty w zespole, a także między wychowankami a społecznością szkoły; za pomocą atrakcyjnych celów lub projektów, na których skupia aktywność zespołu, przekształca klasę w grupę samowychowania i samorządności; koordynuje działania wychowawcze nauczycieli uczących w klasie; organizuje indywidualną opiekę nad uczniami z trudnościami w nauce i zachowaniu; współpracuje z rodzicami i informuje ich o wynikach i problemach w zakresie kształcenia i wychowania, włącza rodziców w programowe i organizacyjne sprawy klasy; na początku roku szkolnego informuje rodziców (prawnych opiekunów) o zasadach oceny zachowania oraz terminach dni otwartej szkoły, wywiadówek i konsultacji; współdziała z pedagogiem szkolnym i innymi komórkami opiekuńczymi w celu uzyskania wszechstronnej pomocy dla swych wychowanków; prawidłowo prowadzi dokumentacją klasy i każdego ucznia: dziennik, arkusze ocen, świadectwa szkolne, plany pracy i godzin wychowawczych, obserwacje uczniów i kontakty z rodzicami (prawnymi opiekunami); współdecyduje z samorządem klasy i z rodzicami (prawnymi opiekunami) o programie i planie wychowawczym na rok szkolny oraz dłuższe okresy (potem zatwierdza to Rada Pedagogiczna w ramach Planu Wychowawczego Placówki); ma prawo do uzyskania – od dyrekcji szkoły i innych instytucji wspomagających szkołę – pomocy merytorycznej i psychologiczno-pedagogicznej w swej pracy wychowawczej; ma

prawo wnioskować o rozwiązanie problemów zdrowotnych, psychospołecznych i materialnych swoich wychowanków do specjalistycznych komórek szkoły, służby zdrowia i dyrekcji szkoły; organizowanie wraz z pedagogiem szkolnym opieki i pomocy indywidualnej dla swoich wychowanków będących w trudnej sytuacji szkolnej lub społeczno-wychowawczej. Zgodnie z art. 35 Karty Nauczyciela w szczególnych wypadkach, podyktowanych wyłącznie koniecznością realizacji programu nauczania lub zapewnienia opieki w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, nauczyciel może być obowiązany do odpłatnej pracy w godzinach ponadwymiarowych zgodnie z posiadaną specjalnością, których liczba nie może przekroczyć 1/4 tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć. Przydzielenie nauczycielowi większej liczby godzin ponadwymiarowych może nastąpić wyłącznie za jego zgodą, jednak w wymiarze nieprzekraczającym 1/2 tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć.

- zakres obowiązków nauczyciela akademickiego: ogólnie można określić je, jako kształcenie oraz tutorial studentów i doktorantów, prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych, rozwijanie twórczości naukowej lub artystycznej, uczestniczenie w pracach organizacyjnych Uczelni. Nauczyciele akademicy posiadający tytuł naukowy profesora lub stopień doktora habilitowanego są ponadto zobowiązani do kształcenia kadry naukowej. Zakres obowiązków dydaktycznych i organizacyjnych nauczyciela akademickiego ustala dziekan na wniosek kierownika właściwej jednostki organizacyjnej, a w przypadku jednostek ogólnouczelnianych, pozawydziałowych i międzywydziałowych prorektor właściwy ds. kształcenia na wniosek kierownika właściwej jednostki. Szczegółowy zakres obowiązków dydaktycznych ustalony jest dla każdego nauczyciela akademickiego przed rozpoczęciem roku akademickiego. Warto też przypomnieć, że nauczyciel akademicki po 5 latach pracy może starać się o stanowisko nauczyciela mianowanego w szkole.

4.2. Rozwój zawodowy nauczyciela: regulowany przez Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 1 grudnia 2004 r. ze zmianami z 14 listopada 2007 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli

- doskonalenie zawodowe: można zdefiniować, jako proces dojrzewania i uczenia się, którego efektem jest stopniowy wzrost i zdolność jednostek do określonych rodzajów zachowań zawodowych. Proces ten ma charakter rozwoju całościowego, w którym występują między innymi: etap przygotowania do wyboru zawodu i pracy zawodowej, etap stabilizacji i etap końcowy zanikania zawodowych zainteresowań i czynności. T. Nowacki (1999) zbudował model rozwoju zawodowego, w którym umieścił następujące założenia: ludzie różnią się między sobą uzdolnieniami, zainteresowaniami i strukturami osobowościowymi; indywidualność poszczególnych osób sprawia, że nadają się oni do określonej liczby zawodów; każdy z tych zawodów przedstawia określone wymagania, co do zdolności, a także zainteresowań kandydata, ale istnieje przy tym spora tolerancja zarówno w odmienności wymagań stanowisk pracy, jak i różnorodności uzdolnień, zainteresowań i osobowości pracowników; wymagania zawodowe i sytuacje zmieniają się w miarę upływu czasu, a w związku z tym zmienia się doświadczenie i obraz własnej osoby, a to powoduje, że wybór zawodu staje się procesem ciągłym; ten proces przebiega w pewnych etapach, które można określić, jako etapy wzrostu, poszukiwania (rozpoznawania, badania), ustalania i podejmowania decyzji oraz umiejscawiania się, wreszcie utrzymywania i na końcu schyłku, wycofania się; przebieg drogi zawodowej, a więc kolejność i przebieg wydarzeń jest uzależniony od sposobu rozwiązywania zadań, właściwych dla każdego etapu rozwojowego. Nieodpowiednie ich rozwiązanie zakłóca dalszy przebieg rozwoju i może powodować rozmaite zakłócenia w relacjach jednostki z otoczeniem; przebieg procesu rozwoju zawodowego może być częściowo kierowany przez stymulację motywacji, rozwijanie umiejętności i zainteresowań, pomoc w rozpoznawaniu i badaniu świata zawodowego, a także pomoc w rozwijaniu, widzeniu i umacnianiu własnej osoby; proces rozwoju zawodowego jest procesem rozwoju i umacniania własnej osoby; dokonuje się w toku i przez pełnienie rozmaitych funkcji, które umożliwiają wprowadzanie własnych możliwości i wywołują oceny otoczenia; proces poszukiwania miejsca zawodowego jest kompromisem między osobowymi uzdolnieniami, zainteresowaniami, osobowym układem wartości a możliwościami oferowanymi przez

życie, realiami życia; uzyskana satysfakcja zależy od stopnia, w jakim jednostka znajduje ujście dla swych zainteresowań, uzdolnień i innych właściwości osobowych; osiąganie satysfakcji jest uzależnione od zgodności wymienionych właściwości jednostki ze sposobem życia, o ile zaspokajają one indywidualne nastawienie. Charakter uzupełniający model, T. Nowackiego (1999) mają założenia przedstawione przez K. Czarneckiego (1998), który stwierdził, że: „1) ·Rozwój zawodowy jest to ukierunkowany proces przemian w świadomości jednostki, które powstają w wyniku współzależnego oddziaływania na siebie przedmiotu i podmiotu, w poszukiwaniu miejsca w podziale pracy, twórczym przekształcaniu siebie oraz swojego środowiska materialnego, społecznego oraz kulturowego. 2) Zawodowy rozwój jednostki następuje w ciągu całego życia, a jego przebiegu wyróżnia się kolejne i nieodwracalne okresy: preorientacji zawodowej młodzieży; orientacji zawodowej młodzieży; uczenia się zawodu przez młodzież; pracy zawodowej dorosłych; reminiscencji oraz refleksji zawodowej emerytów i rencistów. 3) Zawodowy rozwój dzieci, młodzieży i dorosłych stymulują głównie: rodzina dziecka, szkoła ucznia oraz zakład pracy osoby dorosłej. Na każdym poziomie rozwoju stymulacja jest w większym lub mniejszym stopniu świadoma, celowa, zorganizowana, kontrolowana i odpowiedzialna. Zmierza ona do wywierania wpływu starszego pokolenia na pokolenie młode i pracodawców na pracowników, w celu podnoszenia, „jakości życia zawodowego” oraz zachowania ciągłości rozwoju cywilizacyjnego. 4) Zawodowy rozwój jednostki uwidacznia się w jakościowych zmianach, które noszą znamiona wyników tego rozwoju, zwanych również składnikami. Zalicza się do nich: wiedzę i umiejętności prozawodowe dzieci; dojrzałość społeczno-zawodową młodzieży do trafnego, odpowiedzialnego wyboru zawodu i szkoły; sukcesy szkolno-zawodowe uczniów szkół zawodowych; kwalifikacje i kompetencje społeczno-zawodowe absolwentów szkół zawodowych; przydatność społeczno-zawodową do pracy w wyuczonym zawodzie; sukcesy społeczno-zawodowe młodych pracowników; osobowość zawodową pracowników.5) Zawodowy rozwój człowieka jest procesem obserwowalnym, dającym się wyróżnić z wielu innych procesów życia człowieka. Proces ten można poznawać, badać, analizować oraz opisywać w kategoriach społecznych (socjologicznych), psychologicznych, ekonomicznych, prakseologicznych i filozoficznych.6) Zainteresowania problemem zawodowego rozwoju dzieci, młodzieży i dorosłych coraz wyraźniej nasilają się i będą

narastały wraz z zachodzącymi w kraju zmianami społeczno-gospodarczymi, dotyczącymi poziomu i kierunku kwalifikacji zawodowej” (s. 121-122).

- kształcenie pedagogiczne: w podstawowym rozumieniu nadające uprawnienia do wykonywania zawodu nauczyciela. Kształcenie to musi być zgodne ze standardami wyznaczonymi przez instytucje do tego powołane. W węższym rozumieniu to doskonalenie wiedzy i umiejętności nauczyciela w wybranym zakresie.
- model rozwoju profesjonalnego nauczyciela S. Dylak (2005) wyróżnił pięć faz rozwoju zawodowego: 1) faza budowania wiedzy; 2) obserwacja modeli i przykładów; 3) refleksja nad własną praktyką; 4) zmiana własnej praktyki; 5) osiągnięcie i dzielenie się osiągnięciami. Wymienione fazy, moim zdaniem, mogą powtarzać się wielokrotnie na poziomie każdego z etapów rozwoju profesjonalnego nauczyciela.
- model rozwoju profesjonalnego nauczyciela (J. Butler, 1995): zdaniem Z. B. Gaś (2001) autor oparł swój model rozwoju profesjonalnego na pracach S.O. Brenner, R. Bartell (1984) i S. E. Dreyfus (1982). J. Butler (1995) uważa, że „dochodzenie” do profesjonalnego rozwoju zawodowego nauczyciela przebiega przez następujące etapy: nauczyciel nowicjusz: charakteryzuje go „zachowanie według reguł. Nie zna on warunków i wymagań, w jakich przychodzi mu działać. Brakuje mu praktycznej wiedzy jednostkowej, którą mógłby kierować się w działaniu. Ma natomiast wpojone, oderwane od rzeczywistości reguły postępowania, w oparciu, o które podejmuje swoje działania. W konsekwencji jego zachowanie jest ograniczone, odtwórcze, sztywne i w niewielkim tylko stopniu uwzględniające rzeczywisty kontekst. Bycie nowicjuszem to nieunikniony etap wchodzenia w nieznaną środowisko zawodowe i społeczne. Aby jednak przejść do następnego etapu rozwoju, nowicjusz winien przestać niewolniczo stosować się do reguł, (które są nieadekwatne w aktualnych, realnych i złożonych sytuacjach), tylko zacząć zastanawiać się nad swoimi działaniami i ich wynikami” (Z. B. Gaś, 2001, s. 46); nauczyciel zaawansowany początkujący: wierzy, że potrafi rozwiązać wszystkie problemy. Nauczył się „szeregu zachowań dostosowanych do sytuacji i dzięki temu może być skuteczny. Zaczyna on, więc trafnie rozpoznawać kontekst, ale brakuje mu jeszcze doświadczenia do adekwatnego i skutecznego reagowania. Na tym etapie rozwoju zawodowego nauczyciel jest przekonany, że każdy problem ma tylko jedno rozwiązanie i że ktoś je zna – stąd też poświęca wiele czasu

na jego znalezienie. Dla dalszego rozwoju potrzebuje on, więc wspierających relacji w swoim środowisku, które są zachętą do samodzielnego przemyślenia problemu. Nie jest, bowiem możliwe przejście do następnego etapu rozwoju zawodowego dopóty, dopóki nauczyciel nie zacznie uczyć się refleksji nad własną aktywnością i nie ograniczy swojej sztywności przez budowanie zaufania do swojej wiedzy praktycznej” (Z. B. Gaś, 2001, s. 47). Taki nauczyciel to osoba posiadająca w polskich warunkach stopień zawodowy nauczyciela kontraktowego; nauczyciel kompetentny: „charakteryzuje się silną postawą analityczną. Ma on już za sobą, co najmniej trzy lata pracy zawodowej, dzięki czemu może konstruować swoje działania przez pryzmat bezpośrednich, długofalowych celów. Tworzy, więc plany oparte na świadomym, rozsądnym i analitycznym rozumieniu problemu, a obejmujące zarówno punkt startu, jak i punkt docelowy. Brakuje mu jednak nadal szybkości i elastyczności właściwej profesjonalistom o większym doświadczeniu, chociaż ma już poczucie znajomości rzeczy oraz umiejętność radzenia sobie w wielu skomplikowanych i trudnych sytuacjach. Na tym etapie rozwoju zawodowego następuje podporządkowanie wiedzy i umiejętności, szczególnie zaś przydatne dla dalszego rozwoju są prowadzone w trakcie szkolenia gry decyzyjne i symulacyjne. Warunkiem osiągnięcia kolejnego etapu rozwoju profesjonalnego jest ograniczenie tendencji analitycznych i poszerzenia pola percepcji, a w konsekwencji podejmowanie działań z tej właśnie perspektywy” (Z. B. Gaś, 2001, s. 47). W polskich szkołach tak scharakteryzowany nauczyciel to nauczyciel mianowany; nauczyciel biegły: „to synteza aktywności. Ma on z reguły przynajmniej 5-letni staż pracy. Potrafi on przejść nad pojedynczymi aspektami i spostrzegać całościowo obraz sytuacji, a w działaniu kierować się zasadami. W konkretnej sytuacji działa z perspektywy własnego doświadczenia i analizy cech sytuacji. Taki nauczyciel pojmuje wydarzenia, jako całość, albowiem spostrzega ich znaczenie w kategoriach długofalowych celów. Jego procesy refleksyjne posiadają zmagazynowaną wiedzę praktyczną dotyczącą tego, czego można się spodziewać po takiej sytuacji i jak należy modyfikować działanie w odpowiedzi na konkretne wydarzenie. Na tym etapie rozwoju zawodowego szkolenia doskonalące winny w dużej mierze wykorzystywać studium przypadków, dzięki którym nauczyciel może wykazać się swoją kompetencją i doskonalić swoje braki” (Z. B. Gaś, 2001, s. 47). W polskich realiach „nauczyciel biegły” to nauczyciel dyplomowany; nauczyciel ekspert: osoba z

„potężnym bagażem doświadczeń. W działaniu polega on przede wszystkim na intuicyjnym rozumieniu sytuacji, dzięki czemu skupia się na centralnej istocie problemu, bez niepotrzebnego rozważania wielkiej ilości bezowocnych alternatywnych diagnoz i potencjalnych rozwiązań. Jest bardzo sprawny i skuteczny w diagnozowaniu sytuacji i podejmowaniu odpowiednich zachowań, albowiem działa z perspektywy dogłębnego, całościowego zrozumienia sytuacji. W jego przypadku praktyczna wiedza jednostkowa ulega nieustannemu odświeżaniu w drodze napotykanym niepowtarzalnym zdarzeń, zaś jego przekonania i założenia są weryfikowane w obliczu zmieniającego się kontekstu. Droga do dalszego rozwoju eksperta jest systematyczna dokumentacja jego działań, które obrazuje powodzenie i niepowodzenie dokonań. Ta dokumentacja stwarza szansę na usprawnienie refleksji, a tym samym na dalsze doskonalenie zawodowe” (Z. B. Gaś, 2001, s. 47-48). Nauczyciel ekspert to w szkole polskiej nauczyciel dyplomowany. Podsumowując model rozwoju profesjonalnego J. Butlera (1995) należy powtórzyć za Z. B. Gaś (2001), że zakłada on, iż „człowiek żyje w dwóch płaszczyznach i rzeczywistościach świata: w planie jednostkowym (z jego praktyczną wiedzą i percepcją świata) i w kontekście społecznym (tj. zewnętrznej płaszczyźnie działań, reakcji, konsekwencji, ludzi, teorii, kontekstów itp.). W konsekwencji branie odpowiedzialności za własne życie zawodowe oznacza branie odpowiedzialności za swoje myśli i przekonania, natomiast rozwój i doskonalenie w zawodzie to dokonywanie zmian i korygowanie myślenia, za którymi idzie zmiana jakości działań profesjonalnych” (s. 50).

- model rozwoju profesjonalnego nauczyciela (R. Harre, 1983): opisany w literaturze polskiej przez Z. B. Gaś (2001) obejmuje dwa elementy: umiejętność działania: umiejętności z zakresu realizowanych zadań zawodowych; umiejętność bycia: gromadzenie wiedzy i doskonalenie umiejętności kierowania emocjami oraz rozwojem jednostki. Klamrą spinającą wymienione powyżej elementy jest mechanizm samorozwoju rozumiany jako „przyjmowanie odpowiedzialności za aktywne zmienianie swoich postaw, motywacji i działań” (Z. B. Gaś, 2001, s. 39). R. Harre (1983) podzielił model rozwoju osobowego i profesjonalnego na cztery etapy: I – konwencjonalizacja: „istotą jest przechodzenie od uczenia się na temat zawodu nauczyciela do stawania się nauczycielem” (Z. B. Gaś, 2001, s. 40). Nauczyciel jest pod wpływem stałego monitoringu oraz zewnętrznych autorytetów. Przede

wszystkim wykorzystuje nawyki i procedury nabyte w trakcie wcześniejszej nauki. Ten etap można porównać do odbywania stażu i drogi do uzyskania stopnia zawodowego nauczyciela stażysty. II – przyswajanie: uczenie się zawodu występuje w postaci treningu. Miejsce zewnętrznych autorytetów stopniowo zajmuje zinternalizowanie zasad pracy w zawodzie. W dalszym ciągu praca nauczyciela jest monitorowana, jednak ma ona charakter pośredni. U nauczyciela rozwija się poczucie tożsamości i identyfikacja z zawodem. Etap przyswajania może być porównany do uzyskania stopnia nauczyciela kontraktowego. III – transformacja: tu nauczyciel prowadzi doświadczenie związane z warsztatem pracy, umacnia się w przekonaniu o ich wartości. Działania nauczyciela są kontrolowane, ale odbywa się to w formie „kontroli koleżeńskiej”. Ten etap można porównać z uzyskaniem przez nauczyciela stopnia zawodowego nauczyciela mianowanego i dyplomowanego. IV – uzewnętrznienie: nauczyciel staje się w swym działaniu zawodowym sam dla siebie autorytetem. Ważna pozostaje opinia innych o jego pracy, jednak ma przekonanie, że nauczanie jest sztuką. Etap uzewnętrzniania może być porównany z uzyskaniem stopnia zawodowego profesora oświaty.

- model rozwoju profesjonalnego nauczyciela: „cykle wiekowe” P. Sikes, L. Measor, P. Woods (2001). W polskiej literaturze opisał go S. Dylak (2005). Kolejność: faza I: wiek 21 – 28 lat – „są to generalne lata próby – w zakresie technik nauczania oraz budowania stosunków z uczniami. Jest to także okres nabywania biegłości w zakresie znajomości nauczanego przedmiotu. Okres ten charakteryzuje się obawą o dyscyplinę w klasie oraz stawianie czoła ocenom uczniowskim. W tym czasie także opanowują żargon nauczycielski oraz podstawy mikropolityki” (S. Dylak, 2005, s. 565) (w Polsce okres stażu); faza II: wiek 28 – 33 lat – „okres przejściowy – ci, którzy pozostają w zawodzie, traktują go już bardzo serio. Kurczą się, bowiem możliwości przekwalifikowania zawodowego. Nauczyciele w tym wieku są bardziej pewni siebie, bardziej zrelaksowani w klasie. Jest to grupa innowacyjna z jednej strony, ale z drugiej – jest to wiek rozwiewania się iluzji związanych z tym zawodem. Jest to też czas uświadamiania sobie większej różnicy między sobą i swoimi zainteresowaniami a uczniami i ich zainteresowaniami. Może wówczas wzrastać zainteresowanie samą pedagogiką niż przedmiotem nauczania” (s.565) (w Polsce okres pracy na stanowisku nauczyciela kontraktowego); faza III: wiek 30 – 40 lat – okres szukania dodatkowej pracy (w Polsce okres pracy

na stanowisku nauczyciela mianowanego); faza IV: wiek 40 – 55 lat – okres, gdy nauczyciele poza pracą dydaktyczno-wychowawczą pełnią funkcje administracyjne i przejmują opiekę nad „młodymi nauczycielami” (w Polsce okres pracy na stanowisku nauczyciela dyplomowanego); faza V: wiek 50 – 55 lat i więcej – następuje spadek entuzjazmu w wykonywaniu zawodu, ale nauczyciele dalej chętnie pracują i zostają „po godzinach” (brak odniesień do awansu zawodowego nauczyciela w Polsce).

- nauczyciel dojrzały profesjonalista: według C. Rogersa (1983; 1983a) z wykorzystaniem metody „podejścia skoncentrowanego na uczniu” możemy określić, jako nauczyciela, który wie, że „człowiek ma w sobie ogromne bogactwo, dzięki któremu może sam siebie zrozumieć, może zmieniać koncepcję samego siebie oraz podstawowe nastawienia i świadome zachowania; to bogactwo może być wykorzystane, jeżeli wprowadzimy określony klimat ułatwiający tworzenie się pozytywnych postaw psychologicznych (...). Proces uczenia się jest naturalną funkcją i częścią wyrażanej przez jednostkę tendencji, do samoaktualizacji. W środowisku, które ułatwia samoaktualizację, proces uczenia jawi się jako część dążenia uczącego się do maksymalizacji potencjału i wysiłków w kierunku zdobywania rozwojowych doświadczeń” (1983a, s. 115). Taki nauczyciel towarzyszy uczącym się sam ucząc się także od nich.
- nauczyciel kontraktowy ubiegający się o awans na stopień nauczyciela mianowanego: na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 1 grudnia 2004 r. ze zmianami z 14 listopada 2007 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli kontraktowych obejmuje § 7: „1. Nauczyciel kontraktowy ubiegający się o awans na stopień nauczyciela mianowanego w okresie odbywania stażu powinien w szczególności: 1) uczestniczyć w pracach organów szkoły związanych z realizacją zadań dydaktycznych, wychowawczych, opiekuńczych lub innych wynikających ze statutu szkoły oraz potrzeb szkoły i środowiska lokalnego; 2) pogłębiać wiedzę i umiejętności zawodowe, samodzielnie lub przez udział w różnych formach kształcenia ustawicznego; 3) poznawać przepisy dotyczące systemu oświaty, a w przypadku nauczycieli, o których mowa w art. 1 ust. 1 pkt 2 i ust. 1a Karty /nauczyciela – przepisy dotyczące pomocy społecznej lub postępowania w sprawach nieletnich, w zakresie funkcjonowania szkoły – z uwzględnieniem specyfiki typu i rodzaju szkoły, w której odbywa staż. 2. Wymagania niezbędne do uzyskania stopnia nauczyciela mianowanego obejmują: 1)

umiejętność organizacji i doskonalenia warsztatu pracy, dokonywania ewaluacji własnych działań, a także oceniania ich skuteczności i dokonywania zmian w tych działaniach; w przypadku nauczycieli, o których mowa w art.1 ust. 1a Karty Nauczyciela – umiejętność samodzielnego opracowania indywidualnych planów pracy z dzieckiem i prowadzenia karty pobytu dziecka oraz aktywnego działania w zespole do spraw okresowej oceny sytuacji wychowanków; 2) umiejętność uwzględnienia w pracy potrzeb rozwojowych uczniów, problematyki środowiska lokalnego oraz współczesnych problemów społecznych i cywilizacyjnych; 3) umiejętność wykorzystania w pracy technologii informacyjnej i komunikacyjnej; 4) umiejętność zastosowania wiedzy z zakresu psychologii, pedagogiki i dydaktyki oraz ogólnych zagadnień z zakresu oświaty, pomocy społecznej lub postępowania w sprawach nieletnich, w rozwiązywaniu problemów związanych z zakresem realizowanych przez nauczycieli zadań; 5) umiejętność posługiwania się przepisami dotyczącymi systemu oświaty, pomocy społecznej lub postępowania w sprawach nieletnich, w zakresie funkcjonowania szkoły, w której nauczyciel odbywał staż.” Warunkiem nadania stopnia awansu zawodowego jest: odbycie stażu zakończonego pozytywną oceną dorobku zawodowego (staż mogą odbywać nauczyciele pracujący, co najmniej ½ obowiązkowego wymiaru godzin i zatrudnieni m.in. w szkołach i placówkach, o których mowa w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty; jeżeli nauczyciel jest zatrudniony w kilku szkołach, i w żadnej z tych szkół nie jest zatrudniony w wymiarze, co najmniej ½ obowiązkowego wymiaru zajęć, łącznie jednak wymiar zajęć stanowi, co najmniej ½ obowiązkowego wymiaru zajęć dla danego stanowiska, organ sprawujący nadzór pedagogiczny wyznacza dyrektora szkoły, który wykonuje czynności związane z odbywaniem stażu przez nauczyciela); posiadanie kwalifikacji zawodowych do prowadzonych w okresie stażu zajęć (zgodnie z art. 10 ust. 10 ustawy – Karta Nauczyciela do nauczycieli zatrudnionych bez wymaganych kwalifikacji nie stosuje się przepisów dotyczących awansu zawodowego); zdanie egzaminu przed komisją egzaminacyjną. Nauczyciel kontraktowy może rozpocząć staż na stopień nauczyciela mianowanego po przepracowaniu w szkole co najmniej dwóch lat od dnia nadania poprzedniego stopnia awansu zawodowego (KN art. 9d ust. 4). Staż rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego, nie później jednak niż w ciągu 14 dni, lecz w tym przypadku nauczyciel kontraktowy musi skierować wniosek do dyrektora szkoły (KN art.

9d ust.1) . Gdy stosunek pracy został nawiązany po tym terminie, nauczyciel może rozpocząć staż dopiero w nowym roku szkolnym. Staż trwa 2 lata i 9 miesięcy (KN art. 9c ust.1 pkt. 2). W przypadku tego stopnia zawodowego także zostaje przydzielony nauczycielowi opiekun stażu (KN art. 9c ust. 4) . Opiekunem stażu może zostać nauczyciel mianowany lub dyplomowany. W przedszkolach publicznych, szkołach i placówkach prowadzonych przez osoby fizyczne oraz osoby prawne niebędące jednostkami samorządu terytorialnego, przedszkolach niepublicznych, niepublicznych zakładach kształcenia i placówkach doskonalenia nauczycieli, placówkach oraz szkołach niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych, opiekunem stażu może być również nauczyciel zajmujący stanowisko kierownicze. W rodzinnej placówce opiekuńczo-wychowawczej opiekunem może być również nauczyciel mianowany lub dyplomowany zatrudniony w publicznym ośrodku adopcyjno-opiekuńczym, wskazany przez organ nadzoru w porozumieniu z organem prowadzącym. (KN art. 9c ust. 4). Podobnie jak w przypadku nauczyciela stażysty, nauczyciel kontraktowy również musi napisać plan rozwoju zawodowego, którego projekt przedkłada dyrektorowi szkoły wraz z wnioskiem o rozpoczęcie stażu. Plan ten powinien uwzględniać specyfikę i potrzeby szkoły, zadania przeznaczone do realizacji na tym etapie zgodnie z rozporządzeniem o awansie zawodowym: uczestnictwo w pracach organów szkoły związane z realizacją zadań edukacyjnych, wychowawczych i opiekuńczych lub innych wynikających ze statutu oraz potrzeb szkoły; pogłębianie swojej wiedzy i umiejętności zawodowych metodą samokształcenia lub poprzez udział w różnych formach doskonalenia zawodowego; poznanie przepisów dotyczących systemu oświaty z uwzględnieniem specyfiki i rodzaju szkoły, w której nauczyciel odbywał staż. Przy pisaniu planu należy brać pod uwagę dotychczasową wiedzę, umiejętności i doświadczenie. Tak przygotowany plan musi zostać zatwierdzony przez dyrektora placówki (KN art. 9c ust. 3). Ma on na to 30 dni od dnia rozpoczęcia zajęć. Jeżeli dyrektor uzna plan za niepełny lub uzna, że powinien zostać poprawiony, zwraca go nauczycielowi ze wskazaniem zakresu zmian. Dokonuje tego w formie pisemnej (rozp. § 3 ust. 3). Po zakończeniu stażu nauczyciel składa dyrektorowi szkoły sprawozdanie z realizacji planu rozwoju zawodowego (KN ar. 9c ust. 3). Dyrektor w ciągu 21 dni od dnia złożenia tego sprawozdania ocenia dorobek zawodowy nauczyciela . Swoją ocenę przedstawia również opiekun stażu oraz rada rodziców.

Opiekun stażu ma 14 dni na przedstawienie projektu oceny dorobku zawodowego nauczyciela (rozp. § 5). Rada rodziców również ma 14 dni na przedstawienie swojej opinii, jednak jej brak nie powoduje wstrzymania procesu oceny nauczyciela (KN art. 9c ust. 7). Nauczyciel musi pamiętać o kryteriach oceny dokonywanej przez rodziców, bowiem biorą oni pod uwagę przestrzeganie prawa wewnątrzszkolnego (zarządzeń, regulaminów), zdyscyplinowanie pracy nauczyciela (efektywność wykorzystania czasu pracy własnej i uczniów). Istotnym czynnikiem brany pod uwagę w momencie oceniania będzie również, a może przede wszystkim umiejętność porozumiewania się z uczniem, rodzicami i innymi dorosłymi osobami. Ocenie podlegać będą także zdolności organizacyjne nauczyciela, skuteczność rozwiązywania problemów klasowych ucznia, bezpieczny rozwój dziecka w szkole. Przedmiotem oceny będzie także współpraca z rodzicami przy rozwiązywaniu problemów indywidualnych i klasowych oraz aktywność nauczyciela w organizowaniu życia szkoły i środowiska. Ocena dorobku zawodowego dokonywana jest na piśmie i zawiera uzasadnienie, a także informacje o możliwości wniesienia odwołania (KN art. 9c ust. 8) . W każdym przypadku od oceny dorobku, nauczycielowi służy, w ciągu 14 dni od jej otrzymania, odwołanie od organu sprawującego nadzór pedagogiczny jest ostateczna (KN art. 9c ust 9) . W sytuacji niedotrzymania terminu rozpatrzenia odwołania nauczyciel jest dopuszczony do postępowania egzaminacyjnego (KN art. 9c ust. 10). W przypadku gdy praca nauczyciela zostanie oceniona negatywnie – może on starać się o ponowną ocenę dorobku po odbyciu jednego dodatkowego stażu w wymiarze 9 miesięcy. Może to zrobić na swój wniosek i za zgodą dyrektora szkoły (KN art. 9c ust. 11). Dodatkowy staż rozpocząć można wraz z początkiem roku szkolnego (KN art. 9d ust. 3).W przypadku uzyskania pozytywnej oceny nauczyciel kontraktowy składa wniosek o podjęcie postępowania egzaminacyjnego. Musi tego dokonać w roku uzyskania pozytywnej oceny dorobku zawodowego za okres stażu. Jednak jeżeli nie dotrzyma tego terminu, obowiązany jest do ponownego odbycia stażu w pełnym wymiarze (KN art. 9d ust. 7). Wniosek zostaje skierowany do organu prowadzącego szkołę. Podobnie jak nauczyciel stażysta tak i nauczyciel kontraktowy przygotowuje plan rozwoju zawodowego. Zazwyczaj porządkuje go wytycznymi zawartymi w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 1 grudnia 200 roku ze zmianami z 14 listopada 2007 r.: obszar organizacyjny (procedura awansu); obszar

dydaktyczny (doskonalenie warsztatu pracy); obszar wychowawczy (działalność opiekuńczo – wychowawcza); obszar osobisty (rozwój zawodowy). Podstawą uzyskania stopnia zawodowego nauczyciela mianowanego jest zdanie egzaminu przed komisją egzaminacyjną. Przystępujący do egzaminu nauczyciel powinien przygotować teczkę z dokumentami. Zawartość teki powinna być zgodna z zestawem oczekiwań wobec nauczyciela kontraktowego ubiegającego się o stopień awansu zawodowego nauczyciela, który zapisany jest w rozporządzeniu MEN z dnia 1 grudnia 2004 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli (Dz. U. z dnia 8 grudnia 2004 r.). W § 7 ust. 2 czytamy, że wymagania niezbędne do uzyskania stopnia nauczyciela mianowanego obejmują: umiejętność organizacji i doskonalenia własnego warsztatu pracy, analizowania i dokumentowania własnych działań, a także oceniania skuteczności i dokonywania stosownych korekt w tym działaniu; w przypadku nauczyciela, o którym mowa w art. 1 ust. 1 pkt 3 Karty Nauczyciela, wykazywanie umiejętności samodzielnego opracowania indywidualnych planów pracy z dzieckiem i prowadzenia karty pobytu dziecka w szkole oraz aktywnego działania w zespole do spraw okresowej oceny sytuacji wychowanków; umiejętność uwzględniania w swojej pracy problematyki środowiska lokalnego oraz współczesnych problemów społecznych i cywilizacyjnych; uczestnictwo w realizacji zadań ogólnoszkolnych, edukacyjnych, wychowawczych i opiekuńczych lub innych wynikających ze statutu oraz specyfiki typu i rodzaju szkoły; umiejętność wykorzystania w swojej pracy technologii komputerowej i informacyjnej, znajomość zagadnień z psychologii, pedagogiki i dydaktyki oraz ogólnych problemów oświatowych, pomocy społecznej lub postępowania w sprawach nieletnich, w zakresie specyfiki zadań realizowanych przez nauczyciela. Oznacza to, że w sześciu częściach powinniśmy zgromadzić „dowody” podejmowania działalności w każdym z tych obszarów. Poprzedzić je powinny jeszcze dokumenty, których wymóg dostarczenia definiuje § 9: dokumenty potwierdzające posiadanie kwalifikacji zawodowych lub poświadczane kopie tych dokumentów, a przypadku nauczyciela kontraktowego i mianowanego – akt nadania stopnia awansu zawodowego; zaświadczenie dyrektora szkoły o wymiarze zatrudnienia nauczyciela oraz zajmowanym przez niego stanowisku w okresie odbywania stażu; zatwierdzony plan rozwoju zawodowego oraz sprawozdanie z jego realizacji; ocenę dorobku zawodowego za okres stażu. Nowelizacja omawianego rozporządzenia z dnia 24 maja 2007 roku

zwalnia nauczyciela kontraktowego z dostarczenia komisji dokumentów wymienionych w § 5. Wystarczy jednoznaczny opis przedstawionych wyżej kwestii w planie rozwoju, a następnie w sprawozdaniu. Akt wprowadzający tę zmianę mówi jednak, że przypadki już rozpoczętego postępowania powinny być rozpatrywane zgodnie z nowymi wymogami, a więc nie oczekuje „dowodów”, ale opisów zawartych w planie i sprawozdaniu. Warto przed rozpoczęciem przygotowań do egzaminu dowiedzieć się, jak to jest w przypadku komisji lokalnej. Organizatorem egzaminu jest organ prowadzący szkołę, jednym zaś z uczestników jest przedstawiciel dyrekcji. Staż na nauczyciela mianowanego można rozpocząć dopiero po przepracowaniu 3 lat na stanowisku nauczyciela kontraktowego.

- nauczyciel mianowany ubiegający się o awans na stopień nauczyciela dyplomowanego: na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 1 grudnia 2004 r. ze zmianami z 14 listopada 2007 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli obejmuje § 8: „1. Nauczyciel mianowany ubiegający się o awans na stopień nauczyciela dyplomowanego w okresie odbywania stażu powinien w szczególności: 2) podejmować działania mające na celu doskonalenie warsztatu i metod pracy, w tym doskonalenie umiejętności stosowania technologii informacyjnej i komunikacyjnej; 3) realizować zadania służące podniesieniu, jakości pracy szkoły; 4) pogłębiać wiedzę i umiejętności służące własnemu rozwojowi oraz podniesieniu, jakości pracy szkoły, samodzielnie lub przez udział w różnych formach kształcenia ustawicznego – z uwzględnieniem specyfiki, typu i rodzaju szkoły, w której odbywa staż.2. Wymagania niezbędne do uzyskania stopnia nauczyciela dyplomowanego obejmują: 1) uzyskanie pozytywnych efektów w pracy dydaktycznej, wychowawczej lub opiekuńczej na skutek wdrożenia działań mających na celu doskonalenie pracy własnej i podniesienie, jakości pracy szkoły, a w przypadku nauczycieli, o których mowa w art. 9e ust. 1-3 Karty Nauczyciela – uzyskanie pozytywnych efektów w zakresie realizacji zadań odpowiednio na rzecz oświaty, pomocy społecznej lub postępowania w sprawach nieletnich, w związku z zajmowanym stanowiskiem lub pełnioną funkcją; 2) wykorzystywanie w pracy technologii informacyjnej i komunikacyjnej; 3) umiejętność dzielenia się wiedzą i doświadczeniem z innymi nauczycielami, w tym przez prowadzenie otwartych zajęć, w szczególności dla nauczycieli stażystów i

nauczycieli kontraktowych, prowadzenie zajęć dla nauczycieli w ramach wewnątrzszkolnego doskonalenia zawodowego lub innych zajęć; 4) realizację, co najmniej trzech następujących zadań: opracowanie i wdrożenie programu działań edukacyjnych, wychowawczych, opiekuńczych lub innych związanych odpowiednio z oświatą, pomocą społeczną lub postępowaniem w sprawach nieletnich; wykonywanie zadań doradcy metodycznego, egzaminatora okręgowej komisji egzaminacyjnej, eksperta komisji kwalifikacyjnej lub egzaminacyjnej dla nauczycieli ubiegających się o awans zawodowy, rzeczoznawcy do spraw programów nauczania, programów wychowania przedszkolnego, podręczników lub środków dydaktycznych, a w przypadku nauczycieli szkół artystycznych – także konsultanta współpracującego z Centrum Edukacji Artystycznej; poszerzenie zakresu działań szkoły, w szczególności dotyczących zadań dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych; uzyskanie umiejętności posługiwania się językiem obcym na poziomie zaawansowanym, a w przypadku nauczycieli języków obcych – uzyskanie umiejętności posługiwania się drugim językiem obcym na poziomie zaawansowanym; wykonywanie zadań na rzecz oświaty, pomocy społecznej lub postępowania w prawach nieletnich we współpracy z innymi osobami lub innymi podmiotami; uzyskanie innych znaczących osiągnięć w pracy zawodowej; 5) umiejętność rozpoznawania i rozwiązywania problemów edukacyjnych, wychowawczych lub innych, z uwzględnieniem specyfiki typu i rodzaju szkoły, w której nauczyciel jest zatrudniony.” Obszary opisu w planie to: obszar organizacyjny (procedura awansu zawodowego); obszar dydaktyczny (doskonalenie warsztatu pracy); obszar osobisty (własny rozwój zawodowy). Podobnie jak przy awansie zawodowym na nauczyciela mianowanego konieczne jest przygotowanie dokumentacji w postaci teczki dokumentów. Powinna ona zawierać potwierdzenie działań ujętych w § 8 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 1 grudnia 2007 r. ze zmianami z 14 listopada 2007 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli. Dokumentacja winna być odzwierciedleniem nabytych przez nauczyciela kwalifikacji obligatoryjnych i fakultatywnych. Do kwalifikacji obligatoryjnych należy: opracowanie i wdrażanie przedsięwzięć oraz programów na rzecz doskonalenia swojej pracy i podwyższania, jakości pracy szkoły, w tym wykorzystywanie i doskonalenie umiejętności stosowania technologii komputerowej i informacyjnej; umiejętności dzielenia się swoją wiedzą i

doświadczeniem z innymi pracownikami szkoły. Do kwalifikacji fakultatywnych należą: opracowanie i wdrożenie programu dotyczącego działań edukacyjnych, wychowawczych, opiekuńczych lub innych związanych z oświatą; opracowanie, co najmniej dwóch publikacji, referatów lub innych materiałów związanych z wykonywaną pracą; prowadzenie otwartych zajęć, w szczególności dla nauczycieli kontraktowych i stażystów lub podejmowanie zadań związanych z wewnątrzszkolnym doskonaleniem; aktywna i systematyczna współpraca ze strukturami samorządowymi lub innymi organizacjami działającymi na rzecz edukacji; wykonywanie zadań egzaminatora okręgowej komisji egzaminacyjnej, eksperta komisji kwalifikacyjnej lub egzaminacyjnej dla nauczycieli ubiegających się o awans zawodowy, rzeczoznawcy do spraw programów nauczania, podręczników, środków dydaktycznych; pełnienie funkcji doradcy metodycznego lub uzyskanie kwalifikacji edukatora; uzyskanie dodatkowych kwalifikacji zawodowych umożliwiających poszerzenie zakresu działań edukacyjnych, wychowawczych, opiekuńczych lub innych związanych z zadaniami szkoły; wykonywanie samodzielnie lub we współpracy z zespołem innych zadań na rzecz edukacji lub uzyskanie znaczących osiągnięć w pracy zawodowej. Zatem przedmiotem (w założeniu MENiS) oceny nauczycieli ubiegających się o kolejny stopień awansu zawodowego jest zawsze zgodność dorobku z wymaganiami formalno-prawnymi określonymi w rozporządzeniu. Ministerstwo Edukacji Narodowej przyjęło w swych dokumentach, iż nauczyciel mianowany ubiegający się o stopień nauczyciela dyplomowanego jest mistrzem w zawodzie. Biegle rozwiązuje problemy, wspiera innych nauczycieli, a podejmowane działania przyczyniają się do podnoszenia, jakości pracy szkoły. Komisja analizuje dorobek na podstawie przedłożonej dokumentacji pod kątem spełnienia wymagań oraz przeprowadza rozmowę, podczas której nauczyciel odpowiada na pytania komisji z zakresu wpływu podejmowanych działań i zadań w okresie stażu na podniesienie, jakości pracy szkoły. Staż na nauczyciela dyplomowanego można rozpocząć dopiero po przepracowaniu 4 lat na stanowisku nauczyciela mianowanego.

- nauczyciel stażysta ubiegający się o awans na stopień nauczyciela kontraktowego: aktualnie obowiązuje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2013 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli (Dz. U. poz. 393), które weszło w życie 27 marca 2013 r. Przeszło obowiązywać Rozporządzenie z 1 grudnia 2004 roku ze zmianami z 14.11.2007 r.

W cytowanym dokumencie uległ zmianie tylko katalog osób, które podlegają awansowi zawodowemu. Zostały wykreślone osoby, pracujące w publicznych placówkach opiekuńczo-wychowawczych i ośrodkach adopcyjno-opiekuńczych. Pozostałe treści są bez zmian. Nauczyciel stażysta ubiegający się o awans na stopień nauczyciela kontraktowego w okresie odbywania stażu trwającego 1 rok i 9 miesięcy powinien w szczególności: „ 1) poznawać organizację, zadania i zasady funkcjonowania szkoły, w tym: a) przepisy związane z funkcjonowaniem szkoły; b) sposób prowadzenia dokumentacji obowiązującej w szkole; c) przepisy dotyczące zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków nauki i pracy; 2) uczestniczyć, jako obserwator w zajęciach prowadzonych przez opiekuna stażu lub innych nauczycieli, w wymiarze, co najmniej jednej godziny zajęć w miesiącu, oraz omawiać z prowadzącym obserwowane zajęcia; 3) prowadzić zajęcia z uczniami, w obecności opiekuna stażu lub dyrektora, w wymiarze, co najmniej jednej godziny zajęć w miesiącu, oraz omawiać je z osobą, w obecności, której zajęcia zostały przeprowadzone; 4) uczestniczyć w wewnątrzszkolnych formach doskonalenia zawodowego nauczycieli.

2. Wymagania niezbędne do uzyskania stopnia nauczyciela kontraktowego obejmują: 1) znajomość organizacji, zadań i zasad funkcjonowania szkoły, w której nauczyciel odbywa staż; 2) umiejętność prowadzenia zajęć w sposób zapewniający właściwą realizację statutowych zadań szkoły, w której nauczyciel odbywa staż; 3) znajomość środowiska uczniów, ich problemów oraz umiejętność współpracy ze środowiskiem uczniów; 4) umiejętność omawiania prowadzonych zajęć.”(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2013 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli, (Dz. U. poz. 393).

Warunkiem nadania stopnia awansu zawodowego jest: odbycie stażu zakończonego pozytywną oceną dorobku zawodowego (staż mogą odbywać nauczyciele pracujący co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć m.in. w szkołach i placówkach, o których mowa w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty; jeżeli nauczyciel jest zatrudniony w kilku szkołach, i w żadnej z tych szkół nie jest zatrudniony w wymiarze co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć, łącznie jednak wymiar zajęć stanowi co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć dla danego stanowiska, organ sprawujący nadzór pedagogiczny wyznacza dyrektora szkoły, który wykonuje czynności związane z odbywaniem stażu przez nauczyciela); posiadanie kwalifikacji zawodowych do prowadzonych

w okresie stażu zajęć (zgodnie z art. 10 ust.10 ustawy – Karty Nauczyciela do nauczycieli zatrudnionych bez wymaganych kwalifikacji nie stosuje się przepisów dotyczących awansu zawodowego); zdanie egzaminu przeprowadzonego przez komisję egzaminacyjną (w skład której wchodzi przedstawiciel organu sprawującego nadzór pedagogiczny, przedstawiciel organu prowadzącego szkołę ekspert z listy ekspertów ustalonej przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania a także dyrektor lub wicedyrektor szkoły oraz opiekun stażu (art. 9b ust. 1 pkt 1 i art. 9g ust. 1 Karty Nauczyciela w brzmieniu od 1 września 2018 r.).. Działania związane z realizacją wymagań awansu zawodowego nauczyciel winien zaplanować i udokumentować. Zazwyczaj ujmuje się je w postaci tabeli, która składa się z czterech obszarów rozwoju zawodowego: obszar organizacyjny; obszar dydaktyczny; obszar wychowawczy; obszar osobisty. W celu ukończenia stażu nauczyciel powinien w terminie 30 dni od dnia zakończenia stażu złożyć dyrektorowi placówki sprawozdanie z realizacji planu rozwoju zawodowego. Następnie dyrektor zapoznając się ze sprawozdaniem oraz projektem oceny opracowanym przez opiekuna stażu, a także zasięgnięciem opinii rady rodziców dokonuje pisemnej oceny stażu nauczyciela. Obowiązek ten nakłada na dyrektora przepis art. 9c ust. 6 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r., Nr 97, poz. 674) W zamyśle ustawodawcy ocena dorobku zawodowego nauczyciela winna być, dla komisji egzaminacyjnej lub kwalifikacyjnej cennym źródłem wiedzy zarówno o samym nauczycielu, jak i działaniami podejmowanymi przez niego w związku z powinnościami, o których stanowią przepisy §§ 6, 7, 8 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 1 grudnia 2004 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli (Dz. U. Nr 260, poz. 2593). Ocena dorobku zawodowego nauczyciela ma charakter opisowy i kończy się stwierdzeniem uogólniającym: pozytywna, bądź negatywna. Winna ona zgodnie z przepisami zawierać uzasadnienie oraz pouczenie o możliwości wniesienia odwołania. W treści oceny powinny znaleźć się również inne informacje o nauczycielu, które będą mogły stanowić dla komisji źródło informacji o nauczycielu i jego pracy, a jednocześnie ich wykorzystanie będzie miało istotne znaczenie w kontekście spełnienia przez nauczyciela wymagań niezbędnych do uzyskania kolejnego stopnia awansu zawodowego. Nawiązując do powyższego dyrektor szkoły (placówki) dokonując oceny dorobku

zawodowego nauczyciela powinien ze szczególną starannością odnieść się do spełnienia przez nauczyciela, w okresie stażu wymagań określonych we wspomnianych wyżej przepisach §§ 6, 7, bądź 8, w zależności od tego, o jaki stopień awansu zawodowego nauczyciel się ubiega. Jeżeli bowiem uzasadnienie oceny potraktuje zdawkowo, pomijając lub nie zawierając w jego treści pewnych interesujących dla komisji informacji, będzie zmuszony do udzielenia komisji stosownych wyjaśnień w zakresie np.: sposobu realizacji przez nauczyciela konkretnych zaplanowanych przez niego zadań, bądź też określenia podjętych przez nauczyciela przedsięwzięć i ich wpływu, na jakość pracy szkoły (placówki). Innymi słowy, dyrektor, który nie dokona dokładnego i szczegółowego uzasadnienia ustalonej oceny dorobku zawodowego nauczyciela będzie zmuszony do przekazania komisji, informacji uzasadniających ustalenie, w przypadku konkretnego nauczyciela, pozytywnej oceny dorobku zawodowego. Lakoniczne ujęcie uzasadnienia oceny dorobku zawodowego może oznaczać również, iż dyrektor szkoły (placówki) nie zbierał na bieżąco w trakcie odbywania przez nauczyciela stażu informacji o realizowaniu przezeń przyjętego planu rozwoju zawodowego oraz o efektach przeprowadzonych przez nauczyciela działań i ich wpływie, na jakość pracy szkoły (placówki), bądź też nie zapoznał się w stopniu wystarczającym z treścią przedstawionego przez nauczyciela sprawozdania. Staż na nauczyciela mianowanego można rozpocząć dopiero po przepracowaniu 3 lat na stanowisku nauczyciela kontraktowego.

- nowe wyzwania w zakresie doskonalenia zawodowego nauczyciela: Współczesne badania prowadzone na świecie wskazują, iż doskonalenie zawodowe nauczycieli powinno ulec zmianie. Piszą na ten temat między innymi T.J. Kane i D.O. Staiger (2010, 2012). Przygotowali oni raport, w którym przytaczają badania nad efektywnością uczenia się, które stawiają przed nauczycielami nowe wyzwania w zakresie doskonalenia zawodowego. Zaliczają do nich: konieczność uczestniczenia przez nauczycieli w dłuższych i obszerniejszych cyklach edukacyjnych. Zalecają odbywanie studiów podyplomowych lub cyklu warsztatów zintegrowanych wewnętrznie i odpowiadających zapotrzebowaniu lokalnemu. Jako mało użyteczne wskazują krótkie formy kształcenia jak warsztaty kursy; należy uczyć nauczycieli nowego podejścia nauczania i uczenia się. Potrzebne są działania praktyczne, przerabiane pod okiem tutora, aż do nabycia wprawy. Autorzy zalecają 20 krotne powtórzenia, ale w kontekście specyfiki pracy indywidualnego nauczyciela i "terenu

oddziaływać”. Porównują to do nauki jazdy na rowerze twierdząc, że sama nauka jazdy jest niczym wobec dobrej jazdy potem”; uczenie się przez nauczyciela, powinno być wspierane przez środowisko. Około 10% badanych jest w stanie pracować bez wsparcia, natomiast pozostała część go potrzebuje. Nowe metody nauczania powinny być trenowane przez okres od 50 - do 80 godzin. Badania J. Killion, C. Harrison, Ch. Bryan, H. Clifton (2013) dowodzą, że nauczyciel powinien około 4 godziny tygodniowo przeznaczyć na spotkania z tutorem. Godziny te powinny być dopisane do pensum nauczyciela, a sam nauczyciel powinien mieć bon na rozwój zawodowy; doskonalenie warsztatu wymaga trafienia w najważniejszy moment, kiedy nauczyciel czuje potrzebę uczenia się (wewnątrz i zewnątrz); w doskonaleniu zawodowym nauczyciela powinni uczestniczyć trenerzy / mentorzy, którzy okazują się być bardzo skuteczni w pomaganiu nauczycielom we wdrożeniu nowych umiejętności. W coachingu, nauczyciele pracują z mistrzem przed, w trakcie i po lekcji, uzyskują informacje zwrotne na temat swojej pracy. Jednak zdaniem autorów tego typu praca powinna być poprzedzona uzyskaniem teoretycznych podstaw. Teoria powinna mieć charakter aktywny nie pasywny; rozwój zawodowy powinien obejmować wybrany obszar tematyczny, który jest wybierany przez nauczyciela. Nie może on być ogólny i zalecany dla wszystkich nauczycieli. Bowiem niezależnie od tego, czy nauczyciele pracują z trenerami lub wspierani są przez nauczycieli akademickich muszą uczyć się także sami. Sprzyjać to ma bieżącej analizie umiejętności i koncepcji pracy w celu poprawy praktyki nauczyciela i procesu współpracy z uczniem; szkoły potrzebują nauczycieli, którzy nie tylko będą realizatorami skutecznych strategii nauczania, ale również innowatorami strategii, które sprzyjają krytycznemu myśleniu. Powinna następować współpraca szkół, aby analizować wyniki i wzajemnie się wspierać. W ten sposób nauczyciele stają się dla siebie trenerami. Badania F. Newmann i G. Wehlage (1997) wskazały na wyższe osiągnięcia uczniów w szkołach z silnych społeczności zawodowych, w których zbiorowa odpowiedzialność, współpraca i kolegalność wśród nauczycieli są promowane; wydatki na rozwój zawodowy nauczycieli powinny być wspierane przez lokalne samorządy. Pozwoli w przyszłości tworzyć doskonałe szkoły promujące między innymi region, w którym chętnie osiedlać się będą rodziny z dziećmi.

- profesjonalne i tradycyjne standardy rozwoju nauczyciela: Z. B. Gaś (2001) przedstawił za L. Ingwarson (1998) charakterystykę

tradycyjnego podejścia do rozwoju profesjonalnego nauczycieli i przeciwstawił mu nowoczesne podejścia oparte na standardach profesjonalnych: „1. Organ kontrolny – w tradycyjnym systemie rozwoju profesjonalnego jest pracodawca, który ocenia zarówno aktualny poziom profesjonalizmu nauczyciela, jak też, jakość oferty szkoleniowej, które jest do niego kierowana. Natomiast w systemie opartym na standardach funkcje te przejmuje organizacja stworzona przez profesjonalistów i przez nich kierowana (np. stowarzyszenie profesjonalistów). 2. Cele – w tradycyjnym systemie rozwoju profesjonalnego cele te są krótkoterminowe i wynikają z priorytetów, jakimi doraźnie kieruje się pracodawca. Natomiast w systemie opartym na standardach cele są długoterminowe i stabilne, albowiem wynikają z jasno zdefiniowanych standardów zawodowych. 3. Skutki – w tradycyjnym systemie rozwoju profesjonalnego bezpośrednim efektem jest wdrażanie nowych przepisów i zaleceń pracodawcy, prowadzących do usprawniania funkcjonowania systemu edukacji. Natomiast w systemie opartym na standardach efektem jest globalne podnoszenie, jakości nauczania, promowanie rozwoju profesjonalnego, a także zatrzymywanie w systemie edukacji najlepszych nauczycieli przez umożliwianie im osiągnięcia kariery w zawodzie. 4. Dostawcy programów szkoleniowych – w tradycyjnym systemie rozwoju profesjonalnego głównym dostawcą programów szkoleniowych jest pracodawca, a także szkolnictwo wyższe i prywatni konsultanci. Natomiast w systemie opartym na standardach dostawcą jest stowarzyszenie zawodowe nauczycieli, uwzględniając bliską współpracę między szkolnictwem wyższym a lokalną społecznością. 5. Korzyści i przebieg kariery – w tradycyjnym systemie rozwoju profesjonalnego korzyści są niewielkie i wynikają głównie z dostosowywania się do dyrektyw pracodawcy, a etapy kariery zawodowej są słabo zaznaczone. Natomiast w systemie opartym na standardach korzyści mają charakter zarówno wewnętrzny jak i zewnętrzny, nauczyciel uzyskuje certyfikaty dokumentujące jego rozwój, w trakcie, którego stopniowo osiąga on standardy akceptowane przez specjalistów i innych nauczycieli. Etapy kariery zawodowej są, więc wyraźnie zaznaczone. 6. Wskaźniki zmian – w tradycyjnym systemie rozwoju zawodowego istnieje słaba zależność między zaleceniami i zasadami a obowiązującą praktyką zawodową. Natomiast w systemie opartym na standardach istnieją wyraźne wskaźniki rozwoju umożliwiającego pomiar i ocenę osiągnięć zawodowych. 7. Rola nauczyciela/stowarzyszenia nauczycieli – w tradycyjnym systemie

rozwoju profesjonalnego rola ta jest marginalna i najczęściej o charakterze reaktywnym. Natomiast w systemie opartym na standardach nauczyciel i stowarzyszenie nauczycieli pełnią rolę centralną, inicjującą projekty i organizującą ich realizację. 8. Finanse – w tradycyjnym systemie rozwoju profesjonalnego za finansowanie rozwoju odpowiedzialny jest pracodawca, który jest najbardziej zainteresowany doskonaleniem zawodowym nauczyciela. Natomiast w systemie opartym na standardach za finansowanie rozwoju odpowiedzialny jest sam nauczyciel, albowiem to on odnosi największe korzyści z doskonalenia osobowego i zawodowego. 9. Formy organizacyjne i rola nauczyciela – w tradycyjnym systemie rozwoju profesjonalnego szkolenia mają głównie charakter działań krótkoterminowych, a nauczyciel pełni w nich rolę słuchacza i uczestnika. Natomiast w systemie opartym na standardach szkolenia mają przede wszystkim charakter długoterminowy, bazujący na współpracy lokalnej społeczności szkolnej, stowarzyszenia nauczycieli i wyższej uczelni, a nauczyciel pełni w nich rolę współpracownika, ponoszącego odpowiedzialność za własny rozwój” (s. 37-39).

- profesor oświaty: na podstawie art. 9i ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2017 r. poz. 1189), tytuł honorowy profesora oświaty może otrzymać nauczyciel dyplomowany, który posiada, co najmniej 20-letni okres pracy w zawodzie nauczyciela, w tym, co najmniej 10-letni okres pracy, jako nauczyciel dyplomowany oraz znaczący i uznany dorobek zawodowy. Zgodnie z § 5 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 września 2008 r. w sprawie Kapituły do Spraw Profesorów Oświaty (Dz. U. Nr 163, poz. 1017) wnioski o nadanie nauczycielom tytułu honorowego profesora oświaty wraz z uzasadnieniem zawierającym opis dorobku zawodowego kandydatów składają do Kapituły organy sprawujące nadzór pedagogiczny. Kapituła do Spraw Profesorów Oświaty ocenia dorobek zawodowy kandydata, biorąc pod uwagę w szczególności (§ 6 ww. rozporządzenia):, **1) jakość** pracy prowadzonej z uczniami, w tym: a) osiągnięcia dydaktyczne lub wychowawcze w pracy z uczniami, w tym osiągnięcia w pracy z uczniami niepełnosprawnymi lub z uczniami zagrożonymi niedostosowaniem społecznym, b) wyniki uczniów nauczyciela uzyskiwane ze sprawdzianu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w szkole podstawowej, egzaminu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w gimnazjum, egzaminu maturalnego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, c) osiągnięcia

uczniów nauczyciela uzyskiwane w konkursach, turniejach i olimpiadach; 2) pozytywne oddziaływanie na nauczycieli, w tym: a) stwarzanie swoją postawą wzorca nauczyciela i wychowawcy, b) dzielenie się z innymi nauczycielami swoją wiedzą i doświadczeniem zawodowym, c) pełnienie funkcji doradczych lub eksperckich w systemie oświaty, systemie pomocy społecznej lub postępowaniach w sprawach nieletnich; 3) wysoki poziom kultury pedagogicznej kandydata, w tym: a) wybitną umiejętność prowadzenia dialogu z uczniami, rodzicami oraz nauczycielami, b) umiejętność stawiania wymagań mobilizujących uczniów do pracy nad własnym rozwojem, c) wysoki poziom kultury języka. Kapituła bierze także pod uwagę szczególne osiągnięcia kandydata związane z wykonywaniem zawodu nauczyciela, takie jak: 1) opracowanie własnego programu wychowania przedszkolnego lub programu nauczania cieszącego się uznaniem nauczycieli; 2) uznany dorobek zawodowy potwierdzony Medalem Komisji Edukacji Narodowej, nagrodami ministra, kuratora oświaty lub organów prowadzących szkoły i placówki; 3) znaczący udział w przygotowaniu zawodowym przyszłych nauczycieli; 4) publikacje dotyczące oświaty i problematyki edukacyjnej. Zgłoszenia może dokonać sam nauczyciel albo dyrektor szkoły lub placówki oświatowej, organ prowadzący szkołę lub placówkę oświatową, związki zawodowe zrzeszające nauczycieli lub inne podmioty działające na rzecz oświaty.

- rozwój zawodowy nauczyciela: propozycja autorska M. Szczepańska (2015). Poniższy model powstał w oparciu o przeprowadzone przez autorkę badania nad programem autorskim, jako elementem doskonalenia zawodowego nauczyciela w zakresie pracy opiekuńczo – wychowawczej i profilaktycznej z uczniem/wychowankiem w wieku 6 – 18 lat. W modelu za priorytetowe przyjęto konieczność stałego monitorowania rozwoju profesjonalnego nauczyciela. Za ważne podstawy konstruowania takiego podejścia uznano: stadialność rozwoju zawodowego/profesjonalnego jednostki (Z. Wiatrowski, 2005; Z. B. Gaś, 2001; S. Dylak, 2005); koncepcję strategii konstruowania własnej przyszłości, jako rozwoju osobowości na trzech poziomach: → I: motywacja, potrzeby, popędy, emocje; → II: sztuczne potrzeby, przyzwyczajenia; → III: pragnienia, dążenia, cele, plany; oraz składnik instrumentalny → I: wrodzone dyspozycje poznawcze i wykonawcze: → II: nawyki, umiejętności i schematy poznawcze; → III: prywatne teorie, zasady działania i strategie (T. Mądrzycki, 1996); fakt, iż rozwój człowieka ma strukturę fazową, na którą składają się stadium przedkonwencjonalne (wchodzenie w rolę

zawodową), stadium konwencjonalne (rozumowe opanowanie konwencji i jej uzasadnień) oraz stadium postkonwencjonalne (działania twórcze, przekraczające ustalenia roli zawodowej (R. Kwaśnica, 1995); nauczyciel powinien posiadać wszechstronne kompetencje zawodowe (W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski, 2003; T. Nowacki, 1999). Zatem model rozwoju zawodowego nauczyciela powinien obejmować: I stopień zawodowy nauczyciela: A: Cele: identyfikacja z zawodem i rolą społeczną nauczyciela – wychowawcy (adaptacja społeczno – zawodowa); przenoszenie teorii nabytej podczas studiów na realne działania zawodowe; nabywanie doświadczenia w samodzielnym funkcjonowaniu zawodowym; doskonalenie zawodowe. B: Wymagane kompetencje: kompetencje komunikacyjne (nadawanie i odbieranie komunikatów do/od w różnorodnych sytuacjach dydaktyczno – wychowawczych w szkole i poza nią); kompetencje psychologiczne – pedagogiczne (znajdowanie kontekstu teoretycznego do działań w zakresie pracy dydaktycznej i wychowawczej w nowoczesnej szkole i specyficznych warunkach (miejsce pracy); kompetencje merytoryczne (poznanie podstaw programowych nauczanego przedmiotu; umiejętność dobieranie materiałów dydaktycznych i wychowawczych (podręczniki i zeszyty ćwiczeń); prawidłowe posługiwanie się podstawowymi elementami warsztatu nauczyciela w procesie kształcenia i wychowania); kompetencje dydaktyczno – metodyczne (znajomość zasad kształcenia, metod nauczania – uczenia się, form i środków pracy dydaktyczno – wychowawczej; umiejętność stosowania i efektywnego wykorzystywania zasad kształcenia, metod nauczania – uczenia się, form i środków zgodnie z założonymi celami; umiejętność stawiania celów z uwzględnieniem specyficznych uwarunkowań (warunki podmiotowe, warunki instytucjonalne, warunki pozainstytucjonalne)); kompetencje medialne i techniczne (znajomość oraz umiejętność obsługi mass mediów oraz urządzeń informacyjnych; posiadanie wiedzy w zakresie stosowania mass mediów oraz technologii informacyjnej; umiejętność doboru mass mediów oraz technologii informacyjnej do specyfiki nauczanego przedmiotu, problemów dydaktyczno – wychowawczych oraz własnego rozwoju zawodowego); kompetencje związane z kontrolą i oceną osiągnięć uczniów oraz jakościowym pomiarem pracy szkoły (umiejętność dokonywania podstawowej ewaluacji pracy uczniów oraz własnej; umiejętność budowania podstawowych narzędzi ewaluacji zajęć oraz opracowanie, interpretacja i

wykorzystanie jej wyników; współpraca z innymi nauczycielami nad jakościowym pomiarem pracy szkoły pod kontrolą opiekuna); kompetencje dotyczące projektowania i oceny programów oraz podręczników szkolnych (opracowanie, we współpracy z opiekunem programu realizacji przedmiotu z uwzględnieniem podstawy programowej); kompetencje w dziedzinie planowania i projektowania (umiejętność tworzenia planów krótkoterminowych (lekcje, cykl lekcji) oraz długoterminowych (program nauczanego przedmiotu); umiejętność planowania swojej kariery zawodowej); kompetencje autoedukacyjne, związane z rozwojem zawodowym (samodoskonalenie zawodowe poprzez lekturę aktualnej literatury przedmiotu (psychologicznej, pedagogicznej i filozoficznej) oraz literatury zawodowej; doskonalenie wewnątrz i międzyszkolne poprzez uczestnictwo w różnego rodzaju zespołach samokształceniowych; poznanie aktualnych przepisów dotyczących awansu zawodowego nauczyciela, praw i obowiązków nauczyciela (Karta Nauczyciela). C: ·Weryfikacja i ocena kompetencji pozwalające na uzyskanie i utrzymanie I stopnia zawodowego nauczyciela: stała ocena i monitorowanie osiągnięć nauczyciela przez opiekuna (II stopień) i dyrektora placówki według planu rozwoju zawodowego; ocena efektywności pracy nauczyciela dokonywana raz na 3 lata. II stopień zawodowy nauczyciela: A: ·Cele: inicjatywa i kreatywność w podstawowych obszarach działania instytucji edukacyjnej; samodzielne funkcjonowanie zawodowe; doskonalenie zawodowe. B: Wymagane kompetencje: kompetencje merytoryczne (opanowanie i permanentne aktualizowanie wiedzy przedmiotowej oraz uzupełnianie jej o zagadnienia z innych dyscyplin naukowych; selekcjonowanie i hierarchizowanie współczesnej wiedzy oraz aktywne włączanie jej w treści prowadzonego przedmiotu; kompetencje psychologiczne – pedagogiczne (znajomość oraz umiejętność wykorzystania w codziennej pracy dydaktyczno – wychowawczej założeń i procedur uczenia – nauczania oraz wychowania, charakterystycznych dla wiodących koncepcji psychologicznych rozwoju człowieka); kompetencje diagnostyczne związane z poznawaniem uczniów i ich środowiska (umiejętność dokonywania całościowej oceny ucznia, jego osiągnięć oraz środowiska, w którym funkcjonuje; umiejętność budowania autorskich narzędzi do diagnozy i poznawania ucznia w szkole i poza nią; umiejętność analizy narzędzi diagnozujących oraz wyznaczania celów w pracy nad ich osiągnięciem); kompetencje w dziedzinie planowania i projektowania (umiejętność budowania

projektów i programów autorskich, które następnie zostaną przyjęte do realizacji w określonej placówce; umiejętność dokonywania ewaluacji programów autorskich i ich modyfikacji; kompetencje dydaktyczno – metodyczne (efektywna działalność w zakresie dydaktyczno – metodycznym polegająca na stosowaniu niekonwencjonalnych metod, form i środków w pracy z uczniami i ich rodzicami; osiąganie wysokich efektów w pracy dydaktyczno – wychowawczej); kompetencje komunikacyjne (umiejętność nawiązywania, podtrzymywania i interpretacji komunikatów werbalnych i niewerbalnych; posługiwanie się poprawnym językiem ojczystym); kompetencje medialne i techniczne (pełne rozeznanie, stosowanie praktyczne i przekazywanie umiejętności z tego zakresu uczniom; bogacenie oferty edukacyjnej poprzez samodzielne (zarówno ucznia jak i nauczyciela) wyszukiwanie, gromadzenie informacji i wykorzystywanie mass mediów oraz technologii informacyjnej w zakresie pracy dydaktyczno – wychowawczej); kompetencje związane z kontrolą i oceną osiągnięć uczniów oraz jakościowym pomiarem pracy szkoły (samodzielne dokonywanie diagnozy edukacyjnej, czyli dostosowanie narzędzi i ich wykorzystanie oraz dokonanie analizy wyników. Następnie umiejętne przekazanie uzyskanych wyników osobom zainteresowanym (uczeń, nauczyciel, dyrektor, rodzice, sponsorzy); uczestniczenie, jako współautor w jakościowym pomiarze pracy szkoły); kompetencje dotyczące projektowania i oceny programów oraz podręczników szkolnych (umiejętne dobieranie i modyfikowanie programów i podręczników szkolnych do możliwości uczniów i warunków realizacji procesu dydaktyczno – wychowawczego; bycie autorem programów autorskich podręczników szkolnych przeznaczonych do realizacji na szczeblu określonej instytucji edukacyjnej po zatwierdzeniu przez radę pedagogiczną tej instytucji); kompetencje autoedukacyjne, związane z rozwojem zawodowym (samodoskonalenie zawodowe poprzez lekturę aktualnej literatury przedmiotu (psychologicznej, pedagogicznej i filozoficznej) oraz literatury zawodowej; prowadzenie zespołów samokształceniowych; doskonalenie zawodowe poprzez udział w kursach i studiach podyplomowych; stałe aktualizowanie wiedzy z zakresu praw i obowiązków nauczyciela (Karta Nauczyciela). C: Weryfikacja i ocena kompetencji pozwalająca na uzyskanie i utrzymanie II stopnia zawodowego nauczyciela: stała ocena i monitorowanie osiągnięć nauczyciela przez dyrektora placówki oraz przedstawiciela ministerstwa według planu rozwoju zawodowego;

ocena efektywności pracy nauczyciela dokonywana raz na 5 lat. III stopień zawodowy nauczyciela: A: Cele: stawanie się mistrzem w zawodzie; pełna identyfikacja z rolą nauczyciela i wychowawcy; twórcze łączenie badań pedagogicznych z praktyką edukacyjną; wspomaganie w rozwoju zawodowym innych nauczycieli; kreowanie współczesnego oblicza edukacji poprzez szeroko zakrojoną pracę popularyzatorską i szkoleniową; doskonalenie zawodowe. B: Wymagane kompetencje: kompetencje merytoryczne (swobodne posługiwanie się teorią analizy i strukturalizacji treści nauczania – uczenia się; stałe uzupełnianie warsztatu pracy o najnowsze dokonania z zakresu wiedzy i praktyki wykładowego przedmiotu); kompetencje psychologiczne – pedagogiczne (stałe odwoływanie się zarówno w działaniach teoretycznych, jak i praktycznych do aktualnych dokonań naukowej psychologii i pedagogiki); kompetencje diagnostyczne związane z poznawaniem uczniów i ich środowiska (umiejętność scalania aktualnych osiągnięć naukowo – badawczych w zakresie diagnozy ucznia i jego środowiska. Budowanie autorskich narzędzi, standaryzacja i ich rozpowszechnianie); kompetencje w dziedzinie planowania i projektowania (umiejętność efektywnego przygotowanie projektów i programów, które uzyskają aprobatę MEN i zostaną włączone do programów zatwierdzonych do realizacji w całym kraju); kompetencje dydaktyczno – metodyczne (wysoka efektywność pracy dydaktyczno – wychowawczej potwierdzona badaniami utrwalonymi w postaci publikacji w recenzowanych pozycjach o zasięgu ogólnopolskim); kompetencje komunikacyjne (wysoki poziom umiejętności komunikowania się z równoczesnym posiadaniem wiedzy teoretycznej i praktycznej na ten temat (trening interpersonalny sposobów interpretacji i budowania komunikatów); opublikowane w formie artykułu lub pozycji zwartej (recenzowanej o zasięgu ogólnopolskim) przykłady efektywnie rozwiązanych problemów lub konfliktów); kompetencje medialne i techniczne (samodzielne redagowanie, umieszczanie i rozpowszechnianie własnych dokonań z zakresu pracy dydaktyczno – wychowawczej w sieci); kompetencje związane z kontrolą i oceną osiągnięć uczniów oraz jakościowym pomiarem pracy szkoły (współautorstwo lub koordynacja pracy nad jakościowym pomiarem pracy szkoły zakończona wdrożeniem i publikacją opisującą poziom osiągniętych wyników w obszarach: efekty kształcenia: organizacja i przebieg kształcenia, wychowania i opieki; zarządzania szkołą); kompetencje dotyczące projektowania i oceny programów oraz podręczników

szkolnych (autorstwo lub współautorstwo programów i podręczników szkolnych będących przedmiotem pozytywnej recenzji i zatwierdzanie ich do użytku ogólnopolskiego; kwalifikacje do bycia recenzentem programów i podręczników szkolnych z ramienia ośrodków doskonalenia zawodowego lub Ministerstwa Edukacji Narodowej); kompetencje autoedukacyjne, związane z rozwojem zawodowym (doskonalenie i samodoskonalenie zawodowe poprzez uczestnictwo w kursach oraz studiach podyplomowych; samodzielne prowadzenie zajęć pokazowych, kursów lub zajęć na studiach podyplomowych; publikowanie artykułów i książek będących wynikiem pracy dydaktyczno – wychowawczej. C: ·Weryfikacja i ocena kompetencji pozwalająca na uzyskanie i utrzymanie II stopnia zawodowego nauczyciela: stała ocena i monitorowanie osiągnięć nauczyciela przez przedstawiciela ministerstwa według planu rozwoju zawodowego; ocena efektywności pracy nauczyciela dokonywana raz na 5 lat. Przedstawiony powyżej model kładzie nacisk na profesjonalnie ukierunkowany rozwój zawodowy nauczyciela. Szczególnie podkreślono w nim rolę samodzielnego dochodzenia do wiedzy i praktycznego realizowania procesu dydaktyczno – wychowawczo – opiekuńczego. Po każdym etapie – stopniu zawodowym następuje ocena. Jest ona przeprowadzana także wtedy, gdy nauczyciel posiada określony stopień. Zmusza to nauczyciela do nieustannego doskonalenia zawodowego, gdyż zatrudnienie na dalszy okres będzie polegało na zaproponowaniu kontynuacji kontraktu lub w sytuacji oceny negatywnej jego zerwanie. Tak rozumiana kariera „nie daje poczucia stabilizacji”. Jak wynika z zaprezentowanych badań (M. Szczepańska, 2015) może to uchronić nauczyciela od „zawodowej bezczynności prowadzącej do wtórnego analfabetyzmu” (patrz zawartość, poprawność oraz trafność programów autorskich budowanych przez nauczycieli mianowanych i dyplomowanych). Uzyskanie III stopnia zawodowego nauczyciela procentować będzie rozwojem badań z obszaru pedagogiki praktycznej, co, moim zdaniem, pozwoli na poszerzenie teorii pedagogicznej o aspekt praktyczności i funkcjonalności.

- uwarunkowania rozwoju zawodowego nauczyciela: można je podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne. Do czynników zewnętrznych zaliczyć można między innymi: założenia systemu oświatowego i dostępność do szkół; możliwości fizyczne, zdrowotne i finansowe; instytucjonalne cele placówek obowiązkowego kształcenia i wychowania. Zaś do czynników wewnętrznych należą: osobowość

zawodowa (wiedza ogólna, wiedza ogólnozawodowa, wiedza specjalistyczna); zaangażowanie i motywacja; preferencje osobiste.

- wypalenie zawodowe: stan wyczerpania fizycznego , duchowego , uczuciowego oraz w sferze zachowań Do symptomów wypalenia zawodowego należą : = uczucie zawodu wobec samego siebie; = złość i niechęć; = poczucie winy; = brak odwagi i obojętność; = negatywizm, izolacja i wycofanie się; = codzienne uczucie zmęczenia i wyczerpania; = wrażenie bezruchu; = cynizm i postawa strofująca wobec innych ; = zakłócenia snu; = częste przeziębienia i grypy; = częste bóle głowy i dolegliwości przewodu pokarmowego; = nieustępliwość w myśleniu i niechęć do zmian; = nieufność i paranoidalne wyobrażenia; = problemy małżeńskie i rodzinne; = częsta nieobecność w miejscu pracy. Skutki wypalenia zauważalne są na poziomie organizacji, znajomych, przyjaciół i rodziny, współpracowników i klientów.

Rozdział V: Rodzice w szkole

5.1. Obowiązki rodziców : reguluje Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy oraz Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców

- bariery w kontaktach rodziców z nauczycielami: M.Babiuch(2002) wymienia: „ 1. Unikanie współpracy – brak zainteresowania rodziców współpracą ze szkołą, a nawet jawnie postulowana niechęć. Nauczyciel czuje się lekceważony, niedoceniony, pozbawiony pomocy; 2. Brak zaangażowania i zaniedbywanie spraw dziecka. Takie zachowania często są wynikiem trudnych warunków bytowych rodziny, specyfiki stylu życia, dysfunkcjonalności rodziny, jak również problemów osobistych rodziców. Rodzice zaniedbujący dzieci mają często poczucie winy, czują się niepewnie. Życzliwość ze strony nauczyciela, unikanie obwiniania, docenianie wszelkich przejawów dobrej woli, starań mogą znacznie pomóc i zmotywować rodziców do zmiany stylu postępowania; 3. Nadopiekuńczość. Rodzice starają się uchronić dziecko przed wszystkimi niebezpieczeństwami. Bezpośrednie kwestionowanie argumentacji takich rodziców okazuje się zwykle mało skuteczne i najczęściej prowadzi do usztywnienia stanowiska opiekunów i podważania przez nich kompetencji nauczyciela; 4. Perfekcjonizm rodziców – wymagania rodziców wobec dzieci i szkoły są przesadnie wygórowane. Największym problemem jest brak realizmu w ocenie uzdolnień i możliwości dziecka oraz zastrzeżenia rodziców wobec programu nauczania; 5. Konflikt rodzice – nauczyciele – ze względu na swoje przygotowanie zawodowe rodzice często pouczają, krytykują, wydają polecenia, wywierają wpływ, chcą przejąć kontrolę nad nauczycielem swych dzieci; 6. Bezradność i zdawanie się na nauczyciela – rodzice oczekują, by nauczyciel podejmował za nich decyzje dotyczące dziecka i brał za nie pełną odpowiedzialność; 7. Rodzice skłócenii ze sobą – różnorodność zdań obojga rodziców w wielu istotnych kwestiach może stwarzać próbę uwikłania w ten konflikt nauczyciela; 8. Wrogość, agresywność i kłótność – rodzice posiadają wrogi stosunek do szkoły jako instytucji lub programu nauczania, w tym upatrując trudności edukacyjne swojego dziecka”(s. 49-65).
- dotatkowe opłaty ponoszone przez rodziców: opłaty na konto rady rodziców są dobrowolne. Dyrektor szkoły nie może uzależniać np.

wydania świadectwa od dokonania wpłaty przez ucznia. Rodzice mają możliwość ubezpieczenia swoich dzieci we własnym zakresie, wybierając dowolnego ubezpieczyciela. Warto jednak przeczytać umowę, którą dyrektor szkoły zawiera z ubezpieczycielem. Jeśli uczniowie będą brali udział w wycieczce lub imprezie zagranicznej, wtedy ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków i kosztów leczenia jest obowiązkowe. Ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków za pośrednictwem szkoły nie jest obowiązkowe. Rodzice powinni pamiętać, że dyrektor szkoły, nauczyciel/opiekun grupy/klassy ponosi odpowiedzialność za skutki możliwych wypadków z udziałem uczniów zarówno podczas lekcji, jak również podczas wycieczki organizowanej przez szkołę. Taka odpowiedzialność istnieje niezależnie od faktu objęcia uczniów ubezpieczeniem. W przypadku placówek prowadzących kształcenie zawodowe szkoła kierująca uczniami na praktyczną naukę zawodu zapewnia ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków. Rodzic nie ma obowiązku przynoszenia do przedszkola lub szkoły artykułów higienicznych i biurowych. O te materiały powinien zadbać organ prowadzący.

- obowiązek szkolny: zgodnie z Ustawą z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty rodzice zobowiązani są przestrzegać obowiązku szkolnego i zgłosić swoje dziecko do szkoły, zapewnić jego regularne uczęszczanie na zajęcia szkolne; zapewnienia dziecku warunków umożliwiających przygotowywanie się do zajęć; informowania, w terminie do dnia 30 września każdego roku, dyrektora szkoły podstawowej lub gimnazjum, w obwodzie których dziecko mieszka, o realizacji obowiązku szkolnego spełnianego w myśl art. 16 Ustawy. Rodzice dziecka podlegającego obowiązkowi nauki, na żądanie wójta gminy (burmistrza, prezydenta miasta), na terenie której dziecko mieszka, są obowiązani informować go o formie spełniania obowiązku nauki przez dziecko i zmianach w tym zakresie.
- obowiązki rodziców/opiekunów prawnych: wychowywać swoje dzieci w sposób odpowiedzialny i nie zaniedbywać ich. (Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, Art. 2); zaangażowania się jako partnerzy w nauczaniu ich dzieci w szkole. (Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, Art. 3); przekazywania wszelkich informacji szkołom, do których uczęszczają ich dzieci, informacji dotyczących możliwości osiągnięcia wspólnych, (tj. domu i szkoły) celów edukacyjnych. (Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, Art. 4); dokonania świadomego wyboru drogi

edukacyjnej, jaką ich dzieci powinny zmierzać (Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, Art. 5); wychowywania swoich dzieci w poszanowaniu i akceptowaniu innych ludzi i ich przekonań (Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, Art. 6); osobiście włączać się w życie szkół ich dzieci i stanowić istotną część społeczności lokalnej (Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, Art.7); tworzyć demokratyczne, reprezentatywne organizacje na wszystkich poziomach. Organizacje te będą reprezentowały rodziców i ich interesy. (Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, Art.8); poświęcać swój czas i uwagę swoim dzieciom i ich szkołom, tak aby wzmocnić ich wysiłki skierowane na osiągnięcie określonych celów nauczania. (Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, Art.9); poznać siebie nawzajem, współpracować ze sobą i doskonalić swoje umiejętności „pierwszych nauczycieli” i partnerów w kontakcie: szkoła – dom. (Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, Art. 10); zapewnienie dziecku, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności, możliwości ukierunkowania go i udzielenia mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznanych mu w niniejszej konwencji. (Konwencja o Prawach Dziecka, Art. 5); do ukierunkowania dziecka w korzystaniu z jego prawa w sposób zgodny z rozwijającymi się zdolnościami dziecka. (Konwencja o Prawach Dziecka, Art. 14); zapewnienia regularnego uczęszczania dziecka na zajęcia szkolne (USTAWA z dnia 7 września 1991 o systemie oświaty); zapewnienia dziecku warunków umożliwiających przygotowywanie się do zajęć (USTAWA z dnia 7 września 1991 o systemie oświaty); ponoszenia odpowiedzialności za wychowanie i rozwój dziecka; ponoszenie odpowiedzialności za zabezpieczenie, w ramach swych możliwości, także finansowych, warunków życia niezbędnych do rozwoju dziecka. (Konwencja o Prawach Dziecka, Art. 27)(<https://men.gov.pl/zycie-szkoly/rady-rodzicow/prawa-rodzicow-2.html>).

- opieka nad dzieckiem: rodzice, prawni opiekunowie i wychowawcy dziecka zobowiązani są prawnie do pełnej i odpowiedzialnej opieki nad dzieckiem. Wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie (np. nadużywając alkoholu, co z założenia wyklucza możliwość prawidłowej opieki nad dzieckiem), jak i nieumyślnie (np. nie przypuszczaliśmy, że dziecko może otworzyć samo szafkę i zjeść granulki do czyszczenia rur). Świadome narażenie dziecka na niebezpieczeństwo może obejmować niewłaściwy ubiór dziecka w mroźny lub deszczowy dzień, pozostawienie dziecka w foteliku w

samochodzie w upalny dzień lub niepodawanie dziecku lekarstw zapisanych przez lekarza. Zatem odpowiedzialność za opiekę nad dzieckiem, aż do pełnoletniości, sprawują jego rodzice, którzy zobowiązani są do nadzoru nad nim. Obowiązek ten nakładają na nich przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego: Art. 95. §1. Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka. §3. Władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny. Art. 96. Rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Oznacza to, iż rodzic sprawuje władzę nad dzieckiem i kieruje jego działaniem tak, aby nie było zagrożone dobro dziecka i interes społeczny. Przebywanie dziecka bez opieki w późnych godzinach nocnych, po godzinie 22:00, jest sytuacją, w której dziecko narażone jest na niebezpieczeństwo. Za jego działania odpowiadają rodzice, gdyż to działalność wychowawcza rodziców ma wpływ na zachowanie się dziecka, czyli rodzic stosując różnorodne metody- pouczenia, zalecenia, zakazy, prośby, ma wpłynąć na zachowanie dziecka. W przypadku sytuacji kiedy dziecko przebywa bez opieki w późnych godzinach nocnych osoba dorosła, która zauważy tą sytuację ma społeczny obowiązek zgłosić ją rodzicom dziecka lub odpowiednim służbom: Policji, sądowi rodzinnemu, szkole (zgodnie z Ustawą o postępowaniu w sprawie nieletnich): Art. 4 § 1. Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierzędu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu. Jeśli sytuacja taka zostanie zgłoszona do szkoły, wtedy pedagog szkolny, wychowawca w porozumieniu z dyrekcją prosi rodziców oraz ucznia o rozmowę, w przypadku rażącego zaniechania obowiązku sprawowania opieki nad dzieckiem pracownicy szkoły zobowiązani są do wystosowania pisemnej prośby do sądu rodzinnego o wgląd w sytuację rodzinną. O tym jakie zostaną podjęte działania wobec rodziców zdecyduje sąd rodzinny, a środki te mają charakter zindywidualizowany,

dostosowany do konkretnego przypadku. Inne działania zostaną podjęte wobec rodziców, którzy mimo wszelkich starań mają trudności wychowawcze z dzieckiem np. dziecko ucieka wieczorem, a inne jeśli rodzice nie sprawują opieki i nie interesują się gdzie przebywa ich dziecko. Jeżeli rodzic nie wywiązuje się z obowiązków wychowawczych i tym samym dziecko popełnia czyn zabroniony wtedy na rodziców nakładana jest kara pieniężna. Art. 105. § 1. Kto przez rażące naruszenie obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej dopuszcza do popełnienia przez nieletniego czynu zabronionego przez ustawę jako przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe i wskazującego na demoralizację nieletniego, podlega karze grzywny albo karze nagany (Kodeks wykroczeń).

- zgłoszenie dziecka do ubezpieczenia: rodzic, który podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu zdrowotnemu (np. jest zatrudniony na podstawie umowy o pracę, zlecenia, prowadzi działalność gospodarczą, pobiera rentę lub emeryturę, jest rolnikiem ubezpieczonym w KRUS, itd.), ma obowiązek zgłosić do ubezpieczenia zdrowotnego tych członków rodziny, którzy nie posiadają własnego tytułu do ubezpieczenia. Obowiązek ten nakłada Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 roku o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Rodzic/opiekun musi poinformować swojego płatnika składek (pracodawcę, ZUS, KRUS, itp.) o dziecku, które należy zgłosić do ubezpieczenia zdrowotnego. Ma na to 7 dni, np. od dnia utraty zatrudnienia przez dotychczas zgłaszającego rodzica, czy utraty obowiązkowego tytułu do ubezpieczenia przez studiujące dziecko (zakończenia stosunku pracy) jeśli to dziecko nie ukończyło 26 roku życia. Jeśli rodzice są zarejestrowani jako bezrobotni, powinni zgłosić dzieci do ubezpieczenia w urzędzie pracy. Jeżeli dziecko nie ma jeszcze przyznanego PESEL, to do 3 miesięcy życia świadczenia mu udzielone mogą być rozliczone w oparciu o PESEL jego rodzica/opiekuna, który jest zobowiązany do zgłoszenia dziecka do ubezpieczenia zdrowotnego. Jeśli rodzic zmienia pracę, zostaje wyrejestrowany przez „starego” pracodawcę z ubezpieczenia zdrowotnego wraz z członkami swojej rodziny i zgłaszany ponownie przez „nowego”. Musimy więc pamiętać, aby zgłosić u nowego pracodawcy członków rodziny do ubezpieczenia(<http://www.nfz.gov.pl/aktualnosci/aktualnosci-centrali/nfz-przypomina-opieka-zdrowotna-w-szkole,6737.html>).

5.2. Prawa rodziców: regulowane zarówno przez przepisy prawne o charakterze krajowym jak i międzynarodowym

- prawa rodziców: Konwencja o Prawach Dziecka: „Państwa – Strony będą szanowały odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, członków dalszej rodziny lub środowiska, zgodnie z miejscowymi obyczajami, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie odpowiedzialnych za dziecko, do zapewniania mu, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności, możliwości ukierunkowania go i udzielenia mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznanych mu w niniejszej konwencji „(art. 5). „Państwa – Strony będą respektowały prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania. Państwa – Strony będą respektowały prawa i obowiązki rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych odnośnie do ukierunkowania dziecka w korzystaniu z jego prawa w sposób zgodny z rozwijającymi się zdolnościami dziecka. Swoboda wyrażania wyznawanej religii lub przekonań może podlegać tylko takim ograniczeniom, które są przewidziane prawem i są konieczne do ochrony bezpieczeństwa narodowego i porządku publicznego, zdrowia lub moralności społecznej bądź podstawowych praw i wolności innych osób” (art. 14). „Państwa – Strony podejmą wszelkie możliwe starania dla pełnego uznania zasady, że oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Rodzice lub w określonych przypadkach opiekunowie prawni ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka ma być przedmiotem ich największej troski. W celu zagwarantowania i popierania praw zawartych w niniejszej konwencji Państwa – Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi. Państwa – Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia dzieciom pracujących rodziców prawa do korzystania z usług instytucji i zakładów w zakresie opieki nad dziećmi, do których są one uprawnione”(art. 18).
- prawa rodziców: Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców
Preambuła: " wychowanie dzieci stanowi wyraz nadziei rodziców, co

jest potwierdzeniem faktu, że mają oni na uwadze przyszłość i pokładają wiarę w wartości przekazywane następnym pokoleniom. Odpowiedzialność rodziców wobec dzieci stanowi podwalinę istnienia ludzkości (...) nie muszą oni sami dźwigać odpowiedzialności za wychowanie dzieci. W dziele tym są wspomagani przez osoby i grupy społeczne, zaangażowane w działania edukacyjne. Mogą także oczekiwać wsparcia finansowego ze strony państwowych służb specjalnych oraz ekspertyz z placówek naukowych i oświatowych. Wiele osób ma swój udział w wychowaniu dzieci, które przecież nie wzrastają w społecznej izolacji, lecz rozwijają się w konkretnym środowisku (...) Rodzice w Europie mają prawo być otaczani szacunkiem za ich odpowiedzialność jako pierwszych i najważniejszych wychowawców młodzieży. Oznacza to poszanowanie ich rodzicielskiej roli i wynikających z niej obowiązków. W swych wysiłkach wychowawczych powinni być wspierani przez całe społeczeństwo, a w szczególności przez osoby zaangażowane w edukację". Prawa i obowiązki rodziców w Europie: " Rodzice mają prawo do wychowywania swoich dzieci w duchu tolerancji i zrozumienia dla innych, bez dyskryminacji wynikającej z koloru skóry, rasy, narodowości, wyznania, płci oraz pozycji ekonomicznej. Rodzice mają obowiązek wychowywać swoje dzieci w duchu odpowiedzialności za siebie i za cały ludzki świat. Rodzice mają prawo do uznania ich prymatu jako „pierwszych nauczycieli” swoich dzieci. Rodzice mają obowiązek wychowywać swoje dzieci w sposób odpowiedzialny i nie zaniedbywać ich. Rodzice mają prawo do pełnego dostępu do formalnego systemu edukacji dla swoich dzieci z uwzględnieniem ich potrzeb, możliwości i osiągnięć. Rodzice mają obowiązek zaangażowania się jako partnerzy w nauczaniu ich dzieci w szkole. Rodzice mają prawo dostępu do wszelkich informacji o instytucjach oświatowych, które mogą dotyczyć ich dzieci. Rodzice mają obowiązek przekazywania wszelkich informacji szkołom, do których uczęszczają ich dzieci, informacji dotyczących możliwości osiągnięcia wspólnych, (tj. domu i szkoły) celów edukacyjnych. Rodzice mają prawo wyboru takiej drogi edukacji dla swoich dzieci, która jest najbliższa ich przekonaniom i wartościom uznawanym za najważniejsze dla rozwoju ich dzieci. Rodzice mają obowiązek dokonania świadomego wyboru drogi edukacyjnej, jaką ich dzieci powinny zmierzać. Rodzice mają prawo domagania się od formalnego systemu edukacji tego, aby ich dzieci osiągnęły wiedzę duchową i kulturową. Rodzice mają obowiązek wychowywać swoje dzieci w poszanowaniu i akceptowaniu innych ludzi i ich przekonań.

Rodzice mają prawo wpływać na politykę oświatową realizowaną w szkołach ich dzieci. Rodzice mają obowiązek osobiście włączać się w życie szkół ich dzieci i stanowić istotną część społeczności lokalnej. Rodzice i ich stowarzyszenia mają prawo wydawania opinii i przeprowadzania konsultacji z władzami odpowiedzialnymi za edukację na wszystkich poziomach ich struktur. Rodzice mają obowiązek tworzyć demokratyczne, reprezentatywne organizacje na wszystkich poziomach. Organizacje te będą reprezentowały rodziców i ich interesy. Rodzice mają prawo do pomocy materialnej ze strony władz publicznych, eliminującej wszelkie bariery finansowe, które mogłyby utrudnić dostęp ich dzieci do edukacji. Rodzice mają obowiązek poświęcać swój czas i uwagę swoim dzieciom i ich szkołom, tak aby wzmocnić ich wysiłki skierowane na osiągnięcie określonych celów nauczania. Rodzice mają prawo żądać od odpowiedzialnych władz publicznych wysokiej jakości usługi edukacyjnej. Rodzice mają obowiązek poznać siebie nawzajem, współpracować ze sobą i doskonalić swoje umiejętności „pierwszych nauczycieli” i partnerów w kontakcie: szkoła-dom”.

- prawa rodziców: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej : „Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu” (art. 48). Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem (art. 53). Rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych. Warunki zakładania i działalności szkół niepublicznych oraz udziału władz publicznych w ich finansowaniu, a także zasady nadzoru pedagogicznego nad szkołami i zakładami wychowawczymi, określa ustawa (art. 70). Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją (art. 72).
- prawa rodziców: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka: „każdy człowiek ma prawo do nauki. Nauka będzie bezpłatna, przynajmniej na szczeblu podstawowym. Nauka podstawowa będzie obowiązkowa. Oświata techniczna i zawodowa będzie powszechnie dostępna, a

studia wyższe będą dostępne dla wszystkich na równych zasadach w zależności od uzdolnień. Nauczanie będzie ukierunkowane na pełen rozwój osobowości ludzkiej i umocnienie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności. Będzie ono krzewić wzajemne zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi i religiami, a także wspierać działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju. Rodzice mają prawo pierwszeństwa w wyborze rodzaju nauczania, którym objęte będą ich dzieci” (art. 26).

- Rada Rodziców: zmiany w prawie umożliwiają rodzicom wpływanie na politykę oświatową realizowaną w szkołach ich dzieci. Powstawanie, funkcjonowanie i kompetencje Rady Rodziców reguluje Ustawa o systemie oświaty. Rada rodziców to demokratycznie wybrana grupa przedstawicieli rodziców wszystkich uczniów danej szkoły. Reprezentują oni ogół rodziców w kontaktach: z innymi organami szkoły, np. radą pedagogiczną, dyrektorem, lub samorządem uczniowskim, z instytucjami pozaszkolnymi, np. z samorządem lokalnym w celu pozyskania funduszy na zajęcia pozalekcyjne, z radami rodziców z innych szkół, np. w celu wymiany doświadczeń. Rada rodziców musi być organem autonomicznym, całkowicie niezależnym od rady pedagogicznej oraz dyrektora szkoły, co powinno przejawiać się przede wszystkim w sposobie wybierania jej członków, struktura organizacyjna rady, sposób jej pracy i podejmowania decyzji powinny zapewnić jej niezbędną operatywność, konieczne jest bieżące przekazywanie informacji ogółowi rodziców o prowadzonych przez radę działaniach, rada musi posiadać własny budżet i nim zarządzać. Kompetencje Rady rodziców to: wyrażanie opinii w sprawie odpowiednio zestawu programów wychowania przedszkolnego lub szkolnego zestawu programów nauczania i szkolnego zestawu podręczników; udział 2 przedstawicieli rodziców w komisji konkursowej powołanej w celu wyboru dyrektora; opiniowanie podjęcia i prowadzenia w szkole działalności przez stowarzyszenia i inne organizacje; wnioskowanie o ocenę pracy nauczyciela; opiniowanie programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki. Rada rodziców działa na podstawie uchwalonego przez siebie regulaminu, który jest dokumentem, wyznaczającym cele, zadania i organizację rady zgodnie ze statutem szkoły. Rada rodziców może wypowiadać się w każdej sprawie dotyczącej szkoły i występować do wszystkich organów zarządzających szkołą. Rady rodziców nie tworzy się między innymi w szkołach dla dorosłych; szkołach policealnych, szkołach przy

zakładach opieki zdrowotnej w schroniskach dla nieletnich i szkołach przy zakładach poprawczych; młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i ośrodkach socjoterapii.

- rodzice – zakres ról: R. Meighan (brw) we współczesnym systemie edukacyjnym postrzega rodziców w następujących rolach:; jako kłopot (zaniedbanie, ingerujący w sprawy programów nauczania, bierny obserwator, krytykant); jako policjanci (oskarżanie szkoły o nieadekwatność w stosunku do potrzeb i możliwości uczestników edukacji, co może ograniczać innych w ich prawach do włączania się w edukację); jako paraprofesjonalni pomocnicy (włączenie rodziców w pracę szkoły); jako partnerzy (realizowanie zadań partnerskich sprzyjających rozwojowi konkretnej szkoły lub sieci szkół, ale także autentyczne przejmowanie edukacji np. w postaci edukacji elastycznej i domowej); jako przedszkolni wychowawcy (we wczesnym dzieciństwie edukacja jest domeną rodziców, rodzice uczą także dziecko, co powinno umieć zanim wejdzie w progi szkoły); jako najważniejsi wychowawcy (zwolnienie instytucji od obowiązku szkolnego przez całkowite przejęcie edukacji dziecka przez rodziców).
- rodzice, jako najważniejsi nauczyciele/wychowawcy: taką rolę rodzicom przypisuje R.Meighan (brw). Za R.Meighanem powtarza to wielu autorów poradników dla rodziców. Za wiodące uznaje ten fakt także SKWER (Stowarzyszenie Kulturalne Wspierania Edukacji i Rozwoju) będąca instytucją prowadzącą przedszkole i szkoły dla dziewcząt i chłopców. „Fregata oferuje rodzicom pomoc w wychowaniu dzieci w ramach tutoringu rodzinnego i wykładów dla rodziców, proponuje lektury, kursy (w ramach współpracy z Fundacją Familijną Rodziców) oraz stwarza wiele możliwości osobistego zaangażowania się w działalność przedszkola i szkół; wyprawy ojców z córkami, wyprawy ojców z synami, spacer z Fregatą, bal karnawałowy - wszystko to inicjatywy rodziców, zarówno w sferze pomysłów jak i realizacji(...). Rada Zarządzająca każdej placówki, co roku powierza dwóm małżeństwom w każdej klasie funkcję Rodziców Odpowiedzialnych za Klasę (ROK-ó). Zadaniem ROKów jest zadbać, aby każda para rodziców doświadczała w szkole ciepła, uwagi i zainteresowania. O ROKach mówimy, że są sercem Szkoły, dzięki ich wysiłkom każda rodzina w klasie ma szansę szybko wejść w nowe środowisko”(<http://www.szkoladladziewczat.pl/rodzice>).

- rodzice: to prawni opiekunowie dziecka oraz osoby (podmioty) sprawujące pieczę zastępczą nad dzieckiem (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe).
- ocena i ocenianie: informacja dla rodziców: z początkiem każdego roku szkolnego nauczyciele zobowiązani są do bezwzględnego poinformowania uczniów i ich rodziców o wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do otrzymania śródrocznych i rocznych, a w szkole policealnej – semestralnych ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, wynikających z realizowanego programu nauczania. Nauczyciele muszą poinformować również o sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów, a także warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana oceny klasyfikacyjnej z zajęć edukacyjnych.

Rozdział VI: Uczeń w szkole

6.1. Obowiązki uczniów: regulują *normy prawa międzynarodowego, jak i krajowego, w tym konwencje, Konstytucja RP, ustawy i rozporządzenia oraz statuty poszczególnych placówek edukacyjnych. Szczegółowe uregulowania dotyczące obowiązków ucznia są określone w dokumentach prawa wewnątrzszkolnego, w tym szczególnie statutach szkół. Każdy uczeń oraz jego rodzic/ opiekun prawny muszą mieć zapewniony swobodny dostęp do tych dokumentów.*

- obowiązki uczniów w statucie placówki: reguluje je Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli, które zastąpiło Rozporządzenie Ministra Edukacji z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół. (Dz.U. z 2001 r. nr 61, poz. 624). Rozporządzenie z 2001 roku zawierało między innymi wzory dokumentów jakim jest ramowy statut placówki. E. Czyż (2017) przeanalizowała prawa i obowiązki ucznia w statutach szkolnych i stwierdziła, iż zawierają one dużo błędów. Aby się ich ustrzec zaproponowała, żeby przy tworzeniu katalogu obowiązków brać pod uwagę „ 1. Obowiązki ucznia powinny być sformułowane na pewnym poziomie ogólności, ale nie abstrakcyjności, jako krótkie i zrozumiałe wymagania szkoły wobec ucznia. (Szczegółowe wymagania, które wynikają z bieżącej potrzeby – jak np. zakaz przebywania w jakiejś części budynku szkoły – można przekazywać uczniom w formie zarządzenia umieszczonego na tablicy ogłoszeń, niekoniecznie wpisując je do statutu. Statut powinien zawierać ogólnie sformułowane wymaganie, np. uczeń ma obowiązek przestrzegania zarządzeń dyrektora i rady pedagogicznej). 2. Obowiązki powinny być konkretne i egzekwowalne typu: uczeń ma obowiązek uczestniczenia we wszystkich zajęciach lekcyjnych, odrabiania zadań domowych. Należy unikać sformułowań wieloznacznych, np. uczeń ma obowiązek aktywnego i systematycznego uczestniczenia w lekcjach. Jak ocenić wypełnianie obowiązku aktywnego i systematycznego uczestniczenia w zajęciach lekcyjnych? Co to znaczy aktywny? Czy aktywny uczeń to taki, który zgłasza się do odpowiedzi na każdej lekcji? Czy tylko na niektórych? Czy uczeń, 3. Katalog obowiązków, podobnie jak katalog praw, powinien być krótki, zrozumiały dla ucznia i łatwy do egzekwowania dla nauczyciela. W przeciwnym

razie nie stanowi skutecznego narzędzia wychowawczego”(s.249-250).

- obowiązki uczniów: do podstawowych obowiązków można zaliczyć:
  - systematyczne uczenie się, pracowanie nad własnym rozwojem, aktywne uczestniczenie w zajęciach lekcyjnych i życiu szkoły, godne reprezentowanie placówki, odnoszenie się z szacunkiem do nauczycieli i innych pracowników szkoły, chronienie własnego życia i zdrowia, przestrzeganie zasad higieny, dbanie o ład, porządek oraz mienie szkolne, własne i innych, podejmowanie starań o uzyskanie jak najwyższej oceny własnego zachowania, przestrzeganie zasad określonych w statucie i regulaminie szkoły, np. zasad dotyczących ubioru, malowania się do szkoły lub korzystania z telefonu komórkowego.
- obowiązki uczniów: na przykładzie Szkoły Podstawowej Fregata:
przychodząc do szkoły przed godz. 7.15, uczeń czeka na otwarcie poza budynkiem; jeśli przed godz. 7.15 szkoła jest już otwarta, może w niej przebywać wyłącznie wtedy, kiedy pozostaje pod opieką rodziców; punktualnie przychodzi na lekcje i spotkania; spóźniony czeka w sekretariacie do następnej lekcji. rodzice są zobowiązani pisemnie wyjaśnić wychowawcy powód spóźnienia; zobowiązany jest przeprosić wszystkich, których spóźnienie dotyczy oraz podać jego powód; współpracuje z koleżankami i kolegami; nie wyklucza i nie dyskryminuje innych członków szkolnej społeczności, zarówno słownie, jak i gestem oraz nie zachowuje się wobec innych w brutalny sposób; w przypadku złego samopoczucia zgłasza się do wychowawcy, opiekuna lub dyrektora; przekazuje wychowawcy pisemną informację od rodziców dotyczącą konieczności wyjścia poza teren szkoły w czasie lekcji. wychowawca wyraża ewentualną zgodę pisemnie na dokumencie, odnotowując godzinę wyjścia i powrotu uczenia do szkoły, a następnie dołącza go do dokumentacji szkolnej; zabiera głos wtedy, kiedy ma na to pozwolenie nauczyciela; słucha w ciszy wypowiedzi innych osób; bez dyskusji stosuje się do poleceń nauczycieli; notuje zadania domowe w agendzie i przynosi odrobione w ustalonym terminie; porusza się po szkole według ustalonych zasad; wchodzi i wychodzi z kaplicy, zachowując ciszę; spożywa obiad wyłącznie w stołówce; nie wchodzi do pomieszczeń, do których ze względów bezpieczeństwa, nie ma dostępu; dba o swój plecak i inne przedmioty tak, aby nie utrudniały innym poruszanie się po szkole; dba o porządek na terenie szkoły, wyrzuca śmieci do kosza, nie okleja mebli, nie pisze po nich itp.; nosi zgodny z regulaminem strój szkolny; nie nosi biżuterii, nie

używa lakieru do paznokci; nie przynosi do szkoły gum do żucia i aerozoli; nie pali papierosów, nie pije alkoholu, nie używa środków psychoaktywnych. Uczniów niestosujących się do tych zakazów można usunąć ze szkoły. Uczeń opuszcza szkołę pod opieką rodziców. Szkoła kończy pracę o godz. 17.00. Rodzice odbierający uczniów są zobowiązani telefonicznie uprzedzić nauczyciela świetlicy o swoim ewentualnym spóźnieniu oraz pokryć koszty z tym związane zgodnie z obowiązującym regulaminem wnoszenia opłat.

- strój szkolny: mundurki szkolne pochodzą z XVI wieku. Wprowadzono je w Anglii. Nosiły sieroty, synowie samotnych matek oraz dzieci z biedniejszych rodzin. Były sponsorowane przez bogatych. Aktualnie obowiązkowo nosi się mundurki w prywatnych szkołach w Wielkiej Brytanii i w niektórych szkołach w Stanach, Kanadzie, Australii, Indiach i Japonii. Zazwyczaj dziewczynki noszą plisowane spódniczki do kolan, bluzki z kołnierzykami i podkolanówki, chłopcy marynarki, spodnie i koszule, sweterki z dekoltem w serek w stonowanych kolorach. W Polsce w 2007 roku ówczesny minister edukacji Roman Giertych postanowił wprowadzić obowiązkowe mundurki szkolne. Jako zalety takiego stroju wskazywał bezpieczeństwo uczniów, ład w ubiorze, oszczędność czasu i pieniędzy oraz co podkreślano **identyfikację** i integrację uczniów z własną szkołą. Do wad zaś zaliczano tłumienie indywidualności, wolności i niezależności. Aktualnie o wprowadzeniu mundurka do placówki decyduje dyrektor prosząc o wyrażenie opinii Radę Rodziców i Uczniów. Jako przykład szkoły, w której obowiązują mundurki można wskazać Fregatę. Opis mundurka dziewcząt: spódniczka układana do zgięcia w kolanie, błękitne polo z tarczą szkoły, granatowy sweter typu cardigan z tarczą szkoły, granatowe rajstopy bądź podkolanówki, kapcie – balerinki granatowe/czarne. Dodatkowo uczennica powinna mieć zawsze spięte włosy, a w swojej szafce w szatni trzymać dodatkowe gumki do włosów oraz szczotkę. Nie dopuszcza się farbowania przez uczennice włosów.
- ubezwłasnowolniony uczeń: we „współczesnej szkole” gdzie uczą nauczyciele ze „średniowieczną mentalnością” to nauczyciel posiada całą wiedzę, której odbiorcą jest uczeń; podręcznik, zeszyt i konwencjonalne środki są podstawą nauczania – uczenia się; egzaminy mierzą zapamiętywanie; nauczyciel ma władzę a uczeń to jego podwładny; autorytarne wychowanie to droga do sukcesu wychowawczego; zaufanie do ucznia jest minimalne; system szkolny nie troszczy się o „całego człowieka”, uczeń jest dzbanem, który napełniany jest przez nauczyciela.

- uczniowie – zakres ról: w dobie „eksplozji wiedzy” gdzie trudno o typowego człowieka renesansu R. Meighan (brw) twórca edukacji elastycznej wyróżnia następujące role uczniów: uczeń, jako przeciwnik (jawi się, jako osoba ucząca się tylko pod przymusem, strachem przed nauczycielem i ocenami); uczeń, jako zbiornik naczynie (każdy nauczyciel ma obowiązek „wypełnić dzban” wiedzą traktując wszystkich uczniów, jako jednakowe naczynie bez względu jego zdolność i ułomności. Takie dzbany są produktem edukacji posługującej się relacją nauczyciel posiadacz wiedzy a uczeń seryjny obiekt na taśmie); uczeń, jako klient (nie, jako wybierający, wymagający i płacący, ale ten ostatni na liście po całej machinie szkolnej, której potrzeby mają być zaspokojone); uczeń, jako partner (uczeń może posiadać i prezentować własne poglądy, ale nauczyciel kreuje dla dobra systemu rolę ucznia wśród uczniów); uczeń, jako autonomiczny poszukiwacz (uczeń jest bardziej twórcą metod niż ich konsumentem, rozwija się poprzez wsparte przez nauczyciela w procesie transgresji); uczeń, jako poszukiwacz demokratyczny (uczeń jest członkiem grupy, która „planuje, działa, sprawdza”, grupa jest zainteresowana, aby jej członkowie rozwijali się).

6.2. Prawa uczniów: *regulują normy prawa międzynarodowego, jak i krajowego, w tym konwencje, Konstytucja RP, ustawy i rozporządzenia oraz statuty poszczególnych placówek edukacyjnych.*

- dowóz dziecka do szkoły: aktualne przepisy dotyczą szkół obwodowych (szkół podstawowych i dotychczasowych gimnazjów). Jeśli władze samorządowe ustaliły sieć szkół w taki sposób, że odległość między domem ucznia a szkołą obwodową przekracza dystans wymieniony w cytowanych ustawach, (czyli 3 km dla uczniów klas I-IV szkół podstawowych oraz 4 km dla uczniów klas V-VIII szkół podstawowych oraz uczniów dotychczasowych gimnazjów), obowiązkiem gminy jest zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewożenia dziecka. Jeśli gmina nie ma możliwości zorganizowania dojazdu, ma obowiązek zwrotu kosztów przejazdu dziecka środkami komunikacji publicznej. W przypadku, gdy dowożenie zapewniają rodzice, a do ukończenia przez dziecko 7 lat – także kosztów przejazdu opiekuna dziecka środkami komunikacji publicznej. W przypadku, gdy wyżej wymienione

odległości nie są przekroczone, gmina może zorganizować bezpłatny transport, zapewniając opiekę podczas przewozu. W ustawie przewidziano, zatem organizację dowozu w sytuacjach nieobligatoryjnych. Dotyczy to jednak obszaru gminy, w granicach, której organizowana jest sieć szkół. Sieć publicznych placówek powinna być zaplanowana w sposób umożliwiający realizację obowiązku szkolnego przez uczniów, przy uwzględnieniu odległości wymienionych w ustawie. Jeżeli nie jest to możliwe, gmina jest zobowiązana do organizacji dojazdów lub pokrycia kosztów przejazdu do szkół obwodowych.

- miejsce w świetlicy: szkoła ma obowiązek zapewnienia wszystkim chętnym uczniom szkoły podstawowej możliwość uczestniczenia w zajęciach świetlicowych. Szczegółowe zasady organizacji pracy świetlicy określa statut szkoły lub placówki.
- pomoc dla uczniów: program „Wyprawka szkolna”: skierowany jest do uczniów: słabowidzących, niesłyszących, słabosłyszących, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera i z niepełnosprawnościami sprzężonymi. Wysokość pomocy regulowana jest przez Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków udzielania pomocy finansowej uczniom na zakup podręczników i materiałów edukacyjnych i waha się od 225 zł do 445 zł w zależności od rodzaju niepełnosprawności i rodzaju szkoły, do której uczeń uczęszcza. Przyznanie pomocy następuje na wniosek rodziców ucznia (prawnych opiekunów, rodziców zastępczych, osób prowadzących rodzinny dom dziecka), pełnoletniego ucznia, a także nauczyciela, pracownika socjalnego lub innej osoby – za zgodą rodziców ucznia (prawnych opiekunów, rodziców zastępczych, osób prowadzących rodzinny dom dziecka) albo pełnoletniego ucznia. Wniosek składa się do dyrektora szkoły, do której uczeń będzie uczęszczał w danym roku szkolnym. Do wniosku należy dołączyć kopię orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Od 1 lipca 2018 r. będzie można składać wnioski o wypłatę jednorazowego świadczenia na każde uczące się dziecko (także zdrowe) w ramach programu „Dobry start”. Wysokość dotacji wynosi 300 zł i przysługuje raz w roku na rozpoczynające rok szkolny dzieci do ukończenia 20. roku życia. Dzieci niepełnosprawne uczące się w szkole otrzymują je do ukończenia 24. roku życia. Świadczenie nie przysługuje na dzieci uczęszczające do przedszkola

lub „zerówki”. Prawo do tego świadczenia przysługuje wszystkim rodzicom/opiekunom prawnym niezależnie od dochodu na członka rodziny. Świadczenie wypłacają te same instytucje, które wypłacają 500+. Termin składania wniosków: 1 lipca – 30 listopada. Od 1 lipca 2018 r. wnioski o wypłatę świadczenia „Dobry start” będzie można składać online przez stronę Ministerstwa Rodziny www.empatia.mrpips.gov.pl oraz przez bankowość elektroniczną. Od 1 sierpnia 2018 r. wnioski można składać także drogą tradycyjną (papierową).

- pomoc materialna dla uczniów: rodzice powinni pamiętać, że uczniowie mogą otrzymać pomoc materialną o charakterze socjalnym w formie stypendiów i zasiłków szkolnych. Wysokość stypendium wypłacanego uczniowi wynosi od 99, 20 zł do 248 zł miesięczne. Może być ono wypłacone od jednego do dziesięciu miesięcy w danym roku szkolnym. Dochód uprawniający do ubiegania się o stypendium szkolne wynosi w roku 2017 (wysokość zmienia się w zależności od rozporządzenia MEN) 514 zł netto na osobę w rodzinie.
- prawa ucznia w aktach prawnych: stan prawny ucznia określają przepisy międzynarodowe, państwowe i szkolne. Podstawowym aktem prawnym regulującym prawa dziecka jest przyjęta przez Konwencja o Prawach Dziecka. Obejmuje prawa i wolności osobiste, prawa socjalne, prawa kulturalne w tym prawo do nauki (art. 28, 29 i 30) i prawa polityczne. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 70 gwarantuje bezpłatność i powszechność szkolnictwa publicznego oraz wyznacza obowiązek nauki do 18 roku życia. Do podstawowych aktów prawnych normujących sprawy szkół i placówek w tym oczywiście prawa ucznia jest Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. W preambule zapisano, iż między „szkoła winna winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”. W zakresie praw ucznia (art.55) zaliczono” 1. prawo do zapoznania się z programem nauczania, z jego treścią, celem i stawianymi wymaganiami; 2. prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu; 3. prawo do organizacji życia szkolnego, umożliwiające zachowanie właściwych proporcji między wysiłkiem szkolnym a możliwością rozwijania i zaspokajania własnych zainteresowań; 4. prawo redagowania i wydawania gazety szkolnej; 5. prawo organizowania działalności kulturalnej, oświatowej,

sportowej oraz rozrywkowej zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami organizacyjnymi, w porozumieniu z dyrektorem; 6. prawo wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu. O prawach ucznia mówią także niektóre rozporządzenia MEN: Rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych. (Dz. U. Nr 83 poz. 562 z dnia 11 maja 2007 r.): gdzie przestrzega się prawa uczniów do informowania ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz postępach w tym zakresie, udzielane pomocy w planowaniu swojego rozwoju, motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu; informowaniu ucznia o wymaganiach edukacyjnych z zajęć obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych, o sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych o warunkach i trybie uzyskania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych i oceny z zachowania; uczeń zna swoje oceny, bo są jawne i na bieżąco uzasadniane przez nauczyciela na wniosek ucznia, kontrolne prace pisemne oraz inna dokumentacja dotycząca oceniania ucznia są udostępniane do wglądu; nauczyciel winien na podstawie opinii publicznej poradni psychologiczno - pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, dostosować wymagania edukacyjne, do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom; uczeń musi być poinformowany o przewidywanych ocenach rocznych z zajęć edukacyjnych i z zachowania, w terminie i formie określonych w statucie szkoły; uczeń lub jego rodzice mogą zgłosić zastrzeżenia do dyrektora szkoły dotyczące rocznej oceny z zajęć edukacyjnych i oceny zachowania, jeżeli uznają, że ocena ta została ustalona niezgodnie z przepisami prawa dotyczącymi trybu ustalania tej oceny; mają prawo do uczniowie ze specyficznymi trudnościami przystępują do sprawdzianu lub egzaminu w warunkach i formie dostosowanych do ich potrzeb.

- specjalny dziecięcy telefon zaufania (800 12 12 12): na ten numer może zadzwonić każdy uczeń, który ma problemy w relacji z rówieśnikami, nie radzi sobie z nauką lub wobec którego stosowana jest w szkole przemoc. Uczeń może się też poskarżyć na łamanie jego praw rzecznikowi praw obywatelskich.

- szafki w szkole: zgodnie z nowymi uregulowaniami prawnymi szkoła ma obowiązek zapewnić uczniom możliwość pozostawienia części podręczników i przyborów szkolnych na terenie szkoły. Do dyrektora należy decyzja, czy miejscem do przechowywania rzeczy będą specjalnie zakupione szafki, czy dostosowane do tego celu zostanie już istniejące wyposażenie szkoły. Dyrektor nie może wymagać od rodziców dokonywania opłat za użytkowanie miejsca do przechowywania rzeczy szkolnych. Wszelkie wpłaty na ten cel powinny mieć charakter dobrowolny.
- uczeń w sądzie: uczeń ma prawo dochodzenia swoich praw przed sądem. Musi jednak być pełnoletni (Kodeks Postępowania Cywilnego). Do czasu osiągnięcia pełnoletniości może działać przez swoich przedstawicieli ustawowych, którymi najczęściej są rodzice.
- uczniowski kontrakt edukacyjny: zaproponowany przez R.Meighana (brw). Kontrakt edukacyjny sprzyja zacieśnieniu więzi między uczniami a grupą. Autor proponuje, aby taki kontrakt brzmiał następująco: „ jako grupa przyjmujemy odpowiedzialność za swój program; będziemy brać czynny udział w pracach zespołu; będziemy krytyczni wobec inicjatyw swoich i innych uczestników; zaplanujemy swój program i wprowadzimy go w życie zespołu; zaprosimy nauczycieli, jako pomocników i będziemy sprawdzać wyniki pracy bez jakichkolwiek ograniczeń w tym zakresie; zaprowadzimy księgę naszych działań, dokumentów z sesji, artykułów; zgadzamy się przyjmować obowiązki przewodniczącego sesji sekretarza, organizatora spotkań i uczestnika; kontrakt niniejszy będziemy od czasu do czasu weryfikować” (R.Meighan, brw, s.33).
- wyżywienie w szkole: korzystanie z posiłków w stołówce szkolnej jest odpłatne. Warunki z jej korzystania, w tym wysokość opłat za posiłki, ustala dyrektor szkoły w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę. Do opłat wnoszonych przez uczniów, nie wlicza się wynagrodzeń pracowników oraz kosztów utrzymania stołówki. Organ prowadzący szkołę lub dyrektor, posiadający stosowne upoważnienie może, zwolnić rodziców albo pełnoletniego ucznia z całości lub części opłat w przypadku szczególnie trudnej sytuacji materialnej rodziny, a także w uzasadnionych przypadkach losowych.

Bibliografia i literatura uzupełniająca

- Ablewicz K. (1998), Hermeneutyka i fenomenologia w badaniach pedagogicznych, W: Orientacje w metodologii badań pedagogicznych, Pod red. S. Palki, Wydawnictwo UJ, Kraków
- Babiuch M.(2002), Jak współpracować z rodzicami trudnych uczniów?, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Baranowicz K. (1995), Program kształcenia – próba wyjścia poza schematy. Łódź, Wydawnictwo UŁ, Łódź
- Barucker B. (2015), Wilde Schule? , Berlin
- Bereźnicki F. (2001), Dydaktyka kształcenia ogólnego, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Bernstein B. (1990), Odtwarzanie kultury, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Bilewicz-Kuźnia B.(2013), Historyczny i współczesny obraz edukacji przedszkolnej według koncepcji Friedricha Wilhelma Froebela, W: Edukacja przedszkolna w Polsce i na świecie. Wybrane zagadnienia, Pod red. B. Bilewicz-Kuźnia, T. Parczewska Lublin, Wydawnictwo UMCS
- Bogdanowicz M.(1997), Integracja percepcyjno-motoryczna teoria-diagnoza- terapia, Wydawnictwo Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa
- Braunmuhl E. von, (1934), Zeit fur Kinder. Theorie und Praxis von Kinderfeindlichkeit, Kinder Freundlichkeit, Kinderschutz.Zur Beseitigung der Unicherheit im Umgang mit Kindern, Frankfurt
- Brezinka W. (2007), Wychowywać dzisiaj. Zarys problematyki, Wydawnictwo WAM, Warszawa
- Brzezinka W. (2008),Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych, Wydawnictwo WAM, Warszawa
- Trophy J. E. (2011), Motivating students to learn. New York, NY: Taylor & Francis
- Bozo D.(2016), Come legger sense dimenticare: il metodo SQ3R, Roma, MARKETERs Academy
- Brzdąk J., Miazgowicz J.(1998) Samoocena pracy szkoły. Wydawnictwo WOM, Katowice
- Brześkiewicz Z.W.(1995), Superpamięć. Jak uczyć się trzy razy szybciej, Wydawnictwo Comes, Warszawa
- Brzezińska A.(2000), Społeczna psychologia rozwoju, Scholar Wydawnictwo Naukowe, Warszawa

- Budajczyk M . (2004), Edukacja domowa, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk
- Buzan T. (2003), Pamięć na zawołanie, Wydawnictwo Ravi, Łódź
- Buzan T. (2004), Mapy myśli, Wydawnictwo Ravi , Łódź
- Caillois R. (1997), Gry i ludzie, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa
- Carlgren F.(1994), Wychowanie do wolności. Pedagogika Rudolfa Steinera, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Celuch M., Mądra-Janeda M. Krupa W. (2013), BHP w szkole. Bezpiecznie od momentu wejścia na teren szkoły, Wydawnictwo Wiedza i Praktyka sp. z o.o. Warszawa
- Clapare'de E'. (2005), Szkoła na miarę , Wydawnictwo ŻAK, Warszawa
- Claparede E., (2009), Wychowanie funkcjonalne, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa
- Clow D., Ferguson R., Kitto K., Yong-Sang Cho, Sharkey M., Aguerrebere C. (2017), Beyond Failure: The 2nd LAK Failathon, LAK17, Vancouver, BC
- Cytowic, R.E. (1995), Synesthesia: Phenomenology and neuropsychology. A review of current knowledge. Psyche. An Interdisciplinary Journal of Research on Consciousness , 2,s. 120 134
- Czerepaniak-Walczak M.(1994), Między dostosowaniem a zmianą. Elementy emancypacyjnej teorii edukacji, Szczecin, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego
- Czyż E. (2017). Prawa i obowiązki ucznia w statutach szkolnych. Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 16(2), ss. 223- 254
- Dai D. Y. (2012), Design research on learning and thinking in educational settings. New York, NY: Routledge
- Dauber H. (2003) ,Podstawy pedagogiki humanistycznej, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Dauber H.(2001), Obszary uczenia się w przyszłości . Perspektywy pedagogiki humanistycznej, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Dąbrowski Z. (2012), Pedagogika opiekuńcza w zarysie, Wydawnictwo UWM, Olsztyn
- Decroly J.O.,(1931), Gry wychowawcze, Warszawa
- Denek K.(1994), Wartości i cele edukacji szkolnej, Wydawnictwo Edytor , Poznań- Toruń
- Dewey J.(1996), Moje credo pedagogiczne, W: Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej, t.3, Pod red S. Wołoszyna , Kielce, Wydawnictwo Strzelec

- Dobrowolski A.B. (1946), Ogólna charakterystyka nauk pedagogicznych i płynące stąd konsekwencje i wskazania. Nowa Szkoła, nr 1/ 2,ss.34-46
- Dorczak R. (2013), Dyrektor szkoły jako przywódca edukacyjny – próba określenia kompetencji kluczowych, W: Przywództwo i zmiana w edukacji. Ewaluacja jako mechanizm doskonalenia. Pod red. G. Mazurkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Dorczak R.(2015),Przez Ateny czy Spartę – w poszukiwaniu właściwej drogi dla przywództwa edukacyjnego, W: Przywództwo edukacyjne Zaproszenie do dialogu. Pod red. G. Mazurkiewicza, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Dryden G., Voss J. (2003), Rewolucja w uczeniu się, Wydawnictwo Moderski i S-ka, Poznań
- Dylak S. (2000), Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Edmunds F. (1996), Pedagogika R. Steinera. Szkoły Waldorfskie na świecie i w Polsce, Wydawnictwo Spektrum, Warszawa
- Edukacja alternatywna. Dylematy teorii i praktyki(1992) , Pod red. B. Śliwerskiego , Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Edukacja alternatywna. Nowe teorie, modele badań i reformy (2000), Pod red. J. Piekarskiego, B. Śliwerskiego, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Edukacja domowa w Polsce. Teoria i praktyka (2009), Pod red. M.P. Zakrzewskich, Oficyna Wydawniczo- Poligraficzna „ Adam”, Warszawa
- E-edukacja w praktyce – wyzwania i bariery (2014), Pod red. M. Dąbrowskiego, M. Zająć, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Warszawa
- Eisner E.W.(1990), Discipline-Based Art Education: Conceptions and Misconceptions, Educational Theory, 40 (4), p.423-430
- Fisher R. (1999), Uczymy jak się uczyć, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Fleming E.(1974), Unowocześnienie systemu dydaktycznego, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Fleming E.(1971), Współczesny system wychowawczo-dydaktyczny, Wydawnictwo UŚ, Katowice
- Fleming E., Jacoby J.(1969), Środki audiowizualne w dydaktyce szkoły wyższej, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Flick U. (2010), Projektowanie badania jakościowego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa

- Frankfort – Nachmias Ch., Nachmias D. (2009), Wydawnictwo Zysk i S- ka , Poznań
- Freire P., (1973) Education for Critical Consciousness. Seabury Press
- Freud
- Fromm E.(1989), Mieć czy być, Warszawa, Wydawnictwo Klub Obrycki
- Furmanek W. (1995), Człowiek, człowieczeństwo, wychowanie,Wydawnictwo Fosze, Rzeszów
- Gaebel M.(2014),MOOC masowe otwarte kursy online, Wydawnictwo EUA Occasional Papers, Warszawa
- Gardner H.(2002), Inteligencje wielorakie, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań
- Garfinkel H.(2007), Studia z etnometodologii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Ghose T.(2017),Learning a Second Language Linked to Synesthesia, Live Science
- Gnitecki J. (2006), Wstęp do ogólnej metodologii badań w naukach pedagogicznych. Status metodologiczny nauk pedagogicznych, t.1, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań
- Gnitecki J. (2007), Wstęp do ogólnej metodologii badań w naukach pedagogicznych. Tworzenie wiedzy o edukacji w naukach pedagogicznych, t.2, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań
- Gnitecki J.(1994), Zarys pedagogiki ogólnej, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań
- Gordon T.(2010), Wychowanie bez porażek, Wydawnictwo Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa
- Górniewicz J. (1997), Kategorie pedagogiczne , Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, Olsztyn
- Grabowska G., Wysocka A., Grzeszewski H. (1989), Elementy systemu zachowowego w procesie dydaktyczno-wychowawczym klasy II szkoły podstawowej, Wydawnictwo WSP, Słupsk
- Greller, W., Ebner, M., Schön, M. (2014) Learning Analytics: From Theory to Practice – Data Support for Learning and Teaching. In: Computer Assisted Assessment. Kalz, Marco, Ras, Eric (Eds.) - Research into E-Assessment, Communications in Computer and Information , Science Volume 439, 2014, pp 79-87. Springer, New York
- Grzegorzewska M.(1964), Wybór pism, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Gurycka A. (1979), Struktura i dynamika procesu wychowawczego, Wydawnictwo PWN, Warszawa

- Gurycka A. (1997), O sztuce wychowywania. Dla wychowawców i nauczycieli, Wydawnictwa CODN, Warszawa
- Gurycka A. (1990), Błąd w wychowaniu, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne , Warszawa
- Hannaford C. (2003), Profil dominujący. Jak rozpoznać Twoje dominujące oko, ucho, półkulę mózgową, rękę i nogę , Międzynarodowy Instytut NeuroKinezylogii Rozwoju Ruchowego i Integracji Odruchów, Warszawa
- Harmin M. (2016), Jak motywować uczniów do nauki, Biblioteka Szkoły Uczącej Się, Warszawa
- Hejnicka-Bezwińska T. (2003), Pedagogika pozytywistyczna, W: Pedagogika. Podręcznik akademicki, Pod red. Z.Kwiecińskiego, B. Śliwerskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, ss.196-219
- Huzinga J.(2011), Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa
- Illich I. (2010), Odszkolnić społeczeństwo, Fundacja Bęc Zmiana, Warszawa
- J. Holt (2016), Zamiast edukacji. Warunki do uczenia się przez działanie, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls
- Janicka M.(2014),Pakiet metodyczny dla nauczycieli języków obcych dla I etapu edukacyjnego, Wydawnictwo ORE, Warszawa
- Janicki B. (2017), Actionbound – smartfonowa gra terenowa, <http://www.superbelfrzy.edu.pl/pomyslodajnia/actionbound-smartfonowa-gra-terenowa/>
- Kamiński A.,(1974), Funkcje pedagogiki społecznej: praca socjalna i kulturalna, Warszawa , Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Key E..(2005), Stulecie dziecka , Wydawnictwo ŻAK, Warszawa
- Keen A. (2007) The Cult of the Amateur: How Today's Internet Is Killing Our Culture, Published in the United States by Doubleday
- Koc R.(2011), Ocena osiągnięć edukacyjnych uczniów, W:Psychologia ucznia i nauczyciela, Pod red. St. Kowalika, Warszawa, PWN
- Komorowska H. (1995), Konstrukcja, realizacja i ewaluacja programu nauczania, Wydawnictwo IBE, Warszawa
- Komorowska H. (1999), O programach prawie wszystko, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Konarzewski K. (1992), O wychowaniu w szkole , W: Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela, Pod red. K. Kruszewskiego, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej
- Konwencja o Prawach Dziecka

- Korczak J. (1978) Pisma wybrane, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa
- Korczak J. (1993), Prawo dziecka do szacunku, W: Dzieła, t.7, Warszawa, Oficyna Wydawnicza Latona
- Kosecka-Ławik E. (2004), Kultura organizacyjna szkoły a podmiotowość uczestników procesu wychowania, W: Podmiotowość w edukacji ery globalnego społeczeństwa informacyjnego, Pod red. K. Pająka , A. Zduniaka, Wydawnictwo ELIPSA, Warszawa-Poznań
- Kotłowski K.(1968), Filozofia wartości, a zadania pedagogiki, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków,
- Koziński J.(1995), Psychologiczna teoria decyzji, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Krawczyk M.(1965), Metody wychowania moralnego, Wydawnictwa PZWS, Warszawa
- Krüger H.H. (2005), Wprowadzenie w teorie i metody badawcze nauk o wychowaniu, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk
- Krüger H.H.(2007), Metody badań w pedagogice, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk
- Kruszewski K. (1999), Reforma systemu edukacji. Projekt
- Kupffer H.,(1990),Pedagogic der Posmoderne, Belz
- Kupisiewicz Cz.(2005), Podstawy dydaktyki, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Kupisiewicz Cz.(2006),Szkoła XX wieku, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Kwiatkowska H. (2008), Pedeutologia, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa
- Lalak D. (2010), Życie jak biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej, Wydawnictwo ŻAK, Warszawa
- Long M. (2012), The psychology of education: The evidence base for teaching and learning. New York, NY: Routledge
- Lunenburg F.C., Irby B.J. (2013),Instructional Strategies to Facilitate Learning, Connexions module The Connexions Project and licensed under the Creative Commons Attribution License, Connexions module: m41144, <http://cnx.org/content/m41144/1.3/>
- Łobocki M. (2003) Metody i techniki badań pedagogicznych, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Łopatkowa M.(1992), Pedagogika serca, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
- Łukaszewicz (2002), Studia nad alternatywami w edukacji, Fundacja Wolne Inicjatywy Edukacyjne, Wrocław

- Łukaszewicz R. (1996), „Leczenie głupoty” i... czyli Salony Edukacji Ekologicznej NATURAmy, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław
- Łukaszewicz R. (2011), O wielości rozumienia edukacji i wyższości pytań nad odpowiedziami, W: Przegląd Pedagogiczny, ss.11-18
- Łukaszewicz R.(1994), Edukacja z wyobraźnią czyli jak podróżować bez map, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław
- Łukaszewicz R.(1997), Szkoła jako kawałek innego świata, Fundacja Wolne Inicjatywy Edukacyjne, Wrocław
- Marzano R. J. (2010), A handbook on the art and science of teaching. Alexandria, VA: Association of Supervision and Curriculum Development
- Mazurkiewicz G. (2015), Przywództwo edukacyjne. Zmiana paradygmatu, W: Przywództwo edukacyjne Zaproszenie do dialogu. Pod red. G. Mazurkiewicza, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
- McCallum C.M., Thomas S., Libarkin J.(2018), The AlphaMOOC: Building a Massive Open Online Course One Graduate Student at a Time, Michigan State University
- Meighan R.. (brak roku wydania) Edukacja elastyczna, Wydawnictwo Stowarzyszenia Nasza Szkoła, Toruń
- Melibruda J. (1997), Poznawanie samego siebie, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa
- Melosik Z.(2003), Pedagogika postmodernizmu, Pedagogika. Podręcznik akademicki, Pod red Z. Kwiecińskiego, B. Śliwerskiego , Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych
- Milerski B.(2003), Pedagogika religii, W: Pedagogika. Podręcznik akademicki, Pod red Z. Kwiecińskiego, B. Śliwerskiego , Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Milner A.D., Goodale M.A.,(2008), Mózg wzrokowy w działaniu, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Model szkoły ćwiczeń (2016), Projekt koncepcyjny „Wspieranie tworzenia szkół ćwiczeń”. Projekt Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) realizowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE), w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER), ORE, Warszawa
- Montessori M.,(1910),Antropologia pedagogica, Milano
- Moss C. M., Brookhart, S. M.(2009), Advancing formative assessment in every classroom: A guide for instructional leaders, Alexandria, ASCD

- Moss C.M., Brookhart S.M.(2014), Jak pomóc uczniom zrozumieć każdą lekcję, Wydawnictwo CEO, Warszawa
- Murzyn A. (2001), Filozofia edukacji u schyłku XX wieku. Wybrane kwestie, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Muszyński H. (2004),Zarys teorii wychowania, Wydawnictwa PZWS, Warszawa
- Muszyński H. (2007),Wychowanie moralne, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Nalaskowski A.(2017), Szkoła Laboratorium. Od działań autorskich do pedagogii źródeł, Oficyna Wydawnicza Impuls, Wydawnictwo ORE, Kraków-Warszawa
- Nawroczyński B.(1968), O wychowaniu i wychowawcach. Dwanaście studiów pedagogicznych , Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Neill (1994), Nowa Summerhill , Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań
- Neill A.S. (2011), Summerhill, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań
- Niemierko B.(1999),Pomiar wyników kształcenia, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Niemierko B.(2007), Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki, Warszawa, Wyd. Profesjonalne i Akademickie
- Nikitorowicz J. (1995), Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok
- Nowak M. (2003), Pedagogika personalistyczna, W:Pedagogika. Podręcznik akademicki. Część 1, Pod red. Z.Kwiecińskiego, B. Śliwerskiego, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Okoń W. (1997), Dziesięć szkół alternatywnych, Wydawnictwo WSiP, Warszawa
- Okoń W. (2003),Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, Wydawnictwo ŻAK, Warszawa
- Open Badges for Higher Education (2016), Claim : <https://www.pearsoned.com/wp-content/uploads/Open-Badges-for-Higher-Education.pdf>
- Orientacje w metodologii badań pedagogicznych(1998), Pod red. S. Palki, Wydawnictwo UJ, Kraków
- Ornstein A.C., Hunkins F. P. (1998), Program szkolny. Założenia zasady, problematyka, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Ostrowski J. (1927), Żywa szkoła. Zarys organizacyjny i metodyczny przyszłej szkoły średniej , The Polish Book Imp. Co., Inc. , New York
- Pabst A. (1912), Wychowanie praktyczne, Biblioteka Dzieł Wyborowych, Warszawa

- Palka St. (2006), Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk
- Palka St. (1999), Pedagogika w stanie tworzenia , Wydawnictwo UJ, Kraków
- Pedagogika . Podręcznik dla kandydatów na nauczycieli(1982), Pod red. B. Suchodolskiego, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Pedagogika ogólna . Tradycja- terażniejszość-nowe wyzwania (1995), Pod red .T. Hejnickiej – Bezwińskiej, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz
- Pedagogika. Podręcznik akademicki (2003), Pod red Z. Kwiecińskiego, B. Śliwerskiego , Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Petersen P., Petersen E.(1954) Die Analyse des Frontalunterrichts mit Hilfe von erziehungswissenschaftlicher Aufnahme und Tatsachenliste, in: Wissenschaftliche Zeitschrift der Frederich-Schiller, Jena, [Universität Jena](http://www.uni-jena.de) , s. 509–529.
- Piechnik B. (2014) Zastosowanie modeli Learning Analytics jako narzędzi doskonalenia jakości nauczania, W: E-edukacja w praktyce – wyzwania i bariery, Pod red. M. Dąbrowskiego, M. Zając, Warszawa, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych
- Pięta J. (2008), Pedagogika czasu wolnego, Wydawnictwo ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna , Warszawa
- Pilch T., Bauman T.(1995), Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe, Wydawnictwo Żak, Warszawa
- Piotrow, P. T., Kincaid D.L., Rimon J. , Rinehart W.(1997), Health Communication: Lessons from Family Planning and Reproductive Health. Westport, CT: Praeger
- Plewka Cz., Taraszkiewicz M. (2010), Uczymy się uczyć , Towarzystwo Wiedzy Powszechnej Oddział Regionalny w Szczecinie, Szczecin
- Poznańska M.W. (1997), Pedagogika alternatywna New Age . Propozycje pedagogicznej koncepcji osobowości i wychowania . Wydawnictwo Adam Marszałek , Toruń
- Pólturzycki J.(2012), Dydaktyka dla nauczycieli, Wydawnictwo Marszałek , Toruń
- Procedura przepływu informacji, Szkoła Podstawowa nr 190 im. J. Iwaszkiewicza w Łodzi
- Puślecki W. (1998), Uwarunkowania i efekty binarnego uczenia się. Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Puślecki Wł. (1996), Kształcenie wyzwalaające w edukacji wczesnoszkolnej , Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków

- Rasfeld M., Breindenbach S.,(2015), Budząca się szkoła, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk
- Ray B.D. (2011), Historia, rozwój i filozofia edukacji domowej, W: Szkoła domowa. Między wolnością a obowiązkiem, Pod red. J. Piskorskiego, Instytut Sobieskiego, Warszawa
- Reid J-A., Forrestal P. Cook J. (2001), Uczenie się w małych grupach w klasie, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Robinson F. P.(1961), Effective study. S Q3R, London, Harper; Revised edition
- Rogers C. (2002),Sposób bycia, Wydawnictwo Rebis, Poznań
- Rogowska A.(2002), U źródeł synestezji: podstawy fizjologiczne i funkcjonalne, Przegląd Psychologiczny, tom 45, nr 4,ss. 465-474
- Rokuszewska-Pawełek A.(2006), Wywiad narracyjny jako źródło informacji, Media, Kultura, Społeczeństwo nr 1, ss. 17-28
- Roller S. (1987), Cele wychowania – tworzenie i odradzanie, W: Bliskie i dalekie cele wychowania, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Rothbard M.N.(2014)Education Free and Compulsory, Alabama, Ludwig von Mises Institute
- Rousseau J.J. (1955), Emil, czyli o wychowaniu, Wrocław, Wydawnictwo Ossolineum
- Rowid H. (1931), Szkoła twórcza. Podstawy teoretyczne i drogi urzeczywistnienia nowej szkoły, Kraków
- Rowid H., (1958), Szkoła twórcza, Warszawa, Wydawnictwo Książka i Wiedza
- Rubacha K. (2008), Metodologia badań nad edukacją, Wydawnictwo Akademickie i profesjonalne, Warszawa
- Rubacha K. (2009), Metodologia badań edukacyjnych, Wyd. Akademickie i Profesjonalne , Warszawa
- Rubinstejn L.S.(1962), Podstawy psychologii ogólnej, Warszawa, PZWS
- Ruciński S.(1981),Wychowanie jako wprowadzanie w życie wartościowe. Próba marksistowskiego określenia aksjologicznej i metodologicznej problematyki ideału wychowawczego, Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego
- Sajdak A. (2008), Edukacja kreatywna, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Sawicki M. (1997), Edukacja środowiskowa, Wydawnictwo Semper, Warszawa
- Schoenebeck H. von, (1994),Antypedagogika. Być i wspierać zamiast wychowywać, Warszawa, Wydawnictwo Jacka Santorskiego &CO

- Schulz R. (1989), Nauczyciel jako innowator, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Schulz R. (1992), Kształcenie dla innowacji pedagogicznych – geneza, sens i zastosowania idei. W: Kształcenie dla innowacji pedagogicznych. Pod red. R. Schulza, Wydawnictwo UMK, Toruń
- Schulz R. (2003), Wykłady z pedagogiki. O integralnej wizję człowieka i jego rozwoju, tom II, Wydawnictwo UMK, Toruń
- Schulz R. (2003), Wykłady z pedagogiki. Perspektywy światopoglądowe w wychowaniu, tom I, Wydawnictwo UMK, Toruń
- Sclater N.(2014), A student app for learning analytics, <https://analytics.jiscinvolve.org/wp/2014/12/19/a-student-app-for-learning-analytics/>
- Sidorowska I. (2001), Kognitywne implikacje synestezji, Neurolingwistyka w patologii i zdrowiu, Wydawnictwo Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie, Szczecin, ss.171-175
- Silverman D. (2008), Interpretacja danych jakościowych, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Słownik Wyrazów Obcych (2001), Pod red. I. Kamińskiej-Szmaj, Wydawnictwa Europa, Warszawa
- Sośnicki K.(1988), Rozwój pedagogiki zachodniej na przełomie XIX i XX wieku, Wydawnictwa PZWS, Warszawa
- Spitzer M. (2012), Jak uczy się mózg, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Spory o edukację. Dylematy i kontrowersje we współczesnych pedagogiach (1993), Pod red Z. Kwiecińskiego, L. Witkowskiego, Wydawnictwo IBE, Warszawa
- Steiner R.,(1931), O żywej istocie Antropozofii, Warszawa, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Antropozoficznego
- Stemplewska K. (1989), Struktura reprezentacji wiedzy a jej źródło: doświadczenie lub przekaz społeczny. W: Wychowanek jako podmiot doświadczeń. Pod red. A. Guryckiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa
- Strategia kształcenia wyprzedzającego (2013), Pod red. St. Dylaka, Ogólnopolska Fundacja Edukacji Komputerowej, Poznań
- Suchodolski B. (1990),Wychowanie mimo wszystko , Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Suchodolski B.(1983), O wychowaniu , „Kultura i Wychowanie” 1934–1935, z.4
- Szczepańska M. (1997), Osoba jako podmiot i przedmiot w interakcjach symbolicznych, W: Szukając rozwiązań – pomysły na

edukowanie. Pod red. A. Suchory – Olech, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Słupsk

- Szkoła domowa. Między wolnością a obowiązkiem (2011), Pod red. J. Piskorskiego, Instytut Sobieskiego, Warszawa
- Szkoła jako ucząca się organizacja. Szkoła dla ambitnych (2003), Pod red D. Elsner , Wydawnictwo Mentor, Chorzów
- Szkoły eksperymentalne w świecie 1900 – 1975 (1977), Pod red. W. Okonia , Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Szuman S.(1975), O sztuce i wychowaniu estetycznym, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Śliwerski B. (2009), Współczesna myśl pedagogiczna. Znaczenia, klasyfikacje, badania , Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Śliwerski B. (1992) Przekraczanie granic wychowania od „pedagogiki dziecka” do antypedagogiki, Acta Universitatis Lodziensis, Łódź
- Śliwerski B. (2007), Współczesne teorie i nurty wychowania , Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Tanner K.D. (2013), Feature Approaches to Biology Teaching and Learning. Structure Matters: Twenty-one Teaching Strategies to Promote Student Engagement and Cultivate Classroom Equity, In: Life Sciences Education, Vol. 12, p. 1–10, San Francisco , San Francisco State University
- Taraszkiewicz M.(2000),Błędy w ocenianiu, Gazeta Szkolna, nr 10,s.17
- Taraszkiewicz M.(2000a),Gadanie przy tablicy, Gazeta Szkolna, nr 4, s.3
- Taraszkiewicz M.(2000b),Droga do samodzielności, Gazeta Szkolna, nr 2, s.4
- Tarnowski J. (2005), Jak wychowywać. Uczyć się od wychowanków (przyjaciół)?, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Tarnowski J. (2009), Jak wychowywać? Barykada czy dialog?, Oficyna Wydawnicza, ADAM, Warszawa
- Tarnowski J. (2009), Jak wychowywać? W świecie paradoksów, Oficyna Wydawnicza ADAM, Warszawa
- Tkaczyk P.,(2012), Grywalizacja. Jak zastosować mechanizmy gier w działaniach marketingowych , Wydawnictwo Helion, Gliwice
- Topol P. (2013), Polska w edukacyjnej przestrzeni Second Life, W: Neodidagmata, nr 35, Poznań, Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza , ss.. 33-45
- Topol P.(2013 a), Funkcjonalność edukacyjna światów wirtualnych, Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań

- Urban T.(2011), <http://czas.ebiznes.org.pl> (data logowania 22.06.2011)
- Walat W.(2016), Ewolucja książki szkolnej (podręcznika) – od wersji drukowanej do elektronicznej, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów
- Washburne C., (1934), Przystosowanie szkoły do dziecka. System Winettki, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa
- Więckowski R. (1995), Pedagogika wczesnoszkolna, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Wiśniewska M. (2017), Objawy zaburzeń samoregulacji u dzieci od 0 do 3 roku życia. Materiały przygotowane przez dr M. Wiśniewską pedagoga specjalnego oligofrenopedagoga, logopedę, terapeutę i instruktora metody SI
- Włodarski Z.(1979), Odbiór treści w procesie uczenia się, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Włodarski Z.(1996), Psychologia uczenia się, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Wojnar I. (1984), Teoria wychowania estetycznego-zarys problematyki, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Wojnar I.(1970), Estetyka i wychowanie, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Wprowadzenie do pedagogiki. Wybór tekstów (1997), Pod red J. Kostkiewicz , Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej, Stalowa Wola
- Wprowadzenie do pedagogiki. Wybór tekstów (1996) , Pod red T. Jaworskiej, R. Lepperta , Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków
- Wychowanie . Interpretacja jego wartości i granic (1998), Pod red B. Gawliny, Wydawnictwo UJ, Kraków
- Wytyczne Open Badge Network w zakresie wdrożenia odznak Open Badge dla osób indywidualnych i organizacji (O3-A3), (2017), Erasmus +
- Zaczyński W.P. (1967),Rozwój metody eksperymentalnej i jej zastosowanie w dydaktyce, Wydawnictwo PWN, Warszawa
- Zaczyński W.P. (1995), Praca badawcza nauczyciela, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Zaczyński W.P.(1990),Uczenie się przez przeżywanie. Rzecz o teorii wielostronnego kształcenia, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Zarzecki L (2012), Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie, Wydawnictwo KPSW, Jelenia Góra

- Zasady współpracy szkoły ćwiczeń (2016), Projekt koncepcyjny „Wspieranie tworzenia szkół ćwiczeń”. Projekt Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) realizowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE), w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER), Wydawnictwo ORE, Warszawa
- Zichermann G., Cunningham Ch. (2011), Gamification by Design. Implementing Game Mechanics in Web and Mobile Apps. O'Reilly
- Ziller (1817 – 1882)
- Zwiernik J. (1996), Alternatywa w edukacji przedszkolnej, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław
- Żegnałek K.(2005), Dydaktyka ogólna. Wybrane zagadnienia, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Warszawa
- Żylińska M. (2013), Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi, Wydawnictwo UMK, Toruń

Rozporządzenia:

- § 20a. ust. 3 i 4 oraz § 20b Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 lutego 2002 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji wraz z późniejszymi zmianami (Dz.U. z 2009 r. Nr 116, poz. 977); rozporządzenie to zostało zastąpione przez Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 sierpnia 2014 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. z 2014 r. poz. 1170).
- Polska Rama Kwalifikacji art. 10 ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2016 r. poz. 64 i 1010)
- Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 czerwca 2017 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach
- Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2017 r.; poz. 1591)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji
- Rozporządzenie MEN z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013 r.; poz. 532 ze zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 lutego 2002 r.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie ramowych statutów placówek publicznych
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1 marca 2013 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2017 r. poz. 481)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. 2015 poz. 1250)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół. (Dz.U. z 2001 r. nr 61, poz. 624)
- Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 14 lutego 2005 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad nadzoru nad przestrzeganiem standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo - wychowawczych oraz nadzoru nad działalnością ośrodków adopcyjno-opiekuńczych
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 4 czerwca 2010 r. w sprawie rodzin zastępczych
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentacji przetwarzania danych osobowych oraz warunków technicznych i organizacyjnych, jakim powinny odpowiadać urządzenia i systemy informatyczne służące do przetwarzania danych osobowych
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 23 października 2013 roku w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki paliatywnej i hospicyjnej
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków udzielania pomocy finansowej uczniom na zakup podręczników i materiałów edukacyjnych

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 2006 r. w sprawie realizacji programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”

Ustawy:

- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe
- Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
- Ustawa z dnia 15 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego
- Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy o ustanowieniu programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. O systemie oświaty

Kodeksy

- Kodeks Cywilny
- Kodeks Postępowania Administracyjnego
- Kodeks Pracy
- Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

Netografia

- <http://cogision.com/uslugi/narzedzia/badania-etnograficzne>(data logowania 7.10.2017)
- <http://realna.bdnr.pl/> (data logowania 7.10.2017)
- <http://realna.bdnr.pl/static/files/idee.pdf> (data logowania 7.10.2017)
- <http://socjospieg.blox.p>(data logowania 7.10.2017)
- <http://www.bazgroszyt.pl/> (data logowania 12 marzec 2009)
- http://www.mojasocjologia.pl/articles.php?article_id=269(data logowania 19.10.2017)
- <http://www.nfz.gov.pl/aktualnosci/aktualnosci-centrali/nfz-przypomina-opieka-zdrowotna-w-szkole,6737.html>(data logowania 14.10.2017)
- <http://sp190.szkoły.lodz.pl/> procedura przepływu informacji, Szkoła Podstawowa nr 190 im. J. Iwaszkiewicza w Łodzi (data logowania 22 listopad 2017)
- <http://www.nfz.gov.pl/aktualnosci/aktualnosci-centrali/nfz-przypomina-opieka-zdrowotna-w-szkole,6737.html>(data logowania 18 styczeń 2018)
- <http://dzikiestudia.pl/>(data logowania 1 luty 2018)
- <http://cogision.com/uslugi/narzedzia/badania-etnograficzne>
- <http://realna.bdnr.pl/> (data logowania 7.10.2017)
- <http://realna.bdnr.pl/static/files/idee.pdf> (data logowania 7.10.2017)
- <http://socjospieg.blox.p>
- http://www.mojasocjologia.pl/articles.php?article_id=269
- <http://www.nfz.gov.pl/aktualnosci/aktualnosci-centrali/nfz-przypomina-opieka-zdrowotna-w-szkole,6737.html>

Alfabetyczny spis zagadnień

- akredytacja (1.1.)
- analiza archiwów(1.4.2.)
- andragogika(1.4.1.)
- androcentryzm(1.4.1.)
- antropocentryzm(1.4.1.)
- antropologia pedagogiczna(1.4.1.)
- antropozofia(1.4.1.)
- antynomie współczesnej pedagogiki(1.4.1.)
- arkusz organizacji szkoły (1.2.2.)
- arkusze ocen uczniów(1.2.2.)
- artefakt(1.4.2.)
- asystent osoby niepełnosprawnej (3.1.)
- badacz i jego cechy(1.4.2.)
- badania ilościowe(1.4.2.)
- badania jakościowe(1.4.2.)
- badania pedagogiczne(1.4.2.)
- badania pilotażowe(1.4.2.)
- bariery w kontaktach rodziców z nauczycielami(5.1.)
- BHP (1.2.1.)
- BHP: sale lekcyjne(1.2.1.)
- BHP: stan zewnętrzny budynku, wejście do szkoły, korytarz i klatka schodowa (1.2.1.)
- BHP: stołówka i kuchnia (1.2.1.)
- BHP: warsztaty, stanowiska praktycznej nauki zawodu(1.2.1.)
- biblioteka pedagogiczna (1.1.)
- biblioteka szkolna (1.2.13.)
- błędy w ocenianiu(1.2.8.)
- branżowa szkoła I stopnia(1.2.12.)
- branżowa szkoła II stopnia(1.2.12.)
- bursa (1.2.13.)
- cele edukacji szkolnej(2.2.6.)
- cele instytucji społecznych(3.1.)
- cele kształcenia : kryterium potrzeby(2.2.6.)
- cele kształcenia: kryterium zakres znaczeniowy(2.2.6.)
- cele kształcenia: kryterium podejście tradycyjne(2.2.6.)
- cele kształcenia: źródła, cele uczenia się (teoria działania) (2.2.6.)
- cele nauczania-uczenia się(2.2.6.)
- cele sprawdzania będącego podstawą oceny(1.2.8.)
- cele uczenia się: dyrektorzy(2.2.6.)
- cele uczenia się: kuratorzy, ministerstwo(2.2.6.)
- cele uczenia się: praktyczne wskazówki do formułowania celów(2.2.6.)
- cele uczenia się: Zasada 1 (2.2.6.)
- cele uczenia się: Zasada 2 (2.2.6.)
- cele uczenia się: Zasada 3 (2.2.6.)

- cele uczenia się: Zasada 4 (2.2.6.)
- cele uczenia się: Zasada 5 (2.2.6.)
- cele uczenia się: Zasada 6 (2.2.6.)
- cele uczenia się: Zasada 7 (2.2.6.)
- cele uczenia się: Zasada 8 (2.2.6.)
- cele uczenia się: Zasada 9 (2.2.6.)
- cele uczenia się: informacja dla rodziców o aktualnie realizowanych celach(2.2.6.)
- cele uczenia się: nauczyciele(2.2.6.)
- cele uczenia się: ocena sumująca(2.2.6.)
- cele uczenia się: uczniowie(2.2.6.)
- cele wychowania(2.2.6.)
- centrum kształcenia zawodowego i ustawicznego(1.1.)
- ciekawość(2.2.2.)
- czynności nauczyciela przy zadawaniu pracy domowej(2.2.11.)
- czynności opiekuńcze(3.1.)
- darmowe podręczniki i dotacje na nie(1.2.10.)
- dbałość opiekuńcza(3.1.)
- dekalog oceniania(1.2.8.)
- dobowy rytm intelektualny(2.2.2.)
- dobór treści kształcenia(2.2.5.)
- dodatkowe opłaty ponoszone przez rodziców(5.1.)
- doktryny pedagogiczne/edukacyjne(1.4.1.)
- dokumentacja (1.2.2.)
- dokumentacja procesu przebiegu nauczania (1.2.2.)
- dom dziecka(3.1.)
- dopuszczanie do użytku szkolnego podręczników uwzględniających podstawę programową(1.2.10.)
- doraźne zastępstwo(4.1.)
- doskonalenie zawodowe(4.2.)
- dowóz dziecka do szkoły(6.2.)
- droga dziecka z domu do szkoły (1.2.7.)
- dydaktyka (2.2.)
- dydaktyka pojęcia(2.2.1.)
- dydaktyka(2.2.1.)
- dyrektor szkoły lub placówki (1.2.4.)
- dyscypliny pedagogiczne(1.4.1.)
- dyskurs edukacyjny(2.2.1.)
- działy pedagogiki(1.4.1.)
- dziecko jako uczeń i wychowanek (prawa i obowiązki) (3.2.)
- dziedziny pedagogiki(1.4.1.)
- dziennik bibliotekarza(1.2.2.)
- dziennik lekcyjny (1.2.2.)
- dziennik nauczania indywidualnego(1.2.2.)
- dziennik pedagoga (1.2.2.)
- dziennik pracy wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka(1.2.2.)
- dziennik psychologa(1.2.2.)

- dziennik realizowanych zajęć i czynności w przypadku spełniania obowiązku nauki realizowane w trakcie przygotowania zawodowego u pracodawcy (1.2.2.)
- dziennik zajęć rewalidacyjnych(1.2.2.)
- dziennik zajęć grup wychowawczych (internatu, świetlicy) (1.2.2.)
- dziennik zajęć sportowych(1.2.2.)
- dziennik zajęć z kreatywności (1.2.2.)
- Dzień nauczyciela. Dzień Edukacji Narodowej(4.1.)
- edukacja alternatywna(2.3.)
- edukacja(2.2.1.)
- efektywność edukacji/kształcenia(2.2.1.)
- egzamin klasyfikacyjny (1.2.3.)
- egzamin klasyfikacyjny a ocena(1.2.8.)
- egzamin poprawkowy a ocena(1.2.8.)
- egzamin poprawkowy(1.2.3.)
- egzamin potwierdzający kwalifikacje w zawodzie (1.2.3.)
- egzaminy (1.2.3.)
- egzemplaryzm(2.2.1.)
- eksperyment pedagogiczny(1.4.2.)
- encyklopedyzm dydaktyczny(2.2.1.)
- encyklopedyzm(2.2.1.)
- epistemologia(2.2.1.)
- esencjalizm pedagogiczny(2.2.1.)
- etapy rozwoju pedagogiki(1.4.1.)
- etapy badań pedagogicznych(1.4.2.)
- etapy pedagogicznej pracy naukowej(1.4.2.)
- etapy procesu uczenia się(2.2.2.)
- etnometodologia(1.4.2.)
- etyka pracy opiekuńczo-wychowawczej(3.1.)
- ewaluacja całościowa(1.2.5.)
- ewaluacja problemowa(1.2.5.)
- ewaluacja wewnętrzna(1.2.5.)
- ewaluacja zewnętrzna(1.2.5.)
- ewaluacja(1.2.5.)
- ewaluacja(2.2.1.)
- ewolucja teorii pedagogicznych(1.4.1.)
- e-wywiadówka(2.2.12.)
- finansowanie dokształcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli(4.1.)

- forma kształcenia: praca binarna(2.2.8.)
- forma kształcenia: praca grupowa(2.2.8.)
- forma kształcenia: praca grupowa: przystanki(2.2.8.)
- forma kształcenia: praca jednolita grupowa(2.2.8.)
- forma kształcenia: praca jednolita(2.2.8.)
- forma kształcenia: praca zbiorowa zróżnicowana(2.2.8.)
- forma kształcenia: praca zróżnicowana grupowa(2.2.8.)
- forma kształcenia: praca zróżnicowana(2.2.8.)
- forma kształcenia: rodzaje: kryterium czas prowadzenia zajęć(2.2.8.)
- forma kształcenia: rodzaje: kryterium liczba uczniów uczestniczących w procesie kształcenia(2.2.8.)
- forma kształcenia: rodzaje: kryterium miejsce kształcenia(2.2.8.)
- formalizm dydaktyczny(2.2.1.)
- formalne i pozaformalne warunki poprawności badań pedagogicznych (1.4.2.)
- formy działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły(1.2.9.)
- formy kształcenia(2.2.8.)
- formy opieki, formy rodzinnej pieczy zastępczej(3.1.)
- formy pozaszkolne(1.2.9.)
- formy pracy w parach (praca binarna): czytanie w parach i pisanie w parach oraz „ metoda wielu odpowiedzi” (2.2.8.)
- formy sprawowania instytucjonalnej pieczy zastępczej(3.1.)
- formy szkolne(1.2.9.)
- Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE) (1.1.)
- funkcje środków dydaktycznych według E. Fleminga(2.2.9.)
- funkcje celów kształcenia(2.2.6.)
- funkcje instytucji społecznych(3.1.)
- funkcje oceny(1.2.8.)
- funkcje pracy domowej według F. Bereźnickiego(2.2.11.)
- funkcje pracy domowej(2.2.11.)
- funkcje środków dydaktycznych według Cz. Kupisiewicza (2.2.9.)
- godziny ponadwymiarowe nauczyciela(4.1.)
- hipoteza badawcza(1.4.2.)
- ideologia oświatowa (1.1.)
- indywidualizm(2.2.1.)
- indywidualny obowiązek(1.2.9.)
- indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny(1.2.11.)
- indywidualny program lub tok nauki(1.2.11.)
- innowacja pedagogiczna/ eksperyment pedagogiczny(2.3.)
- innowacja(2.3.)
- innowacje i eksperymenty(2.3.)
- instytucjonalna piecza zastępcza(3.1.)
- integracja sensoryczna (SI) (2.2.2.)
- integracja sensoryczna (SI):stadia (2.2.2.)
- inteligencje wielorakie(2.2.2.)
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji logiczno-matematycznej(2.2.2.)

- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji językowej(2.2.2.)
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji ruchowej(2.2.2.)
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji muzycznej(2.2.2.)
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji interpersonalnej(2.2.2.)
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji wizualno-przestrzennej(2.2.2.)
- inteligencje wielorakie: preferowane metody pracy przy inteligencji intrapersonalnej(2.2.2.)
- interakcja edukacyjna(4.1.)
- internat (1.2.13.)
- internet w szkole (1.2.13.)
- jakość kształcenia(2.2.2.)
- jednostki metodyczne opieki(3.1.)
- Karta Nauczyciela(4.1.)
- kierowanie szkołą(1.2.4.)
- klasa szkolna(1.2.9.)
- klasy łączone(1.2.9.)
- klasyfikacja śródroczna(1.2.8.)
- klasyfikacja zawodów(1.1.)
- Kodeks Nauczyciela z 1872 roku(4.1.)
- kolegium pracowników służb społecznych(1.1.)
- kompetencje nauczyciela w Unii Europejskiej(4.1.)
- kompetencje asystenta nauczyciela(4.1.)
- kompetencje asystenta nauczyciela, asystenta wychowawcy świetlicy(4.1.)
- kompetencje dydaktyczne nauczyciela (4.1.)
- kompetencje katechety szkolnego(4.1.)
- kompetencje kierownika świetlicy(4.1.)
- kompetencje nauczyciela bibliotekarza(4.1.)
- kompetencje nauczyciela prowadzącego edukację kaszubską, romską oraz dzieci cudzoziemskich: (nauczyciel wspomagający, asystent) (4.1.)
- kompetencje nauczyciela szkół zawodowych(4.1.)
- kompetencje nauczyciela według S. Dylaka (4.1.)
- kompetencje nauczyciela według W. Strykowskiego, J. Strykowskiej, J. Pielachowskiego (4.1.)
- kompetencje nauczyciela wspomagającego(4.1.)
- kompetencje nauczyciela(4.1.)
- kompetencje nauczyciela/instruktora praktycznej nauki zawodu(4.1.)
- kompetencje nauczyciela: kompetencje informatyczno – medialne J. Szempruch(4.1.)
- kompetencje nauczyciela: kompetencje interpretacyjno – komunikacyjne według J. Szempruch(4.1.)

- kompetencje nauczyciela: kompetencje kreatywności według J. Szempruch(4.1.)
- kompetencje nauczyciela: kompetencje pragmatyczne według J. Szempruch(4.1.)
- kompetencje nauczyciela: kompetencje współdziałania według J. Szempruch(4.1.)
- kompetencje pomocy nauczyciela (4.1.)
- kompetencje socjoterapeuty(4.1.)
- kompetencje wychowawcy świetlicy(4.1.)
- kompetencje zawodowe pedagoga specjalnego(4.1.)
- komunikowanie oceny przez nauczyciela(1.2.8.)
- kontrola i ewaluacja (1.2.5.)
- kontrola(1.2.5.)
- Konwencja o Prawach Dziecka(5.2.)
- korelacja środków dydaktycznych z ogniwami kształcenia według F. Bereźnickiego(2.2.9.)
- Krajowa Rada Oświatowa (1.1.)
- książki metodyczne dla nauczyciela(1.2.10.)
- książki szkolne podręczne(1.2.10.)
- księga ewidencji dzieci(1.2.2.)
- księga uczniów/wychowanków (1.2.2.)
- kształcenie osób przybywających z zagranicy (1.2.7.)
- kształcenie pedagogiczne(4.2.)
- kształcenie równoległe(2.2.2.)
- kształcenie specjalne(1.2.12.)
- kształcenie ustawiczne(1.1.; 2.2.2.)
- kształcenie wyzwajające(2.2.2.)
- kształcenie(2.2.2.)
- kształcenie: wybrane rodzaje(2.2.2.)
- kształcenie: składniki procesu kształcenia w ujęciu systemowym(2.2.2.)
- kształcenie: składniki procesu(2.2.2.)
- kultura organizacyjna szkoły(1.2.12.)
- kultura szkoły(1.2.12.)
- kurator oświaty(1.1.)
- kuratorium oświaty(1.1.)
- kwalifikacje (1.2.6.)
- kwalifikacje w zawodzie(1.2.6.)
- kwalifikacyjny kurs zawodowy(1.2.6.)
- leczenie uzdrowiskowe dzieci(1.2.12.)
- lekcja powtórzeniowa(2.2.2.; 2.2.10.)
- lekcja wprowadzająca(2.2.10.)
- lektura szkolna(2.2.9.)
- **liceum ogólnokształcące**(1.2.12.)
- liczebność grup/podział na grupy(1.2.9.)
- lokal szkolny(1.2.9.)
- ład szkolny(1.2.12.)

- małeletni(3.1.)
- materializm dydaktyczny(2.2.1.)
- materializm funkcjonalny(2.2.1.)
- materiał ćwiczeniowy(2.2.9.)
- materiał edukacyjny(2.2.9.)
- materiał nauczania(2.2.5.)
- materiał nauczania: kryteria opracowania(2.2.5.)
- Medal Komisji Edukacji Narodowej(4.1.)
- metapedagogika (1.4.1.)
- metoda socjometryczna(1.4.2.)
- metoda analizy dokumentów(1.4.2.)
- metoda asymilacji wiedzy: dyskusja(2.2.7.)
- metoda asymilacji wiedzy: opis(2.2.7.)
- metoda asymilacji wiedzy: opowiadanie(2.2.7.)
- metoda asymilacji wiedzy: pogadanka (2.2.7.)
- metoda asymilacji wiedzy: praca z książką (źródłem) (2.2.7.)
- metoda asymilacji wiedzy: wykład(2.2.7.)
- metoda biograficzna(1.4.2.)
- metoda dialogowa(1.4.2.)
- metoda etnograficzna(1.4.2.)
- metoda ilościowa(1.4.2.)
- metoda indywidualnych przypadków(1.4.2.)
- metoda jakościowa(1.4.2.)
- metoda monografii pedagogicznej(1.4.2.)
- metoda obserwacji(1.4.2.)
- Metoda Ośrodków Decroly J.O(1.3.)
- Metoda Ośrodków Pracy (1.3.)
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy(2.2.7.)
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: „burza mózgów” (2.2.7.)
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: klasyczna metoda problemowa(2.2.7.)
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: metoda przypadków(2.2.7.)
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: metoda sytuacyjna(2.2.7.)
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: mikronauczanie(2.2.7.)
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: projekt edukacyjny (2.2.7.)
- metoda samodzielnego dochodzenia do wiedzy: rywalizacja(2.2.7.)
- metoda sondażu diagnostycznego(1.4.2.)
- metoda szacowania (skale ocen) (1.4.2.)
- metoda testów osiągnięć szkolnych(1.4.2.)
- Metoda zuchowa/harcerska(1.3.)

- metodologia badań pedagogicznych(1.4.2.)
- metody wychowania(3.2.)
- metody asymilacji wiedzy(2.2.7.)
- metody badań pedagogicznych (1.4.2.)
- metody ekspresyjne (łac. ekspresja – wyrażanie własnych uczuć i emocji) (2.2.7.)
- metody impresyjne (łac. impressio – odczucie, przeżywanie) (2.2.7.)
- metody nauczania – uczenia się: uwarunkowania doboru metod(2.2.7.)
- metody nauczania-uczenia (2.2.7.)
- metody opieki(3.1.)
- metody praktyczne(2.2.7.)
- metody praktyczne: metoda laboratoryjna(2.2.7.)
- metody praktyczne: metody ćwiczebne(2.2.7.)
- metody praktyczne: metody realizacji zadań wytwórczych(2.2.7.)
- metody ułatwiania komunikacji między nauczycielem a rodzicem i uczniem(4.1.)
- metody waloryzacyjne (eksponujące wartości) (2.2.7.)
- metody: podstawowe błędy nauczyciela(2.2.7.)
- miejsce w świetlicy(6.2.)
- Minister Sprawiedliwości(1.1.)
- Minister właściwy do spraw gospodarki morskiej (1.1.)
- Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (1.1.)
- Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania(1.1.)
- Minister właściwy do spraw rolnictwa(1.1.)
- Minister właściwy do spraw rybołówstwa(1.1.)
- Minister właściwy do spraw środowiska(1.1.)
- Minister właściwy do spraw wewnętrznych(1.1.)
- Minister właściwy do spraw zdrowia(1.1.)
- Minister właściwy do spraw żeglugi śródlądowej(1.1.)
- młodzieżowy ośrodek socjoterapii(3.2.)
- młodzieżowy ośrodek wychowawczy(3.2.)
- mnemotechniki a zapominanie(2.2.2.)
- mnemotechniki(2.2.2.)
- model antypedagogiczny szkoły(1.3.)
- model antyszkoły(1.3.)
- model edukacji bankowej(1.3.)
- model edukacji domowej(1.3.)
- model edukacji elastycznej(1.3.)
- model edukacji funkcjonalnej(1.3.)
- model edukacji humanistycznej(1.3.)
- model edukacji opartej na ekonomii wolnego rynku(1.3.)
- model edukacji oparty na dzikiej wiedzy(1.3.)
- model edukacji oparty na Planie Daltońskim(1.3.)
- model edukacji oparty na Planie Jenajskim(1.3.)
- model edukacji ustawicznej(1.3.)
- model merytokratycznej koncepcji edukacji(1.3.)

- model oparty na pedagogice kultury(1.3.)
- model oparty na progresywizmie(1.3.)
- model oparty na psychologii humanistycznej(1.3.)
- model planowania lekcji wzmacniający zaangażowanie uczniów(2.2.10.)
- model planowania lekcji wzmacniający zaangażowanie uczniów(2.2.6.)
- model rozwoju profesjonalnego nauczyciela S. Dylak (4.2.)
- model rozwoju profesjonalnego nauczyciela (J. Butler) (4.2.)
- model rozwoju profesjonalnego nauczyciela (R.Harre) (4.2.)
- model rozwoju profesjonalnego nauczyciela: „cykle wiekowe” (4.2.)
- model szkoły Summerhill(1.3.)
- model szkoły ustawicznie doskonalonej(1.3.)
- model szkoły alternatywnej(1.3.)
- model szkoły B. Suchodolskiego(1.3.)
- model szkoły jako organizacji uczącej się(1.3.)
- model szkoły opartej na antropozofii(1.3.)
- model szkoły opartej na chrześcijańskiej pedagogice personalno – egzystencjalnej(1.3.)
- model szkoły opartej na idei przystosowania szkoły do dziecka. Szkoła Winnetki(1.3.)
- model szkoły opartej na naturalizmie(1.3.)
- model szkoły opartej na pedagogii społeczno – personalistycznej(1.3.)
- model szkoły opartej na romantycznej ideologii wychowania(1.3.)
- model szkoły oparty na pedagogice emancypacyjnej(1.3.)
- model szkoły oparty na pedagogice personalistycznej(1.3.)
- model szkoły oparty na współczesnych badaniach nad mózgiem(1.3.)
- model szkoły pozytywistycznej(1.3.)
- model szkoły pracy(1.3.)
- model szkoły przyszłości(1.3.)
- model szkoły realnej(1.3.)
- model szkoły spersonalizowanej/ edukacja zróżnicowana(1.3.)
- model szkoły tradycyjnej (1.3.)
- model szkoły twórczej(1.3.)
- model szkoły ustawicznie doskonalonej(1.3.)
- model szkoły XXI wieku(1.3.)
- model szkoły zintegrowanej(1.3.)
- model szkoły żywej(1.3.)
- modele współczesnej szkoły (1.3.)
- monitorowanie podstawy programowej(2.1.)
- monitorowanie(1.2.5.)
- nadzór pedagogiczny(1.2.5.)
- nagrody dla nauczyciela(4.1.)
- narzędzia badań pedagogicznych(1.4.2.)
- nauczanie polisensoryczne(2.2.2.)
- nauczanie: wybrane rodzaje(2.2.2.)

- nauczanie-uczenie się(2.2.2.)
- nauczyciel dojrzały profesjonalista: według C. Rogersa (4.2.)
- nauczyciel kontraktowy ubiegający się o awans na stopień nauczyciela mianowanego(4.2.)
- nauczyciel mianowany ubiegający się o awans na stopień nauczyciela dyplomowanego(4.2.)
- nauczyciel niepełnosprawny(4.1.)
- nauczyciel- rola zadania(4.1.)
- nauczyciel stażysta ubiegający się o awans na stopień nauczyciela kontraktowego(4.2.)
- nauczyciel w procesie przywództwa edukacyjnego(4.1.)
- nauczyciel, nauczycielski tutoring(4.1.)
- nieklasyfikowanie ucznia z obowiązkowych lub dodatkowych zajęć edukacyjnych(1.2.8.)
- nieletni(3.1.)
- niepełnoletni (3.1.)
- notatki tradycyjne a zapamiętywanie(2.2.2.)
- notowanie na lekcji(2.2.2.)
- Nowe Wychowanie(1.3.)
- nowe wyzwania w zakresie doskonalenia zawodowego nauczyciela (4.2.)
- Nowoczesna Szkoła Francuska Technik Celestyna Freineta(1.3.)
- obowiązek szkolny(5.1.)
- obowiązki nauczyciela dyżurnego podczas przerw międzylekcyjnych i przed rozpoczęciem zajęć(4.1.)
- obowiązki nauczyciela podczas wypadku(4.1.)
- obowiązki nauczyciela przed rozpoczęciem i w trakcie prowadzenia zajęć(4.1.)
- obowiązki nauczyciela w czasie organizacji wycieczki szkolnej lub innej imprezy szkolnej(4.1.)
- obowiązki nauczyciela w czasie przejazdów autokarowych(4.1.)
- obowiązki nauczyciela w zakresie bhp(4.1.)
- obowiązki nauczyciela(4.1.)
- obowiązki rodziców(5.1.)
- obowiązki rodziców/opiekunów prawnych(5.1.)
- obowiązki szkoły (1.2.7.)
- obowiązki uczniów w statucie placówki(6.1.)
- obowiązki uczniów(6.1.)
- obowiązki uczniów: na przykładzie Szkoły Podstawowej Fregata(6.1.)
- obwód szkolny(1.2.9.)
- ocena i ocenianie: informacja dla rodziców(5.2.)
- ocena a pomiar wielostopniowy(1.2.8.)
- ocena i ocenianie (1.2.8.)
- ocena opisowa(1.2.8.)
- ocena pracy nauczyciela(4.1.)
- ocena pracy ucznia na podstawie osiągniętych przez niego celów uczenia się(1.2.8.)

- ocena pracy ucznia na podstawie osiągniętych przez niego celów uczenia się (teoria oparta na celach uczenia się) (2.2.6.)
- ocena w klasach I-III, ocena z religii/ etyki(1.2.8.)
- ocena wychowanka w pracy opiekuńczo- wychowawczej(3.2.)
- ocena z wychowania fizycznego, techniki, plastyki i muzyki(1.2.8.)
- ocena z zachowania(1.2.8.)
- ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych(1.2.8.)
- ocenianie samego siebie przez ucznia(1.2.8.)
- ocenianie szkolne(1.2.8.)
- ocenianie wąsko dydaktyczne(1.2.8.)
- ocenianie, klasyfikowanie i promowanie słuchaczy w szkołach publicznych dla dorosłych(1.2.8.)
- ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów a wymagania edukacyjne(1.2.8.)
- ocenianie, klasyfikowanie i promowanie uczniów w szkołach publicznych dla dzieci i młodzieży(1.2.8.)
- oceny- stopnie(1.2.8.)
- Ochotnicze Hufce Pracy(1.1.)
- oddział dwujęzyczny(1.2.9.)
- oddział integracyjny(1.2.9.)
- oddział międzynarodowy w szkołach publicznych i niepublicznych(1.2.9.)
- oddział międzynarodowy(1.2.9.)
- oddział przygotowawczy(1.2.9.)
- oddział sportowy lub oddział mistrzostwa sportowego(1.2.9.)
- oddziały dwujęzyczne(1.2.9.)
- oddziaływanie pedagogiczne w pracy opiekuńczo- wychowawczej(3.2.)
- odpowiedzialność dyscyplinarna nauczyciela(4.1.)
- odpowiedzialność nauczyciela(4.1.)
- odrabianie prac domowych(2.2.11.)
- ognisko wychowawcze(3.2.)
- ogniwa kształcenia(2.2.4.)
- ogniwa w toku podającym według W. Okonia (2.2.4.)
- ogniwa w modelu nauczania bezpośredniego(2.2.4.)
- ogniwa w podającym toku według W.P. Zaczyńskiego (2.2.4.)
- ogniwa w procesie nauczania i uczenia się(2.2.4.)
- ogniwa w toku ekspozycyjnym według W.Okonia(2.2.4.)
- ogniwa w toku operacyjnym według W.Okonia(2.2.4.)
- ogniwa w toku poszukującym według Cz. Kupisiewicza(2.2.4.)
- ogniwa w toku poszukującym według W.Okonia (2.2.4.)
- opieka społeczna(3.1.)
- opieka (3.1.)
- opieka nad dzieckiem (opieka częściowa, okresowa, całkowita) (3.1.)
- opieka nad dzieckiem(5.1.)

- opieka nad dziećmi i młodzieżą sprawowana przez ludzi dorosłych(3.1.)
- opieka paliatywna(3.1.)
- opieka prawna (ubezwłasnowolnienie) (3.1.)
- opieka w ujęciu Aleksandra Kamińskiego(3.1.)
- opieka w zależności od wieku podopiecznych(3.1.)
- opieka według typu środowiska wychowawczego(3.1.)
- opiekun usamodzielnienia(3.1.)
- opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej a ocena(1.2.8.)
- organ prowadzący szkołę lub placówkę(1.1.;1.2.9.)
- organizacja publicznych przedszkoli(1.1.)
- organizacja edukacji dzieci obywateli polskich (1.2.7.)
- organizacja procesu dydaktyczno-wychowawczego(1.2.9.)
- organizacja publicznych szkół(1.1.)
- organizacja roku szkolnego(1.2.9.)
- organizacje i stowarzyszenia w szkole lub placówce (1.2.13.)
- osiągnięcia szkolne(2.2.2.)
- ośrodek kuratorski(3.2.)
- oświata (1.1.)
- pakiet dydaktyczny(1.2.10.)
- pamięć(2.2.2.)
- paradygmat(1.4.2.)
- pedagog szkolny (1.2.13.)
- pedagogia (1.4.1.)
- pedagogia innowacyjna(1.4.1.)
- pedagogika chrześcijańska(1.4.1.)
- pedagogika – pojęcia podstawowe(1.4.1.)
- pedagogika radykalnego humanizmu(1.4.1.)
- pedagogika teoretyczna(1.4.1.)
- pedagogika (1.4.)
- pedagogika antyautorytarna(1.4.1.)
- pedagogika biblioteczna(1.4.1.)
- pedagogika czasu wolnego(1.4.1.)
- pedagogika dyrektywna(1.4.1.)
- pedagogika egzystencjalna(1.4.1.)
- pedagogika ekologiczna (1.4.1.)
- pedagogika eksperymentalna(1.4.1.)
- pedagogika emancypacyjna(1.4.1.)
- pedagogika empiryczna(1.4.1.)
- pedagogika feministyczna(1.4.1.)
- pedagogika fenomenologiczna(1.4.1.)
- pedagogika filozoficzna(1.4.1.)
- pedagogika funkcjonalna(1.4.1.)
- pedagogika Gestalt(1.4.1.)
- pedagogika hermeneutyczna/ hermeneutyka pedagogiczna(1.4.1.)
- pedagogika historyczno – materialistyczna(1.4.1.)
- pedagogika humanistyczna(1.4.1.)
- pedagogika ideałów(1.4.1.)

- pedagogika integralna(1.4.1.)
- pedagogika jako nauka (1.4.1.)
- pedagogika krytyczna(1.4.1.)
- pedagogika kultury(1.4.1.)
- pedagogika lecznicza(1.4.1.)
- pedagogika międzykulturowa(1.4.1.)
- pedagogika negatywna(1.4.1.)
- pedagogika New Age(1.4.1.)
- pedagogika nieautorytarna(1.4.1.)
- pedagogika niedyrektywna - wychowanie niekierowane(1.4.1.)
- pedagogika normatywna(1.4.1.)
- pedagogika ogólna(1.4.1.)
- pedagogika opisowa(1.4.1.)
- pedagogika personalistyczna(1.4.1.)
- pedagogika porównawcza(1.4.1.)
- pedagogika postmodernistyczna(1.4.1.)
- pedagogika pozytywistyczna(1.4.1.)
- pedagogika prakseologiczna(1.4.1.)
- pedagogika progresywistyczna(1.4.1.)
- pedagogika psychoanalityczna(1.4.1.)
- pedagogika refleksyjna(1.4.1.)
- pedagogika religii(1.4.1.)
- pedagogika resocjalizacyjna(1.4.1.)
- pedagogika serca(1.4.1.)
- pedagogika socjalistyczna(1.4.1.)
- pedagogika społeczna(1.4.1.)
- pedagogika systemowa(1.4.1.)
- pedagogika teoretyczna i praktyczna (1.4.1.)
- pedagogika transcendentna(1.4.1.)
- pedagogika Waldorfska(1.4.1.)
- pedagogika zabawy(1.4.1.)
- pedagogika życia(1.4.1.)
- pedologia(1.4.1.)
- pełnoletni(3.1.)
- pielęgnacja(3.1.)
- pielęgniarka/higienistka szkolna (1.2.13.)
- pierwsza wywiadówka nauczyciela/wychowawcy(2.2.12.) oczekiwania
- pierwsza wywiadówka: powitanie i przedstawienie się(2.2.12.)
- pierwsza wywiadówka: cele(2.2.12.)
- pierwsza wywiadówka: oczekiwania rodziców(2.2.12.)
- pierwsza wywiadówka: poznanie rodziców(2.2.12.)
- placówka artystyczna(1.1.)
- placówka opiekuńczo-wychowawcza(3.1.)
- placówka oświatowa(1.1.)

- placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie opiekuńczej(3.1.)
- placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie pracy podwórkowej(3.1.)
- placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie specjalistycznej(3.1.)
- placówka wsparcia dziennego(3.1.)
- plan kształcenia(2.2.2.)
- plan lekcji/tygodniowy(1.2.2.)
- planowane przerwy w nauce: na lekcji i podczas samodzielnej nauki(2.2.2.)
- planowanie dydaktyczne(2.2.2.)
- planowanie dydaktyczne: kierunkowe(2.2.2.)
- planowanie dydaktyczne: metodyczne(2.2.2.)
- planowanie dydaktyczne: wynikowe(2.2.2.)
- planowanie sprawdzania osiągnięć ucznia a ocena(1.2.8.)
- pluralizm pedagogiczny(1.4.1.)
- podmiot leczniczy(1.1.)
- podmioty służb społecznych(3.1.)
- podręczne książki szkolne dla nauczycieli(1.2.10.)
- podręcznik programowany(1.2.10.)
- podręcznik (2.2.9.)
- podręcznik do ćwiczeń i zajęć praktycznych(1.2.10.)
- podręcznik do kształcenia specjalnego(1.2.10.)
- podręcznik do kształcenia w zawodzie(1.2.10.)
- podręcznik obudowany(1.2.10.)
- podręcznik systematyczny(1.2.10.)
- podręcznik szkolny(1.2.10.)
- podręcznik uniwersalny(1.2.10.)
- podręcznik w postaci elektronicznej(1.2.10.)
- podręczniki (1.2.10.)
- podręczniki do przedmiotów uzupełniających(1.2.10.)
- podstawa programowa w pracy opiekuńczo-wychowawczej(3.2.)
- podstawa programowa, podstawy programowe (2.1.)
- pogotowie opiekuńcze(3.1.)
- pokój nauczycielski(1.2.9.)
- pomoc dla uczniów: program „Wyprawka szkolna” (6.2.)
- pomoc materialna dla uczniów(6.2.)
- pomoc w pracy opiekuńczo-wychowawczej(3.2.)
- poradnia psychologiczno-pedagogiczna(1.1.)
- poradnictwo specjalistyczne(3.1.)
- postawy opiekuńcze i wychowawcze(3.2.)
- potrzeby w pracy opiekuńczo-wychowawczej(3.2.)
- powtarzanie materiału na lekcji(2.2.2.)
- powtarzanie materiału samodzielne, w domu(2.2.2.)
- poznawcza koncepcja człowieka (2.2.1.)
- półkule mózgowie(2.2.2.)

- praca domowa (2.2.11.)
- praca domowa z możliwością wyboru według M. Harmina(2.2.11.)
- praca socjalna w szkole(3.1.)
- praca socjalna(3.1.)
- prakseologia(2.2.1.)
- praktyczna nauka zawodu(1.2.9.)
- prawa rodziców(5.2.)
- prawa rodziców: Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców(5.2.)
- prawa rodziców: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (5.2.)
- prawa rodziców: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka(5.2.)
- prawa ucznia w aktach prawnych(6.2.)
- prawa uczniów(6.2.)
- Preambuła do Ustawy o prawie oświatowym(1.1.)
- problem badawczy(1.4.2.)
- procedura kontaktów dyrektor szkoły – nauczyciel (1.2.4.)
- procedura kontaktów nauczyciel - wychowawca klasy - pedagog szkolny- rodzice uczniów (opiekunowie prawni) (1.2.4.)
- procedura kontaktów nauczyciel - wychowawcy klasy - pedagog szkolny (1.2.4.)
- procedura kontaktów nauczyciela - wychowawcy klasy - pedagoga szkolnego – uczeń (1.2.4.)
- procedura ustalania wymagań wielostopniowych według B. Niemierki a ocena (1.2.8.)
- profesjonalne i tradycyjne standardy rozwoju nauczyciela(4.2.)
- profesor oświaty(4.2.)
- program autorski (2.3.)
- program blokowy(1.2.11.)
- program demokratyczny(1.2.11.)
- program jako lista treści nauczania(1.2.11.)
- program jako rejestr doświadczeń(1.2.11.)
- program jako rekonstrukcja kultury(1.2.11.)
- program jako reprodukcja kultury(1.2.11.)
- program jako zestaw planowanych czynności pedagogicznych(1.2.11.)
- program jako zestaw pojęć i zadań do wykonania(1.2.11.)
- program jako zestaw zamierzonych efektów pedagogicznych(1.2.11.)
- program konsultowany(1.2.11.)
- program maksimum(1.2.11.)
- program minimum(1.2.11.)
- program nauczania do zawodu(1.2.11.)
- program nauczania(1.2.11.)
- program negocjowany(1.2.11.)
- program o narzuconej interpretacji(1.2.11.)
- program o narzuconych przedmiotach(1.2.11.)
- program projektów tematyczno-interdyscyplinarnych(1.2.11.)
- program przedmiotowy(1.2.11.)

- program racjonalny(1.2.11.)
- program szkolny(1.2.11.)
- program tradycyjny(1.2.11.)
- program ukryty(1.2.11.)
- program współczesny(1.2.11.)
- program_wychowania przedszkolnego lub program nauczania do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego(1.2.11.)
- program wychowawczo-profilaktyczny(1.2.11.)
- program wychowawczy szkoły(1.2.11.)
- program wychowawczy szkoły(3.2.)
- program wymuszający pewność(1.2.11.)
- programy (1.2.11.)
- programy edukacyjne Unii Europejskiej(1.1.)
- proksemika klasy szkolnej(1.2.12.)
- promocja z wyróżnieniem(1.2.8.)
- przedłużenie okresu nauki(1.2.9.)
- przedmiot badań pedagogicznych(1.4.2.)
- przedmiot kształcenia(2.2.2.)
- przykładowe cele uczenia się i kryteria sukcesu dla niektórych umiejętności z obszaru regulowania procesu uczenia się(2.2.6.)
- pseudowychowanie(3.2.)
- pułapki oceniania szkolnego(1.2.8.)
- racjonalizm(2.2.1.)
- Rada Edukacji Narodowej(1.1.)
- rada oświatowa(1.1.)
- rada pedagogiczna (1.2.13.)
- Rada Rodziców(5.2.)
- rada szkoły lub placówki (1.2.13.)
- rada wolontariatu(1.1.)
- ramowy plan nauczania(1.2.2.)
- rodzaje doboru próby badawczej(1.4.2.)
- rodzaje grup w pracy dydaktyczno-wychowawczej(2.2.8.)
- rodzaje opieki ze względu na sytuację zagrożenia(3.1.)
- rodzaje prac domowych według F. Bereźnickiego (2001) według kryterium relacji zachodzących między lekcjami szkolnym a pracami domowymi(2.2.11.)
- rodzaje prac domowych według F. Bereźnickiego(2.2.11.)
- rodzaje środków dydaktycznych według B. Niemierko (2.2.9.)
- rodzaje środków dydaktycznych według Cz. Kupisiewicza(2.2.9.)
- rodzaje środków dydaktycznych według R. Więckowskiego(2.2.9.)
- rodzaje środków dydaktycznych według W. Okonia(2.2.9.)
- rodzaje środków dydaktycznych(2.2.9.)
- rodzice – zakres ról(5.2.)
- rodzice jako najważniejsi nauczyciele/wychowawcy(5.2.)
- rodzice(5.2.)
- rodzina pomocowa(3.2.)
- rodzina zastępcza spokrewniona(3.2.)

- rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego (3.2.)
- rodzina zastępcza zawodowa(3.2.)
- rodzina zastępcza(3.2.)
- rodzina: instytucje wsparcia(3.2.)
- rodzinny dom dziecka(3.2.)
- rok szkolny(1.2.9.)
- role nauczyciela(4.1.)
- rozkład zajęć dydaktyczno-wychowawczych uczniów(1.2.2.)
- rozkład zajęć(1.2.9.)
- rozwój zawodowy nauczyciela : propozycja autorska M. Szczepańska(4.2.)
- rozwój zawodowy nauczyciela(1.2.6.; 4.2.)
- rygorizm wychowawczy(3.2.)
- rzeczoznawca podręczników szkolnych do kształcenia ogólnego (1.1.)
- samodzielne robienie notatek przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym (2.2.2.)
- sąd rodzinny i dla nieletnich(3.2.)
- scenariusz zajęć(2.2.10.)
- schronisko dla nieletnich interwencyjne(3.2.)
- schronisko dla nieletnich(3.2.)
- sensoryczne typy uczenia się: angażujące wszystkie zmysły(2.2.2.)
- sensoryczne typy uczenia się: kinestetycy(2.2.2.)
- sensoryczne typy uczenia się: kinestetyczno-słuchowy(2.2.2.)
- sensoryczne typy uczenia się: słuchowcy(2.2.2.)
- sensoryczne typy uczenia się: wzrokowcy(2.2.2.)
- sensoryczne typy uczenia się: wzrokowo-kinestetyczny(2.2.2.)
- sensoryczne typy uczenia się: wzrokowo-słuchowy(2.2.2.)
- sensoryczne uczenie się(2.2.2.)
- sędzia sądu rodzinnego(3.2.)
- shadowing (shadow – cień) (1.4.2.)
- skala wartości oceny szkolnej(1.2.8.)
- skojarzenia(2.2.2.)
- skrócenie okresu nauki(1.2.9.)
- socjalizacja(3.2.)
- specjalny dziecięcy telefon zaufania (800 12 12 12) (6.2.)
- sposoby różnicowania zadawania pracy domowej(2.2.11.)
- sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia a ocena(1.2.8.)
- sprawdzian wiadomości i umiejętności ucznia(1.2.3.)
- standard kształcenia(1.2.9.)
- standardy edukacyjne(2.1.)
- statut placówki publicznej(1.2.2.)
- statut szkoły(1.2.2.)
- stołówka szkolna (1.2.13.)
- strategia kształcenia wyprzedzającego (SKW) (2.2.2.)
- strategie aktywnego uczenia się(2.2.2.)
- strategie aktywnego uczenia się: KWL(2.2.2.)

- strategię aktywnego uczenia się: 3B4Me(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Akwarium(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Aleja (2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: BYOD (Bring Your Own Device) – Przynieś Swoje Własne Urządzenie(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Chodzona debata (2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Edublogi(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Edutainment (2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Flipped classroom(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: generowanie własnych pytań do testu (2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Gorące krzesło(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Learning Analytics(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Mała Księga(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Masowy otwarty kurs online(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Maty(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Mikroblog(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Open Badges(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: otwarte pytania, czas na odpowiedź, aktywność uczniów(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: papier trzymiutowy(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: pielęgnowanie zachowań uczestniczących(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: portfolio(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: rozważ wszystkie czynniki(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Second Life(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: smartfonowa gra terenowa(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Śnieżna kula(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Think-Pair-Square-Share (2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Tutoriale internetowe(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: ustalanie celów(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Webinarium(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Wideoblogi(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: wzmocnienia(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: zadawanie pytań(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: zmienność bodźca(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Grupy trzysobowe. Trzy akordy(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Jak skończy się lekcja(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: logi edukacyjne / dzienniki refleksyjne (2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Niejasny punkt(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: przygotowanie uczniów do lekcji metodą ustawionej indukcji(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Pytanie-czytanie(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Ranking diamentów(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Ranking kart(2.2.2.)

- strategię aktywnego uczenia się: Role play(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Rzucić Edwarda(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Rzucić piłkę(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Skanowanie(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Ślizgać się po powierzchni(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Wcześniejszy test(2.2.2.)
- strategię aktywnego uczenia się: Wspólne uczenie się poprzez wzajemne wsparcie(2.2.2.)
- strój szkolny(6.1.)
- struktura organizacyjna szkoły podstawowej(1.2.9.)
- struktura praca nauczyciela i uczniów w grupach(2.2.8.)
- struktura scenariusza lekcji/ zajęć :A: metryczka(2.2.10.)
- struktura scenariusza lekcji/ zajęć :B : scenariusz ramowy(2.2.10.)
- struktura scenariusza lekcji/ zajęć: B : scenariusz elaborat(2.2.10.)
- struktura scenariusza lekcji/ zajęć: B : scenariusz jako lista czynności nauczyciela (2.2.10.)
- strukturalizm(2.2.1.)
- style nauczania(4.1.)
- subdyscypliny pedagogiki i ich związki z dydaktyką(2.2.1.)
- syndromy zachowań nauczyciela(4.1.)
- system dydaktyczny(2.2.1.)
- system oświatowo – wychowawczy(1.1.)
- system oświatowy (szkolny) w Polsce(1.1.)
- system oświatowy(1.1.)
- system pojęć pedagogicznych(1.4.1.)
- sytuacja dydaktyczna(2.2.1.)
- szkolny plan nadzoru pedagogicznego(1.2.5.)
- szkolny plan nauczania(1.2.2.)
- szkoła alternatywna(1.2.12.)
- szkoła ćwiczeń (1.1.)
- szkoła dla dorosłych(1.2.12.)
- szkoła dwujęzyczna(1.2.12.)
- szkoła eksperymentalna(1.2.12.)
- szkoła i jej organizacja (1.2.)
- szkoła i jej rodzaje_(1.2.12.)
- szkoła integracyjna(1.2.12.)
- szkoła leśna(1.2.12.)
- szkoła morska(1.2.12.)
- szkoła niepubliczna(1.2.12.)
- szkoła podstawowa(1.2.12.)
- szkoła policealna(1.2.12.)
- szkoła publiczna, szkoła rolnicza(1.2.12.)
- szkoła rybołówstwa(1.2.12.)
- szkoła specjalna lub oddział specjalny(1.2.12.)
- szkoła specjalna przysposabiająca do pracy(1.2.12.)
- szkoła w domu: edukacja domowa(1.2.12.)
- szkoła żeglugi śródlądowej(1.2.12.)
- szkoła(1.2.12.)

- ścieżki edukacyjne(1.2.9.)
- środki dydaktyczne(2.2.9.)
- śródroczna i roczna opisowa ocena klasyfikacyjna(1.2.8.)
- świetlica (3.2.)
- świetlica socjoterapeutyczna(3.2.)
- świetlica szkolna (1.2.13.)
- świetlica szkolna(3.2.)
- świetlice „kulturalne” (3.2.)
- świetlice wiejskie(3.2.)
- taksonomia celów B. Blooma : dziedzina emocjonalna(2.2.6.)
- taksonomia celów B. Blooma : dziedzina poznawcza(2.2.6.)
- taksonomia celów B. Blooma : dziedzina psychomotoryczna(2.2.6.)
- taksonomia celów motywacyjnych(2.2.6.)
- taksonomia celów nauczania ABC (B. Niemierko).Taksonomia przedmiotowa(2.2.6.)
- taksonomia celów praktycznych(2.2.6.)
- taksonomia celów wychowania światopoglądowego(2.2.6.)
- technika mnemoniczna Mind Map(2.2.2.)
- technika mnemoniczna akronimy(2.2.2.)
- technika mnemoniczna akrostych(2.2.2.)
- technika mnemoniczna grupowanie (metoda lewopółkulowa) (2.2.2.)
- technika mnemoniczna haków (lokacji/ umieszczania) (2.2.2.)
- technika mnemoniczna klasyfikowanie (metoda lewopółkulowa) (2.2.2.)
- technika mnemoniczna liczbowo – obrazowa(2.2.2.)
- technika mnemoniczna łańcuchowa(2.2.2.)
- technika mnemoniczna łączenie parami(2.2.2.)
- technika mnemoniczna porcjowanie (metoda lewopółkulowa) (2.2.2.)
- technika mnemoniczna rymonimy(2.2.2.)
- technika mnemoniczna rymowany system cyfr(2.2.2.)
- technika mnemoniczna słowa klucze SQ3R(2.2.2.)
- technika mnemoniczna słowa klucze(2.2.2.)
- technika mnemoniczna spółgłoskowy system cyfr(2.2.2.)
- technika mnemoniczna synestezja(2.2.2.)
- technika mnemoniczna system alfabetyczny(2.2.2.)
- technika mnemoniczna: Zasada 80/20 (zasada Pareto) (2.2.2.)
- techniki badawcze(1.4.2.)
- techniki pamięciowe(2.2.2.)
- techniki wychowania(3.2.)
- technikum(1.2.12.)
- teoria pedagogiczna(1.4.1.)
- teoria kształcenia wielostronnego W. Okonia (2.2.1.)
- teoria problemowo – kompleksowa(2.2.1.)
- teoria programowania dydaktycznego(2.2.1.)
- tożsamość pedagogiki(1.4.1.)
- treści kształcenia :kryteria doboru (2.2.5.)
- treści kształcenia :wymiary(2.2.5.)

- treści kształcenia(2.2.5.)
- treści kształcenia: teorie doboru(2.2.5.)
- typy badań pedagogicznych(1.4.2.)
- ubezwłasnowolniony uczeń(6.1.)
- uczenie się : typy uczących się(2.2.2.)
- uczenie się przez emocje(2.2.2.)
- uczeń w sądzie(6.2.)
- uczniowie – zakres ról(6.1.)
- uczniowie(2.2.1.)
- uczniowski kontrakt edukacyjny(6.2.)
- umiejętności i nawyków(2.2.3.)
- umiejętności podstawowe dla zawodu(2.2.2.)
- uprawnienia nauczyciela(4.1.)
- uprawnienia socjalne i urlopy nauczyciela(4.1.)
- urlop na doksztalcenie(4.1.)
- urlop nauczyciela(4.1.)
- urlop zdrowotny dla nauczyciela(4.1.)
- usługi opiekuńcze(3.1.)
- Ustawa o systemie oświaty(1.1.)
- utylitaryzm dydaktyczny(2.2.1.)
- uwarunkowania rozwoju zawodowego nauczyciela(4.2.)
- warunki pracy nauczyciela(4.1.)
- wczesne wspomaganie rozwoju dzieci (1.2.7.)
- Wewnętrzny System Oceniania(1.2.8.)
- wewnętrzne mierzenie jakości szkoły/ przedszkola(1.2.5.)
- wioska dziecięca(3.2.)
- wniosek o dopuszczenie do użytku szkolnego podręcznika (1.2.10.)
- Wrocławska Szkoła Przyszłości(1.3.)
- wspomaganie (1.2.7.)
- wspomaganie procesu dydaktyczno-wychowawczego (1.2.13.)
- współpraca rodziców z klasą (2.2.12.)
- wychowanie jako przebieg rozwoju wychowanka(3.2.)
- wychowanie antyautorytarne(3.2.)
- wychowanie bez porażek(3.2.)
- wychowanie jako dominacja i uleganie oraz zbliżanie i oddalanie(3.2.)
- wychowanie jako adaptacja(3.2.)
- wychowanie jako czynnik modyfikujący sieć związków społecznych jednostki(3.2.)
- wychowanie jako działalność wychowawcy(3.2.)
- wychowanie jako interwencja(3.2.)
- wychowanie jako produkt(3.2.)
- wychowanie jako przyjmowanie roli(3.2.)
- wychowanie jako socjalizacja i emancypacja(3.2.)
- wychowanie jako system wychowawczy(3.2.)
- wychowanie niekierowane(3.2.)
- wychowanie permissywne(3.2.)
- wychowanie przedszkolne(1.1.)

- wychowanie traktowane jako system instytucji(3.2.)
- wychowanie(3.2.)
- wychowawca niedyrektywny(3.2.)
- wykaz stanowisk w urzędach obsługujących ministrów sprawujących (1.2.5.)
- wykształcenie gimnazjalne(1.1.)
- wykształcenie podstawowe(1.1.)
- wykształcenie średnie branżowe(1.1.)
- wykształcenie średnie(1.1.)
- wykształcenie zasadnicze branżowe (1.1.)
- wykształcenie zasadnicze zawodowe(1.1.)
- wymagania edukacyjne(2.1.)
- wymagania programowe(2.1.)
- wymagania wobec nauczyciela sformułowane przez Komisję Europejską(4.1.)
- wymagania wobec nauczyciela według Karty Nauczyciela(4.1.)
- wymiar godzin i charakter pracy nauczyciela(4.1.)
- wynagrodzenie nauczycieli(4.1.)
- wypalenie zawodowe (4.2.)
- wyrównywanie szans edukacyjnych (1.2.7.)
- wywiad etnograficzny(1.4.2.)
- wywiad narracyjny(1.4.2.)
- wywiadówka (2.2.12.)
- wywiadówka: struktura/scenariusz (2.2.12.)
- wyzerowany program(1.2.11.)
- wyżywienie w szkole(6.2.)
- wzory uczenia się(2.2.2.)
- zaciekawienie(2.2.2.)
- zadania dodatkowe nauczyciela (4.1.)
- zadania oświatowe jednostek samorządu terytorialnego (1.2.7.)
- zadania oświatowych jednostek samorządu terytorialnego(1.1.)
- zadania pedagogiki ogólnej(1.4.1.)
- zadawanie pracy domowej jako części lekcji(2.2.11.)
- zajęcia edukacyjne(1.2.9.)
- zajęcia pozaszkolne/pozalekcyjne(1.2.9.)
- zajęcia rozwijające sprawność fizyczną(1.2.9.)
- zakład poprawczy resocjalizacyjno-rewalidacyjny(3.2.)
- zakład poprawczy resocjalizacyjno-terapeutyczny(3.2.)
- zakład poprawczy resocjalizacyjny o wzmożonym nadzorze wychowawczym(3.2.)
- zakład poprawczy resocjalizacyjny otwarty(3.2.)
- zakład poprawczy resocjalizacyjny półotwarty(3.2.)
- zakład poprawczy resocjalizacyjny zamknięty(3.2.)
- zakład poprawczy(3.2.)
- zakres obowiązków nauczyciela akademickiego(4.1.)

- zakres opieki według ilości zaspokajanych potrzeb(3.1.)
- zakres opieki według jej bieżącego i perspektywicznego wymiaru(3.1.)
- zakres opieki według jej podmiotu i charakteru(3.1.)
- zakres opieki według jej przebiegu w życiu jednostki(3.1.)
- zakres opieki według jej przedmiotu(3.1.)
- zakres opieki według jej zróżnicowania pionowego(3.1.)
- zakres opieki według skali zaspokojenia potrzeb podopiecznych(3.1.)
- zakres opieki według stopnia jej zagęszczenia, intensyfikacji i perfekcyjności(3.1.)
- zakres opieki wyznaczany funkcjami opiekuńczymi różnych instytucji społecznych(3.1.)
- zakres opieki wyznaczany stopniem zaspokojenia potrzeb(3.1.)
- zakresy opieki międzyludzkiej(3.1.)
- zalety prawidłowego zadawania pracy domowej(2.2.11.)
- zarządzanie szkołami i placówkami publicznymi(1.1.)
- zasada efektywności(2.2.3.)
- zasada indywidualizacji i zespołowości(2.2.3.)
- zasada łączenia teorii z praktyką(2.2.3.)
- zasada operatywności wiedzy(2.2.3.)
- zasada pogłębłości(2.2.3.)
- zasada przystępności(2.2.3.)
- zasada samodzielności(2.2.3.)
- zasada systematyczności (systemowości) (2.2.3.)
- zasada świadomej aktywności(2.2.3.)
- zasada trwałości wiedzy(2.2.3.)
- zasada wdrażania do kształcenia ustawicznego(2.2.3.)
- zasady koncentracji: według C. Hannaford(2.2.2.)
- zasady kształcenia (2.2.3.)
- zasady nauczania – uczenia się (kształcenia) (2.2.3.)
- zasady organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej (1.2.13.)
- zasady poznania naukowego(1.4.2.)
- zespoły orzekające (1.2.13.)
- zespoły wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka (1.2.13.)
- zespół szkół(1.2.12.)
- zewnętrzne mierzenie jakości (1.2.5.)
- zgłoszenie dziecka do ubezpieczenia(5.1.)
- zielona szkoła(1.2.12.)
- zindywidualizowana ścieżka kształcenia dla ucznia(1.2.9.)
- zindywidualizowane nauczanie oraz ocenianie kształtujące(2.2.10.)
- zindywidualizowane nauczanie oraz ocenianie kształtujące(2.2.6.)
- zmienne i wskaźniki w badaniach pedagogicznych(1.4.2.)
- źródła przeciążenia ucznia pracą domową(2.2.11.)

Fragment recenzji dr Adrianny Barskiej

...Nauczyciel doby współczesności potrzebuje wsparcia, najnowszej wiedzy, ciekawych rozwiązań praktycznych oraz edukacyjnych inspiracji. Nowoczesny nauczyciel powinien wykorzystać szanse, jakie daje postęp cywilizacyjny i techniczny oraz możliwości wynikające z działań systemowych i inicjatyw podejmowanych przez instytucje wspomagające nauczycieli. Coraz bardziej powszechny dostęp do nowoczesnych technologii oraz możliwości, jakie daje ich wykorzystanie to szansa dla nauczyciela na aktualizowanie własnej wiedzy, unowocześnianie i wzbogacanie warsztatu pracy, a tym samym permanentne podnoszenie jakości procesu edukacji dziecka.

Zatem, co wyraźnie podkreśla Autorka, edukacja ma wspomagać dziecko w rozwoju metauczenia, samoświadomości, umiejętności samodzielnego podejmowania decyzji i niezależności. Nauczanie różnic między ludźmi daje bowiem niezbędną podstawę do tolerancji, a cecha ta sama w sobie może wpłynąć na ulepszenie edukacji.

Jestem pewna, że recenzowana książka będzie pomocna dla słuchaczy studiów podyplomowych, studentów na kierunkach pedagogicznych, ale również dla pracujących w zawodzie nauczycieli, pedagogów i terapeutów, jak i wszystkich czytelników, którzy chcą zrozumieć od czego zależy efektywność nauczania i uczenia się oraz specyfika pracy w szkole.

Traktując książkę i jej zawartość jako wiedzę otwartą można ją na różne sposoby uzupełniać. Oto książka, która jest niezwykle okazją do poznania zasad i naturalnych rozwiązań pozwalających dotrzeć i zrozumieć wszystkie aspekty funkcjonowania szkoły...

Streszczenie książki w języku angielskim

M.Szczepańska(2019), School: students, parents and teachers

The book is the second in the "short form" series. It was created as a response to the needs of students and graduates of various fields of study whose personal and professional paths crossed with the problems of upbringing, care and education of children and youth.

The book presents reliable information. The literature on the subject and legal basis analysis are provided for each part of the book. A short form of key issues organized in six chapters helps you quickly find the information you need. From my personal experience in academic work, I can see the usefulness of this book when working with postgraduate students. The content is correlated with the Regulation of the Minister of Science and Higher Education of 25 July 2019 on the standard of education preparing for the teaching profession. The cited program determines the learning outcomes for partial qualifications, taking into account the characteristics of the second degree of the Polish Qualifications Framework at levels 6, 7 or 8 of the Polish Qualifications Framework set out in the provisions issued on the basis of art. 7 item 3 and 4 of the Act of 22 December 2015 on the Integrated Qualifications System and learning outcomes specified in the standard. Training in preparation for the teaching profession includes substantive and pedagogical preparation. Pedagogical preparation includes psychological and pedagogical preparation and didactic preparation. Didactic preparation covers the basics of didactics and voice emission as well as didactic preparation for teaching a subject or conducting classes. Despite the ECTS points that a student needs to gain, there is so much knowledge to learn that it is difficult to master it during the three-semester post-graduate studies. Therefore, the book can help with the student's struggle with "pedagogical matter". The presented item may also interest students and graduates of other fields of study, whose paths have failed to work with children or are parents.

Chapter I: covers issues such as education, its definition and legal and social conditions, school and its place in the education system; the school and its organization, including issues such as health and safety, school documentation, types and forms of exams, school management rules, conducting control and evaluation, qualifications of teachers and other school employees, the school's obligations towards the environment in which it operates, methods and types as well as assessment and assessment, organization of the didactic and educational process, conditions to be met by school textbooks and programs. This chapter also discusses the types and models of contemporary school, as well as forms and methods of supporting the didactic and educational process. The complexity of pedagogy approaches in the historical, theoretical and research aspect has been approximated. Chapter II covers issues related

to school didactics. The author balanced and innovatively emphasized the combination of traditional didactics with modern research on teaching-learning conditions. Chapter III discusses the care and education in the aspect of the tasks of school duties towards pupils, including broadly understood cooperation with institutions such as the court, police and social care. Chapter IV is devoted to the teacher. The author presented the role and tasks of the teacher in the educational and didactic process. This chapter presents the teacher's professional development path in detail and describes burnout. Chapters V and VI describe the rights of parents and students along with their responsibilities towards the school.

Therefore, the book can help in the student's struggle with "pedagogical matter". The presented item may also interest students and graduates of other fields of study, whose life paths have failed to work with children or are parents.

